

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE

PROMOCIJAS DARBS

**PĀRROBEŽU LAULĪBAS PROBLĒMJAUTĀJUMI UN TIESISKĀ
REGULĒJUMA PILNVEIDOŠANAS NEPIECIEŠAMĪBA**

Juridiskās zinātnes
doktora studiju programmas
doktorante

Līga Stikāne
1s08198

Promocijas darba vadītāja:
asoc. prof., Dr.iur. Irēna Kucina

Rīga 2017

SATURA RĀDĪTĀJS

lpp.

Ievads.....	5
1. Pārrobežu saderināšanās un pārrobežu laulības noslēgšana	10
1.1. Ievads.....	10
1.2. Pārrobežu saderināšanās	10
1.2.1. Saderināšanās institūta jēdziens un jēdziena „pārrobežu saderināšanās” definīcija	10
1.2.2. Saderināšanās institūta vēsture	12
1.2.3. Pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamais likums.....	14
1.3. Pārrobežu laulības noslēgšana	17
1.3.1. Laulības institūta jēdziens un jēdziena „pārrobežu laulība” definīcija	17
1.3.2. Laulības institūta vēsture	22
1.3.3. Valstu nacionālo ģimenes tiesību normu salīdzinājums attiecībā uz laulības noslēgšanas formu un laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem	32
1.3.4. Starptautisko privāttiesību pamatprincipi attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu un ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu.....	36
1.3.5. Latvijas un citu valstu kolīziju normu salīdzinājums attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu un ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu.....	44
1.4. Secinājumi	56
2. Laulāto personiskajām un mantiskajām attiecībām pārrobežu laulībā piemērojamais likums.....	61
2.1. Ievads.....	61
2.2. Laulāto personiskajām attiecībām pārrobežu laulībā piemērojamais likums	61
2.2.1. Laulāto personiskās attiecības: vēsture un mūsdienas.....	61
2.2.2. Laulāto personiskajām attiecībām pārrobežu laulībā piemērojamais likums.....	64
2.3. Laulāto mantiskajām attiecībām pārrobežu laulībā piemērojamais likums	67
2.3.1. Laulāto mantiskās attiecības: vēsture un mūsdienas	67
2.3.2. Laulāto mantiskajām attiecībām pārrobežu laulībā piemērojamais likums.....	72
2.4. Secinājumi	81
3. Laulības šķiršanas institūta jēdziens un vēsture	83
3.1. Laulības izbeigšanas institūta jēdziens un jēdziena „pārrobežu laulības izbeigšana” definīcija, laulības izbeigšanas institūta veidi	83
3.1.1. Ievads.....	83
3.1.2. Laulības izbeigšanas institūta jēdziens, jēdziena „pārrobežu laulības izbeigšana” definīcija	84
3.1.3. Laulības atzīšana par spēkā neesošu.....	85
3.1.4. Laulāto atšķiršana	88
3.1.5. Laulības šķiršana	94
3.1.6. Secinājumi	96
3.2. Laulības šķiršanas institūta vēsture	98

3.2.1. Ievads.....	98
3.2.2. Laulības šķiršanas institūts Senajā Romā.....	99
3.2.3. Reliģijas ietekme uz laulības šķiršanas institūtu	103
3.2.3.1. Laulības šķiršanas institūts jūdaismā.....	104
3.2.3.2. Laulības šķiršanas institūts kristietībā	105
3.2.3.3. Laulības šķiršanas institūts islāmā.....	117
3.2.4. Laulības šķiršanu regulējošo ģimenes tiesību normu un pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo starptautisko privāttiesību normu unifikācijas centieni.....	119
3.2.5. Secinājumi	122
4. Pārrobežu laulības šķiršanas lietu jurisdikcija: Briseles II <i>bis</i> regula	126
4.1. Ievads.....	126
4.2. Briseles II <i>bis</i> regula un Latvijai saistošie tiesiskās palīdzības līgumi.....	127
4.3. Briseles II <i>bis</i> regulas jurisdikcijas normu attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanu vispārīga analīze	129
4.4. Eiropas Komisijas Ziņojums par Briseles II <i>bis</i> regulas piemērošanu	133
4.5. Termina „pastāvīgā dzīvesvieta” interpretācijas problemātika kā galvenais Briseles II <i>bis</i> regulas trūkums	136
4.6. Briseles II <i>bis</i> regulas 7. pants: jurisdikcijas noteikšana saskaņā ar dalībvalsts nacionālajām starptautisko privāttiesību normām	147
4.7. Secinājumi	149
5. Pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamais likums: Roma III regula	151
5.1. Ievads.....	151
5.2. Roma III regulas pieņemšanas neparastie apstākļi: vai šā tiesību akta pieņemšana bija pareizs lēmums?.....	151
5.3. Roma III regulas vispārīga analīze	155
5.4. Roma III regulas 5. pants: pušu autonomija	159
5.5. Roma III regulas 8. pants: piemērojamais likums, ja nav laulāto vienošanās.....	164
5.6. Termina „pastāvīgā dzīvesvieta” un dubultpilsonības jautājuma problemātika Roma III regulas ietvaros	166
5.7. Laulāto atšķiršanas pārveidošana par laulības šķiršanu	168
5.8. Roma III regulas 10. un 12. pants: dažādas publiskās kārtības atrunas.....	169
5.9. Roma III regulas 13. pants: vai Briseles II <i>bis</i> regula un Roma III regula ir piemērojamas arī attiecībā uz viendzimuma laulību šķiršanu?.....	173
5.10. No Roma III regulas praktiskas piemērošanas Latvijā izrietoši problēmjautājumi.....	177
5.11. Roma III regula un Eiropas Savienības dalībvalstu nacionālie tiesiskie regulējumi.....	181
5.12. Secinājumi	183
6. Pārrobežu laulības šķiršanas nolēmuma atzīšana: Briseles II <i>bis</i> regula.....	188
6.1. Ievads.....	188
6.2. Briseles II <i>bis</i> regulas pārrobežu laulības šķiršanas nolēmumu atzīšanu regulējošo normu vispārīga analīze	188
6.3. Muftija veikta laulības šķiršana: vai musulmaņu laulības šķiršana, kura Eiropas Savienības dalībvalstīs tiek atzīta automātiski?	191
6.4. Latvijai saistošo tiesiskās palīdzības līgumu un Latvijas nacionālo starptautisko privāttiesību normu attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanas nolēmumu atzīšanu analīze	197
6.5. Secinājumi	198
Kopsavilkums	200

Anotācija latviešu valodā.....	205
Anotācija angļu valodā	206
Anotācija vācu valodā	207
Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses saraksts	208
Pielikumi.....	231
Pielikums Nr.1 „Latvijas starptautisko privāttiesību normu spēkā esošo redakciju un autores piedāvāto redakciju salīdzinoša tabula”	232
Pielikums Nr.2 „Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu analīze attiecībā uz tiesībām uz laulības šķiršanu”	234
Pielikums Nr.3 „Briseles II <i>bis</i> regulas nolēmumu atzīšanas normu atbilstība Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. panta pirmajai daļai: Eiropas Savienības starptautisko privāttiesību mijiedarbība ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru”	243

IEVADS

Tā kā dažādu iemeslu dēļ katras valsts nacionālās tiesību normas ikvienā tiesību apakšnozarē ir unikālas, ikreiz, kad faktiskais sastāvs ir apveltīts ar ārvalsts elementu, tiek piemērotas starptautisko privāttiesību¹ normas, kuras ļauj noteikt konkrētās pārrobežu lietas piekritību un tai piemērojamo likumu, kā arī regulē ārvalstī pasludināta nolēmuma atzīšanu un izpildi iekšzemē. Jurisprudences apakšnozare, kurā, pielietojot salīdzinošo zinātniski pētniecisko metodi, ir it īpaši redzamas būtiskas atšķirības starp dažādu valstu nacionālajiem tiesiskajiem regulējumiem, ir ģimenes tiesības. Tam ir vairāki iemesli, no kuriem galvenais ir reliģijas vēsturiski lielā ietekme uz ģimenes tiesībām kopsakarā ar to, ka visi pasaules iedzīvotāji nepraktizē vienu reliģiju un katrai reliģijai ir savi priekšraksti attiecībā uz laulības noslēgšanu, šķiršanu un citiem ģimenes tiesību jautājumiem. Tādējādi katras valsts nacionālo ģimenes tiesību regulējumu laika gaitā ir ietekmējusi un nereti turpina ietekmēt attiecīgās valsts teritorijā praktizētā reliģija.

Vienlaikus ikvienai valstij ir īpaši sensitīva attieksme pret tās nacionālo ģimenes tiesību regulējumu, jo tā pamatinstitūts – ģimene – ir jebkuras valsts pamats. Šī atziņa nav pārspīlēta, jo ģimene ir sabiedrības „pamatšūniņa” – sabiedrību veido ģimeņu kopums. No tā secināms – jo vairāk ģimeņu tiek nodibinātas, jo labāka ir demogrāfiskā situācija attiecīgajā valstī.

Tradicionāli par ģimenes dibināšanas pamatu tiek uzskatīta laulība. Tomēr pašlaik jautājumi „Kas ir laulība?” un „Kas ir ģimene?” Rietumu sabiedrībā, pie kuras pieder arī Latvija, ir kļuvuši tik aktuāli kā nekad iepriekš un ir pat sašķēlušī sabiedrību. Piemēram, pastāv jautājums par to, vai uz dabisko tiesību principiem balstītā valstī būtu jāatļauj viendzimuma laulību noslēgšana? Vai būtu jāatzīst poligāmas laulības? Vai demokrātiskai tiesiskai sabiedrībai būtu jāatzīst un jāatbalsta uz viendzimuma/poligāmas laulības pamata dibināta ģimene?

Šodien, kad cilvēkiem ir ļoti plašas iespējas ceļot, visā pasaulē ievērojami pieaug tādu laulību skaits, kuras savā starpā ir noslēguši dažādu tautību cilvēki, kuriem ir atšķirīga pilsonība un/vai domicils/pastāvīgā dzīvesvieta. Šādas laulības tiek dēvētas par pārrobežu laulībām. Pārrobežu laulības gadījumā savstarpējā sadursmē nonāk visu iesaistīto valstu nacionālie tiesiskie regulējumi. Ņemot vērā to, ka valstu nacionālās ģimenes tiesību normas būtiski atšķiras, šo kolīziju atrisināšanai katra valsts ir izstrādājusi un pieņēmusi savas starptautisko privāttiesību normas. Taču, tā kā arī tās ikvienai valstij ir citādas, to piemērošana katrā valstī var novest pie atšķirīga rezultāta.

Jānorāda, ka 21. gadsimtā starptautisko privāttiesību doktrīnā ir vispāratzīts, ka starptautisko privāttiesību mērķis ir noteikt konkrētā pārrobežu kāzusa atrisināšanai atbilstošāko

¹ Ar terminu „starptautiskās privāttiesības” šajā darbā tiek aptvertas *kolīziju normas*, kuras nosaka pārrobežu lietā piemērojamo likumu, un *starptautiskais civilprocess*, kura normas nosaka pārrobežu lietas piekritību jeb jurisdikciju un ārvalstī pasludināta nolēmuma atzīšanu un izpildi iekšzemē.

(*the most appropriate* – angļu val.) jurisdikciju un atbilstošāko piemērojamo likumu. Tiek prezumēts, ka atbilstošākā tiesa un atbilstošākais likums ir tāds, kuram ir patiesa saikne (*a genuine connection* – angļu val.) ar konkrētā pārrobežu kāzusa pusēm un/vai prasības pamatu. Uzskats, ka darījumam, attiecībām vai notikumam būtu piemērojams tās valsts likums, ar kuru tas ir visciešāk saistīts, vismaz daļēji tiek skaidrots ar to, ka tieši šai valstij, visticamāk, ir vislielākā interese konkrētā pārrobežu kāzusa atrisinājumā. Savukārt viens no galvenajiem kolīziju normu mērķiem ir panākt taisnīgumu starp pusēm jeb tā dēvēto kolīziju taisnīgumu (*conflicts justice* – angļu val.). Šā mērķa sasniegšanai mūsdienās nereti tiek izmantots viens no civiltiesību pamatprincipiem – pušu autonomija (*party autonomy* – angļu val.), piemēram, ļaujot pārrobežu laulātajiem pašiem izvēlēties viņu mantiskajām attiecībām vai pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu.²

Kas ir pārrobežu laulība? Kādi priekšnosacījumi ir jāizpilda, lai tā varētu tikt noslēgta Latvijā? Kuras valsts likums ir jāpiemēro šādas laulības noslēgšanai? Vai Latvijā tiks atzīta ārvalstī noslēgtā laulība? Kuras valsts likums ir piemērojams laulāto mantiskajām attiecībām pārrobežu laulībā? Vai Latvijā drīkst tikt šķirta ikviena pārrobežu laulība? Kādos gadījumos pārrobežu laulības šķiršanas lieta ir piekritīga Latvijai un kuras valsts likums šādā gadījumā tiks piemērots? Ja pārrobežu laulība ir šķirta ārvalstī un Latvijā tiek lūgta pārrobežu laulības šķiršanas nolēmuma atzīšana, kādos apstākļos šis lūgums tiks izpildīts? Latvijā pašlaik netiek atzītas ne viendzimuma laulības, ne poligāmas laulības. Tomēr pasaulē ir diezgan daudz valstu, kurās šādu laulību noslēgšana ir atļauta. Līdz ar to Latvijas pilsonis/pilsone var doties uz kādu no šīm valstīm un tur noslēgt pārrobežu viendzimuma vai poligāmu laulību, un uz tās pamata ārvalstī izveidot ģimeni, bet pēc tam atgriezties uz dzīvi Latvijā, kur šāda laulība un ģimene netiks atzīta. Vai Latvijā šāda laulība un ģimene būtu jāatzīst? Šie un citi no pārrobežu laulības izrietošie jautājumi pašlaik ir ļoti aktuāli visā pasaulē.

Tā kā ģimene ir valsts pamats, valsts tagadne un nākotne ir atkarīga no ģimeņu veidošanas. Lai veicinātu laulību noslēgšanu un ģimeņu dibināšanu, svarīgi, lai valsts tiesiskais regulējums to atbalstītu. Mūsdienu cilvēku migrācijas apstākļos valsts nacionālajām starptautisko privāttiesību normām vajadzētu būt atvērtām arī pārrobežu laulību noslēgšanai un atzīšanai. Lai gan Latvijā reizēm tiek pausta negatīva attieksme pret pārrobežu laulību noslēgšanu, jāatzīmē, ka šādas laulības veicina dažādu kultūru satikšanos, padara sabiedrību saliedētāku un tolerantāku un veicina integrāciju globālā mērogā, kas savukārt sekmē mieru pasaulē. Pašreizējā Latvijas starptautisko privāttiesību regulējumā ir nostiprināts izteikts teritorialitātes princips, kas var apgrūtināt pārrobežu laulību noslēgšanu un atzīšanu. Līdz ar to darba autore uzskata, ka šo regulējumu būtu nepieciešams grozīt un padarīt pārrobežu laulību noslēgšanai un atzīšanai draudzīgāku.

² Clarkson C.M.V., Hill J. *The Conflict of Laws*. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.7, 9-10, 16-17.

Vienlaikus jāapzinās, ka laulība ne vienmēr ir veiksmīga un dažādu iemeslu dēļ daļa laulību tiek šķirtas. To, cik šis jautājums ir svarīgs, cita starpā, pierāda tas, ka, lai gan Eiropas Savienība (turpmāk – ES) ir politiski ekonomiska savienība, tās ietvaros ir pieņemtas divas regulas, kuras satur unificētas starptautisko privāttiesību normas attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanu un kuru mērķis ir atvieglot sarežģīto laulības šķiršanas procesu tiem ES pilsoņiem un/vai pastāvīgajiem iedzīvotājiem, kuri ir noslēguši pārrobežu laulību. Tā kā neskaidrības par personas ģimenes stāvokli var traucēt realizēt vienu no četrām ES iekšējā tirgus pamatbrīvībām – personu pārvietošanās brīvību, abu minēto regulu galvenais mērķis ir nepieļaut šādas neskaidrības.

Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību (turpmāk – Briseles II *bis* regula³) nosaka piekritību un nolēmumu atzīšanu pārrobežu laulības šķiršanas lietās,⁴ bet Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai (turpmāk – Roma III regula), nosaka pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu.⁵ Abas minētās regulas ir tieši piemērojamas Latvijā, tādējādi aizstājot Latvijas nacionālo starptautisko privāttiesību regulējumu šajos jautājumos. Šie abi tiesību akti ir sarežģītu kompromisu rezultāts, un to padziļināta analīze un piemērošana praksē gadu gaitā ir atklājusi dažādus to trūkumus un no tām izrietošus problēmjautājumus, kuru dēļ autore uzskata, ka gan Briseles II *bis* regulu, gan Roma III regulu būtu nepieciešams pilnveidot.

Jāatzīst, ka ES lēmums unificēt tās dalībvalstu starptautisko privāttiesību normas attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanu bija ļoti ambiciozs, jo, kā jau minēts, ikviena valsts ļoti sargā savu nacionālo ģimenes tiesību regulējumu un līdz ar to arī savas nacionālās starptautisko privāttiesību normas attiecībā uz ģimenes tiesību jautājumiem. To, cik smagi noritēja šī unifikācija, pierāda tas, ka Roma III regula ir pirmā ciešākās sadarbības regula ES vēsturē, tādējādi tā nav saistoša visām ES dalībvalstīm, kārtējo reizi demonstrējot tā dēvēto divu ātrumu Eiropu⁶. Turklāt nopietnas pārdomas par ES attīstības virzienu nākotnē raisa tas, ka 2016. gada 23. jūnijā Apvienotā Karaliste

³ Šo tiesību aktu mēdz dēvēt arī par Briseles IIa regulu. Eiropas Komisija. Prakses rokasgrāmata par Briseles IIa regulas piemērošanu. 5.lpp.

Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/brussels_ii_practice_guide_lv.pdf [aplūkots 2017.gada 28.jūlijā].

⁴ Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr.1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338.

⁵ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁶ Termins „divu ātrumu Eiropa” apzīmē gadījumus, kad ciešāku savstarpēju integrāciju turpina tikai daļa ES dalībvalstu. Spilgtākie piemēri tam ir vairāku ES dalībvalstu atteikšanās no dalības eirozonā (Apvienotā Karaliste, Zviedrija, Dānija) un Apvienotās Karalistes un Īrijas atteikšanās pievienoties Šengenas konvencijai. Blūzma V. 1. pielikums. Eiropas tiesību nozīmīgāko jēdzienu skaidrojošā vārdnīca. Grām: Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. T. Jundža redakcijā. V. Blūzma, A. Buka, E.B. Deksnis u.c. Rīga: Juridiskā koledža, 2007, 597.lpp.

referendumā nobalsoja par izstāšanos no ES⁷, un pašlaik ir sācies process, kas plašsaziņas līdzekļos ironiski ir nodēvēts par Apvienotās Karalistes un ES „laulības šķiršanu”.⁸

Lai gan pārrobežu laulības un tās šķiršanas tēma arī Latvijā jau kādu laiku ir ļoti aktuāla, ko pierāda gan Latvijas tiesu un zvērinātu notāru (turpmāk – zv. notāri) prakse pārrobežu laulības šķiršanas lietās, gan masu medijos publicētā informācija, līdz šim Latvijas tiesību zinātnē šī tēma ir pētīta ļoti maz. Šā iemesla dēļ jāatzīmē pārrobežu laulību problemātikai veltītie šā promocijas darba autores raksti žurnālā „Jurista Vārds”⁹ un Latvijas Universitātes ikgadējās konferences rakstu krājumos.¹⁰ Līdz ar to ar šo darbu autore vēlas aizpildīt robu Latvijas tiesību zinātnē, kā arī piedāvāt savu risinājumu dažādām no Latvijas nacionālajām un ES starptautiskajām privāttiesībām izrietošām un praksē sastopamām neskaidrībām un problēmjautājumiem attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanu un šķiršanu.

Darba mērķis: noskaidrot Latvijas nacionālo starptautisko privāttiesību normu attiecībā uz pārrobežu saderināšanos, pārrobežu laulības noslēgšanu un pārrobežu laulāto personiskajām un mantiskajām attiecībām problēmjautājumus un ES starptautisko privāttiesību normu attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanu problēmjautājumus un izteikt konkrētus un argumentētus priekšlikumus minētā tiesiskā regulējuma pilnveidei.

Darba uzdevumi:

1. Atbilstoši starpdisciplinārajai pieejai, izpētīt saderināšanās institūta, laulības institūta un laulības šķiršanas institūta jēdzienu un vēsturi no teoloģijas un tiesību zinātnes dimensijas, turklāt aptverot vairākas jurisprudences apakšnozares – tiesību vēsturi, ģimenes tiesības, starptautiskās privāttiesības, ES tiesības un cilvēktiesības.
2. Noskaidrot un salīdzināt Latvijas un citu valstu nacionālo starptautisko privāttiesību regulējumu attiecībā uz pārrobežu saderināšanos, pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu un ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu, kā arī attiecībā uz pārrobežu laulāto personiskajām un mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu.

⁷ Hunt A., Wheeler B. Brexit: All You Need to Know about the UK Leaving the EU.

Pieejams: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887> [aplūkots 2017.gada 26.maijā].

⁸ Piemēram, skatīt: Hewitt G. UK Faces Tough Divorce from the EU.

Pieejams: <http://www.bbc.com/news/world-europe-39448444> [aplūkots 2017.gada 26.maijā].

⁹ Stikāne L. Pārrobežu laulība kā problemātisks starptautisko privāttiesību institūts. Jurista Vārds, 2014. 6.maijs, nr.18, 8.-13.lpp. Sk. arī: Stikāne L. Pārrobežu laulība starptautiskajās privāttiesībās: priekšlikumi problēmjautājumu atrisināšanai. Jurista Vārds, 2014. 19. augusts, nr.32, 20.-27.lpp. Sk. arī: Stikāne L. Pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikšana saskaņā ar Briseles II bis regulu. Jurista Vārds, 2016. 29.novembris, nr.48, 20.-27.lpp. Autores atziņas no minētajiem rakstiem šajā darbā ir izmantotas arī bez atsaucēm uz tiem.

¹⁰ Stikāne L. Ģimenesisko attiecību tiesiskais regulējums Ukrainas Ģimenes kodeksā un Starptautisko privāttiesību likumā. Grām.: Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā. Latvijas Universitātes 73. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 258.-266.lpp. Sk. arī: Stikāne L. Musulmaņu laulība Eiropas Savienībā: izaicinājums ikvienas dalībvalsts nacionālajam un Eiropas Savienības tiesiskajam regulējumam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmei – 95. Latvijas Universitātes 75. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017, 212.-220.lpp.

3. Noskaidrot un izanalizēt ES starptautisko privāttiesību regulējumu attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritību, pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu un ārvalstī pasludināta laulības šķiršanas nolēmuma atzīšanu.

Promocijas darbs sastāv no sešām nodaļām. Tā *pirmajā nodaļā* ir pētīta pārrobežu saderināšanās un pārrobežu laulības noslēgšana. Promocijas darba *otrajā nodaļā* ir salīdzinātas Latvijas un citu valstu kolīziju normas attiecībā uz pārrobežu laulāto personiskajām un mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu. Savukārt *trešā, ceturtā, piektā un sestā nodaļa* ir veltītas pārrobežu laulības šķiršanas institūtam – laulības šķiršanas institūta jēdzienam un vēsturei un Latvijā tieši piemērojamajām ES starptautiskajām privāttiesībām attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritību, pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu un ārvalstī pasludināta laulības šķiršanas nolēmuma atzīšanu. Nodaļu ietvaros autore ir izteikusi un pamatojusi savus priekšlikumus Latvijas nacionālo un ES starptautisko privāttiesību pilnveidei. Jāuzsver, ka iepriekš minētās 21. gadsimtā vispārpieņemtās starptautisko privāttiesību doktrīnas atziņas caurvij visu šo promocijas darbu un ir pamats jeb „izejas punkts” pilnīgi visiem šajā darbā izteiktajiem autores priekšlikumiem.

Darba izstrādē ir izmantotas trīs zinātniski pētnieciskās metodes:

- 1) vēsturiskā metode, pētot saderināšanās institūta, laulības institūta, laulāto personisko un mantisko attiecību un laulības šķiršanas institūta vēsturisko attīstību;
- 2) salīdzinošā metode, salīdzinot Latvijas un citu valstu nacionālo starptautisko privāttiesību normas attiecībā uz pārrobežu saderināšanos, pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu un ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu, kā arī attiecībā uz pārrobežu laulāto personiskajām un mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu;
- 3) analītiskā metode, izanalizējot ES starptautisko privāttiesību regulējumu attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritību, pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu un ārvalstī pasludināta laulības šķiršanas nolēmuma atzīšanu.

Promocijas darbā ir salīdzinātas Latvijas un citu valstu nacionālās starptautiskās privāttiesības, analizēti ES tiesību akti, Hāgas Starptautisko privāttiesību konferencē pieņemtās konvencijas un Latvijai saistošie tiesiskās palīdzības līgumi, pētīta Latvijas un citu valstu nacionālo tiesu, Eiropas Savienības Tiesas (turpmāk – EST) un Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) judikatūra, kā arī ir izmantotas atziņas no Latvijas, Igaunijas, Zviedrijas, Vācijas, Nīderlandes, Francijas, Beļģijas, Itālijas, Spānijas, Apvienotās Karalistes, Amerikas Savienoto Valstu (turpmāk – ASV), Krievijas un citu valstu zinātnieku un pētnieku darbiem latviešu, angļu, vācu, franču un krievu valodā. Lielu daļu no darbā izmantotās literatūras autore 2016. gada rudenī pētīja Miera pils bibliotēkā (*Bibliotheek van het Vredespaleis*) Hāgā (Nīderlandē), jo Latvijā esošajās bibliotēkās tā nav pieejama.

1. PĀRROBEŽU SADERINĀŠANĀS UN PĀRROBEŽU LAULĪBAS NOSLĒGŠANA

1.1. Ievads

Saderināšanās ir „pirmais solis ceļā uz laulību”, jo saderināšanās notiek pirms ikvienas laulības noslēgšanas. No tā gluži loģiski izriet, ka šis promocijas darbs ir jāsāk ar saderināšanās jēdziena noskaidrošanu, saderināšanās institūta vēstures izpēti un dažādu valstu kolīziju normu salīdzināšanu attiecībā uz pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamo likumu ar mērķi noskaidrot, kāda satura kolīziju norma attiecībā uz pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamo likumu būtu jāietver Latvijas Civillikumā (turpmāk – CL), kurā pašlaik pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojams likums nav regulēts.

Savukārt pēc tam, kad tiks izpētīts pārrobežu saderināšanās institūts, autore pievērsīsies laulības institūta jēdzienam un vēsturei, jo tikai noskaidrojot šā institūta saturu un izpētot tā vēsturi, ir iespējams pienācīgi izprast nodaļas turpinājumā salīdzinātās dažādu valstu kolīziju normas attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu un ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu, kas savukārt autorei sniegs iespēju izteikt savus priekšlikumus Latvijas starptautisko privāttiesību pilnveidei šajā jautājumā.

1.2. Pārrobežu saderināšanās

1.2.1. Saderināšanās institūta jēdziens un jēdziena „pārrobežu saderināšanās” definīcija

CL 26. panta pirmajā daļā ir sniegta saderināšanās institūta legāldefinīcija: „Saderināšanās ir savstarpējs solījums savienoties laulībā. Saderināšanās nedod tiesību prasīt tiesas ceļā laulības noslēgšanu.”¹¹ Autore secina, ka šajā legāldefinīcijā nav paskaidrots, kādā formā šim solījumam ir jāizpaužas, proti, vai saderināšanās solījumam ir jābūt rakstveidā vai pietiek ar mutisku solījumu vai pat tikai ar konkludentām darbībām. Latvijas zinātnieku sastādītajā Juridisko terminu vārdnīcā ir teikts, ka saderināšanās ir divu cilvēku savstarpējs ar faktiskām darbībām, mutiski vai rakstiski skaidri un nepārprotami izteikts solījums noslēgt laulību. Turpmāk šie divi cilvēki ir dēvējami par līgavaini un līgavu jeb saderinātajiem.¹² Secināms, ka saderināšanās solījums var būt izteikts jebkādā formā, galvenais, lai tas būtu skaidrs un nepārprotams.

¹¹ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

¹² Juridisko terminu vārdnīca. V. Dubure, A. Fogels, I. Fridrihsons u.c. Rīga: NORDIK, 1998, 231.lpp.

Angļu valodā saistībā ar saderināšanās institūtu tiek lietoti divi termini – *betrothal* un *engagement*.¹³ Ar terminu *betrothal* apzīmē reliģisku ceremoniju, kura apstiprina pāra vienošanos noslēgt laulību, un vēsturiski tā notika vairākus mēnešus vai pat gadus pirms laulības noslēgšanas, turklāt radot juridisku šķērsli laulības noslēgšanai ar citu personu.¹⁴ Savukārt ar terminu *engagement* apzīmē pāra vienošanos noslēgt laulību, kā arī laika periodu starp vienošanos noslēgt laulību un laulības noslēgšanu.¹⁵ Tas ir savstarpējs solījums vai līgums nākotnē noslēgt laulību.¹⁶ Līdzīgi arī Kembridžas Universitātes Vārdnīcā ir teikts, ka saderināšanās ir vienošanās ar kādu noslēgt laulību.¹⁷ Oksfordas Angļu valodas vārdnīcā papildus ir norādīts, ka ar jēdzienu „saderināšanās” apzīmē arī laika periodu, kurā tiek turēts solījums noslēgt laulību.¹⁸ Citā avotā ir skaidrots, ka vienošanos noslēgt laulību parasti „apzīmogo” tas, ka vīrietis sievietei pasniedz saderināšanās gredzenu, turklāt šī dāvana tiek uzskatīta par absolūtu, proti, saderināšanās atsaukšanas gadījumā sievietei nav pienākuma saderināšanās gredzenu vīrietim atdot. Vīrietis šo apgalvojumu gan ir tiesīgs atspēkot, pierādot, ka saderināšanās gredzens tika dots tikai ar noteikumu, ka laulība tiks noslēgta.¹⁹

Ņemot vērā to, ka autore vēlas sniegt jēdziena „pārrobežu saderināšanās” definīciju, tagad, kad ir veikta termina „saderināšanās” interpretācija, ir nepieciešams atsevišķi noskaidrot termina „pārrobežu” saturu. Oksfordas Angļu valodas vārdnīcā ir skaidrots, ka termins „pārrobežu” paredz to, ka ir iesaistīta kustība vai aktivitāte pāri divu valstu robežai, piemēram, pārrobežu tirdzniecība.²⁰ Juridiskajā literatūrā, analizējot Padomes Regulu (EK) Nr. 44/2001 (2000. gada 22. decembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās, ir teikts, ka pārrobežu lietas ir lietas, kurās vismaz vienas tiesvedībā iesaistītās puses pastāvīgā dzīvesvieta vai domicils ir kādā no ES dalībvalstīm, taču vienlaikus ir atzīts, ka lietas pārrobežu raksturs var izrietēt ne tikai no tiesvedībā iesaistīto pušu dažādajām pastāvīgajām dzīvesvietām vai domiciliem, bet arī no pašas

¹³ Birznieks J. Juridisko terminu vārdnīca. Latviešu – angļu. Angļu – latviešu. Rīga: Multineo, 2008, 314.lpp.

¹⁴ Garner B.A. (ed. in chief) Black's Law Dictionary. Series 9th edition. St. Paul (Minnesota): Thomson Reuters, 2009, p.182.

¹⁵ Ibid, p.609.

¹⁶ Merriam-Webster. Dictionary. Definition of Betrothal.

Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/betrothal> [aplūkots 2017.gada 15.augustā].

¹⁷ Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus. Engagement.

Pieejams: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/engagement> [aplūkots 2017.gada 15.augustā].

¹⁸ Oxford. English Oxford Living Dictionaries. Engagement.

Pieejams: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/engagement> [aplūkots 2017.gada 15.augustā].

¹⁹ Stewart W.J. Collins Dictionary of Law. 2006. Engagement.

Pieejams: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/engagement> [aplūkots 2017.gada 15.augustā].

²⁰ Stevenson A. (ed.) Oxford Dictionary of English. Oxford Reference Online: Premium Collection [online database]. Series 3rd edition. [Oxford]: Oxford University Press, 2010.

Pieejams:

http://datubazes.lanet.lv:2148/view/10.1093/acref/9780199571123.001.0001/m_en_gb0192450?rskey=UH2QER&result=1 [aplūkots 2014.gada 25.novembrī].

saistības, kā arī var būt saistīts ar citiem faktoriem.²¹ Tas nozīmē, ka termins „pārrobežu” sevī ietver to, ka konkrētajā gadījumā jebkādā veidā ir iesaistītas vismaz divas valstis.

Līdz ar to jēdzienu „pārrobežu saderināšanās” autore definē kā ar ārvalsts elementu apveltītu vīrieša un sievietes savstarpēju jebkādā formā noslēgtu skaidru un nepārprotamu vienošanos par laulības noslēgšanu nākotnē. Atbilstoši šādi definīcijai, darba autore jēdzienu „pārrobežu saderināšanās” lieto šā darba turpinājumā.

1.2.2. Saderināšanās institūta vēsture

Saderināšanās institūta pirmsākumi ir meklējami jūdaismā, kurā gan to vēsturiski izprata citādi nekā mūsdienu Rietumu valstīs, proti, vienošanās par laulības noslēgšanu nākotnē tika noslēgta starp līgavaiņa un līgavas ģimenēm, nevis starp pašu līgavaini un līgavu, turklāt pārrunas šajā jautājumā veica vai nu ģimenes locekļi vai arī to veikšana tika uzticēta kādai uzticības personai. Tiesa, ja līgava jau bija sasniegusi pilngadību, bija nepieciešama arī līgavas piekrišana. Ļoti svarīgi, ka, ja starp abu pušu ģimenēm bija noslēgta vienošanās par laulības noslēgšanu nākotnē, tā līgavainim un līgavai kļuva juridiski saistoša, un viņi no saderināšanās brīža gan no juridiskā, gan no reliģiskā viedokļa tika uzskatīti par vīru un sievu. Līdz ar to rabīni ir atzinuši, ka šāda saderināšanās ir pielīdzināma reālai laulībai un to var izbeigt tikai laulības šķiršana.²²

Pirmo reizi saderināšanās institūts šādā izpratnē ir minēts jūdaisma svētajos rakstos, proti, Bībeles Vecajā Derībā, kurā ir aprakstīts, kā Ābrahāma kalps, būdams viņa uzticības persona, Ābrahāma uzdevumā jaunavai Rebekai pasniedza zeltlietas. Pēc tam, kad Rebekas brālis Lābans ieraudzīja minētās zeltlietas un uzklaušīja kalpa stāstu par viņam doto uzdevumu atrast sievu Ābrahāma dēlam Īzākam, Lābans paziņoja, ka atļauj kalpam ņemt Rebeku sev līdzī, lai Rebeka kļūtu par Ābrahāma dēla Īzāka sievu. Turpinājumā kalps izņēma visas līdzpaņemtās sudraba un zelta dārglietas un drēbes un pasniedza tās Rebekai, vienlaikus dārgas dāvanas pasniedzot arī Rebekas mātei un brālim. Jāatzīmē, ka pirms došanās ceļā Rebekas māte un brālis Rebekai pajautāja, vai viņa vēlas kļūt par Īzāka sievu. Pēc tam, kad Rebeka bija atbildējusi apstiprinoši, kalps Rebeku aizveda pie Īzāka, kurš savukārt Rebeku ieveda savas mirušās mātes Sāras teltī, kur

²¹ Rone D. Ģimenes tiesības. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. D.L. Luteris – Timmeles zinātniskajā redakcijā. D. Eberts, I. Freija, K. Jarve u.c. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 158.-159.lpp.

²² Jastrow M., Drachman B. Betrothal. Pieejams: <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/3229-betrothal> [aplūkots 2017.gada 15.augustā].

viņa kļuva par Īzāka sievu (1. Moz. 24:1-68²³). Šis Bībelē ietvertais Īzāka un Rebekas saderināšanās apraksts ir konkrēts piemērs tam, kā vēsturiski jūdaismā tika īstenota saderināšanās.

Lai gan vēlāk no ebrejiem saderināšanās institūtu pārņēma arī romieši, Senajā Romā tas izpaudās citādi nekā jūdaismā. Proti, Senajā Romā pirms laulības noslēgšanas nereti notika saderināšanās (*sponsalia* – latīņu val.), kura izpaudās kā publiska vienošanās nākotnē noslēgt laulību. Tomēr *sponsalia* nebija obligāts priekšnoteikums laulības noslēgšanai.²⁴ Tas nozīmē, ka, lai noslēgtu laulību, pirms tam nebija obligāti publiski jāpaziņo par savu saderināšanos. Tomēr ir skaidrs, ka pirms ikvienas laulības noslēgšanas notika vismaz privāta saderināšanās. Svarīgi, ka atšķirībā no jūdaisma Senajā Romā līgavainis un līgava paši viens otram pirms kāzām svinīgi sniedza solījumu par laulības noslēgšanu nākotnē. Jāatzīmē, ka saderināšanās aktam romiešu klasiskā laika tiesībās nekāda speciāla forma nebija nepieciešama.²⁵

Tiesa, vēlāk Romas Katoļu baznīcas (turpmāk arī – Katoļu baznīca vai Baznīca) ietekmē tika ieviestas ceremoniālas saderināšanās tradīcijas.²⁶ Tomēr saderināšanās juridiski nebija uzskatāma par laulības vienošanos (*consensus nuptialis* – latīņu val.), proti, saderināšanās netika pielīdzināta laulībai. Turklāt, ja viens no saderinātajiem tomēr atteicās noslēgt laulību, viņu tiesas ceļā nevarēja piespiest to darīt.²⁷ No tā autore secina, ka tieši Senajā Romā radās tāds saderināšanās institūts, kādu to kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs, tostarp Latvijā, pazīst mūsdienās, kas liecina par to, ka šajās valstīs saderināšanās institūts tāpat kā daudzi citi civiltiesību institūti ir pārņemti no romiešu tiesībām.

Mūsdienās, kā zināms, pirms ikvienas laulības noslēgšanas notiek privāta pāra saderināšanās, kurai atkarībā no konkrētās valsts tiesiskā regulējuma var arī sekot publisks paziņojums (izsludināšana) par to, kad un kur konkrētais pāris noslēgs laulību. Latvijā izsludināšana vairs nenotiek – to regulējošie CL panti (CL 40., 44., 46. – 50., 52. pants, kā arī 51. panta daļa par izsludināšanu) 2012. gadā tika izslēgti,²⁸ jo izsludināšana mūsdienās tiek uzskatīta par arhaismu.

Būtiski, ka, ja vienošanās par saderināšanos (*espousal* – angļu val.) tiek lauzta, tam lielākajā daļā valstu tiesisko regulējumu ir noteiktas tiesiskas sekas.²⁹ Tādas bija jau Senajā Romā, proti, ja laulība tomēr netika noslēgta, bijušie saderinātie bija tiesīgi viens no otra atprasīt pasniegtās

²³ Bībele. 1965. gada izdevuma revidētais teksts ar pielikumiem. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2007, 31.-33.lpp. Šeit un turpmāk atsauces uz Vecās Derības un Jaunās Derības grāmatu nodaļām un to pantiem veidotas saskaņā ar to Bībeles atsauču sistēmu, kura ir lietota autore izmantotajā Bībelē.

²⁴ Antokolskaia M. Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia. Antwerpen: Intersentia, 2006, p.57.

²⁵ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010 (pirmizdevums: Rīga: Zvaigzne, 1977), 79.lpp.

²⁶ Turpat.

²⁷ Turpat.

²⁸ Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20.decembris, nr.200.

²⁹ Forsyth C.F. Private International Law. The Modern Roman-Dutch Law Including the Jurisdiction of the Supreme Court. Series 3rd edition. Kenwyn (South Africa): Juta & Co, 1996, p.241.

dāvanas.³⁰ Arī CL 27. panta pirmajā daļā ir teikts, ka, ja saderināšanās tiek atcelta vai viens no saderinātajiem no tās atkāpjas, katram no saderinātajiem ir jāatdod visa manta, ko viņam ir dāvinājis otrs saderinātais, otra saderinātā vecāki vai cita persona saistībā ar ieplānoto laulību. Tomēr būtiski, ka dāvanas nav jāatdod atpakaļ, ja saderinātais dāvinātājs ir nomiris vai ir atteicies noslēgt laulību bez svarīga iemesla, kā arī tad, ja tieši dāvinātāja uzvedība ir bijusi svarīgs iemesls otram saderinātajam atteikties no laulības noslēgšanas (CL 27. panta otrā daļa).³¹ Savukārt CL 28. panta pirmajā daļā ir teikts, ka, ja viens no saderinātajiem bez svarīga iemesla ir atteicies noslēgt laulību vai ja šā saderinātā uzvedība ir bijusi svarīgs iemesls otram saderinātajam atteikties no laulības noslēgšanas, otrs saderinātais, viņa vecāki un citas personas, kurām ir radušies izdevumi saderināto labā, ir tiesīgas no vainīgā saderinātā prasīt tiešo zaudējumu atlīdzību. Turklāt otrs saderinātais no vainīgā saderinātā ir tiesīgs prasīt arī netiešo zaudējumu atlīdzību (CL 28. panta otrā daļa).³² Autore secina, ka, tā kā saderināšanās institūtam ir nozīmīgas tiesiskas sekas, CL tomēr būtu jānostiprina kolīziju norma, kura noteiktu pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamo likumu.

1.2.3. Pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamais likums

To, ka CL nav ietverta kolīziju norma, kura noteiktu pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamo likumu, autore uzskata par Latvijas starptautisko privāttiesību regulējuma trūkumu un izsaka priekšlikumu CL papildināt ar attiecīga satura kolīziju normu. Lai autore šajā jautājumā varētu piedāvāt pēc iespējas veiksmīgāk noformulētu kolīziju normu, vispirms ir nepieciešams noskaidrot, kāda satura kolīziju normas attiecībā uz pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamo likumu ir nostiprinātas citu valstu likumos, un tās savstarpēji salīdzināt.

Jāpaskaidro, ka, lai gan tas būtu ļoti vērtīgi un noderīgi, darba ierobežotā apjoma dēļ autore šajā darbā nevar izpētīt un salīdzināt visu ES dalībvalstu nacionālo starptautisko privāttiesību normas attiecībā uz pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamo likumu. Šā iemesla dēļ autore bija spiesta rūpīgi atlasīt tās dažas ES dalībvalstis, kuru normas šajā jautājumā izpētīt un salīdzināt. Atlases rezultātā darba autore ir nolēmusi izpētīt Lietuvas un Igaunijas (šīs abas valstis vēsturiski ir ļoti cieši saistītas ar Latviju un kopā ar Latviju veido Baltijas valstis), Beļģijas (ES galvenais „sēdeklis”), Grieķijas un Itālijas (šīs abas valstis ir atzītas par mūsdienu Rietumu civilizācijas „sūpuļiem”) starptautisko privāttiesību normas attiecībā uz pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamo likumu.

Lietuvas Civillikums ir ietverta kolīziju norma, kura nosaka pārrobežu saderināšanās attiecībām jeb solījuma noslēgt laulību piemērojamo likumu. Proti, Lietuvas Civillikuma

³⁰ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010 (pirmizdevums: Rīga: Zvaigzne, 1977), 79.lpp.

³¹ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

³² Turpat.

1.24. panta pirmā daļa nosaka, ka solījumam noslēgt laulību un tā tiesiskajām sekām ir piemērojams pušu domicila valsts likums, bet 1.24. panta otrā daļa nosaka, ka, ja pusēm ir atšķirīgs domicils, tad solījumam doties laulībā un tā tiesiskajām sekām ir piemērojams solījuma došanas vietas likums vai vienas no pusēm domicila valsts likums, vai vienas no pusēm pilsonības valsts likums atkarībā no tā, kurš no šiem likumiem ir visciešāk saistīts ar strīdu.³³ Savukārt Igaunijas Starptautisko privāttiesību likumā nav regulēts pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamais likums.³⁴

Beļģijas Starptautisko privāttiesību kodeksa 45. panta pirmajā daļā ir teikts, ka solījumam noslēgt laulību ir piemērojams tās valsts likums, kurā solījuma došanas brīdī atradās abu saderināto pastāvīgā dzīvesvieta, savukārt 45. panta otrā daļa nosaka, ka, ja solījuma došanas brīdī saderināto pastāvīgā dzīvesvieta neatradās vienā valstī, tad solījumam noslēgt laulību ir piemērojams tās valsts likums, kuras pilsonība bija abiem saderinātajiem solījuma došanas brīdī, bet 45. panta trešajā daļā ir teikts, ka visos pārējos gadījumos ir piemērojams Beļģijas likums.³⁵ Grieķijas starptautiskajās privāttiesībās nav nostiprināta speciāla kolīziju norma, kura noteiktu pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamo likumu, tādēļ no solījuma noslēgt laulību izrietošajiem jautājumiem *mutatis mutandis* (latīņu val.) tiek piemērotas kolīziju normas, kuras attiecas uz laulību.³⁶ Savukārt Itālijas Starptautisko privāttiesību likuma 26. pants nosaka, ka solījumam noslēgt laulību un šā solījuma laušanas tiesiskajām sekām ir piemērojams saderināto kopīgās pilsonības valsts likums, bet, ja saderinātajiem nav kopīgas pilsonības, ir piemērojams Itālijas likums.³⁷

Secināms, ka no piecām autores izpētītajām ES dalībvalstīm trīs dalībvalstu starptautiskajās privāttiesībās ir ietverta speciāla kolīziju norma, kura nosaka pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamo likumu. Būtiski, ka visu to valstu likumos, kuru kolīziju normās ir noteikts pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamais likums, ir izmantota tā dēvētā subsidiārā piesaišu kombinācija, paredzot primāro un sekundāro piesaisti piemērojamā likuma noskaidrošanai. Interesanti, ka šajos likumos ir nostiprinātas atšķirīgas primārās piesaistes piemērojamā likuma noskaidrošanai, proti, saderināto *domicils* (Lietuvā), saderināto *pastāvīgā dzīvesvieta* solījuma noslēgt laulību došanas brīdī (Beļģijā), saderināto *pilsonība* (Itālijā). Secināms, ka starp izpētītajām valstīm nav vienprātības attiecībā uz laulības solījumam un tā tiesiskajām sekām piemērojamā likuma primāro piesaisti, un ir izmantotas visas trīs ģimenes tiesību jautājumos

³³ Lietuvas Civilkodekss (Civil Code of the Republic of Lithuania).

Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.245495> [skatīts 2017.gada 17.maijā].

³⁴ Igaunijas Starptautisko privāttiesību likums (Private International Law Act).

Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/513112013009/consolide/current> [skatīts 2017.gada 1.septembrī].

³⁵ Beļģijas Starptautisko privāttiesību kodekss (Law of 16 July 2004 Holding the Code of Private International Law).

Pieejams: <https://socioedip.files.wordpress.com/2013/12/belgica-the-code-of-private-international-law-2004.pdf> [skatīts 2017.gada 1.septembrī].

³⁶ Vrellis S. Private International Law in Greece. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2011, pp.121-122.

³⁷ Itālijas Starptautisko privāttiesību likums (Legge 31 maggio 1995, n. 218. Riforma del sistema italiano di diritto internazionale privato).

Pieejams: <http://www.unife.it/giurisprudenza/giurisprudenza/studiare/private-international-law/materiale-didattico/archivio/218%201995.pdf/view> [skatīts 2017.gada 1.septembrī].

visbiežāk izmantotās piesaistes³⁸. Tomēr, kā jau minēts, visu aplūkoto valstu kolīziju normām ir arī kāda kopīga iezīme, proti, ņemot vērā to, ka pārrobežu saderināšanās gadījumā saderinātajiem var nebūt ne kopīga domicila, ne kopīgas pastāvīgās dzīvesvietas, ne kopīgas pilsonības, visās kolīziju normās, izmantojot sekundārās piesaistes, ir noteikts piemērojamais likums arī šādā gadījumā.

Kā jau tika minēts, darba autore uzskata, ka viens no Latvijas starptautisko privāttiesību būtiskiem trūkumiem ir tas, ka tajās nav noteikts pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamais likums. Autore uzskata, ka saderināšanās mūsdienās nav zaudējusi savu nozīmi un vienmēr būs aktuāla, jo pirms ikvienas laulības noslēgšanas personām ir jāvienojas noslēgt attiecīgo laulību, proti, jāsaderinās. Turklāt, ņemot vērā to, ka visas tiesību apakšnozares ir savstarpēji saistītas un kopā veido vienotu valsts tiesību sistēmu, ir jānorāda, ka gan Krimināllikumā, gan Kriminālprocesa likumā ir ne tikai minēts saderinātais, bet saderinātais zināmā mērā ir pat pielīdzināts laulātajam, proti, Krimināllikuma 303. pantā ir teikts, ka par atteikšanos dot liecību neatbild ne tikai personas, pret kuru uzsākts kriminālprocess, aizturētā, aizdomās turētā un apsūdzētā laulātais, bet arī saderinātais³⁹. Savukārt Kriminālprocesa likuma 12. panta piektā daļa nosaka, ka fiziskai personai ir tiesības pieprasīt, lai krimināllietā netiek iekļautas ziņas ne tikai par šīs personas laulātā, bet arī saderinātā privāto dzīvi, komercdarbību un mantisko stāvokli, ja tas nav nepieciešams krimināltiesisko attiecību taisnīgai noregulēšanai.⁴⁰ Autore uzskata, ka minētais arī pierāda to, ka saderināšanās mūsdienās joprojām ir aktuāla, jo šie abi likumi ir stājušies spēkā salīdzinoši nesēn.

Pašlaik CL ir ietvertas tikai materiāltiesiskas normas, kuras regulē no saderināšanās izrietošas tiesiskās attiecības. Tomēr, ņemot vērā to, ka mūsdienu cilvēku migrācijas apstākļos aizvien biežāk notiek pārrobežu saderināšanās un to, ka saderinātie nereti viens otram dāvina vērtīgas dāvanas, kuras vēlāk vēlas atgūt, ja saderināšanās tiek atcelta vai ja viena puse no tās atkāpjas, kas turklāt rada zaudējumus vismaz vienai no pusēm un tās tuviniekiem, jo tiek atceltas kāzas, ir nepieciešams, lai CL tāpat kā šajā darbā izpētītajā Lietuvas Civilkodeksā, Beļģijas Starptautisko privāttiesību kodeksā un Itālijas Starptautisko privāttiesību likumā būtu ietverta kolīziju norma, kura noteiktu pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamo likumu.

Minēto apsvērumu dēļ autore izsaka priekšlikumu grozīt CL 11. panta pirmo daļu, pašreizējo panta pirmās daļas teikumu aizstājot ar teikumu šādā redakcijā: „*Saderināšanās attiecībām ir piemērojams saderināto kopīgā domicila valsts likums. Ja saderinātajiem nav kopīga domicila, ir piemērojams tiesas valsts likums.*”⁴¹

³⁸ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības. [Rīga]: Zvaigzne ABC, 1998, 200.lpp.

³⁹ Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 10.jūnijs, nr.90. Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 27.decembris, nr.202.

⁴⁰ Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, nr.74. Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 1.aprīlis, nr.51.

⁴¹ Skatīt Pielikumu Nr.1 „Latvijas starptautisko privāttiesību normu spēkā esošo redakciju un autores piedāvāto redakciju salīdzinoša tabula”.

Autore pozitīvi vērtē to, ka Lietuvas, Beļģijas un Itālijas starptautiskajās privāttiesībās pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamā likuma noteikšanai ir izmantota subsidiārā piesaišu kombinācija, jo tādējādi ir ņemts vērā tas, ka pārrobežu saderinātajiem var nebūt ne kopīgas pilsonības, ne kopīga domicila, ne kopīgas pastāvīgās dzīvesvietas. Līdz ar to autore uzskata, ka arī CL kolīziju normā, kura noteiktu pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamo likumu, būtu jāizmanto subsidiārā piesaišu kombinācija. Darba autore uzskata, ka pārrobežu saderināšanās attiecībām Latvijā primāri būtu piemērojams saderināto kopīgā domicila valsts likums, bet kopīga domicila neesamības gadījumā – tiesas valsts likums (*lex fori* – latīņu val.).

Ņemot vērā to, ka 21. gadsimtā daudzi pāri jau pirms laulības noslēgšanas dzīvo faktiskajā kopdzīvē, ir diezgan liela varbūtība, ka pārrobežu saderinātajiem ir kopīgs domicils. Šā iemesla dēļ autore uzskata, ka pārrobežu saderināto kopīgajam domicilam vajadzētu būt šajā gadījumā izmantojamās subsidiārās piesaišu kombinācijas primārajai piesaistei. Tomēr pastāv arī diezgan liela iespējamība, ka līdz laulības noslēgšanai pārrobežu saderinātajiem nav kopīga domicila. Tieši tādēļ šajā kolīziju normā autore ir ietvērusi arī sekundāru piesaisti – tiesas valsts likumu. Tā ir tikai sekundāra piesaiste subsidiārajā piesaišu kombinācijā, jo, pirmkārt, *lex fori* piemērošana veicina *forum-shopping*⁴², un, otrkārt, pārim var nebūt pietiekami ciešas saiknes ar attiecīgo valsti.

Neskatoties uz šiem trūkumiem, pēc autores domām, citu piesaišu izmantošana šajā gadījumā nebūtu piemērota. Pirmkārt, pārrobežu saderinātajiem bieži nav kopīgas pilsonības. Otrkārt, vieta, kurā ir notikusi pārrobežu saderināšanās, autoresprāt, nebūtu izmantojama kā piesaiste piemērojamā likuma noteikšanai, jo šai vietai var nebūt pietiekami ciešas saiknes ar konkrēto pāri vai strīdu, piemēram, ja pārrobežu saderināšanās ir notikusi ceļojuma laikā. Treškārt, ņemot vērā šajā darbā noskaidroto termina „pastāvīgā dzīvesvieta” interpretācijas problemātiku Briseles II *bis* regulas un Roma III regulas ietvaros⁴³, autore ne šajā, ne citos priekšlikumos neierosinās Latvijas starptautiskajās privāttiesībās kā piesaisti izmantot pastāvīgo dzīvesvietu.

1.3. Pārrobežu laulības noslēgšana

1.3.1. Laulības institūta jēdziens un jēdziena „pārrobežu laulība” definīcija

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 110. pantā ir teikts, ka valsts aizsargā un atbalsta laulību, kas ir savienība starp vīrieti un sievieti.⁴⁴ Lai gan Satversmē ir noteikts, ka laulība ir divu pretēja dzimuma personu savienība, tomēr autore secina, ka Satversmē nav ietverta pilnīga un visaptveroša laulības definīcija, jo nav noteikts, ka laulībai ir jābūt juridiski

⁴² Sīkāk par *forum-shopping* skatīt šā darba 4. nodaļas 4.4. apakšnodaļā.

⁴³ Sīkāk skatīt šā darba 4. nodaļas 4.5. apakšnodaļā un 5. nodaļas 5.6. apakšnodaļā.

⁴⁴ Grozījums Latvijas Republikas Satversmē: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 3.janvāris, nr.1.

noformētai, nav norādīts laulības noslēgšanas mērķis, lai gan tas ir ļoti svarīgs, jo dod iespēju patiesu laulību nošķirt no fiktīvas laulības, kā arī nav minētas laulības tiesiskās sekas, proti, kādas tiesības un pienākumus tā laulātajiem rada. Satversmes tiesa ir skaidrojusi, ka Satversmes 110. pantā ir noteikts, ka laulība ir konstitucionāla vērtība, kura valstij tās iespēju robežās ir jāaizsargā, taču šajā tiesību normā nav ietverti konkrēti pasākumi, kuri valstij būtu jāveic. Vienlaikus Satversmes tiesa ir norādījusi, ka, interpretējot Satversmes 110. pantā nostiprinātās pamattiesības, ir jāņem vērā starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos ietvertās normas un to piemērošanas prakse.⁴⁵

Juridiskajā literatūrā ir secināts, ka lielākajā daļā valstu normatīvo aktu nav dota laulības legāļdefinīcija, tomēr gandrīz vispārāzīts ir tas, ka laulība ir juridiski noformēta brīvprātīga savienība starp vīrieti un sievieti, kuras mērķis ir ģimenes nodibināšana un kura prezumē kopdzīvi ar kopīgas saimniecības vešanu.⁴⁶ Arī Latvijas tiesībzinātnieku sagatavotajā Juridisko terminu vārdnīcā nav sniegta laulības definīcija, bet ir tikai norādīts, ka laulība ir tad, ja tā ir noslēgta likumā noteiktajā kārtībā, un ir uzskaitīti gadījumi, kad laulība ir aizliegta, kā arī ir aprakstīta laulības noslēgšanas procedūra.⁴⁷

Plaši pazīstamajā juridisko terminu vārdnīcā *Black's Law Dictionary* ir teikts, ka laulība (*marriage* – angļu val.) ir pāra juridiska savienība kā laulātajiem.⁴⁸ Turklāt, lai laulība būtu spēkā, tai ir jāatbilst trim nosacījumiem, proti, pirmkārt, pusēm ir jābūt tiesībām doties laulībā, otrkārt, ir vajadzīga pušu savstarpēja vienošanās un, treškārt, laulība ir jānoslēdz likumā noteiktajā formā.⁴⁹ Savukārt ietekmīgajā juridisko terminu vārdnīcā *A Dictionary of Law* ir skaidrots, ka terminam „laulība” ir divas nozīmes. Pirmkārt, laulība ir attiecības starp vīru un sievu. Otrkārt, laulība ir civila vai reliģiska ceremonija, kura nodibina vīra un sievas juridisko statusu un no šā statusa izrietošos juridiskos pienākumus.⁵⁰ Latviešu valodā gan šo civilo vai reliģisko ceremoniju dēvē par kāzām. Šajā vārdnīcā ir arī skaidrots, ka laulības noslēgšanas materiālos priekšnosacījumus katram laulājamajam visbiežāk nosaka viņa pirmslaulības domicila valsts likums, un ir uzsvērts, ka laulība tiek slēgta starp vīrieti un sievieti.⁵¹ Tātad šajā vārdnīcā, jau definējot laulību, ir minēts tas, ka ir

⁴⁵ Par Valsts sociālo pabalstu likuma 4.panta piektās daļas 2.punkta vārdu „un Latvijas Republikā nodzīvojis kopumā ne mazāk kā 60 mēnešus, no tiem pēdējos 12 mēnešus nepārtraukti” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 22.decembra spriedums lietā Nr.2005-19-01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 29.decembris, nr.209.

⁴⁶ Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: Эксмо, 2005, с.333.

⁴⁷ Juridisko terminu vārdnīca. V. Dubure, A. Fogels, I. Fridrihsons u.c. Rīga: NORDIK, 1998, 129.lpp.

⁴⁸ Garner B.A. (ed. in chief) *Black's Law Dictionary*. Series 9th edition. St. Paul (Minnesota): Thomson Reuters, 2009, p.1059.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ Law J. (ed.) *A Dictionary of Law*. Series 8th edition. Oxford: Oxford University Press, 2015. Oxford Reference Online: Premium Collection [online database].

Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:2148/view/10.1093/acref/9780199664924.001.0001/acref-9780199664924-e-2642#> [aplūkots 2016.gada 27.decembrī].

⁵¹ *Ibid.*

iespējama laulība starp personām, kurām pirms laulības noslēgšanas ir atšķirīgs domicils, tomēr autore konstatē, ka arī šāda savienība tiek apzīmēta tikai ar vārdu „laulība” un nav lietots vārdu savienojums „pārrobežu laulība”. Secināms, ka minētajos avotos ir sniegts termina „laulība” paplašināts skaidrojums, taču nevienā no tiem nav definēts jēdziens „pārrobežu laulība”.

Tiesību doktrīnā ir noformulētas trīs termina „laulība” izpratnes, proti, laulība – līgums, laulība – statuss un laulība – partnerība, turklāt dominējošā no tām ir izpratne: laulība – līgums.⁵² Jāatzīst, ka mūsdienās laulība nereti patiešām tiek uztverta kā civiltiesisks līgums, nevis kā svēta divu cilvēku savienība Dieva priekšā.⁵³ Tomēr ir skaidrs, ka laulība ir daudz vairāk nekā tikai līgums. Laulība kā līgums būtiski atšķiras no komerciāla līguma, jo tā rada tiesisku statusu, kas atstāj iespaidu ne tikai uz pašiem laulātajiem, bet arī uz to sabiedrību, pie kuras šie laulātie pieder. Laulība ir unikāla (*sui generis* – latīņu val.).⁵⁴ Laulība kā līgums ir izpildīta laulības noslēgšanas ceremonijā, un no tā brīža mainās likums, kurš reglamentē pušu savstarpējās attiecības. Turklāt, neskatoties uz to, ka laulību mūsdienās ir iespējams šķirt, laulības obligāta pazīme ir tā, ka laulība tiek noslēgta ar mērķi nodibināt savienību mūža garumā.⁵⁵ Pēc tam, kad laulība ir noslēgta, to var izbeigt tikai ar juridisku procedūru palīdzību. Šī īpatnējā laulības īpašība – pastāvība – atšķir laulību no parasta darījuma.⁵⁶

Būtiski, ka laulības gadījumā laulātajiem rodas tikai likumā noteiktas tiesības un pienākumi, un puses pašas tos nevar grozīt.⁵⁷ Lai gan, ja saderinātie vai laulātie to vēlas, pastāv iespēja noslēgt laulības līgumu, ar to var noregulēt tikai laulāto mantiskās tiesības un pienākumus.⁵⁸ No minētā autore secina, ka laulāto personiskās tiesības un pienākumus vienmēr nosaka likums, un arī mantiskās tiesības un pienākumus galvenokārt regulē likums.

Kaut arī jautājums par laulības institūta tiesisko dabu joprojām ne normatīvajos aktos, ne tiesību doktrīnā līdz galam nav atrisināts, vispārīgi var atzīt, ka laulība ir juridiski noformēta brīvprātīga savienība starp vīrieti un sievieti, kuras mērķis ir ģimenes nodibināšana un kura laulātajiem rada savstarpējas personiskas un mantiskas tiesības un pienākumus.⁵⁹ Tomēr uzreiz jānorāda, ka šāda laulības izpratne nav visās valstīs, jo ir valstis, kuru normatīvie akti atļauj

⁵² Скаридов А.С. Международное частное право: Учебное пособие. Санкт-Петербург: Издательство Михайлова В.А., Издательство „Полиус”, 1998, с.494.

⁵³ Толстых В.Л. Международное частное право: коллизийное регулирование. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004, с.465.

⁵⁴ Fawcett J.J., Carruthers J.M. Consultant Editor Sir Peter North. Cheshire, North & Fawcett. Private International Law. Series 14th edition. New York: Oxford University Press, 2008, p.876.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Conflict of Laws. Series 3rd edition. E.F. Scoles, P. Hay, P.J. Borchers, S.C. Symeonides. St.Paul (Minnesota): West Group, 2000, p.543.

⁵⁷ Скаридов А.С. Международное частное право: Учебное пособие. Санкт-Петербург: Издательство Михайлова В.А., Издательство „Полиус”, 1998, с.494.

⁵⁸ Ibid, с.504., 509.

⁵⁹ Ibid, с.492., 494.

viendzimuma vai poligāmu laulību noslēgšanu.⁶⁰ Turklāt jāatzīmē, ka mūsdienās ES ir sastopami pat trīs kopdzīves modeļu veidi – laulība, reģistrētas partnerattiecības un faktiskā kopdzīve.⁶¹

Black's Law Dictionary atsevišķi ir sniegta termina „viendzimuma laulība” (*same-sex marriage* – angļu val.) definīcija, proti, viendzimuma laulība ir divu viena dzimuma cilvēku ceremoniāla savienība, laulība vai laulībai līdzīgas attiecības starp divām sievietēm vai diviem vīriešiem.⁶² Autore par ļoti nozīmīgu uzskata faktu, ka, tā kā to valstu skaits, kurās ir atļauta viendzimuma laulību noslēgšana, ar katru gadu palielinās, jaunākajos starptautisko juridisko terminu vārdnīcu izdevumos termins „laulība” vairs netiek definēts tikai kā savienība starp vīrieti un sievieti, bet gan kā likumā atzīta un tikai likumā noteiktā kārtībā nodibināma un izbeidzama legāla, brīvprātīga un līgumiska savienība starp divām personām kā laulātajiem neatkarīgi no šo personu dzimuma.⁶³

Oksfordas Angļu valodas vārdnīcā ir teikts, ka laulība ir likumīgi vai formāli atzīta divu cilvēku savienība kā partneriem personiskās attiecībās, iekavās norādot, ka vēsturiski laulība bija un atsevišķās jurisdikcijās joprojām ir savienība tikai starp vīrieti un sievieti.⁶⁴ Arī Kembridžas Universitātes Vārdnīcā ir sniegta plaša termina „laulība” definīcija – laulība ir tiesiski atzīta divu cilvēku savienība.⁶⁵ Līdzīgi arī prestižās franču izdevniecības *Larousse* izdotajā Vārdnīcā termina „laulība” (*mariage* – franču val.) skaidrojumā ir ietverta norāde, ka atsevišķās valstīs laulība ir arī divu viena dzimuma personu savienība.⁶⁶

Šāda paplašināta termina „laulība” definīcija pasaulē ievērojamākajās juridisko terminu vārdnīcās ir likumsakarīga, jo lielākajā daļā Rietumu valstu viendzimuma pāru attiecības jau ir legalizētas.⁶⁷ No 28 ES dalībvalstīm⁶⁸ 16 dalībvalstīs (Austrija, Apvienotā Karaliste (izņemot Ziemeļīriju), Beļģija, Dānija, Francija, Īrija, Islande, Luksemburga, Malta, Nīderlande, Norvēģija, Portugāle, Somija, Spānija, Vācija un Zviedrija) pašlaik jau ir legalizēta viendzimuma laulību noslēgšana⁶⁹, savukārt 22 dalībvalstīs ir atļauta partnerattiecību reģistrēšana⁷⁰. Pagaidām ne

⁶⁰ Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: Эксмо, 2005, с.333.

⁶¹ Pāri. Pieejams: http://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/index_lv.htm [aplūkots 2017.gada 17.augustā].

⁶² Garner B.A. (ed. in chief) *Black's Law Dictionary*. Series 9th edition. St. Paul (Minnesota): Thomson Reuters, 2009, p.1061.

⁶³ Merriam-Webster. *Law Dictionary*. Legal Definition of Marriage.

Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/marriage> [aplūkots 2017.gada 17.augustā].

⁶⁴ Oxford. *English Oxford Living Dictionaries*. Marriage.

Pieejams: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/marriage> [aplūkots 2017.gada 17.augustā].

⁶⁵ Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus. Marriage.

Pieejams: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/marriage> [aplūkots 2017.gada 17.augustā].

⁶⁶ Dictionnaires de français « Larousse ». Mariage.

Pieejams: <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/mariage/49471?q=mariage#49377> [aplūkots 2017.gada 17.augustā].

⁶⁷ Sīkāk par šo jautājumu skatīt šīs nodaļas 1.3.2. apakšnodaļā par laulības institūta vēsturi.

⁶⁸ Eiropas Savienība. Eiropas Savienības dalībvalstis.

Pieejams: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries_lv [aplūkots 2017.gada 16.februārī].

⁶⁹ Laulība. Pieejams: http://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/marriage/index_lv.htm [aplūkots 2017.gada 5.decembrī]. Šeit gan pašlaik ir minētas tikai 14 ES dalībvalstis, kurās ir atļauta viendzimuma laulību noslēgšana, kas ir

viendzimuma laulību noslēgšana, ne partnerattiecību reģistrēšana vēl nav atļauta tikai sešās ES dalībvalstīs: Latvijā, Lietuvā, Polijā, Slovākijā, Bulgārijā un Rumānijā.⁷¹ Jāpiebilst, ka 2015. gadā ar ASV Augstākās tiesas spriedumu lietā *Obergefell v. Hodges* viendzimuma laulību noslēgšana tika atļauta visos ASV federācijas subjektos jeb štatos.⁷²

Tādējādi autore secina, ka laulības institūta izpratne visās valstīs nav vienāda, reizēm pat ir novērojamas būtiskas atšķirības un krasas pretrunas, un tas rada sarežģījumus gadījumos, kad laulībai piemīt ārvalsts elements. Šīs atšķirības laulības izpratnē ir saistāmas ar to, ka katrā valstī ir savas vēsturiski izveidojušās ģimenes attiecību tradīcijas, kurās izmaiņas notiek ļoti lēni un pakāpeniski.⁷³ Šā iemesla dēļ autorei ļoti interesants un ievērības cienīgs šķiet fakts, ka 21. gadsimta sākumā Rietumu valstīs diezgan strauji ir mainījies termina „laulība” saturs, proti, tā kā regulāri palielinās to valstu skaits, kurās ir legalizētas viendzimuma laulības, arvien vairāk ir to valstu, kurās ar terminu „laulība” tiek aptvertas arī viendzimuma laulības. Šī straujā tiesiskā attīstība viendzimuma pāru tiesību atzīšanā ir saistāma ar cilvēktiesību diskursa spēcīgo ietekmi, viendzimuma pāru tiesību aizsardzību it īpaši pamatojot ar diviem demokrātiskā sabiedrībā aizsargājamiem cilvēktiesību principiem – vienlīdzīgu attieksmi un diskriminācijas aizliegumu.⁷⁴

Tā kā termina „pārrobežu” lietošana nozīmē to, ka konkrētajā gadījumā jebkādā veidā noteikti ir iesaistīts ārvalsts elements, savukārt termina „laulība” izpratne visās valstīs nav vienāda un dažādu iemeslu dēļ ir pat novērojamas būtiskas atšķirības šā termina izpratnē, taču dominējošā termina „laulība” izpratne ir tāda, ka laulība ir juridiski noformēta brīvprātīga savienība starp vīrieti un sievieti, jēdzienu „pārrobežu laulība” autore definē kā *ar ārvalsts elementu apveltītu, juridiski noformētu brīvprātīgu savienību starp vīrieti un sievieti, kuras mērķis ir ģimenes nodibināšana, radot laulātajiem savstarpējas personiskas un mantiskas tiesības un pienākumus, un kuru var izbeigt tikai likumā noteiktajā kārtībā*. Atbilstoši šādai definīcijai, darba autore jēdzienu „pārrobežu laulība” lieto šā darba turpinājumā.

Pārrobežu laulības gadījumā runa ir par personiskiem jautājumiem, tādēļ kolīziju normās, kuras nosaka pārrobežu laulībai piemērojamo likumu, kā piesaiste var tikt izmantota personas

skaidrojams ar to, ka lēmums par viendzimuma laulību legalizāciju Maltā tika pieņemts tikai 2017. gada jūlijā un vēl nav stājies spēkā. Sīkāk par viendzimuma laulību legalizāciju Maltā skatīt: LETA. Malta legalizē viendzimuma laulības. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/arzemes/malta-legalize-viendzimuma-laulibas.d?id=49041179> [aplūkots 2017.gada 22.jūlijā]. Savukārt Austrijas Konstitucionālā tiesa tikai 2017. gada decembrī nolēma, ka 2019. gadā arī Austrijā tiks atļauta viendzimuma laulību noslēgšana. LETA/DPA. Austrijas tiesa atļauj viendzimuma laulības. Pieejams: <http://www.tvnet.lv/zinas/arvalstis/748805-austrijas-tiesa-atlauj-viendzimuma-laulibas> [aplūkots 2017.gada 5.decembrī].

⁷⁰ Neregistrētas un reģistrētas partnerattiecības. Pieejams: http://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/registered-partners/index_lv.htm [aplūkots 2017.gada 17.augustā].

⁷¹ Turpat.

⁷² *Obergefell et Al. v. Hodges, Director, Ohio Department of Health, et Al.* 576 U.S. _ (2015), pp.22-23. Pieejams: https://www.supremecourt.gov/opinions/14pdf/14-556_3204.pdf [aplūkots 2017.gada 30.augustā].

⁷³ Лунц Л.А. Курс международного частного права: В трех томах. Москва: Спарк, 2002, с.716.

⁷⁴ Sörgjerd C. Marriage in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, p.24.

pilsonība, domicils vai pastāvīgā dzīvesvieta. Darba autore secina, ka pārrobežu laulība var izpausties dažādos veidos, proti, tā ir tāda laulība, kurā vai nu laulātajiem ir atšķirīga pilsonība, domicils vai pastāvīgā dzīvesvieta vai arī abiem laulātajiem ir kopīga pilsonība, domicils vai pastāvīgā dzīvesvieta, taču laulība tiek noslēgta ārvalstī. Reizēm tiek īpaši izšķirtas ārvalstu (starp diviem ārvalstniekiem) un jauktās (starp ārvalstnieku un attiecīgās valsts pilsoni) laulības.⁷⁵ Secināms, ka pārrobežu laulība ir tāda laulība, kurai piemīt ārvalsts elements šā vārdu savienojuma visplašākajā nozīmē.

Jāatzīmē, ka Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Dzimtsarakstu departamenta (turpmāk – Dzimtsarakstu departaments) direktore Solvita Saukuma-Laimere intervijā autorei skaidroja, ka Dzimtsarakstu departamenta ieskatā pārrobežu laulība ir tikai tāda laulība, kuru Latvijas valstspiederīgais ir noslēdzis ārvalstī, savukārt laulība, kuru Latvijas valstspiederīgais un citas valsts pilsonis ir noslēguši Latvijā, netiek uzskatīta par pārrobežu laulību.⁷⁶ Jānorāda arī, ka, tā kā jēdziens „pārrobežu laulība” nav minēts nevienā no Latvijas normatīvajiem aktiem, arī Dzimtsarakstu departaments šo jēdzienu oficiālajos dokumentos neizmanto.⁷⁷

1.3.2. Laulības institūta vēsture

Tāpat kā saderināšanās institūta arī laulības institūta pirmsākumi ir atrodami Bībelē. Vecās Derības Pirmajā Mozus grāmatā ir teikts, ka Dievs vispirms radīja vīrieti, bet pēc tam izņēma vienu no viņa ribām un izveidoja to par sievieti, kuru pieveda pie vīrieša (1. Moz. 1:7., 21-22.⁷⁸). Tad vīrietis sacīja (1. Moz. 1:23-24.): „Šī tiešām ir kauls no mana kaula un miesa no manas miesas! Un viņa sauksies par sievu, jo tā ir no vīra ņemta. Tādēļ vīrs atstās tēvu un māti un pieķersies savai sievai, un tie kļūs par vienu miesu.”⁷⁹ Jaunās Derības Mateja evaņģēlijā Jēzus paskaidro šo atziņu ar sekojošiem vārdiem (Mt. 19:6.): „Tātad viņi nav vairs divi, bet viena miesa; ko nu Dievs savienojis, to cilvēkam nebūs šķirt.”⁸⁰ Tādējādi Bībelē ir aprakstīta reliģiskā laulības institūta izcelsmes teorija.

Nevar nepiekrīst pasaulslavenā vācu jurista Kaspara Rūdolfa Ritera fon Jēringa (*Caspar Rudolph Ritter von Jhering*) teiktajam, ka Senā Roma pasauli ir iekarojusi trīs reizes, proti, vispirms ar savu armiju, tad ar savu reliģiju un visbeidzot ar savām tiesībām. Trešais iekarojums, lai gan bija vismierīgākais, iespējams, ir izcilākais.⁸¹ Ņemot vērā to, ka romiešu tiesībām ir bijusi ļoti liela

⁷⁵ Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: Эксмо, 2005, с.333.

⁷⁶ Līgas Stikānes personīga saruna ar Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Dzimtsarakstu departamenta direktori Solvitu Saukumu-Laimeri, 2014.

⁷⁷ Turpat.

⁷⁸ Bībele. 1965. gada izdevuma revidētais teksts ar pielikumiem. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2007, 15.lpp.

⁷⁹ Turpat.

⁸⁰ Turpat, 899.lpp.

⁸¹ Alburn C.R. *Corpus Juris Civilis: a Historical Romance*. *American Bar Association Journal*. June 1959, vol. 45, no. 6, p.642.

ietekme uz kontinentālās Eiropas tiesību loka valstu civiltiesībām un romiešu tiesības bija viens no lielākajiem Rietumu civilizāciju formējošajiem spēkiem,⁸² ir jānoskaidro, kāda bija laulības institūta izpratne Senajā Romā.

Ļoti slavena un daudz apspriesta ir Senās Romas vēlā klasiskā perioda jurista Modestīna (*Modestinus*) sniegtā laulības institūta definīcija: „Laulība ir vīrieša un sievietes savienība, kopdzīve uz visu mūžu, dievišķo un cilvēcisko tiesību kopība.”⁸³ Šī romiešu laulības definīcija tiek asi kritizēta, norādot, ka ar šo cēlo definīciju Modestīns labākajā gadījumā varētu būt domājis nemainīgu kultūrālu ideālu, nevis reālistisku romiešu laulību, kāda tā atklājas no juridiskajiem un literārajiem avotiem.⁸⁴

Senajā Romā tiesības noslēgt likumīgu laulību (*ius connubii* – latīņu val.) piederēja pie tās pilsoņu tiesībām. Līdz ar to šīs tiesības neattiecās uz vergiem, kuri dzīvoja faktiskajā kopdzīvē (*contubernium* – latīņu val.). Brīvlaistajiem gan bija tiesības noslēgt laulību, taču, ja brīvlaistais apprecēja senatora meitu, tā bija tikai legalizēta kopdzīve (*concupinatus* – latīņu val.), nevis likumīga laulība. Princepu un imperatoru likumdošanas laikā šādu kopdzīvi sāka atzīt kā nepilnīgu laulības formu, taču tikai gadījumos, ja likumīgas laulības noslēgšanai bija kādi šķēršļi. Savukārt likumīgu laulību (*iustum matrimonium* – latīņu val.), kā jau tika minēts, drīkstēja noslēgt tikai Senās Romas pilsonis.⁸⁵ Šīs tiesības gan ierobežoja tas, ka vīrietis drīkstēja noslēgt laulību tikai ar tādu sievieti, ar kuru viņam bija *conubium* (latīņu val.), proti, ar kuru viņam bija atļauta savstarpēja laulība.⁸⁶ Jāatzīmē, ka bija atļauta arī pārrobežu laulības noslēgšana, taču Senās Romas pilsonis/pilsone drīkstēja noslēgt laulību tikai ar tādas valsts pilsoni, ar kuru Senajai Romai bija noslēgta alianse un ar kuru Senajai Romai bija kopīga reliģija.⁸⁷ Līdz ar to pirms pārrobežu laulības noslēgšanas bija jāsaņem valsts atļauja.⁸⁸

Laulības noslēgšanas forma Senajā Romā vēsturiski mainījās. Pati pirmā zināmā laulības noslēgšanas forma bija līgavu laupīšana. Vēlākā laika posmā līgavu laupīšanu aizstāja līgavu pirkšana (*coemptio* – latīņu val.). Sākotnēji līgava tiešām tika pirktā, bet vēlāk tas tika darīts tikai simboliski (*imaginarium venditio* – latīņu val.). Savukārt pirmskristietības laikā jau tika veikts sakrāls laulības noslēgšanas akts (*confarreatio* – latīņu val.), kurā piedalījās priesteri un 10 liecinieki. Vēl viena laulības noslēgšanas forma Senajā Romā bija sievas iegūšana uz noilguma (*usus* – latīņu val.)

Peejams: http://www.jstor.org/stable/25720817?seq=1#page_scan_tab_contents [aplūkots 2017. gada 26. augustā].

⁸² Wolff H.J. Roman Law. An Historical Introduction. Norman: University of Oklahoma Press, 1951, pp.3-4.

⁸³ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010 (pirmizdevums: Rīga: Zvaigzne, 1977), 79.lpp.

⁸⁴ Frier B.W., McGinn T.A.J. A Casebook on Roman Family Law. New York: Oxford University Press, 2004, p.25.

⁸⁵ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010 (pirmizdevums: Rīga: Zvaigzne, 1977), 78., 79.lpp.

⁸⁶ Muirhead J. Historical Introduction to the Private Law of Rome. Revised and edited by Henry Goudy. Third edition revised and edited by Alexander Grant. Series 3rd edition. Clark: The Lawbook Exchange, 2009 (originally published: London: A. & C. Black, 1916), p.24.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Frier B.W., McGinn T.A.J. A Casebook on Roman Family Law. New York: Oxford University Press, 2004, p.32.

pamata, ja sieviete bija nodzīvojusi pie vīrieša kopdzīvē vienu gadu un nebija pārtraukusi noilgumu, ko varēja izdarīt, trīs naktis pie viņa nenakšņojot.⁸⁹

Neatkarīgi no laulības noslēgšanas formas saskaņā ar senromiešu tiesībām bija tikai viens likumīgas laulības veids, proti, *matrimonium cum manu mariti* (latīņu val.), kas nozīmēja to, ka sieva pēc laulības noslēgšanas vienmēr nonāca vīra vai *paterfamilias* (latīņu val.) varā gan personiskā, gan mantiskā ziņā. Tikai principāta periodā līdzās jau minētajam laulības veidam noformējās *matrimonium sine manu mariti* (latīņu val.) jeb laulība bez sievas pakļautības vīra varai, kurā sieva juridiski bija sava tēva varā, bet faktiski savā ģimenē bija patstāvīga gan personiskās, gan mantiskās attiecībās. Šajā laikā arī radās jauna laulības noslēgšanas forma, proti, laulība tika noslēgta ar vienkāršu vienošanos (*consensus* – latīņu val.) kā parasts civiltiesisks līgums, turklāt laulību pat nevajadzēja publiski reģistrēt. Lai gan šī laulības noslēgšanas forma radīja nestabilitāti laulāto attiecībās, jo, piemēram, bija viegli laulību šķirt, tā kļuva par dominējošo laulības noslēgšanas formu līdz brīdim, kad laulības lietas savā pārziņā pārņēma Romas Katoļu baznīca.⁹⁰

Jāatzīmē, ka jau Senās Romas laikā pastāvēja šķēršļi laulības noslēgšanai. Proti, kā jau minēts, laulības noslēgšanai bija nepieciešama līgavas un līgavaiņa vienošanās (*consensus*), bija noteikts laulības noslēgšanas minimālais vecums (vīriešiem – 14 gadi, sievietēm – 12 gadi), personām, kuras bija pakļautas tēva varai, bija nepieciešama tēva piekrišana laulības noslēgšanai, bija aizliegta laulība starp asinsradniekiem (starp augšupējiem un lejupējiem, kā arī starp brāļiem un māsām un viņu pēcnācējiem), kā arī bija aizliegts noslēgt laulību ar sievasmāti, vīratēvu, patēvu, pamāti, jo tolaik arī svainība bija šķērslis laulības noslēgšanai.⁹¹ Senajā Romā aizliegta bija arī jaunas laulības noslēgšana personai, kura jau bija laulāta (bigāmija jeb divsievība/divvīrība).⁹²

Pēc Romas impērijas sabrukuma laulības institūtu savā pārziņā pārņēma Romas Katoļu baznīca. Līdz ar to viduslaikos laulības institūtu pilnībā regulēja kanoniskās tiesības, un, kad laulības institūtu sāka regulēt valstu laicīgie likumi, šos likumus ļoti ietekmēja to kanonisko tiesību „saknes”.⁹³ Tādējādi Romas Katoļu baznīcas kanoniskajām tiesībām ir bijusi ļoti liela ietekme uz Rietumu valstu mūsdienu laulības tiesiskā modeļa (tā dēvētā kodola laulība jeb *nuclear marriage* – angļu val.⁹⁴) attīstību, proti, ir pausts viedoklis, ka šāds laulības modelis tiešā veidā no Bībeles neizriet un to rūpīgi ir attīstījusi viduslaiku Katoļu baznīca.⁹⁵ Pat Protestantu reformācijai, kura

⁸⁹ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010 (pirmizdevums: Rīga: Zvaigzne, 1977), 80.lpp.

⁹⁰ Turpat, 81.lpp.

⁹¹ Turpat.

⁹² Frier B.W., McGinn T.A.J. A Casebook on Roman Family Law. New York: Oxford University Press, 2004, p.38.

⁹³ Harding M. “To Affinity and Beyond”: a Critical Analysis of the Law on Marriage within Prohibited Degrees of Relationship. In: Boele-Woelki K., Sverdrup T. (eds.) *European Challenges in Contemporary Family Law*. Antwerp: Intersentia, 2008, p.160.

⁹⁴ Par kodola laulību dēvē monogāmu pretēja dzimuma personu pastāvīgu savienību. Mair J. The Place of Religion in Family Law: a Comparative Search. In: Mair J., Örcü E. (eds.) *The Place of Religion in Family Law: a Comparative Search*. Cambridge: Intersentia, 2011, p.378.

⁹⁵ Ibid, p.363.

nošķīra Baznīcu no valsts, nebija būtiskas ietekmes uz laulības institūtu, jo, lai gan kanoniskās tiesības kopš Protestantu reformācijas vairs nav tieši piemērojamas, kanonisko tiesību principu spēcīgā ietekme uz laulības institūtu ir saglabājusies līdz pat mūsdienām.⁹⁶

Ilgu laiku Eiropā dominēja uzskats, ka laulība ir stratēģisks līdzeklis, ar kura palīdzību tiek nodibinātas diplomātiskas un tirdzniecības saites. Šī laulības institūta izpratne mainījās līdz ar sabiedrības noslāņošanas atkarībā no mantiskā stāvokļa, un 11. gadsimtā laulības mērķis jau bija nodrošināt ekonomisku vai politisku labumu. Toreiz tika uzskatīts, ka līgavai ir jāpakļaujas sava tēva, kurš slēdza vienošanos par to, ar kuru vīrieti viņa meita laulāsies, vēlmēm. Tomēr 1140. gadā benediktiešu mūks Gratiāns (*Gratian*) uzrakstīja kanonisko tiesību skaidrojošo grāmatu *Decretum Gratiani*, kurā norādīja, ka laulības noslēgšanai nepietiek ar līgavas un līgavaiņa klātbūtni ceremonijā un ir nepieciešama arī līgavas un līgavaiņa mutiska piekrišana laulības noslēgšanai.⁹⁷

Jānorāda, ka 12. gadsimtā tika noformēta Baznīcas oficiālā doktrīna attiecībā uz laulības noslēgšanu. Saskaņā ar to abu pušu brīvi dotai piekrišanai bija izšķiroša nozīme laulības noslēgšanā, un vecāku piekrišana kā laulības noslēgšanas priekšnoteikums tika atcelta. Tika noteikta arī laulības noslēgšanas forma – laulība obligāti bija jānoslēdz reliģiskā formā, laulības noslēgšanas ceremoniju vadot attiecīgās draudzes priesterim, un tai sevī ietverot laulību misi un priestera svētību, turklāt pirms laulības noslēgšanas ceremonijas bija nepieciešama pāra izsludināšana.⁹⁸ Lai gan Romas Katoļu baznīcas teologi jau iepriekš bija atzinuši, ka laulība ir sakraments, Trentas padome 1563. gadā laulību oficiāli pasludināja par vienu no septiņiem sakramentiem.⁹⁹

Būtisks pagrieziens laulības institūta vēsturiskajā attīstībā notika 1836. gadā, kad tika pieņemts Laulības likums, kurš Anglijā un Velsā laulību atļāva noslēgt civilstāvokļa aktu reģistrācijas iestādē.¹⁰⁰ Tā kā bija arī citas valstis, kuras nevēlējās laulības reģistrācijas atbildīgo darbu uzticēt garīdzniekiem, izplatīta kļuva laulības noslēgšana civilā formā.¹⁰¹ Neskatoties uz to, kā zināms, arī mūsdienās laulība nereti tiek noslēgta reliģiskā formā. Turpmākajā laika periodā ģimenes tiesību regulējumam ilgstoši bija raksturīga stabilitāte un konservatīvisms, proti, pamatprincipi, piemēram, vīra dominējošais stāvoklis ģimenē, negatīva attieksme pret laulības

⁹⁶ Mair J. The Place of Religion in Family Law: a Comparative Search. In: Mair J., Öricū E. (eds.) *The Place of Religion in Family Law: a Comparative Search*. Cambridge: Intersentia, 2011, pp.372-373.

⁹⁷ Everitt L. Ten Key Moments in the History of Marriage. Pieejams: <http://www.bbc.co.uk/news/magazine-17351133> [aplūkots 2016.gada 29.decembrī].

⁹⁸ Antokolskaia M. Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia. Antwerpen: Intersentia, 2006, pp.107-108.

⁹⁹ Everitt L. Ten Key Moments in the History of Marriage. Pieejams: <http://www.bbc.co.uk/news/magazine-17351133> [aplūkots 2016.gada 29.decembrī].

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Čakste K. Civiltiesības. [b.v.]: [b.i.], 1940, 109.lpp.

šķiršanu, ārpus laulības dzimušu bērnu diskriminācija, kuri normatīvajos aktos tika nostiprināti 19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā, palika neskarti.¹⁰²

Tomēr pēc Otrā pasaules kara sabiedrībā notika būtiskas pārmaiņas, tādēļ, sākot ar 20. gadsimta sešdesmito gadu otro pusi, ģimenes tiesību jomā tika grozīti daudzu valstu normatīvie akti, attīstot laulāto līdztiesības principu, būtiski grozot laulāto mantisko attiecību regulējumu, padarot liberālākus laulības šķiršanas noteikumus, kā arī ievērojami uzlabojot ārpus laulības dzimušo bērnu tiesisko stāvokli.¹⁰³ Vienlaikus jāatzīmē, ka ir valstis, kuru normatīvajos aktos arī mūsdienās ir noteikts, ka vīrs ir ģimenes „galva”, joprojām Āzijā un Āfrikā ir valstis, kurās tiek atzīta daudzsieviība, ir valstis, kurās ir noteikts ārkārtīgi zems laulībā došanās minimālais vecums sievietēm, atsevišķās valstīs netiek pieļautas laulības starp dažādu rasu vai reliģiju pārstāvjiem.¹⁰⁴

Autore secina, ka Otrais pasaules karš, būtiski izmainot Rietumu sabiedrību, radīja pamatu arī ļoti nozīmīgiem grozījumiem daudzu valstu ģimenes tiesību regulējumā, kurā gadsimtus ilgušo konservatīvismu strauji nomainīja liberāla attieksme pret daudziem ģimenes tiesību jautājumiem, tostarp pret laulību. Līdz ar to 21. gadsimta sākumā tiek noslēgts mazāks skaits laulību nekā 20. gadsimta sākumā, savukārt laulības šķiršanu skaits ir daudz lielāks. Piemēram, Latvijā 1926. gadā tika noslēgtas 15 439 laulības, bet 1 256 laulības tika šķirtas, savukārt 2016. gadā – 90 gadus vēlāk – Latvijā tika noslēgtas 13 002 laulības, bet 6 061 laulība tika šķirta.¹⁰⁵ Domājams, ka noslēgto laulību skaita samazināšanos un šķirto laulību skaita teju pieckārtēju palielināšanos Latvijā ir veicinājušas izmaiņas sabiedrības morālē pēc Otrā pasaules kara, sieviešu tiesību attīstība, kā rezultātā ir mainījušās dzimumu lomas, ekonomisko krīžu izraisītās finansiālās grūtības.

Latvijas Universitātes civiltiesību profesors Konstantīns Čakste, analizējot civiltiesību normas, skaidro, ka ikviens privāttiesību institūts ir indivīda interešu, no vienas puses, un sabiedrības interešu, no otras puses, sintēze, jo ikvienā civiltiesiskā institūtā ir ieinteresēts ne tikai indivīds, bet arī visa sabiedrība, turklāt kā piemēru minētajam profesors K. Čakste norāda tieši

¹⁰² Скаридов А.С. Международное частное право: Учебное пособие. Санкт-Петербург: Издательство Михайлова В.А., Издательство „Полиус”, 1998, с.488.

¹⁰³ Ibid, с.488., 490. Īpaši jāatzīmē, ka Apvienoto Nāciju Organizācijas 1979. gada Konvencijas par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu 16. panta pirmā punkta „c” apakšpunktā ir noteikts, ka vīriešiem un sievietēm ir vienādas tiesības un pienākumi laulības laikā un laulības šķiršanas procesā, „g” apakšpunktā ir nostiprinātas vīra un sievas vienlīdzīgas tiesības, tostarp tiesības izraudzīties uzvārdu, profesiju un nodarbošanos, bet „h” apakšpunktā ir uzsvērtas laulāto vienlīdzīgas tiesības attiecībā uz mantas valdījumu, iegūšanu, pārvaldīšanu, lietošanu un rīcību ar mantu gan bez maksas, gan par maksu. 1979. gada Konvencija par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu.

Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv/ministrija/latvijas-parstavis-starptautiskajas-cilvektiesibu-institucijas/latvijas-republikas-nacionalie-zinojumi-par-starptautisko-konvenciju-izpildi/1979-gada-konvencija-par-jebkuras-sieviesu-diskriminacijas-izskausanu/1979-gada-konvencija-par-jebkuras-sieviesu-diskriminacijas-izskausanu> [skatīts 2017.gada 17.novembrī].

¹⁰⁴ Скаридов А.С. Международное частное право: Учебное пособие. Санкт-Петербург: Издательство Михайлова В.А., Издательство „Полиус”, 1998, с.490.

¹⁰⁵ Centrālās statistikas pārvaldes datubāzes. ILG01. Noslēgtās un šķirtās laulības.

Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala_ikgad_iedz_laulibas/IL0010.px/table/tableViewLayout2/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 [aplūkots 2017.gada 12.jūnijā].

laulības institūtu, kas pastāv ne tikai indivīda, bet arī visas sabiedrības interesēs.¹⁰⁶ Laulība ir visizplatītākā forma un visefektīvākais pamats drošai un stabīlai ģimenei, kura ir sabiedrības pamatvienība.¹⁰⁷ Līdz ar to laulības noslēgšanā ir ieinteresētas ne tikai iesaistītās puses, bet arī valsts, jo laulība ir ģimenes dibināšanas pamats, savukārt ap ģimeni ir „būvēti” daudzi sociālie institūti. Tādējādi laulība būtībā ir vissvarīgākais ģimenes tiesību institūts.¹⁰⁸ Lai gan ģimenes tiesības ir civiltiesību apakšnozare, tajā daudz vairāk nekā citās civiltiesību apakšnozarēs ir konstatējams publiski tiesisks regulējums, kas ir saistīts ar to, ka valstij ir noteikta demogrāfiskā politika.¹⁰⁹ No minētā kļūst skaidrs, kādēļ ģimenes tiesībās, kuras regulē arī laulības institūtu, lielākā daļa normu ir imperatīvas, nevis dispozitīvas.

Darba autore secina, ka, tā kā laulības mērķis ir ģimenes nodibināšana, savukārt ģimene ir sabiedrības „pamatšūniņa”, un ģimeņu kopums veido sabiedrību, kura ir visas valsts pamats, tad laulība ir viens no vissvarīgākajiem tiesību institūtiem. Vienlaikus jāatzīmē, ka Latvijas plašsaziņas līdzekļos regulāri ir lasāmi virsraksti par to, ka laulības institūts ir „novecojis” un zaudējis jēgu.¹¹⁰ Autore uzskata, ka, tā kā plašsaziņas līdzekļiem ir būtiska ietekme uz sabiedrisko domu, svarīgi, lai tie noniecinātu laulības institūtu, jo laulība, nemainīgi cauri gadsimtiem saglabādama savu lomu kā ģimenes dibināšanas pamats, dažādu iemeslu dēļ sabiedrībai ir ļoti svarīga.

Šā iemesla dēļ darba autore nevar piekrist Pārresoru koordinācijas centra vadītāja Pētera Vilka pārliecībai, ka laulības institūts ir zaudējis jēgu un bijušā Latvijas Republikas izglītības un zinātnes ministra, Kembridžas Universitātē doktora grādu sociālajā antropoloģijā ieguvušā Roberta Ķīļa viedoklim, ka tradicionālais ģimenes modelis, kas ir balstīts uz laulību, „statistiski ir ja ne galīgi izmiris, tad tuvu beigām.”¹¹¹ Arī jau minētā statistika par Latvijā 2016. gadā noslēgto un šķirto laulību skaitu pierāda to, ka šie abi apgalvojumi neatbilst realitātei, proti, lai gan ir pieaudzis laulības šķiršanu skaits, noslēgto laulību skaits nav būtiski samazinājies. Tātad Latvijas iedzīvotāji arī 21. gadsimtā uzskata, ka laulība ir ģimenes dibināšanas pamats, taču dažādu iemeslu dēļ mūsdienās noslēgtās laulības biežāk tiek šķirtas.

¹⁰⁶ Čakste K. Civiltiesības. [B.v.]: [B.i.], 1940, 4. lpp.

¹⁰⁷ Wardle L.D. Marriage and Religious Liberty: Comparative Law Problems and Conflict of Laws Solutions. *Journal of Law and Family Studies*. December 1, 2010, vol. 12, no. 2, p.322. EBSCOhost Academic Search Complete [online database]. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3537/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=79eaa975-5c44-4428-844f-88a0e715d952%40sessionmgr4008> [aplūkots 2017.gada 30.augustā].

¹⁰⁸ Conflict of Laws. Series 3rd edition. E.F. Scoles, P. Hay, P.J. Borchers, S.C. Symeonides. St.Paul (Minnesota): West Group, 2000, p.543.

¹⁰⁹ Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: Эксмо, 2005, с.333.

¹¹⁰ Piemēram, skatīt: LETA. Teju ceturtdaļa iedzīvotāju laulību uzskata par novecojušu institūciju.

Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/teju-ceturtdala-iedzivotaju-laulibu-uzskata-par-novecojusu-instituciju.d?id=46966233> [aplūkots 2017.gada 29.augustā]. Pēc autores domām, šā raksta virsraksts ļoti spilgti demonstrē plašsaziņas līdzekļu centienus laulības institūtu Latvijas sabiedrībā noniecināt, jo tajā tiek uzsvērts negatīvais, nevis pozitīvais, proti, ja gudrs lasītājs rūpīgi iedziļinās raksta virsrakstā, tad no tā kļūst skaidrs, ka vairāk nekā trīs ceturtdaļas Latvijas iedzīvotāju laulību uzskata par ļoti svarīgu institūtu. Kāpēc šā raksta autors nav izvēlējies uzsvērt šo pozitīvo iedzīvotāju aptaujas aspektu, bet tā vietā centies laulības institūtu noniecināt?

¹¹¹ Kāpēc vairāk nekā puse ģimeņu Latvijā dzīvo neregistrētās laulībās? Pieejams: <http://apollo.tvnet.lv/zinas/kapec-vairak-neka-puse-gimenu-latvija-dzivo-neregistretas-laulibas/718344> [aplūkots 2017.gada 29.augustā].

Jāpiebilst, ka 2016. gada 19. janvārī tika publicēts pētījums par laulību neregistrēšanas problemātiku Latvijā, kurā paši iedzīvotāji minēja šādus galvenos laulības neregistrēšanas iemeslus: uzskats, ka laulības noslēgšana faktiskajā kopdzīvē dzīvojoša pāra attiecībās neko nemainītu, kāzu rīkošanas lielās izmaksas, nepieciešamība laulības gadījumā ikdienas dzīvē dažādās situācijās lūgt otra laulātā piekrišanu, laulības šķiršanas sarežģītība un dārdzība.¹¹² Savukārt speciālisti šajā pētījumā kā galveno laulības neregistrēšanas iemeslu norādīja personu bezatbildību vai nevēlēšanos uzņemties atbildību.¹¹³ Pēc autore domām, pats galvenais noslēgto laulību skaita samazināšanās iemesls ir tas, ka cilvēkiem trūkst kvalitatīvu zināšanu par laulības nozīmi sabiedrības pastāvēšanā un par laulības juridiskajām un finansiālajām priekšrocībām¹¹⁴.

Jāatzīmē, ka 2017. gadā 22. jūnijā Latvijā tika uzsākta pirmslaulību apmācību programma¹¹⁵, ko autore vērtē ļoti pozitīvi. Savukārt 2017. gada 5. decembrī Latvijas Republikas Ministru kabinets atbalstīja Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas (turpmāk – Tieslietu ministrija) izstrādāto likumprojektu, kurš pilngadīgiem Latvijas pilsoņiem un nepilsoņiem paredz iespēju laulības noslēgšanas iesniegumu dzimtsarakstu nodaļās iesniegt arī elektroniski¹¹⁶, turklāt jau 2017. gadā Latvijas Republikas Saeimā varētu tikt skatīts Tieslietu ministrijas atbalstītais ierosinājums atteikties no obligātas liecinieku klātbūtnes laulības noslēgšanā dzimtsarakstu nodaļā.¹¹⁷ Arī šos abus priekšlikumu autore vērtē pozitīvi, jo tādējādi laulības noslēgšana Latvijā tiks padarīta ērtāka un vienkāršāka, un tāpat kļūs cilvēkiem pieejamāka. Jānorāda arī tas, ka Latvijā pieaug starpnacionālu attiecību un līdz ar to arī pārrobežu laulību skaits, ko, piemēram, pierāda tas, ka, 2013. gadā veiktā aptaujā 94% respondentu atbildēja, ka viņu paziņu lokā ir vismaz viens starpnacionāls pāris.¹¹⁸ Līdz ar to autore secina, ka arī 21. gadsimtā laulības institūtu Latvijā turpina skart būtiskas izmaiņas.

¹¹² Pētījums par laulību neregistrēšanas problemātiku. Gala ziņojums. A. Putniņa, K. Dupate, I. Mileiko, M. Brants. Pasūtītājs: Pārresoru koordinācijas centrs. Rīga, 2015. gada decembris. 58.lpp.

Pieejams: http://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/images-legacy/Gala_zi%C5%86ojums_19012016.pdf [aplūkots 2017.gada 28.augustā].

¹¹³ Turpat, 63.lpp.

¹¹⁴ Par daudzajiem nozīmīgajiem tiesiskajiem, finansiālajiem un citiem riskiem, ko rada kopdzīve, neregistrējot laulību, skatīt: turpat, 81.-86.lpp. Reālus faktiskās kopdzīves radītu problēmu piemērus no zv. notāru ikdienas darba pieredzes skatīt: Neregistrētas attiecības: arvien populārāks ģimenes modelis. Kā parūpēties par savu un mīlotā cilvēka tiesisko drošību? Likums un Taisnība, 2017, nr.7, 12.-15.lpp.

¹¹⁵ Tā kā pirmslaulību apmācību programmas galvenais mērķis ir mazināt lielo laulības šķiršanu skaitu Latvijā, sīkāk par šo jautājumu skatīt laulības šķiršanas institūta jēdzienam un vēsturei veltītās šā darba 3. nodaļas 3.2.3.2. apakšnodaļā.

¹¹⁶ Iवलāne L. Laulības noslēgšanas iesniegumu būs iespējams iesniegt arī elektroniski.

Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/aktualitates/laulibas-noslegsanas-iesniegumu-bus-iespejams-iesniegt-ari-elektroniski> [aplūkots 2017.gada 5.decembrī].

¹¹⁷ Nākotnē varētu atteikties no lieciniekiem laulību reģistrēšanā.

Pieejams: <http://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/nakotne-varetu-atteikties-no-lieciniekiem-laulibu-registresana.a238157/> [aplūkots 2017.gada 29.augustā].

¹¹⁸ Vai tautībai ir nozīme partnerattiecībās?

Pieejams: <http://apollo.tvnet.lv/zinas/vai-tautibai-ir-nozime-partnerattiecibas/628271> [aplūkots 2017.gada 29.augustā].

Savukārt starptautiskā mērogā ievērojamākās izmaiņas laulības institūta izpratnē 21. gadsimtā ir saistāmas ar to, ka pieaug to valstu skaits, kuru normatīvajos aktos ir atļauta viendzimuma laulību noslēgšana un/vai reģistrētas partnerattiecības (*registered partnership* – angļu val.), turklāt ir arī tādas valstis, kurās juridiski tiek atzīta pāra faktiskā kopdzīve (*cohabitation* – angļu val.). Tā kā ES līmenī šis jautājums netiek risināts, ES dalībvalstis pašlaik atrodas dažādās laulības institūta pārmaiņu stadijās.¹¹⁹ Kā jau tika minēts 1.3.1. apakšnodaļā, šobrīd 16 ES dalībvalstīs ir legalizēta viendzimuma laulību noslēgšana, bet 22 ES dalībvalstu normatīvajos aktos personām ir piešķirtas tiesības reģistrēt partnerattiecības.

Pašreizējo situāciju vēl sarežģītāku padara tas, ka starp tām ES dalībvalstīm, kurās ir atļauta partnerattiecību reģistrēšana, nav vienprātības attiecībā uz šā institūta funkcijām, tvērumu un tiesiskajām sekām. Proti, atsevišķās ES dalībvalstīs partnerattiecību reģistrēšana ir paredzēta tikai viendzimuma pāriem, bet citās – gan viendzimuma, gan pretēja dzimuma pāriem. Līdz ar to atsevišķās dalībvalstīs reģistrētas partnerattiecības ir funkcionāls laulības ekvivalents viendzimuma pāriem, bet citās – laulībai līdzās pastāvošs un no laulības atšķirīgs institūts. Visbeidzot atsevišķās dalībvalstīs reģistrēto partnerattiecību tiesiskās sekas ir gandrīz identiskas laulības tiesiskajām sekām, bet citās – reģistrēto partnerattiecību tiesiskās sekas ir būtiski ierobežotas. Kopumā ES var tikt izdalīti pieci reģistrēto partnerattiecību veidi.¹²⁰

Latvijā pagaidām nav atļauta ne viendzimuma laulību noslēgšana, ne partnerattiecību reģistrēšana un juridiski netiek atzīta ne viena dzimuma, ne arī pretēja dzimuma personu faktiskā kopdzīve. Vienlaikus jānorāda, ka, pildot starptautiskās saistības, faktiskajā kopdzīvē dzīvojošiem pāriem Latvijas normatīvajos aktos jau ir paredzētas atsevišķas tiesības.¹²¹ Tomēr ir izteikts viedoklis, ka, ņemot vērā faktiskajā kopdzīvē dzīvojošu pāru lielo skaitu Latvijā, par ko liecina tas, ka, piemēram, 2016. gadā Latvijā ārpus laulības piedzima 8 990 bērni (41% no visiem Latvijā 2016. gadā piedzimušajiem bērniem)¹²², Latvijas normatīvajos aktos šiem pāriem būtu jāparedz

¹¹⁹ Pētījums par laulību neregistrēšanas problemātiku. Gala ziņojums. A. Putniņa, K. Dupate, I. Mileiko, M. Brants. Pasūtītājs: Pārresoru koordinācijas centrs. Rīga, 2015. gada decembris. 22.lpp.

Pieejams: http://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/images-legacy/Gala_zi%C5%86ojums_19012016.pdf [aplūkots 2017.gada 28.augustā].

¹²⁰ Goossens E. Different Regulatory Regimes for Registered Partnership and Marriage: Out-dated or Indispensable? A European Perspective on the Belgian Model. In: Verbeke A-L., Scherpe J.M., Declerck Ch., Helms T., Senaev P. (eds.) *Confronting the Frontiers of Family and Succession Law. Liber Amicorum Walter Pintens*. Cambridge: Intersentia, 2012, pp.634-636.

¹²¹ Sīkāk skatīt: Pētījums par laulību neregistrēšanas problemātiku. Gala ziņojums. A. Putniņa, K. Dupate, I. Mileiko, M. Brants. Pasūtītājs: Pārresoru koordinācijas centrs. Rīga, 2015. gada decembris. 91.-92.lpp.

Pieejams: http://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/images-legacy/Gala_zi%C5%86ojums_19012016.pdf [aplūkots 2017.gada 28.augustā].

¹²² Centrālās statistikas pārvaldes datubāzes. IDG022. Laulībā un ārpus laulības dzīvi dzimušo skaits pēc dzimuma statistiskajos reģionos un republikas pilsētās.

Pieejams:

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala_ikgad_iedz_dzimst/ID0022.px/table/tableViewLayout2/?rxid=cdcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 [aplūkots 2017.gada 28.augustā].

plašākas tiesības.¹²³ Jāatzīmē gan tas, ka mūsdienās, kā zināms, daudzi pāri pirms laulības noslēgšanas kādu laiku dzīvo faktiskajā kopdzīvē, bet vēlāk tomēr noslēdz savstarpēju laulību.

Ne mazāk būtiski ir tas, ka no ECT judikatūras izriet, ka, ja Latvijā juridiski tiktu atzīta faktiskā kopdzīve vai tiktu atļauta partnerattiecību reģistrēšana, lai nepieļautu diskrimināciju seksuālās orientācijas dēļ, attiecīgais tiesiskais regulējums obligāti būtu attiecināms arī uz viendzimuma pāriem.¹²⁴ Pie šādas atziņas ir nonākusi arī starptautisko privāttiesību pētniece Dr.iur. Baiba Rudevskā žurnāla „Jurista Vārds” partnerattiecību tiesiskajam regulējumam veltītajā numurā 2015. gadā.¹²⁵ Līdz ar to rodas jautājums, vai Latvijas sabiedrība tam būtu gatava. Autore uzskata, ka vismaz pagaidām Latvijas sabiedrības lielākā daļa nav gatava viendzimuma pāru attiecību tiesiskai atzīšanai. To pierāda arī 2016. gadā¹²⁶ veikta aptauja, kurā 77% Latvijas iedzīvotāju puda negatīvu attieksmi pret viendzimuma laulību legalizāciju Latvijā.¹²⁷

Jāatzīmē, ka pagaidām Tieslietu ministrijas dienaskārtībā nav jautājuma par viendzimuma pāru attiecību legalizāciju ne laulības, ne reģistrētu partnerattiecību formā.¹²⁸ Lai gan juridiskajā literatūrā ir pausts viedoklis, ka viendzimuma laulību neatzīšana visas ES ietvaros traucē vienu no četrām ES iekšējā tirgus pamatbrīvībām – personu pārvietošanās brīvību¹²⁹, domājams, ka vismaz tuvākajā laikā tiesiskā situācija šajā jomā Latvijā nemainīsies, jo 2016. gada 9. jūnijā ECT pasludināja nolēmumu lietā *Chapin et Charpentier c. France*, kurā vienbalsīgi atzina, ka viendzimuma pāriem Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 12. pantā, kurā ir nostiprinātas pretēja dzimuma pāru tiesības uz laulības noslēgšanu¹³⁰, nav paredzētas tiesības noslēgt laulību un šis jautājums ir atstājams katras valsts nacionālo likumu pārziņā, jo Eiropā šajā

¹²³ Sīkāk skatīt: Pētījums par laulību neregistrēšanas problemātiku. Gala ziņojums. A. Putniņa, K. Dupate, I. Mileiko, M. Brants. Pasūtītājs: Pārresoru koordinācijas centrs. Rīga, 2015. gada decembris. 97.-99.lpp.

Pieejams: http://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/images-legacy/Gala_zi%C5%86ojums_19012016.pdf [aplūkots 2017.gada 28.augustā].

¹²⁴ ECT savā 2013. gada spriedumā lietā *Vallianatos and Others v. Greece* atzina, ka Grieķija, pieņemot likumu, kurā partnerattiecību reģistrēšana tika atļauta tikai pretēja dzimuma pāriem, pārkāpa Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. un 14. pantu. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 29381/09 un 32684/09 *Vallianatos and Others v. Greece*, para. 85-92. Savukārt savā 2015. gada spriedumā lietā *Oliari and Others v. Italy* ECT atzina, ka Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas dalībvalstīm ir pienākums tiesiski atzīt arī viendzimuma pāru attiecības. ECT gan nekonkretizēja, kā tieši viendzimuma pāru attiecību tiesiskajai atzīšanai būtu jāizpaužas. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 18766/11 un 36030/11 *Oliari and Others v. Italy*, para. 174.

¹²⁵ Rudevskā B. Viendzimuma pāru kopdzīves regulējuma tiesībspolitiskā problemātika. *Jurista Vārds*, 2015. 24.februāris, nr.8, 25.lpp.

¹²⁶ Pew Research Center. Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe. Appendix A: Methodology.

Pieejams: <http://www.pewforum.org/2017/05/10/appendix-a-methodology-8/> [aplūkots 2017.gada 6.decembrī].

¹²⁷ Pew Research Center. Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe. Pieejams: http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/11/2017/05/09154356/Central-and-Eastern-Europe-Topline_FINAL-FOR-PUBLICATION.pdf [aplūkots 2017.gada 5.decembrī].

¹²⁸ Gabre A. Saeimā viendzimuma pāru legalizāciju neatbalsta. Neatkarīgā Rīta Avīze, 2014. 10.novembris, nr.216, 2.lpp.

¹²⁹ Torga M. Party Autonomy of the Spouses under the Rome III Regulation in Estonia – Can Private International Law Change Substantive Law? *Nederlands Internationaal Privaatrecht (NIPR)*. 2012, p.553.

Pieejams: <http://www.nipr-online.eu/pdf/2012-511.pdf> [aplūkots 2017.gada 12.maijā].

¹³⁰ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, nr.143/144.

jautājumā nav vienprātības, turklāt laulībai piemīt dziļi sakņota sociāla un kulturāla nozīme, kas katrā sabiedrībā atšķiras, tādējādi katra valsts pati vislabāk var izvērtēt tās sabiedrības vajadzības un to apmierināšanu.¹³¹ ECT arī uzsvēra, ka valstīm ir zināma rīcības brīvība attiecībā uz viendzimuma pāru attiecību juridisku atzīšanu citos veidos.¹³² Satversmes tiesas 4. kolēģija savā 2017. gada 2. februāra lēmumā par atteikšanos ierosināt lietu ir norādījusi, ka tas, kādā veidā attiecīgajā valstī ar tiesību normām tiek nodrošināta ģimenes, tostarp viendzimuma pāru, aizsardzība ir atkarīgs no demokrātiski leģitimēta likumdevēja tiesībpolitiskas izšķiršanās.¹³³

Juridiskajā literatūrā ir secināts, ka 21. gadsimtā laulības institūtam Eiropā ir raksturīgas trīs iezīmes – vienlīdzība (*equality* – angļu val.), privātums (*privacy* – angļu val.) un plurālisms (*pluralism* – angļu val.). Pirmkārt, laulība ir juridisks institūts, kas ir balstīts uz vīra un sievas tiesisko vienlīdzību. Otrkārt, laulība ir balstīta uz domu par cieņu pret indivīda privātumu, tādēļ valsts mazāk kā agrāk iesaistās laulāto privātajā dzīvē un pret laulātajiem izturas kā pret diviem patstāvīgiem indivīdiem, kuriem ir autonomas tiesības un pienākumi, uzticoties, ka viņi pieņems racionālus lēmumus par savām attiecībām bez nevajadzīgas valsts institūciju iejaukšanās. Šī jaunā iezīme ir it īpaši novērojama laulības šķiršanas tiesībās.¹³⁴ Treškārt, vienlīdzība un privātums ir „bruģējuši ceļu” plurālismam, proti, arvien vairāk Eiropas valstu tiesiski regulē un atzīst jaunus kopdzīves modeļus.¹³⁵ Autore šajā apakšnodaļā jau minēja trīs šādu kopdzīves modeļu piemērus – viendzimuma laulības, reģistrētas partnerattiecības un faktisko kopdzīvi. Vienlaikus ir secināts, ka, neskatoties uz to, ka Eiropā tagad ir pārstāvēti dažādi kopdzīves modeļi, Eiropa kopumā joprojām ir uzskatāma par ļoti centrētu uz laulību (vai vismaz attiecību juridisku noformēšanu), tādēļ faktiskās kopdzīves lielāka juridiska atzīšana Eiropas līmenī pagaidām šķiet attālināta.¹³⁶

¹³¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 40183/07 Chapin et Charpentier c. France, para. 36.

¹³² Turpat, para. 48.

¹³³ Lēmums par atteikšanos ierosināt lietu: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2017.gada 2.februāra lēmums.

Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2017/02/Lemums_par_pieteikumu_Nr._2017_4.pdf [aplūkots 2017.gada 9.septembrī]. Pretstatā minētajam ECT nolēmumam jāatzīmē ASV Augstākās tiesas 2015. gada 26. jūnija spriedums lietā *Obergefell v. Hodges*, kurā tika atzīts, ka saskaņā ar ASV Konstitūcijas 14. labojumu arī viendzimuma pāriem ir pamattiesības noslēgt laulību visos ASV štatos un nevienam štatam nav likumīga pamata neatzīt viendzimuma laulību, kura ir likumīgi noslēgta citā štatā, pamatojoties tikai uz to, ka tā ir viendzimuma laulība. *Obergefell et Al. v. Hodges, Director, Ohio Department of Health, et Al.* 576 U.S. __ (2015), pp.22-23, 28. Pieejams: https://www.supremecourt.gov/opinions/14pdf/14-556_3204.pdf [aplūkots 2017.gada 30.augustā]. Secināms, ka tādējādi ASV Augstākā tiesa atšķirībā no ECT atzina, ka arī viendzimuma pāriem ir tiesības noslēgt savstarpēju laulību. Jāatzīmē, ka šis nav vienīgais ar laulības tiesībām saistītais jautājums, kurā Eiropā un ASV valda pretēji uzskati. Proti, Eiropā, kā tas izriet no ECT judikatūras, atšķirībā no ASV tiesības uz laulības šķiršanu netiek atzītas par patstāvīgām cilvēktiesībām, kā rezultātā Eiropā ir gadījumi, kad persona, kura vēlas izšķirties, to nevar izdarīt tikai tādēļ, ka otrs laulātais laulības šķiršanai nepiekrīt. Skatīt Pielikumu Nr.2 „Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu analīze attiecībā uz tiesībām uz laulības šķiršanu”.

¹³⁴ Sīkāk par šo jautājumu skatīt šā darba 3. nodaļas 3.2.3.2. apakšnodaļā.

¹³⁵ Sörgjerd C. Marriage in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, pp.5, 14, 16, 21, 38-39.

¹³⁶ Miles J. Unmarried Cohabitation in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, pp.85-86.

1.3.3. Valstu nacionālo ģimenes tiesību normu salīdzinājums attiecībā uz laulības noslēgšanas formu un laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem

Ģimenes tiesības vislielākajā mērā ir saistītas ar attiecīgās valsts nacionālajām tradīcijām, reliģiju, sadzīves un etniskajām paražām, tāpēc dažādu valstu ģimenes tiesības būtiski atšķiras un tās nav iespējams pilnībā unificēt.¹³⁷ Autore jau noskaidroja, ka starp valstīm pastāv būtiskas atšķirības laulības institūta izpratnē, kas ir skaidrojams ar to, ka katras valsts ģimenes tiesības ir cieši saistītas ar šīs valsts nacionālajām tradīcijām, reliģiju, vēsturi un citiem faktoriem. Tā kā pārrobežu laulības noslēgšanas gadījumā nereti ir jāpiemēro vairāku valstu normatīvais regulējums attiecībā uz laulības noslēgšanu, jo parasti laulības noslēgšanas formai ir piemērojams vienas valsts likums, savukārt laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem jeb šķēršļiem laulības noslēgšanai ir piemērojams citas valsts likums (tas gan ir atkarīgs no tā, ko nosaka tās valsts kolīziju normas, kurā laulība tiek noslēgta¹³⁸), autore uzskata, ka ir nepieciešams noskaidrot, kā dažādās valstīs ir regulēta laulības noslēgšanas forma un laulības noslēgšanas materiālie priekšnosacījumi.

Attiecībā uz laulības noslēgšanas formu starp valstīm pastāv būtiskas atšķirības. Ir valstis, kurās tiesiskas sekas ir tikai tādai laulībai, kura ir noslēgta civilstāvokļa aktu reģistrācijas iestādē. Šāds regulējums ir, piemēram, Vācijā (Vācijas Civilkodeksa 1310. pants¹³⁹), Francijā (Francijas Civilkodeksa 165. pants¹⁴⁰), Šveicē (Šveices Civilkodeksa 97. pants¹⁴¹) un Krievijā (Krievijas Ģimenes kodeksa 10. panta pirmā daļa¹⁴²). Turpretim Tuvajos Austrumos, Dienvidaustrumu Āzijā un Latīņamerikā ir valstis, kurās laulības noslēgšana tiek atļauta tikai reliģiskā formā.¹⁴³

Savukārt citās valstīs laulājāmie var izvēlēties noslēgt laulību civilstāvokļa aktu reģistrācijas iestādē (šā vārda visplašākajā nozīmē, tostarp, piemēram, pļavā vai pilsdrupās, jo galvenais nosacījums ir tāds, ka personas drīkst laulāt tikai attiecīgi pilnvarota persona) vai baznīcā (šā vārda visplašākajā nozīmē). Šāds regulējums ir, piemēram, Spānijā (Spānijas Civilkodeksa 49. pants¹⁴⁴), kā arī Dānijā, Itālijā, lielākajā daļā ASV štatu un Kanādas provinču.¹⁴⁵ Arī

¹³⁷ Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: Эксмо, 2005, с.333.

¹³⁸ Šis jautājums padziļināti tiks pētīts šīs nodaļas 1.3.4. un 1.3.5. apakšnodaļā.

¹³⁹ Vācijas Civilkodekss (Bürgerliches Gesetzbuch).

Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].

¹⁴⁰ Francijas Civilkodekss (Code civil).

Pieejams: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].

¹⁴¹ Šveices Civilkodekss (Swiss Civil Code).

Pieejams: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19070042/201709010000/210.pdf> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].

¹⁴² Krievijas Ģimenes kodekss (Семейный кодекс Российской Федерации). Pieejams: <http://www.semkod.ru/> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].

¹⁴³ Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: Эксмо, 2005, с.337.

¹⁴⁴ Spānijas Civilkodekss (Civil Code (Approved by Royal Decree of July 24, 1889)).

Pieejams: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=221319 [skatīts 2017.gada 4.septembrī].

Apvienotajā Karalistē civila un reliģiska laulības noslēgšanas forma tiek uzverta kā divi dažādi veidi viena un tā paša rezultāta sasniegšanai – laulībai abos gadījumos ir identisks juridisks spēks.¹⁴⁶

Šāds regulējums ir arī Latvijā, proti, saskaņā ar CL 53. pantu personas drīkst salaulāt dzimtsarakstu nodaļas amatpersona vai CL 51. pantā norādīto konfesiju (evanģēlisko luterāņu, Romas katoļu, pareizticīgo, vecticībnieku, metodistu, baptistu, septītās dienas adventistu vai Mozus ticīgo (jūdaistu)) garīdznieki pēc laulājamo izvēles, laulībai abos gadījumos ir identisks tiesisks spēks.¹⁴⁷ Jānorāda, ka 2013. gada 1. janvārī stājās spēkā CL grozījumi, saskaņā ar kuriem arī Latvijā dzimtsarakstu nodaļas amatpersona personas drīkst laulāt ne tikai dzimtsarakstu nodaļas telpās, bet arī citā piemērotā vidē, kas līdz šim lielākajā daļā gadījumu nebija atļauts (CL 56. panta otrā daļa¹⁴⁸). Atbilstoši minētajam, arī Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 19. panta otrajā daļā ir teikts, ka pēc personu lūguma dzimtsarakstu nodaļas amatpersona var reģistrēt laulību ne tikai dzimtsarakstu nodaļas telpās, bet arī citā piemērotā vietā, taču tikai tad, ja personas, kuras vēlas noslēgt laulību, nodrošina laulības reģistrācijai piemērotus vai atbilstošus apstākļus.¹⁴⁹ Tomēr autore secina, ka laulība, kura ir noslēgta ārpus dzimtsarakstu nodaļas telpām, tik un tā juridiski tiks uzskatīta par noslēgtu dzimtsarakstu nodaļā, nevis, piemēram, pludmalē.

Laulības noslēgšanas materiālie priekšnosacījumi/šķēršļi laulības noslēgšanai lielākajā daļā valstu ir līdzīgi. Pamatnosacījums ir tāds, ka līgavainim un līgavai ir skaidri jāizsaka vēlme noslēgt savstarpēju laulību.¹⁵⁰ Tas ir noteikts arī CL 57. pantā.¹⁵¹ CL 32., 33., 35., 37. un 38. pantā ir teikts, ka ir aizliegta laulības noslēgšana pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas, taču ar vecāku vai aizbildņu, vai atsevišķos gadījumos ar bāriņtiesas piekrišanu, ja laulība tiek noslēgta ar pilngadīgu personu, laulību drīkst noslēgt persona, kura ir sasniegusi 16 gadu vecumu. Laulības noslēgšana ir aizliegta starp radniekiem taisnā līnijā, starp brāļiem un māsām un starp pusbrāļiem un pusmāsām, kā arī starp viena dzimuma personām, starp adoptētāju un adoptēto, starp aizbildni un aizbilstamo, ja nav izbeigtas aizbildnības attiecības, aizliegta arī laulības noslēgšana personai, kura jau ir laulāta.¹⁵²

¹⁴⁵ Скаридов А.С. Международное частное право: Учебное пособие. Санкт-Петербург: Издательство Михайлова В.А., Издательство „Полиус”, 1998, с.496.

¹⁴⁶ Dicey A.V., Morris J.H.C. The Conflict of Laws. Series 13th edition. Under the General Editorship of Lawrence Collins with Specialist Editors A. Briggs, J. Hill, J.D. McClean, C.G.J. Morse. Vol.II. London: Sweet & Maxwell, 2000, p.653.

¹⁴⁷ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20.decembris, nr.200.

¹⁴⁸ Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20.decembris, nr.200.

¹⁴⁹ Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 14.decembris, nr.197.

¹⁵⁰ Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: ЭКсмо, 2005, с.337.

¹⁵¹ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20.decembris, nr.200.

¹⁵² Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 20.decembris, nr.187. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20.decembris, nr.200.

Arī citās valstīs ir noteikts minimālais vecums, pēc kura sasniegšanas persona drīkst noslēgt laulību. Tiesa, šis vecums dažādās valstīs atšķiras. Tā kā Bērnu tiesību konvencijas 1. pantā ir noteikts, ka ikviens cilvēks līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai ir uzskatāms par bērnu,¹⁵³ mūsdienās Rietumu valstu normatīvajos aktos ir noteikts, ka persona kļūst pilngadīga 18 gadu vecumā. Līdz ar cilvēktiesību attīstību ir atzīts, ka, ja laulību noslēdz vismaz viena nepilngadīga persona (tā dēvētā bērnu laulība jeb *child marriage* – angļu val.), ar šīs laulības noslēgšanu tiek pārkāptas šā bērna cilvēktiesības.¹⁵⁴ Tā kā bērna „izprecināšana” pārkāpj bērna tiesības uz veselību, izglītību un drošību, ir atzīts, ka valstīm bērnu laulības būtu jāaizliedz.¹⁵⁵

Jāatgādina, ka, kā jau autore noskaidroja 1.3.1. un 1.3.2. apakšnodaļā arvien vairāk Rietumu valstu atļauj viendzimuma laulību noslēgšanu, līdz ar to šajās valstīs tas, ka abiem laulājamajiem ir viens dzimums, vairs nav šķērslis laulības noslēgšanai. Lielākajā daļā valstu ir aizliegtas laulības starp tuviem radniekiem, adoptētājiem un adoptētajiem, aizbildņiem un aizbilstamajiem, aizliegts noslēgt laulību ar daļēji rīcībspējīgu vai rīcībnespējīgu personu, turklāt ir paredzēta atbildība par laulības noslēgšanas šķēršļu slēpšanu. Daudzās valstīs, lai dotos laulībā, ir jāuzrāda dažādas medicīniskas izziņas, kuras sniedz informāciju par to, vai persona neslimo ar noteiktu slimību (piemēram, seksuāli transmisīvu slimību, impotenci¹⁵⁶). Tas, ka personai ir šāda slimība, nav šķērslis laulības noslēgšanai, taču, ja slimības fakts ir noslēpts, laulība var tikt atzīta par spēkā neesošu.¹⁵⁷

Jāpaskaidro, ka laulība starp asinsradniekiem galvenokārt ir aizliegta, lai mazinātu risku, ka pārim piedzims bērns ar invaliditāti. Līdz ar to šis aizliegums pastāv sabiedrības interesēs.¹⁵⁸ Turpretī, ja attiecīgās valsts likumā ir noteikts, ka arī svainība ir šķērslis laulības noslēgšanai, šāds aizliegums pastāv tikai morālu un sociālu iemeslu dēļ.¹⁵⁹ Ir valstis, kurās ir aizliegta laulība starp personām, kurām ir liela vecuma starpība, kuras pieder pie atšķirīgām reliģijām, ir aizliegta laulība personām, kuras iepriekš jau vairākkārt ir bijušas laulātas, kurām ir pārmantojama slimība, kuras ir

¹⁵³ Bērnu tiesību konvencija. Latvijas Vēstnesis, 2014. 28.novembris, nr.237.

¹⁵⁴ Child Marriage Is a Violation of Human Rights, but Is all too Common.

Pieejams: <http://data.unicef.org/topic/child-protection/child-marriage/> [aplūkots 2017.gada 3.septembrī].

¹⁵⁵ What Is the Impact of Child Marriage? Pieejams: <http://www.girlsnotbrides.org/what-is-the-impact/> [aplūkots 2017.gada 3.septembrī].

¹⁵⁶ Clarkson C.M.V., Hill J. The Conflict of Laws. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.372.

¹⁵⁷ Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: Эксмо, 2005, с.337.

¹⁵⁸ Clarkson C.M.V., Hill J. The Conflict of Laws. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.365.

¹⁵⁹ Ibid, p.366. Apvienotajā Karalistē ilgu laiku svainība bija šķērslis laulības noslēgšanai, taču šis regulējums tika grozīts pēc tam, kad ECT 2005. gadā spriedumā lietā *B. and L. v. The United Kingdom* atzina, ka aizliegums bijušā vīra tēvam un bijušajai vedeklai noslēgt savstarpēju laulību pārkāpj Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 12. pantu (tiesības uz laulības noslēgšanu). Sīkāk skatīt: Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 36536/02 *B. and L. v. The United Kingdom*, para. 7.-12., 34.-41. Sagaidāms, ka šā ECT sprieduma rezultātā arī citās Eiropas valstīs svainība kā laulības noslēgšanas šķērslis tiks pilnībā atcelta. Harding M. “To Affinity and Beyond”: a Critical Analysis of the Law on Marriage within Prohibited Degrees of Relationship. In: Boele-Woelki K., Sverdrup T. (eds.) *European Challenges in Contemporary Family Law*. Antwerp: Intersentia, 2008, p.165.

bijušas neuzticīgas iepriekšējā laulībā.¹⁶⁰ Īpaši jāatzīmē tas, ka atsevišķās valstīs laulības šķiršanas gadījumā abiem bijušajiem laulātajiem vai tikai vienam no viņiem ir noteikti ierobežojumi vai pat aizliegumi jaunas laulības noslēgšanai, piemēram, ir noteikts termiņš, pēc kura notecēšanas bijušais laulātais drīkst noslēgt jaunu laulību, vai aizliegums laulības iziršanā vainīgajam laulātajam (piemēram, laulības pārkāpējam) noslēgt jaunu laulību pirms to ir izdarījis otrs laulātais, tādējādi sodot vainīgo laulāto.¹⁶¹ Laulība, kura ir noslēgta, pārkāpjot minētos šķēršļus, dažādās valstīs ir vai nu absolūti spēkā neesoša vai arī apstrīdama.¹⁶²

Ne mazāk būtisks šķērslis laulības noslēgšanai ir tas, ka laulājamajiem nav patiesas vēlmes nodibināt ģimeni un viņi vēlas noslēgt tā dēvēto fiktīvo laulību (*sham marriage* jeb *marriage of convenience* – angļu val.).¹⁶³ CL 60. panta otrajā daļā ir teikts, ka fiktīva laulība ir laulība, kura ir noslēgta bez nolūka izveidot ģimeni, un šāda laulība ir atzīstama par spēkā neesošu.¹⁶⁴ Mūsdienās fiktīvas laulības visbiežāk tiek noslēgtas tādēļ, lai viens no laulājamajiem varētu iegūt uzturēšanās atļauju valstī, kurā laulība tiek noslēgta, par ko otrs laulājamais savukārt saņemtu, piemēram, finansiālu atlīdzību. Tādējādi 21. gadsimtā fiktīvās laulības visbiežāk ir pārrobežu laulības. Tā kā iegūstot uzturēšanās atļauju vienā dalībvalstī, persona iegūst uzturēšanās atļauju visā ES, 21. gadsimta pirmajā un otrajā desmitgadē ES fiktīvas laulības ir kļuvušas ļoti izplatītas. Lai cīnītos pret fiktīvu laulību noslēgšanu, Eiropas Komisijas Iekšlietu ģenerāldirektorāta finanšu programmas „Noziedzības profilakse un apkarošana” ietvaros 2015. gadā Latvija kopā ar Lietuvu, Igauniju, Somiju, Īriju un Slovākiju uzsāka projektu „Novēršot cilvēku tirdzniecību un fiktīvās laulības: daudzozaru risinājums” jeb HESTIA.¹⁶⁵

Lai nepieļautu to, ka ārvalstnieks uzturēšanās atļauju Latvijā iegūst fiktīvas laulības rezultātā, Imigrācijas likuma 26. panta trešajā daļā ir teikts, ka uzturēšanās atļauja tiek izsniegta ar noteikumu, ka laulība ir monogāma, laulātie dzīvo kopā un viņiem ir kopīga mājsaimniecība, savukārt 34. panta pirmās daļas 13. punkts nosaka, ka uzturēšanās atļaujas izsniegšana vai reģistrēšana tiek atteikta, ja ir pamats uzskatīt, ka, lai iegūtu uzturēšanās atļauju, ārvalstnieks ir

¹⁶⁰ Толстых В.Л. Международное частное право: коллизионное регулирование. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004, с.459.

¹⁶¹ Fawcett J.J., Carruthers J.M. Consultant Editor Sir Peter North. Cheshire, North & Fawcett. Private International Law. Series 14th edition. New York: Oxford University Press, 2008, p.916.

¹⁶² Скаридов А.С. Международное частное право: Учебное пособие. Санкт-Петербург: Издательство Михайлова В.А., Издательство „Полиус”, 1998, с.501.

¹⁶³ Sīkāk par vārdu savienojuma „fiktīva laulība” terminoloģiskajām niansēm latviešu un angļu valodā skatīt: Vucāne A. Fiktīva laulība cilvēktirdzniecības kontekstā: terminoloģijas problēmas. Jurista Vārds, 2015. 17.novembris, nr.45, 35.-38.lpp.

¹⁶⁴ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

¹⁶⁵ Saliņa R. Ar Eiropas Komisijas atbalstu Latvijā un piecās ES valstīs tiek uzsākts vērienīgs kopprojekts fiktīvo laulību mazināšanai. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/print.php?id=268562> [aplūkots 2017.gada 4.septembrī].

noslēdzis fiktīvu laulību.¹⁶⁶ Par fiktīvas laulības noslēgšanu Krimināllikuma 285.² pantā ir paredzēta kriminālatbildība, tostarp cietumsods.¹⁶⁷

1.3.4. Starptautisko privāttiesību pamatprincipi attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu un ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu

Tā kā valstu nacionālo ģimenes tiesību regulējuma materiāltiesiskās normas nereti atšķiras, pārrobežu laulības gadījumā bieži rodas kolīzijas starp iesaistīto valstu nacionālajiem laulības tiesību regulējumiem, kuru atrisināšanai valstis savos nacionālajos normatīvajos aktos ir ietvērušas kolīziju normas. Jāņem vērā, ka kolīziju normu saturs nereti ir daudz plašāks nekā tekstuāli identiskām materiāltiesiskajām normām.¹⁶⁸ Piemēram, kā jau autore noskaidroja 1.3.3. apakšnodaļā, Latvijas un citu valstu ģimenes tiesību materiāltiesiskās normas attiecībā uz laulības noslēgšanas formu un laulības noslēgšanas šķēršļiem būtiski atšķiras, tādēļ, ja divi Latvijas pilsoņi vēlētos noslēgt laulību, piemēram, Francijā, rastos jautājums par to, kuras valsts likums ir piemērojams minētās laulības noslēgšanai. Atbildi uz šo jautājumu sniedz kolīziju normas. Kolīziju normas sniedz atbildi arī uz jautājumu, vai Latvijā būtu atzīstama šī ārvalstī noslēgtā laulība.

Jāatzīmē, ka vēsturiski ir bijuši dažādi centieni unificēt valstu kolīziju normas attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu un ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu. Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences¹⁶⁹ ietvaros ir īstenots pagaidām ievērojamākais unifikācijas mēģinājums attiecībā uz pārrobežu laulību noslēgšanu, izstrādājot Konvenciju par laulību noslēgšanu un atzīšanu par spēkā esošām.¹⁷⁰ ES ietvaros pagaidām šāda veida unifikācijas mēģinājumi nav bijuši. Lai gan Latvija minētajai Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences konvencijai nav pievienojusies, jānorāda, ka Latvija ar Lietuvu, Igauniju, Poliju, Krieviju,

¹⁶⁶ Imigrācijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 20.novembris, nr.169. Grozījumi Imigrācijas likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 13.decembris, nr.198. Latvija ir īpaši ieinteresēta fiktīvu laulību „apkaršanā”, jo salīdzinoši bieži tieši Latvijas pilsones noslēdz fiktīvas laulības ar trešo valstu pilsoņiem, it īpaši vīriešiem no Pakistānas, Indijas, Nigērijas un Bangladešas, kuri, pateicoties laulībai ar ES pilsoni, iegūst uzturēšanās atļauju visā ES, savukārt Latvijas pilsonēm fiktīvas laulības rezultātā pastāv risks kļūt par cilvēktirdzniecības upuriem. Vilcāne V. Fiktīvo laulību sekas – līdz pat cietumam.

Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/275315-fiktivo-laulibu-sekas-lidz-pat-cietumam/> [aplūkots 2017.gada 4.septembrī].

¹⁶⁷ Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 27.decembris, nr.202. Kaut arī iepriekš Latvijas pilsones fiktīvas laulības nereti noslēdza Īrijā, 2017. gada augustā tika ziņots, ka Īrijā veiktās operācijas *Vantage* rezultātā fiktīvo laulību skaits šajā valstī ir būtiski samazinājies. Mieze I. Fiktīvo laulību skaits Īrijā krievi samazinājies. Pieejams: <http://baltic-ireland.ie/2017/08/39188/> [aplūkots 2017.gada 4.septembrī].

¹⁶⁸ Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: Эксмо, 2005, с.334.

¹⁶⁹ Hāgas Starptautisko privāttiesību konference ir globāla starpvaldību organizācija, kuras misija ir strādāt pie valstu starptautisko privāttiesību progresīvas unifikācijas, atrodot starptautiski akceptētu pieeju jurisdikcijas, piemērojamā likuma un spriedumu atzīšanas un izpildes jautājumiem dažādās privāttiesību jomās. About HCCH. Pieejams: <https://www.hcch.net/en/about> [aplūkots 2017.gada 4.septembrī].

¹⁷⁰ Hague Conference on Private International Law. 26. Convention on Celebration and Recognition of the Validity of Marriages (Concluded 14 March 1978).

Pieejams: <https://assets.hcch.net/docs/8e321c1a-9151-4608-a8a1-6dbee0f92cfd.pdf> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].

Baltkrieviju, Ukrainu, Kirgizstānu, Uzbekistānu un Moldovu ir noslēgusi tiesiskās palīdzības līgumus, unificējot starptautisko privāttiesību normas ģimenes tiesību jautājumos, kuros ir iesaistīta Latvija un attiecīgā valsts¹⁷¹, tostarp attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu un ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu.

Starptautisko privāttiesību doktrīnā ir vispāratzīts, ka pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu nosaka tās valsts kolīziju normas, kurā pārrobežu laulība tiek noslēgta. Visbiežāk valstu kolīziju normās ir ietvertas atšķirīgas piesaistes attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanas formu un materiālajiem priekšnosacījumiem.¹⁷² Jāatzīmē, ka, piemēram, Apvienotajā Karalistē līdz 19. gadsimta vidum kolīziju normas šajā jautājumā bija neattīstītas un vienkāršas, proti, visiem ar pārrobežu laulības noslēgšanu saistītajiem jautājumiem tika piemērots tās valsts likums, kurā attiecīgā pārrobežu laulība tika noslēgta. Tikai 1861. gadā Lordu palāta savā spriedumā lietā *Brook v. Brook* nošķīra noteikumus, kuri attiecas uz laulības noslēgšanas formu, un noteikumus, kuri attiecas uz laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem.¹⁷³

Mūsdienās šie jautājumi visās valstīs parasti tiek nošķirti. Tradicionāli pārrobežu laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem ir piemērojams katras personas, kura noslēdz laulību, personīgais likums (tā dēvētā distributīvā piesaišu kombinācija), bet pārrobežu laulības noslēgšanas formai ir piemērojams laulības noslēgšanas vietas likums (*lex loci celebrationis* – latīņu val.)¹⁷⁴, jo, atbilstoši *locus regit actum* (latīņu val.) noteikumam, katra valsts pati nosaka, kādā formā tās teritorijā drīkst noslēgt laulību.¹⁷⁵ Tādējādi, ja, noslēdzot pārrobežu laulību, attiecībā uz laulības noslēgšanas formu ir ievērotas tās valsts likuma prasības, kurā attiecīgā laulība ir noslēgta, tad formas ziņā šī laulība ir atzīstama visā pasaulē.¹⁷⁶ Bet, ja nav ievērota tās valsts likumā noteiktā laulības noslēgšanas forma, kurā pārrobežu laulība tiek noslēgta, un līdz ar to laulība šajā valstī netiek atzīta, tā netiks atzīta arī citās valstīs, kaut arī tā atbilst, piemēram, pušu domicila valsts likuma prasībām attiecībā uz laulības noslēgšanas formu.¹⁷⁷

¹⁷¹ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. Valstu saraksts, ar kurām Latvija ir noslēgusi divpusējos līgumus par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās. Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv/component/content/article?id=41524:valstu-saraksts-ar-kuram-latvija-ir-noslegusi-divpusejos-ligumus-par-tiesisko-palidzibu-un-tiesiskajam-attiecibam-civilajas-gimenes-un-kriminallietas> [aplūkots 2017.gada 2.februārī].

¹⁷² Kropholler J. Internationales Privatrecht: einschließlich der Grundbegriffe des Internationalen Zivilverfahrensrechts. 5., neubearb. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. – S.331.

¹⁷³ Fawcett J.J., Carruthers J.M. Consultant Editor Sir Peter North. Cheshire, North & Fawcett. Private International Law. Series 14th edition. New York: Oxford University Press, 2008, p.877.

¹⁷⁴ Clarkson C.M.V., Hill J. The Conflict of Laws. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.343.

¹⁷⁵ Kropholler J. Internationales Privatrecht: einschließlich der Grundbegriffe des internationalen Zivilverfahrensrechts. 5., neubearb. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. – S.334.

¹⁷⁶ Fawcett J.J., Carruthers J.M. Consultant Editor Sir Peter North. Cheshire, North & Fawcett. Private International Law. Series 14th edition. New York: Oxford University Press, 2008, p.878.

¹⁷⁷ Dicey A.V., Morris J.H.C. The Conflict of Laws. Series 13th edition. Under the General Editorship of Lawrence Collins with Specialist Editors A. Briggs, J. Hill, J.D. McClean, C.G.J. Morse. Vol.II. London: Sweet & Maxwell, 2000, p.653.

Šāds regulējums ir skaidrojams arī ar to, ka tiek piemērots tas likums, kura piemērošanu laulājamie varētu saprātīgi paredzēt. Piemēram, ja angļu pāris noslēdz laulību Jamaikā vienīgajā šajā valstī likumā atļautajā laulības noslēgšanas formā, ir loģiski, ka šis pāris sagaida, ka viņu laulības noslēgšanas formai tiks piemērots Jamaikas likums. Savukārt attiecībā uz laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem personām būtu saprātīgi jāparedz, ka tiks piemērots viņu personīgais likums, jo šis laulības noslēgšanas aspekts ir fundamentāli svarīgs tai valstij, kurai laulību noslēdzošā persona ir piederīga. Piemēram, ja anglis Saūda Arābijā noslēgtu poligāmu laulību ar divām sievietēm¹⁷⁸, viņam būtu jāparedz, ka Apvienotajā Karalistē šāda viņa laulība netiks atzīta, jo personām, kuru domicils ir Apvienotajā Karalistē, ir atļauta tikai monogāmas laulības noslēgšana.¹⁷⁹

Tradicionāli to, ko klasificē kā laulības noslēgšanas formas jautājumus un ko – kā materiālo priekšnosacījumu jautājumus, nosaka saskaņā ar *lex fori*¹⁸⁰.¹⁸¹ Lai gan pirmajā brīdī, iespējams, šķiet, ka to, kuri ar pārrobežu laulības noslēgšanu saistītie jautājumi attiecas uz laulības noslēgšanas formu un kuri – uz laulības noslēgšanas šķēršļiem, nošķirt ir ļoti viegli, patiesībā reizēm tas ir sarežģīti. Piemēram, ir skaidrs, ka uz laulības noslēgšanas formu attiecas tas, vai laulība tiek noslēgta civiltiesiski vai reliģiski, laulības ceremonijas vieta un laiks, personas, kurām ir tiesības laulāt, tas, vai ir nepieciešami liecinieki, laulības reģistrācijas kārtība, izsludināšana.

Sarežģītāks ir jautājums par to, vai laulības noslēgšana ar pilnvaras palīdzību (tā dēvētā dūrainīšu laulība jeb *Handschuhehe* – vācu val.¹⁸²) un vai vecāku atļauja laulības noslēgšanai (gadījumā, ja tāda konkrētajā gadījumā ir nepieciešama) attiecas uz laulības noslēgšanas formu vai materiālajiem priekšnosacījumiem. Tiesa, kura izskata konkrēto pārrobežu lietu, ir tā, kura, vadoties no *lex fori*, izlemj, kā konkrētais jautājums ir klasificējams. Piemēram, Anglijas tiesu praksē abi minētie jautājumi tiek klasificēti kā laulības noslēgšanas formas jautājumi.¹⁸³ Lai gan savulaik tika

¹⁷⁸ Jāatzīmē, ka, lai gan parasti musulmaņu laulības tiek dēvētas par poligāmām laulībām, precīzāk būtu tās dēvēt par poliginām laulībām, jo poligāmija ir plašāks termins un apzīmē laulību, kuru viena dzimuma indivīds ir noslēdzis ar vairākiem pretēja dzimuma indivīdiem. Tai ir divi veidi – poliandrija, proti, laulības veids, kurā vienai sievietei vienlaikus ir vairāki vīri (daudzvīrība), un poliginija, proti, laulības veids, kurā vienam vīrietim vienlaikus ir vairākas sievas (daudzsievisība). Svešvārdu vārdnīca. Vairāk nekā 15 000 citvalodu cilmes vārdu un terminoloģisku vārdkopu. Jura Baldunčika redakcijā. Rīga: Jumava, 1999, 605., 606.–607.lpp. Jāuzsver, ka Korānā ir atļauta tikai poliginija. Rizvi S. M. The Concept of Polygamy and the Prophets Marriages. Pieejams: <https://www.al-islam.org/articles/concept-polygamy-and-prophets-marriages-sayyid-muhammad-rizvi> [aplūkots 2017. gada 15. martā]. Tā kā poliandrija ir sastopama ārkārtīgi reti, tad ar vārdu „poligāmija” parasti apzīmē tikai poliginiju. Collier J.G. Conflict of Laws. Series 3rd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, p.312.

¹⁷⁹ Clarkson C.M.V., Hill J. The Conflict of Laws. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, pp.11-12.

¹⁸⁰ Vienīgais izņēmums, kad kāds no pārrobežu lietas izrietošs jautājums starptautiskajās privāttiesībās netiek klasificēts saskaņā ar *lex fori*, ir īpašuma klasifikācija kustamajā un nekustamajā īpašumā, kas tradicionāli tiek veikta saskaņā ar tās valsts likumu, kurā attiecīgais īpašums atrodas (*lex situs* – latīņu val.). Ibid, pp.472-473.

¹⁸¹ Ibid, p.21.

¹⁸² Handschuhehe. Pieejams: <http://www.lexexakt.de/glossar/handschuhehe.php> [aplūkots 2017.gada 5.septembrī].

¹⁸³ Fawcett J.J., Carruthers J.M. Consultant Editor Sir Peter North. Cheshire, North & Fawcett. Private International Law. Series 14th edition. New York: Oxford University Press, 2008, p.882. Piemēram, lietā *Apt v. Apt* sieviete, kuras domicils bija Anglijā, izsniedza savam draugam pilnvaru viņas vārdā Argentīnā noslēgt laulību ar vīrieti, kura domicils

pausta pārliecība, ka jautājums par to, vai laulība ir fiktīva, attiecas uz laulības noslēgšanas formu, mūsdienās ir atzīts, ka šāda pieeja nebūtu pareiza, jo šis jautājums attiecas uz laulības raksturu, tādējādi tas ir laulības noslēgšanas materiālo priekšnosacījumu jautājums, turklāt laulājamajiem fiktīvas laulības gadījumā var būt tikai minimāla saikne ar laulības noslēgšanas vietu.¹⁸⁴ Autore secina, ka ir ļoti svarīgi, kā tiesa konkrēto jautājumu klasificē saskaņā ar *lex fori*, jo no tā ir atkarīga šim jautājumam piemērojamā kolīziju norma un attiecīgi arī piemērojamais likums, un tātad arī tiesiskās sekas, proti, vai pārrobežu laulība tiks atzīta par spēkā esošu.

Darba autore uzskata, ka no CL netieši izriet, ka Latvijā laulības noslēgšana ar pilnvaras palīdzību būtu klasificējama kā formas jautājums, bet vecāku atļauja laulības noslēgšanai būtu klasificējama kā laulības noslēgšanas materiālais priekšnosacījums. Proti, CL pirmās daļas „Ģimenes tiesības” pirmās nodaļas „Laulība” otrajā apakšnodaļā „Laulības noslēgšana un izbeigšanās” ir atsevišķi nošķirti laulības noslēgšanas materiālie priekšnosacījumi, kuri ir regulēti otrās apakšnodaļas pirmajā iedaļā „Šķēršļi laulības noslēgšanai”, un laulības noslēgšanas forma, kura ir regulēta otrās apakšnodaļas otrajā iedaļā „Laulības noslēgšana”.¹⁸⁵

CL 56. panta, kurš ir ietverts laulības noslēgšanas formu regulējošajā otrās apakšnodaļas otrajā iedaļā „Laulības noslēgšana”, pirmajā daļā ir teikts, ka laulāšana notiek personīgi klātesot līgavainim un līgavai.¹⁸⁶ No tā autore secina, ka saskaņā ar CL laulības noslēgšana ar pilnvaras palīdzību būtu klasificējama kā formas jautājums. Tas savukārt nozīmē to, ka, ja Latvijas tiesā tiktu izskatīts jautājums par to, vai ārvalstī ar pilnvaras palīdzību noslēgtā laulība būtu atzīstama par spēkā esošu Latvijā, saskaņā ar CL 11. panta otro daļu šim jautājumam kā formas jautājumam būtu

bija Argentīnā. Argentīnā ir atļauta laulības noslēgšana ar pilnvaras palīdzību. Ja Anglijas tiesa pilnvaras izmantošanu laulības noslēgšanā klasificētu kā laulības noslēgšanas materiālo priekšnosacījumu, šim jautājumam būtu piemērojams sievietes personīgais likums, kurš šajā gadījumā bija viņas domicila valsts likums, proti, Anglijas likums, kurš neatļauj laulības noslēgšanu ar pilnvaras palīdzību, un laulība būtu atzīstama par spēkā neesošu. Turpretim, ja Anglijas tiesa pilnvaras izmantošanu laulības noslēgšanā klasificētu kā laulības noslēgšanas formas jautājumu, tam būtu piemērojams *lex loci celebrationis*, proti, Argentīnas likums, kurš atļauj laulības noslēgšanu ar pilnvaras palīdzību, un laulība būtu atzīstama par spēkā esošu. Anglijas tiesa nolēma, ka saskaņā ar Anglijas likumu pilnvaras izmantošana ir formas jautājums un secināja, ka konkrētā pārrobežu laulība ir atzīstama par spēkā esošu. Savukārt lietā *Ogden v. Ogden* jauneklis, kura domicils bija Francijā, Anglijā noslēdza laulību ar sievieti, kuras domicils bija Anglijā. Saskaņā ar Francijas likumu jauneklim pirms laulības noslēgšanas bija jāsaņem vecāku atļauja laulības noslēgšanai, kuru viņš nebija saņēmis. Līdz ar to, ja vecāku atļauja tiktu klasificēta kā laulības noslēgšanas materiālais priekšnosacījums, šim jautājumam būtu piemērojams jaunekļa personīgais likums, kurš šajā gadījumā bija viņa domicila valsts likums, proti, Francijas likums, un laulība būtu atzīstama par spēkā neesošu. Savukārt saskaņā ar Anglijas likumu viņa vecuma jauneklim vecāku atļauja laulības noslēgšanai nebija nepieciešama un, ja vecāku atļauja tiktu klasificēta kā laulības noslēgšanas formas jautājums, tam būtu piemērojams *lex loci celebrationis*, proti, Anglijas likums un laulība būtu atzīstama par spēkā esošu. Anglijas tiesa vecāku atļauju klasificēja kā laulības noslēgšanas formas jautājumu un atzina, ka šī pārrobežu laulība ir spēkā. Clarkson C.M.V., Hill J. *The Conflict of Laws*. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, pp.21-22.

¹⁸⁴ Fawcett J.J., Carruthers J.M. Consultant Editor Sir Peter North. Cheshire, North & Fawcett. *Private International Law*. Series 14th edition. New York: Oxford University Press, 2008, p.906.

¹⁸⁵ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20.decembris, nr.200.

¹⁸⁶ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

piemērojams laulības noslēgšanas vietas likums¹⁸⁷ un, ja tas atļauj laulības noslēgšanu ar pilnvaras palīdzību, šī pārrobežu laulība Latvijā būtu atzīstama par spēkā esošu.

Turpretim vecāku atļauja laulības noslēgšanai ir regulēta CL 33. pantā, kurš ietilpst jau minētajā otrās apakšnodaļas pirmajā iedaļā „Šķēršļi laulības noslēgšanai”.¹⁸⁸ No tā autore secina, ka saskaņā ar CL vecāku atļauja laulības noslēgšanai būtu klasificējama kā laulības noslēgšanas materiālo priekšnosacījumu jautājums. Tas savukārt nozīmē to, ka, ja Latvijas tiesā tiktu izskatīts jautājums par to, vai ārvalstī bez vecāku atļaujas noslēgtā laulība būtu atzīstama par spēkā esošu Latvijā, šim jautājumam kā materiālo priekšnosacījumu jautājumam saskaņā ar CL 11. pantu un Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 19. panta ceturto daļu¹⁸⁹ būtu piemērojams Latvijas likums un, ja tas konkrētajos lietās apstākļos atļauj laulības noslēgšanu bez vecāku atļaujas, šī pārrobežu laulība Latvijā būtu atzīstama par spēkā esošu.

Autoresprāt, ir svarīgi atzīmēt to, ka valstis atšķirīgi interpretē savas kolīziju normas norādi uz citas valsts likuma piemērošanu, jo ir valstis, kuras uzskata, ka šāda norāde vienmēr ir materiāltiesiska, proti, norāda tikai uz attiecīgās valsts materiālajām normām, un ir valstis, kuras uzskata, ka kolīziju normas norāde uz citas valsts likuma piemērošanu ietver gan šā likuma kolīziju normas, kas savukārt izraisa atgriezeniskās un tālāknorādes (*renvoi* – franču val.), gan materiālās normas. Šā iemesla dēļ var būt tā, ka pārrobežu laulība atbilst *lex loci celebrationis* ietvertajām laulības noslēgšanas formas prasībām arī tad, ja tā atbilst tās valsts likumā noteiktajām laulības noslēgšanas formas prasībām, uz kura piemērošanu ir norādījušas *lex loci celebrationis* kolīziju normas par laulības noslēgšanas formu.¹⁹⁰ Tādējādi pārrobežu laulības noslēgšanas forma var neatbilst *lex loci celebrationis* materiālo normu prasībām par laulības noslēgšanas formu, bet laulība tik un tā tiks atzīta par spēkā esošu. Jānorāda gan, ka lielākajā daļā gadījumu *renvoi* doktrīna netiek piemērota, jo tiek prezumēts, ka tā nav piemērojama un ir jābūt nopietnam iemeslam, lai to tomēr piemērotu.¹⁹¹ Jaunākajā juridiskajā literatūrā ir pausts viedoklis, ka šī doktrīna vispār būtu jāatceļ.¹⁹²

Lai gan lielākajā daļā valstu ir atzīts, ka pārrobežu laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem ir piemērojams katra laulājamā personīgais likums, nav vienprātības par to, ko uzskatīt par personīgo likumu – pilsonības, domicila, reliģiskai grupai piemērojamo vai kādu citu likumu.¹⁹³ Kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs kā piesaiste šajā gadījumā visbiežāk tiek izmantota personas pilsonība, bet Apvienotajā Karalistē un citās vispārējai tiesību sistēmai

¹⁸⁷ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

¹⁸⁸ Turpat.

¹⁸⁹ Sīkāk par CL 11. panta un Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 19. panta ceturtais daļas regulējumu skatīt šīs nodaļas 1.3.5. apakšnodaļā.

¹⁹⁰ Dicey A.V., Morris J.H.C. The Conflict of Laws. Series 13th edition. Under the General Editorship of Lawrence Collins with Specialist Editors A. Briggs, J. Hill, J.D. McClean, C.G.J. Morse. Vol.II. London: Sweet & Maxwell, 2000, p.655.

¹⁹¹ Clarkson C.M.V., Hill J. The Conflict of Laws. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.35.

¹⁹² Ibid, p.43.

¹⁹³ Briggs A. The Conflict of Laws. New York: Oxford University Press, 2002, p.223.

(*common law* – angļu val.) piederīgajās valstīs – domicils.¹⁹⁴ Daudzās Āzijas un Āfrikas valstīs (bet ne tikai, *aut. piezīme*) joprojām reliģiskas vai etniskas kopienas locekļiem attiecībā uz personas statusa jautājumiem ir piemērojams konkrētās reliģiskās vai etniskās kopienas likums. Tas nozīmē, ka tiesai, lai noskaidrotu personas personīgo likumu, šādā gadījumā ir jāveic divas darbības – vispirms ir jānoskaidro personas domicila (vai pilsonības, *aut. piezīme*) valsts un, ja tā paredz minēto kārtību, jānoskaidro, kādas kopienas loceklis ir konkrētā persona, jo tikai tā var noskaidrot šīs personas personīgo likumu.¹⁹⁵ Piemēram, gan Kiprā, gan Indijā personas personīgais likums ir balstīts uz šīs personas piederību noteiktai reliģijai.¹⁹⁶

Jāatzīmē, ka pat valstīs, kurās ar personīgo likumu saprot domicila valsts likumu, ir atšķirīga domicila definīcija. Tā kā Apvienotās Karalistes tiesām bija ļoti grūti konstatēt personas nodomu dzīvot attiecīgajā valstī, šī valsts ir izšķērisies par labu tādai domicila noteikšanas kārtībai, kura nosaka, ka strīda gadījumā ir uzskatāms, ka ikvienai personai, kura Apvienotajā Karalistē ir uzturējusies ilgāk par trim mēnešiem, ir domicils šajā valstī.¹⁹⁷ Savukārt citās valstīs, piemēram, Beļģijā, Francijā un Luksemburgā, domicils tiek pielīdzināts personas dzīvesvietai, kas nozīmē to, ka, lai atzītu, ka personas domicils ir attiecīgajā valstī, pietiek ar to, ka persona tur ir deklarējusi savu dzīvesvietu.¹⁹⁸

Autore konstatē, ka, neskatoties uz to, ka domicilam kā piesaistei ir dažādi trūkumi, arī pilsonība kā piesaiste pārrobežu laulības lietās var sagādāt problēmas gadījumā, ja vismaz viens no laulājamajiem ir tādas valsts pilsonis, kura ir federācija. Proti, nereti katrā federācijas subjektā ir spēkā atšķirīgas normas attiecībā uz laulības noslēgšanas šķēršļiem, piemēram, atsevišķos federācijas subjektos viendzimuma laulības var būt atļautas, bet citos – aizliegtas. Šāda situācija, piemēram, bija ASV līdz šajā darbā vairākkārt jau minētā sprieduma lietā *Obergefell v. Hodges* pasludināšanai. Līdzīgi starp federācijas subjektiem var atšķirties arī, piemēram, laulības noslēgšanas minimālais vecums un citi laulības noslēgšanas materiālie priekšnosacījumi. Tādējādi pārrobežu laulības gadījumā, ja kā piesaiste laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem piemērojamā likuma noteikšanai tiek izmantota personas pilsonība, bet personas pilsonības valsts ir federācija, kurā katrā federācijas subjektā laulības noslēgšanas materiālie priekšnosacījumi tiek regulēti atšķirīgi un nav vienota federāla pilsonības valsts likuma šajos jautājumos, nav skaidrs, kā

¹⁹⁴ Clarkson C.M.V., Hill J. *The Conflict of Laws*. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.304.

¹⁹⁵ Dicey A.V., Morris J.H.C. *The Conflict of Laws*. Series 13th edition. Under the General Editorship of Lawrence Collins with Specialist Editors A. Briggs, J. Hill, J.D. McClean, C.G.J. Morse. Vol.II. London: Sweet & Maxwell, 2000, p.695.

¹⁹⁶ Clarkson C.M.V., Hill J. *The Conflict of Laws*. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.307.

¹⁹⁷ Rone D. Ģimenes tiesības. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. D.L. Luteris – Timmeles zinātniskajā redakcijā. D. Eberts, I. Freija, K. Jarve u.c. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 165.lpp.

¹⁹⁸ Turpat.

rīkoties, proti, kura federācijas subjekta likumu piemērot. Šis ir viens no iemesliem, kādēļ valstīs, kuras ir federācijas, nereti kā piesaiste tiek izmantots personas domicils, nevis pilsonība.

Jānorāda, ka arī pati atziņa, ka pārrobežu laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem ir piemērojams katra laulājamā personīgais likums, ir tikusi kritizēta saistībā ar to, ka tā rada papildus šķēršļus pārrobežu laulības noslēgšanai un veicina ārvalstī noslēgtās laulības atzīšanu par spēkā neesošu. Proti, ņemot vērā to, ka starp valstu nacionālajām ģimenes tiesību normām pastāv būtiskas atšķirības attiecībā uz laulības noslēgšanas šķēršļiem, ja, noslēdzot pārrobežu laulību, ir jāievēro abu laulājamo personīgo likumu prasības attiecībā uz laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem, pārrobežu laulību nedrīkst noslēgt, bet ārvalstī noslēgtā laulība nav atzīstama citās valstīs, ja konkrētajā gadījumā netiek izpildītas pat tikai viena laulājamā personīgā likuma prasības šajā jautājumā.¹⁹⁹

Svarīgi, lai citas valstis ārvalstī noslēgtu laulību atzītu. Pretējā gadījumā tiek noslēgta tā dēvētā klibojošā laulība (*matrimonia claudicantia* – latīņu val.²⁰⁰), kura rada tiesiskas sekas vienā valstī, bet nav spēkā citā valstī. Tā ir galvenā problēma, kas ir saistīta ar pārrobežu laulības noslēgšanu.²⁰¹ Atteikšanās atzīt pārrobežu laulību ir ļoti nevēlama, jo tā padara neskaidras vienas no svarīgākajām cilvēku savstarpējām attiecībām.²⁰² Pārrobežu laulības atzīšana par spēkā esošu ir tā dēvētais iepriekšējais jautājums, proti, jautājums, uz kuru ir jāatbild vispirms, un, tikai tad, kad uz to ir saņemta atbilde, var pievērsties konkrētā civilprocesa pamatjautājumam, piemēram, mantošanai, īpašuma prasībai, uzturlīdzekļu prasībai.²⁰³

Jāatzīmē, ka šādā gadījumā veidojas tā dēvētā iepriekšējā jautājuma problēma, proti, ir diskusijas par to, vai, ja pamatjautājums ir, piemēram, mantošana, tiesa ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanai piemēros tās valsts likumu, kurš saskaņā ar kolīziju normām ir jāpiemēro mantošanai vai *lex fori* materiālās normas par laulības atzīšanu par spēkā esošu, vai arī *lex fori* kolīziju normas par pārrobežu laulības atzīšanu, kuras norādīs uz to, kuras valsts likuma materiālās normas ir piemērojamas ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanai.²⁰⁴ Autore secina, ka, ja valstīm šajā jautājumā nav vienotas pieejas, tas var radīt diezgan lielus sarežģījumus pārrobežu laulības gadījumā.

Parasti valstu starptautiskajās privāttiesībās ir noteikts, kuras valsts likums ir piemērojams ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanai. Pamatprincips ir tāds, ka laulības noslēgšanas formas atzīšanai tiek piemērots laulības noslēgšanas vietas likums, savukārt pārējiem jautājumiem tiek piemērots tas

¹⁹⁹ Fawcett J.J., Carruthers J.M. Consultant Editor Sir Peter North. Cheshire, North & Fawcett. Private International Law. Series 14th edition. New York: Oxford University Press, 2008, p.912.

²⁰⁰ Magnus U., Mankowski P. Introduction. In: Magnus U., Mankowski P. (eds.) *European Commentaries on Private International Law. ECPII. Commentary. Vol.IV. Brussels II bis Regulation*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2017, p.15.

²⁰¹ Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: Эксмо, 2005, с.337.

²⁰² Conflict of Laws. Series 3rd edition. E.F. Scoles, P. Hay, P.J. Borchers, S.C. Symeonides. St.Paul (Minnesota): West Group, 2000, p.557.

²⁰³ Ibid, p.546.

²⁰⁴ Ibid.

pats likums, kurš tika piemērots laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem.²⁰⁵ Taču, piemēram, ASV pārrobežu laulības atzīšanai gan attiecībā uz formu, gan attiecībā uz materiālajiem priekšnosacījumiem tiek piemērots laulības noslēgšanas vietas likums. Ir arī cita pieeja – pārrobežu laulība tiek atzīta, ja ir ievērots vai nu pārrobežu laulības noslēgšanas vietas likums vai arī abu laulāto domicila valsts (laulības noslēgšanas brīdī) likums, vai arī abu laulāto pirmā kopīgā domicila (pēc laulības noslēgšanas) valsts likums.²⁰⁶ Savukārt Šveices Starptautisko privāttiesību kodeksa 45. panta otrā daļa nosaka, ka ārvalstī noslēgta Šveices pilsoņa vai personu, kuru domicils ir Šveicē, laulība Šveicē tiek atzīta, ja vien laulība ārvalstī nav noslēgta tikai tādēļ, lai izvairītos no Šveices likumā noteiktajiem laulības noslēgšanas šķēršļiem.²⁰⁷

Pārrobežu laulība gandrīz nevienā valstī netiks atzīta, ja tās atzīšana pārkāpj attiecīgās valsts publisko kārtību (*public policy* – angļu val. vai *ordre public* – franču val.).²⁰⁸ Publiskās kārtības izņēmums ir veids, kādā atteikt piemērot tādu ārvalsts likumu, kura piemērošanas rezultāts būtu netaisnīgs un pretējs tiesas valsts tiesiskajām un sabiedriskajām pamatvērtībām un pamatprincipiem, un atteikt atzīt un izpildīt tādu ārvalsts tiesas nolēmumu, kura atzīšanas rezultāts būtu netaisnīgs un pretējs atzīstošās valsts publiskajai kārtībai.²⁰⁹ Publiskā kārtība tiek uzskatīta par ģenerālklausulu, proti, jēdzienu, kuru tiesa piepilda ar saturu konkrētās lietas ietvaros, tomēr ir vispāratzīts, ka publiskā kārtība sevī ietver valsts augstāko vērtību sistēmu, apvienojot tiesiskās, sociālās un ekonomiskās intereses, kā arī reliģiju un morāli.²¹⁰

Apvienotajā Karalistē, pamatojoties uz publiskās kārtības atrunu, piemēram, par pārrobežu laulības noslēgšanas šķērslī netiks atzīts aizliegums savstarpēju laulību noslēgt dažādu rasu pārstāvjiem, pat ja to nosaka vismaz viena laulājamā personīgais likums.²¹¹ Valstīs, kurās netiek atļauta viendzimuma laulību noslēgšana, publiskās kārtības atrunas pielietošana ļauj atteikt noslēgt viendzimuma laulību starp diviem ārvalstniekiem, kuru personīgie likumi atļauj viendzimuma laulības noslēgšanu, kā arī ļauj neatzīt ārvalstī noslēgtu viendzimuma laulību.²¹²

²⁰⁵ Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: Эксмо, 2005, с.339.

²⁰⁶ Conflict of Laws. Series 3rd edition. E.F. Scoles, P. Hay, P.J. Borchers, S.C. Symeonides. St.Paul (Minnesota): West Group, 2000, pp.548-549.

²⁰⁷ Šveices Starptautisko privāttiesību kodekss (Switzerland's Federal Code on Private International Law of December 18, 1987).

Pieejams: <https://www.rwi.uzh.ch/dam/jcr:00000000-14c0-11a6-0000-0000115fcc32/PILA.pdf> [skatīts 2017.gada 5.septembrī].

²⁰⁸ Conflict of Laws. Series 3rd edition. E.F. Scoles, P. Hay, P.J. Borchers, S.C. Symeonides. St.Paul (Minnesota): West Group, 2000, p.550. Publiskās kārtības institūts tika radīts vispārējā tiesību sistēmā un laika gaitā tika pārņemts arī kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs un ES tiesībās. Clarkson C.M.V., Hill J. The Conflict of Laws. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.51.

²⁰⁹ Rudevska B. Publiskās kārtības (*ordre public*) jēdziens starptautiskajā civilprocesā: klasiskā izpratne. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 132.-133.lpp.

²¹⁰ Turpat, 127.-128.lpp.

²¹¹ Clarkson C.M.V., Hill J. The Conflict of Laws. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.54.

²¹² Ibid, p.391. Tiesa, ja vismaz viens no laulātajiem pārrobežu viendzimuma laulībā ir viendzimuma laulības nelegalizējušās valsts A pilsonis vai viņa domicils ir valstī A, lai atteiktu ārvalstī noslēgtās viendzimuma laulības

Jāuzsver, ka publiskās kārtības atruna drīkst tikt piemērota tikai izņēmuma gadījumā.²¹³ Piemēram, lai gan Apvienotajā Karalistē nav atļauta poligāmu laulību noslēgšana, ārvalstī noslēgta ārvalstnieku poligāma laulība Apvienotajā Karalistē tiek atzīta, jo tādējādi tiek pausta cieņa pret ārvalsts kultūru un reliģiju.²¹⁴ Jāatzīmē, ka arī Francijā un Vācijā tiek atzīta poligāma laulība, kura ir noslēgta valstī, kurā šādas laulības noslēgšana ir atļauta un kuras pilsonība ir laulātajiem, jo šāda laulība netiek uzskatīta par pretēju šo valstu publiskajai kārtībai.²¹⁵ Francijas Kasācijas tiesa (*Cour de Cassation*) vairākkārt ir atzinusi, ka poligāmija šādos apstākļos *prima facie* (latīņu val.) nepārkāpj Francijas publisko kārtību (*ordre public à effet atténué* – franču val.).²¹⁶ Praksē, piemēram, Vācijā poligāmas laulības atzīšana nozīmē to, ka musulmaniete, kura ir poligāma sieva, iegūst tiesības uz dažādu veidu sociālo nodrošinājumu.²¹⁷

Tā kā gan Latvijas, gan Francijas, gan Vācijas nacionālās tiesību sistēmas pieder pie kontinentālās Eiropas tiesību loka, tad publiskās kārtības institūta saturs šajās valstīs ir ļoti līdzīgs, kas darba autorei liek aizdomāties par to, ka, iespējams, arī Latvijai vajadzētu atzīt poligāmu laulību, kura ir noslēgta tādā islāma tiesību lokam piederīgā valstī, kurā šādas laulības noslēgšana ir atļauta, taču ar nosacījumu, ka visi laulātie ir šīs valsts pilsoņi.²¹⁸ Vēl viens arguments par labu ārvalstnieka ārvalstī noslēgtās poligāmās laulības atzīšanai Latvijā ir tas, ka, ja Latvijā netiek atzīta ārvalsts pilsoņa ārvalstī noslēgtā poligāmā laulība, šai personai ir tiesības Latvijā noslēgt jaunu (monogāmu) laulību, kas, pēc autores domām, nav pareizi, jo tādējādi, pamatojoties uz publiskās kārtības atrunu, patiesībā tiek veicināts tas, ka personai vienlaikus faktiski var būt vairākas laulības.

1.3.5. Latvijas un citu valstu kolīziju normu salīdzinājums attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu un ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu

Lai pilnvērtīgi izvērtētu to, vai ir nepieciešams pilnveidot Latvijas starptautisko privāttiesību normas, kuras nosaka pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu un regulē

atzīšanu, valstij A nereti pat nav nepieciešams atsaukties uz publiskās kārtības atrunu, jo, visticamāk, saskaņā ar tās starptautisko privāttiesību normām ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanai attiecībā uz laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem ir piemērojams katra laulātā personīgais likums. Davis S. *New Approaches to Same-sex Marriage. The End of Nationality as a Connecting Factor?* In: Boele-Woelki K., Dethloff N., Gephart W. (eds.) *Family Law and Culture in Europe. Developments, Challenges and Opportunities*. Cambridge: Intersentia, 2014, p.264. Tātad valsts A pilsonim vai personai ar domicilu valstī A laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem ir piemērojams valsts A likums, kurš, kā jau minēts, aizliedz viendzimuma laulības noslēgšanu. Šā iemesla dēļ un bez atsauces uz publisko kārtību valsts A ir tiesīga neatzīt šo ārvalstī noslēgto viendzimuma laulību.

²¹³ Clarkson C.M.V., Hill J. *The Conflict of Laws*. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.385.

²¹⁴ *Ibid*, p.393.

²¹⁵ Fournier P. *Muslim Marriage in Western Courts. Lost in Transplantation*. Farnham: Ashgate, 2010, pp.53, 60.

²¹⁶ *Ibid*, p.53.

²¹⁷ *Ibid*, p.60.

²¹⁸ Stikāne L. *Musulmaņu laulība Eiropas Savienībā: izaicinājums ikvienas dalībvalsts nacionālajam un Eiropas Savienības tiesiskajam regulējumam*. Grām.: Latvijas Republikas Satversmei – 95. Latvijas Universitātes 75. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017, 218.lpp.

ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu, ir jānoskaidro, kā jautājums par pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu un ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu ir risināts konkrētās citu valstu kolīziju normās. Darba autore ir izvēlējusies salīdzināt Latvijas kolīziju normas ar abu pārējo Baltijas valstu kolīziju normām, kā arī ar Vācijas, Francijas un Krievijas kolīziju normām, jo visas minētās valstis pieder pie kontinentālās Eiropas tiesību loka.

Latvijas CL 11. panta pirmā daļa nosaka, ka, ja pārrobežu laulību noslēdz Latvijā, tad laulājamo personu tiesībām noslēgt laulību, laulības noslēgšanas formai un laulības spēkā esamības noteikšanai ir piemērojams Latvijas likums.²¹⁹ Tātad ir konstatējams izteikts teritorialitātes princips. Tas nozīmē, ka visos gadījumos (pat, ja viens no laulājamajiem vai abi laulājamie ir ārvalstnieki) pārrobežu laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem un formai tiek piemērots *lex fori*, proti, Latvijas likums.²²⁰ CL 11. panta pirmā daļa ir jāskata kopsakarā ar Civiltāvokļa aktu reģistrācijas likuma 18. pantu, kura pirmā daļa nosaka, ka tikai ES, Eiropas Ekonomiskās zonas valsts vai Šveices Konfederācijas pilsonis, vai citas valsts pilsonis, bezvalstnieks, bēglis vai persona, kurai ir piešķirts alternatīvais statuss un kura laulības noslēgšanas brīdī ir tiesīga uzturēties Latvijā, ir tiesīga noslēgt laulību Latvijā, taču tikai ar Latvijas pilsoni, Latvijas nepilsoni, ES, Eiropas Ekonomiskās zonas valsts vai Šveices Konfederācijas pilsoni vai citas valsts pilsoni, bezvalstnieku, bēgli vai personu, kurai ir piešķirts alternatīvais statuss un kura laulības noslēgšanas brīdī ir tiesīga uzturēties Latvijā.²²¹

Autore secina, ka Civiltāvokļa aktu reģistrācijas likuma 18. panta pirmā daļa ierobežo CL 11. panta pirmo daļu, jo Latvijā atļauj noslēgt laulību tikai tiem ārvalstniekiem, kuriem laulības noslēgšanas brīdī ir tiesības uzturēties Latvijā, turklāt šī prasība attiecas uz abiem laulājamajiem. Jāpiebilst, ka ārvalstniekam papildus Civiltāvokļa aktu reģistrācijas likuma 17. pantā minētajiem dokumentiem ir jāiesniedz attiecīgās ārvalsts kompetentās institūcijas izsniegts dokuments par ģimenes stāvokli (Civiltāvokļa aktu reģistrācijas likuma 18. panta otrā daļa), taču, ja personai, kurai Latvijā ir piešķirts bezvalstnieka, bēgļa vai alternatīvais statuss, nav nepieciešamo dokumentu un tos nav iespējams iegūt, attiecīgos dokumentus aizstāj ar minētās personas rakstveida deklarāciju par tās ģimenes stāvokli (Civiltāvokļa aktu reģistrācijas likuma 18. panta trešā daļa).²²² Jānorāda, ka dzimtsarakstu nodaļas amatpersona ir tiesīga noteikt citu pārrobežu laulības reģistrācijas laiku, kas ir ne mazāks par mēnesi, bet ne ilgāks par sešiem mēnešiem no iesnieguma pieņemšanas dienas, lai veiktu uzrādīto un iesniegto dokumentu pārbaudi (Civiltāvokļa aktu reģistrācijas likuma 18. panta ceturtnā daļa).²²³

²¹⁹ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

²²⁰ Нешатаева Т.Н. Международное частное право и международный гражданский процесс: Учебный курс в трех частях. Москва: Городец, 2004, с.342.

²²¹ Civiltāvokļa aktu reģistrācijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 14.decembris, nr.197.

²²² Turpat.

²²³ Turpat.

Savukārt, ja Latvijas pilsonis noslēdz laulību ārvalstī, tad attiecībā uz Latvijas pilsoni²²⁴ ir piemērojami Latvijas likuma noteikumi par personas tiesībām noslēgt laulību, bet laulības noslēgšanas formai šādā gadījumā ir piemērojams tās valsts likums, kurā laulība tiek noslēgta (CL 11. panta otrā daļa).²²⁵ Autore konstatē, ka no šīs normas izriet, ka, ja otrs laulājamais nav Latvijas pilsonis/nepilsonis, tad šīs personas tiesībām noslēgt laulību (laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem) piemērojamo likumu nosaka tās valsts kolīziju normas, kurā pārrobežu laulība tiek noslēgta. Būtiski ir uzsvērt, ka saskaņā ar Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 19. panta ceturto daļu, ja Latvijas pilsonis vai nepilsonis ir noslēdzis laulību ārvalstī, ievērojot attiecīgās ārvalsts likuma prasības, tad šī pārrobežu laulība Latvijā ir spēkā tikai tad, ja ir ievēroti CL 32., 35., 37. un 38. panta noteikumi.²²⁶ Izvērtējot CL 11. panta otro daļu kopsakarā ar Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 19. panta ceturto daļu, darba autore secina, ka, ja Latvijas pilsonis/nepilsonis ārvalstī ir noslēdzis laulību ar citu Latvijas pilsoni/nepilsoni, tad abu laulāto laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem ir piemērojams Latvijas likums, savukārt laulības noslēgšanas formai ir piemērojams pārrobežu laulības noslēgšanas vietas likums.

Bet, ja Latvijas pilsonis/nepilsonis ārvalstī ir noslēdzis laulību ar citas valsts pilsoni, tad Latvijas pilsoņa/nepilsoņa laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem ir piemērojams Latvijas likums, savukārt otra laulājamā (ārvalstnieka) laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem ir piemērojams tās valsts likums, uz kura piemērošanu norāda tās valsts kolīziju normas, kurā pārrobežu laulība tiek noslēgta. Jāpiebilst, ka arī šādā gadījumā laulības noslēgšanas formai ir piemērojams pārrobežu laulības noslēgšanas vietas likums. Kā jau autore noskaidroja šīs nodaļas 1.3.4. apakšnodaļā, visbiežāk valstu kolīziju normās ir noteikts, ka laulības noslēgšanas materiālos priekšnosacījumus katram laulājamajam nosaka viņa personīgais likums (pilsonības, domicila vai pastāvīgās dzīvesvietas valsts likums).

Tomēr ir ļoti svarīgi, ka, pat ja Latvijas pilsoņa/nepilsoņa laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem būs ticis piemērots Latvijas likums, bet otra laulātā (ārvalstnieka) laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem būs ticis piemērots viņa/viņas personīgais likums, šī ārvalstī noslēgtā laulība Latvijā tiks atzīta tikai tad, ja arī ārvalstnieks nebūs pārkāpis Latvijas likumā noteiktos šķēršļus laulības noslēgšanai. Šāds regulējums ir skaidrojams ar to, ka laulība Latvijas valstij (tāpat kā ikvienai citai valstij) ir ļoti būtisks institūts. Tā rezultātā

²²⁴ Tā kā 1937. gadā, kad tika pieņemts CL, Latvijā nepastāvēja nepilsoņa institūts, tad CL 11. panta otrajā daļā ir minēts tikai vārdu savienojums „Latvijas pilsonis”. Tomēr 2012. gadā pieņemtā Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 19. panta ceturtajā daļā, kura papildina CL 11. panta otro daļu, ir minēts vārdu savienojums „Latvijas pilsonis vai nepilsonis”. No minētā loģiski izriet, ka saskaņā ar CL 4. pantu pēc analogijas CL 11. panta otrā daļa ir piemērojama ne tikai attiecībā uz Latvijas pilsoni, bet arī attiecībā uz Latvijas nepilsoni.

²²⁵ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

²²⁶ Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 14.decembris, nr.197.

Latvijā tiek atzīta tikai tāda Latvijas pilsoņa/nepilsoņa ārvalstī noslēgta laulība, kuru noslēdzot neviens no laulātajiem nav pārkāpis Latvijas likumā noteiktos šķēršļus laulības noslēgšanai.

Vienlaikus jāatzīmē, ka Latvijas starptautiskajās privāttiesībās nav regulēta divu ārvalstnieku ārvalstī noslēgtas laulības atzīšana Latvijā, kas praksē var radīt nopietnas problēmas. Šo Latvijas kolīziju normu trūkumu ir konstatējis arī Latvijas Universitātes starptautisko tiesību profesors Juris Bojārs.²²⁷ Autore uzskata, ka šis jautājums CL kolīziju normās būtu jānoregulē.

Lietuvā atšķirībā no Latvijas tiesības reģistrēt pārobežu laulību civilstāvokļa aktu reģistrācijas iestādē ir tikai tādā gadījumā, ja vismaz vienam no laulājamajiem ir domicils Lietuvā vai vismaz viens no laulājamajiem ir Lietuvas pilsonis laulības noslēgšanas brīdī (Lietuvas Civilkodeksa 1.25. panta otrā daļa).²²⁸ Tātad Lietuvas Civilkodeksā attiecībā uz pārobežu laulības noslēgšanu Lietuvā ir ietvertas vēl stingrākas prasības nekā Latvijas Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 18. panta pirmajā daļā. Laulību noslēdzot Lietuvā, pārobežu laulības noslēgšanas materiālos priekšnosacījumus regulē Lietuvas likums. Tiesības noslēgt laulību un citus laulības noslēgšanas priekšnosacījumus ārvalstu pilsoņiem un bezvalstniekiem bez domicila Lietuvā var noteikt abu laulājamo domicila valsts likums, ja šāda laulība ir atzīta vismaz viena no laulājamajiem domicila valstī (Lietuvas Civilkodeksa 1.25. panta pirmā un trešā daļa).²²⁹

Lietuvas kolīziju normas klasiski nosaka, ka pārobežu laulības noslēgšanas formai ir piemērojams tās valsts likums, kurā laulība tiek noslēgta. Laulība Lietuvā tiks atzīta par spēkā esošu arī tad, ja tās noslēgšanas forma atbilst vismaz viena no laulātajiem domicila valsts likumam vai vismaz viena no laulātajiem pilsonības laulības noslēgšanas brīdī valsts likumam (Lietuvas Civilkodeksa 1.26. pants). Laulība, kura ir likumīgi noslēgta ārvalstī, tiks atzīta Lietuvā, izņemot, ja abi laulātie, kuru domicils ir Lietuvā, ir noslēguši laulību ārvalstī, lai izvairītos no Lietuvas likumā noteiktajiem laulības noslēgšanas šķēršļiem (Lietuvas Civilkodeksa 1.25. panta ceturtnā daļa).²³⁰

Savukārt Igaunijas Starptautisko privāttiesību likuma 56. panta pirmajā daļā ir teikts, ka laulības noslēgšanas materiālos priekšnosacījumus/šķēršļus, kā arī no tiem izrietošās sekas regulē laulājamo rezidences valsts likums.²³¹ Igaunijas Civilkodeksa Vispārējās daļas 14. panta pirmajā daļā ir paskaidrots, ka personas rezidence ir vieta, kurā persona dzīvo pastāvīgi vai galvenokārt, turklāt saskaņā ar 14. panta otro daļu personai vienlaikus var būt rezidence vairākās vietās. Ja nav iespējams noteikt personas rezidenci, tad par tās rezidenci ir uzskatāma vieta, kurā šī persona faktiski uzturas (Igaunijas Civilkodeksa Vispārējās daļas 14. panta ceturtnā daļa).²³² Autore secina,

²²⁷ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības. [Rīga]: Zvaigzne ABC, 1998, 183., 192.lpp.

²²⁸ Lietuvas Civilkodekss (Civil Code of the Republic of Lithuania).

Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.245495> [skatīts 2017.gada 17.maijā].

²²⁹ Ibid.

²³⁰ Ibid.

²³¹ Igaunijas Starptautisko privāttiesību likums (Private International Law Act).

Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/513112013009/consolide/current> [skatīts 2017.gada 1.septembrī].

²³² Igaunijas Civilkodeksa Vispārējā daļa (General Part of the Civil Code Act).

ka ar jēdzienu „rezidence” Igaunijas starptautiskajās privāttiesībās primāri saprot personas pastāvīgo dzīvesvietu, taču, ja to nav iespējams noteikt, tad – personas uzturēšanās vietu.

Ja laulājamo rezidences valsts likums neparedz Igaunijas pilsonim kādu laulības noslēgšanas materiālo priekšnosacījumu, tiek piemērots Igaunijas likums, ja Igaunijas likumā ir paredzēts attiecīgais laulības noslēgšanas materiālais priekšnosacījums (Igaunijas Starptautisko privāttiesību likuma 56. panta otrā daļa). Īpaši norādīts, ka laulājamā iepriekšējā laulība neliedz viņam/viņai noslēgt jaunu laulību, ja iepriekšējā laulība ir izbeigta uz tāda nolēmuma pamata, kurš ir pieņemts vai atzīts Igaunijā, pat ja šāds nolēmums ir pretrunā ar laulājamā rezidences valsts likumu (Igaunijas Starptautisko privāttiesību likuma 56. panta trešā daļa).²³³ Igaunijas Starptautisko privāttiesību likuma 55. panta pirmā daļa regulē pārrobežu laulības noslēgšanas formai piemērojamo likumu, nosakot, ka, ja laulība tiek noslēgta Igaunijā, laulības noslēgšanas formai ir piemērojams Igaunijas likums. Savukārt ārvalstī noslēgta laulība tiek atzīta Igaunijā tikai tad, ja tā ir noslēgta saskaņā ar laulības noslēgšanas vietas likumā noteikto laulības noslēgšanas formu un laulības noslēgšanas materiālie priekšnosacījumi ir saskaņā ar abu laulāto rezidences valstu likumiem (Igaunijas Starptautisko privāttiesību likuma 55. panta otrā daļa).²³⁴

Vācijas Civilkodeksa Ievadlikuma 13. panta pirmā daļa nosaka, ka pārrobežu laulības noslēgšanas materiālos priekšnosacījumus katram laulājamajam nosaka šā laulājamā piederības valsts likums.²³⁵ Jāpiebilst, ka Vācijas Civilkodeksa Ievadlikumā ar valstspiederību tiek saprasta personas pilsonība.²³⁶ Minētā 13. panta pirmā daļa gan ir jāskata kopsakarā ar Vācijas Civilkodeksa Ievadlikuma 5. pantu, kurš nosaka piemērojamo likumu gadījumā, ja personai ir vairāku valstu piederība vai nav nevienas valsts piederības, proti, saskaņā ar 5. panta pirmo daļu, ja kolīziju normas nosaka, ka piemērojams ir personas piederības valsts likums, un personai ir vairāku valstu piederība, piemērojams ir tās valsts likums, ar kuru personai ir visciešākā saikne, it īpaši, tā ir valsts, kurā šai personai ir parastā uzturēšanās vieta vai ar kuru ir saistīts šīs personas dzīves gājums. Taču, ja šai personai ir arī Vācijas valstspiederība, tad tomēr ir piemērojams Vācijas likums. Savukārt Vācijas Civilkodeksa Ievadlikuma 5. panta otrā daļa nosaka, ka, ja persona ir bezvalstnieks vai tās valstspiederību nav iespējams noteikt, piemērojams ir tās valsts likums, kurā

Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/530102013019/consolide/current> [skatīts 2017.gada 5.septembrī].

²³³ Igaunijas Starptautisko privāttiesību likums (Private International Law Act).

Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/513112013009/consolide/current> [skatīts 2017.gada 1.septembrī].

²³⁴ Ibid.

²³⁵ Vācijas Civilkodeksa Ievadlikums (Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche).

Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgbeg/BJNR006049896.html> [skatīts 2017.gada 5.septembrī].

²³⁶ Кох Х., Магнус У., Винклер фон Моренфельс П. Международное частное право и сравнительное правоведение. Перевод с немецкого доктора юридических наук Юмашева Ю.М. Москва: Международные отношения, 2003, с.80.

šai personai ir parastā uzturēšanās vieta, bet, ja tādas nav, tad piemērojams ir tās valsts likums, kurā šai personai ir uzturēšanās vieta.²³⁷

Vācijas Civilkodeksa Ievadlikuma 13. panta otrajā daļā ir teikts, ka, ja saskaņā ar laulājamā piederības valsts likumu kāds laulības noslēgšanas materiālais priekšnosacījums nav izpildīts, attiecībā uz to ir piemērojams Vācijas likums, ja vienam no laulājamajiem Vācijā ir parastā uzturēšanās vieta vai vienam no viņiem ir Vācijas valstspiederība, turklāt laulājamie ir veikuši saprātīgas darbības, lai izpildītu minēto priekšnosacījumu un, neļaujot noslēgt laulību, šajā gadījumā tiktu pārkāpta laulājamo brīvība noslēgt laulību (*Eheschließungsfreiheit* – vācu val.), it īpaši, laulājamā iepriekšējā laulība nedrīkst būt šķērslis jaunas laulības noslēgšanai, ja iepriekšējā laulība ir izbeigta ar nolēmumu, kurš ir pieņemts vai atzīts Vācijā vai ja laulājamā iepriekšējais laulātais/laulātā ir pasludināts/-a par mirušu.²³⁸

Attiecībā uz laulības noslēgšanas formu Vācijas Civilkodeksa Ievadlikuma 13. panta ceturtnā daļa nosaka, ka Vācijā laulību drīkst noslēgt tikai šajā valstī atļautajā formā. Ja neviens no laulājamajiem nav vācietis, viņus drīkst salaulāt persona, kuru ir pilnvarojusi viena no laulājamajiem piederības valsts institūcija, ja ir ievērota šā laulājamā piederības valsts likumā noteiktā laulības noslēgšanas forma.²³⁹

Francijas Civilkodeksa 202-1. panta pirmā daļa nosaka, ka laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem ir piemērojams katra laulājamā personīgais likums (ar to domāts laulājamā pilsonības valsts likums²⁴⁰), taču neatkarīgi no katra laulājamā personīgā likuma satura, laulības noslēgšanai ir nepieciešama abu laulājamo piekrišana saskaņā ar Francijas Civilkodeksa 146. un 180. pantu. Savukārt laulības noslēgšanas formai ir piemērojams laulības noslēgšanas vietas likums (Francijas Civilkodeksa 202-2. pants).²⁴¹

Jāatzīmē, ka 2007. gadā stājās spēkā ievērojami Francijas Civilkodeksa grozījumi, ar kuriem Civilkodeksā tika ietverta īpaša nodaļa „Francijas pilsoņu laulība ārzemēs”. Saskaņā ar Francijas Civilkodeksa 171-1. panta pirmo daļu laulība, kura ir noslēgta ārvalstī starp diviem Francijas pilsoņiem vai starp Francijas pilsoni un ārvalstnieku, ir spēkā Francijā, ja tā ir noslēgta tādā formā, kāda tiek lietota attiecīgajā ārvalstī, un ja Francijas pilsonis vai pilsoņi nav pārkāpis/-uši Francijas Civilkodeksā noteiktos šķēršļus laulības noslēgšanai.²⁴² Francijas Civilkodeksa 171-

²³⁷ Vācijas Civilkodeksa Ievadlikums (Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche).

Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgbeg/BJNR006049896.html> [skatīts 2017.gada 5.septembrī].

²³⁸ Ibid.

²³⁹ Ibid.

²⁴⁰ Davis S. New Approaches to Same-sex Marriage. The End of Nationality as a Connecting Factor? In: Boele-Woelki K., Dethloff N., Gephart W. (eds.) *Family Law and Culture in Europe. Developments, Challenges and Opportunities*. Cambridge: Intersentia, 2014, p.269.

²⁴¹ Francijas Civilkodekss (Code civil).

Pieejams: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].

²⁴² Ibid.

5. panta pirmā daļa nosaka, ka, lai Francijas pilsoņa ārvalstī noslēgtā laulība būtu spēkā attiecībā pret trešajām personām Francijā, tai ir jābūt reģistrētai Francijas civilstāvokļa aktu reģistros, bet, ja tā nav tajos reģistrēta, tā rada civiltiesiskas sekas tikai attiecībā uz laulātajiem un viņu bērniem.

Krievija, 1995. gadā pieņemot Ģimenes kodeksu, ir atteikusies no Latvijas CL raksturīgā teritorialitātes principa, jo ārvalsts likuma nepiemērošana varēja novest pie tā, ka citas valstis, kuru kolīziju normas noteiktos gadījumos nosaka laulātā pilsonības valsts likuma piemērošanu, neatzīst Krievijā noslēgtu laulību.²⁴³ Tādējādi attiecīgā Krievijas kolīziju norma – Ģimenes kodeksa 156. panta otrā daļa – tagad paredz, ka, ja laulību noslēdz Krievijā, laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem katrai no personām, kura noslēdz laulību, ir piemērojams tās valsts likums, kuras pilsonis šī persona ir laulības noslēgšanas brīdī. Tomēr vienlaikus ir jāievēro Krievijas Ģimenes kodeksa 14. panta noteikumi par šķēršļiem laulības noslēgšanai.²⁴⁴ Autore secina, ka Vācijai, Francijai un Krievijai ir līdzīgs regulējums attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem piemērojamo likumu, proti, piemērojams ir katra laulājamā pilsonības valsts likums.

Svarīgi, ka Krievijas kolīziju normas regulē arī gadījumus, kad Krievijā laulību noslēdz persona, kurai ir dubultpilsonība, proti, ja laulību noslēdz persona, kurai viena no pilsonībām ir Krievijas pilsonība, laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem ir piemērojams Krievijas likums. Savukārt, ja personai ir vairāku ārvalstu pilsonība, piemērojams ir vienas no šīm valstīm likums pēc laulājamā izvēles. Ja Krievijas teritorijā laulību noslēdz bezvalstnieks, laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem ir piemērojams tās valsts likums, kurā atrodas šīs personas pastāvīgā dzīvesvieta (Ģimenes kodeksa 156. panta trešā un ceturtā daļa).²⁴⁵

Laulības noslēgšanas formai un kārtībai, ja laulību noslēdz Krievijā, ir piemērojams Krievijas likums (Ģimenes kodeksa 156. panta pirmā daļa). Lai ārvalstī noslēgtā laulība starp diviem Krievijas pilsoņiem vai starp Krievijas un citas valsts pilsoni vai bezvalstnieku tiktu atzīta Krievijā, ir jābūt ievērotam gan tās valsts likumam, kuras teritorijā laulība ir noslēgta, gan arī Krievijas Ģimenes kodeksa 14. panta noteikumiem par šķēršļiem laulības noslēgšanai, savukārt, lai Krievijā tiktu atzīta ārvalstī noslēgtā laulība starp diviem ārvalstu pilsoņiem, pietiek ar to, ka ir ievērots tās valsts likums, kuras teritorijā laulība tika noslēgta (Krievijas Ģimenes kodeksa 158. panta pirmā un otrā daļa).²⁴⁶

Autore jau minēja, ka Latvija ar vairākām valstīm ir noslēgusi tiesiskās palīdzības līgumus, kuros ir ietvertas starptautisko privāttiesību normas par pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo

²⁴³ Нешатаева Т.Н. Международное частное право и международный гражданский процесс: Учебный курс в трех частях. Москва: Городец, 2004, с.342.

²⁴⁴ Krievijas Ģimenes kodekss (Семейный кодекс Российской Федерации). Pieejams: <http://www.semkod.ru/> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ Ibid.

likumu, ja konkrētajā situācijā ir iesaistītas līgumu noslēgušās valstis. Jāuzsver, ka trīspusējais līgums ar Lietuvu un Igauniju un divpusējais līgums ar Poliju ir spēkā tikai tiktāl, ciktāl ES tiesību aktos nav noteikts citādi, jo, tā kā minētās trīs valstis un Latvija ir ES dalībvalstis, ir jāņem vērā ES tiesību pārākuma princips.²⁴⁷ Tomēr autore jau minēja, ka ES līmenī nav unificētas kolīziju normas par pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu un ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu.

Tā kā visi minētie līgumi satur ļoti līdzīgas normas attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu, autore kā piemēru izpētīs tikai Līgumu par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām starp Latvijas Republiku, Igaunijas Republiku un Lietuvas Republiku (turpmāk – Baltijas valstu līgums). Baltijas valstu līguma 25. panta pirmajā daļā ir teikts, ka pārrobežu laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem katrai personai, kura noslēdz laulību, ir piemērojams tās līgumslēdzējas puses valsts likums, kuras pilsonis ir šī persona. Pēc tam seko būtiska piebilde par to, ka, ja pārrobežu laulības noslēgšanai ir šķēršļi, tad ir jāievēro tās līgumslēdzējas puses valsts likums, kuras teritorijā pārrobežu laulība tiek noslēgta.²⁴⁸

Baltijas valstu līguma 25. panta otrajā daļā ir teikts, ka pārrobežu laulības noslēgšanas formu nosaka tās līgumslēdzējas puses valsts likums, kuras teritorijā laulība tiek noslēgta.²⁴⁹ Autore secina, ka līgumu par tiesisko palīdzību normas atbilst mūsdienu izpratnei par pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu, proti, pārrobežu laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem ir piemērojams katra laulājamā personīgais likums, bet pārrobežu laulības noslēgšanas formai – laulības noslēgšanas vietas likums.

Šajā darbā jau tika minēts, ka Hāgas Starptautisko privāttiesību konferencē ir pieņemta Konvencija par laulību noslēgšanu un atzīšanu par spēkā esošām (turpmāk – Laulību konvencija). Autore uzskata, ka ir nepieciešams noskaidrot arī Laulību konvencijā ietverto regulējumu attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanu un atzīšanu, jo iegūtā informācija var būt noderīga, analizējot Latvijas kolīziju normu pilnveidošanas iespējas. Jāatzīmē gan, ka pagaidām Laulību konvenciju ir ratificējušas tikai trīs valstis – Nīderlande, Luksemburga un Austrālija.²⁵⁰

Laulību konvencijas 2. pantā ir teikts, ka pārrobežu laulības noslēgšanas formai ir piemērojams tās valsts likums, kurā laulība tiek noslēgta.²⁵¹ Tātad šajā jautājumā Laulību konvencijā ir ietverts tieši tāds pats regulējums kā visos iepriekš analizētajos tiesību aktos. Savukārt Laulību konvencijas 3. pants nosaka, ka pārrobežu laulība ir noslēdzama, ja:

²⁴⁷ Sīkāk par šo jautājumu skatīt šā darba 4. nodaļas 4.1. apakšnodaļā.

²⁴⁸ Līgums par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām starp Latvijas Republiku, Igaunijas Republiku un Lietuvas Republiku. Latvijas Vēstnesis, 2000. 14.jūlijs, nr.259/261.

²⁴⁹ Turpat.

²⁵⁰ Hague Conference on Private International Law. The Hague Conventions: Signatures, Ratifications, Approvals and Accessions. Status on 15 October 2017.

Pieejams: <https://assets.hcch.net/docs/ccf77ba4-af95-4e9c-84a3-e94dc8a3c4ec.pdf> [aplūkots 2017.gada 28.novembrī].

²⁵¹ Hague Conference on Private International Law. 26. Convention on Celebration and Recognition of the Validity of Marriages (Concluded 14 March 1978).

Pieejams: <https://assets.hcch.net/docs/8e321c1a-9151-4608-a8a1-6dbee0f92cfd.pdf> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].

- 1) laulājamie izpilda tās valsts likuma materiālos priekšnosacījumus, kurā laulība tiek noslēgta, un ja vienam no laulājamajiem ir šīs valsts pilsonība vai vienam no laulājamajiem šajā valstī ir pastāvīgā dzīvesvieta vai
- 2) katrs no laulājamajiem izpilda tās valsts likuma materiālos priekšnosacījumus, uz kura piemērošanu norāda tās valsts kolīziju normas, kurā pārrobežu laulība tiek noslēgta.²⁵²

Tomēr ārvalsts likums var netikt piemērots, ja tā piemērošana ir nepārprotami nesavienojama ar tās valsts publisko kārtību, kurā laulība tiek noslēgta (Laulību konvencijas 5. pants).²⁵³

Jāatzīst, ka Laulību konvencijas 3. pantā ietvertais regulējums būtiski atšķiras no visiem iepriekš analizētajiem tiesību aktiem, jo tajā attiecībā uz laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem piemērojamo likumu uzsvars ir likts uz laulības noslēgšanas vietas likumu. Līdz ar to autore uzskata, ka Laulību konvencijas 3. panta regulējums nav izdevies, jo tas atgādina kompromisu, kas paredz alternatīvu, ļaujot izvēlēties, vai pārrobežu laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem piemērot tās valsts likumu, kurā pārrobežu laulība tiek noslēgta, vai tās valsts likumu, uz kura piemērošanu norāda tās valsts kolīziju normas, kurā pārrobežu laulība tiek noslēgta. Turklāt pirmajā gadījumā ir konstatējams iepriekš jau minētais, mūsdienās nevēlamais teritorialitātes princips. Jāatzīmē gan tas, ka juridiskajā literatūrā šis regulējums tiek slavēts, jo ir norādīts, ka tas veicina gan pārrobežu viendzimuma laulību noslēgšanu, gan ārvalstī noslēgtas viendzimuma laulības atzīšanu iekšzemē.²⁵⁴

Saskaņā ar Laulību konvencijas 9. panta pirmo daļu pārrobežu laulība, kura ir noslēgta saskaņā ar tās valsts likuma prasībām, kurā tā ir noslēgta, vai kura pēc tam kļūst likumīga saskaņā ar minēto likumu, ir atzīstama par spēkā esošu visās Laulību konvencijas līgumslēdzējvalstīs, taču ir izņēmumi. Laulību konvencijas 11. pantā ir uzskaitīts, kādos gadījumos drīkst atteikt ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu, proti, piemēram, ja laulības noslēgšanas laikā saskaņā ar attiecīgās valsts likumu viens no laulājamajiem jau bija laulībā (ir izņēmumi) vai laulājamie ir radnieki taisnā līnijā vai brālis un māsa, kuru radniecība ir nodibināta ar asinsradniecību vai adopciju, vai viens no laulājamajiem laulības noslēgšanas brīdī nebija sasniedzis laulības noslēgšanas minimālo vecumu un nebija arī ieguvis nepieciešamo atļauju laulības noslēgšanai. Laulību konvencijas 14. pantā ir teikts, ka tās līgumslēdzējvalsts drīkst atteikties atzīt noslēgtās pārrobežu laulības spēkā esamību, ja tās atzīšana ir acīmredzami nesavienojama ar šīs valsts publisko kārtību.²⁵⁵ Tātad attiecībā uz

²⁵² Hague Conference on Private International Law. 26. Convention on Celebration and Recognition of the Validity of Marriages (Concluded 14 March 1978).

Pieejams: <https://assets.hcch.net/docs/8e321c1a-9151-4608-a8a1-6dbec0f92cfd.pdf> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].

²⁵³ Ibid.

²⁵⁴ Davis S. New Approaches to Same-sex Marriage. The End of Nationality as a Connecting Factor? In: Boele-Woelki K., Dethloff N., Gephart W. (eds.) *Family Law and Culture in Europe. Developments, Challenges and Opportunities*. Cambridge: Intersentia, 2014, p.266.

²⁵⁵ Hague Conference on Private International Law. 26. Convention on Celebration and Recognition of the Validity of Marriages (Concluded 14 March 1978).

iespēju pielietot publiskās kārtības atrunu Lauļību konvencijas regulējums ir tāds pats, kāds tradicionāli ir nostiprināts valstu nacionālajās starptautiskajās privāttiesībās.

Ņemot vērā šīs nodaļas 1.3.4. apakšnodaļā un šajā apakšnodaļā veikto pētījumu, darba autore secina, ka Latvijas starptautisko privāttiesību normas attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanu un ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu Latvijā ir nepieciešams sekojoši pilnveidot:

1. Autore uzskata, ka CL 11. panta otrā daļa būtu jāgroza, tās pašreizējo pirmo teikumu aizstājot ar četriem teikumiem šādā redakcijā: *„Laulības noslēgšanas materiālos priekšnosacījumus katram laulājamajam nosaka šā laulājamā pilsonības valsts likums. Ja laulājamajam ir vairāku valstu pilsonība, pēc laulājamā izvēles ir piemērojams vienas no šīm valstīm likums. Ja laulājamajam nav nevienas valsts pilsonības, ir piemērojams laulājamā domicila valsts likums. Laulājamā personīgā likuma piemērošanas rezultāts nedrīkst būt pretrunā ar Latvijas sabiedrisko iekārtu vai labiem tikumiem, vai Latvijas likuma pavēlošām vai aizliedzošām normām.*”²⁵⁶

Autore konstatē, ka pašreizējās CL 11. panta pirmās daļas redakcijā ir ļoti izteikts teritorialitātes princips, kas, lai gan ir viens no Latvijas civiltiesību vēsturiskajiem principiem un bija ietverts jau Baltijas vietējo likumu kopojuma III daļā²⁵⁷, 21. gadsimtā nav atbalstāms, jo var radīt situāciju, kurā Latvijā noslēgta pārrobežu laulība netiek atzīta citās valstīs. Izpētot Eiropā dominējošās tendences attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem piemērojamo likumu, autore noskaidroja, ka citas valstis ir atteikušās no teritorialitātes principa un tā vietā ir noteikušas, ka pārrobežu laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem ir piemērojams katra laulājamā personīgais likums. Autore uzskata, ka Latvijai šajā jautājumā būtu jāseko citu valstu piemēram, jo pretējā gadījumā var rasties problēmas ar Latvijā noslēgtas pārrobežu laulības atzīšanu citās valstīs, kas ir nevēlami, jo rada nenoteiktību ļoti svarīgajās ģimenes attiecībās.

Lai gan, kā jau darba autore izpētīja, valstis atšķirīgi interpretē to, kas ir saprotams ar laulājamā personīgo likumu, autore vairāku iemeslu dēļ uzskata, ka CL būtu jānosaka, ka pārrobežu laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem ir piemērojams katra laulājamā pilsonības valsts likums. Pirmkārt, pilsonība tiek uzskatīta par personas visciešāko saikni ar valsti²⁵⁸, un, kā jau autore minēja šā darba ievadā, mūsdienu starptautisko privāttiesību doktrīnā ir atzīts, ka saskaņā ar kolīziju normām piemērojams būtu tās valsts likums, ar kuru konkrētā persona/notikums ir

Pieejams: <https://assets.hcch.net/docs/8e321c1a-9151-4608-a8a1-6dbec0f92cfd.pdf> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].

²⁵⁶ Skatīt Pielikumu Nr.1 „Latvijas starptautisko privāttiesību normu spēkā esošo redakciju un autores piedāvāto redakciju salīdzinoša tabula”.

²⁵⁷ Lazdiņš J. 1918. gada 18. novembrī dibinātās Latvijas Republikas privāttiesību avotu identificēšanas problēmas un ar to saistītā tiesu prakse. Latvijas Vēsture, 2008. Nr.3, 22.lpp.

²⁵⁸ Reimann M. Conflict of Laws in Western Europe: a Guide Through the Jungle. Irvington: Transnational Publishers, 1995, p.21.

visciešāk saistīts, kas vismaz daļēji tiek skaidrots ar to, ka tieši šai valstij, visticamāk, ir vislielākā interese konkrētā pārrobežu kāzusa atrisinājumā. Otrkārt, kā jau autore noskaidroja šīs nodaļas 1.3.4. apakšnodaļā, kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs, pie kurām pieder arī Latvija, tradicionāli kā personīgā likuma piesaiste tiek izmantota pilsonība. Turklāt jau pašlaik CL 11. panta otrajā daļā kā piesaiste ir izmantota personas pilsonība.

Treškārt, personas pilsonību noteikt ir daudz vieglāk nekā personas domicilu, kura noteikšanai saskaņā ar Latvijas starptautiskajām privāttiesībām ir jākonstatē personas nodoms attiecīgajā valstī pastāvīgi dzīvot un darboties (CL 7. pants²⁵⁹). Ceturtkārt, personai ir daudz grūtāk mainīt pilsonību nekā domicilu, kas savukārt nodrošina kontinuitātes principa ievērošanu, proti, personas pilsonības valsts likums „seko” šai personai neatkarīgi no tā, kurā valstī šī persona dzīvo.²⁶⁰ Jāpiebilst, ka arī EST spriedumā lietā *Hadadi v. Mesko* norāda, ka Briseles II *bis* regulas 3. panta 1. punkta „b” apakšpunktā, paredzot pilsonību kā piesaisti, ir izmantota tāda personas saikne ar valsti, kas ir nepārprotama un viegli piemērojama.²⁶¹ Tā kā mūsdienās personai var būt vairāku valstu pilsonība vai nebūt nevienas valsts pilsonības, autore ir pārliecināta, ka CL būtu jāneregulē piemērojamais likums arī šādos gadījumos, nosakot, ka, ja laulājamajam ir vairāku valstu pilsonība, pēc laulājamā izvēles ir piemērojams vienas no šīm valstīm likums, savukārt, ja laulājamajam nav nevienas valsts pilsonības, ir piemērojams laulājamā domicila valsts likums, jo domicils ir uzskatāms par otru ciešāko piesaisti pēc pilsonības.

Vienlaikus jāņem vērā tas, ka, noslēdzot pārrobežu laulību Latvijā, laulājamā personīgā likuma piemērošanas rezultāts nedrīkst būt pretrunā ar Latvijas publisko kārtību. Šā iemesla dēļ autore uzskata, ka CL 11. pantā ir jāietver norāde, ka laulājamā personīgā likuma piemērošanas rezultāts nedrīkst būt pretrunā ar Latvijas sabiedrisko iekārtu vai labiem tikumiem, vai Latvijas likuma pavēlošām vai aizliedzošām normām. Piemēram, Latvijā, pat, ja to atļauj laulājamā personīgais likums, netiks dota atļauja laulību noslēgt, piemēram, 13 gadus vecai personai.

2. Darba autore uzskata, ka CL 11. panta otrās daļas pašreizējais otrais teikums būtu jāaizstāj ar teikumu šādā redakcijā: „*Laulības noslēgšanas formai ir piemērojams tās valsts likums, kurā laulība tiek noslēgta.*”²⁶²

Šīs nodaļas 1.3.4. apakšnodaļā un šajā apakšnodaļā veiktā pētījuma rezultātā autore secina, ka pašreizējo CL regulējumu attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanas formai piemērojamo likumu nav nepieciešams grozīt, jo tas atbilst pasaulē dominējošajam uzskatam, ka pārrobežu laulības noslēgšanas formu nosaka tās valsts likums, kurā tā tiek noslēgta. Šāds regulējums ir loģisks un jau tika pamatots šīs nodaļas 1.3.4. apakšnodaļā, tādēļ autore to vēlreiz neatkārtos.

²⁵⁹ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

²⁶⁰ Clarkson C.M.V., Hill J. The Conflict of Laws. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.328.

²⁶¹ Eiropas Savienības (bij. Kopien) tiesas 2009. gada 16. jūlija spriedums lietā: C-168/08 Hadadi, ECR, p. I-6871.

²⁶² Skatīt Pielikumu Nr.1 „Latvijas starptautisko privāttiesību normu spēkā esošo redakciju un autores piedāvāto redakciju salīdzinoša tabula”.

Tomēr, lai gan CL 11. panta pirmajā daļā jau pašlaik ir noteikts, ka, laulību noslēdzot Latvijā, pārrobežu laulības noslēgšanas formai ir piemērojams Latvijas likums, bet CL 11. panta otrās daļas otrajā teikumā jau pašlaik ir noteikts, ka, laulību noslēdzot ārvalstī, pārrobežu laulības noslēgšanas formu nosaka tās valsts likums, kurā šī laulība tiek noslēgta, autore uzskata, ka šīs abas normas būtu vieglāk uztveramas, ja tās tiktu apvienotas vienā teikumā, izsakoties nedaudz precīzāk un skaidrāk.

3. Autore izsaka priekšlikumu CL 11. pantu papildināt ar trešo daļu šādā redakcijā: „*Ārvalstī noslēgta laulība, kura ir spēkā saskaņā ar attiecīgās ārvalsts tiesību normām, ir atzīstama Latvijā, izņemot, ja tās atzīšana ir pretrunā ar Latvijas sabiedrisko iekārtu vai labiem tikumiem, vai Latvijas likuma pavēlošām vai aizliedzošām normām.*”²⁶³

Pašreizējā CL 11. panta pirmās daļas redakcijā ir noteikts, ka, ja pārrobežu laulība (starp Latvijas pilsoni un ārvalstnieku vai starp diviem ārvalstniekiem) ir noslēgta Latvijā, tās spēkā esamība ir nosakāma saskaņā ar Latvijas likumu, bet CL 11. panta otrajā daļā ir regulēts divu Latvijas pilsoņu vai Latvijas pilsoņa un ārvalstnieka ārvalstī noslēgtajai laulībai piemērojamais likums. Tomēr, kā jau tika minēts, pašlaik CL nav noregulēts tas, kā noteikt, vai pārrobežu laulība ir atzīstama Latvijā, ja tā ir noslēgta ārvalstī starp diviem ārvalstniekiem. Jāpiebilst, ka ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanai Latvijā nav piemērojama CPL 637. panta pirmā un otrā daļa²⁶⁴, jo tās regulē ārvalsts nolēmuma atzīšanu, bet šajā gadījumā nav nolēmuma, un ir runa par ārvalstī noslēgtas laulības kā fakta konstatēšanu Latvijas tiesā.

Tā kā praksē šā likuma roba dēļ var rasties nopietnas problēmas, darba autore izsaka priekšlikumu šo svarīgo jautājumu noregulēt CL 11. pantā, to papildinot ar trešo daļu un nosakot, ka, ja pārrobežu laulība, kura ir noslēgta ārvalstī, ir spēkā saskaņā ar attiecīgās ārvalsts tiesību normām, tā ir atzīstama Latvijā, izņemot, ja tās atzīšana ir pretrunā ar Latvijas publisko kārtību. Ņemot vērā to, ka šajā darbā netika padziļināti pētīts publiskās kārtības institūts, tad autore atturas izteikt priekšlikumu šo terminu ieviest CL. Tomēr, lai gan CL nav lietots starptautiski pazīstamais termins „publiskā kārtība”, juridiskajā literatūrā ir secināts, ka Latvijas starptautiskajās privāttiesībās ar to ir domāta Latvijas sabiedriskā iekārta, labi tikumi, Latvijas likuma pavēlošās un aizliedzošās normas, kuras ir minētas CL 24. pantā.²⁶⁵ Šā iemesla dēļ autore savā piedāvātajā normā ir ietvērusi CL 24. pantā šobrīd jau minēto publiskās kārtības saturu. Visbeidzot jāatzīmē, ka, autoresprāt, šajā normā nav nepieciešams minēt to, ka Latvijas pilsoņa/nepilsoņa ārvalstī noslēgtā laulība Latvijā netiks atzīta, ja, pārrobežu laulību noslēdzot, nebūs ievērotas tās CL normas, kurās ir

²⁶³ Skatīt Pielikumu Nr.1 „Latvijas starptautisko privāttiesību normu spēkā esošo redakciju un autores piedāvāto redakciju salīdzinoša tabula”.

²⁶⁴ Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2004. 23.aprīlis, nr.64. Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 27.septembris, nr.154.

²⁶⁵ Rudevska B. Publiskās kārtības (*ordre public*) jēdziens starptautiskajā civilprocesā: klasiskā izpratne. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 126.lpp.

nostiprināti laulības noslēgšanas materiālie priekšnosacījumi (CL 32., 35., 37. un 38. pants), jo šāda satura norma, kā iepriekš tika minēts, jau pašlaik ir nostiprināta Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 19. panta ceturtajā daļā.

1.4. Secinājumi

Darba autore jēdzienu „pārrobežu saderināšanās” definē kā ar ārvalsts elementu apveltītu vīrieša un sievietes savstarpēju jebkādā formā noslēgtu skaidru un nepārprotamu vienošanos par laulības noslēgšanu nākotnē. Autore secina, ka tieši Senajā Romā radās tāds saderināšanās institūts, kādu to kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs, tostarp Latvijā, pazīst mūsdienās, kas liecina par to, ka šajās valstīs saderināšanās institūts tāpat kā daudzi citi civiltiesību institūti ir pārņemts no romiešu tiesībām. Darba autore uzskata, ka viens no Latvijas starptautisko privāttiesību būtiskiem trūkumiem ir tas, ka tajās nav noteikts pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamais likums. Līdz ar to autore izsaka priekšlikumu CL ietvert kolīziju normu, kura noteiktu pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamo likumu.

No piecām autoras izpētītajām ES dalībvalstīm trīs dalībvalstu starptautiskajās privāttiesībās ir ietverta speciāla kolīziju norma, kura nosaka pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamo likumu. Būtiski, ka visu to valstu likumos, kuru kolīziju normās ir noteikts pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamais likums, ir izmantota tā dēvētā subsidiārā piesaišu kombinācija, paredzot primāro un sekundāro piesaisti piemērojamā likuma noskaidrošanai. Interesanti, ka šajos likumos ir nostiprinātas atšķirīgas primārās piesaistes, proti, saderināto *domicils* (Lietuvā), saderināto *pastāvīgā dzīvesvieta* solījuma noslēgt laulību došanas brīdī (Beļģijā), saderināto *pilsonība* (Itālijā). Tomēr visu aplūkoto valstu kolīziju normām ir arī kāda kopīga iezīme, proti, ņemot vērā to, ka pārrobežu saderināšanās gadījumā saderinātajiem var nebūt ne kopīga domicila, ne kopīgas pastāvīgās dzīvesvietas, ne kopīgas pilsonības, visās kolīziju normās, izmantojot sekundārās piesaistes, ir noteikts piemērojamais likums arī šādā gadījumā.

Autore pozitīvi vērtē to, ka Lietuvas, Beļģijas un Itālijas starptautiskajās privāttiesībās pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamā likuma noteikšanai ir izmantota subsidiārā piesaišu kombinācija. Līdz ar to autore uzskata, ka arī CL kolīziju normā, kura noteiktu pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamo likumu, būtu jāizmanto subsidiārā piesaišu kombinācija. Autore uzskata, ka pārrobežu saderināšanās attiecībām Latvijā primāri būtu piemērojams saderināto kopīgā domicila valsts likums, bet kopīga domicila neesamības gadījumā – tiesas valsts likums. Tādējādi darba autore izsaka priekšlikumu grozīt CL 11. panta pirmo daļu, pašreizējo panta pirmās daļas teikumu aizstājot ar teikumu šādā redakcijā: „*Saderināšanās attiecībām ir piemērojams*

saderināto kopīgā domicila valsts likums. Ja saderinātajiem nav kopīga domicila, ir piemērojams tiesas valsts likums.”

Secināms, ka, lai gan jautājums par laulības institūta tiesisko dabu joprojām ne normatīvajos aktos, ne tiesību doktrīnā līdz galam nav atrisināts, vispārīgi var atzīt, ka laulība ir juridiski noformēta brīvprātīga savienība starp vīrieti un sievieti. Tomēr autore par ļoti nozīmīgu uzskata faktu, ka, tā kā to valstu skaits, kurās ir atļauta viendzimuma laulību noslēgšana, ar katru gadu palielinās, jaunākajos starptautisko juridisko terminu vārdnīcu izdevumos termins „laulība” vairs netiek definēts tikai kā savienība starp vīrieti un sievieti, bet gan kā divu personu savienība neatkarīgi no šo personu dzimuma. Neskatoties uz to, jēdzienu „pārrobežu laulība” autore definē kā ar ārvalsts elementu apveltītu, juridiski noformētu brīvprātīgu savienību starp vīrieti un sievieti, kuras mērķis ir ģimenes nodibināšana, radot laulātajiem savstarpējas personiskas un mantiskas tiesības un pienākumus, un kuru var izbeigt tikai likumā noteiktajā kārtībā.

Autore secina, ka Senajā Romā tiesības noslēgt likumīgu laulību piederēja pie tās pilsoņu tiesībām, turklāt interesanti, ka bija atļauta pārrobežu laulības noslēgšana, taču Senās Romas pilsonis/pilsone drīkstēja noslēgt laulību tikai ar tādas valsts pilsoni, ar kuru Senajai Romai bija noslēgta alianse un ar kuru Senajai Romai bija kopīga reliģija. Secināms, ka laulības noslēgšanas forma Senajā Romā vēsturiski mainījās, taču neatkarīgi no laulības noslēgšanas formas bija tikai divi laulības veidi – *matrimonium cum manu mariti*, kas nozīmēja to, ka sieva pēc laulības noslēgšanas vienmēr nonāca vīra vai *paterfamilias* varā gan personiskā, gan mantiskā ziņā, un *matrimonium sine manu mariti* jeb laulība bez sievas pakļautības vīra varai. Jāsecina, ka jau Senās Romas laikā pastāvēja šķēršļi laulības noslēgšanai.

Pēc Romas impērijas sabrukuma laulības institūtu savā pārziņā pārņēma Romas Katoļu baznīca, un viduslaikos laulības institūtu pilnībā regulēja kanoniskās tiesības, bet, kad laulības institūtu sāka regulēt valstu laicīgie likumi, šos likumus ļoti ietekmēja to kanonisko tiesību „saknes”. Lai gan kanoniskās tiesības kopš Protestantu reformācijas vairs nav tieši piemērojamas, kanonisko tiesību principu spēcīgā ietekme uz laulības institūtu ir saglabājusies līdz pat mūsdienām.

Jāsecina, ka vislielākās pārmaiņas laulības institūta vēsturē notika pēc Otrā pasaules kara, kad, būtiski izmainoties Rietumu sabiedrībai, tika radīts pamats arī ļoti nozīmīgiem grozījumiem daudzu valstu ģimenes tiesību regulējumā. Līdz ar to 21. gadsimta sākumā tiek noslēgts mazāks skaits laulību nekā 20. gadsimta sākumā, savukārt laulības šķiršanu skaits ir daudz lielāks. Juridiskajā literatūrā ir secināts, ka 21. gadsimtā laulības institūtam Eiropā ir raksturīgas trīs iezīmes – vienlīdzība, privātums un plurālisms. Vienlaikus ir atzīts, ka, neskatoties uz to, ka Eiropā tagad ir pārstāvēti dažādi kopdzīves modeļi, Eiropa kopumā joprojām ir uzskatāma par ļoti centrētu uz laulību vai vismaz attiecību juridisku noformēšanu.

Jāatzīmē, ka arī 21. gadsimtā gan Latvijā, gan pasaulē laulības institūtu turpina skart vēsturiskas izmaiņas. Piemēram, turpmāk laulības noslēgšanas iesniegumu dzimtsarakstu nodaļās Latvijā varēs iesniegt arī elektroniski, turklāt jau 2017. gadā Saeimā varētu tikt skatīts Tieslietu ministrijas atbalstītais ierosinājums atteikties no obligātas liecinieku klātbūtnes laulības noslēgšanā dzimtsarakstu nodaļā. Savukārt starptautiskā mērogā ievērojamākās izmaiņas laulības institūta izpratnē ir saistāmas ar to, ka pieaug to valstu skaits, kuru normatīvajos aktos ir atļauta viendzimuma laulību noslēgšana un/vai partnerattiecību reģistrēšana, turklāt ir arī tādas valstis, kurās juridiski tiek atzīta pāra faktiskā kopdzīve. Tā kā ES līmenī šis jautājums netiek risināts, ES dalībvalstis pašlaik atrodas dažādās laulības institūta pārmaiņu stadijās, proti, šobrīd 16 ES dalībvalstīs ir legalizēta viendzimuma laulību noslēgšana, bet 22 ES dalībvalstu normatīvajos aktos personām ir piešķirtas tiesības reģistrēt partnerattiecības. Pašreizējo situāciju vēl sarežģītāku padara tas, ka starp tām ES dalībvalstīm, kurās ir atļauta partnerattiecību reģistrēšana, nav vienprātības attiecībā uz šā institūta funkcijām, tvērumu un tiesiskajām sekām.

Lai gan Latvijā pagaidām nav atļauta ne viendzimuma laulību noslēgšana, ne partnerattiecību reģistrēšana un juridiski netiek atzīta ne viena dzimuma, ne arī pretēja dzimuma personu faktiskā kopdzīve, jāsecina, ka, pildot starptautiskās saistības, faktiskajā kopdzīvē dzīvojošiem pāriem Latvijas normatīvajos aktos jau ir paredzētas atsevišķas tiesības. Tomēr ir izteikts viedoklis, ka, ņemot vērā faktiskajā kopdzīvē dzīvojošu pāru lielo skaitu Latvijā, normatīvajos aktos šiem pāriem būtu jāparedz plašākas tiesības. Būtiski, ka no ECT judikatūras izriet, ka, ja Latvijā juridiski tiktu atzīta faktiskā kopdzīve vai tiktu atļauta partnerattiecību reģistrēšana, lai nepieļautu diskrimināciju seksuālās orientācijas dēļ, attiecīgais tiesiskais režīms obligāti būtu attiecināms arī uz viendzimuma pāriem. Autore uzskata, ka vismaz pagaidām Latvijas sabiedrības lielākā daļa nav gatava viendzimuma pāru attiecību tiesiskai atzīšanai.

Darba autore secina, ka laulības noslēgšanas forma dažādās valstīs ir regulēta atšķirīgi, proti, daudzās valstīs tiesiskas sekas ir tikai tādai laulībai, kura ir noslēgta civiltiesiski, savukārt citās valstīs – tikai tādai laulībai, kura ir noslēgta reliģiski. Vienlaikus ir arī tādas valstis, kurās gan civiltiesiskai, gan reliģiskai laulības noslēgšanai ir identisks juridisks spēks, piemēram, tā ir Latvijā.

Secināms, ka laulības noslēgšanas materiālie priekšnosacījumi jeb šķēršļi laulības noslēgšanai lielākajā daļā valstu ir līdzīgi, taču arī šajā jautājumā starp valstīm pastāv dažas būtiskas atšķirības, piemēram, attiecībā uz minimālo vecumu laulības noslēgšanai. Vēl viena būtiska atšķirība ir tā, ka tagad daudzās Rietumu valstīs ir atļauta viendzimuma laulību noslēgšana, kā rezultātā šajās valstīs tas, ka abiem laulājamajiem ir viens dzimums, vairs nav šķērslis laulības noslēgšanai. Autore secina, ka ir arī tādas valstis, kurās ir aizliegta laulības noslēgšana starp dažādu reliģiju pārstāvjiem vai kurās laulības pārkāpējam pastāvīgi vai uz noteiktu laiku netiek atļauta jaunas laulības noslēgšana kā sods par iepriekšējās laulības novešanu līdz laulības šķiršanai.

Jāsecina, ka vēl viens nozīmīgs priekšnosacījums laulības noslēgšanai ir patiesa vēlme nodibināt ģimeni, taču 21. gadsimtā ES ļoti izplatīta ir kļuvusi pārrobežu fiktīvas laulības noslēgšana, kuras mērķis nav ģimenes izveidošana, bet gan uzturēšanās atļaujas iegūšana ES.

Jāsecina, ka pagaidām ne valstu nacionālās ģimenes tiesību normas attiecībā uz laulības noslēgšanu, ne kolīziju normas attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu un ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu unificēt nav izdevies. Autore konstatē, ka visbiežāk valstu kolīziju normās ir ietvertas atšķirīgas piesaistes attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanas formu un materiālajiem priekšnosacījumiem. Tradicionāli pārrobežu laulības noslēgšanas formai ir piemērojams laulības noslēgšanas vietas likums, bet pārrobežu laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem ir piemērojams katras personas, kura noslēdz laulību, personīgais likums. Secināms, ka kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs kā piesaiste šajā gadījumā visbiežāk tiek izmantota personas pilsonība, bet Apvienotajā Karalistē un citās vispārējai tiesību sistēmai piederīgajās valstīs – domicils.

Autore secina, ka to, ko klasificē kā laulības noslēgšanas formas jautājumus un ko – kā materiālo priekšnosacījumu jautājumus, nosaka saskaņā ar *lex fori*. Secināms, ka ir svarīgi, kā konkrētais jautājums tiek klasificēts *lex fori*, jo no tā ir atkarīga šim jautājumam piemērojamā kolīziju norma un attiecīgi arī piemērojamais likums, un tātad arī tiesiskās sekas, proti, vai pārrobežu laulība tiks atzīta par spēkā esošu. Darba autore uzskata, ka no CL netieši izriet, ka Latvijā laulības noslēgšana ar pilnvaras palīdzību būtu klasificējama kā formas jautājums, bet vecāku atļauja laulības noslēgšanai – kā laulības noslēgšanas materiālais priekšnosacījums.

Svarīgi, lai citas valstis ārvalstī noslēgtu laulību atzītu, jo pretējā gadījumā tiek noslēgta tā dēvētā klibojošā laulība, kura rada tiesiskas sekas vienā valstī, bet nav spēkā citā valstī. Jāatzīmē, ka šādā gadījumā veidojas tā dēvētā iepriekšējā jautājuma problēma. Parasti valstu starptautiskajās privāttiesībās ir noteikts, kuras valsts likums ir piemērojams ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanai. Autore secina, ka pārrobežu laulība gandrīz nevienā valstī netiks atzīta, ja tās atzīšana pārkāpj attiecīgās valsts publisko kārtību, taču publiskās kārtības atruna drīkst tikt piemērota tikai izņēmuma gadījumā. Valstīs, kurās netiek atļauta viendzimuma laulību noslēgšana, publiskās kārtības atrunas pielietošana ļauj atteikt noslēgt viendzimuma laulību starp diviem ārvalstniekiem, kuru personīgie likumi atļauj viendzimuma laulības noslēgšanu, kā arī neatzīt ārvalstī noslēgtu viendzimuma laulību.

Tā kā gan Vācija, gan Francija, gan Apvienotā Karaliste atzīst ārvalstnieku ārvalstī noslēgtas poligāmas laulības, turklāt gan Latvijas, gan Vācijas, gan Francijas nacionālās tiesību sistēmas pieder pie kontinentālās Eiropas tiesību loka, tādējādi publiskās kārtības institūta saturs šajās valstīs ir ļoti līdzīgs, darba autore pauž viedokli, ka, iespējams, arī Latvijai vajadzētu atzīt

poligāmu laulību, kura ir noslēgta tādā islāma tiesību lokam piederīgā valstī, kurā šādas laulības noslēgšana ir atļauta, taču ar nosacījumu, ka visi laulātie ir šīs valsts pilsoņi.

Lai pilnvērtīgi izvērtētu Latvijas starptautisko privāttiesību pilnveidošanas nepieciešamību, autore noskaidroja, kā jautājums par pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu un ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu ir risināts vairāku citu kontinentālās Eiropas tiesību loka valstu kolīziju normās, Latvijai saistošajos līgumos par tiesisko palīdzību, kā arī Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences Laulību konvencijā. Jāatzīst, ka atšķirībā no CL 11. panta pirmās daļas, kurā ir izteikts teritorialitātes princips, pārējās analizētajās valstu kolīziju normās ir noteikts, ka pārrobežu laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem ir piemērojams katra laulājamā personīgais likums, tomēr starp valstīm pastāv atšķirības attiecībā uz to, vai ir piemērojams domicila (Lietuva), rezidences, proti, pastāvīgās dzīvesvietas (Igaunija) vai pilsonības (Vācija, Francija, Krievija) valsts likums. Autore secina, ka visām analizētajām valstīm ir vienots viedoklis par to, ka pārrobežu laulības noslēgšanas formai ir piemērojams tās valsts likums, kurā laulība tiek noslēgta. Secināms, ka Latvijai saistošo tiesiskās palīdzības līgumu normas atbilst mūsdienu izpratnei par pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu, savukārt Laulību konvencijas regulējums attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem piemērojamo likumu nav izdevies, lai gan atsevišķu apsvērumu dēļ juridiskajā literatūrā tas ir ticis slavēts.

Ņemot vērā šīs nodaļas 1.3.4. un 1.3.5. apakšnodaļā veikto pētījumu, darba autore izsaka trīs priekšlikumus Latvijas starptautisko privāttiesību normu attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanu un ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu Latvijā pilnveidei. Pirmkārt, autore uzskata, ka CL 11. panta otrā daļa būtu jāgroza, tās pašreizējo pirmo teikumu aizstājot ar četriem teikumiem šādā redakcijā: *„Laulības noslēgšanas materiālos priekšnosacījumus katram laulājamajam nosaka šā laulājamā pilsonības valsts likums. Ja laulājamajam ir vairāku valstu pilsonība, pēc laulājamā izvēles ir piemērojams vienas no šīm valstīm likums. Ja laulājamajam nav nevienas valsts pilsonības, ir piemērojams laulājamā domicila valsts likums. Laulājamā personīgā likuma piemērošanas rezultāts nedrīkst būt pretrunā ar Latvijas sabiedrisko iekārtu vai labiem tikumiem, vai Latvijas likuma pavēlošām vai aizliedzošām normām.”*

Otrkārt, darba autore uzskata, ka CL 11. panta otrās daļas pašreizējais otrais teikums būtu jāaizstāj ar teikumu šādā redakcijā: *„Laulības noslēgšanas formai ir piemērojams tās valsts likums, kurā laulība tiek noslēgta.”* Treškārt, autore izsaka priekšlikumu CL 11. pantu papildināt ar trešo daļu šādā redakcijā: *„Ārvalstī noslēgta laulība, kura ir spēkā saskaņā ar attiecīgās ārvalsts tiesību normām, ir atzīstama Latvijā, izņemot, ja tās atzīšana ir pretrunā ar Latvijas sabiedrisko iekārtu vai labiem tikumiem, vai Latvijas likuma pavēlošām vai aizliedzošām normām.”*

Līdz ar to tagad ir pienācis laiks pievērsties kolīziju normām attiecībā uz pārrobežu laulāto personiskajām un mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu.

2. LAULĀTO PERSONISKAJĀM UN MANTISKAJĀM ATTIECĪBĀM PĀRROBEŽU LAULĪBĀ PIEMĒROJAMĀIS LIKUMS

2.1. Ievads

Šā darba 1. nodaļā autore noskaidroja starptautisko privāttiesību pamatprincipus attiecībā uz pārrobežu saderināšanās attiecībām un pārrobežu laulības noslēgšanai piemērojamo likumu, kā arī attiecībā uz ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu iekšzemē, un salīdzināja Latvijas un citu valstu kolīziju normas šajos jautājumos, kā rezultātā izteica savus priekšlikumus Latvijas kolīziju normu pilnveidei. No laulības noslēgšanas brīža starp laulātajiem vienmēr rodas likumā nostiprinātas personiskas un mantiskas tiesības un pienākumi. Līdz ar to darba turpinājumā ir nepieciešams noskaidrot to, kāds vēsturiski bija laulāto personisko un mantisko tiesību un pienākumu saturs un kāds mūsdienās ir šo tiesību un pienākumu saturs dažādu valstu nacionālajā ģimenes tiesību regulējumā. Pēc tam autore izpētīs Latvijas un citu valstu kolīziju normas attiecībā uz pārrobežu laulāto personiskajām un mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, salīdzinās tās un izteiks savu viedokli par nepieciešamību pilnveidot Latvijas starptautiskās privāttiesības šajā jautājumā.

Jāatzīmē, ka, lai pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamā likuma jautājums šajā darbā būtu aplūkots pēc iespējas pilnīgāk, autore noskaidros, kā šis jautājums ir risināts arī Latvijai saistošajos tiesiskās palīdzības līgumos, kā piemēru analizējot Līgumu starp Latvijas Republiku un Polijas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās. Autore pievērsīsies arī ES starptautiskajām privāttiesībām šajā jomā, jo ES ir pieņemtas divas ciešākās sadarbības regulas, kurās ir unificētas šo regulu dalībvalstu normas attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamo likumu un nolēmumu atzīšanu pārrobežu laulāto un reģistrēto partneru mantisko attiecību lietās. Jānorāda, ka Latvija nevienai no šīm regulām nav pievienojusies.

2.2. Laulāto personiskajām attiecībām pārrobežu laulībā piemērojamais likums

2.2.1. Laulāto personiskās attiecības: vēsture un mūsdienas

Laulības noslēgšanas rezultātā starp laulātajiem rodas likumā nostiprinātas personiskas attiecības – tiesības un pienākumi. Laulāto personiskās attiecības tika regulētas jau Senajā Romā, kurā bija noteikts, ka laulātajiem ir pienākums cienīt vienu otru un bija aizliegts laulāto starpā celt negoda rakstura sūdzības (*actiones famosae* – latīņu val.), piemēram, viens laulātais nedrīkstēja otru laulāto apsūdzēt zādzībā (*actio furti* – latīņu val.). Vēl viens juridiski nostiprināts laulāto personisko attiecību pienākums bija būt uzticīgiem. Ja viens laulātais nepildīja šo pienākumu un pārkāpa

laulību, otram laulātajam bija tiesības prasīt laulības šķiršanu. Šā darba 1. nodaļas 1.3.2. apakšnodaļā autore jau noskaidroja, ka Senajā Romā bija divi laulības veidi – *matrimonium cum manu mariti* (laulība, kurā sieva bija pakļauta vīra vai *paterfamilias* varai) un *matrimonium sine manu mariti* (laulība, kurā sieva nebija pakļauta vīra varai). Tomēr neatkarīgi no šiem laulības veidiem abos gadījumos laulāto personiskajās attiecībās pastāvēja vīra priekšrocības, kuras izpaudās tādējādi, ka sievai bija jādzīvo kopā ar vīru viņa izvēlētajā dzīvesvietā, vīram bija tiesības piespiestu kārtā atprasīt savu sievu no citām personām, kuras viņu aizturēja vai slēpa.²⁶⁶

Šā darba 1. nodaļas 1.3.2. apakšnodaļā autore jau noskaidroja, ka turpmākajā laika periodā laulāto personisko attiecību jomā būtiskas pārmaiņas nenotika, proti, vīrs aizvien tika uzskatīts par ģimenes „galvu”. Tikai pēc Otrā pasaules kara sabiedrībā notika būtiskas pārmaiņas, tādēļ, sākot ar 20. gadsimta sešdesmito gadu otro pusi, ģimenes tiesību jomā tika grozīti daudzu Rietumu valstu normatīvie akti, kuros tika nostiprināts laulāto līdztiesības princips. Visbeidzot autore šā darba 1. nodaļas 1.3.2. apakšnodaļā secināja, ka 21. gadsimtā Eiropā viena no svarīgākajām laulības institūta iezīmēm ir laulāto vienlīdzība. Vienlaikus jāatzīmē, ka ārpus Eiropas ir daudz arī tādu valstu, kurās vīram joprojām ir noteicošā loma laulības dzīvē, piemēram, šāds regulējums ir islāma tiesību lokam piederīgajās valstīs, kurās vīra un sievas loma laulībā tiek noteikta saskaņā ar Korānu.

Pievēršoties laulāto personisko attiecību regulējumam mūsdienās, vispirms īsumā jānoskaidro, kā šis jautājums ir regulēts Latvijas ģimenes tiesībās. CL 84. pantā ir teikts, ka laulības noslēgšana vīram un sievai rada pienākumu dzīvot kopā, būt savstarpēji uzticīgiem, gādāt vienam par otru un kopīgi rūpēties par viņu ģimenes labklājību, savukārt CL 85. pantā ir nostiprināts jau minētais laulāto vienlīdzības princips, proti, kopdzīvē abiem laulātajiem ir vienādas tiesības un domstarpību gadījumā viņiem jācenšas panākt kompromisu, bet, ja tas neizdodas, tad laulātajiem ir jāvēršas tiesā. Būtiski, ka neatkarīgi no laulāto mantisko attiecību veida katram laulātajam ir tiesības patstāvīgi rīkoties ar savu mantu nāves gadījumam, proti, tiesības rakstīt testamentu attiecībā uz savu mantu (CL 88. pants). Mājsaimniecības ietvaros laulātie ir tiesīgi aizvietot viens otru, turklāt visi darījumi, kurus mājsaimniecības vešanas ietvaros ir noslēdzis viens no laulātajiem, ir uzskatāmi par noslēgtiem arī otra laulātā vārdā, proti, šie darījumi ir vienādi saistoši abiem laulātajiem (CL 87. panta pirmā daļa).²⁶⁷

Tā kā šā promocijas darba pamatinstitūts ir pārrobežu laulība, īpaša uzmanība ir jāvelta tam, ka laulības noslēgšanas rezultātā no likumā nostiprinātajām laulāto personiskajām attiecībām izriet arī laulāto tiesības izvēlēties uzvārdu, jo pārrobežu laulības gadījumā nereti saistībā ar šīm tiesībām rodas problēmjautājumi. No CL 86. panta izriet, ka laulātajiem ir četras izvēles iespējas attiecībā uz pēclaulību uzvārdu:

²⁶⁶ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010 (pirmizdevums: Rīga: Zvaigzne, 1977), 82.lpp.

²⁶⁷ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

- 1) katrs laulātais drīkst saglabāt savu pirmslaulību uzvārdu,
- 2) laulātie drīkst izvēlēties viena laulātā uzvārdu par savu kopīgo uzvārdu,
- 3) viens no laulātajiem drīkst savam uzvārdam pievienot otra laulātā uzvārdu,
- 4) laulātie drīkst veidot kopēju dubultu uzvārdu no abu laulāto pirmslaulību uzvārdiem.²⁶⁸

Autore secina, ka laulātajiem CL ir paredzētas diezgan plašas iespējas attiecībā uz pēclaulību uzvārda izvēli. Tomēr jāatzīmē, ka CL 86. panta trešajā daļā ir paredzēts kāds ierobežojums, kuram var būt būtiska nozīme tieši pārrobežu laulības gadījumā, proti, tajā ir noteikts, ka viens no laulātajiem drīkst savam uzvārdam pievienot otra laulātā uzvārdu tikai tad, ja nevienam no laulātajiem jau nav dubults uzvārds. Tātad, ja laulātajam jau pirms laulības noslēgšanas ir dubults uzvārds (jau no dzimšanas vai iepriekšējas laulības rezultātā), personas dubultajam uzvārdam nav iespējams pievienot vēl arī otra laulātā uzvārdu kā trešo uzvārdu. Savukārt laulātajam, kuram ir tikai viens uzvārds, nav iespējams savam uzvārdam pievienot otra laulātā dubulto uzvārdu, jo tā rezultātā šim laulātajam būtu trīs uzvārdi.

Šāda situācija īpaši bieži var izveidoties pārrobežu laulības gadījumā, jo daudziem ārvalstniekiem jau no dzimšanas ir divi vai pat trīs uzvārdi. Līdz ar to, piemēram, ja Latvijas pilsonē noslēdz laulību ar Spānijas pilsoni (Spānijā gandrīz visām personām ir dubultais uzvārds, jo jaundzimušā uzvārdu veido mātes un tēva pirmslaulību uzvārdi²⁶⁹), viņa nedrīkst savam uzvārdam pievienot vīra dubulto uzvārdu, jo CL nepieļauj to, ka personai vienlaikus ir trīs uzvārdi. Šādā gadījumā risinājums būtu izvēlēties vienu no otra laulātā uzvārdiem.²⁷⁰ Jāpiebilst gan, ka dzimtsarakstu nodaļa katru gadījumu izvērtē individuāli, tāpēc ir iespējams arī cits risinājums.²⁷¹ Autore uzskata, ka vienīgais šā ierobežojuma pamatojums varētu būt praktiski apsvērumi.

Vēl viena ar uzvārda maiņu saistīta problēma ir tā, ka, ja pirms laulības noslēgšanas vismaz viens no laulātajiem ir pieņēmis lēmumu mainīt uzvārdu, līdz ar laulības noslēgšanas brīdi šim laulātajam ir jauns uzvārds, kā rezultātā saskaņā ar Latvijas Personu apliecināšanu likuma 16. panta pirmās daļas 1. punktu šā laulātā līdzšinējie personu apliecinājošie dokumenti kļūst nederīgi.²⁷² Īpaši būtiski tas ir gadījumā, ja laulību noslēdz ārvalstī, jo, ja vismaz vienam no laulātajiem nav ceļošanai derīgu dokumentu, tostarp personu apliecināšanu dokumentu, šim laulātajam var rasties problēmas ar atgriešanos savā mītnes valstī. Līdz ar to, noslēdzot laulību ārvalstī un izvēloties mainīt uzvārdu, laulātajam ir divas iespējas – vai nu doties uz diplomātisko vai

²⁶⁸ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 20.decembris, nr.187. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 24.marts, nr.49.

²⁶⁹ An Introduction to Spanish Double-barrelled Surnames.

Pieejams: <https://theculturetrip.com/europe/spain/articles/an-introduction-to-spanish-double-barrelled-surnames/> [aplūkots 2017.gada 7.septembrī].

²⁷⁰ Vilcāne V. Laulības reģistrācija vai šķiršana: kas notiek ar uzvārdiem?

Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/268763-laulibas-registracija-vai-skirsana-kas-notiek-ar-uzvardiem/> [aplūkots 2017.gada 7.septembrī].

²⁷¹ Turpat.

²⁷² Personu apliecināšanu dokumentu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 1.februāris, nr.18.

konsulāro pārstāvniecību attiecīgajā ārvalstī un iesniegt tajā nepieciešamos dokumentus jauna personu apliecinoša dokumenta saņemšanai vai arī uzvārda maiņu atlikt uz vēlāku laiku, proti, pēc tam, kad laulātais jau ir atgriezies savā mītnes valstī.²⁷³

Citu Eiropas valstu ģimenes tiesībās laulāto personiskās attiecības ir regulētas ļoti līdzīgi. Piemēram, Lietuvas Civilkodeksa 3.26. pantā ir nostiprināts laulāto vienlīdzības princips, 3.27. pantā laulātajiem ir uzlikts pienākums būt uzticīgiem, cienīt vienu otru, atbalstīt vienu otru morāli un finansiāli, 3.31. pantā ir risināts uzvārda jautājums (iespēja saglabāt savu uzvārdu, izvēlēties otra laulātā uzvārdu kā laulāto kopējo uzvārdu vai savam uzvārdam pievienot otra laulātā uzvārdu), 3.32. pantā ir atrunāts jautājums par viena laulātā tiesībām pārstāvēt otru laulāto, bet 3.33. pantā ir teikts, ka strīdus starp laulātajiem risina tiesā, un tiesai ir jācenšas viņus samierināt.²⁷⁴

Līdzīgi arī Vācijas Civilkodeksā ir risināts laulāto uzvārda jautājums (1355. pants), noteikts, ka abiem laulātajiem ir tiesības vadīt mājsaimniecību un strādāt algotu darbu (1356. pants), noteikts, ka viena laulātā mājsaimniecības vajadzībām noslēgtie darījumi ir juridiski saistoši arī otram laulātajam (1357. pants), abiem laulātajiem (vai vienam no viņiem gadījumā, ja otram laulātajam ir uzticēta mājsaimniecība) ir pienākums uzturēt ģimeni finansiāli (1360. un 1360.a pants).²⁷⁵ Tāpat arī Francijas Civilkodeksā ir teikts, ka laulātajiem ir pienākums cienīt vienu otru, būt uzticīgiem, atbalstīt vienu otru un palīdzēt (212. pants), laulātie ir atbildīgi par ģimenes morālu un finansiālu vadību (213. pants), laulātajiem ir pienākums dzīvot kopā (215. panta pirmā daļa), viena laulātā mājsaimniecības vajadzībām vai bērnu izglītošanai noslēgtie darījumi juridiski saista arī otru laulāto (220. panta pirmā daļa).²⁷⁶

Tagad, kad ir noskaidrotas valstu nacionālo ģimenes tiesību regulējumu svarīgākās iezīmes attiecībā uz laulāto personiskajām tiesībām un pienākumiem, ir pienācis laiks noskaidrot, kā laulāto personiskajām attiecībām pārrobežu laulībā piemērojamais likums ir risināts Latvijas un citu valstu kolīziju normās.

2.2.2. Laulāto personiskajām attiecībām pārrobežu laulībā piemērojamais likums

Latvijas CL 13. pantā ir teikts, ka, ja abu pārrobežu laulāto dzīvesvieta ir Latvijā, tad viņu personiskajām attiecībām ir piemērojams Latvijas likums. No CL 7. panta izriet, ka ar terminu

²⁷³ Vilcāne V. Ko der zināt, slēdzot laulības ārzemēs? Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/274441-ko-der-zinat-sledzot-laulibas-arzemes/> [aplūkots 2017.gada 7.septembrī].

²⁷⁴ Lietuvas Civilkodekss (Civil Code of the Republic of Lithuania).

Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.245495> [skatīts 2017.gada 17.maijā].

²⁷⁵ Vācijas Civilkodekss (Bürgerliches Gesetzbuch).

Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].

²⁷⁶ Francijas Civilkodekss (Code civil).

Pieejams: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].

„dzīvesvieta” Latvijas starptautiskajās privāttiesībās ir domāts domicils.²⁷⁷ Autore ir nolēmusi šo Latvijas regulējumu salīdzināt ar Lietuvas, Igaunijas, Vācijas un Krievijas kolīziju normām attiecībā uz laulāto personiskajām attiecībām pārobežu laulībā piemērojamo likumu.

Tieši tāpat kā CL 13. pants arī Lietuvas Civilkodeksa 1.27. panta pirmā daļa nosaka, ka pārobežu laulāto personiskajām attiecībām ir piemērojams viņu domicila valsts likums, taču atšķirībā no CL 13. panta Lietuvas Civilkodeksa 1.27. panta otrajā daļā ir teikts, kā rīkoties gadījumā, ja abiem laulātajiem nav kopīga domicila, proti, šādā situācijā laulāto personiskajām attiecībām ir piemērojams viņu pēdējā kopīgā domicila valsts likums, bet, ja laulātajiem nekad nav bijis kopīga domicila, tad viņu personiskajām attiecībām ir piemērojams tās valsts likums, ar kuru šo pārobežu laulāto personiskās attiecības ir visciešāk saistītas. Savukārt, ja to nav iespējams noteikt, tad pārobežu laulāto personiskajām attiecībām ir piemērojams tās valsts likums, kurā pārobežu laulība tika noslēgta.²⁷⁸ Secināms, ka Lietuvas kolīziju normu regulējums šajā jautājumā ir daudz pilnīgāks nekā CL 13. pants, jo tas nosaka laulāto personiskajām attiecībām piemērojamo likumu arī gadījumā, ja laulātajiem vairs nav kopīga domicila vai nekad nav bijis kopīga domicila.

Igaunijas Starptautisko privāttiesību likuma 57. panta pirmajā daļā ir teikts, ka pārobežu laulāto personiskajām attiecībām ir piemērojams laulāto kopīgās rezidences (pastāvīgās dzīvesvietas, *aut. piezīme*) valsts likums. Ja pārobežu laulāto rezidence atrodas dažādās valstīs, taču viņiem ir kopīga pilsonība, ir piemērojams pārobežu laulāto pilsonības valsts likums (Starptautisko privāttiesību likuma 57. panta otrā daļa). Ja pārobežu laulāto rezidence atrodas dažādās valstīs un viņiem nav kopīgas pilsonības, pārobežu laulāto personiskajām attiecībām ir piemērojams pārobežu laulāto pēdējās kopīgās rezidences valsts likums, ja viens no viņiem joprojām dzīvo šajā valstī (Starptautisko privāttiesību likuma 57. panta trešā daļa). Ja pārobežu laulāto personiskajām attiecībām piemērojamo likumu nav iespējams noteikt saskaņā ar minētajām trim kolīziju normām, tad ir piemērojams tās valsts likums, ar kuru pārobežu laulātie citādi ir visciešāk saistīti (Starptautisko privāttiesību likuma 57. panta ceturtnā daļa).²⁷⁹ Jāsecina, ka arī Igaunijas regulējums attiecībā uz laulāto personiskajām attiecībām pārobežu laulībā piemērojamo likumu ir daudz izsmeļošāks nekā CL 13. pants.

Savukārt Vācijas Civilkodeksa Ievadlikuma 14. panta pirmajā daļā ir teikts, ka pārobežu laulāto personiskajām attiecībām ir piemērojams laulāto kopīgās pilsonības valsts likums vai laulāto pēdējās kopīgās pilsonības valsts likums, ja viens no viņiem joprojām ir šīs valsts pilsonis. Ja šo kolīziju normu nevar piemērot, tad ir piemērojams tās valsts likums, kurā atrodas pārobežu laulāto kopīgā pastāvīgā dzīvesvieta, vai tās valsts likums, kurā atrodas pārobežu laulāto pēdējā kopīgā

²⁷⁷ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

²⁷⁸ Lietuvas Civilkodekss (Civil Code of the Republic of Lithuania).

Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.245495> [skatīts 2017.gada 17.maijā].

²⁷⁹ Igaunijas Starptautisko privāttiesību likums (Private International Law Act).

Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/513112013009/consolide/current> [skatīts 2017.gada 1.septembrī].

pastāvīgā dzīvesvieta, ja viens no viņiem joprojām dzīvo šajā valstī. Ja šo kolīziju normu nevar piemērot, tad ir piemērojams tās valsts likums, ar kuru abi laulātie ir visciešāk saistīti. Vācijas Civilkodeksa Ievadlikuma 14. panta otrajā daļā ir risināts pārobežu laulāto personiskajām attiecībām piemērojamā likuma jautājums gadījumā, ja vismaz vienam no pārobežu laulātajiem ir vairākas pilsonības, proti, pārobežu laulātie ir tiesīgi izvēlēties, kuras pilsonības valsts likumu piemērot, ja vien šīs valsts pilsonība ir abiem pārobežu laulātajiem. Ja pārobežu laulātajiem nav kopīgas pilsonības un vai nu nevienam no viņiem nav tās valsts pilsonības, kurā atrodas pārobežu laulāto kopīgā pastāvīgā dzīvesvieta, vai arī pārobežu laulātajiem vispār nav kopīgas pastāvīgās dzīvesvietas, pārobežu laulātie drīkst izvēlēties viena pārobežu laulātā pilsonības valsts likumu, kurš tiks piemērots viņu personiskajām attiecībām (Vācijas Civilkodeksa Ievadlikuma 14. panta trešā daļa).²⁸⁰ Jāsecina, ka Vācijas kolīziju normu saturs šajā jautājumā ir vēl plašāks nekā jau noskaidrotais Lietuvas un Igaunijas kolīziju normu regulējums.

Visbeidzot Krievijas Ģimenes kodeksa 161. panta pirmā daļa nosaka, ka pārobežu laulāto personiskajām attiecībām ir piemērojams pārobežu laulāto kopīgās dzīvesvietas valsts likums, bet, ja laulātajiem nav kopīgas dzīvesvietas, tad ir piemērojams tās valsts likums, kurā pārobežu laulātajiem bija pēdējā kopīgā dzīvesvieta. Ja pārobežu laulātajiem nekad nav bijusi kopīga dzīvesvieta, pārobežu laulāto personiskajām attiecībām Krievijā ir piemērojams Krievijas likums.²⁸¹ Autore secina, ka arī Krievijas starptautisko privāttiesību regulējums attiecībā uz pārobežu laulāto personiskajām attiecībām piemērojamo likumu ir pilnīgāks nekā CL 13. pants.

Šajā apakšnodaļā veiktā salīdzinājuma rezultātā darba autore secina, ka atšķirībā no visu pārējo izpētīto valstu kolīziju normām CL 13. pantā nav noteikts tas, kurš likums ir piemērojams gadījumā, ja pārobežu laulātajiem vairs nav kopīga domicila un varbūt pat nekad nav bijis kopīga domicila, kas mūsdienā cilvēku migrācijas apstākļos pārobežu laulības gadījumā ir ļoti iespējams. Minētais ir skaidrojams ar to, ka CL 13. pants tika pieņemts 1937. gadā. Jānorāda, ka līdz 20. gadsimta otrajai pusei starptautisko privāttiesību doktrīnā valdīja bezizņēmumu noteikums, kurš noteica, ka laulātas sievietes domicils ir tāds pats kā viņas vīra domicils un tas mainās atbilstoši viņas vīra domicila maiņai.²⁸² Tādējādi sievas domicils bija atkarīgs no vīra domicila.

Kā jau autore šajā darbā vairākkārt minēja, pēc Otrā pasaules kara Rietumu valstīs tika atzīta laulāto vienlīdzība un Rietumu valstu normatīvie akti šajā jautājumā tika grozīti, tostarp paredzot pārobežu laulāto personiskajām attiecībām piemērojamo likumu arī tādā gadījumā, ja pārobežu laulātajiem nav kopīga domicila. Kā zināms, šajā laikā, kad citu Rietumu valstu

²⁸⁰ Vācijas Civilkodeksa Ievadlikums (Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche).

Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgbeg/BJNR006049896.html> [skatīts 2017. gada 5. septembrī].

²⁸¹ Krievijas Ģimenes kodekss (Семейный кодекс Российской Федерации). Pieejams: <http://www.semkod.ru/> [skatīts 2017. gada 4. septembrī].

²⁸² McClean D., Ruiz Abou-Nigm V. Morris: The Conflict of Laws. Series 8th edition. London: Sweet & Maxwell, 2012, p.44.

normatīvie akti tika grozīti un modernizēti, Latvija bija okupēta, tādēļ CL palika „iesaldēts”. Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas CL kolīziju normas ir grozītas minimāli, kā rezultātā daļa no tām neatbilst mūsdienu starptautisko privāttiesību doktrīnai. CL 13. pants ir šāda kolīziju norma.

Tādējādi autore secina, ka CL 13. pantu viennozīmīgi ir nepieciešams pilnveidot un modernizēt, CL 13. panta pašreizējos divus teikumus aizstājot ar diviem teikumiem šādā redakcijā: „*Laulāto personiskajām attiecībām ir piemērojams laulāto kopīgā domicila valsts likums. Ja laulātajiem nav kopīga domicila, tad ir piemērojams laulāto pēdējā kopīgā domicila valsts likums, bet, ja laulātajiem nekad nav bijis kopīga domicila, ir piemērojams tās valsts likums, ar kuru laulātie citādi ir visciešāk saistīti.*”²⁸³

Lai gan jau pašlaik no CL 13. panta pirmā teikuma izriet, ka pārrobežu laulāto personiskajām attiecībām ir piemērojams viņu domicila valsts likums, autore uzskata, ka, pirmkārt, šo teikumu ir nepieciešams noformulēt skaidrāk, otrkārt, šajā teikumā nav teikts, kā rīkoties gadījumā, ja laulātajiem vairs nav kopīga domicila vai arī nekad nav bijis kopīga domicila, kas 21. gadsimta cilvēku mobilitātes apstākļos ir iespējams. Autore piedāvā risinājumu šai problēmsituācijai, paredzot subsidiāro piesaišu kombināciju un nosakot, ka šādā gadījumā ir piemērojams pārrobežu laulāto pēdējā kopīgā domicila valsts likums, bet, ja arī tā nav, tad ir piemērojams tās valsts likums, ar kuru pārrobežu laulātie citādi ir visciešāk saistīti. Jāatzīmē, ka autore liek uzsvaru uz tās valsts likumu, kurš ir visciešāk saistīts ar konkrēto pārrobežu laulāto pāri, jo šāda pieeja atbilst šā darba ievadā jau minētajai mūsdienu starptautisko privāttiesību doktrīnai. Autores priekšlikums arī atbilst šajā darbā izpētīto citu Eiropas valstu kolīziju normu galvenajām iezīmēm šajā jautājumā.

2.3. Laulāto mantiskajām attiecībām pārrobežu laulībā piemērojamais likums

2.3.1. Laulāto mantiskās attiecības: vēsture un mūsdienas

Laulības noslēgšanas rezultātā starp laulātajiem rodas mantiskas attiecības, kuras ir regulētas likumā. Laulāto mantisko attiecību tiesiskais regulējums risina laulāto mantisko attiecību jautājumus laulības laikā un laulības šķiršanas gadījumā.²⁸⁴ Darba autore uzskata, ka arī laulāto mantisko attiecību jautājumi to labākai izpratnei vispirms ir jāaplūko no vēsturiskā viedokļa, proti, kā tie tika risināti Senajā Romā, bet pēc tam jānoskaidro laulāto mantisko attiecību mūsdienu regulējums dažādu Eiropas valstu ģimenes tiesībās.

²⁸³ Skatīt Pielikumu Nr.1 „Latvijas starptautisko privāttiesību normu spēkā esošo redakciju un autores piedāvāto redakciju salīdzinoša tabula”.

²⁸⁴ Scherpe J.M. Towards a Matrimonial Property Regime for England and Wales? In: Probert R., Barton C. (eds.) *Fifty Years in Family Law. Essays for Stephen Cretney*. Cambridge: Intersentia, 2012, p.136.

Senajā Romā laulāto mantisko attiecību raksturs bija pilnībā atkarīgs no šajā darbā vairākkārt jau minētajiem romiešu laulības veidiem. *Matrimonium cum manu mariti* (laulībā, kurā sieva bija pakļauta vīra vai *paterfamilias* varai) visa laulāto manta piederēja vīram, tādējādi manta, kura bija piederējusi sievai pirms laulības noslēgšanas, un manta, kuru sieva ieguva laulības laikā, bija viņas vīra īpašums un „saplūda” kopā ar pārējo vīra mantu. Ja laulība tika šķirta, visa laulāto manta palika vīra īpašumā.²⁸⁵ Jāsecina, ka šādā laulībā sievai nebija nekādu mantisku tiesību.

Savukārt *matrimonium sine manu mariti* (laulība, kurā sieva nebija pakļauta vīra varai) laulāto mantisko attiecību regulējums bija pilnīgi citāds, proti, laulāto manta pēc laulības noslēgšanas palika šķirta, kas nozīmēja to, ka visa manta, kura bija piederējusi sievai pirms laulības noslēgšanas, un manta, kuru sieva ieguva laulības laikā, bija viņas īpašums. Šie paši noteikumi tika attiecināti arī uz vīra mantu. Vīram bez speciāla sievas pilnvarojuma pat nebija tiesības pārvaldīt viņas mantu. Līdz ar to šādā laulībā bija divas neatkarīgas mantas masas – vīra manta un sievas manta.²⁸⁶ Lai mazinātu risku, ka starp laulātajiem šādā laulībā varētu rasties strīdi par kādas lietas piederību vīram vai sievai, 204. gadā pirms mūsu ēras pieņemtajā likumā *lex Cincia* tika aizliegti dāvinājumi laulāto starpā.²⁸⁷ Tikai vēlāk tiesu praksē laulātajiem tika atļauts otram laulātajam dāvināt sīkas piemiņas lietas. Neskatoties uz minēto dāvinājumu aizliegumu, starp laulātajiem, protams, mēdza rasties strīdi par kādas lietas piederību. Šādā gadījumā tiesā tika izmantota tā dēvētā Mucija prezumpcija (*praesumptio Muciana* – latīņu val.), proti, tiesa prezumēja, ka ikviena lieta atrodas vīra īpašumā, ja vien sieva nepierāda, ka šī lieta atrodas viņas īpašumā, tādējādi pierādīšanas nasta (*onus probandi* – latīņu val.) tika uzlikta sievai.²⁸⁸ Secināms, ka mantiska strīda gadījumā priekšrocības bija vīram.

Jau kopš Senās Romas agrīnajiem laikiem bija vispārpieņemts, ka tēvs apgādā savu meitu, dodot viņai pūru (*dos* – latīņu val.) tad, kad viņa noslēdz laulību, tādējādi kompensējot to, ka viņa zaudē savas mantošanas tiesības.²⁸⁹ Jāatzīmē, ka vēlāk *matrimonium sine manu mariti* regulējumā pūrs kļuva par tiesību institūtu, kā rezultātā pienākums dot pūru ieguva juridisku spēku. Pūrs bija noteikts mantas daudzums, kuru, noslēdzot laulību, pati sieva, sievastēvs vai kāda cita persona sievas vietā pasniedza vīram topošās ģimenes dzīves „nastu” atvieglošanai (*ad onera matrimonii sublevanda* – latīņu val.), proti, lai vīram nebūtu vienam pašam jāapmaksā visi ģimenes izdevumi.²⁹⁰ Laulības laikā pūrs piederēja vīram, taču viņa tiesības ar to rīkoties bija ierobežotas, piemēram, likumā *lex Iulia de fundo dotali* bija noteikts, ka vīrs bez sievas piekrišanas nedrīkst

²⁸⁵ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010 (pirmizdevums: Rīga: Zvaigzne, 1977), 82.lpp.

²⁸⁶ Turpat.

²⁸⁷ Johnston D. Roman Law in Context. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p.34.

²⁸⁸ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010 (pirmizdevums: Rīga: Zvaigzne, 1977), 83.lpp.

²⁸⁹ Antokolskaia M. Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia. Antwerpen: Intersentia, 2006, p.68.

²⁹⁰ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010 (pirmizdevums: Rīga: Zvaigzne, 1977), 83.lpp.

pārdot pūrā ietilpstošu zemesgabalu Itālijā.²⁹¹ Parasti tika noteikts, ka laulības šķiršanas gadījumā vīram pūrs ir jāatdod tā devējam.²⁹²

Interesanti, ka Romas impērijas laikā radās paraža, saskaņā ar kuru topošais vīrs, kurš no topošās sievas vai viņas radniekiem bija saņēmis pūru, no savas puses izdalīja tieši tādu pašu mantas daudzumu un pasniedza to topošajai sievai topošās ģimenes vajadzībām. To dēvēja par laulības dāvanu (*donatio propter nuptias* – latīņu val.). Šāda dāvana bija atļauta, jo tā tika pasniegta pirms laulības noslēgšanas, tādējādi nepārkāpjot dāvinājuma aizliegumu laulāto starpā. Līdz ar to pūrs un laulības dāvana bija divas aptuveni vienādas mantas vienības, kuras kopā veidoja ģimenes fondu kopīgo izdevumu segšanai.²⁹³ Imperatora Justiniāna (*Flavius Petrus Sabbatius Iustinianus Augustus*) laikā pūrs un laulības dāvana tika pilnībā pielīdzināti viens otram un pakļauti vienam tiesiskajam režīmam.²⁹⁴

Autore secina, ka *matrimonium sine manu mariti* gadījumā Senās Romas laulības tiesību regulējums veicināja abu laulāto vienlīdzību. Jānorāda, ka tieši romiešu laulāto mantisko attiecību regulējumam ir bijusi ļoti liela ietekme uz mūsdienu Eiropas valstu ģimenes tiesībām, jo, pirmkārt, atšķirībā no laulības noslēgšanas un izbeigšanas laulāto mantiskās attiecības Katoļu baznīcas kanoniskās tiesības gandrīz neregulēja, un, otrkārt, vēlākajā laika periodā, kad notika romiešu tiesību recepcija, romiešu laulāto mantisko attiecību regulējums būtiski iespaidoja Eiropas valstu civilt kodeksu normu saturu.²⁹⁵

Mūsdienās kontinentālās Eiropas tiesību loka valstu ģimenes tiesībās parasti ir noteikts viens no trim laulāto likumisko mantisko attiecību veidiem – ierobežota laulāto mantas kopība (*limited community of property* – angļu val.), atlikta laulāto mantas kopība (*deferred community of property* – angļu val.) vai laulāto mantas šķirtība (*separation of property* – angļu val.), kā arī visās šajās valstīs laulātajiem ir tiesības noslēgt laulības līgumu (*marital contract* – angļu val.) par mantas kopību vai šķirtību, tādējādi nodibinot laulāto līgumisko mantisko attiecību režīmu.²⁹⁶

²⁹¹ Johnston D. *Roman Law in Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p.34.

²⁹² Antokolskaia M. *Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia*. Antwerpen: Intersentia, 2006, p.68.

²⁹³ Kalniņš V. *Romiešu civiltiesību pamati*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010 (pirmizdevums: Rīga: Zvaigzne, 1977), 83.lpp.

²⁹⁴ Antokolskaia M. *Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia*. Antwerpen: Intersentia, 2006, p.69.

²⁹⁵ *Ibid*, p.70. 20. un 21. gadsimtā laulāto mantisko attiecību regulējumu Eiropā ir ietekmējusi arī sieviešu emancipācija, sieviešu nodarbinātības pieaugums, laulības ekonomiskās funkcijas maiņa un straujais laulības šķiršanu skaita pieaugums. *Ibid*, p.456.

²⁹⁶ *Ibid*, p.455. Vienlaikus jāatzīmē, ka papildus minētajiem laulāto mantisko attiecību veidiem starp Eiropas valstīm pastāv arī virkne dažādu būtisku atšķirību laulāto mantisko attiecību regulējuma niansēs. Sīkāk par 26 Eiropas valstu laulāto mantisko attiecību regulējumu niansēm skatīt: Boele-Woelki K., Braat B., Curry-Sumner I. (eds.) *European Family Law in Action. Vol.IV: Property Relations between Spouses*. Antwerp: Intersentia, 2009. Lai gan laulāto mantas kopība un laulāto mantas šķirtība ir savstarpēji pretēji laulāto likumisko mantisko attiecību veidi, autore secina, ka tie abi, tiesa, katrs savā veidā ir balstīti uz laulāto vienlīdzības principu. Piemēram, ierobežotas laulāto mantas kopības gadījumā visa laulības laikā iegūtā manta, izņemot laulātā atsevišķo mantu (laulātā atsevišķa manta ir, piemēram, nekustamais īpašums, kas katram laulātajam piederēja pirms laulības noslēgšanas, laulības laikā dāvinājuma vai mantojuma veidā iegūtais īpašums, kā arī personīgas lietošanas priekšmeti), vienādās daļās pieder gan vīram, gan sievai,

CL 89. panta pirmajā un otrajā daļā ir nostiprinātas uz ierobežotu laulāto mantas kopību balstītas laulāto likumiskās mantiskās attiecības, proti, visa manta, izņemot laulāto atsevišķo mantu, kuru laulības laikā laulātie iegūst kopīgi vai tikai viens no viņiem, bet par abu laulāto līdzekļiem vai ar otra laulātā darbības palīdzību, ir uzskatāma par abu laulāto kopīgu mantu; šaubu gadījumā tiek prezumēts, ka šī manta pieder abiem laulātajiem vienādās daļās.²⁹⁷ Jāatzīmē, ka, ja laulātie dzīvo atsevišķi, vienam laulātajam ir tiesības no otra laulātā prasīt uzturlīdzekļus iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanai, atbilstoši otra laulātā mantiskajam stāvoklim (CL 95. panta trešā daļa).²⁹⁸

CL 114. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka gan laulājamie pirms laulības noslēgšanas, gan laulātie laulības laikā ir tiesīgi noslēgt laulības līgumu, tādējādi nodibinot, grozot un izbeidzot savas mantiskās attiecības. Būtiski, ka saskaņā ar CL 115. panta pirmo daļu laulības līgums ir jānoslēdz notariālā kārtībā, proti, pie zv. notāra. Laulības līgumā ir iespējams vienoties par visas laulāto mantas šķirtību vai kopību (CL 116. pants).²⁹⁹ Jāatzīmē, ka Latvijā ar katru gadu pieaug noslēgto laulības līgumu skaits, proti, 2014. gadā tika noslēgti 897 laulības līgumi, 2015. gadā – 1029 laulības līgumi, bet 2016. gadā – 1160 laulības līgumi. Visbiežāk Latvijā tiek slēgti laulības līgumi par visas laulāto mantas šķirtību.³⁰⁰ Autore jau minēja, ka visās kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs laulātajiem ir tiesības noslēgt laulības līgumus, turklāt attiecīgais regulējums ir līdzīgs.

CL ļoti līdzīgs laulāto likumisko mantisko attiecību regulējums, kas ir balstīts uz *ierobežotu laulāto mantas kopību*, ir noteikts lielākajā daļā kontinentālās Eiropas tiesību loka valstu, piemēram, Lietuvā, Igaunijā, Francijā, Beļģijā, Luksemburgā, Itālijā, Spānijā (izņemot, piemēram, Kataloniju un Baleāru salas, kurās ir noteikta laulāto likumisko mantisko attiecību šķirtība), Portugālē (taču, piemēram, ja vismaz viens no laulātajiem ir sasniedzis 60 gadu vecumu, attiecībā uz šiem laulātajiem automātiski iestājas laulāto likumisko mantisko attiecību šķirtība), Maltā, Ungārijā, Krievijā, Ukrainā, Baltkrievijā, Moldovā un Serbijā. Šo valstu laulāto likumisko mantisko attiecību regulējumi ir tik līdzīgi, jo tie visi lielākā vai mazākā mērā ir balstīti uz 1804. gada Napoleona Civillikumsā (*Code Napoléon* jeb *Code civil*) nostiprināto laulāto likumisko mantisko attiecību režīmu.³⁰¹ Vienīgā Eiropas valstī, kurā laulāto likumiskās mantiskās attiecības ir balstītas uz *neierobežotu laulāto mantas kopību*, ir Nīderlande.³⁰²

savukārt laulāto mantas šķirtības gadījumā katram laulātajam ir sava nošķirta manta, uz kuru otram laulātajam nav nekādu tiesību. Arī doktrīnā ir teikts, ka šajā jautājumā pastāv ideoloģiska debate. Sīkāk skatīt: Scherpe J.M. The Financial Consequences of Divorce in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, p.187.

²⁹⁷ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

²⁹⁸ Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20.decembris, nr.200.

²⁹⁹ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20.decembris, nr.200.

³⁰⁰ Gabre A. Sargājot mantu, slēdz laulības līgumus. Neatkarīgā Rīta Avīze, 2017. 10.janvāris, nr.7, 4.lpp.

³⁰¹ Antokolskaia M. Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia. Antwerpen: Intersentia, 2006, pp.456-460.

³⁰² Scherpe J.M. The Financial Consequences of Divorce in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, p.149.

Atsevišķās kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs ir noteikts laulāto likumisko mantisko attiecību regulējums, kas ir balstīts uz *atliktu laulāto mantas kopību*. Šāds regulējums ir, piemēram, Somijā, Zviedrijā, Norvēģijā, Dānijā, Vācijā, Austrijā, Šveicē un Grieķijā. Šajās valstīs laulāto mantas kopības nodibināšana ir atlikta līdz laulības šķiršanas brīdim. Tādējādi laulības laikā laulāto manta ir nošķirta, taču, ja laulība tiek šķirta, katram no laulātajiem rodas tiesības uz otra mantu.³⁰³ Patiesībā tieši šajā laulāto mantisko attiecību režīmā tiek panākta laulāto pilnīga vienlīdzība, proti, laulības laikā katrs no laulātajiem var brīvi rīkoties ar savu mantu, savukārt laulības šķiršanas gadījumā laulāto manta tiek apvienota un vienlīdzīgi sadalīta starp laulātajiem, lai laulības šķiršanas rezultātā finansiāli neciestu, piemēram, mājsaimniece.³⁰⁴

Turpretim atsevišķās vispārējai tiesību sistēmai piederīgajās valstīs, piemēram, Apvienotajā Karalistē un Īrijā, laulāto manta neatkarīgi no laulības noslēgšanas paliek šķirta. Tā rezultātā kontinentālās Eiropas tiesību loka valstu laulāto mantisko attiecību režīma koncepcija, piemēram, Anglijā un Velsā nav pazīstama,³⁰⁵ jo 1882. gada Precēto sieviešu īpašuma likumā (*Married Women's Property Act 1882*) ir teikts, ka laulības noslēgšana nerada nekādas izmaiņas laulāto mantiskajā situācijā.³⁰⁶ Līdz ar to arī pēc laulības noslēgšanas Anglijā un Velsā laulātie mantisko attiecību ziņā vismaz teorētiski paliek pilnīgi svešinieki.³⁰⁷ Tas nozīmē, ka pagaidām Anglijā un Velsā vispār nepastāv laulāto mantisko attiecību tiesiskais režīms.³⁰⁸

Tiesa, 20. gadsimta otrajā pusē Apvienotajā Karalistē tika pieņemti vairāki likumi, kuri regulē atsevišķus laulāto mantisko attiecību aspektus, taču šo regulējumu nevar nodēvēt par laulāto mantisko attiecību režīmu. Tā kā šāds tiesiskais regulējums laulības šķiršanas gadījumā laulātos nostāda ļoti nevienlīdzīgā mantiskā situācijā, jau sen bija skaidrs, ka šai problēmai ir nepieciešams

³⁰³ Antokolskaia M. *Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia*. Antwerpen: Intersentia, 2006, p.461.

³⁰⁴ Ibid, p.462. Jāuzsver, ka, apvienojot laulāto mantu, Norvēģijā tiek izveidota tikai ierobežota laulāto mantas kopība, proti, laulāto apvienotajā mantā neietilpst, piemēram, tā manta, kas katram laulātajam ir piederējusi pirms laulības noslēgšanas. Ibid, p.463. Savukārt Somijā, Zviedrijā un Dānijā pilnīgi visa laulāto manta (gan tā, kas katram laulātajam ir piederējusi pirms laulības noslēgšanas, gan tā, kas ir iegūta laulības laikā) tiek apvienota un sadalīta starp laulātajiem, taču tiesai ir rīcības brīvība šo regulējumu ierobežot. Ibid, p.464. Interesanti, ka atšķirībā no Skandināvijas valstīm Vācijā laulības šķiršanas gadījumā netiek apvienoti un sadalīti abu laulāto fiziskie mantas objekti, bet gan tiek aprēķināta katra laulātā laulības laikā iegūtā peļņa, un tad tam laulātajam, kura peļņa ir lielāka, ir naudā jāsamaksā otram laulātajam puse no laulāto peļņu starpības (Vācijas Civilt kodeksa 1378. panta pirmā daļa). Vācijas Civilt kodekss (*Bürgerliches Gesetzbuch*).

Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].

³⁰⁵ Scherpe J.M. *England and Wales – a Jurisdiction without a Matrimonial Property Regime*. In: Lauroba Lacasa E., Ginebra Molins M.E. (éds) *Régimes matrimoniaux de participation aux acquêts et autres mécanismes participatifs entre époux en Europe. Coordonnateur: Jaume Tarabal Bosch. Droit comparé et européen. Volume 23*. Paris: Société de législation comparée, 2016, pp.111, 115.

³⁰⁶ Anglijas un Velsas Precēto sieviešu īpašuma likums (*Married Women's Property Act 1882*).

Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/45-46/75/contents> [skatīts 2017.gada 9.septembrī].

³⁰⁷ Antokolskaia M. *Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia*. Antwerpen: Intersentia, 2006, p.467.

³⁰⁸ Scherpe J.M. *Towards a Matrimonial Property Regime for England and Wales?* In: Probert R., Barton C. (eds.) *Fifty Years in Family Law. Essays for Stephen Cretney*. Cambridge: Intersentia, 2012, p.134.

risinājums.³⁰⁹ Tā kā Apvienotajā Karalistē tiesu precedentiem ir likuma spēks, 2000. gadā laulāto mantisko attiecību jautājumā notika būtisks pavērsiens, kad tiesa spriedumā lietā *White v. White* atzina, ka laulības šķiršanas procesā laulāto manta būtu jāsadala vienlīdzīgi. Šo atziņu tiesa apstiprināja arī 2006. gada spriedumā apvienotajās lietās *Miller v. Miller* un *McFarlane v. McFarlane*.³¹⁰ Šī tiesu prakse ir ļāvusi vairākiem tiesībsazinātiem paust viedokli, ka tādējādi Apvienotajā Karalistē ir gandrīz nodibināta *de facto* (latīņu val.) atlikta laulāto mantas kopība.³¹¹

Vēl viena būtiska atšķirība starp kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīm un vispārējai tiesību sistēmai piederīgajām valstīm ir tāda, ka, piemēram, Anglijā un Velsā laulātajiem nav atļauts noslēgt laulības līgumu, sadalot mantu laulības šķiršanas gadījumā.³¹² Tradicionāli Apvienotajā Karalistē šāds laulības līgums tika uzskatīts par pretēju publiskajai kārtībai, jo tas atvieglo laulības šķiršanu.³¹³ Autore secina, kas tas ir svarīgi pārrobežu laulības gadījumā, jo vismaz agrāk ārvalstī noslēgtais laulības līgums Apvienotajā Karalistē varēja netikt atzīts. Jāatzīmē, ka attieksme šajā jautājumā Apvienotajā Karalistē ir sākusi mainīties kopš vēsturiskā Augstākās tiesas 2010. gada sprieduma lietā *Radmacher v. Granatino*, kurā tiesa atzina, ka, lai gan laulības līgums nevar atcelt tiesas jurisdikciju, tiesai vajadzētu atzīt tādu laulības līgumu, kuru laulātie ir noslēguši brīvprātīgi, pilnībā apzinoties tā sekas, ja vien konkrētajos lietas apstākļos laulības līgumu atzīt par saistošu nebūtu taisnīgi.³¹⁴ Būtībā šajā spriedumā Apvienotās Karalistes Augstākā tiesa pirmo reizi šīs valsts vēsturē atzina, ka noteiktos apstākļos laulības līgums drīkst tik ņemts vērā laulības šķiršanas procesā. Tiesa, šajā spriedumā netika pateikts, vai šādi laulības līgumi tagad ir juridiski saistoši.³¹⁵

2.3.2. Laulāto mantiskajām attiecībām pārrobežu laulībā piemērojamais likums

Ņemot vērā 2.3.1. apakšnodaļā noskaidrotās būtiskās atšķirības starp dažādu valstu nacionālajām ģimenes tiesību normām attiecībā uz laulāto likumisko un līgumisko mantisko attiecību regulējumu, ir skaidrs, ka pārrobežu laulības gadījumā kolīzija starp iesaistīto valstu nacionālajām tiesību normām ir neizbēgama. Lai šīs kolīzijas atrisinātu atkal ir jāpievēršas valstu

³⁰⁹ Antokolskaia M. *Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia*. Antwerpen: Intersentia, 2006, p.468.

³¹⁰ Scherpe J.M. *The Financial Consequences of Divorce in a European Perspective*. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, p.168.

³¹¹ Antokolskaia M. *Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia*. Antwerpen: Intersentia, 2006, p.471.

³¹² *Ibid*, pp.467-468.

³¹³ Sanders A. *Private Autonomy and Marital Property Agreements*. In: *International and Comparative Law Quarterly*. July 2010, vol. 59, part 3, p.582.

³¹⁴ *Radmacher (formerly Granatino) (Respondent) v. Granatino (Appellant)*. [2010] UKSC 42. Para. 2, 75. Pieejams: <https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2009-0031-judgment.pdf> [aplūkots 2017.gada 9.septembrī].

³¹⁵ Miles J. *Marital Agreements: 'the more Radical Solution'*. In: Probert R., Barton C. (eds.) *Fifty Years in Family Law. Essays for Stephen Cretney*. Cambridge: Intersentia, 2012, p.105.

kolīziju normām, šoreiz tām, kuras nosaka pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu. Tieši tāpat kā attiecībā uz laulāto personiskajām attiecībām pārrobežu laulībā piemērojamo likumu arī tagad autore Latvijas CL regulējumu salīdzinās ar Lietuvas, Igaunijas, Vācijas un Krievijas attiecīgajām kolīziju normām.

Turklāt, ņemot vērā to, cik atšķirīgi laulāto mantiskās attiecības ir regulētas dažādu valstu ģimenes tiesībās, un līdz ar to, cik praksē svarīga ir pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamā likuma noteikšana, autore noskaidros, kā šis jautājums ir risināts arī Latvijai saistošajos tiesiskās palīdzības līgumos kā piemēru analizējot Līgumu starp Latvijas Republiku un Polijas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās. Pēc tam autore pievērsīsies ES starptautiskajām privāttiesībām šajā jomā, jo ES ir pieņemtas divas ciešākās sadarbības regulas, kurās ir unificētas šo regulu dalībvalstu normas attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamo likumu un nolēmumu atzīšanu pārrobežu laulāto un reģistrēto partneru mantisko attiecību lietās. Jānorāda, ka Latvija nevienai no šīm regulām nav pievienojusies, taču, piemēram, Vācija ir pievienojusies abām minētajām regulām, tādēļ 2019. gada 29. janvārī, kad šīs abas regulas uzsāks piemērot pilnā apmērā (abu regulu 70. panta 2. punkta otrā daļa)³¹⁶, tās aizstās darba turpinājumā izpētīto pašlaik spēkā esošo Vācijas nacionālo kolīziju normu regulējumu. Vienlaikus jāatzīmē, ka darba ierobežotā apjoma dēļ autore neaplūkots ārkārtīgi sarežģīto pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamā likuma regulējumu Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences Konvencijā par laulāto mantisko attiecību režīmiem piemērojamo likumu³¹⁷, kuru pagaidām ir ratificējušas tikai trīs valstis – Francija, Luksemburga un Nīderlande.³¹⁸

Vispirms gan jāatzīmē, ka Eiropā ir pieņemti divi dokumenti, kuru mērķis ir harmonizēt Eiropas valstu nacionālās laulāto mantiskās attiecības regulējošās ģimenes tiesību normas, lai nepieļautu jau minētās kolīzijas starp valstu nacionālajiem tiesiskajiem regulējumiem. Pirmkārt, 2010. gadā Vācija un Francija noslēdza divpusēju līgumu, kurš attiecas uz vācu, franču un jauktajiem vācu-franču laulātajiem, kuru mantiskajām attiecībām saskaņā ar Vācijas vai Francijas kolīziju normām ir piemērojams Vācijas vai Francijas likums. Šajā līgumā laulātajiem ir dota iespēja papildus Vācijas un Francijas nacionālajiem laulāto mantisko attiecību tiesiskajiem regulējumiem kā savu mantisko attiecību režīmu izvēlēties uzkrātās peļņas kopību (*Wahl-*

³¹⁶ Padomes Regula (ES) 2016/1103 (2016. gada 24. jūnijs), ar ko īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi laulāto mantisko attiecību jomā. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016. 8. jūlijs, nr.L 183/1. Padomes Regula (ES) 2016/1104 (2016. gada 24. jūnijs), ar ko īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi reģistrētu partnerattiecību mantisko seku jomā. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016. 8. jūlijs, nr.L 183/30.

³¹⁷ Hague Conference on Private International Law. 25. Convention on the Law Applicable to Matrimonial Property Regimes (Concluded 14 March 1978). Pieejams: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=87> [skatīts 2017.gada 28.novembrī].

³¹⁸ Hague Conference on Private International Law. The Hague Conventions: Signatures, Ratifications, Approvals and Accessions. Status on 15 October 2017. Pieejams: <https://assets.hcch.net/docs/ccf77ba4-af95-4e9c-84a3-e94dc8a3c4ec.pdf> [aplūkots 2017.gada 28.novembrī].

Zugewinnngemeinschaft – vācu val. / *Le régime matrimonial optionnel de la participation aux acquêts* – franču val.).³¹⁹

Tādējādi šis līgums, kurš abās valstīs stājās spēkā 2013. gada 1. maijā, ir pirmais mēģinājums Eiropā unificēt laulāto mantisko attiecību regulējumu, paredzot laulātajiem iespēju izvēlēties tādu laulāto mantisko attiecību režīmu, kurā ir apvienotas Vācijas un Francijas nacionālo laulāto mantisko attiecību tiesisko regulējumu iezīmes, proti, gan Vācijas atliktās laulāto mantas kopības iezīmes, gan Francijas ierobežotās laulāto mantas kopības iezīmes. Būtiski, ka šim līgumam drīkst pievienoties arī ikviena cita ES dalībvalsts, ja tā to vēlas.³²⁰ Luksemburga, Ungārija un Bulgārija jau ir izteikušas vēlmi tam pievienoties.³²¹ Jānorāda, ka kopš 2013. gada ikreiz, kad kādas valsts kolīziju normas norāda uz Vācijas vai Francijas likuma piemērošanu, ir piemērojams arī minētais līgums, taču tajā nostiprinātais izvēles laulāto mantisko attiecību režīms ir piemērojams tikai tad, ja laulātie par to ir īpaši vienojušies laulības līgumā.³²² Līdz ar to juridiskajā literatūrā ir uzsvērts, cik svarīgi ir tas, lai informācija par šā līguma eksistenci un saturu tiktu izplatīta pēc iespējas plašākai Eiropas auditorijai.³²³ Autore cer, ka ar šajā apakšnodaļā sniegto informāciju par šo līgumu, arī viņa palīdz Latvijā izplatīt informāciju par minēto līgumu.

Otrkārt, Eiropas ģimenes tiesību komisija (*Commission on European Family Law* jeb *CEFL*)³²⁴ 2013. gadā publicēja Eiropas ģimenes tiesību principus attiecībā uz laulāto mantiskajām attiecībām (*Principles of European Family Law Regarding Property Relations between Spouses*), kuri ir juridiski nesaistoši un kuru mērķis ir būt par paraugu un iedvesmas avotu Eiropas valstu likumdevējiem, modernizējot savu valstu ģimenes tiesību normas.³²⁵ Šajos principos ir nostiprināts laulāto vienlīdzības princips, kā arī piedāvāts laulāto līgumisko un likumisko mantisko attiecību regulējums, paredzot gan atliktu laulāto mantas kopību (šajos principos angļu valodas versijā tā ir

³¹⁹ Abkommen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Französischen Republik über den Güterstand der Wahl-Zugewinnngemeinschaft / Accord entre la République fédérale d'Allemagne et la République française instituant un régime matrimonial optionnel de la participation aux acquêts. Līgums vācu valodā pieejams: http://www.famrb.de/media/abkommen_dt_fr.pdf [aplūkots 2017.gada 10.septembrī]. Līgums franču valodā pieejams: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000027533762> [aplūkots 2017.gada 10.septembrī].

³²⁰ Cubeddu Wiedemann M.G., Henrich D. The Optional Matrimonial Property Regime. In: Cubeddu Wiedemann M.G. (ed.) *The Optional Matrimonial Property Regime. The Franco-German Community of Accrued Gains*. Cambridge: Intersentia, 2014, p.5.

³²¹ Devaux A. The Franco-German Agreement on the Optional Matrimonial Property Regime: a New Practical Tool in the Movement towards the Harmonization of the European Substantive Rules in Family Law. *The International Lawyer*. Winter 2015, vol. 48, no. 3, p.228.

³²² Cubeddu Wiedemann M.G., Henrich D. The Optional Matrimonial Property Regime. In: Cubeddu Wiedemann M.G. (ed.) *The Optional Matrimonial Property Regime. The Franco-German Community of Accrued Gains*. Cambridge: Intersentia, 2014, pp.15-16.

³²³ Devaux A. The Franco-German Agreement on the Optional Matrimonial Property Regime: a New Practical Tool in the Movement towards the Harmonization of the European Substantive Rules in Family Law. *The International Lawyer*. Winter 2015, vol. 48, no. 3, p.228.

³²⁴ Sīkāk par Eiropas ģimenes tiesību komisiju skatīt šā darba laulības šķiršanas jēdzienam un vēsturei veltītās 3. nodaļas 3.2.4. apakšnodaļā, jo Eiropas ģimenes tiesību komisijas pirmais sasniegums bija 2004. gadā publicētie Eiropas ģimenes tiesību principi attiecībā uz laulības šķiršanu un uzturlīdzekļiem starp bijušajiem laulātajiem.

³²⁵ Principles of European Family Law Regarding Property Relations between Spouses. K. Boele-Woelki, F. Ferrand, C. González Beilfuss et al. Cambridge: Intersentia, 2013, p.8.

nodēvēta par *participation in acquisitions*), gan ierobežotu laulāto mantas kopību (šajos principos angļu valodas versijā tā ir nodēvēta par *community of acquisitions*).³²⁶

Šobrīd ir grūti paredzēt, vai kādam no šiem diviem dokumentiem patiešām būs būtiska ietekme uz Eiropas valstu nacionālajām ģimenes tiesību normām laulāto mantisko attiecību jomā, taču, ņemot vērā šīs nodaļas 2.3.1. apakšnodaļā noskaidrotās nozīmīgās atšķirības starp dažādu valstu nacionālajiem regulējumiem, darba autore uzskata, ka šo dokumentu panākumi ir maz ticami. Šķiet, ka Eiropas ģimenes tiesību komisija attiecībā uz saviem principiem to apzinās, jo 2014. gadā – vienu gadu pēc šo principu publicēšanas – šīs komisijas vadītāja Katarīna Boele-Voelki (*Katharina Boele-Woelki*) atzina, ka faktiski šajos principos nav nekā jauna, taču tajos ir vēlreiz apstiprināti esošie Eiropas valstu nacionālie tiesiskie regulējumi, kuri turklāt ir padarīti skaidrāki un noformulēti precīzāk.³²⁷

Līdz ar to ir jāpievēršas kolīziju normām attiecībā uz laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu. Latvijas CL 13. pantā ir teikts, ka, ja pārrobežu laulāto dzīvesvieta (*domicils, aut. piezīme*) ir Latvijā, tad viņu mantiskajām attiecībām ir piemērojams Latvijas likums, turklāt, ja Latvijā atrodas pārrobežu laulāto manta, tad attiecībā uz šo mantu ir piemērojams Latvijas likums pat tad, ja pārrobežu laulāto dzīvesvieta nav Latvijā.³²⁸ Autore konstatē, ka tāpat kā pārējās Latvijas kolīziju normas arī šī norma ir lakoniska un tajā ir izteikts teritorialitātes princips.

Turpretim Lietuvas Civilkodeksa 1.28. pantā pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamā likuma jautājums ir regulēts ļoti plaši un tā galvenās iezīmes ir sekojošas – 1.28. panta pirmā daļa nosaka, ka pārrobežu laulāto likumiskajām mantiskajām attiecībām ir piemērojams laulāto domicila valsts likums, taču, ja katram laulātajam domicils ir citā valstī, ir piemērojams viņu kopīgās pilsonības valsts likums. Bet, ja pārrobežu laulātajiem nekad nav bijis kopīga domicila un viņi ir dažādu valstu pilsoņi, piemērojams ir tās valsts likums, kurā laulība tika noslēgta.³²⁹

Savukārt Lietuvas Civilkodeksa 1.28. panta otrā daļa nosaka, ka pārrobežu laulāto līgumisko mantisko attiecību gadījumā piemērojams ir tās valsts likums, kuru paši pārrobežu laulātie laulības līgumā ir izvēlējušies, taču viņu izvēle ir ierobežota – pārrobežu laulātie drīkst izvēlēties sava kopīgā domicila valsts likumu vai sava nākotnes kopīgā domicila valsts likumu, vai tās valsts likumu, kurā pārrobežu laulība tika noslēgta, vai tās valsts likumu, kuras pilsonis ir vismaz viens no laulātajiem. Šī pārrobežu laulāto vienošanās par piemērojamo likumu ir spēkā tad, ja tā ir noslēgta saskaņā ar izvēlēto valsts likuma prasībām vai saskaņā ar tās valsts likuma

³²⁶ Sīkāk skatīt: Principles of European Family Law Regarding Property Relations between Spouses. K. Boele-Woelki, F. Ferrand, C. González Beilfuss et al. Cambridge: Intersentia, 2013.

³²⁷ Boele-Woelki K. General Rights and Duties in the CEFL Principles on Property Relations between Spouses. In: Boele-Woelki K., Dethloff N., Gephart W. (eds.) *Family Law and Culture in Europe. Developments, Challenges and Opportunities*. Cambridge: Intersentia, 2014, p.12.

³²⁸ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

³²⁹ Lietuvas Civilkodekss (Civil Code of the Republic of Lithuania).

Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.245495> [skatīts 2017.gada 17.maijā].

prasībām, kurā vienošanās tika noslēgta. 1.28. panta piektā daļā nosaka, ka laulāto līgumisko mantisko attiecību izmaiņām ir piemērojams pārobežu laulāto domicila valsts izmaiņu veikšanas brīdī likums, bet, ja izmaiņu veikšanas brīdī laulāto domicils atradās dažādās valstīs, šīm izmaiņām ir piemērojams viņu pēdējā kopīgā domicila valsts likums, bet, ja tas nav piemērojams, tad ir jāpiemēro tas likums, kurš regulē laulāto likumiskās mantiskās attiecības.³³⁰ Darba autore secina, ka Lietuvas kolīziju normu attiecībā uz pārobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu galvenā atšķirība no Latvijas CL ir tā, ka ir atsevišķi nošķirts laulāto likumiskajām un laulāto līgumiskajām mantiskajām attiecībām piemērojamais likums.

Igaunijas Starptautisko privāttiesību likuma 58. panta pirmajā daļā ir teikts, ka pārobežu laulāto mantiskajām attiecībām ir piemērojams viņu izvēlētais likums, taču arī šajā kolīziju normā pārobežu laulāto izvēle ir ierobežota – viņi drīkst izvēlēties viena pārobežu laulātā rezidences (pastāvīgās dzīvesvietas, *aut. piezīme*) vai pilsonības valsts likumu. 58. panta otrajā daļā ir teikts, ka pārobežu laulāto izvēle ir notariāli jāapliecina, taču, ja piemērojamā likuma izvēle nav veikta Igaunijā, tā formas ziņā ir spēkā tad, ja ir ievērotas tās valsts likuma prasības attiecībā uz laulības līguma formu, kuras likumu pārobežu laulātie ir izvēlējušies piemērot savām mantiskajām attiecībām. Ja pārobežu laulātie nav vienojušies par viņu mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, tad piemērojams ir tas pats likums, kurš saskaņā ar Starptautisko privāttiesību likuma 57. pantu ir piemērojams pārobežu laulāto personiskajām attiecībām laulības noslēgšanas brīdī (57. panta regulējumu autore jau izpētīja 2.2.2. apakšnodaļā).³³¹ Tātad Igaunijas attiecīgo kolīziju normu galvenā iezīme ir uzsvars uz pušu autonomiju, proti, pārobežu laulāto iespēju izvēlēties savām mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu.

Vācijas Civillikuma Ievadlikuma 15. panta pirmā daļa nosaka, ka pārobežu laulāto mantiskajām attiecībām ir piemērojams tas pats likums, kurš saskaņā ar Vācijas Civillikuma Ievadlikuma 14. pantu ir piemērojams laulāto personiskajām attiecībām laulības noslēgšanas brīdī (Vācijas Civillikuma Ievadlikuma 14. panta regulējumu autore jau izpētīja 2.2.2. apakšnodaļā). Lai gan 15. panta otrajā daļā ir teikts, ka pārobežu laulātie ir tiesīgi izvēlēties savām mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, tomēr arī Vācijas starptautiskajās privāttiesībās pušu izvēle ir ierobežota, proti, laulātie drīkst izvēlēties vismaz viena pārobežu laulātā pilsonības valsts likumu vai tās valsts likumu, kurā atrodas vismaz viena pārobežu laulātā pastāvīgā dzīvesvieta, bet attiecībā uz nekustamo īpašumu – tās valsts likumu, kurā tas atrodas. Turklāt 15. panta trešajā daļā ir norādīts, ka pārobežu laulāto vienošanās par viņu mantiskajām attiecībām ir notariāli jāapliecina, bet, ja tā nav noslēgta Vācijā, tad pietiek ar to, ka attiecībā uz vienošanās formu ir ievērotas tās

³³⁰ Lietuvas Civillikums (Civil Code of the Republic of Lithuania).

Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.245495> [skatīts 2017.gada 17.maijā].

³³¹ Igaunijas Starptautisko privāttiesību likums (Private International Law Act).

Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/513112013009/consolide/current> [skatīts 2017.gada 1.septembrī].

valsts likuma prasības attiecībā uz laulības līguma formu, kuras likumu pārrobežu laulātie ir vienojušies piemērot savām mantiskajām attiecībām, vai tās valsts likuma prasības, kurā vienošanās tika noslēgta.³³² No minētā autore secina, ka Igaunijas un Vācijas regulējums attiecībā uz pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu ir ļoti līdzīgs, kas savukārt liecina par to, ka Igaunija šajā jautājumā ir izvēlējusies sekot Vācijas tiesiskā regulējuma piemēram.

Krievijas Ģimenes kodeksa 161. panta pirmā daļa nosaka, ka pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām ir piemērojams pārrobežu laulāto kopīgās dzīvesvietas valsts likums, bet, ja laulātajiem nav kopīgas dzīvesvietas, tad piemērojams ir tās valsts likums, kurā pārrobežu laulātajiem bija pēdējā kopīgā dzīvesvieta. Bet, ja pārrobežu laulātajiem nekad nav bijusi kopīga dzīvesvieta, pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām Krievijā ir piemērojams Krievijas likums. Savukārt 161. panta otrajā daļā ir teikts, ka, noslēdzot laulības līgumu, laulātie, kuriem nav kopīgas pilsonības vai kopīgas dzīvesvietas, ir tiesīgi izvēlēties savām mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu. Ja pārrobežu laulātie nav izvēlējušies savām mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, tad piemērojami ir 161. panta pirmās daļas noteikumi.³³³ Autore secina, ka arī Krievijas kolīziju normas atļauj pārrobežu laulātajiem izvēlēties viņu mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, turklāt būtiski, ka šajā gadījumā pušu izvēle nav ierobežota, taču piemērojamo likumu ir tiesīgi izvēlēties tikai tie pārrobežu laulātie, kuriem nav kopīgas pilsonības vai kopīgas dzīvesvietas.

Līguma starp Latvijas Republiku un Polijas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās (turpmāk – Latvijas un Polijas līgums) 28. panta pirmā daļa nosaka, ka pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām ir piemērojams tās līgumslēdzējas puses likums, kuras pilsoņi ir laulātie līguma iesniegšanas brīdī. Savukārt 28. panta otrajā daļā ir teikts, ka, ja līguma iesniegšanas brīdī viens no laulātajiem ir vienas līgumslēdzējas puses pilsonis, bet otrs - otras līgumslēdzējas puses pilsonis, tad viņu mantiskajām attiecībām ir piemērojams tās līgumslēdzējas puses likums, kurā ir viņu dzīvesvieta. Ja vienam no laulātajiem dzīvesvieta ir vienas līgumslēdzējas puses teritorijā, bet otram – otras līgumslēdzējas puses teritorijā, tad piemērojams ir tās līgumslēdzējas puses likums, kuras tiesa izskata lietu (*lex fori*).³³⁴ Jāsecina, ka Latvijas un Polijas līguma regulējums attiecībā uz pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu saturiski ir kvalitatīvāks nekā CL 13. pants, taču tajā iztrūkst šajā apakšnodalā izpētīto valstu nacionālajās kolīziju normās nostiprinātā pušu autonomija, proti, pārrobežu laulāto iespēja izvēlēties savām mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu.

³³² Vācijas Civillikuma Ievadlikums (Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche).

Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgbeg/BJNR006049896.html> [skatīts 2017.gada 5.septembrī].

³³³ Krievijas Ģimenes kodekss (Семейный кодекс Российской Федерации). Pieejams: <http://www.semkod.ru/> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].

³³⁴ Līgums starp Latvijas Republiku un Polijas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās. Latvijas Vēstnesis, 1994. 26.februāris, nr.25.

Visbeidzot ir jāpievēršas ES pieņemtajām regulām attiecībā uz pārrobežu laulāto mantisko attiecību lietu piekritību, tām piemērojamo likumu un nolēmumu atzīšanu šajās lietās. 2016. gadā stājās spēkā divas ciešākās sadarbības regulas, proti, regula attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi laulāto mantisko attiecību jomā (turpmāk – Laulāto mantisko attiecību regula)³³⁵ un regula attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi reģistrētu partnerattiecību mantisko seku jomā³³⁶. Tādējādi 18 ES dalībvalstis (Laulāto mantisko attiecību regulas preambulas 11. punkts)³³⁷ ir izvēlējušās savā starpā izveidot ciešāku sadarbību attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi starptautisku pāru mantisko attiecību jomā, aptverot gan pārrobežu laulāto mantiskās attiecības, gan pārrobežu reģistrētu partnerattiecību mantiskās sekas (Laulāto mantisko attiecību regulas 70. panta 2. punkta pirmā daļa).³³⁸ Ņemot vērā to, ka šī ciešākā sadarbība aptver arī pārrobežu reģistrētu partnerattiecību mantiskās sekas, Latvijas nepiedalīšanās tajā ir loģiska, jo, kā jau tika minēts šā darba 1. nodaļā, Latvijā nepastāv reģistrētu partnerattiecību institūts.

Darba ierobežotā apjoma dēļ autore salīdzinājumam noskaidros tikai to, kā Laulāto mantisko attiecību regulā ir risināts jautājums par pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu. Laulāto mantisko attiecību regulas 22. panta 1. punktā ir teikts, ka pārrobežu laulātie vai topošie laulātie ir tiesīgi vienoties par savām mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, taču pušu izvēle ir ierobežota, proti, pārrobežu laulātie drīkst izvēlēties tās valsts likumu, kurā ir pārrobežu laulāto vai topošo laulāto, vai viena no viņiem pastāvīgā dzīvesvieta vienošanās noslēgšanas laikā, vai tās valsts likumu, kuras pilsonis ir kāds no pārrobežu laulātajiem vai topošajiem laulātajiem vienošanās noslēgšanas laikā.

Savukārt, ja pārrobežu laulātie nav vienojušies par viņu mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, Laulāto mantisko attiecību regulas 26. panta 1. punktā ir teikts, ka piemērojams ir tās valsts likums, kurā ir pārrobežu laulāto pirmā kopīgā pastāvīgā dzīvesvieta pēc laulības noslēgšanas vai, ja tādas nav, tad piemērojams ir tās valsts likums, kuras pilsoņi pārrobežu laulības noslēgšanas brīdī ir abi laulātie, vai, ja tādas nav, tad piemērojams ir tās valsts likums, ar kuru pārrobežu laulātajiem abiem kopā ir visciešākā saikne pārrobežu laulības noslēgšanas brīdī,

³³⁵ Padomes Regula (ES) 2016/1103 (2016. gada 24. jūnijs), ar ko īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi laulāto mantisko attiecību jomā. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016. 8. jūlijs, nr.L 183/1.

³³⁶ Padomes Regula (ES) 2016/1104 (2016. gada 24. jūnijs), ar ko īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi reģistrētu partnerattiecību mantisko seku jomā. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016. 8. jūlijs, nr.L 183/30.

³³⁷ Austrija, Beļģija, Bulgārija, Čehija, Francija, Grieķija, Horvātija, Itālija, Kipra, Luksemburga, Malta, Nīderlande, Portugāle, Slovēnija, Somija, Spānija, Vācija un Zviedrija. Padomes Regula (ES) 2016/1103 (2016. gada 24. jūnijs), ar ko īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi laulāto mantisko attiecību jomā. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016. 8. jūlijs, nr.L 183/1.

³³⁸ Turpat.

ņemot vērā visus apstākļus.³³⁹ Secināms, ka arī Laulāto mantisko attiecību regulā uzsvars ir likts uz pārrobežu laulāto tiesībām vienoties par viņu mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, kas nepārsteidz, jo lielākajā daļā ES dalībvalstu šajā jautājumā ir paredzēta pušu autonomija.³⁴⁰ Tādējādi jāsecina, ka Latvija ir viens no retiem izņēmumiem, kurā pārrobežu laulātajiem nav piešķirtas tiesības izvēlēties viņu mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu. Tas ir skaidrojams ar 2.2.2. apakšnodaļā jau minēto faktu, ka CL 13. pants tika pieņemts 1937. gadā, kad starptautisko privāttiesību doktrīnā vēl netika atzīta pušu autonomija piemērojamā likuma noteikšanā.

Pētījuma rezultātā autore secina, ka CL 13. pantu ir nepieciešams grozīt, lai tas atbilstu mūsdienu starptautisko privāttiesību doktrīnas atziņām. Autore izsaka priekšlikumu CL 13. pantu papildināt ar otro daļu šādā redakcijā: „*Laulātie ir tiesīgi izvēlēties savām mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, ja vien tas ir tās valsts likums, kurā atrodas laulāto kopīgais domicils vai laulāto pēdējais kopīgais domicils, vai tās valsts likums, ar kuru laulātie citādi ir visciešāk saistīti, bet attiecībā uz nekustamo īpašumu – tās valsts likums, kurā šis nekustamais īpašums atrodas. Latvijā laulātie minēto izvēli ir tiesīgi izdarīt tikai laulības līgumā. Ja piemērojamā likuma izvēle ir izdarīta ārvalstī, tā formas ziņā ir atzīstama Latvijā, ja tā atbilst tās valsts likuma prasībām attiecībā uz laulības līguma formu, kuras likumu laulātie ir izvēlējušies piemērot savām mantiskajām attiecībām, vai tās valsts likuma prasībām attiecībā uz laulības līguma formu, kurā minētā izvēle ir izdarīta.*” Autore arī izsaka priekšlikumu CL 13. pantu papildināt ar trešo daļu: „*Ja laulātie nav vienojušies par viņu mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, ir piemērojams tas likums, kurš saskaņā ar šā panta pirmo daļu būtu piemērojams laulāto personiskajām attiecībām, bet attiecībā uz nekustamo īpašumu – tās valsts likums, kurā šis nekustamais īpašums atrodas.*”³⁴¹

Vispirms jāatzīmē, ka autore uzskata, ka ir svarīgi nošķirt laulāto personiskās un mantiskās attiecības, tādēļ ierosina CL 13. pantā ieviest trīs daļas. Jāatgādina, ka, kā autore noskaidroja 2.2.2. apakšnodaļā un šajā apakšnodaļā, citās valstīs pārrobežu laulāto personiskajām un mantiskajām attiecībām piemērojamais likums ir regulēts pat divos atsevišķos pantos. Tomēr, lai neizjauktu CL pantu secību, autore tikai ierosina CL 13. pantu sadalīt trīs daļās. Turklāt autore uzskata, ka šajā gadījumā ir iespējams veiksmīgi iztikt bez jauna panta radīšanas.

Šajā apakšnodaļā, pielietojot salīdzinošo zinātniski pētniecisko metodi, autore noskaidroja, ka no visiem salīdzinātajiem valstu kolīziju normu regulējumiem tikai Latvijas starptautiskajās privāttiesībās uzsvars nav likts uz pārrobežu laulāto iespēju izvēlēties viņu mantiskajām attiecībām

³³⁹ Padomes Regula (ES) 2016/1103 (2016. gada 24. jūnijs), ar ko īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi laulāto mantisko attiecību jomā. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016. 8. jūlijs, nr.L 183/1.

³⁴⁰ Kroll K. Unification of Conflict of Laws in Europe. – Matrimonial Property Regimes – In: Boele-Woelki K., Sverdrup T. (eds.) *European Challenges in Contemporary Family Law*. Antwerp: Intersentia, 2008, p.383.

³⁴¹ Skatīt Pielikumu Nr.1 „Latvijas starptautisko privāttiesību normu spēkā esošo redakciju un autores piedāvāto redakciju salīdzinoša tabula”.

piemērojamo likumu, lai gan mūsdienās pušu autonomija kā piesaiste ir viens no starptautisko privāttiesību pamatprincipiem, jo tā veicina tiesisko noteiktību.³⁴² Jānorāda, ka, ja pārrobežu laulātajiem nav paredzēta iespēja vienoties par viņu laulības līgumam piemērojamo likumu, var izrādīties, ka piemērojamais likums viņu laulības līgumu kādu iemeslu dēļ atzīst par spēkā neesošu, kā rezultātā laulības līgumam zūd jēga. Šo iemeslu dēļ autore uzskata, ka pašreizējais CL 13. panta regulējums ir jāpapildina, un CL 13. panta otrajā daļā ir jāparedz pārrobežu laulāto iespēja izvēlēties viņu mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu.

Citu valstu pieredze liecina par to, ka pārrobežu laulāto izvēle attiecībā uz piemērojamo likumu būtu jāierobežo, jo, kā jau tas šajā darbā vairākkārt ir ticis minēts, starptautisko privāttiesību doktrīnā ir atzīts, ka ir ļoti svarīgi, lai tiktu piemērots tas likums, kurš ar konkrēto jautājumu ir visciešāk saistīts. Autore uzskata, ka, tā kā pastāv liela iespējamība, ka pārrobežu laulātajiem nav kopīgas pilsonības, un laulāto personiskās un mantiskās attiecības parasti ir vairāk saistītas ar valsti, kurā norit/noritēja viņu kopdzīve, pārrobežu laulātajiem būtu jādod iespēja izvēlēties vai nu viņu kopīgā domicila valsts likumu, vai arī viņu pēdējā kopīgā domicila valsts likumu, vai arī tās valsts likumu, ar kuru pāris ir citādi visciešāk saistīts. Jāpiebilst, ka viens no visdziļāk sakņotajiem kolīziju normu principiem ir tāds, ka visiem jautājumiem, kuri ir saistīti ar nekustamo īpašumu, ir piemērojams tās valsts likums, kurā attiecīgais nekustamais īpašums atrodas (*lex situs*). Tiek uzskatīts, ka šis princips ir pašsaprotams un attiecas arī uz laulāto mantiskajām attiecībām.³⁴³

Jāpaskaidro, ka, lai gan, piemēram, Igaunijā un Vācijā pārrobežu laulātie ir tiesīgi izvēlēties savam mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu ne tikai laulības līgumā, bet arī noslēdzot atsevišķu, notariāli apliecinātu vienošanos par savām mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, darba autore uzskata, ka, ņemot vērā to, cik būtiskas ir pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamā likuma izvēles tiesiskās sekas, izdarot minēto izvēli Latvijā, pārrobežu laulātajiem būtu jāļauj izvēlēties viņu mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu tikai laulības līgumā, jo Latvijā to, kā jau tika minēts, sastāda notariāla akta formā, tādējādi nodrošinot to, ka abi laulātie apzinās savas izvēles tiesiskās sekas. Ja pārrobežu laulātie minēto izvēli ir izdarījuši ārvalstī, tad, autoresprāt, formas ziņā tā būtu atzīstama Latvijā tikai tādā gadījumā, ja būtu ievērotas pārrobežu laulāto izvēlētā piemērojamā likuma prasības attiecībā uz laulības līguma formu vai tās valsts likuma prasības attiecībā uz laulības līguma formu, kurā minētā izvēle ir izdarīta. Tā kā laulības līguma formai valstu likumos parasti ir noteiktas diezgan stingras prasības, autore uzskata, ka šādi tiktu gādāts par to, lai laulāto piemērojamā likuma izvēle būtu apzināta.

Vienlaikus autores piedāvātajā redakcijā CL 13. panta trešajā daļā ir noteikts piemērojamais likums arī tādā gadījumā, ja pārrobežu laulātie nav vienojušies par savām

³⁴² Sīkāk par pušu autonomijas kā piesaistes pozitīvajām īpašībām skatīt šā darba 5. nodaļas 5.4. apakšnodaļā.

³⁴³ McClean D., Ruiz Abou-Nigm V. Morris: *The Conflict of Laws*. Series 8th edition. London: Sweet & Maxwell, 2012, pp.420, 448.

mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu. Ņemot par piemēru citu 2.3.2. apakšnodaļā izpētīto valstu kolīziju normas, autore secina, ka pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām būtu jāpiemērotas pats likums, kurš būtu piemērojams viņu personiskajām attiecībām saskaņā ar CL 13. panta pirmo daļu autores piedāvātajā redakcijā (izņēmums – nekustamajam īpašumam piemērojamais likums), jo tās pamatā ir ciešākās saistības kritērijs, kas saskaņā ar mūsdienu starptautisko privāttiesību doktrīnas atziņām pēc iespējas būtu jāizmanto piemērojamā likuma noteikšanai.

2.4. Secinājumi

Darba autore secina, ka tiesības un pienākumi, kuri laulības noslēgšanas rezultātā izriet no likumā nostiprinātajām laulāto personiskajām attiecībām kopš Senās Romas laika ir piedzīvojuši vēsturiskas pārmaiņas, kuru galvenā iezīme ir tā, ka 21. gadsimtā Eiropā laulātie savās personiskajās attiecībās ir vienlīdzīgi. Pie laulāto personīgajām tiesībām pieder tiesības uz uzvārda maiņu laulības noslēgšanas rezultātā. Tieši šis jautājums var izrādīties problemātisks pārrobežu laulības gadījumā, jo, piemēram, Latvijas CL personai vienlaikus neatļauj vairāk kā divus uzvārdus, kas ierobežo vismaz viena laulātā tiesības gadījumā, ja laulība tiek noslēgta ar ārvalstnieku, kuram ir dubultais uzvārds, un laulātais vēlas savam uzvārdam pievienot otra laulātā dubulto uzvārdu. Jāsecina, ka uzvārda maiņa rada sarežģījumus arī gadījumā, ja laulība tiek noslēgta ārvalstī, jo, ja vismaz viens laulātais ir izvēlējis mainīt savu uzvārdu, viņa/viņas personu apliecinošie dokumenti zaudē spēku, kas viņam/viņai var liegt atgriešanos mītnes valstī.

Darba autore secina, ka atšķirībā no visu pārējo izpētīto valstu kolīziju normām CL 13. pantā nav noteikts tas, kurš likums ir piemērojams gadījumā, ja pārrobežu laulātajiem vairs nav kopīga domicila un varbūt pat nekad nav bijis kopīga domicila, kas mūsdienu cilvēku migrācijas apstākļos pārrobežu laulības gadījumā ir ļoti iespējams. Minētais ir skaidrojams ar to, ka CL 13. pants tika pieņemts 1937. gadā, kad sievas domicils bija atkarīgs no vīra domicila. Tādējādi autore secina, ka CL 13. pantu ir nepieciešams pilnveidot un modernizēt, CL 13. panta pašreizējos divus teikumus aizstājot ar diviem teikumiem šādā redakcijā: „*Laulāto personiskajām attiecībām ir piemērojams laulāto kopīgā domicila valsts likums. Ja laulātajiem nav kopīga domicila, tad ir piemērojams laulāto pēdējā kopīgā domicila valsts likums, bet, ja laulātajiem nekad nav bijis kopīga domicila, ir piemērojams tās valsts likums, ar kuru laulātie citādi ir visciešāk saistīti.*”

Autore secina, ka romiešu tiesību laulāto mantisko attiecību regulējums, kurā *matrimonium sine manu mariti* gadījumā laulāto manta pēc laulības noslēgšanas palika šķirta, ir atstājis neapstrīdamu iespaidu uz šodienas laulāto mantisko attiecību regulējumu saturu Eiropas valstu ģimenes tiesībās. Secināms, ka kontinentālās Eiropas tiesību loka valstu ģimenes tiesībās parasti ir noteikts viens no trim likumisko laulāto mantisko attiecību veidiem – *ierobežota laulāto mantas*

kopība, atlikta laulāto mantas kopība vai retos gadījumos laulāto mantas šķirtība, kā arī visās šajās valstīs laulātajiem ir tiesības noslēgt laulības līgumu par mantas kopību vai šķirtību, nodibinot laulāto līgumisko mantisko attiecību režīmu.

Jāsecina, ka ļoti atšķirīga situācija ir atsevišķās vispārējai tiesību sistēmai piederīgajās valstīs. Piemēram, Apvienotajā Karalistē un Īrijā laulāto manta neatkarīgi no laulības noslēgšanas paliek šķirta. Tā rezultātā kontinentālās Eiropas tiesību loka valstu laulāto mantisko attiecību režīma koncepcija, piemēram, Anglijā un Velsā nav pazīstama. Autore secina, ka vēl viena būtiska atšķirība starp kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīm un vispārējai tiesību sistēmai piederīgajām valstīm ir tāda, ka, piemēram, Anglijā un Velsā laulātajiem nav atļauts noslēgt laulības līgumu, proti, tradicionāli Apvienotajā Karalistē laulības līgums tika uzskatīts par pretēju publiskajai kārtībai, jo tas atvieglo laulības šķiršanu. Autore secina, kas tas ir svarīgi pārrobežu laulības gadījumā, jo vismaz agrāk ārvalstī noslēgto laulības līgumu Apvienotajā Karalistē varēja neatzīt.

Salīdzinājusi Latvijas CL 13. panta kolīziju normu attiecībā uz pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu ar šāda satura normām Lietuvas, Igaunijas, Vācijas un Krievijas starptautiskajās privāttiesībās, kā arī Laulāto mantisko attiecību regulā, autore secina, ka tikai Latvijā pārrobežu laulātajiem nav paredzēta iespēja vienoties par viņu mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu. Līdz ar to ir skaidrs, ka CL 13. panta regulējumu attiecībā uz pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu ir nepieciešams modernizēt, paredzot tajā kā piesaisti arī pušu autonomiju, jo tā veicina tiesisko noteiktību.

Autore izsaka priekšlikumu CL 13. pantu papildināt ar otro daļu šādā redakcijā: *„Laulātie ir tiesīgi izvēlēties savām mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, ja vien tas ir tās valsts likums, kurā atrodas laulāto kopīgais domicils vai laulāto pēdējais kopīgais domicils, vai tās valsts likums, ar kuru laulātie citādi ir visciešāk saistīti, bet attiecībā uz nekustamo īpašumu – tās valsts likums, kurā šis nekustamais īpašums atrodas. Latvijā laulātie minēto izvēli ir tiesīgi izdarīt tikai laulības līgumā. Ja piemērojamā likuma izvēle ir izdarīta ārvalstī, tā formas ziņā ir atzīstama Latvijā, ja tā atbilst tās valsts likuma prasībām attiecībā uz laulības līguma formu, kuras likumu laulātie ir izvēlējušies piemērot savām mantiskajām attiecībām, vai tās valsts likuma prasībām attiecībā uz laulības līguma formu, kurā minētā izvēle ir izdarīta.”* Autore arī izsaka priekšlikumu CL 13. pantu papildināt ar trešo daļu šādā redakcijā: *„Ja laulātie nav vienojušies par viņu mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, ir piemērojams tas likums, kurš saskaņā ar šā panta pirmo daļu būtu piemērojams laulāto personiskajām attiecībām, bet attiecībā uz nekustamo īpašumu – tās valsts likums, kurā šis nekustamais īpašums atrodas.”*

Promocijas darba turpinājumā ir jāpievēršas pārrobežu laulības šķiršanai – tās jēdzienam, vēsturei, jurisdikcijai (piekritībai), piemērojamajam likumam un pārrobežu laulības šķiršanas nolēmumu atzīšanai.

3. LAULĪBAS ŠĶIRŠANAS INSTITŪTA JĒDZIENS UN VĒSTURE

3.1. Laulības izbeigšanas institūta jēdziens un jēdziena „pārrobežu laulības izbeigšana” definīcija, laulības izbeigšanas institūta veidi

3.1.1. Ievads

Lai gan parasti laulība netiek noslēgta ar mērķi to kādreiz šķirt (izņēmums – fiktīva laulība³⁴⁴), dažādu iemeslu dēļ liela daļa laulību tomēr beidzas ar šķiršanos, piemēram, saskaņā ar jaunākajiem par visām ES dalībvalstīm pieejamajiem Eurostat datiem 2011. gadā ES kopumā tika noslēgti 2,1 miljoni laulību, bet 986 000 laulību tika šķirtas.³⁴⁵ Tas nozīmē, ka ES kopumā tiek šķirta gandrīz puse noslēgto laulību. Latvijā situācija šajā jomā ir diezgan līdzīga, jo saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2016. gadā Latvijas iedzīvotāji noslēdza 13 002 laulības, bet 6 061 laulība tika šķirta.³⁴⁶

Pievērsoties pārrobežu laulībām, jāatzīmē, ka 2007. gadā ES tika šķirtas 140 000 pārrobežu laulības, kas bija 13% no kopējā ES togad šķirto laulību skaita.³⁴⁷ Citā avotā ir teikts, ka ES katru gadu tiek šķirtas apmēram 100 000 pārrobežu laulības, kas ir 20% no kopējā ES šķirto laulību skaita.³⁴⁸ Savukārt saskaņā ar britu laikraksta *The Independent* datiem ES katru gadu tiek šķirtas apmēram 170 000 pārrobežu laulības, kas ir 16% no kopējā ES šķirto laulību skaita.³⁴⁹ Neatkarīgi no tā, kuri no šiem datiem ir precīzāki, jāatzīst, ka tas jebkurā gadījumā ir ļoti liels skaits un liecina par to, ka pārrobežu laulības šķiršana ES dalībvalstīs 21. gadsimta sākumā ir kļuvusi par ikdienišķu juridisku kāzusu, ar kuru saskaras daudzi cilvēki.

Arī Latvijas pilsoņi regulāri noslēdz pārrobežu laulības. 2016. gadā Latvijas pilsones noslēdza 1 336 laulības ar citu valstu pilsoņiem, kas ir 11,4% no kopējā līgavu, kuras ir Latvijas

³⁴⁴ Sīkāk par fiktīvu laulību problemātiku skatīt šā darba 1. nodaļas 1.3.3. apakšnodaļā.

³⁴⁵ Eurostat. Marriage and Divorce Statistics.

Pieejams: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics [aplūkots 2016.gada 6.decembrī].

³⁴⁶ Centrālās statistikas pārvaldes datubāzes. ILG01. Noslēgtās un šķirtās laulības.

Pieejams:

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala_ikgad_iedz_laulibas/IL0010.px/table/tableViewLayout2/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 [aplūkots 2017.gada 12.jūnijā].

³⁴⁷ Eiropas Komisija. Komisijas Ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai par to, kā tiek piemērota Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu. 4.lpp. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/matrimonial_act_part1_v3_lv.pdf [aplūkots 2017.gada 16.februārī].

³⁴⁸ Rone D. Ģimenes tiesības. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. D.L. Luteris – Timmeles zinātniskajā redakcijā. D. Eberts, I. Freija, K. Jarve u.c. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 151.lpp.

³⁴⁹ Castle S. EU Plans Legal Reforms to End “Divorce Shopping”.

Pieejams: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/eu-plans-legal-reforms-to-end-divorce-shopping-6095004.html> [aplūkots 2017.gada 12.februārī].

pilsones, noslēgto laulību skaita, bet Latvijas pilsoņi noslēdza 877 laulības ar citu valstu pilsonēm, kas ir 7,8% no kopējā līgavaiņu, kuri ir Latvijas pilsoņi, noslēgto laulību skaita.³⁵⁰ Tādējādi kopumā Latvijas pilsoņi 2016. gadā noslēdza 2 213 pārobežu laulības, kas, ņemot vērā to, ka kopumā Latvijas pilsoņi 2016. gadā noslēdza 10 376 laulības³⁵¹, ir 21,3% no kopējā Latvijas pilsoņu noslēgtā laulību skaita. Secināms, ka 2016. gadā vairāk nekā viena piektdaļa no Latvijas pilsoņu noslēgtajām laulībām bija pārobežu laulības, kas ir atzīstams par lielu skaitu. No iepriekš šajā apakšnodaļā noskaidrotā ir loģiski secināms – jo lielāks noslēgto pārobežu laulību skaits, jo lielāks arī šķirto pārobežu laulību skaits. Diemžēl statistika par Latvijas pilsoņu šķirto pārobežu laulību skaitu nav pieejama. Neskatoties uz to, ir skaidrs, ka šis jautājums ir aktuāls gan Latvijā, gan citās valstīs, un ir svarīgi, lai gan ES, gan tās dalībvalstu nacionālais starptautisko privāttiesību regulējums pārobežu laulības šķiršanas jautājumā būtu pēc iespējas pilnīgāks.

3.1.2. Laulības izbeigšanas institūta jēdziens, jēdziena „pārobežu laulības izbeigšana” definīcija

Eiropas Interaktīvajā terminoloģijas datubāzē (*IATE* jeb *InterActive Terminology for Europe*³⁵²) pieejamajā Salīdzināmajā daudzvalodu juridiskajā vārdnīcā „VJM”, kas ir no EST juristu lingvistu pētniecības darba izrietošs daudzvalodu terminoloģijas datu un sistēmu apkopojums³⁵³, ir teikts – no CL 65. panta otrās daļas izriet, ka laulības šķiršana ir tikai viens no trim Latvijā pazīstamajiem laulības izbeigšanas pamatiem (viena vai abu laulāto nāve, laulības atzīšana par spēkā neesošu un laulības šķiršana³⁵⁴), tādējādi laulības izbeigšana saturiski ir plašāks jēdziens nekā laulības šķiršana.³⁵⁵ Autore pilnībā piekrīt minētajai EST juristu lingvistu atziņai.

Līdz ar to pārobežu laulības šķiršana ir tikai viens no pārobežu laulības izbeigšanas veidiem, jo, lai pārobežu laulība varētu tikt šķirta, tai vispirms ir jābūt noslēgtai saskaņā ar attiecīgās pārobežu laulības noslēgšanai piemērojamā likuma prasībām attiecībā uz laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem un formu. Ja pārobežu laulība nav noslēgta saskaņā ar tās noslēgšanai piemērojamā likuma prasībām, tā var tikt atzīta par spēkā neesošu, savukārt, ja pārobežu laulība ir noslēgta saskaņā ar tās noslēgšanai piemērojamā likuma prasībām, tā var tikt

³⁵⁰ Centrālās statistikas pārvaldes datubāzes. ILG05. Laulību skaits pēc laulāto valstiskās piederības.

Pieejams:

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala_ikgad_iedz_laulibas/IL0050.px/table/tableViewLayout2/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 [aplūkots 2017.gada 12.jūnijā].

³⁵¹ Turpat.

³⁵² InterActive Terminology for Europe.

Pieejams: <http://iate.europa.eu/switchLang.do?success=mainPage&lang=lv> [aplūkots 2016.gada 21.decembrī].

³⁵³ Glosāriji un terminoloģija.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_glossaries_and_terminology-119-lv.do [aplūkots 2016.gada 21.decembrī].

³⁵⁴ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

³⁵⁵ Ģimenes tiesības. Laulības izbeigšanās.

Pieejams: <http://iate.europa.eu/FindTermsByLilId.do?lilId=3537546&langId=lv> [aplūkots 2016.gada 21.decembrī].

šķirta. Jāatzīmē, ka ir valstis, kurās ir tiesiski regulēts vēl viens laulāto attiecību izbeigšanas veids, proti, laulāto atšķiršana.³⁵⁶

Secināms, ka pasaulē pastāv četri galvenie laulības, tostarp pārrobežu laulības, izbeigšanas veidi – viena laulātā nāve, laulības atzīšana par spēkā neesošu, laulāto atšķiršana un laulības šķiršana. Lai gan laulības izbeigšanās viena laulātā nāves dēļ šķietami ir skaidrs un saprotams laulības izbeigšanas veids, patiesībā arī ar to var būt saistīti dažādi problēmjautājumi, piemēram, ja viens laulātais ilgstoši ir bezvēsts pazudis, un tiesa noteiktu laika periodu pēc laulātā pazušanas ir izsludinājusi šo personu par mirušu, tādējādi nodibinot šīs personas nāves prezumpciju, uz kuras pamata tiek izsniegta miršanas apliecība, kura šajā gadījumā ir arī laulības izbeigšanas apliecinošs dokuments un pārdzīvojušajam laulātajam atļauj noslēgt jaunu laulību, tad otrs (pārdzīvojušais) laulātais uz šā pamata, nešķirot pirmo laulību, ir tiesīgs noslēgt jaunu laulību.

Minētā situācija juridiski var kļūt sarežģīta un dažādās valstīs var tikt regulēta atšķirīgi, ja pēc kāda laika par mirušu izsludinātā persona tomēr atgriežas, jo visu šo laiku ir bijusi dzīva, taču, piemēram, ir dzīvojusi citā valstī.³⁵⁷ Neskatoties uz minētajiem problēmjautājumiem, darba ierobežotā apjoma dēļ autore šo laulības izbeigšanas veidu padziļināti neanalizēs. Līdz ar to darba turpinājumā no terminoloģiskā viedokļa tiks pētīti tikai pārējie trīs laulības izbeigšanas veidi. Ņemot vērā minēto, *jēdzienu „pārrobežu laulības izbeigšana” autore definē kā ar ārvalsts elementu apveltītu laulības atzīšanu par spēkā neesošu, laulāto atšķiršanu un laulības šķiršanu.*

3.1.3. Laulības atzīšana par spēkā neesošu

Laulības atzīšanas par spēkā neesošu (*annulment* – angļu val.³⁵⁸) gadījumā tiesa vai garīdznieks pasludina laulību par spēkā neesošu, turklāt būtiski, ka tādējādi tiek atzīts, ka puses nekad nav bijušas savstarpēji laulātas, jo laulība tiek atzīta par spēkā neesošu no tās noslēgšanas brīža.³⁵⁹ Tātad atšķirībā no laulības šķiršanas, kurai ir uz priekšu vērsts spēks, nolēmumam par laulības atzīšanu par spēkā neesošu ir retroaktīvs spēks, proti, šajā gadījumā laulība tiek atzīta par spēkā neesošu no brīža, kad tā tika noslēgta. Lai gan reizēm laulību par spēkā neesošu pasludina tiesa (*judicial annulment* – angļu val.), daudz biežāk laulību par spēkā neesošu pasludina Kristīgā baznīca (*ecclesiastic annulment* – angļu val.), it īpaši Romas Katoļu baznīca, kura tradicionāli neatļauj laulības šķiršanu.³⁶⁰ Būtiski, ka mūsdienīgajos normatīvajos aktos un kanoniskajās tiesībās

³⁵⁶ Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: Эксмо, 2005, с.345.

³⁵⁷ Sīkāk par šo problēmjautājumu no starptautisko privāttiesību viedokļa skatīt: McClean D., Ruiz Abou-Nigm V. Morris: *The Conflict of Laws*. Series 8th edition. London: Sweet & Maxwell, 2012, pp.272-273.

³⁵⁸ Garner B.A. (ed. in chief) *Black's Law Dictionary*. Series 9th edition. St. Paul (Minnesota): Thomson Reuters, 2009, p.106.

³⁵⁹ Ibid.

³⁶⁰ Merriam-Webster. Dictionary. Annulment. Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/annulment>

bērns, kurš ir dzimis šādā laulībā, pēc attiecīgās laulības atzīšanas par spēkā neesošu vairs tomēr netiek uzskatīts par dzimušu ārļaulībā.³⁶¹

Tiesa var atzīt laulību par spēkā neesošu pēc ieinteresēto personu vai prokurora prasības, ja ir tikušas pārkāptas laulības noslēgšanu regulējošās tiesību normas vai arī ja laulība noslēgta fiktīvi, proti, bez nolūka nodibināt ģimeni, un lietas izskatīšanas brīdī nav zudis pamats laulības atzīšanai par spēkā neesošu.³⁶² Jāatzīmē, ka Apvienotajā Karalistē laulātajam, kurš lūdz tiesu atzīt viņa laulību par spēkā neesošu, ir jāpierāda, ka šī laulība ir vai nu spēkā neesoša no tās noslēgšanas brīža (*void* – angļu val.) vai arī atceļama (*voidable* – angļu val.).³⁶³ Ļoti līdzīgs regulējums ir arī Francijā³⁶⁴ un ASV³⁶⁵.

Kāda ir atšķirība starp šiem diviem laulības atzīšanas par spēkā neesošu veidiem? Apvienotajā Karalistē laulība nav spēkā no tās noslēgšanas brīža (*void*), piemēram, ja tā ir noslēgta starp tuviem radniekiem, ja viens no laulātajiem laulības noslēgšanas brīdī bija jaunāks par 16 gadiem, ja viens no laulātajiem laulības noslēgšanas brīdī jau bija precējies vai bija reģistrētās partnerattiecībās. Savukārt laulība ir atzīstama par atceļamu (*voidable*), piemēram, ja starp laulātajiem kopš kāzām nav noticis dzimumakts, ja viens no laulātajiem pienācīgā kārtībā nav piekritis laulības noslēgšanai, jo, piemēram, bija stiprā alkohola reibumā vai tika piespiests noslēgt laulību, ja laulības noslēgšanas brīdī otram laulātajam bija seksuāli transmisīva slimība, ja laulības noslēgšanas brīdī sieviete bija grūtniecības stāvoklī no cita vīrieša.³⁶⁶

Izpētījusi CL pirmās daļas „Ģimenes tiesības” otrās apakšnodaļas „Laulības noslēgšana un izbeigšanās” III iedaļā „Laulības neesamība” ietvertās tiesību normas, autore secina, ka, lai gan Latvijā nepastāv iedalījums divos laulības atzīšanas par spēkā neesošu veidos, tomēr arī šeit ir iespējams celt laulības atzīšanas par spēkā neesošu prasību ne tikai saistībā ar to, ka laulāto radniecības dēļ laulība starp viņiem ir aizliegta (CL 63. pants), saistībā ar to, ka vismaz viens no laulātajiem laulības noslēgšanas brīdī nebija sasniedzis CL noteikto minimālo vecumu laulības noslēgšanai (CL 61. panta pirmā daļa) vai arī saistībā ar to, ka viens no laulātajiem laulības noslēgšanas brīdī jau bija laulāts (CL 64. panta pirmā daļa)³⁶⁷, bet arī saistībā ar to, ka laulība ir atceļama, jo tās noslēgšanas laikā viens no laulātajiem ir bijis tādā stāvoklī, ka nav varējis saprast

[aplūkots 2016.gada 21.decembrī].

³⁶¹ Garner B.A. (ed. in chief) Black's Law Dictionary. Series 9th edition. St. Paul (Minnesota): Thomson Reuters, 2009, p.106.

³⁶² Juridisko terminu vārdnīca. V. Dubure, A. Fogels, I. Fridrihsons u.c. Rīga: NORDIK, 1998, 129.lpp.

³⁶³ Annul a Marriage. Pieejams: <https://www.gov.uk/how-to-annul-marriage/when-you-can-annul-a-marriage>

[aplūkots 2016.gada 20.decembrī].

³⁶⁴ Divorce – France. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-fr-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

³⁶⁵ Pandolfi J. Effects of Annulment.

Pieejams: <http://family-law.lawyers.com/divorce/effects-of-annulment.html> [aplūkots 2016.gada 20.decembrī].

³⁶⁶ Annul a Marriage. Pieejams: <https://www.gov.uk/how-to-annul-marriage/when-you-can-annul-a-marriage> [aplūkots 2016.gada 20.decembrī].

³⁶⁷ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

savas darbības nozīmi vai to vadīt (CL 62. pants³⁶⁸), turklāt laulātajam CL 67. pantā ir arī paredzētas tiesības apstrīdēt laulību, ja viņš tajā devies sodāmu draudu ietekmēs.³⁶⁹

Atšķirībā no laulības šķiršanas procesa laulības atzīšanas par spēkā neesošu gadījumā tiesa parasti neveic laulāto mantas sadali un visbiežāk neuzliek pienākumu vienam laulātajam maksāt uzturlīdzekļus otram laulātajam.³⁷⁰ Tas gan nenozīmē, ka tiesa, ņemot vērā konkrētos lietas apstākļus, nevarētu šos jautājumus tomēr risināt. Saskaņā ar CL 79. pantu, ja viens no laulātajiem jau laulības noslēgšanas brīdī ir zinājis, ka laulība var tikt atzīta par spēkā neesošu, tad otram laulātajam, kurš to nav zinājis, ir tiesības prasīt no negodprātīgā laulātā gan atlīdzību par morālo kaitējumu, gan līdzekļus iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanai.³⁷¹ Vācijas Civillikumsā ir noteikti konkrēti gadījumi, kad, lai gan tiesa laulību ir anulējusi (*aufgehoben* – vācu val.), vienam laulātajam ir jāmaksā uzturlīdzekļi otram laulātajam.³⁷² Turklāt, ja pārim ir nepilngadīgs bērns, tiesa noteikti izlems jautājumus, kuri ir saistīti ar šā bērna aizgādību un saskarsmes tiesībām.³⁷³ Secināms, ka, ja tiesa laulību atzīst par spēkā neesošu, tas nozīmē to, ka laulība nekad nav bijusi spēkā, tomēr tas nenozīmē, ka pusēm nevar būt radušies kādi savstarpēji pienākumi.

Jāuzsver tiesas un Kristīgās baznīcas veiktas laulības atzīšanas par spēkā neesošu nošķiršanas nozīme, jo atšķiras pamati, kuru dēļ laulība ir atzīstama par spēkā neesošu, kā arī šādas atzīšanas sekas. Kanonisko tiesību kodeksā (turpmāk – KTK) ir uzskaitīta virkne iemeslu, uz kuru pamata Romas Katoļu baznīcā noslēgta laulība var tikt atzīta par spēkā neesošu, piemēram, ja vismaz vienam laulātajam trūka pietiekamas spriestspējas (KTK 1095. kanona 1. punkts), ja vismaz viens laulātais psihisku iemeslu dēļ nebija spējīgs uzņemties laulātā pamatpienākumus (KTK 1095. kanona 3. punkts), maldība attiecībā uz personu (KTK 1097. kanona pirmā daļa), ja vismaz viens laulātais tika piespiests vai nāvīgi iebiedēts doties laulībā (KTK 1103. kanons), ja starp laulātajiem nav bijušas dzimumattiecības (KTK 1142. kanons).³⁷⁴

Laulības atzīšana par spēkā neesošu saskaņā ar kanoniskajām tiesībām nozīmē to, ka pēc rūpīgas laulātā pāra attiecību izpētes Romas Katoļu baznīca secina, ka šajā gadījumā spēkā esoša laulība Katoļu baznīcas izpratnē nekad nav pastāvējusi, proti, jau no paša sākuma konkrētajai laulībai ir trūcis kaut kas tāds, kas šīs attiecības ļautu dēvēt par laulību. Sekas šim procesam ir tādas, ka, ja Katoļu baznīca ir nonākusi pie slēdziena, ka īstena laulība nekad nav pastāvējusi, katra puse

³⁶⁸ Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20.decembris, nr.200.

³⁶⁹ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

³⁷⁰ Guillen L. Can This Marriage Be Annulled?

Pieejams: <http://family-law.lawyers.com/divorce/can-this-marriage-be-annulled.html> [aplūkots 2016.gada 20.decembrī].

³⁷¹ Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 20.decembris, nr.187. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20.decembris, nr.200.

³⁷² Divorce – Germany. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-de-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 22.decembrī].

³⁷³ Pandolfi J. Effects of Annulment.

Pieejams: <http://family-law.lawyers.com/divorce/effects-of-annulment.html> [aplūkots 2016.gada 20.decembrī].

³⁷⁴ Code of Canon Law. Pieejams: http://www.vatican.va/archive/ENG1104/_INDEX.HTM [skatīts 2016.gada 20.decembrī].

Romas Katoļu baznīcā ir tiesīga noslēgt jaunu laulību ar kādu citu personu.³⁷⁵ Latvijā darbojas divas Romas Katoļu baznīcas tiesas, kuras ir tiesīgas laulību atzīt par spēkā neesošu – Rīgas Metropolijas tiesa un Starpdiecēžu tiesa (Liepājas, Jelgavas un Rēzeknes-Aglonas diecēzes).³⁷⁶

Autore uzsver, ka šim procesam nav nekādas saistības ar laulības atzīšanu par spēkā neesošu tiesā, proti, civiltiesiskais un reliģiskais process viens otru neizslēdz, tādējādi, ja laulība ir atzīta par spēkā neesošu tikai tiesā, tad juridiski laulība nekad nav bijusi spēkā, taču Kristīgā baznīca to uzskatīs par spēkā esošu un liegs jaunas laulības noslēgšanu Baznīcā, iekams arī tā šo laulību nebūs atzinusi par spēkā neesošu. Savukārt, ja tikai Kristīgā baznīca ir atzinusi laulību par spēkā neesošu, tad valsts likuma priekšā laulība joprojām ir spēkā, un tā zaudēs juridisko spēku tikai tad, kad tā būs atzīta par spēkā neesošu valsts tiesā.

3.1.4. Laulāto atšķiršana

Laulāto atšķiršana (*judicial separation* vai *legal separation* – angļu val.³⁷⁷) kā atsevišķs juridisks laulības izbeigšanas veids Latvijā nav paredzēta, taču tā ir regulēta 15 ES dalībvalstu (Igaunija³⁷⁸, Lietuva³⁷⁹, Polija³⁸⁰, Nīderlande³⁸¹, Beļģija³⁸², Francija³⁸³, Luksemburga³⁸⁴, Itālija³⁸⁵, Malta³⁸⁶, Apvienotā Karaliste³⁸⁷, Īrija³⁸⁸, Spānija³⁸⁹, Portugāle³⁹⁰, Ungārija³⁹¹ un Slovēnija³⁹²)

³⁷⁵ Rapp J., Vere P. Catholic Marriage and Annulments. Do I Need an Annulment?

Pieejams: <http://www.catholicnewsagency.com/resources/life-and-family/marriage/catholic-marriage-and-annulments/> [aplūkots 2016.gada 23.decembrī].

³⁷⁶ Baznīcas tiesa. Pieejams: <http://katolis.lv/baznica-latvija/baznicas-tiesa.html> [aplūkots 2017.gada 23.janvārī].

³⁷⁷ Garner B.A. (ed. in chief) Black's Law Dictionary. Series 9th edition. St. Paul (Minnesota): Thomson Reuters, 2009, p.1487.

³⁷⁸ Divorce – Estonia.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-ee-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

³⁷⁹ Divorce – Lithuania.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-lt-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

³⁸⁰ Divorce – Poland.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-pl-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

³⁸¹ Divorce – Netherlands.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-nl-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

³⁸² Divorce – Belgium.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-be-en.do?init=true&member=1

[aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

³⁸³ Divorce – France.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-fr-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

³⁸⁴ Divorce – Luxembourg.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-lu-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

³⁸⁵ Divorce – Italy.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-it-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

³⁸⁶ Divorce – Malta.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-mt-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

³⁸⁷ Divorce – England and Wales.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-ew-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

Divorce – Scotland. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-sc-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī]. Divorce – Northern Ireland. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-ni-en.do?init=true&member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

³⁸⁸ Divorce – Ireland.

nacionālajos normatīvajos aktos, kā arī daudzu ASV štatu likumos.³⁹³ Juridiski laulāto atšķiršana tiek skaidrota kā laulāta pāra pastāvīga kopdzīves pārtraukšana, savstarpēji par to vienojoties, turklāt galējas atsvešināšanās apstākļos ir atzīstams, ka laulāto atšķiršana ir notikusi pat tad, ja pāris turpina dzīvot vienā dzīvesvietā, taču ir pārtraucis savstarpēju komunikāciju un intīmas attiecības, un ja viņu nolūks ir būt atšķirti.³⁹⁴

Tā ir vienošanās, saskaņā ar kuru vīrs un sieva dzīvo šķirti, lai gan joprojām ir laulāti, vai nu abpusēji par to vienojoties (bieži – rakstveidā) vai arī uz tiesas lēmuma pamata.³⁹⁵ Jāpiebilst, ka citā avotā ir uzsvērts, ka lēmumu par laulāto atšķiršanu vienmēr pieņem tiesa pēc pušu lūguma.³⁹⁶ Laulāto atšķiršanas rīkojums ir tiesas lēmums, saskaņā ar kuru vīram un sievai nav jādzīvo kopā, un, lai gan laulība ar šo rīkojumu netiek pilnībā izbeigta, puses tiek atbrīvotas no laulāto pienākumiem.³⁹⁷ Minētās atšķirības autores pētītajos avotos saistībā ar laulāto atšķiršanas juridisku noformēšanu ir izskaidrojamas ar to, ka tajos normatīvajos aktos, kuros šāds institūts ir paredzēts, tas tiek regulēts atšķirīgi, proti, ir valstis un federācijas subjekti, kuros, lai laulātu pāri juridiski uzskatītu par atšķirtu, pietiek ar pašu laulāto rakstveida vienošanos notariāla akta formā, ko nepieciešamības gadījumā viņi var uzrādīt tiesībsargājošajām institūcijām.³⁹⁸ To dēvē par juridisku laulāto atšķiršanu (*legal separation* – angļu val.).³⁹⁹ Savukārt citās valstīs, kā jau minēts, vienošanās

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-ie-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

³⁸⁹ Divorce – Spain.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-es-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

³⁹⁰ Divorce – Portugal.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-pt-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

³⁹¹ Divorce – Hungary.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-hu-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

³⁹² Divorce – Slovenia.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-si-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

³⁹³ Landers J. Legal Separation or Divorce: Which is Better Financially? P.2.

Pieejams: <http://www.forbes.com/sites/jefflanders/2012/01/10/legal-separation-or-divorce-which-is-better-financially/2/#16d542fe1aa3> [aplūkots 2016.gada 14.decembrī].

³⁹⁴ Merriam-Webster. Law Dictionary. Legal Definition of Separation.

Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/separation> [aplūkots 2016.gada 13.decembrī].

³⁹⁵ Garner B.A. (ed. in chief) Black's Law Dictionary. Series 9th edition. St. Paul (Minnesota): Thomson Reuters, 2009, p.1487.

³⁹⁶ Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: Эксмо, 2005, с.345.

³⁹⁷ Law J. (ed.) A Dictionary of Law. Series 8th edition. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Oxford Reference Online: Premium Collection [online database].

Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:2148/view/10.1093/acref/9780199664924.001.0001/acref-9780199664924-e-2127?rskey=dAwIf0&result=1> [aplūkots 2016.gada 27.decembrī].

³⁹⁸ What Is a Legal Separation by Agreement of Parties?

Pieejams: http://www.nycourts.gov/courts/6jd/forms/SRForms/legal_separationproced.pdf [aplūkots 2016.gada 17.decembrī].

³⁹⁹ What's the Difference between a Judicial Separation and a Legal Separation? Are They Basically the Same Thing?

Pieejams: <http://www.justanswer.com/family-law/6qbpf-what-s-difference-judicial-separation-legal.html> [aplūkots 2016.gada 17.decembrī].

par laulāto atšķiršanu ir spēkā tikai tad, ja to ir apstiprinājusi tiesa. To dēvē par tiesas veiktu laulāto atšķiršanu (*judicial separation* – angļu val.).⁴⁰⁰

Vienlaikus jāatzīmē, ka Apvienotajā Karalistē priekšroka tiek dota termina „judicial separation” lietojumam (tas ir izskaidrojams ar to, ka šajā valstī lēmumu par laulāto atšķiršanu vienmēr pieņem tiesa⁴⁰¹), savukārt termins „legal separation” (plašākā nozīmē, proti, aptverot arī tiesas apstiprinātu laulāto atšķiršanu) tiek lietots ES ietvaros.⁴⁰² Šādas šķietami nedaudz atšķirīgas terminoloģijas lietojumam, kas pirmajā brīdī var šķist nenozīmīgs faktors, var būt nozīmīgas tiesiskas sekas, piemēram, tā kā Anglijā laulāto atšķiršana juridiski ir notikusi tikai tad, kad tiesa ir pasludinājusi dekrētu par laulāto atšķiršanu (*decree of judicial separation* – angļu val.), tad Ziemeļīrijā pieņemts rīkojums par kopdzīves pārtraukšanu (*non-cohabitation order* – angļu val.) netiks atzīts Anglijā, kaut arī gan Ziemeļīrija, gan Anglija ir Apvienotās Karalistes sastāvā. Turpretim, ja šāds lēmums būtu ticis pieņemts ārpus Apvienotās Karalistes, tas, visticamāk, tiktu atzīts visā Apvienotajā Karalistē kā *legal separation* jeb juridiska laulāto atšķiršana.⁴⁰³

Ja likums nosaka, ka lēmums par laulāto atšķiršanu ir jāpieņem tiesai, tad dokumenti, kuri ir jāiesniedz tiesā laulāto atšķiršanas gadījumā, gandrīz neatšķiras no dokumentiem, kuri ir jāiesniedz tiesā laulības šķiršanas gadījumā. Turklāt līdzīgi kā laulības šķiršanas lietā arī laulāto atšķiršanas lietas ietvaros tiesa risina jautājumus, kuri ir saistīti ar laulāto mantiskajām attiecībām (īpašumu un parādu sadale), nepilngadīgo bērnu aizgādību un saskarsmes tiesībām, kā arī uzturlīdzekļiem.⁴⁰⁴ Jāatzīmē, ka laulāto atšķiršana var būt beztermiņa, tomēr, piemēram, lielākajā daļā ASV štatu normatīvajos aktos ir noteikts konkrēts termiņš, cik ilgi laulāto atšķiršana var turpināties, piemēram, Jūtas štatā (*State of Utah*) tā var ilgt tikai līdz vienam gadam. Pēc šā termiņa notecešanas laulātajiem ir nepieciešams izlemt, vai viņi vēlas laulību saglabāt vai šķirt.⁴⁰⁵

Tomēr laulāto atšķiršanas tiesiskās sekas būtiski atšķiras no laulības šķiršanas tiesiskajām sekām. Galvenā atšķirība ir tāda, ka laulība līdz galam tomēr netiek izbeigta, puses joprojām ir uzskatāmas par laulātām, tāpēc, piemēram, viena laulātā nāves gadījumā otram laulātajam ir tiesības uz mantojumu.⁴⁰⁶ Tā kā puses joprojām juridiski ir laulātas, tad ne vīrs, ne sieva nedrīkst noslēgt

⁴⁰⁰ What's the Difference between a Judicial Separation and a Legal Separation? Are They Basically the Same Thing? Pieejams: <http://www.justanswer.com/family-law/6qbpf-what-s-difference-judicial-separation-legal.html> [aplūkots 2016.gada 17.decembrī].

⁴⁰¹ Get a Legal Separation. Pieejams: <https://www.gov.uk/legal-separation> [aplūkots 2016.gada 15.decembrī].

⁴⁰² Family Law. Legal Separation. Judicial Separation.

Pieejams: <http://iate.europa.eu/FindTermsByLilId.do?lilId=3537456&langId=en> [aplūkots 2016.gada 21.decembrī].

⁴⁰³ Fawcett J.J., Carruthers J.M. Consultant Editor Sir Peter North. Cheshire, North & Fawcett. Private International Law. Series 14th edition. New York: Oxford University Press, 2008, p.998.

⁴⁰⁴ Otterstrom K. What You Need to Know About Legal Separation. Understanding What an Official Separation Really Means. Pieejams: <http://family-law.lawyers.com/divorce/what-you-need-to-know-about-separation.html> [aplūkots 2016.gada 15.decembrī].

⁴⁰⁵ Ibid.

⁴⁰⁶ Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: Эксмо, 2005, с.345.

jaunu laulību ar kādu citu personu.⁴⁰⁷ Tā kā laulāto atšķiršanas rezultātā laulātie joprojām juridiski ir uzskatāmi par laulātiem, rodas jautājums, kādēļ gan šāds savdabīgs laulības izbeigšanas veids valstu likumos vispār ir paredzēts. Izpētījusi literatūru, darba autore secina, ka tam ir dažādi iemesli:

1. Ir valstis, kurās laulāto atšķiršana ir viens no laulības šķiršanas pamatiem, piemēram, Itālija.⁴⁰⁸
2. Laulāto iekšējā pārlicība, kuras dēļ viņi nevēlas savu laulību šķirt. Laulāto atšķiršana normatīvajos aktos ir paredzēta kā risinājums tiem laulātajiem, kuru laulība faktiski ir izirusi, taču kuri morālu vai reliģisku iemeslu dēļ, vai cerot, ka laulību tomēr izdosies glābt, nevēlas savu laulību šķirt juridiski.⁴⁰⁹
3. Atsevišķu valstu likumos ir teikts, ka laulību drīkst šķirt tikai noteiktu laiku pēc tās noslēgšanas, savukārt laulāto atšķiršanai šādi ierobežojumi laikā nav paredzēti. Piemēram, Apvienotās Karalistes valdības mājas lapā ir skaidrots, ka laulāto atšķiršanu varētu izvēlēties tie laulātie pāri, kuri ir precējušies mazāk par vienu gadu,⁴¹⁰ jo Anglijā un Velsā laulību drīkst šķirt tikai tad, ja kopš laulības noslēgšanas ir pagājis vismaz viens gads⁴¹¹, savukārt Ziemeļīrijā – ja kopš laulības noslēgšanas ir pagājuši vismaz divi gadi.⁴¹²

⁴⁰⁷ Legal Dictionary. The Free Dictionary. Legal Separation.

Pieejams: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/legal+separation> [aplūkots 2016.gada 15.decembrī].

⁴⁰⁸ Divorce – Italy.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-it-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

⁴⁰⁹ Legal Dictionary. The Free Dictionary. Legal Separation.

Pieejams: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/legal+separation> [aplūkots 2016.gada 15.decembrī]. Piemēram, Katoļu baznīcas katehismā ir teikts, ka Romas Katoļu baznīcā noslēgtas laulības saite ir nesaraucama, tādēļ katolis, kurš civiltiesiski izšķiras un noslēdz jaunu civiltiesisku savienību, nonāk situācijā, kura objektīvi ir pretrunā ar Dieva likumu. Tā rezultātā tik ilgi, kamēr pastāv šāda situācija, šī persona nevar pieņemt Euharistisko komūniju, kā arī pildīt noteiktus reliģiskus pienākumus. Catechism of the Catholic Church. Part Two: The Celebration of the Christian Mystery. Section Two: The Seven Sacraments of the Church. Chapter Three: The Sacraments at the Service of Communion. Article 7: The Sacrament of Matrimony. V. The Goods and Requirements of Conjugal Love.

Pieejams: http://www.vatican.va/archive/ENGO015/_P55.HTM [aplūkots 2016.gada 20.decembrī].

Autore ir pārliecināta, ka tas, ka Romas Katoļu baznīca laulības šķiršanu uzskata par ļoti smagu grēku, vismaz daļu katoļticīgo attur no laulības šķiršanas. Jāatzīmē gan, ka Katoļu baznīcas stingrā nostāja šajā jautājumā šķietami ir sākusi nedaudz „atmaigt”. Proti, Romas Katoļu baznīcas pāvesta Franciska (*Franciscus*) (turpmāk – arī Pāvests) 2016. gada 19. marta pēcīnodiskā apustuliskā aicinājuma *Amoris Laetitia* (*Amoris Laetitia*. Post-synodal Apostolic Exhortation on Love in the Family), kas veltīts mīlestībai, laulībai un ģimenei, 8. nodaļā ir teikts, ka ir iespējams, ka persona, kura atrodas objektīvā grēka situācijā, dzīvo Dieva žēlastībā, mīl un aug, šim mērķim saņemot Baznīcas palīdzību. Mīlīgu rezonansi ir ieguvusi šai atziņai pievienotā atsauce Nr. 351, kurā ir norādīts: „(...) Euharistiskā komūnija nav balva ideālajiem, bet gan spēcīgas zāles un barība vājajiem.” Post-synodal Apostolic Exhortation *Amoris Laetitia* of the Holy Father Francis to Bishops, Priests and Deacons, Consecrated Persons, Christian Married Couples and All the Lay Faithful on Love in the Family. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2016, p.269. Daļa garīdznieku, teologu, filozofu un citu personu šo atziņu interpretē tādējādi, ka Pāvests aicina atļaut Euharistisko komūniju pieņemt arī tām personām, kuras ir civiltiesiski šķīrušas savu Romas Katoļu baznīcā noslēgto laulību un civiltiesiski noslēgušas jaunu laulību. Hitchens D. Theologians: *Amoris Laetitia* Needs Clarification against ‘Heretical’ Interpretations.

Pieejams: <http://www.catholicerald.co.uk/news/2016/07/18/theologians-amoris-laetitia-needs-clarification/> [aplūkots 2017.gada 19.augustā]. Šo neskaidrību dēļ 2016. gada 19. septembrī četri kardināli nosūtīja Pāvestam oficiālu vēstuli, lūdzot sniegt 8. nodaļas, it īpaši atsauces Nr. 351, skaidrojumu. Pāvests uz šo vēstuli nav atbildējis. Full Text: Cardinals’ Letter to Pope Francis on *Amoris Laetitia*.

Pieejams: <http://www.catholicerald.co.uk/news/2016/11/14/full-text-cardinals-letter-to-pope-francis-on-amoris-laetitia/> [aplūkots 2017.gada 19.augustā].

⁴¹⁰ Get a Legal Separation. Pieejams: <https://www.gov.uk/legal-separation> [aplūkots 2016.gada 15.decembrī].

⁴¹¹ Divorce – England and Wales.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-ew-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

⁴¹² Divorce – Northern Ireland.

4. Nereti valstu normatīvajos aktos ir noteikts, ka laulība tiek šķirta tikai tad, ja tā nepārprotami ir izirusi, proti, ja noteiktu laika periodu nepastāv laulāto kopdzīve. Piemēram, CL 72. pants nosaka, ka laulība ir izirusi, ja laulātie dzīvo šķirti vismaz trīs gadus.⁴¹³ Līdz ar to laulības šķiršanas procesā dažādu iemeslu dēļ starp pāri var izcelties strīdi par to, vai minētais termiņš ir notecējis. Jāuzsver, ka laulāto faktiskā kopdzīves pārtraukšana ir krasi jānošķir no laulāto atšķiršanas institūta. Ja valstī ir tiesiski regulēts laulāto atšķiršanas institūts un ja laulātie ir juridiski noformējuši savu atšķiršanu, ir iespējams izvairīties no strīdiem par to, kad tika izbeigta laulāto faktiskā kopdzīve, jo šis datums ir precīzi ierakstīts dokumentā, kurš satur laulāto vienošanos par viņu atšķiršanu.⁴¹⁴
5. Finansiāli apsvērumi.
- 5.1. Ja laulāta pāra attiecības faktiski ir izirušas un viņi vairs nedzīvo kopā, tomēr pagaidām vēl nav līdz galam pārliecināti, vai tiešām vēlas šķirt savu laulību, juridiska laulāto atšķiršanas noformēšana šajā atšķirtības periodā aizsargā katru laulāto, piemēram, tādējādi, ka vienu laulāto nevar saukt pie atbildības par otra laulātā parādiem, kurus viņš ir ieguvis jau pēc laulāto atšķiršanas.⁴¹⁵
- 5.2. Turklāt vienošanos par laulāto atšķiršanu ir diezgan viegli pārveidot par vienošanos par laulības šķiršanu, ja pāris pēc atšķirtības perioda tomēr nolemj savu laulību šķirt, šādi arī izvairoties no papildus izmaksām, kuras ir saistītas ar laulības šķiršanas lietas uzsākšanu.⁴¹⁶ Tiesa, ne visās valstīs, kurās ir paredzēts laulāto atšķiršanas institūts, ir atļauts laulāto atšķiršanu pārveidot par laulības šķiršanu. Viena no valstīm, kurā tas ir atļauts, ir Portugāle.⁴¹⁷ Tas ir svarīgi saistībā ar to, ka Briseles II *bis* regulas un Roma III regulas piemērošanas rezultātā Latvijas tiesai/zv. notāram var nākties risināt pārrobežu laulības šķiršanas lietu, kuras ietvaros laulātais/laulātie lūdz laulāto atšķiršanu pārveidot par laulības šķiršanu, kā rezultātā arī Latvijas tiesa/zv. notārs var saskarties ar laulāto atšķiršanas institūtu, kaut arī Latvijas normatīvajos aktos tas nav paredzēts.⁴¹⁸
- 5.3. Piemēram, ASV laulāto atšķiršana vīram un sievai daudzu iemeslu dēļ ir finansiāli izdevīgāka par laulības šķiršanu. Laulības šķiršanas lietu finansiālais stratēģis Džefrijs

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-ni-en.do?init=true&member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

⁴¹³ Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 20.decembris, nr.187.

⁴¹⁴ The Advantages of Legal Separation.

Pieejams: <http://family-law.freeadvice.com/family-law/divorce-law/advantages-legal-separation.htm> [aplūkots 2016.gada 17.decembrī].

⁴¹⁵ Landers J. Legal Separation or Divorce: Which is Better Financially? P.1.

Pieejams: <http://www.forbes.com/sites/jefflanders/2012/01/10/legal-separation-or-divorce-which-is-better-financially/#1cae211640ec> [aplūkots 2016.gada 14.decembrī].

⁴¹⁶ Meyer C. What is the Difference between a Legal Separation and Divorce?

Pieejams: <http://divorcesupport.about.com/od/separation/f/legal-separatio.htm> [aplūkots 2016.gada 15.decembrī].

⁴¹⁷ Divorce – Portugal.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-pt-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].

⁴¹⁸ Sīkāk par šo jautājumu skatīt šā darba 4., 5. un 6. nodaļā.

Leinderss (*Jeffrey A. Landers*) 2012. gadā amerikāņu autoritatīvajā finanšu žurnālā *Forbes* skaidro, ka laulāto atšķiršana varētu būt labāka finansiāla izvēle tad, ja ekonomiski izdevīgāka sociālā nodrošinājuma pabalsta saņemšanai attiecīgajā ASV štatā tiek prasīts, lai pāris būtu laulāts vismaz desmit gadus, taču pāra attiecības ir izirušas pirms šā termiņa sasniegšanas.⁴¹⁹

6. Laulības šķiršanas institūta specifiskā vēsture.⁴²⁰ Jāpaskaidro, ka mūsdienu laulāto atšķiršanas priekštece bija daļēja vai kvalificēta laulības šķiršana, ar kuru puses tika atšķirtas un tām tika atļauts vai pat uzlikts par pienākumu dzīvot šķirti, lai gan juridiski puses joprojām bija laulātas. Latīniski to dēvēja par *divorce a mensa et thoro* jeb par šķiršanu no galda un pavarda⁴²¹ vai, citā tulkojumā, par šķiršanu no galda un gultas.⁴²² Līdz 1858. gadam Kristīgās baznīcas tiesas veica laulāto atšķiršanu pretstatā laulības saites pārraušanai jeb laulības šķiršanai (*divorce a vinculo matrimonii* – latīņu val.).⁴²³ Mūsdienās vismaz Apvienotajā Karalistē laulāto atšķiršanas institūtu pielieto reti, galvenokārt to izvēlas personas, kuras reliģisku iemeslu dēļ nevēlas savu laulību šķirt.⁴²⁴ Tādējādi autore uzskata, ka 21. gadsimta sākumā laulāto atšķiršanas institūts vismaz atsevišķu valstu likumos varētu būt saglabājies gandrīz tikai kā arhaisms.

Autore secina, ka pastāv būtiska atšķirība starp laulāto atšķiršanu un laulības šķiršanu, jo laulāto atšķiršanas gadījumā likuma priekšā tiek izbeigta tikai laulāto kopdzīve, taču juridiski viņu laulība joprojām ir spēkā. Tā kā laulāto atšķiršanas rezultātā laulātie joprojām juridiski ir uzskatāmi par laulātu pāri, nebūtu pārsteidzoši, ja kādam rastos šaubas par šāda laulības izbeigšanas veida lietderību. Tomēr, veikusi iepriekš aprakstīto izpēti, darba autore secina, ka ir virkne iemeslu, kādēļ diezgan daudzu valstu normatīvajos aktos laulāto atšķiršanas institūts ir paredzēts un daudzi laulāti pāri joprojām izvēlas to juridiski noformēt. Vienlaikus jāatzīmē, ka, neskatoties uz šiem iemesliem, autore neredz pamatojumu laulāto atšķiršanas institūta ieviešanai Latvijas tiesību sistēmā, jo, pirmkārt, Latvijas iedzīvotājiem šis ir svešs tiesību institūts, līdz ar to lielākajai daļai iedzīvotāju varētu būt grūti izprast tā jēgu, nozīmi un tiesiskās sekas, otrkārt, lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju

⁴¹⁹ Landers J. Legal Separation or Divorce: Which is Better Financially? P.2.

Pieejams: <http://www.forbes.com/sites/jefflanders/2012/01/10/legal-separation-or-divorce-which-is-better-financially/2/#16d542fe1aa3> [aplūkots 2016.gada 14.decembrī]. Otrkārt, laulāto atšķiršanas opcija atšķirībā no laulības šķiršanas vienam laulātajam nereti ļauj turpināt saņemt veselības apdrošināšanas labumus, pamatojoties uz veselības apdrošināšanas plānu, ko otram laulātajam darba līgumā ir paredzējis darba devējs. Treškārt, daudzi laulāti pāri uzskata, ka, iesniedzot kopīgu nodokļu atmaksas pieteikumu, viņi varēs ietaupīt naudu, kas arī ir vērā ņemams arguments par labu laulāto atšķiršanai. Papildus jau minētajiem iemesliem Dž. Leinderss šajā publikācijā norāda uz vairākiem citiem finansiāliem apsvērumiem, kuru dēļ laulātie pāri ASV pēc attiecību iziršanas tomēr izvēlas juridiski noformēt laulāto atšķiršanu, bet laulību vismaz pirmos desmit gadus nešķir, tā rezultātā izbaudot dažādas finansiālas privilēģijas. Ibid.

⁴²⁰ Sīkāk par šo jautājumu skatīt šīs nodaļas 3.2.3.2. apakšnodaļā.

⁴²¹ Garner B.A. (ed. in chief) *Black's Law Dictionary*. Series 9th edition. St. Paul (Minnesota): Thomson Reuters, 2009, p.550.

⁴²² *Legal Dictionary*. Legal Separation.

Pieejams: <http://legaldictionary.net/legal-separation/> [aplūkots 2016.gada 17.decembrī].

⁴²³ McClean D., Ruiz Abou-Nigm V. Morris: *The Conflict of Laws*. Series 8th edition. London: Sweet & Maxwell, 2012, p.252.

⁴²⁴ Ibid, pp.252-253.

nav tik reliģiozi, lai reliģisku dogmu dēļ laulības šķiršanas vietā izvēlētos laulāto atšķiršanu, un, visbeidzot, Latvijas tiesiskajā regulējumā laulātiem pāriem nav paredzētas tik lielas finansiālas vai cita veida privilēģijas, lai to dēļ pāri laulības šķiršanas vietā izlemtu par labu laulāto atšķiršanai.

3.1.5. Laulības šķiršana

Laulības šķiršana (*divorce* vai *dissolution of marriage* – angļu val.⁴²⁵) tiek definēta kā juridiska laulības izbeigšana tiesā, kā rezultātā starp vīru un sievu tiek izbeigtas laulāto attiecības, proti, tiek pilnībā pārrauta tā saite, kura puses vienoja.⁴²⁶ Tā ir juridiska laulības un ar to radīto saistību izbeigšana, kura nav saistīta ar nāves prezumpciju vai laulības anulēšanu.⁴²⁷ Laulības šķiršanas procesa rezultātā juridiski spēkā esoša laulība tiek izbeigta uz likumā noteikta pamata, kas radies pēc laulības noslēgšanas.⁴²⁸ Vēsturiski šādu laulības izbeigšanu latīņu valodā dēvēja par *divorce a vinculo matrimonii* jeb laulības saites pārraušanu, kas nozīmēja vīra un sievas galīgu šķiršanu, puses pilnībā atbrīvojot no laulāto pienākumiem.⁴²⁹ To mēdza dēvēt arī par absolūto laulības šķiršanu.⁴³⁰

Latvijas zinātnieku sastādītajā Juridisko terminu vārdnīcā ir skaidrots, ka pēc viena vai abu laulāto pieteikuma laulību šķir tiesa, ja tiek konstatēts, ka abu laulāto turpmāka kopdzīve un ģimenes saglabāšana ir kļuvusi neiespējama, vai arī ja laulātie ir vienojušies par laulības šķiršanu, nenorādot tās iemeslu.⁴³¹ Jāatzīmē gan, ka, kaut arī ilgu laiku laulību bija iespējams šķirt tikai tiesā, mūsdienās normatīvie akti daudzās pasaules valstīs paredz iespēju laulību šķirt arī ārpus tiesas.⁴³² Vienlaikus jāuzsver, ka saskaņā ar Eiropas e-tiesiskuma portālā pieejamo informāciju lielākajā daļā ES dalībvalstu laulību joprojām ir iespējams šķirt tikai tiesā.⁴³³ Tomēr Eiropā ir arī tādas valstis, kurās laulību ir iespējams izšķirt administratīvi, proti, administratīvā iestādē⁴³⁴, savukārt Latvijā

⁴²⁵ Garner B.A. (ed. in chief) Black's Law Dictionary. Series 9th edition. St. Paul (Minnesota): Thomson Reuters, 2009, p.549.

⁴²⁶ Ibid, pp.549-550.

⁴²⁷ Law J. (ed.) A Dictionary of Law. Series 8th edition. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Oxford Reference Online: Premium Collection [online database].

Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:2148/view/10.1093/acref/9780199664924.001.0001/acref-9780199664924-e-1202?rskey=7HiuRI&result=1> [aplūkots 2016.gada 27.decembrī].

⁴²⁸ Merriam-Webster. Law Dictionary. Legal Definition of Divorce.

Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/divorce> [aplūkots 2016.gada 12.decembrī].

⁴²⁹ The Law Dictionary. Featuring Black's Law Dictionary Free Online Legal Dictionary. Series 2nd edition. What is Divorce a Vinculo Matrimonii?

Pieejams: <http://thelawdictionary.org/divorce-a-vinculo-matrimonii/> [aplūkots 2016.gada 13.decembrī].

⁴³⁰ Garner B.A. (ed. in chief) Black's Law Dictionary. Series 9th edition. St. Paul (Minnesota): Thomson Reuters, 2009, p.550.

⁴³¹ Juridisko terminu vārdnīca. V. Dubure, A. Fogels, I. Fridrihsons u.c. Rīga: NORDIK, 1998, 129.lpp.

⁴³² Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: Эксмо, 2005. с.342.

⁴³³ Laulības šķiršana. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-lv.do [aplūkots 2016.gada 21.decembrī].

⁴³⁴ Jāatzīmē, ka mūsdienās Eiropā līdzās pastāv divas administratīvās laulības šķiršanas tradīcijas, starp kurām ir vēsturē sakņota būtiska atšķirība. Pirmā no šīm tradīcijām 18. gadsimtā radās Skandināvijā. Saskaņā ar šo tradīciju vietējām administratīvajām iestādēm arī mūsdienās ir kvazitiesas pilnvaras analizēt laulības šķiršanas pamatus (izņemot, ja ir

kopš 2011. gada 1. februāra laulību drīkst šķirt ne tikai tiesā, bet noteiktos gadījumos arī pie zv. notāra (CL 69. panta pirmā, trešā daļa⁴³⁵, Notariāta likuma (turpmāk – NL) 65. panta 5.¹ punkts⁴³⁶). Minētais gan ir jāskata kopsakarā ar NL 325. pantu, kurš nosaka, ka zv. notārs laulību šķir tikai tad, ja laulātie par to ir vienojušies un ja laulātajiem nav kopīga nepilngadīga bērna un kopīgas mantas vai ja laulātajiem ir kopīgs nepilngadīgs bērns vai kopīga manta un laulātie ir noslēguši rakstveida vienošanos par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesībām, bērna uzturlīdzekļiem un kopīgās mantas sadali.⁴³⁷

Secināms, ka laulības šķiršanas gadījumā laulība no likuma viedokļa tiek pilnībā izbeigta, un, sākot no datuma, kad laulība ir šķirta, bijušo vīru un sievu vairs nekādā veidā nesaista ne laulāto personiskās, ne mantiskās attiecības. Vienlaikus jāuzsver, ka tas nebūt nenozīmē, ka viņiem laulības šķiršanas procesa rezultātā nevar rasties jauni pienākumi vienam pret otru, kuri, piemēram, ir saistīti ar uzturlīdzekļu maksāšanu. CL 80. pants nosaka, ka, iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanai, laulātais ir tiesīgs prasīt uzturlīdzekļus no otra laulātā, atbilstoši viņa mantas stāvoklim.⁴³⁸

Autore uzskata, ka ir būtiski paskaidrot, ka termins „dissolution of marriage” jeb „laulības izbeigšana” angļu valodā tiek lietots gan šaurākā nozīmē, ar to saprotot tikai laulības šķiršanu, gan arī daudz plašākā nozīmē, aptverot laulības izbeigšanos saistībā ar viena laulātā nāvi, laulības atzīšanu par spēkā neesošu, laulāto atšķiršanu un laulības šķiršanu.⁴³⁹ Interesanti, ka ASV jau minētie angļu valodas termini „divorce” jeb „laulības šķiršana”⁴⁴⁰ un „dissolution of marriage” jeb

laulāto abpusēja piekrišana laulības šķiršanai) un laulāto vienošanos par no laulības šķiršanas izrietošajiem jautājumiem, jo, atbilstoši šai tradīcijai, administratīvās laulības šķiršanas ieviešanas mērķis nekad nav bijis samazināt valsts iejaukšanos laulības šķiršanas lietās. Šodien šāda veida administratīva laulības šķiršana pastāv Norvēģijā, Dānijā, Islandē un Portugālē. Otrā administratīvās laulības šķiršanas tradīcija radās Krievijā pēc 1917. gada revolūcijas. Galvenais mērķis administratīvās laulības šķiršanas ieviešanai Krievijā atšķirībā no Skandināvijas bija mazināt valsts kontroli pār laulības šķiršanu. Minētā iemesla dēļ jau sākotnēji kompetentajai iestādei šādā laulības šķiršanas procesā netika piešķirtas pilnvaras analizēt laulības šķiršanas pamatus un laulāto vienošanos par no laulības šķiršanas izrietošajiem jautājumiem. Vienīgā valsts iestādes loma šajā gadījumā bija zīmoga uzlikšana. Šodien šāda veida administratīva laulības šķiršana pastāv Krievijā, Igaunijā, Ukrainā un Moldovā. Visās šajās valstīs laulību administratīvi šķir civilstāvokļa aktu reģistrācijas iestādes, kuras nav pilnvarotas un *de facto* nav spējīgas izanalizēt laulāto vienošanos par no laulības šķiršanas izrietošajiem jautājumiem. Pašlaik administratīvas laulības šķiršanas ieviešana tiek apsvērta arī Anglijā un Velsā (sīkāk par administratīvas laulības šķiršanas projektu Anglijā un Velsā skatīt: Herring J. Divorce, Internet Hubs and Stephen Cretney. In: Probert R., Barton C. (eds.) *Fifty Years in Family Law. Essays for Stephen Cretney*. Cambridge: Intersentia, 2012, pp.190-192), Francijā, Vācijā un Nīderlandē. Jāuzsver, ka visās Eiropas valstīs, kurās šobrīd pastāv administratīva laulības šķiršana, tā pastāv līdzās laulības šķiršanai tiesā. Antokolskaia M. Divorce Law in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, pp.72-77.

⁴³⁵ Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 17.novembris, nr.183.

⁴³⁶ Grozījumi Notariāta likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 17.novembris, nr.183.

⁴³⁷ Turpat.

⁴³⁸ Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 20.decembris, nr.187. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20.decembris, nr.200.

⁴³⁹ Family Law. Dissolution of Marriage.

Pieejams: <http://iate.europa.eu/FindTermsByLilId.do?lilId=3537546&langId=en> [aplūkots 2016.gada 21.decembrī].

⁴⁴⁰ Angļu-latviešu vārdnīca. Ap 40 000 vārdu. English-Latvian Dictionary. Approx. 40 000 Entries. Sast. Ārija Grabe, Dzintra Kalniņa, Arvīds Purviņš. Rīga: Avots, 2002, 222.lpp.

„laulības izbeigšana”⁴⁴¹ mūsdienās visbiežāk tiek lietoti kā sinonīmi⁴⁴², lai gan 1970. gadā Kalifornijas štatā (*State of California*) ieviestais termins „dissolution of marriage” sākotnēji bija apveltīts ar mērķi apzīmēt tikai tādu laulības šķiršanu, kura notiek neatkarīgi no kāda laulātā vainas.⁴⁴³ Šāda no laulības šķiršanas atšķirīga termina ieviešana bija saistīta ar to, ka 20. gadsimta 70. gados gan Eiropā, gan ASV tika veiktas nozīmīgas izmaiņas laulības šķiršanu regulējošajos normatīvajos aktos, kā rezultātā laulības šķiršanas procesa ietvaros vienam laulātajam vairs nebija obligāti jāpierāda otra laulātā vaina laulības iziršanā.⁴⁴⁴

Tā kā CL laulāto atšķiršana nav paredzēta, tad Latvijā no juridiskā viedokļa ir iespējama tikai laulības atzīšana par spēkā neesošu un laulības šķiršana. Saskaņā ar Tiesu informācijas sistēmas statistiku Latvijā laulība visbiežāk tiek izbeigta to šķirot, piemēram, 2016. gadā visās pirmās instances tiesās kopumā tika saņemtas 1806 prasības par laulības šķiršanu un tikai četras prasības par laulības atzīšanu par spēkā neesošu.⁴⁴⁵ Tātad Latvijas tiesās prasības par laulības atzīšanu par spēkā neesošu ir sastopamas reti. Ņemot vērā minēto Latvijas statistiku un darba ierobežoto apjomu, turpinājumā autore padziļināti pētīs tikai pārrobežu laulības šķiršanas institūtu.

3.1.6. Secinājumi

Darba autore secina, ka 21. gadsimta sākumā salīdzinoši daudzi ES dalībvalstu iedzīvotāji saskaras ar pārrobežu laulības šķiršanu, tādēļ ir svarīgi, lai gan ES, gan tās dalībvalstu nacionālais starptautisko privāttiesību regulējums šajā jomā būtu pēc iespējas pilnīgāks.

⁴⁴¹ Jāpaskaidro, ka tas ir tikai aptuvenš tulkojums. Oksfordas Ilustrētajā angļu valodas vārdnīcā ir teikts, ka viena no vārda „dissolution” nozīmēm ir partnerības saites atraisīšana. DK/Oxford Illustrated Dictionary. London: Dorling Kindersley / Oxford University Press, 1998. Ilustrētā angļu valodas vārdnīca. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000, 234.lpp.

⁴⁴² Garner B.A. (ed. in chief) Black’s Law Dictionary. Series 9th edition. St. Paul (Minnesota): Thomson Reuters, 2009, p.549.

⁴⁴³ Legal Dictionary. The Free Dictionary. Dissolution of Marriage.

Pieejams: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/dissolution+of+marriage> [aplūkots 2016.gada 7.decembrī].

⁴⁴⁴ Sīkāk par šo jautājumu skatīt šīs nodaļas 3.2.3.2. apakšnodaļā. Jāpiebilst, ka mūsdienās vienīgi Ohajo štatā (*State of Ohio*) abi minētie termini joprojām tiek papildīti ar atšķirīgu juridisko saturu. Thomas W. Difference between Divorce & Dissolution of Marriage.

Pieejams: <http://info.legalzoom.com/difference-between-divorce-dissolution-marriage-24696.html> [aplūkots 2016.gada 7.decembrī]. Proti, termins „divorce” jeb „laulības šķiršana” tiek lietots gadījumā, ja laulība tiek šķirta, pamatojoties uz viena laulātā prasību, kura tiesā ir iesniegta otra laulātā vainas dēļ (piemēram, laulātā neuzticības, ārkārtīgas nežēlības, alkoholisma, ieslodzījuma vai kāda cita iemesla dēļ), savukārt termins „dissolution of marriage” jeb „laulības izbeigšana” tiek lietots gadījumā, ja laulība tiek šķirta abiem laulātajiem par to vienojoties un nenorādot uz kāda laulātā vainu laulības iziršanā. Morganstern S. Divorce and Dissolution: What’s the Difference?

Pieejams: <https://www.ohiobar.org/ForPublic/Resources/LawYouCanUse/Pages/LawYouCanUse-69.aspx> [aplūkots 2016.gada 7.decembrī]. Autore secina, ka, ja šāds terminoloģiskais iedalījums tiktu lietots Latvijā, tad par laulības šķiršanu juridiski varētu tikt dēvēta tikai laulības šķiršana tiesā, savukārt laulības šķiršana pie zv. notāra, kura, kā jau tika minēts, vienmēr notiek abiem laulātajiem savstarpēji vienojoties, būtu dēvējama par laulības izbeigšanu (protams, šā termina šaurākajā nozīmē).

⁴⁴⁵ Tiesu informācijas sistēma. TIS statistika. Civillietu statistikas pārskati. Statistikas pārskats par civillietām pirmajā instancē (50). Visas pirmās instances tiesas. Pārskata periods: no 01.01.2016 līdz 31.12.2016.

Pieejams: https://tis.ta.gov.lv/tisreal?Form=TIS_STAT_O [aplūkots 2017.gada 6.janvārī].

Jēdzienu „pārrobežu laulības izbeigšana” autore definē kā ar ārvalsts elementu apveltītu laulības atzīšanu par spēkā neesošu, laulāto atšķiršanu un laulības šķiršanu.

Darba autore konstatē, ka atšķirībā no laulības šķiršanas, kurai ir uz priekšu vērsti spēks, nolēmumam par laulības atzīšanu par spēkā neesošu ir retroaktīvs spēks, proti, šajā gadījumā laulība tiek atzīta par spēkā neesošu no tās noslēgšanas brīža. Jāatzīst, ka, lai gan reizēm laulību par spēkā neesošu pasludina tiesa, daudz biežāk to dara Kristīgā baznīca, it īpaši Romas Katoļu baznīca. Turklāt autore secina, ka būtiski ir nošķirt tiesas un Kristīgās baznīcas veiktu laulības atzīšanu par spēkā neesošu, jo atšķiras pamati, kuru dēļ laulība ir atzīstama par spēkā neesošu, kā arī šādas atzīšanas sekas. Secināms, ka, ja laulību par spēkā neesošu atzīst tiesa, tas nozīmē to, ka juridiski laulība nekad nav bijusi spēkā, tomēr tas automātiski nenozīmē, ka pusēm nevar būt radušies kādi pienākumi vienai pret otru.

Autore secina, ka Apvienotajā Karalistē, Francijā un ASV tiesiski ir regulēti divi laulības atzīšanas par spēkā neesošu veidi, proti, laulība ir vai nu spēkā neesoša no tās noslēgšanas brīža vai arī atceļama. Lai gan Latvijā nepastāv iedalījums divos laulības atzīšanas par spēkā neesošu veidos, tomēr no CL ietvertajām tiesību normām ir secināms, ka arī Latvijā ir iespējams celt prasību par laulības atzīšanu par spēkā neesošu ne tikai tādēļ, ka tā ir spēkā neesoša no tās noslēgšanas brīža, bet arī tādēļ, ka tā ir atceļama jeb defektīva.

Secināms, ka Latvijas tiesību sistēmā nepazīstamais laulāto atšķiršanas institūts kā atsevišķs juridisks laulības izbeigšanas veids ir regulēts 15 ES dalībvalstu, kā arī daudzu ASV štatu normatīvajos aktos. Autore secina, ka laulāto atšķiršana ir vienošanās starp vīru un sievu par viņu kopdzīves juridisku pārtraukšanu, ko sastāda notariāla akta formā vai apstiprina tiesā, savukārt galvenā atšķirība starp laulāto atšķiršanu un laulības šķiršanu ir tāda, ka ar laulāto atšķiršanu laulība netiek pilnībā izbeigta un puses joprojām ir uzskatāmas par laulātām. Lai gan, ņemot vērā minētās laulāto atšķiršanas tiesiskās sekas, varētu rasties šaubas par laulāto atšķiršanas institūta lietderību, autore secina, ka pastāv dažādi svarīgi iemesli, kuru dēļ daudzu valstu normatīvajos aktos laulāto atšķiršanas institūts ir paredzēts un kādēļ daudzi laulāti pāri tomēr izvēlas to juridiski noformēt. Vienlaikus jāatzīmē, ka, neskatoties uz noskaidrotajiem argumentiem par labu laulāto atšķiršanai, autore uzskata, ka šo institūtu nav nepieciešams ieviest Latvijas tiesību sistēmā.

Jāsecina, ka, neskatoties uz to, ka laulāto atšķiršanas institūts Latvijas normatīvajos aktos nav paredzēts, arī Latvijas tiesību piemērotājam šis institūts būtu jāpārzina, jo Briseles II *bis* regulas un Roma III regulas piemērošanas rezultātā arī Latvijas tiesai/zv. notāram var nākties pārrobežu laulības šķiršanas lietas ietvaros risināt no laulāto atšķiršanas institūta izrietošus problēmjaucējumus, ja laulātais/laulātie konkrētajā lietā lūdz savu pārrobežu laulāto atšķiršanu pārveidot par pārrobežu laulības šķiršanu.

Secināms, ka laulības šķiršanas procesa rezultātā juridiski spēkā esoša laulība tiek izbeigta uz likumā noteikta pamata, kas radies jau pēc laulības noslēgšanas, tādējādi starp vīru un sievu pilnībā izbeidzot laulāto attiecības. Vienlaikus jāsecina, ka tas nenozīmē, ka viņiem laulības šķiršanas procesa rezultātā nevar rasties jauni pienākumi vienam pret otru, kuri, piemēram, ir saistīti ar uzturlīdzekļu maksāšanu. Secināms, ka mūsdienās daudzu pasaules valstu normatīvie akti paredz iespēju laulību šķirt ne tikai tiesā, bet arī ārpus tiesas, tomēr lielākajā daļā ES dalībvalstu laulību joprojām ir iespējams šķirt tikai tiesā.

Tā kā Latvijā nepastāv laulāto atšķiršanas institūts, savukārt prasības par laulības atzīšanu par spēkā neesošu Latvijas tiesās ir sastopamas reti, tad darba turpinājumā autore padziļināti pētīs tikai pārrobežu laulības šķiršanas institūtu. Līdz ar to tagad, kad ir gūts priekšstats par laulības izbeigšanas, tostarp laulības šķiršanas, terminoloģiskajām un saturiskajām niansēm, ir nepieciešams padziļināti izpētīt laulības šķiršanas institūta vēsturi un dažādu reliģiju ietekmi uz to.

3.2. Laulības šķiršanas institūta vēsture

3.2.1. Ievads

Laulības šķiršana ir ļoti sens laulības izbeigšanas veids ar interesantu vēsturisko attīstību. Darba turpinājumā ir nepieciešams ielūkoties tā vēsturē, jo tikai šādi ir iespējams iegūt pilnīgu priekšstatu par laulības šķiršanas institūta izcelsmi un to, kā tā izpratne laika gaitā ir mainījusies. Vienlaikus tādējādi ir arī iespējams rast skaidrojumu laulības šķiršanas institūta mūsdienu regulējuma saturam un tā atšķirībām dažādās valstīs. Šā darba ietvaros minētā jautājuma izpratne ir ārkārtīgi svarīga, jo tieši šo atšķirību dēļ rodas kolīzijas starp valstu nacionālajiem tiesiskajiem regulējumiem, kuru atrisināšanai pārrobežu laulības šķiršanas lietās ir jāpiemēro starptautisko privāttiesību normas. Jāatzīst gan, ka laulības šķiršanas institūta vēstures pētīšana un analīze ir ļoti sarežģīts un apjomīgs darbs, jo, piemēram, Eiropā tā pārsniedz 2000 gadus, kuru laikā laulības šķiršanas institūta izpratnē ir notikušas milzīgas pārmaiņas, kuras autore šā promocijas darba ietvaros atklās un izvērtēs konspektīvi, ņemot vērā to, ka šā jautājuma izpētei ir iespējams atvēlēt tikai nelielu promocijas darba apjomu, proti, 3.2. apakšnodaļu. Neskatoties uz minēto, autores mērķis ir sniegt pietiekami plašu un vispusīgu priekšstatu par laulības šķiršanas institūta vēsturi, kurai ārvalstu autori ir veltījuši pat atsevišķas monogrāfijas.⁴⁴⁶

⁴⁴⁶ Piemēram, skatīt: Kitchin S.B. A History of Divorce. Clark: The Lawbook Exchange, 2005 (originally published: London: Chapman & Hall, 1912). Sk. arī: Phillips R. Putting Asunder: a History of Divorce in Western Society. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. Sk. arī: Stone L. Road to Divorce: England 1530-1987. Oxford: Oxford University Press, 1990. Sk. arī: Phillips R. Untying the Knot: a Short History of Divorce. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

Vispāratzīts ir tas, ka Eiropas valstu kopīgā juridiskā kultūra ir balstīta uz ebreju morāli, kura ir nostiprināta Vecajā Derībā un ir pamats Jaunajai Derībai, sengrieķu tiesību filozofiju un romiešu tiesībām. Piemēram, kontinentālās Eiropas tiesību loka, pie kura, kā jau minēts, pieder arī Latvija, filozofiskais pamats ar tā ētisko taisnīguma izpratni tika radīts Antīkajā Grieķijā, bet šim tiesību lokam raksturīgā tiesību tehnika un civiltiesības tika radītas Senajā Romā.⁴⁴⁷ Tiesa, Antīkās Grieķijas filozofi savos darbos galvenokārt ir pauduši atziņas par abstraktiem un vispārīgiem jēdzieniem, piemēram, taisnīgumu, un laulības noslēgšanu un šķiršanu padziļināti nav analizējuši. Turpretim senie romieši gan ir padziļināti pievērsušies laulības šķiršanas institūtam. Tas ir skaidrojams ar to, ka sengrieķi daudz sprieda par tiesību dabu un to vietu sabiedrībā, taču pašas Antīkās Grieķijas tiesību normas nebija augsti attīstītas, savukārt senie romieši tiesību filozofiju lielā mērā aizguva no sengrieķiem, tomēr Senās Romas tiesību normas radīja profesionāli juristi, un tās tika izstrādātas ļoti augstā līmenī.⁴⁴⁸

Līdz ar to 3.2. apakšnodaļā izklāstītais apraksts par laulības šķiršanas institūta vēsturi Eiropā ir reliģiski vēsturisks pētījums, kas sevī ietver viduslaiku kanoniskās tiesības, tostarp, to „saknes” romiešu tiesībās, Protestantu reformācijas lomu, apgaismību un Napoleona Civilkodeksā ietverto laicīgo normu eksportu no Francijas uz citām valstīm.⁴⁴⁹ Šis vēsturiskais izklāsts ir ārkārtīgi interesants no empīriskā un salīdzinošā viedokļa, jo sniedz labāku ieskatu tajā, kādēļ diskurss par ģimenes dzīves tiesisko regulējumu Eiropā ir balstīts reliģijā.⁴⁵⁰ Vienlaikus jāatzīmē, ka, lai sniegtu pēc iespējas pilnīgāku priekšstatu par laulības šķiršanas institūta vēsturi, autore 3.2. apakšnodaļā neaprobežosies tikai ar kristietības vēsturisko pieredzi un īsumā pievērsīsies arī jūdaisma un islāma regulējumam laulības šķiršanas jautājumā.

3.2.2. Laulības šķiršanas institūts Senajā Romā

Pastāv uzskats, ka laulības šķiršana Senajā Romā bija atļauta jau kopš pašiem tās pirmsākumiem, tomēr sākotnēji laulības tika šķirtas ļoti reti.⁴⁵¹ Pirmais Romas karalis Romuls (*Romulus*) atļāva vīram šķirties no sievas, taču neatļāva sievietei šķirties no vīra. Būtiski, ka vīrs drīkstēja šķirties no sievas tikai tad, ja viņa bija vainīga kādā no trim Romula uzskaitītajiem pārkāpumiem (mūsdienās nav saglabājusies precīza informācija par to, kādi bija šie pārkāpumi),

⁴⁴⁷ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 111.lpp.

⁴⁴⁸ Stein P. Roman Law in European History. Cambridge: Cambridge University Press, 1999 (originally published: Stein P. Römisches Recht und Europa. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, 1996), p.1.

⁴⁴⁹ Gephart W. Family Law as Culture. In: Boele-Woelki K., Dethloff N., Gephart W. (eds.) *Family Law and Culture in Europe. Developments, Challenges and Opportunities*. Cambridge: Intersentia, 2014, p.355.

⁴⁵⁰ Ibid, p.356.

⁴⁵¹ du Plessis P. Borkowski's Textbook on Roman Law. Series 5th edition. New York: Oxford University Press, 2015, p.128.

bet, ja vīrs šķīrās no sievas cita iemesla dēļ, viņš saņēma sodu.⁴⁵² Arī Divpadsmit tabulu likumos (*Lex XII Tabularum*), kas bija pirmais rakstītais romiešu tiesību akts un tika izsludināts 450. gadā pirms mūsu ēras⁴⁵³, laulības šķiršana tika atļauta.⁴⁵⁴ Tā kā Divpadsmit tabulu likumos laulības šķiršana sīkāk netika regulēta, tiek pieņemts, ka spēkā palika Romula noteiktie laulības šķiršanas pamati.⁴⁵⁵ Lai gan laulības šķiršana dažādu sievas veiktu pārkāpumu dēļ dažreiz bija notikusi jau agrāk⁴⁵⁶, par pašu pirmo laulības šķiršanas lietu Senajā Romā ilgu laiku kļūdaini tika uzskatīta lieta *Carvilius Ruga v. Uxor* (jāpaskaidro, ka vārds „uxor” tulkojumā no latīņu valodas nozīmē – likumīga sieva⁴⁵⁷), kura norisinājās aptuveni 230. gadā pirms mūsu ēras.⁴⁵⁸ Tomēr nav šaubu, ka tā bija viena no slavenākajām un juridiski nozīmīgākajām laulības šķiršanas lietām Senajā Romā.

Karviliuss Ruga (*Spurius Carvilius Maximus Ruga*) bija romiešu valstsvīrs, kurš, atbilstoši toreizējai tradīcijai, bija zvērējis noslēgt laulību ar mērķi radīt bērnus. Tā kā viņa sieva bija neauglīga, viņš nolēma, ka, lai gan viņš savu sievu mīlēja, viņa pienākums bija no viņas šķirties, lai apprecētu citu sievieti un radītu bērnus, tādējādi izpildot savu pienākumu pret valsti. Tātad K. Ruga bija nolēmis šķirties no sievas, kura nebija veikusi nevienu no Romula uzskaitītajiem pārkāpumiem, tikai tādēļ, ka viņai nevarēja būt bērnu.⁴⁵⁹ K. Ruga argumentēja, ka viņa laulības šķiršanas pamats ir jau minētais zvērests⁴⁶⁰, kuru viņš nevarēja pildīt sievas neauglības dēļ.⁴⁶¹ K. Rugas laulība tika

⁴⁵² Jacobs A. *Carvilius Ruga v. Uxor: a Famous Roman Divorce*. *Fundamina: a Journal of Legal History*. January 2009, vol. 15, no. 2, p.99.

Pieejams:

http://journals.co.za/docserver/fulltext/funda/15/2/funda_v15_n2_a4.pdf?expires=1486909859&id=id&accname=guest&checksum=3DC8A9E4823BAFD09121A5F41CBE29E5 [aplūkots 2017.gada 12.februārī].

⁴⁵³ The Editors of *Encyclopædia Britannica*. *Law of the Twelve Tables*. Roman Law.

Pieejams: <https://www.britannica.com/topic/Law-of-the-Twelve-Tables> [aplūkots 2017.gada 11.februārī].

⁴⁵⁴ Muirhead J. *Historical Introduction to the Private Law of Rome*. Revised and edited by Henry Goudy. Third edition revised and edited by Alexander Grant. Series 3rd edition. Clark: The Lawbook Exchange, 2009 (originally published: London: A. & C. Black, 1916), p.107.

⁴⁵⁵ Jacobs A. *Carvilius Ruga v. Uxor: a Famous Roman Divorce*. *Fundamina: a Journal of Legal History*. January 2009, vol. 15, no. 2, pp.100-101.

Pieejams:

http://journals.co.za/docserver/fulltext/funda/15/2/funda_v15_n2_a4.pdf?expires=1486909859&id=id&accname=guest&checksum=3DC8A9E4823BAFD09121A5F41CBE29E5 [aplūkots 2017.gada 12.februārī].

⁴⁵⁶ Kitchin S.B. *A History of Divorce*. Clark: The Lawbook Exchange, 2005 (originally published: London: Chapman & Hall, 1912), pp.2-3.

⁴⁵⁷ Rāta A. *Latīņu valoda juristiem*. Rīga: Zvaigzne, 1991, 344.lpp.

⁴⁵⁸ Jacobs A. *Carvilius Ruga v. Uxor: a Famous Roman Divorce*. *Fundamina: a Journal of Legal History*. January 2009, vol. 15, no. 2, p.104.

Pieejams:

http://journals.co.za/docserver/fulltext/funda/15/2/funda_v15_n2_a4.pdf?expires=1486909859&id=id&accname=guest&checksum=3DC8A9E4823BAFD09121A5F41CBE29E5 [aplūkots 2017.gada 12.februārī].

⁴⁵⁹ *Ibid*, pp.104-105.

⁴⁶⁰ Precīzu šā zvēresta tekstu latīņu un angļu valodā skatīt: von Pufendorf S.F. *De Jure Naturae et Gentium*. English: Of the Law of Nature and Nations: Eight Books; Done into English by Basil Kennett; to which Are Added All the Large Notes of Mr. Barbeyrac, Translated from the Best Edition, Together with Large Tables to the Whole. Series 4th edition; to which Is Now Prefixed Mr. Barbeyrac's Prefatory Discourse, Containing an Historical and Critical Account of the Science of Morality, and the Progress It Has Made in the World, from the Earliest Times down to the Publication of this Work. Done into English by Mr. Carew. Clark: the Lawbook Echange, 2005 (originally published: London: printed for J. Walthoe, R. Wilkin, J. and J. Bonwicke, S. Birt, T. Ward, and T. Osborne, 1729), p.581.

⁴⁶¹ *Ibid*. Sk. arī: Jacobs A. *Carvilius Ruga v. Uxor: a Famous Roman Divorce*. *Fundamina: a Journal of Legal History*. January 2009, vol. 15, no. 2, pp.105-106.

šķirta un, lai gan viņa laulības šķiršanas pamats nebija kāds no trim Romula uzskaitītajiem sievas pārkāpumiem, viņš par to nesaņēma nekādu sodu.⁴⁶² Tātad viena no pirmajām dokumentētajām romiešu laulības šķiršanām notika valsts demogrāfiskajās interesēs.⁴⁶³

Jāpiebilst, ka visu atlikušo mūžu romieši K. Rugu ienīda, jo uzskatīja, ka vēlme kļūt par tēvu nekad nedrīkst tikt nostādīta augstāk par laulāto lojalitāti. Neskatoties uz to, lieta *Carvilius Ruga v. Uxor* radīja precedentu, saskaņā ar kuru vīrs drīkstēja šķirties no sievas ne tikai trīs Romula uzskaitīto pārkāpumu dēļ, bet arī tādēļ, ka viņa bija neauglīga. Tā bija pirmā laulības šķiršanas lieta Senajā Romā, kurā vainīgs nebija ne vīrs, ne sieva un kura notika vienīgi vīra morālā pienākuma pret valsti dēļ. Šī lieta arī noveda pie tā, ka tika papildināti laulības šķiršanas pamati un par laulības šķiršanu vairs nebija jāsaņem sods. Iespējams, ka tieši šī lieta arī noveda pie atziņas par laulības noslēgšanas un šķiršanas brīvību (*liberum matrimonium et divortium* – latīņu val.), kas bija tik raksturīga Senajai Romai turpmākajā laika periodā, kad gan vīrs, gan sieva (ja viņa pēc laulības noslēgšanas nenonāca vīra pakļautībā, proti, *matrimonium sine manu mariti* gadījumā) varēja diezgan brīvi viens no otra šķirties.⁴⁶⁴ Tā rezultātā laulības šķiršanu skaits ievērojami pieauga.⁴⁶⁵

Nākamajos gadsimtos Senajā Romā laulības šķiršanas brīvība tika uzskatīta par neizbēgamu principu, kas izriet no pašas laulības dabas, proti, no laulības noslēgšanas brīvības (*libera matrimonia* – latīņu val.). Līdz ar to romiešu laulības šķiršana bija faktiskais, privāts process, nevis tiesisks akts. Arī laulības šķiršanas pamati vairs nekur nebija noteikti.⁴⁶⁶ Valsts tolaik vispār neiejaucās laulības šķiršanas procesā – to neregulēja un pat neregistrēja, nebija arī laulības šķiršanas tiesas, jo laulības šķiršanas procesa ietvaros bija salīdzinoši maz risināmo jautājumu – laulāto manta laulības laikā palika šķirta, arī bērnu aizgādības jautājums neradīja problēmas, jo bērni parasti palika tēva aizgādībā.⁴⁶⁷

Pieejams:

http://journals.co.za/docserver/fulltext/funda/15/2/funda_v15_n2_a4.pdf?expires=1486909859&id=id&accname=guest&checksum=3DC8A9E4823BAFD09121A5F41CBE29E5 [aplūkots 2017.gada 12.februārī].

⁴⁶² Jacobs A. Carvilius Ruga v. Uxor: a Famous Roman Divorce. *Fundamina: a Journal of Legal History*. January 2009, vol. 15, no. 2, p.107.

Pieejams:

http://journals.co.za/docserver/fulltext/funda/15/2/funda_v15_n2_a4.pdf?expires=1486909859&id=id&accname=guest&checksum=3DC8A9E4823BAFD09121A5F41CBE29E5 [aplūkots 2017.gada 12.februārī].

⁴⁶³ Kitchin S.B. A History of Divorce. Clark: The Lawbook Exchange, 2005 (originally published: London: Chapman & Hall, 1912), p.2.

⁴⁶⁴ Jacobs A. Carvilius Ruga v. Uxor: a Famous Roman Divorce. *Fundamina: a Journal of Legal History*. January 2009, vol. 15, no. 2, pp.107-109.

Pieejams:

http://journals.co.za/docserver/fulltext/funda/15/2/funda_v15_n2_a4.pdf?expires=1486909859&id=id&accname=guest&checksum=3DC8A9E4823BAFD09121A5F41CBE29E5 [aplūkots 2017.gada 12.februārī].

⁴⁶⁵ du Plessis P. Borkowski's Textbook on Roman Law. Series 5th edition. New York: Oxford University Press, 2015, p.129.

⁴⁶⁶ Antokolskaia M. Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia. Antwerpen: Intersentia, 2006, pp.64-65.

⁴⁶⁷ Frier B.W., McGinn T.A.J. A Casebook on Roman Family Law. New York: Oxford University Press, 2004, p.155.

Šajā laika periodā, atbilstoši dažādajām laulības noslēgšanas formām, bija arī dažādi laulības šķiršanas veidi. Laulību, kurā sieva pēc laulības noslēgšanas nonāca vīra pakļautībā, proti, *matrimonium cum manu mariti*, varēja šķirt tikai vīrs, izdarot laulības noslēgšanai pretēju aktu, proti, ja laulība tika noslēgta, līgavu nolaupot, laulība bija šķirta, ja vīrs sievu padzina, ja laulība tika noslēgta, līgavu nopērkot, laulība tika uzskatīta par šķirtu, ja vīrs izdarīja simbolisku atpakaļpirkšanas aktu (*remancipatio* – latīņu val.), savukārt, ja laulība bija noslēgta ar sakrālu aktu, to šķīra, izdarot ceremoniālu pretaktu (*diffarreatio* – latīņu val.).⁴⁶⁸ Šo standarta laulības izbeigšanas veidu, kurš bija atkarīgs tikai no vīra gribas un pēc kura veikšanas sieva atgriezās savas ģimenes varā, dēvēja par repudiāciju (*repudium* – latīņu val.). Jāpiebilst, ka vēsturiski repudiācija bija ļoti izplatīta arī ebreju, musulmaņu, ķīniešu un japāņu laulības tiesībās, turklāt saskaņā ar islāma tiesībām repudiācija joprojām ir atļauta un nereti tiek veikta.⁴⁶⁹ Turpretim laulību, pēc kuras noslēgšanas sieva nenonāca vīra pakļautībā (*matrimonium sine manu mariti*), varēja šķirt vai nu laulātajiem savstarpēji vienojoties (*divortium* – latīņu val.) vai arī vīram vai sievai vienpusēji pieprasot laulības šķiršanu, proti, veicot jau minēto repudiāciju.⁴⁷⁰

Tomēr situācija laulības šķiršanas jomā Senajā Romā sāka būtiski mainīties 4. gadsimtā imperatora Konstantīna (*Flavius Valerius Aurelius Constantinus Augustus*) laikā līdz ar Kristīgās baznīcas ietekmes palielināšanos, savukārt imperatora Justiniāna laikā izstrādātajā kodeksā, kuru kopš renesanses juristi dēvē par *Corpus Iuris Civilis*⁴⁷¹, jau bija uzsvērts, ka imperators seko Kristīgās baznīcas dogmām.⁴⁷² Tā rezultātā Justiniāna laikā laulības šķiršana tika ierobežota, ļaujot laulību šķirt tikai tad, ja tam bija pamatots iemesls, piemēram, ja sieva bija pārkāpusi laulību, ja vīrs sievu nepatiesi apsūdzēja laulības pārkāpšanā vai arī ja vīram bija konkubīne⁴⁷³.⁴⁷⁴ Vienlaikus gan joprojām bija atļauta laulības šķiršana arī pēc abpusējas vienošanās,⁴⁷⁵ taču Justiniāns noteica, ka, lai šāda laulības šķiršana būtu spēkā, abiem bijušajiem laulātajiem pēc laulības šķiršanas dzīve ir jāturpina klosterī. Protams, minētais regulējums sabiedrībā bija ļoti nepopulārs, un drīz pēc Justiniāna valdīšanas beigām tika atcelts.⁴⁷⁶ Tomēr pēc Rietumromas impērijas sabrukuma Romas

⁴⁶⁸ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010 (pirmizdevums: Rīga: Zvaigzne, 1977), 84.lpp.

⁴⁶⁹ Baxter I.F.G. Family Law. Encyclopædia Britannica Online Academic Edition [online database].

Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3881/levels/collegiate/article/109413> [aplūkots 2016.gada 27.decembrī].

⁴⁷⁰ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010 (pirmizdevums: Rīga: Zvaigzne, 1977), 84.lpp.

⁴⁷¹ Wolff H.J. Roman Law. An Historical Introduction. Norman: University of Oklahoma Press, 1951, p.163.

⁴⁷² Kitchin S.B. A History of Divorce. Clark: The Lawbook Exchange, 2005 (originally published: London: Chapman & Hall, 1912), p.31.

⁴⁷³ Konkubīne atsevišķās sabiedrībās ir sievietē, kura dzīvo kopā ar precētu vīrieti, kurai ir intīmas attiecības ar šo vīrieti un kuras sociālais statuss ir zemāks nekā šā vīrieša sievas stāvoklis sabiedrībā. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus. Concubine. Pieejams: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/concubine> [aplūkots 2017.gada 18.jūlijā].

⁴⁷⁴ Phillips R. Untying the Knot: a Short History of Divorce. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, pp.8-9.

⁴⁷⁵ Kitchin S.B. A History of Divorce. Clark: The Lawbook Exchange, 2005 (originally published: London: Chapman & Hall, 1912), pp.32, 37.

⁴⁷⁶ Muirhead J. Historical Introduction to the Private Law of Rome. Revised and edited by Henry Goudy. Third edition revised and edited by Alexander Grant. Series 3rd edition. Clark: The Lawbook Exchange, 2009 (originally published: London: A. & C. Black, 1916), p.346.

Katoļu baznīcas milzīgās ietekmes rezultātā viduslaiku Eiropā laulības šķiršanas tiesiskais regulējums kardināli mainījās.

3.2.3. Reliģijas ietekme uz laulības šķiršanas institūtu

Reliģijai vienmēr ir bijusi ļoti liela ietekme uz to tautu kultūru, kuras attiecīgo reliģiju praktizē. Tiesības, protams, ir daļa no kultūras. Tātad reliģija vēsturiski ir lielā mērā ietekmējusi arī dažādu tautu un to apdzīvoto reģionu tiesību normas. Līdz ar to autore ir pārliecināta, ka laulības šķiršanas institūta vēstures pētījums nebūtu pilnīgs, ja darba turpinājumā netiktu aplūkots, kā laulības šķiršanas jautājums ir risināts Ābramiskajās reliģijās – jūdaismā, kristietībā un islāmā.⁴⁷⁷ Turklāt tieši caur kristietības negatīvās attieksmes pret laulības šķiršanu prizmu ir jāaplūko arī laulības šķiršanas institūta vēsturiskā attīstība Eiropā un šā kontinenta valstu kādreizējās kolonijās pēc Rietumromas impērijas sabrukuma.

Jāpaskaidro, ka ebreji Veco Derību, kura tika noslēgta starp Dievu un Izraēla tautu, uzskata par pilnīgi pabeigtu kopumu un dēvē to par ebreju Bībeli, savukārt kristieši uzskata, ka Vecā Derība ir papildīta Jaunajā Derībā un bez tās ir nepilnīga, tādēļ kristiešu Bībele atšķirībā no ebreju Bībeles sastāv no divām daļām: Vecās un Jaunās Derības.⁴⁷⁸ Līdz ar to darba turpinājumā autore, pētot laulības šķiršanas institūta izpratni dažādās reliģijās, vispirms pievērsīsies Vecās Derības normām, kuras ir jūdaisma svētie raksti, savukārt pēc tam izpētīs Jaunās Derības normas, kuras kopā ar Veco Derību veido kristietības svētos rakstus, padziļināti pētot arī to, kā šīs normas vēsturiski ir ietekmējušas laulības šķiršanas institūta regulējumu Eiropā un šā kontinenta valstu kādreizējās kolonijās, īpaši ASV. Visbeidzot autore noskaidros, kā laulības šķiršana ir regulēta Korānā, kurš ir galvenais reliģiskais raksts islāmā.

Autore uzskata, ka ir būtiski noskaidrot visu trīs minēto reliģiju pamatnostādnes laulības šķiršanas jautājumā ne tikai tādēļ, lai no vēsturiskā viedokļa izprastu mūsdienu laulības šķiršanas institūta regulējumu tajās teritorijās, kurās attiecīgā reliģija tiek praktizēta, bet arī tādēļ, ka nereti pāri, kuri noslēdz pārrobežu laulību, pieder arī pie atšķirīgām reliģijām, līdz ar to noslēdzot tā dēvēto starpticību laulību (*interfaith marriage* – angļu val.). Tieši minētajam faktam var būt izšķiroša nozīme tajā, kādēļ šāds pāris ar laiku nolemj savu pārrobežu laulību šķirt. Jāatzīmē, ka reliģijām pašām ir stingri noteikumi attiecībā uz starpticību laulībām, kuri vairāk ir vērsti uz šādu iespējami problemātisku laulību aizliegšanu, piemēram, jūdaismā ir aizliegta laulība starp ebreju un

⁴⁷⁷ Ābramiskās reliģijas ir trīs radniecīgas monoteistiskas reliģijas (jūdaisms, kristietība, islāms), kuras uzskata par vienu kopēju priekšteci. Mūsdienās pie šīm trim reliģijām pieder vairāk nekā puse no pasaules kopējā iedzīvotāju skaita. New World Encyclopedia Contributors. Abrahamic Religions.

Pieejams: http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Abrahamic_religions [aplūkots 2016.gada 27.decembrī].

⁴⁷⁸ Ievads Vecajā Derībā. Grām.: Bībele. 1965. gada izdevuma revidētais teksts ar pielikumiem. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2007, 7.lpp.

ne-ebreju, proti, ebrejs drīkst noslēgt laulību tikai ar ebrejieti.⁴⁷⁹ Tomēr civiltiesiski noslēgtas laulības starp dažādu reliģiju pārstāvjiem 21. gadsimta sākumā ir ikdienišķa parādība, tāpēc autore ir pārliecināta, ka ir nepieciešams izprast Ābrāmisko reliģiju attieksmi pret laulības šķiršanu.

3.2.3.1. Laulības šķiršanas institūts jūdaismā

Pievēršoties laulības šķiršanas institūta regulējumam jūdaismā, jāatzīmē, ka viens no instrumentiem, ar kura palīdzību Vecajā Derībā tiek aizsargāta sievietes cieņa, ir septītais bauslis, kurš nosaka aizliegumu pārkāpt laulību (2. Moz. 20:14⁴⁸⁰). Laulība ir Dieva veidota, tātad svēta saikne starp vīrieti un sievieti, tādēļ tas, kurš pārkāpj laulību, posta svētākās attiecības virs zemes, iejaucoties Dieva kārtībā un tiesībās.⁴⁸¹ Jāuzsver, ka laulība ir jāciena gan vīrietim, gan sievietei, tāpēc, piemēram, 5. Moz. 22:22 ir teikts, ka, ja vīrs pārkāpj laulību ar precētu sievieti, tad nāvessods ir jāsaņem abiem – gan pavedējam, gan pavestajai.⁴⁸² Vienlaikus jāatzīmē, ka laulības šķiršana netiek uzskatīta par necieņu pret laulību un lielākajā daļā gadījumu ir atļauta, taču tikai tad, ja sieva ir grēkojusi, vīram šādā gadījumā ir jāraksta šķiršanās raksts (5. Moz. 24:1⁴⁸³).

Jāpaskaidro, ka atšķirībā no kristietības jūdaisms ir reliģisku un nacionālu tiesību integrēta sistēma, un tā leksikonā nepastāv termins „reliģija”. Tādējādi visas ebreju tiesības ir reliģiskas, savukārt par sekulārām tiek uzskatītas tikai citu tautu vai valstu tiesības.⁴⁸⁴ Līdz ar to civiltiesiska laulības šķiršana saskaņā ar ebreju tiesībām nav spēkā, un ebreju laulību šķir tikai jau minētais šķiršanās raksts (*get* – ebreju val.). Saskaņā ar ebreju Bībeles tiesībām vīrs ir tiesīgs laulības šķiršanu realizēt privāti, vienkārši iedodot sievai minēto rakstu. Laika gaitā rabīni gan ir noteikuši, ka šim procesam ir nepieciešami liecinieki, turklāt rabīni ir arī ieviesuši virkni formalitāšu laulības šķiršanas raksta rakstīšanā un izsniegšanā, kas ir novedis pie tā, ka faktiski ir kļuvis nepieciešams, lai laulības šķiršanu uzraudzītu rabīnu tribunāls vai vismaz kopienas izglītotie pārstāvji.⁴⁸⁵

Mūsdienās *get* ir abpusēja vienošanās par laulības šķiršanu, kuru tiesā realizē vīrs trīs garīdzniecisko tiesnešu (*dayanim* – ebreju val.) klātbūtnē un izsniedz sievai personīgi, klātesot diviem kvalificētiem lieciniekiem, un kura izpaužas tādējādi, ka vīrs pēc noteiktas formulas paziņo laulības šķiršanas dokumenta nozīmi. Lai gan vīram ir jāstājas rabīnu tiesas priekšā, tā ir tikai

⁴⁷⁹ To dēvē par endogāmiju. Last Stone S. Jewish Marriage and Divorce Law. In: Quraishi A., Vogel F.E. (eds.) *The Islamic Marriage Contract. Case Studies in Islamic Family Law*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2008, pp.62, 64.

⁴⁸⁰ Bībele. 1965. gada izdevuma revidētais teksts ar pielikumiem. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2007, 80.lpp.

⁴⁸¹ Rozeniuss K. O. Bauslības un Evaņģēlija noslēpumi. 1. sējums. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2012, 293.lpp.

⁴⁸² Bībele. 1965. gada izdevuma revidētais teksts ar pielikumiem. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2007, 200.lpp.

⁴⁸³ Turpat, 201.lpp.

⁴⁸⁴ Last Stone S. Jewish Marriage and Divorce Law. In: Quraishi A., Vogel F.E. (eds.) *The Islamic Marriage Contract. Case Studies in Islamic Family Law*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2008, p.59.

⁴⁸⁵ Ibid, p.71.

formalitāte.⁴⁸⁶ Vienlaikus jāatzīmē, ka rabīnu tiesai laulības šķiršanas procesā ir valsts pilnvaras, tostarp tiesības ieslodzīt nepakļāvīgus laulātos, kuri nepilda tiesas pavēli dot šķiršanās rakstu.⁴⁸⁷

Vēsturiski rabīnu reformas centās risināt ebreju Bībeles tiesību radīto nozīmīgo netaisnību, kas atļauj vīram šķirties no sievas savas kaprīzes dēļ, proti, saskaņā ar ebreju tiesībām vīram ir juridiskas tiesības vienpusēji šķirties no sievas pēc saviem ieskatiem, savukārt sieva nedrīkst šķirties no vīra. Līdz ar to šī tiesību norma ir divkārši skarba – vīrs drīkst šķirties no sievas pret viņas gribu un vienlaikus sieva nedrīkst šķirties no vīra, ja viņa to gribētu.⁴⁸⁸ Viduslaikos rabīni beidzot ieviesa plašas reformas šajā jautājumā, nosakot, ka ikviena laulības šķiršana ir atkarīga no abu pušu piekrišanas.⁴⁸⁹ Reformatora gods šajā jomā tiek piedēvēts atzītajam franču-vācu ebreju kopienas vadītājam, rabīnam Geršomam (pilnā vārdā – *Gershom Ben Judah*), kurš 11. gadsimta sākumā aizliedza laulības šķiršanu bez sievas piekrišanas.⁴⁹⁰

Lai gan jau pirms vairāk nekā 1000 gadiem tika noteikts, ka, lai laulības šķiršana būtu spēkā, ir nepieciešama sievas piekrišana, vīrieša un sievietes lomas jūdaismā arī mūsdienās joprojām tomēr ir nevienlīdzīgas, jo tikai vīrietim ir tiesības ierosināt laulības šķiršanas procesu.⁴⁹¹ Jāatzīmē, ka, ja vīrs atsakās dot sievai minēto šķiršanās rakstu, tā kļūst par nozīmīgu problēmu, jo sieva tādā gadījumā nav tiesīga noslēgt jaunu laulību saskaņā ar jūdaisma tiesībām, kļūdamā par tā dēvēto pieķēdēto sievu (*agunah* – ebreju val.). Tādā gadījumā sieva, kurai tiek liegta laulības šķiršana, lai atrisinātu šo problēmu, nereti piesauc laicīgās tiesības, kas savukārt priekšplānā izvirza jūdaisma tiesību un attiecīgās valsts laicīgo tiesību savstarpējās attiecības. Rietumu valstu tiesību sistēmās ir sastopamas dažādas pieejas šai problēmai, taču tās visas vieno reliģiskās pārliecības brīvības, vienlīdzības un tiesiskuma principi.⁴⁹²

3.2.3.2. Laulības šķiršanas institūts kristietībā

Atšķirībā no jūdaisma svētajiem rakstiem (Vecās Derības) kristietības svētajos rakstos (Jaunajā Derībā) vairākkārt ir uzsvērts, ka vīrs, kurš izšķiras no savas sievas un apprec citu

⁴⁸⁶ Crawford E.B., Carruthers J.M. The Place of Religion in Family Law: the International Private Law Imperative. In: Mair J., Öricü E. (eds.) *The Place of Religion in Family Law: a Comparative Search*. Cambridge: Intersentia, 2011, p.47.

⁴⁸⁷ Last Stone S. Jewish Marriage and Divorce Law. In: Quraishi A., Vogel F.E. (eds.) *The Islamic Marriage Contract. Case Studies in Islamic Family Law*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2008, p.76.

⁴⁸⁸ Ibid.

⁴⁸⁹ Ibid, p.73.

⁴⁹⁰ Schechter S., Bloch I. Gershom Ben Judah (called also Gershom ha-Zaḳen = “Gershom the Elder”, and Me’or ha-Golah = “Light of the Exile”).

Pieejams: <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/6615-gershom-ben-judah> [aplūkots 2016.gada 5.decembrī].

⁴⁹¹ Last Stone S. Jewish Marriage and Divorce Law. In: Quraishi A., Vogel F.E. (eds.) *The Islamic Marriage Contract. Case Studies in Islamic Family Law*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2008, p.74.

⁴⁹² de Blois M. Jewish Family Law and Secular Legal Orders: the Example of *Get* Refusal. In: Mair, J., Öricü E. (eds.) *The Place of Religion in Family Law: a Comparative Search*. Cambridge: Intersentia, 2011, pp.211-212.

neprecētu sievieti vai šķirteni, ir vainīgs laulības pārkāpšanā (Mt 5:32⁴⁹³, Mt 19:9⁴⁹⁴, Mk 10:11-12⁴⁹⁵, Lk 16:18⁴⁹⁶). No šā teikuma ir secināms tikai viens – laulības šķiršana kristiešiem ir aizliegta.⁴⁹⁷ Jaunajā Derībā (Mt 19:6) ir konkrēti teikts: „(...) ko nu Dievs savienojis, to cilvēkam nebūs šķirt.”⁴⁹⁸ Arī Pāvila 1. vēstulē korintiešiem, kura ir datējama daudz agrāk par evaņģēlijiem⁴⁹⁹, ir teikts, ka Dievs pavēl to, ka sieva nedrīkst šķirties no vīra un vīrs nedrīkst atstumt savu sievu, proti, nedrīkst šķirties no viņas (1 Cor 7:10-11⁵⁰⁰). Līdz ar to, balstoties uz minētajām joprojām līdz galam neizskaidrotajām Jēzus Kristus atziņām, Kristīgā baznīca viduslaikos pēc Rietumromas impērijas sabrukuma ieviesa iepriekš cilvēces pastāvēšanas vēsturē nepazīstamu doktrīnu, kura noteica, ka laulība ir svēta, tādēļ cilvēks to nedrīkst šķirt.⁵⁰¹

Jāpiebilst, ka pieņēmumu, ka iepriekš minētie Jēzus Kristus vārdi ir interpretējami dažādi, vēsturiski vēl vairāk pastiprināja tas, ka jautājums par laulības šķiršanas atļaušanu vai aizliegšanu jau no paša sākuma kristīgajā mācībā bija strīdīgs.⁵⁰² Kristiešu teologu strīdi šajā jautājumā beidzās tikai pēc tam, kad viens no ietekmīgākajiem Romas Katoļu baznīcas teologiem Svētais Augustīns (*Aurelius Augustinus Hipponensis*) skaidroja, ka tas, ka laulība ir sakraments nozīmē to, ka laulības šķiršana ir aizliegta, jo svēta un tātad nesaraujama ir pati laulības saite starp vīru un sievu, vismaz tad, ja viņi abi ir kristīti.⁵⁰³ Lai gan sākotnēji šo jauno doktrīnu ieviest nebija viegli, Kristīgajai baznīcai par spīti visām grūtībām tomēr izdevās panākt to, ka tās laulības tiesības un tiesas bija saistošas no Skandināvijas līdz Sicīlijai un no Portugāles līdz Baltijai.⁵⁰⁴

⁴⁹³ Bībele. 1965. gada izdevuma revidētais teksts ar pielikumiem. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2007, 884.lpp.

⁴⁹⁴ Turpat, 899.lpp.

⁴⁹⁵ Turpat, 926.lpp.

⁴⁹⁶ Turpat, 961.lpp.

⁴⁹⁷ Donahue Ch., Jr. The Western Canon Law of Marriage: a Doctrinal Introduction. In: Quraishi, A., Vogel F.E. (eds.) *The Islamic Marriage Contract. Case Studies in Islamic Family Law*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2008, p.48.

⁴⁹⁸ Bībele. 1965. gada izdevuma revidētais teksts ar pielikumiem. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2007, 899.lpp.

⁴⁹⁹ Donahue Ch., Jr. The Western Canon Law of Marriage: a Doctrinal Introduction. In: Quraishi, A., Vogel F.E. (eds.) *The Islamic Marriage Contract. Case Studies in Islamic Family Law*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2008, p.48.

⁵⁰⁰ Bībele. 1965. gada izdevuma revidētais teksts ar pielikumiem. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2007, 1056.lpp.

⁵⁰¹ Rheinstein M. Trends in Marriage and Divorce Law of Western Countries. *Law and Contemporary Problems*. Winter 1953, vol. 18, no. 1, p.8.

Pieejams: <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2548&context=lcp> [aplūkots 2016.gada 28.decembrī].

⁵⁰² Antokolskaia M. Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia. Antwerpen: Intersentia, 2006, p.91.

⁵⁰³ Donahue Ch., Jr. The Western Canon Law of Marriage: a Doctrinal Introduction. In: Quraishi, A., Vogel F.E. (eds.) *The Islamic Marriage Contract. Case Studies in Islamic Family Law*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2008, p.51.

⁵⁰⁴ Rheinstein M. Trends in Marriage and Divorce Law of Western Countries. *Law and Contemporary Problems*. Winter 1953, vol. 18, no. 1, pp.9-10.

Pieejams: <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2548&context=lcp> [aplūkots 2016.gada 28.decembrī]. Tas ir skaidrojams ar to, ka pēc Rietumromas impērijas sabrukuma visai viduslaiku Eiropai bija raksturīgs izteikts tiesību partikulārisms, proti, nereti ne tikai vienas zemes, bet pat viena novada teritorijā vienlaikus līdzās pastāvēja dažādas tiesiskās tradīcijas, tostarp Romas Katoļu baznīcas kanoniskās tiesības, kuras balstījās uz Baznīcas doktrīnu un romiešu tiesībām, jo Romas Katoļu baznīca bija veidota kā Romas impērijas valsts Baznīca. Sakārtojot attiecības starp valsti un Kristīgo baznīcu, Vācu nācijas svētajā Romas impērijā tika norobežota laicīgā un

Tā kā visi ar laulību un tās civiltiesiskajām sekām saistītie jautājumi, izņemot laulāto mantiskās attiecības, tolaik ietilpa Kristīgās baznīcas ekskluzīvajā jurisdikcijā,⁵⁰⁵ laulības šķiršana visā Eiropā viduslaikos tika aizliegta – Romas Katoļu baznīcas pamatdoktrīna gandrīz visus pēdējos 2000 gadus ir noteikusi, ka laulības šķiršana ir aizliegta, jo likumīgi noslēgtu kristiešu laulību izbeidz tikai viena laulātā nāve.⁵⁰⁶ Kanoniskajās tiesībās šo doktrīnu 16. gadsimta otrajā pusē nostiprināja Trentas padome, tādējādi atbildot Protestantu reformācijai, kura ne tikai noraidīja laulības šķiršanas aizliegumu, bet arī sponsorēja laulības šķiršanas institūta ieviešanu lielā daļā protestantisma pārņemtās Eiropas.⁵⁰⁷

Tiesa, Katoļu baznīcā šajā jautājumā jau sākotnēji tika pieļauti daži izņēmumi.⁵⁰⁸ Tomēr, neskatoties uz šiem dažiem izņēmumiem, ir atzīstams, ka Katoļu baznīcas doktrīna, kāda tā bija attīstījusies līdz 13. gadsimtam, aizliedza laulības šķiršanu.⁵⁰⁹ Kristīgās baznīcas iespaidā laulības šķiršanas institūts daudzās valstīs, kuras ir balstītas uz Rietumu juridisko tradīciju, nepastāvēja gadsimtiem ilgi.⁵¹⁰ Piemēram, Itālijā laulības šķiršana tika atļauta tikai 1970. gadā, Spānijā – 1981. gadā, Īrijā – 1995. gadā, bet Maltā – tikai 2011. gadā.⁵¹¹ Savukārt tajās Eiropas valstīs, kurās jau salīdzinoši agri laulības šķiršana tika atļauta, to izšķirt bija grūti, jo, no vienas puses, laulības šķiršanas process bija sarežģīts un dārgs, bet, no otras puses, laulības šķiršana tika atļauta tikai likumā stingri noteiktos gadījumos.⁵¹²

Tātad viduslaikos, kad pēc Rietumromas impērijas sabrukuma romiešu tiesību noteicošo lomu eiropiešu dzīvē ieņēma Romas Katoļu baznīcas kanoniskās tiesības, laulības šķiršana visā

garīgā jurisdikcija, atzīstot Kristīgās baznīcas patstāvību noteiktas jurisdikcijas realizēšanā. Osipova S., Lazdiņš J. Latvijas tiesību sistēmas ģenēzes un evolūcijas aspekti Eiropas tiesību kontekstā. Grām.: Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā pēc ES paplašināšanās. 2007. gada starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 312., 316.lpp.

⁵⁰⁵ Antokolskaia M. Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia. Antwerpen: Intersentia, 2006, pp.104-105.

⁵⁰⁶ Phillips R. Untying the Knot: a Short History of Divorce. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, p.1. Jāuzsver gan, ka Jaunajā Derībā ir paredzēts viens izņēmums, kad laulības šķiršana ir atļauta – sievas veikta laulības pārkāpšana (netiklība) (Mt 5:32, Mt 19:9 (Bībele. 1965. gada izdevuma revidētais teksts ar pielikumiem. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2007, 884., 899.lpp.)). To dēvē par Mateja izņēmumu. Antokolskaia M. Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia. Antwerpen: Intersentia, 2006, p.89. Līdz ar to Protestantu baznīca un Pareizticīgo baznīca atļauj laulības šķiršanu un jaunas laulības noslēgšanu. Donahue Ch., Jr. The Western Canon Law of Marriage: a Doctrinal Introduction. In: Quraishi, A., Vogel F.E. (eds.) *The Islamic Marriage Contract. Case Studies in Islamic Family Law*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2008, p.49.

⁵⁰⁷ Phillips R. Untying the Knot: a Short History of Divorce. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, pp.2, 12.

⁵⁰⁸ Proti, kristietim, kuru laulātais/ā, kurš/-a nebija kristietis/-e, bija pametis/-usi, bija atļauta jaunas laulības noslēgšana (to dēvē par Pāvila privilēģiju, jo tā ir paredzēta jau minētajā Pāvila 1. vēstulē korintiešiem (1 Cor 7:15)), laulība bija šķirama, ja starp laulāto pāri nebija noticis dzimumakts, kā arī ja vīrs vai sieva bija nolēmis/-usi pievienoties reliģiskai kopienai. Bībele. 1965. gada izdevuma revidētais teksts ar pielikumiem. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2007, 1056.lpp.

⁵⁰⁹ Phillips R. Untying the Knot: a Short History of Divorce. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, pp.1-2.

⁵¹⁰ Parkinson P. Family Law and the Indissolubility of Parenthood. New York: Cambridge University Press, 2011, p.16.

⁵¹¹ Eurostat. File: Crude Divorce Rate, Selected Years, 1960–2014 (Per 1 000 Inhabitants) YB16.png.

Pieejams: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Crude_divorce_rate_selected_years_1960%E2%80%932014_\(%C2%B9\)_per_1_000_inhabitants_YB16.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Crude_divorce_rate_selected_years_1960%E2%80%932014_(%C2%B9)_per_1_000_inhabitants_YB16.png) [aplūkots 2016.gada 6.decembrī].

⁵¹² Скаридов А.С. Международное частное право: Учебное пособие. Санкт-Петербург: Издательство Михайлова В.А., Издательство „Полиус”, 1998, с.511.-512.

Eiropā tika aizliegta. Laika gaitā Katoļu baznīca atļāva laulības atzīšanu par spēkā neesošu un laulāto atšķiršanu, taču laulības šķiršana palika aizliegta. Jāatzīmē gan, ka bieži ir ticis apgalvots, ka Katoļu baznīca jau tolaik nereti apgāja pati savu laulības šķiršanas aizliegumu, ļaujot laulības šķiršanu „noslēpt” zem apzīmējuma „laulības atzīšana par spēkā neesošu”, proti, nereti process, kas tika dēvēts par laulības atzīšanu par spēkā neesošu, faktiski bija laulības šķiršanas process.⁵¹³ Būtiski ir atzīmēt, ka Katoļu baznīca savās kanoniskajās tiesībās pirmo reizi Rietumu civilizācijas vēsturē ieviesa detalizētu laulības noslēgšanas un izbeigšanas tiesisko regulējumu, ko vēlākos gadsimtos ar dažādiem grozījumiem savos laicīgajos likumos pārņēma arī valstis.⁵¹⁴

Pārmaiņas sabiedrības attieksmē pret Romas Katoļu baznīcas ieviesto regulējumu 16. gadsimtā uzsāka Protestantu reformācija, kuras vadītājs Mārtiņš Luters (*Martin Luther*) paziņoja, ka laulība ir pasaulīga lieta, kurai jābūt katras valsts valdības, nevis Katoļu baznīcas pārziņā. Protestanti arī neuzskatīja, ka laulība ir nešķirama, dodot priekšroku laulības šķiršanai noteiktos gadījumos.⁵¹⁵ Šie gadījumi bija laulības pārkāpšana, pamešana un impotence.⁵¹⁶

Tā rezultātā valstis savos likumos sāka atļaut laulības šķiršanu, lai gan līdz tam, kā jau minēts, Katoļu baznīca bija atļāvusi tikai laulības atzīšanu par spēkā neesošu un laulāto atšķiršanu. Jāuzsver, ka laulāto atšķiršanas dekrēts, kura vienīgā nozīme bija autoritatīvi pasludināt to, ka prasītāja atteikšanās dzīvot kopā ar atbildētāju nav grēcīga, prasītājam netika piešķirts, ja vien otrs laulātais netika atzīts par vainīgu nopietnā laulātā pienākuma pārkāpumā. Tādējādi laulāto atšķiršana bija sods vainīgajam laulātajam un atlīdzība nevainīgajai pusei.⁵¹⁷ Dīvainā kārtā šis vainīguma princips no reliģiskā laulāto atšķiršanas institūta valstu normatīvajos aktos tika pārņests uz laicīgo laulības šķiršanas institūtu. Līdz ar to laulība tika šķirta tikai tad, ja viens laulātais bija ļoti slikti izturējies pret otru laulāto, kurš savukārt bija uzvedies priekšzīmīgi. Tā rezultātā valstu laulības šķiršanas tiesību normās tika ietverta virkne tā dēvēto laulības šķiršanas pamatu.⁵¹⁸

⁵¹³ Phillips R. *Untying the Knot: a Short History of Divorce*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, p.2.

⁵¹⁴ Rheinstein M. *Trends in Marriage and Divorce Law of Western Countries. Law and Contemporary Problems*. Winter 1953, vol. 18, no. 1, pp.9, 11.

Pieejams: <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2548&context=lcp> [aplūkots 2016.gada 28.decembrī].

⁵¹⁵ *History of Marriage in Western Civilization*.

Pieejams: http://www.akademiasrbija.com/index.php?option=com_content&view=article&id=600:history-of-marriage-in-western-civilization&catid=45:english&Itemid=59 [aplūkots 2016.gada 28.decembrī].

⁵¹⁶ Phillips R. *Untying the Knot: a Short History of Divorce*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, p.15.

⁵¹⁷ Rheinstein M. *Trends in Marriage and Divorce Law of Western Countries. Law and Contemporary Problems*. Winter 1953, vol. 18, no. 1, pp.3-4.

Pieejams: <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2548&context=lcp> [aplūkots 2016.gada 28.decembrī].

⁵¹⁸ *Ibid*, p.4. Patiesībā gan šis regulējums nebija dīvains, bet gan likumsakarīgs, jo reformatori, it īpaši, kalvinisti, uzskatīja, ka laulības šķiršana ir jāatļauj nevis tādēļ, ka viņi bija liberāli noskaņoti, bet, gluži pretēji, tādēļ, ka, pēc viņu domām, laulātais, kurš ir pārkāpis laulību, ir „garīgi miris” un ir pelnījis nāvessodu, taču, tā kā tas šāda pārkāpuma gadījumā nebija atļauts, tad otram laulātajam šajā gadījumā vismaz ir jāatļauj laulības šķiršana, kas tādējādi ir sods laulību pārkāpušajam laulātajam, kuram savukārt laulības šķiršana pēc savas iniciatīvas joprojām netika atļauta. Antokolskaia M. *Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia*. Antwerpen: Intersentia, 2006, pp.173-174.

Darba turpinājumā jānoskaidro, kā laulības šķiršanas institūta vēsture turpmākajā laika periodā no 17. līdz 18. gadsimtam (Apgaismības laikmetā), kā arī 19. un 20. gadsimtā attīstījās trīs klasiskās Rietumu civilizācijas valstīs – Apvienotajā Karalistē, Francijā un ASV.

Pievēršoties laulības šķiršanas institūta vēsturei **Apvienotajā Karalistē**, jāatzīmē, ka 1670. gadā parlaments pieņēma likumu, ar kuru atļāva Džonam Manersam (*John Manners*) jeb lordam Rūsam (*Lord Roos*) šķirties no viņa sievas lēdijas Annas Pīrponas (*Lady Anne Pierpon*).⁵¹⁹ Tas radīja precedentu, saskaņā ar kuru parlaments drīkstēja šķirt laulību (tā dēvētā parlamentārā laulības šķiršana⁵²⁰), taču bija nepieciešams, lai par laulības šķiršanu nobalsotu abas parlamenta palātas.⁵²¹ Laulības šķiršana tiesā tika atļauta ar 1857. gada Laulību lietu likumu (*Matrimonial Causes Act 1857*).⁵²² Tomēr tikai ar 1969. gada Laulības šķiršanas reformas likumu (*Divorce Reform Act 1969*) beidzot tika atvieglota laulības šķiršana, jo laulātie varēja laulību šķirt, nenorādot uz kādā laulātā vainu, laulības šķiršanu pamatojot ar laulības iziršanu (*no-fault divorce* – angļu val.).⁵²³ Vienlaikus jāatzīmē, ka šajā likumā, kurš joprojām ir spēkā, ir saglabāta iespēja vienam laulātajam vērsties ar prasības pieteikumu tiesā, argumentējot savu vēlmi šķirt laulību ar kādu no likumā uzskaitītajiem otra laulātā vainas pamatiem (*fault grounds* – angļu val.).⁵²⁴

Savukārt viduslaiku **Francijā** kā katoļticīgā valstī laulība tika uzskatīta par nešķiramu, taču Lielās franču revolūcijas iespaidā 1792. gadā Francijā tika pieņemts ārkārtīgi liberāls laulības šķiršanas likums, kurš pat deva iespēju laulību šķirt pēc abu pušu savstarpējas vienošanās. Šis likums gan nebija spēkā ilgu laiku, jo 1804. gada Napoleona Civilkodekss laulības šķiršanu padarīja sarežģītāku, bet Burbonu restaurācijas laikā 1816. gadā laulības šķiršana Francijā tika pilnībā aizliegta, līdz to atkal atļāva Trešās Republikas laikā 1884. gadā. Pēc tam gan maršala Filipa Petēna (*Philippe Pétain*) Višī valdība (*Régime de Vichy*) šo liberālo praksi mainīja, taču tā tika atcelta pēc Francijas atbrīvošanas 1945. gadā.⁵²⁵

⁵¹⁹ Everitt L. Ten Key Moments in the History of Marriage. Pieejams: <http://www.bbc.co.uk/news/magazine-17351133> [aplūkots 2016.gada 29.decembrī].

⁵²⁰ Antokolskaia M. Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia. Antwerpen: Intersentia, 2006, p.176.

⁵²¹ Foreman A. The Heartbreaking History of Divorce. *Smithsonian Magazine*. 2014. February.

Pieejams: <http://www.smithsonianmag.com/history/heartbreaking-history-of-divorce-180949439/?page=1> [aplūkots 2016.gada 30.decembrī].

⁵²² Dicey A.V., Morris J.H.C. The Conflict of Laws. Series 13th edition. Under the General Editorship of Lawrence Collins with Specialist Editors A. Briggs, J. Hill, J.D. McClean, C.G.J. Morse. Vol.II. London: Sweet & Maxwell, 2000, p.715.

⁵²³ Everitt L. Ten Key Moments in the History of Marriage. Pieejams: <http://www.bbc.co.uk/news/magazine-17351133> [aplūkots 2016.gada 29.decembrī].

⁵²⁴ Antokolskaia M. Divorce Law in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, p.47.

⁵²⁵ Rheinstein M. Trends in Marriage and Divorce Law of Western Countries. *Law and Contemporary Problems*. Winter 1953, vol. 18, no. 1, pp.5-6.

Pieejams: <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2548&context=lcp> [aplūkots 2016.gada 28.decembrī].

Pašlaik Francijā atkal ir spēkā Napoleona Civilkodekss⁵²⁶, kurš atļauj laulības šķiršanu. Jāpiebilst, ka 1975. gadā Francijā tika veikta laulības šķiršanu regulējošo tiesību normu reforma, kuras mērķis bija līdzīgi kā Apvienotajā Karalistē atļaut laulības šķiršanu pēc abu pušu vienošanās bez nepieciešamības norādīt uz kāda laulātā vainu laulības iziršanā. Gala rezultātā tajās tika salāgota jaukta laulības šķiršanas pamatu sistēma atkarībā no viena laulātā vainas un neatkarīgi no vainas, kas modificētā veidā ir spēkā joprojām un ko franču valodā dēvē par *divorce à la carte*.⁵²⁷

Jāatzīmē, ka Napoleona ekspansiju rezultātā viņa Civilkodeksā ietvertie noteikumi kļuva juridiski saistoši Nīderlandē, Beļģijā, Luksemburgā, Zviedrijā, Itālijā un lielā daļā Vācijas.⁵²⁸ Napoleona Civilkodekss, kurš pasaules vēsturē bija pirmais, kurā civiltiesību jomā tika ieviesti liberāli principi, tā pieņemšanas laikā tika uzskatīts par lielisku tā vienojošo, sistemātisko un skaidri formulēto tiesību normu dēļ, un tas vispārēji tika atzīts par likumdošanas mākslas šedevru.⁵²⁹ Līdz ar to ir tikai likumsakarīgi, ka tieši Napoleona Civilkodekss bija paraugs, pēc kura tika izstrādāta lielākā daļa 19. gadsimta kontinentālās Eiropas un Latīņamerikas valstu civilkodeksu.⁵³⁰

Autore tādējādi nonāk pie secinājuma, ka lielākajā daļā valstu, kuras savus civilkodeksus izstrādāja pēc Napoleona Civilkodeksa parauga, 19. gadsimtā tika atļauta laulības šķiršana. Vienlaikus jāuzsver, ka līdz 20. gadsimta otrajai pusei laulības šķiršanai bija ļoti nozīmīgi reliģiski, sociāli, ekonomiski un juridiski šķēršļi, un laulības šķiršana bija uz viena laulātā vainu balstīts process, kura ietvaros tikai nevainīgais laulātais varēja prasīt laulības šķiršanu.⁵³¹ Tikai 20. gadsimta 70. gadu vidū gandrīz visās Eiropas valstīs tika veikta ārkārtīgi nozīmīga laulības šķiršanas reforma, kuras būtība izpaudās tādējādi, ka laulības šķiršana vairs netika uztverta kā sankcija, kas tiek piemērota vainīgajam laulātajam, bet gan kā sekas laulībai, kura nav izdevusies.⁵³²

Tomēr, kā jau autore minēja Apvienotās Karalistes un Francijas piemēros, Eiropā ir valstis, kurās joprojām likumā ir noteikts, ka, ja laulātie nespēj vienoties par laulības šķiršanu un ja vēl nav pagājis likumā noteiktais laulāto faktiskās kopdzīves pārtraukšanas periods, pēc kura notecēšanas ir atzīstams, ka laulība ir izirusi, tam laulātajam, kurš vēlas šķirties, vienīgā iespēja izšķirties ir vēršanās ar prasības pieteikumu tiesā, norādot tajā uz otra laulātā vainu laulības iziršanā. Tātad šādā

⁵²⁶ The Editors of Encyclopædia Britannica. Napoleonic Code. France [1804].

Pieejams: <https://www.britannica.com/topic/Napoleonic-Code> [aplūkots 2016.gada 29.decembrī].

⁵²⁷ Antokolskaia M. Divorce Law in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, p.51.

⁵²⁸ Antokolskaia M. Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia. Antwerpen: Intersentia, 2006, p.200.

⁵²⁹ Gerhard U. Legal Particularism and the Complexity of Women's Rights in Nineteenth-Century Germany. In: Steinmetz W. (ed.) *Private Law and Social Inequality in the Industrial Age. Comparing Legal Cultures in Britain, France, Germany, and the United States*. New York: Oxford University Press, 2000, p.144.

⁵³⁰ The Editors of Encyclopædia Britannica. Napoleonic Code. France [1804].

Pieejams: <https://www.britannica.com/topic/Napoleonic-Code> [aplūkots 2016.gada 29.decembrī].

⁵³¹ Bala N. Review: The Evolution of Legal Parenthood. Reviewed Work: Family Law and the Indissolubility of Parenthood by Patrick Parkinson. *Family Law Quarterly*. Fall 2011, vol. 45, no. 3, p.369.

Pieejams: https://www.jstor.org/stable/23240324?seq=1#page_scan_tab_contents [aplūkots 2016.gada 28.decembrī].

⁵³² Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: Эксмо, 2005, с.342.

gadījumā, lai laulība tiktu šķirta, vienam laulātajam joprojām ir pienākums pierādīt otra laulātā vainu laulības iziršanā, un, ja vaina netiek pierādīta, laulība netiek šķirta. Pie valstīm, kurās pastāv šāds regulējums, pieder arī Latvija (CL 74. pants⁵³³) un Lietuva (Civilkodeksa 3.60. pants⁵³⁴).⁵³⁵

Tādējādi, lai gan mūsdienās gandrīz visās Eiropas valstīs laulības šķiršana ir atļauta⁵³⁶, turklāt visās Eiropas valstīs, kurās ir atļauta laulības šķiršana, laulātajiem pastāv iespēja vienoties par laulības šķiršanu, nenorādot uz kāda laulātā vainu laulības iziršanā,⁵³⁷ tomēr secināms, ka, ja laulātie nespēj vienoties un ja nav notecējis likumā noteiktais laulāto faktiskās kopdzīves pārtraukšanas termiņš, pēc kura notecēšanas ir atzīstams, ka laulība ir izirusi, tam laulātajam, kurš vēlas šķirties, atsevišķās Eiropas valstīs joprojām ir pienākums pierādīt otra laulātā vainu laulības iziršanā, jo pretējā gadījumā laulība netiks šķirta. Autore secina, ka minētais regulējums ir atzīstams par stingru, jo neļauj laulību šķirt pēc viena laulātā vienpusējas iegribas, ko autore vērtē pozitīvi, jo šāds regulējums ir vērsts uz laulības saglabāšanu.

Vienlaikus jāatzīmē, ka, tā kā mūsdienās tiesneši visbiežāk padziļināti vairs neanalizē laulātā vainu laulības iziršanā, piemēram, Anglijā un Velsā likuma specifiskā regulējuma dēļ laulības šķiršana, vienam laulātajam norādot uz otra laulātā vainu laulības iziršanā, ir pat vieglāks

⁵³³ Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 17.novembris, nr.183. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20.decembris, nr.200.

⁵³⁴ Civil Code of the Republic of Lithuania. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.245495> [skatīts 2017.gada 17.maijā].

⁵³⁵ Antokolskaia M. Divorce Law in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, p.69.

⁵³⁶ Šobrīd vienīgā valsts Eiropā, kurā laulības šķiršana joprojām nav atļauta, ir Vatikāns. Hundley T., Santos A.P. The Last Country in the World Where Divorce Is Illegal.

Pieejams: <http://foreignpolicy.com/2015/01/19/the-last-country-in-the-world-where-divorce-is-illegal-philippines-catholic-church/> [aplūkots 2016.gada 8.decembrī]. Tas ir skaidrojams ar to, ka šīs pilsētvalsts pārvaldes forma ir teokrātija, kurā likumdevējvara, izpildvara un tiesu vara pieder Romas Katoļu baznīcas pāvestam. Vatican City State. State Departments. Pieejams: <http://www.vaticanstate.va/content/vaticanstate/en/stato-e-governo/organi-dello-stato.html> [aplūkots 2016.gada 8.decembrī]. Interesanti, ka laulības šķiršana Eiropā nav atļauta arī Sarkas salā (*Island of Sark*).

Isle of Sark: Europe's Last Feudal State. Pieejams: <http://www.amusingplanet.com/2013/08/isle-of-sark-europe-last-feudal-state.html> [aplūkots 2016.gada 8.decembrī]. Tā ietilpst Gērsijas teritoriālajā vienībā (*Bailiwick of Guernsey*), kas atrodas Lamanša jūras šaurumā un, lai gan tā ir Apvienotās Karalistes Kroņa īpašums, šī teritoriālā vienība neietilpst Apvienotās Karalistes sastāvā, un tai ir sava pašpārvalde, turklāt arī pašai Sarkas salai ir sava pašpārvalde un dažreiz tā ir tikusi dēvēta pat par mikrovalsti. Johnson H. The Sark/Brecqhou Dyad. Jurisdictional Geographies and Contested Histories. *Shima: The International Journal of Research into Island Cultures*. 2015, vol. 9, no. 1, p.90.

Pieejams: <http://www.shimajournal.org/issues/v9n1/i.-Johnson-Shima-v9n1-89-108.pdf> [aplūkots 2016.gada 8.decembrī]. Ārpus Eiropas ir tikai viena valsts, kurā laulības šķiršana nav atļauta – Filipīnas. Hundley T., Santos A.P. The Last Country in the World Where Divorce Is Illegal.

Pieejams: <http://foreignpolicy.com/2015/01/19/the-last-country-in-the-world-where-divorce-is-illegal-philippines-catholic-church/> [aplūkots 2016.gada 8.decembrī]. Skaidrojums tam ir ļoti vienkāršs – Filipīnas ir izteikti katoļticīga valsts, proti, 80,9% valsts iedzīvotāju ir piederīgi Romas Katoļu konfesijai. Adherent Statistics of World Religions by Country. Pieejams: <http://www.religionfacts.com/charts/adherents-by-country> [aplūkots 2016.gada 8.decembrī].

Pagaidām katoļticīgo filipiniešu vienīgā iespēja izbeigt nelaimīgu laulību ir panākt tās reliģisku vai civiltiesisku atzīšanu par spēkā neesošu, kas ir lēns, psiholoģiski smags un dārgs process, kura ietvaros laulātie ir spiesti radīt vai viltot savstarpēji konfliktējošas attiecības, pat ja viņi abi vēlētos izšķirties bez strīdiem. Vienlaikus jāatzīmē, ka musulmaņiem, kuri veido aptuveni 11% no Filipīnu kopējā iedzīvotāju skaita, laulības šķiršana šajā valstī vienmēr ir bijusi atļauta, ņemot vērā to, ka Korāns laulības šķiršanu atļauj. Hundley T., Santos A.P. The Last Country in the World Where Divorce Is Illegal. Pieejams: <http://foreignpolicy.com/2015/01/19/the-last-country-in-the-world-where-divorce-is-illegal-philippines-catholic-church/> [aplūkots 2016.gada 8.decembrī].

⁵³⁷ Antokolskaia M. Divorce Law in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, p.69.

un ātrāks process nekā laulības šķiršana pēc abu pušu vienošanās.⁵³⁸ Tādējādi tam, ka valsts likumā ir saglabāti viena laulātā vainas pamati kā priekšnosacījums laulības šķiršanai, bieži ir simboliska nozīme, taču tas vairs nenorāda uz attiecīgā regulējuma stingrību, un vainas pamatu atcelšana automātiski nenozīmē to, ka laulības šķiršanas process kļūs vieglāks.⁵³⁹ Turklāt tiesības uz laulības šķiršanu pēc abu pušu vienošanās lielākajā daļā Eiropas valstu joprojām tiek uzskatītas par bīstamu valsts kontroles pār laulības šķiršanu samazināšanu. Daudzie šo tiesību ierobežojumi laulības šķiršanu pēc abu pušu vienošanās bieži padara par lēnāku un mazāk pievilcīgu laulības šķiršanas veidu. Minētais liecina par to, ka lielākā daļa Eiropas valstu joprojām negribīgi atzīst vienkāršu, autonomu laulāto lēmumu izbeigt savu laulību par pietiekamu pamatu laulības šķiršanai un dažādos veidos cenšas aizsargāt laulātos no viņu pašu „neapdomātajiem” lēmumiem.⁵⁴⁰

Autore uzskata, ka visaizraujošāko vēsturi laulības šķiršanas institūts ir piedzīvojis **ASV**. Sākotnēji laulības šķiršanas tiesības amerikāņu kolonijās bija piepildītas ar dažādu saturu atkarībā no attiecīgās kolonijas dibinātāju reliģiskajiem un sociālajiem paradumiem. Pēc Amerikāņu revolūcijas laulības šķiršanas tiesības jaundibinātajās ASV turpināja attīstīties reģionāli. ASV Konstitūcijā (to parakstīja 1787. gadā⁵⁴¹) nebija ne vārda par laulības šķiršanu, tādējādi atļaujot katram štatam pašam izlemēt, vai atļaut laulības šķiršanu.⁵⁴² Dienvidu štatos dominēja parlamentāra laulības šķiršana, proti, laulība tika šķirta tikai ar attiecīgā štata likumdevēja aktu, savukārt ziemeļu štatos tika atļauta laulības šķiršana tiesā. Pirmais štats, kurš atļāva laulības šķiršanu tiesā bija Pensilvānija (*State of Pennsylvania*) 1785. gadā. Laulības šķiršana tiesā izpaudās kā sacīkstes process, kurā prasītājs apsūdzēja atbildētāju vienā vai vairākos pārkāpumos pret laulību. Šie laulības šķiršanas pamati bija uzskaitīti attiecīgā štata likumā. Katrā štatā tie bija nedaudz atšķirīgi, taču tradicionālie laulības šķiršanas pamati bija nezhēlība, pamešana un laulības pārkāpšana. Turpmākā gadsimta laikā arī dienvidu štatos tika atļauts laulību šķirt tiesā.⁵⁴³

Lai gan pieauga sabiedrības pieprasījums pēc laulības šķiršanas, formālie likumi palika „iesaldēti” un laulība šķiršanas process netika atvieglots, proti, joprojām vienam laulātajam bija jāpierāda otra laulātā vaina, balstoties uz kādu no likumā minētajiem laulības šķiršanas pamatiem.⁵⁴⁴ Turklāt, ja abi laulātie tika atzīti par vainīgiem, tad, pamatojoties uz pretapsūdzības

⁵³⁸ Antokolskaia M. Divorce Law in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, p.69.

⁵³⁹ Ibid, pp.69-70.

⁵⁴⁰ Ibid, p.71.

⁵⁴¹ The U.S. Constitution. Pieejams: <http://www.history.com/topics/constitution> [skatīts 2016.gada 30.decembrī].

⁵⁴² Legal Dictionary. The Free Dictionary. Divorce.

Pieejams: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/divorce> [aplūkots 2016.gada 29.decembrī].

⁵⁴³ Friedman L.M. A Moving Target. Class, Gender, and Family Law in the Nineteenth-Century United States. In: Steinmetz W. (ed.) *Private Law and Social Inequality in the Industrial Age. Comparing Legal Cultures in Britain, France, Germany, and the United States*. New York: Oxford University Press, 2000, pp.166-167.

⁵⁴⁴ Ibid, p.167.

doktrīnu (*doctrine of recrimination* – angļu val.), laulība netika šķirta.⁵⁴⁵ Visa minētā rezultātā cilvēki bija spiesti izdomāt dažādus veidus, kā apiet formālo likumu. Nozīmīgākais no šiem likuma apiešanas veidiem bija sazvērnieciskā laulības šķiršana (*collusive divorce* – angļu val.), kura strauji izplatījās pēc 1870. gada, un 19. gadsimta beigās bija skaidrs, ka lielākā daļa laulības šķiršanu patiesībā bija sazvērnieciskas.

Sazvērnieciskā laulības šķiršana izpaudās tādējādi, ka pēc tam, kad puses savstarpēji jau bija slepeni vienojušās par laulības šķiršanu, viena puse, parasti sieva, iesniedza laulības šķiršanas prasību tiesā un, balstoties uz vienu vai vairākiem likumā minētajiem laulības šķiršanas pamatiem, apsūdzēja savu vīru. Vīrs gluži vienkārši uz sievas prasības pieteikumu neatbildēja vai uz tiesas sēdi neieradās, un uz šā pamata laulība tika šķirta.⁵⁴⁶ Jāpiebilst, ka līdz 1969. gada reformai sazvērnieciskās laulības šķiršanas masveidā tika praktizētas arī Anglijā un Velsā,⁵⁴⁷ kā arī līdz 1975. gada reformai – Francijā.⁵⁴⁸ Tā kā ASV ir federācija, tad došanās uz citu štatu ar nolūku tur izšķirt savu laulību, deva vēl vienu iespēju apiet stingros likumus savā štatā. To dēvēja par migrējošo laulības šķiršanu (*migratory divorce* – angļu val.).⁵⁴⁹

Visbeidzot 20. gadsimtā līdzšinējā sistēma „sabrūka”, un tika atļauta laulības šķiršana neatkarīgi no kāda laulātā vainas.⁵⁵⁰ Īstena laulības šķiršanas likumu reforma ASV sākās pēc tam, kad Kalifornijas štats (*State of California*) 1969. gadā pieņēma likumu, kurš noteica, ka laulības šķiršanai var būt tikai viens no diviem pamatiem: nesavienojamas atšķirības laulātā pāra starpā vai viena laulātā neārstējams vājprāts. 1970. gadā Vienoto štatu likumu komisāri (*Commissioners on Uniform State Laws*) sagatavoja Vienoto laulības un laulības šķiršanas aktu (*Uniform Marriage and Divorce Act*), kurš noteica, ka laulība ir šķirama neatkarīgi no kāda laulātā vainas, ja tiesa secina, ka laulība ir neatgriezeniski izirusi (*irretrievable breakdown of marriage* – angļu val.⁵⁵¹). Daudzu štatu likumdevēji pieņēma minēto likumu, un līdz 1980. gadam gandrīz visos ASV štatos bija pieņemti normatīvie akti, kuri noteica, ka, lai laulība varētu tikt šķirta, vienam laulātajam nav nepieciešams obligāti norādīt uz otra laulātā vainu laulības iziršanā.⁵⁵²

⁵⁴⁵ Currie D.P., Kay H.H., Kramer L. Conflict of Laws. Cases-Comments-Questions. Series 6th edition. St.Paul (Minnesota): West Group, 2001, p.541.

⁵⁴⁶ Friedman L.M. A Moving Target. Class, Gender, and Family Law in the Nineteenth-Century United States. In: Steinmetz W. (ed.) *Private Law and Social Inequality in the Industrial Age. Comparing Legal Cultures in Britain, France, Germany, and the United States*. New York: Oxford University Press, 2005, p.168.

⁵⁴⁷ Antokolskaia M. Divorce Law in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, p.46.

⁵⁴⁸ Ibid, pp.50-51.

⁵⁴⁹ Friedman L.M. A Moving Target. Class, Gender, and Family Law in the Nineteenth-Century United States. In: Steinmetz W. (ed.) *Private Law and Social Inequality in the Industrial Age. Comparing Legal Cultures in Britain, France, Germany, and the United States*. New York: Oxford University Press, 2005, p.170.

⁵⁵⁰ Ibid, p.175.

⁵⁵¹ Irretrievable Breakdown of Marriage. West's Encyclopedia of American Law. Series 2nd edition. [B.v.]: The Gale Group, 2008. Pieejams: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Irretrievable+Breakdown+of+Marriage> [aplūkots 2017.gada 23.janvārī].

⁵⁵² Legal Dictionary. The Free Dictionary. Divorce. Pieejams: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/divorce> [aplūkots 2016.gada 29.decembrī].

Tā bija ļoti nozīmīga reforma, jo ļāva katrai pusei pieprasīt un saņemt laulības šķiršanu pēc vienas pusējas vēlēšanās. Mūsdienās, ja ASV kāds vēlas izkļūt no savas laulības, neviens viņu nevar no tā atturēt – ne otrs laulātais, ne valsts.⁵⁵³ Līdz ar to secināms, ka šajā jautājumā pastāv būtiska atšķirība starp tām Eiropas valstīm, kurās noteiktos gadījumos laulība tiek šķirta tikai tad, ja viens laulātais pierāda otra laulātā vainu laulības iziršanā, tādējādi nepieļaujot laulības šķiršanu viena laulātā vienas pusējas iegribas dēļ (kā jau minēts, šāds regulējums ir, piemēram, Latvijā, Lietuvā, Anglijā un Velsā, Francijā), un ASV, kur šāda viena laulātā kaprīze likumos ir atļauta ar mērķi nodrošināt ikviena cilvēka tiesības uz laulības šķiršanu.⁵⁵⁴

Ļoti svarīgi ir atzīmēt, ka atšķirībā no ASV tiesības uz laulības šķiršanu Eiropā nekad nav tikušas atzītas par patstāvīgām cilvēktiesībām, ko aizsargātu Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Tas galvenokārt ir skaidrojams ar laulības šķiršanas jautājuma politisko sensitivitāti, ko spilgti ilustrē ECT 1986. gada lieta *Johnston and others v. Ireland*, kas bija pirmais mēģinājums piesaukt tiesību uz laulības šķiršanu aizsardzību Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā. Lai gan 2016. gadā – tieši 30 gadus pēc sprieduma lietā *Johnston and others v. Ireland* pasludināšanas – ECT radās iespēja tajā paustos argumentus noraidīt savos nesenojos nolēmumos lietās *Piotrowski v. Poland* un *Babiarz v. Poland*, tomēr arī šoreiz abās lietās ECT atzina, ka no Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas neizriet tiesības uz laulības šķiršanu, tādējādi 21. gadsimtā vēlreiz uzsverot, ka tiesības uz laulības šķiršanu nav patstāvīgas cilvēktiesības. Autore uzskata, ka 21. gadsimtā šāds atzinums nav pieņemams.⁵⁵⁵

Būtiski ir atzīmēt, ka tiesības uz laulības šķiršanu netika ietvertas arī ES Pamattiesību hartā, kura tika izsludināta tikai 2012. gadā.⁵⁵⁶ Tas ir ievērtības cienīgs fakts, ņemot vērā to, ka ES Pamattiesību hartas izstrādes laikā pat Īrijā jau bija ieviests laulības šķiršanas institūts, un vienīgās valstis Eiropā, kurās tas joprojām nebija ieviests, bija Malta un Vatikāns. Lai gan nav iespējams noskaidrot, vai tiesības uz laulības šķiršanu ES Pamattiesību hartā tika izlaistas apzināti vai arī šo

⁵⁵³ Friedman L.M. A Moving Target. Class, Gender, and Family Law in the Nineteenth-Century United States. In: Steinmetz W. (ed.) *Private Law and Social Inequality in the Industrial Age. Comparing Legal Cultures in Britain, France, Germany, and the United States*. New York: Oxford University Press, 2005, p.176.

⁵⁵⁴ Vienlaikus jāatzīmē, ka divi ASV štati – Ņujorka (*State of New York*) un Misisipi (*State of Mississippi*) – joprojām laulību atļauj šķirt tikai tad, ja abi laulātie ir savstarpēji vienojušies par laulības šķiršanu vai ja viens laulātais pierāda otra laulātā vainu laulības iziršanā. Fretwell Wilson R. The Harmonisation of Family Law in the United States. In: Boele-Woelki K., Sverdrup T. (eds.) *European Challenges in Contemporary Family Law*. Antwerp: Intersentia, 2008, p.29. Ja laulāto savstarpējās attiecības ir tik naidīgas, ka viņi nav spējīgi vienoties par laulības šķiršanu, un ja turklāt vienam laulātajam neizdodas pierādīt otra laulātā vainu laulības iziršanā, tad laulātajiem šajos štatos nav juridiskas iespējas izšķirties. Autore gan uzskata, ka, ja laulātie nespēj vienoties par laulības šķiršanu, ir svarīgi, lai vienam laulātajam tomēr būtu tiesiska iespēja izšķirties no otra laulātā arī bez nepieciešamības pierādīt viņa/viņas vainu laulības iziršanā. Latvijā šādā situācijā laulība tiks šķirta pēc tam, kad trīs gadus nebūs pastāvējusi laulāto faktiskā kopdzīve (CL 72. un 73. pants). Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 20.decembris, nr.187.

⁵⁵⁵ Antokolskaia M. Divorce Law in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, p.44. Darba autore uzskata, ka šis jautājums ir tik svarīgs, ka, lai izprastu iemeslus, kādēļ ECT neatzīst tiesības uz laulības šķiršanu par patstāvīgām cilvēktiesībām, un šādas ECT nostājas tiesiskās sekas, autore pat veica ECT judikatūras analīzi šajā jautājumā. Skatīt Pielikumu Nr.2 „Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu analīze attiecībā uz tiesībām uz laulības šķiršanu”.

⁵⁵⁶ Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012. 26. oktobris, nr.C 326.

tiesību izlaišana bija tikai paviršība, praksē tas nozīmē to, ka pat šodien Eiropā tiesības uz laulības šķiršanu nav patstāvīgas civiltiesības un tās nav aizsargātas ne Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā, ne ES tiesībās.⁵⁵⁷

Jāatzīmē, ka Roma III regulas, kura, kā jau ievadā tika minēts, satur unificētas kolīziju normas attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, 10. pantā ir teikts, ka, ja saskaņā ar Roma III regulas 5. vai 8. pantu piemērojami tiesību akti neparedz laulības šķiršanu, piemēro tiesas valsts likumu (*lex fori*).⁵⁵⁸ Lai gan varētu šķist, ka tas liecina par to, ka tiesības uz laulības šķiršanu netieši ES līmenī tiek atzītas⁵⁵⁹, Roma III regulas 13. pants nosaka, ka šī regula neuzliek pienākumu tās iesaistītās dalībvalsts tiesai, kuras tiesību aktos nav paredzēta laulības šķiršana (šis noteikums Roma III regulas izstrādes laikā bija attiecināms uz Maltu), pasludināt šīs laulības šķiršanu saskaņā ar Roma III regulu.⁵⁶⁰ Secināms, ka Roma III regulā tomēr tiek noliegtas ikviena cilvēka tiesības uz laulības šķiršanu, lai gan šai regulai vajadzētu veicināt personu brīvu pārvietošanos ES ietvaros.⁵⁶¹

Autore gan secina, ka, neskatoties uz faktu, ka formāli tiesības uz laulības šķiršanu Eiropā joprojām nav atzītas par patstāvīgām un aizsargājamām civiltiesībām, laulības šķiršana Eiropas valstīs tomēr laika gaitā ir tikusi arvien vairāk atvieglota un vienkāršota, tādējādi padarot to laulātajiem pieejamāku. Saistībā ar minēto jāatzīmē, ka, lai gan ilgu laiku laulību bija iespējams šķirt tikai tiesā, mūsdienās normatīvie akti daudzās valstīs paredz iespēju laulību šķirt ne tikai tiesā, bet, kā jau tika minēts, arī ārpus tiesas, piemēram, administratīvā iestādē vai pie zv. notāra.

Autore jau šā darba 1. nodaļas 1.3.2. apakšnodaļā rakstīja par to, ka laulības institūts ir indivīda un sabiedrības interešu sintēze. Tas attiecas arī uz laulības šķiršanas institūtu, proti, atbilstoši indivīda interesēm, nevienam cilvēkam nedrīkst piespiest dzīvot laulībā, savukārt, atbilstoši sabiedrības interesēm, laulības šķiršana būtu jāaizliedz.⁵⁶² Autore uzskata, ka citēšanas un pārdomu vērtu atziņu par laulības institūta nozīmi 1888. gadā ir paudusi ASV Augstākā tiesa lietā *Maynard v. Hill*: „[Laulība] (...) ir institūts, kura saglabāšanā tā šķīstībā sabiedrība ir dziļi ieinteresēta, jo tas

⁵⁵⁷ Antokolskaia M. Divorce Law in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, p.45.

⁵⁵⁸ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁵⁵⁹ Boele-Woelki K. For Better or for Worse: The Europeanization of International Divorce Law. In: Šarčević P., Volken P. (founding eds.) Bonomi A., Romano G.P. (eds.) *Yearbook of Private International Law. Vol.XII – 2010. Published in Association with Swiss Institute of Comparative Law*. Munich: sellier european law publishers, 2011, p.21.

⁵⁶⁰ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁵⁶¹ Boele-Woelki K. For Better or for Worse: The Europeanization of International Divorce Law. In: Šarčević P., Volken P. (founding eds.) Bonomi A., Romano G.P. (eds.) *Yearbook of Private International Law. Vol.XII – 2010. Published in Association with Swiss Institute of Comparative Law*. Munich: sellier european law publishers, 2011, p.21.

⁵⁶² Čakste K. Civiltiesības. [b.v.]: [b.i.], 1940, 109.lpp.

ir ģimenes un sabiedrības pamats, bez kura nebūtu ne civilizācijas, ne progress.”⁵⁶³ Lai gan jāatzīst, ka mūsdienās attiecībā uz laulības šķiršanu indivīda un sabiedrības intereses valstu normatīvajos aktos, no vienas puses, ir tikušas sabalansētas, tomēr, no otras puses, valstis, apzinādamās, ka ģimene ir ikvienas valsts pamats, tomēr ir bažīgas par laulības šķiršanu skaita pieaugumu tajās un domā par iespējām samazināt laulības šķiršanu skaitu.

Pēc autores domām, lai gan stingrāka laulības šķiršanas tiesiskā regulējuma ieviešana varētu samazināt šķirto laulību skaitu, šādam tiesiskajam regulējumam vienlaikus būtu arī negatīvas sekas – samazinātos noslēgto laulību skaits un pieaugtu ārpus laulības dzimušo bērnu skaits. Lai gan autore neatbalsta laulības šķiršanu un uzskata to par galējo problēmas risinājumu, tomēr vienlaikus autore ir pārliecināta, ka nebūtu pareizi, ja mūsdienās laulības šķiršanai likumā tiktu radīti jauni šķēršļi, jo ir svarīgi apzināties arī to, ka dzīvē var būt tādas situācijas, kurās ir svarīgi, lai laulības šķiršana laulātajam tomēr būtu diezgan viegli pieejama, piemēram, ja viens laulātais īsteno fizisku vai emocionālu vardarbību pret otru laulāto un/vai pāra bērniem. Līdz ar to ir nepieciešams domāt par citiem risinājumiem, kā samazināt laulības šķiršanu skaitu.

Jāuzsver, ka patiešām pastāv mazāk radikāli veidi, kā stiprināt laulību un mazināt vieglprātīgo laulības šķiršanas gadījumu skaitu. Viens no šiem veidiem ir mediācijas izmantošana laulības šķiršanas procesā. ES veicina mediācijas kā ģimenes strīdu risināšanas mehānisma izmantošanu tās dalībvalstīs⁵⁶⁴, tādēļ, piemēram, visām ES dalībvalstīm līdz 2011. gada maijam bija pienākums ieviest tā dēvēto Mediācijas direktīvu⁵⁶⁵, kura, cita starpā, piešķir tiesnešiem tiesības strīda puses aicināt vispirms izmēģināt mediāciju, ja tiesa uzskata, ka konkrētajā gadījumā mediācija būtu piemērots līdzeklis strīda izšķiršanai.⁵⁶⁶ Autore atzinīgi vērtē to, ka no Civilprocesa likuma (turpmāk – CPL) 149. panta otrās daļas izriet, ka ikvienā gadījumā, kad Latvijas tiesā ir uzsākta laulības šķiršanas lieta, tiesnesim ir pienākums vispirms pusēm piedāvāt izmantot mediāciju, un, ja puses tam piekrīt, tiesnesis saskaņā ar CPL 149. panta ceturto prim daļu pieņem nepārsūdzamu lēmumu par mediācijas izmantošanu.⁵⁶⁷

Jāatzīmē, ka pastāv vēl arī citas iespējas, kā samazināt šķirto laulību skaitu. Juridiskajā literatūrā ir norādīts, ka tā vietā, lai normatīvajos aktos liktu uzsvaru uz šķēršļu radīšanu laulības šķiršanai, valstij vajadzētu koncentrēties uz preventīviem pasākumiem, piemēram, šķēršļu radīšanu laulības noslēgšanai. Līdz ar to „solis pareizajā virzienā” būtu valsts apmaksāti pirmslaulību kursi,

⁵⁶³ Maynard v. Hill. 125 U.S. 190 (1888), p.211.

Pieejams: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/125/190/case.html> [aplūkots 2017.gada 12.februārī].

⁵⁶⁴ McClean D., Ruiz Abou-Nigm V. Morris: The Conflict of Laws. Series 8th edition. London: Sweet & Maxwell, 2012, p.248.

⁵⁶⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2008/52/EK (2008. gada 21. maijs) par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2008. 24. maijs, nr.L 136.

⁵⁶⁶ Pārskats par starpniecību ES.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_eu_overview_on_mediation-63-lv.do [aplūkots 2016.gada 21.decembrī].

⁵⁶⁷ Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 4.jūnijs, nr.108.

kuriem ideālā gadījumā vajadzētu būt obligātiem pirms ikvienas laulības noslēgšanas. Lai gan tas radītu lielas izmaksas, tas atmaksātos, jo sabiedrībai tiktu nodots vēstījums, ka laulības institūts valstij ir svarīgs un ka laulībā nevajadzētu stāties bezrūpīgi un bez sagatavošanās.⁵⁶⁸ Jāatzīmē, ka vairāki ASV štati savos nacionālajos regulējumos ir ietvēruši normas, kuras aicina pārus pirms laulības noslēgšanas brīvprātīgi apmeklēt pirmslaulību konsultācijas.⁵⁶⁹

Jāuzsver, ka ASV ideja par pirmslaulību konsultācijām nav oriģināla, jo tādas vēsturiski rīko Kristīgā baznīca ar mērķi palielināt laulāto izredzes uz veiksmīgu laulību, tādējādi samazinot laulības šķiršanas iespējamību. Arī Latvijā tiek domāts par to, kā mazināt lielo laulības šķiršanu skaitu. Lai to paveiktu, Ģimenes valsts politikas pamatnostādņēs 2011. – 2017. gadam tika noteikts virsmērķis – stiprināt laulības un ģimenes institūtu.⁵⁷⁰ Atbilstoši minētajam, tika izstrādāti pirmslaulību mācību programmas materiāli „Laulības tiesiskie, psiholoģiskie, ētiskie un sadzīves aspekti. Pirmslaulību mācību programma personām, kuras vēlas reģistrēt laulību dzimtsarakstu nodaļā”.⁵⁷¹ Tieslietu ministrija skaidroja, ka šīs programmas galvenais mērķis ir nodrošināt topošajām ģimenēm iespēju iegūt zināšanas un veidot izpratni par laulības tiesiskajiem, psiholoģiskajiem, ētiskajiem un sadzīves aspektiem.⁵⁷² Pirmslaulību apmācību programma tika uzsākta 2017. gada 22. jūnijā, tā ir brīvprātīga un bezmaksas.⁵⁷³ Autore pozitīvi vērtē to, ka arī Latvijā ir izstrādāta pirmslaulību mācību programmu, jo tai ir potenciāls nodrošināt to, ka pāris, kurš noslēdz laulību, jau laulības noslēgšanas brīdī ir vispusīgi zinošs par jautājumiem, kuri ir saistīti ar dzīvi laulībā, tādējādi palielinot varbūtību, ka pēc laulības noslēgšanas šāds pāris spēs veiksmīgi risināt laulības laikā radušos problēmjautājumus un izvairīsies no laulības šķiršanas.

3.2.3.3. Laulības šķiršanas institūts islāmā

Visbeidzot ir nepieciešams īsumā pievērsties laulības šķiršanas institūta regulējumam islāmā. Islāma tiesībās (šariātā⁵⁷⁴) ir paredzēta trīs veidu laulības šķiršana:

⁵⁶⁸ White K.D. Covenant Marriage: an Unnecessary Second Attempt at Fault-based Divorce. *Alabama Law Review*. July 1, 2010, vol. 61, no. 4, pp.886-887. EBSCOhost Academic Search Complete [online database].

Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3537/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=33&sid=b9767613-fc35-4c9f-b707-a17c0584c127%40sessionmgr4009> [aplūkots 2017.gada 17.jūlijā].

⁵⁶⁹ Lyman R. Trying to Strengthen an “I Do” With a More Binding Legal Tie.

Pieejams: http://www.nytimes.com/2005/02/15/us/trying-to-strengthen-an-i-do-with-a-more-binding-legal-tie.html?_r=0 [aplūkots 2017.gada 16.janvārī].

⁵⁷⁰ Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011. – 2017. gadam. 7.lpp.

Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/lmpamn_200111_gvp.pdf [aplūkots 2016.gada 29.decembrī].

⁵⁷¹ Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Pirmslaulību mācību programma.

Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/cits/pirmslaulibu-macibu-programma> [aplūkots 2016.gada 29.decembrī].

⁵⁷² Turpat.

⁵⁷³ Adamane A. Šonedēļ uzsāks Pirmslaulību apmācību programmu.

Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/aktualitates/tm-informacija-presei/sonedel-uzsaks-pirmslaulibu-apmacibu-programmu> [aplūkots 2017.gada 29.jūnijā].

⁵⁷⁴ Hatšteins M. Pasaules reliģijas. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2008, 101.lpp.

- 1) vīra veikta repudiācija jeb vienpusēja atsacīšanās no sievas (*talaq* – arābu val.),
- 2) laulības šķiršana kompensācijas dēļ, kurai saskaņā ar juristu vairākuma viedokli ir nepieciešama gan vīra, gan sievas piekrišana (*khul* – arābu val.),
- 3) laulības šķiršana tiesā uz kāda tiesiska pamata, piemēram, pamešana, kaitējuma nodarīšana (*faskh, firaq, tatliq* – arābu val.). Starp islāma tiesību skolām (hanafītu skola, mālikītu skola, šāfiītu skola, hanbalītu skola⁵⁷⁵) ievērojami atšķiras viedoklis par to, cik lielā mērā sieva ir tiesīga ierosināt laulības šķiršanu tiesā, balstoties uz kādu no tiesiskajiem pamatiem.⁵⁷⁶

Visizplatītākais laulības šķiršanas veids islāmā ir *talaq*. Tas ir performatīvs izteikums – pareizo vārdu paziņošana pareizajā formā, kas var radīt pārmaiņas citu personu statusā. *Talaq* var būt divu veidu: atsaucams un neatsaucams. Ja repudiācija ir atsaucama, vīrs ir tiesīgs vienpusēji izlemt atjaunot laulāto attiecības gaidīšanas perioda (*idda* – arābu val.) laikā, kas seko visām laulībām, kurās ir noticis dzimumakts. Vīrs ir tiesīgs sievu paņemt atpakaļ bez viņas piekrišanas, un viņam nav vēlreiz sievai jāpasniedz kāzu dāvana naudas izteiksmē (*mahr* – arābu val.), jo sākotnējais laulības līgums joprojām ir spēkā.⁵⁷⁷

Ja gaidīšanas laiks ir notecējis vai arī tas nav bijis vajadzīgs, jo laulības laikā nav noticis dzimumakts, repudiācija ir neatsaucama. Tādā gadījumā vīram nav tiesību vienpusēji sievu paņemt atpakaļ un, lai pāris atkal varētu būt kopā, viņiem ir jānoslēdz jauna laulība un vīram jāpasniedz sievai jauna kāzu dāvana naudas izteiksmē. Ja vīrs jau divreiz ir vienpusēji atsacījies no sievas, taču abas reizes tomēr ir paņēmis viņu atpakaļ gaidīšanas perioda laikā, tad trešā repudiācija ir absolūta, kas nozīmē to, ka laulātajiem rodas pilnīgs aizliegums noslēgt jaunu laulību savā starpā. Pāris ir tiesīgs noslēgt jaunu laulību savā starpā tikai pēc tam, kad bijusī sieva ir apprecējusies ar citu vīrieti, viņiem ir bijis dzimumakts un pēc tam laulība ir šķirta vai izbeigusies ar jaunā vīra nāvi.⁵⁷⁸

Talaq ir divi veidi – mutiska repudiācija (vienkāršais *talaq*) un repudiācija, kurai seko noteikta juridiska procedūra (administratīvais *talaq*).⁵⁷⁹ Lai gan Korāns to nekad nav atļāvis, praksē ir attīstījies un dažās valstīs joprojām juridiski ir atļauts trīskāršais *talaq*, kas nozīmē to, ka vīrs ir tiesīgs trīs reizes pēc kārtas pateikt vai uzrakstīt vārdu „*talaq*” un laulība ir nekavējoties šķirta.⁵⁸⁰ 2017. gada 22. augustā Indijas Augstākā tiesa ļoti nozīmīgā spriedumā nolēma aizliegt trīskāršo *talaq* Indijā⁵⁸¹, kur daudzi musulmaņu vīri bija sākuši realizēt trīskāršo *talaq* ar vēstules, mobilā

⁵⁷⁵ Hatšteins M. Pasaules reliģijas. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2008, 103.lpp.

⁵⁷⁶ Ali K. Marriage in Classical Islamic Jurisprudence: a Survey of Doctrines. In: Quraishi A., Vogel F.E. (eds.) *The Islamic Marriage Contract. Case Studies in Islamic Family Law*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2008, p.23.

⁵⁷⁷ Ibid, p.24.

⁵⁷⁸ Ibid.

⁵⁷⁹ Ní Shúilleabháin M. Cross-Border Divorce Law: Brussels II bis. New York: Oxford University Press, 2010, p.24.

⁵⁸⁰ Triple *Talaq*: India Court Bans Islamic Instant Divorce.

Pieejams: <http://www.bbc.com/news/world-asia-india-41008802> [aplūkots 2017.gada 22.augustā].

⁵⁸¹ Ibid.

tālrunā (zvans, īsziņa), telesakaru lietojumprogrammas *Skype*, tiešsaistes sociālā tīkla tīmekļa vietnes *Facebook* un tiešsaistes tīkla lietotnes viedtālruniņiem *WhatsApp* palīdzību.⁵⁸²

Secināms, ka šariātā sievietes tiesības laulības šķiršanas procesā ir ļoti ierobežotas, bet *talaq* gadījumā sievietei nav nekādu tiesību.

3.2.4. Laulības šķiršanu regulējošo ģimenes tiesību normu un pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo starptautisko privāttiesību normu unifikācijas centieni

No līdz šim šajā darbā rakstītā ir secināms, ka laulības šķiršanas institūta materiālais un procesuālais tiesiskais regulējums dažādās valstīs ievērojami atšķiras. Nolūkā veicināt ģimenes tiesību harmonizāciju Eiropā 2001. gadā tika nodibināta šajā darbā jau minētā Eiropas ģimenes tiesību komisija (turpmāk – CEFL), kuras sastāvā ietilpst aptuveni 26 ģimenes tiesību un salīdzināmo tiesību eksperti no dažādām Eiropas valstīm.⁵⁸³ Latviju CEFL pārstāv Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Civiltiesisko zinātņu katedras docente Inese Lībiņa-Egnere.⁵⁸⁴ CEFL pirmais sasniegums bija 2004. gadā publicētie Eiropas ģimenes tiesību principi attiecībā uz laulības šķiršanu un uzturlīdzekļiem starp bijušajiem laulātajiem (*Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance between Former Spouses*).⁵⁸⁵

Lai gan šie principi nav likums, bet gan tikai juridiski nesaistošs modelis, tie atspoguļo nozīmīgu „soli” laulības šķiršanas tiesību attīstībā Eiropā. Šo principu mērķis ir pārstāvēt labāko no laulības šķiršanas tiesiskajiem regulējumiem Eiropā, tādēļ tie var kalpot par iedvesmas avotu Eiropas valstu nacionālajiem likumdevējiem, kuri apsver domu par laulības šķiršanas tiesību reformu savā valstī.⁵⁸⁶ Piemēram, šajos principos ir noteikts, ka, ja laulātie ir vienojušies par laulības šķiršanu un ja viņiem nav kopīgu nepilngadīgu bērnu, kuri būtu jaunāki par 16 gadiem, laulība tiek šķirta nekavējoties, neparedzot nekādu pārdomu laiku (1:5 principa otrā daļa⁵⁸⁷), savukārt, ja laulības šķiršanu ierosina viens laulātais bez otras puses piekrišanas, tad laulība ir uzskatāma par izirušu un tādēļ šķirama, ja vienu gadu nepastāv laulāto faktiskā kopdzīve

⁵⁸² Triple *Talaq*: India Court Bans Islamic Instant Divorce.

Pieejams: <http://www.bbc.com/news/world-asia-india-41008802> [aplūkots 2017.gada 22.augustā].

⁵⁸³ Commission on European Family Law. Pieejams: <http://ceflonline.net/history/> [aplūkots 2017.gada 2.februārī].

⁵⁸⁴ Commission on European Family Law. Experts. Pieejams: <http://ceflonline.net/experts/> [aplūkots 2017.gada 2.februārī].

⁵⁸⁵ Commission on European Family Law. EFL series. Pieejams: <http://ceflonline.net/efl-series/> [aplūkots 2017.gada 2.februārī].

⁵⁸⁶ Antokolskaia M. Divorce Law in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, p.65.

⁵⁸⁷ Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance between Former Spouses. K. Boele-Woelki, F. Ferrand, C. González Beilfuss et al. Antwerp: Intersentia, 2004, p.136.

(1:8 princips⁵⁸⁸). No minētā autore secina, ka šie principi ir lakoniski un diezgan liberāli, un, ņemot vērā to, ka valstu likumdevēji laulības šķiršanas jomā tomēr ir diezgan konservatīvi, pastāv pamatotas šaubas par to, vai valstis šos principus patiešām ieviesīs savos nacionālajos regulējumos. Jāatzīmē gan, ka vismaz viena Eiropas valsts – Portugāle – 2008. gadā, balstoties uz minētajiem principiem, jau ir paguvusi reformēt savu nacionālo laulības šķiršanas tiesisko regulējumu.⁵⁸⁹

Lai atrisinātu minētās atšķirības dažādu valstu laulības šķiršanas tiesiskajā regulējumā, jau 20. gadsimta sākumā sākās un joprojām turpinās starptautisko privāttiesību normu unifikācijas mēģinājumi attiecībā uz pārobežu laulības šķiršanu. Klasiskajā starptautisko privāttiesību teorijā vienmēr ir pastāvējis uzskats, ka vienam no galvenajiem kolīziju normu piemērošanas mērķiem vajadzētu būt pieņemto nolēmumu starptautiskai unifikācijai. Daiļrunīgākie šīs idejas ierosinātāji bija viens no ietekmīgākajiem 19. gadsimta vācu juristiem Frīdrihs Karls fon Savinji (*Friedrich Carl von Savigny*) un viens no ievērojamākajiem 19. gadsimta amerikāņu juristiem Džozefs Storijs (*Joseph Story*). Neskatoties uz dažām nenozīmīgām domstarpībām, 20. gadsimta sākumā lielākā daļa valstu šo ideju savās starptautiskajās privāttiesībās atbalstīja.⁵⁹⁰

Tomēr kopš tā laika daudzi teorētiķi ir diskutējuši par to, ka, lai gan pilnīga unifikācija ir slavējams mērķis, tas ir nerasniedzams, kā rezultātā starptautisko privāttiesību teorija un prakse mūsdienās atzīst un atbalsta citus mērķus, piemēram, nepieciešamību panākt materiālu taisnīgumu, kā arī starptautiskai unifikācijai pilnīgi pretēju mērķi – nepieciešamību vai vēlmi aizsargāt valsts vai nacionālās intereses, īpaši tiesas valsts (*lex fori*) intereses.⁵⁹¹ Jāatgādina, ka, kā jau tika minēts šā darba 1. nodaļas 1.3.4. apakšnodaļā, publiskās kārtības atruna ir līdzeklis, ar kura palīdzību ir iespējams atteikt piemērot tādu ārvalsts likumu, kura piemērošanas rezultāts būtu pretējs tiesas valsts pamatvērtībām un pamatprincipiem, un atteikt atzīt un izpildīt tādu ārvalsts tiesas nolēmumu, kura atzīšanas rezultāts būtu pretējs atzīstošās valsts publiskajai kārtībai.

Ievērojamākie unifikācijas mēģinājumi pārobežu laulības šķiršanas lietās ir izstrādāti šā darba 1. nodaļas 1.3.4. apakšnodaļā jau minētās Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences ietvaros, piemēram, Konvencija par laulību šķiršanu un laulāto atšķiršanu atzīšanu (*Convention of 1 June 1970 on the Recognition of Divorces and Legal Separations*), Konvencija par laulāto mantisko attiecību režīmiem piemērojamo likumu (*Convention of 14 March 1978 on the Law Applicable to Matrimonial Property Regimes*), Konvencija par starptautisko bērnu uzturlīdzekļu un citu ģimenes uzturlīdzekļu veidu piedziņu (*Convention of 23 November 2007 on the International*

⁵⁸⁸ Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance between Former Spouses. K. Boele-Woelki, F. Ferrand, C. González Beilfuss et al. Antwerp: Intersentia, 2004, p.137.

⁵⁸⁹ Antokolskaia M. Divorce Law in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, pp.66-67.

⁵⁹⁰ Symeonides S.C. General Report. In: Symeonides S.C. (ed.) *Private International Law at the End of the 20th Century: Progress or Regress? XVth International Congress of Comparative Law*. London: Kluwer Law International, 2000, p.62.

⁵⁹¹ Ibid, pp.62-63.

Recovery of Child Support and Other Forms of Family Maintenance).⁵⁹² Jāatzīmē, ka Latvija nav pievienojusies nevienai starptautiskai konvencijai laulības lietās. Tomēr jāņem vērā tas, ka kopš Latvijas iestāšanās ES ir tādi starptautiskie līgumi, kuriem Latvija pati vairs pievienoties nevar, jo tas ietilpst ES ekskluzīvajā kompetencē (Līguma par Eiropas Savienības darbību 3. panta otrā daļa⁵⁹³). Piemēram, ES ir pievienojusies Protokolam par uzturēšanas saistībām piemērojamiem tiesību aktiem jeb tā dēvētajam Hāgas 2007. gada protokolam (*Protocol of 23 November 2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations*), kurš tādējādi ir saistošs arī Latvijai.⁵⁹⁴

Arī ES ir aktīvi centusies unificēt tās dalībvalstu starptautisko privāttiesību normas pārrobežu laulības šķiršanas jomā, proti, laika gaitā ir pieņemtas vairākas ES regulas attiecībā uz pārrobežu laulības izbeigšanas lietu jurisdikciju, šīm lietām piemērojamo likumu, kā arī nolēmumu atzīšanu pārrobežu laulības izbeigšanas lietās. Kā jau šā darba ievadā tika minēts, ES ir pieņemta Briseles II *bis* regula un Roma III regula, ar Briseles II *bis* regulu panākot unifikāciju attiecībā uz starptautiski civilprocesuālajiem jautājumiem pārrobežu laulības izbeigšanas lietās, savukārt ar Roma III regulu ir veikta unifikācija attiecībā uz laulāto atšķiršanai un pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu tajās ES dalībvalstīs, kurām minētās regulas ir saistošas.⁵⁹⁵

Lai gan vairākums ekspertu uzskata, ka ES nav likumdošanas kompetences ģimenes tiesību (*substantive family law* – angļu val.) jomā, šis viedoklis nav neapstrīdams, un juridiskajā literatūrā ir pausts arī tāds viedoklis, ka Briseles II *bis* regula ir tikai pagaidu risinājums, uzsverot, ka labākais ilgtermiņa risinājums ar Briseles II *bis* regulas palīdzību novēršamajām kolīzijām būtu ES dalībvalstu nacionālo laulības šķiršanas tiesību normu harmonizācija.⁵⁹⁶ Autore gan ļoti apšaubā, vai tas jebkad varētu būt iespējams, ņemot vērā šajā nodaļā jau izanalizētās atšķirības starp ES dalībvalstu sensitīvajiem nacionālajiem laulības šķiršanas regulējumiem. Interesants gan ir priekšlikums izstrādāt atsevišķu *matrimonium europaeum* (latīņu val.) jeb ES laulības tiesību regulējumu, kurš būtu piemērojams tikai pārrobežu laulību lietās.⁵⁹⁷ Tiesa, pēc autores domām, arī šis priekšlikums nebūt nav viennozīmīgs un prasītu padziļinātu analīzi.

Jāatzīmē, ka Latvijai ir saistoša arī Padomes Regula (EK) Nr. 4/2009 (2008. gada 18. decembris) par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi un

⁵⁹² HCCH. Conventions, Protocols and Principles.

Pieejams: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions> [aplūkots 2017. gada 2. februārī].

⁵⁹³ Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012. 26. oktobris, nr. C 326.

⁵⁹⁴ HCCH. Status Table. 39: Protocol of 23 November 2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations. Pieejams: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=133> [aplūkots 2017. gada 2. februārī].

⁵⁹⁵ Sīkāk par Briseles II *bis* regulu un Roma III regulu skatīt šā darba 4., 5. un 6. nodaļā.

⁵⁹⁶ Ní Shúilleabháin M. Cross-Border Divorce Law: Brussels II *bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.22.

⁵⁹⁷ Ibid, p.23.

sadarbību uzturēšanas saistību lietās⁵⁹⁸ un jau minētais Hāgas 2007. gada protokols, uz kuru atsauce ir ietverta gan šīs regulas preambulā, gan tekstā.⁵⁹⁹ Šie abi tiesību akti ir cieši saistīti ar pārrobežu laulības šķiršanu, jo, piemēram, Latvijā nevar izšķirt laulību, neatrisinot jautājumu par bērna uzturlīdzekļiem (CL 77. pants⁶⁰⁰). Būtiski, ka, kā jau šajā darbā vairākkārt tika minēts, Latvija ar Lietuvu, Igauniju, Poliju, Krieviju, Baltkrieviju, Ukrainu, Kirgizstānu, Uzbekistānu un Moldovu ir noslēgusi tiesiskās palīdzības līgumus, tādējādi unificējot starptautisko privāttiesību normas pārrobežu laulības šķiršanas lietās, kurās ir iesaistīta Latvija un attiecīgā valsts. Secināms, ka, atšķirībā no laulības šķiršanu regulējošajām ģimenes tiesību normām, kuru unifikācija Eiropā pagaidām, neskatoties uz CEFL centieniem, nav izdevusies, pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamās starptautisko privāttiesību normas ES vismaz daļēji ir unificētas, turklāt Latvija ir noslēgusi tiesiskās palīdzības līgumus, tādējādi unificējot minētās starptautisko privāttiesību normas arī ar atsevišķām valstīm ārpus ES.

3.2.5. Secinājumi

Rūpīgi izpētījusi laulības šķiršanas institūta vēsturi, darba autore secina, ka tā ir bijusi ļoti sarežģīta un nozīmīgiem pavērsieniem bagāta. Ja sākotnēji Antīkajā Grieķijā un Senajā Romā laulības šķiršanas institūtam netika pievērsta īpaša uzmanība un romiešu tiesību regulējums šajā jautājumā bija salīdzinoši primitīvs un virspusējs, tad situācija ievērojami mainījās viduslaikos, kad pēc Rietumromas impērijas sabrukuma Romas Katoļu baznīcas kanoniskās tiesības noteica eiropiešu dzīves kārtību, tostarp pirmo reizi Rietumu civilizācijas vēsturē detalizēti regulējot laulības noslēgšanu un izbeigšanu. Viens no šā regulējuma pamatpostulātiem bija līdz tam nepieredzēts absolūts laulības šķiršanas institūta aizliegums, kas, pēc ievērojamu katoļu teologu domām, izriet no Jaunās Derības dogmām.

Secināms, ka situācija šajā jautājumā būtiski mainījās laika posmā no 16. līdz 18. gadsimtam, kad Protestantu reformācijas un tai sekojošās apgaismības ietekmē arvien vairāk valstu laulību sāka uzskatīt par laicīgu, nevis sakrālu institūtu. Līdz ar to daudzās valstīs tika atļauta laulības šķiršana. Autore secina, ka, ja Apvienotajā Karalistē laulību sākotnēji drīkstēja šķirt tikai parlaments, tad Francijā laulību uzreiz atļāva šķirt tiesām, savukārt ASV sākotnēji šis jautājums tika regulēts reģionāli, proti, dienvidu štatos laulību drīkstēja šķirt tikai attiecīgā štata likumdevējs,

⁵⁹⁸ Padomes Regula (EK) Nr. 4/2009 (2008. gada 18. decembris) par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi un sadarbību uzturēšanas saistību lietās. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2009. 10. janvāris, nr.L 7/1.

⁵⁹⁹ Turpat.

⁶⁰⁰ Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 17.novembris, nr.183.

savukārt ziemeļu štatos laulību atļāva šķirt tiesām. Vēlāk gan visos ASV štatos laulību tika atļauts šķirt tikai tiesām.

Tomēr, tā kā valstu normatīvajos aktos vainīguma princips no reliģiskā laulāto atšķiršanas institūta tika pārnesti uz laicīgo laulības šķiršanas institūtu, sākotnēji visās minētajās valstīs laulību bija iespējams šķirt tikai vienam laulātajam pierādot otra laulātā vainu laulības iziršanā. Līdz ar to valstu likumdevēji laulības šķiršanas tiesību normās ietvēra virkni tā dēvēto laulības šķiršanas pamatu, kas savukārt nozīmēja to, ka laulības šķiršana bija sarežģīts un dārgs process, kas balstījās uz viena laulātā vainas principu. Jāsecina, ka stingrie likuma ierobežojumi attiecībā uz laulības šķiršanu noveda pie tā, ka nolūkā „apiet” likumu gan Anglijā un Velsā, gan Francijā, gan arī ASV masveidā tika praktizētas tā dēvētās savērnieciskās laulības šķiršanas.

Darba autore secina, ka ļoti nozīmīgu reformu laulības šķiršanas institūts piedzīvoja 20. gadsimta 70. gados, kad daudzās Eiropas valstīs un ASV tika atļauta laulības šķiršana pēc abu pušu vienošanās, nenorādot uz kāda laulātā vainu laulības iziršanā. Līdz ar to laulības šķiršana vairs netika uztverta kā sankcija, kas tiek piemērota vainīgajam laulātajam. Vienlaikus secināms, ka, lai gan mūsdienās gandrīz visās Eiropas valstīs laulības šķiršana ir atļauta (vienīgais izņēmums – Vatikāns), turklāt visās Eiropas valstīs, kurās tā ir atļauta, laulātajiem pastāv iespēja vienoties par laulības šķiršanu, tomēr, ja laulātie nespēj vienoties un ja nav notecējis likumā noteiktais laulāto faktiskās kopdzīves pārtraukšanas termiņš, pēc kura notecēšanas ir atzīstams, ka laulība ir izirusi, atsevišķās Eiropas valstīs, tostarp Latvijā, tam laulātajam, kurš vēlas šķirties, joprojām ir pienākums pierādīt otra laulātā vainu laulības iziršanā, jo pretējā gadījumā laulība netiks šķirta. Jāsecina, ka minētais regulējums ir atzīstams par stingru, jo neļauj laulību šķirt pēc viena laulātā vienpusējas iegribas, ko autore vērtē pozitīvi.

Autore konstatē, ka, piemēram, Anglijā un Velsā likuma specifiskā regulējuma dēļ laulības šķiršana, vienam laulātajam norādot uz otra laulātā vainu, ir pat vieglāks un ātrāks process nekā laulības šķiršana pēc abu pušu vienošanās, kas ir skaidrojams ar to, ka tiesības uz laulības šķiršanu pēc abu pušu vienošanās lielākajā daļā Eiropas valstu joprojām tiek uzskatītas par bīstamu valsts kontroles pār laulības šķiršanu samazināšanu, savukārt daudzie šo tiesību ierobežojumi laulības šķiršanu pēc pušu vienošanās bieži padara par lēnāku un mazāk pievilcīgu laulības šķiršanas veidu.

Secināms, ka atšķirībā no ASV tiesības uz laulības šķiršanu Eiropā nekad nav tikušas atzītas par patstāvīgām cilvēktiesībām, ko aizsargātu Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, kas galvenokārt ir skaidrojams ar laulības šķiršanas jautājuma politisko sensitivitāti, ko spilgti ilustrē ECT 1986. gada lieta *Johnston and others v. Ireland*, kas bija pirmais mēģinājums piesaukt tiesību uz laulības šķiršanu aizsardzību Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā. Vienlaikus jāsecina, ka tiesības uz laulības šķiršanu nav ietvertas arī ES Pamattiesību hartā, kura tika izsludināta tikai 2012. gadā.

Autore gan secina, ka, neskatoties uz faktu, ka formāli tiesības uz laulības šķiršanu Eiropā joprojām nav atzītas par patstāvīgām un aizsargājamām cilvēktiesībām, laulības šķiršana Eiropas valstīs tomēr laika gaitā pakāpeniski ir tikusi arvien vairāk atvieglota un vienkāršota, tādējādi padarot to laulātajiem pieejamāku. Saistībā ar minēto jāatzīmē, ka, lai gan ilgu laiku laulību bija iespējams šķirt tikai tiesā, mūsdienās normatīvie akti daudzās valstīs paredz iespēju laulību šķirt arī ārpus tiesas, proti, administratīvā iestādē vai pie zv. notāra.

Jāsecina, ka laika gaitā būtiski atvieglotā laulības šķiršana ir novedusi pie nozīmīga laulības šķiršanu skaita pieauguma, kas valstīs dara bažīgas. Protams, mūsdienās neviens nešaubās par to, ka pilnīga laulības šķiršanas institūta aizliegšana būtu pretēja indivīda cilvēktiesībām, tādēļ 21. gadsimta sākumā indivīda un sabiedrības intereses attiecībā uz laulības šķiršanu valstu normatīvajos aktos, no vienas puses, ir tikušas sabalansētas, tomēr, no otras puses, vienkāršotais laulības šķiršanas process, kā rezultātā daudzās valstīs ir izveidojies ļoti augsts laulības šķiršanas līmenis, valstīm sagādā raizes un tās domā par iespējām samazināt laulības šķiršanu skaitu.

Lai gan stingrāka laulības šķiršanas tiesiskā regulējuma ieviešana varētu samazināt šķirto laulību skaitu, šādam tiesiskajam regulējumam vienlaikus būtu arī negatīvas sekas – samazinātos noslēgto laulību skaits un pieaugtu ārpus laulības dzimušo bērnu skaits. Lai gan autore neatbalsta laulības šķiršanu un uzskata to par galējo problēmas risinājumu, tomēr vienlaikus autore ir pārliecināta, ka nebūtu pareizi, ja mūsdienās laulības šķiršanai likumā tiktu radīti jauni šķēršļi, jo ir svarīgi apzināties arī to, ka dzīvē var būt tādas situācijas, kurās ir svarīgi, lai laulības šķiršana laulātajam tomēr būtu diezgan viegli pieejama, piemēram, ja viens laulātais īsteno fizisku vai emocionālu vardarbību pret otru laulāto un/vai pāra bērniem. Līdz ar to ir nepieciešams domāt par citiem risinājumiem, kā samazināt laulības šķiršanu skaitu.

Jāuzsver, ka patiešām pastāv mazāk radikāli veidi, kā stiprināt laulību un mazināt vieglprātīgo laulības šķiršanas gadījumu skaitu. Viens no šiem veidiem ir mediācijas izmantošana laulības šķiršanas procesā. Tomēr jānorāda, ka tas nav vienīgais veids, kā mazināt laulības šķiršanu skaitu. Juridiskajā literatūrā ir norādīts, ka tā vietā, lai normatīvajos aktos liktu uzsvaru uz šķēršļu radīšanu laulības šķiršanai, valstij vajadzētu koncentrēties uz preventīviem pasākumiem, piemēram, šķēršļu radīšanu laulības noslēgšanai. Līdz ar to „solis pareizajā virzienā” būtu valsts apmaksāti pirmslaulību kursi. Piemēram, vairāki ASV štati pāriem piedāvā pirmslaulību konsultācijas, un arī Latvijā ir izstrādāta un topošajiem laulātajiem jau tiek piedāvāta pirmslaulību mācību programma, kuru autore vērtē ļoti pozitīvi, jo tās mērķis ir palielināt varbūtību, ka pēc laulības noslēgšanas pāris, būdams sagatavots grūtībām, spēs tās pārvarēt un saglabās savu laulību.

Darba autore secina, ka laulības šķiršanas institūta materiālais un procesuālais tiesiskais regulējums dažādās Eiropas valstīs ievērojami atšķiras, un, nolūkā veicināt ģimenes tiesību harmonizāciju visā Eiropā 2001. gadā tika nodibināta CEFL, kuras pirmais sasniegums bija

2004. gadā publicētie Eiropas ģimenes tiesību principi attiecībā uz laulības šķiršanu un uzturlīdzekļiem starp bijušajiem laulātajiem. Secināms, ka, lai gan šie principi nav likums, bet gan tikai juridiski nesaistošs modelis, tie atspoguļo nozīmīgu „soli” laulības šķiršanas tiesību attīstībā Eiropā. Jāsecina, ka šie principi ir lakoniski un diezgan liberāli, un, ņemot vērā to, ka valstu likumdevēji laulības šķiršanas jomā tomēr ir diezgan konservatīvi, autorei ir šaubas par to, vai valstis šos principus patiešām ieviesīs savos nacionālajos regulējumos.

Lai atrisinātu minētās atšķirības dažādu valstu laulības šķiršanas tiesiskajā regulējumā, jau 20. gadsimta sākumā sākās un joprojām turpinās starptautisko privāttiesību normu unifikācijas mēģinājumi attiecībā uz pārobežu laulības šķiršanu. Ievērojamākie unifikācijas centieni pārobežu laulības šķiršanas lietās ir izstrādāti Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences ietvaros. Autore secina, ka arī ES ir aktīvi centusies unificēt tās dalībvalstu starptautisko privāttiesību normas pārobežu laulības šķiršanas jomā, proti, laika gaitā ir pieņemtas vairākas ES regulas attiecībā uz pārobežu laulības izbeigšanas lietu jurisdikciju, šīm lietām piemērojamo likumu, kā arī nolēmumu atzīšanu pārobežu laulības izbeigšanas lietās, proti, Briseles II *bis* regula un Roma III regula. Darba autore konstatē, ka Latvija ar atsevišķām valstīm ir noslēgusi tiesiskās palīdzības līgumus, tādējādi unificējot starptautisko privāttiesību normas pārobežu laulības šķiršanas lietās, kurās ir iesaistīta Latvija un attiecīgā valsts.

Secināms, ka paralēli Romas Katoļu baznīcas laulības šķiršanas institūta pilnīgam aizliegumam, kas tiešā veidā ir ietekmējis Rietumu civilizāciju pārstāvošo valstu laicīgo laulības šķiršanas regulējumu, abās pārējās Ābramiskajās reliģijās – jūdaismā un islāmā – laulības šķiršana vienmēr ir bijusi atļauta, tomēr tas nenozīmē, ka laulības šķiršanas institūts šajās reliģijās gadsimtu gaitā nav saskāries ar dažādiem izaicinājumiem un pārmaiņām. Vienlaikus jāsecina, ka gan jūdaismā, gan islāmā arī mūsdienās visbiežāk tikai vīram ir tiesības ierosināt laulības šķiršanas procesu, līdz ar to vīrieša un sievietes tiesības šajās reliģijās aizvien ir nevienlīdzīgas. Jāuzsver, ka jūdaisma normām ir likuma spēks Izraēlā, bet islāma normām – dažādās Āfrikas un Āzijas valstīs.

Mūsdienu globalizācijas apstākļos, kad pārobežu laulību nereti savā starpā noslēdz dažādu reliģiju pārstāvji, noslēdzot tā dēvēto starptautisku laulību, kā arī, kad laulāts pāris, kurā abi praktizē vienu reliģiju, pārceļas uz dzīvi valstī, kurā iedzīvotāju vairākums attiecīgo reliģiju nepraktizē un kurā šīs reliģijas normas nav juridiski saistošas, un pēc kāda laika nolemj tur savu laulību šķirt, visdažādākajos veidos saduras to reliģiju, pie kurām laulātie ir piederīgi, normas un iesaistīto valstu laicīgie tiesiskie regulējumi. Gan reliģisko likumu, gan valstu laicīgo likumu, gan reliģisko un valstu laicīgo likumu kolīzijas risina starptautisko privāttiesību normas, līdz ar to ir pienācis laiks pievērsties Briseles II *bis* regulā un Roma III regulā ietvertajām unificētajām starptautisko privāttiesību normām attiecībā uz pārobežu laulības šķiršanu.

4. PĀRROBEŽU LAULĪBAS ŠĶIRŠANAS LIETU JURISDIKCIJA: BRISELES II *BIS* REGULA

4.1. Ievads

Tā kā šā darba 3. nodaļā jau tika ieskicētas svarīgākās atšķirības dažādu valstu tiesiskajos regulējumos attiecībā uz laulības šķiršanu, autore uzskata, ka nav nepieciešams atsevišķā nodaļā padziļināti pētīt konkrētu valstu nacionālās laulības šķiršanas tiesības, tā vietā uzreiz pievērsoties starptautisko privāttiesību normām attiecībā uz pārobežu laulības šķiršanas lietu jurisdikciju jeb piekritību, pārobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu un pārobežu laulības šķiršanas nolēmumu atzīšanu.

Kā autore vairākkārt jau norādīja šā darba 3. nodaļā, laulību, tostarp pārobežu laulību, Latvijā ir iespējams šķirt ne tikai tiesā, bet arī pie zv. notāra. Tomēr pirms pārobežu laulības šķiršanas lietas ierosināšanas tiesā vai lietas uzsākšanas pie zv. notāra gan Latvijas tiesai, gan zv. notāram ir pienākums noskaidrot, kurai valstij attiecīgā pārobežu laulības šķiršanas lieta ir piekritīga un lietu ierosināt/uzsākt tikai tad, ja jurisdikcija konkrētajā gadījumā ir Latvijai.

Šā darba ievadā jau tika minēts, ka ES ietvaros, pieņemot Briseles II *bis* regulu, ir panākta unifikācija attiecībā uz pārobežu laulības izbeigšanas lietu jurisdikciju un nolēmumu atzīšanu. Kopš 2005. gada 1. marta Briseles II *bis* regulu pilnā apmērā piemēro visās ES dalībvalstīs (Briseles II *bis* regulas 72. panta 2. punkts), izņemot Dāniju (Briseles II *bis* regulas preambulas 31. punkts).⁶⁰¹ Jāpiebilst, ka, tā kā Briseles II *bis* regula nosaka gan pārobežu laulības izbeigšanas lietu piekritību, gan nolēmumu atzīšanu šajās lietās, tā ir dēvējama par dubulto tiesību aktu.⁶⁰²

Ņemot vērā to, ka, pirmkārt, Latvija ir ES dalībvalsts, otrkārt, to, ka Līguma par Eiropas Savienības darbību 288. panta otrā daļa nosaka, ka regulas ir tieši piemērojamas ES dalībvalstīs⁶⁰³, un, treškārt, to, ka EST savā spriedumā lietā *Costa v. E.N.E.L.* ir atzinusi ES tiesību pārākuma principu, kas nosaka to, ka ES tiesības ir pārākas par dalībvalstu nacionālajām tiesību normām un ka gadījumā, ja pastāv kolīzija starp dalībvalsts nacionālo regulējumu un ES tiesību normām, ES tiesību normas prevalē pār dalībvalstu nacionālajām tiesību normām⁶⁰⁴, gan Latvijas tiesai, gan zv. notāram konkrētās pārobežu laulības šķiršanas lietas piekritība visos gadījumos, kad ir piemērojama Briseles II *bis* regula, ir jānosaka saskaņā ar to. Arī CPL 5. panta trešā daļa nosaka, ka,

⁶⁰¹ Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338.

⁶⁰² Borrás A. From Brussels II to Brussels II *bis* and Further. In: Boele-Woelki K., González Beilfuss C. (eds.) *Brussels II bis: Its Impact and Application in the Member States*. Antwerpen: Intersentia, 2007, p.6.

⁶⁰³ Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012. 26. oktobris, nr.C 326.

⁶⁰⁴ Eiropas Savienības (bij. Kopienu) tiesas 1964. gada 15. jūlija spriedums lietā: 6/64 *Costa v. E.N.E.L.*, ECR, p. 585.

ja attiecīgo tiesību jautājumu regulē ne tikai Latvijas likums, bet arī Latvijā tieši piemērojamas ES tiesību normas, tad Latvijas likumu piemēro tiktāl, ciktāl to pieļauj ES tiesību normas.⁶⁰⁵

Tādējādi, ja prasības pieteikums par pārobežu laulības šķiršanu tiek iesniegts Latvijas tiesā vai attiecīgs iesniegums tiek iesniegts Latvijas zv. notāram, tad šīs lietas piekritību Latvijas tiesai/zv. notāram ir jānosaka saskaņā ar Briseles II *bis* regulu. Tas ir uzsvērts arī NL 326. pantā, kurš nosaka, ka piekritība šķirt laulību pārobežu laulības šķiršanas lietā zv. notāram pēc savas iniciatīvas ir jānosaka saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 3. pantu (NL 326. panta pirmā daļa), un, ja konkrētā pārobežu laulības šķiršanas lieta nav piekritīga Latvijai, zv. notārs laulības šķiršanas lietu neuzsāk un paziņo par to laulātajiem (NL 26. panta otrā daļa).⁶⁰⁶

Ņemot vērā minēto, šā darba 4., 5. un 6. nodaļā galvenā uzmanība tiks pievērsta ES tiesību aktu regulējumam (Briseles II *bis* regulai un Roma III regulai) attiecībā uz pārobežu laulības šķiršanas lietu jurisdikciju, pārobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu un nolēmumu atzīšanu pārobežu laulības šķiršanas lietās.

4.2. Briseles II *bis* regula un Latvijai saistošie tiesiskās palīdzības līgumi

Jāatzīmē, ka, kā jau tika minēts, Latvija ar Lietuvu, Igauniju, Poliju, Krieviju, Baltkrieviju, Ukrainu, Kirgizstānu, Uzbekistānu un Moldovu ir noslēgusi līgumus par tiesisko palīdzību, kuros ir ietvertas starptautisko privāttiesību normas, kuras nosaka piekritību pārobežu laulības šķiršanas lietā, ja tajā ir iesaistītas līgumu noslēgušās valstis. Saistībā ar Briseles II *bis* regulas piemērošanu Latvijā svarīgi ir izprast to, kā rīkoties gadījumā, ja konkrētās pārobežu laulības šķiršanas lietas jurisdikciju nosaka gan minētie Latvijai saistošie tiesiskās palīdzības līgumi, gan Latvijā tieši piemērojamā Briseles II *bis* regula. Lai gan, iespējams, pirmajā mirklī varētu šķist, ka ES regula prevalē ne tikai pār Latvijas nacionālajām tiesību normām, bet arī pār minētajiem tiesiskās palīdzības līgumiem, tā gluži nav.

⁶⁰⁵ Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2004. 23.aprīlis, nr.64. Autore gan uzskata, ka šis formulējums ir juridiski neprecīzs, jo, pirmkārt, tajā ir teikts, ka pār nacionālajām tiesību normām prevalē tikai tās ES tiesību normas, kuras Latvijā ir tieši piemērojamas un, otrkārt, tieši piemērojami var būt ES tiesību akti, savukārt ES tiesību normas var būt tieši iedarbīgas. Jāpiebilst, ka pastāv būtiska atšķirība starp ES tiesību aktu tiešo piemērojamību un ES tiesību normu tiešo iedarbību, proti, lai gan visas regulas ir tieši piemērojamas, ne visas regulu normas ir tieši iedarbīgas, taču atsevišķas tieši nepiemērojamo tiesību aktu, piemēram, pamatlīgumu un direktīvu, normas ir tieši iedarbīgas. To, vai konkrētā tiesību norma ir tieši iedarbīga, nosaka pēc tā, vai, lai attiecīgā ES tiesību norma dalībvalstī būtu spēkā, ir nepieciešama, piemēram, kāda dalībvalsts tiesību akta pieņemšana. No praktiskā viedokļa tiesību aktu tiešās piemērojamības princips nozīmē to, ka dalībvalstīm ir tiesības un pienākums piemērot attiecīgo tieši piemērojamo ES tiesību aktu, savukārt tiesību normu tiešās iedarbības princips nozīmē to, ka privātpersonai ir tiesības, balstoties uz attiecīgo tieši iedarbīgo tiesību normu, aizstāvēt savas subjektīvās tiesības. Blūzma V. Eiropas tiesību īpašie principi. Grām: Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. T. Jundža redakcijā. V. Blūzma, A. Buka, E.B. Deksnis u.c. Rīga: Juridiskā koledža, 2007, 124.-125.lpp. Jāpiebilst, ka ES tiesību normu tiešās iedarbības princips pirmo reizi tika noformulēts EST spriedumā lietā *Van Gend & Loos*. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) tiesas 1963. gada 5. februāra spriedums lietā: 26/62 *Van Gend & Loos*, ECR, p. 1.

⁶⁰⁶ Grozījumi Notariāta likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 17.novembris, nr.183.

Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 351. panta pirmo daļu ES tiesības neietekmē tiesības un pienākumus, kuri izriet no starptautiskajiem līgumiem, kurus pirms 1958. gada 1. janvāra un – attiecībā uz kandidātvalstīm – pirms to pievienošanās dienas viena vai vairākas ES dalībvalstis, no vienas puses, ir noslēgušas ar vienu vai vairākām trešajām valstīm, no otras puses.⁶⁰⁷ Tas nozīmē, ka ES starptautisko privāttiesību regulas, tostarp Briseles II *bis* regula, gadījumā, ja tās nonāk kolīzijā ar starptautiskiem līgumiem, priekšroku dod starptautiskajiem līgumiem, kurus ES dalībvalstis ir noslēgušas ar trešajām valstīm.⁶⁰⁸ Tātad, ja konkrētajā pārrobežu laulības šķiršanas lietā līdz ar Latviju ir iesaistīta Krievija, Baltkrievija, Ukraina, Moldova, Uzbekistāna vai Kirgizstāna, tad šīs pārrobežu laulības šķiršanas lietas piekritība Latvijas tiesai/zv. notāram ir jānosaka saskaņā ar tiesiskās palīdzības līgumu, kurš ir noslēgts starp Latviju un attiecīgo valsti.⁶⁰⁹

Savukārt, ja konkrētajā pārrobežu laulības šķiršanas lietā līdz ar Latviju ir iesaistīta Lietuva, Igaunija vai Polija, tad situācija ir citāda, jo minētās trīs valstis tāpat kā Latvija ir ES dalībvalstis un saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 59. panta 1. punktu Briseles II *bis* regula ES dalībvalstīs aizstāj līgumus, kuri ir noslēgti starp divām vai vairākām ES dalībvalstīm un attiecas uz jautājumiem, kurus reglamentē šī regula.⁶¹⁰ Tādējādi, ja konkrētajā pārrobežu laulības šķiršanas lietā ir iesaistīta Latvija un Lietuva, Igaunija vai Polija, tad šīs lietas piekritība Latvijas tiesai/zv. notāram tomēr ir jānosaka saskaņā ar Briseles II *bis* regulu.⁶¹¹

2015. gada sākumā, personīgi intervējot vairākus Latvijā praktizējošus zv. notārus⁶¹², autore pārliecinājās, ka šī kārtība tiek realizēta arī praksē, proti, nosakot ikvienas pārrobežu laulības šķiršanas lietas piekritību, autores intervētie zv. notāri vadās no Briseles II *bis* regulas normām vai attiecīgā tiesiskās palīdzības līguma normām. Jāpiebilst gan, ka, ņemot vērā to, ka Briseles II *bis* regula Latvijā ir tieši piemērojama, pārdomas rada tas, kādēļ Latvijas likumdevējs ir uzskatījis, ka NL ir nepieciešams īpaši uzsvērt to, ka zv. notāriem pārrobežu lietās ir jāpiemēro minētā regula. Turklāt rodas jautājums, kādēļ šāda tiesību norma ir ietverta NL, bet nav ietverta CPL, jo, kā jau minēts, Briseles II *bis* regulas piemērotājs Latvijā pārrobežu laulības šķiršanas lietās ir ne tikai zv. notārs, bet arī tiesa. Autore uzskata, ka NL 326. panta pirmā daļa ir lieka tiesību

⁶⁰⁷ Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012. 26. oktobris, nr.C 326.

⁶⁰⁸ Torga M. The Relationship between the Baltic Private International Law Treaties and the European Rules on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments. Juridiskā Zinātne. Tiesību zinātnes nākotnei, 2, 2013, nr.4, 250.lpp.

⁶⁰⁹ Stikāne L. Pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikšana saskaņā ar Briseles II bis regulu. Jurista Vārds, 2016. 29.novembris, nr.48, 22.lpp.

⁶¹⁰ Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr.1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338.

⁶¹¹ Stikāne L. Pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikšana saskaņā ar Briseles II bis regulu. Jurista Vārds, 2016. 29.novembris, nr.48, 22.lpp.

⁶¹² Autore 2015. gada janvārī intervēja zv. notārus Sandru Jakušenoku, Ilonu Ķibildi un Jāni Skrastiņu.

norma, jo zv. notāriem būtu jābūt tik kompetentiem, ka viņi arī bez īpašas, viņiem adresētas norādes NL zinātu, ka un kad viņiem ir jāpiemēro Latvijā tieši piemērojami ES tiesību akti.

4.3. Briseles II *bis* regulas jurisdikcijas normu attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanu vispārīga analīze

Labākai Briseles II *bis* regulas izpratnei vispirms ir jāpaskaidro šā tiesību akta priekšvēsture. Briseles II *bis* regulas pirmā priekštece bija Briseles II konvencija, kura formāli tika pieņemta 1998. gada maijā. Lai gan pirmais praktiskais un ļoti publiskais impulss ES dalībvalstīm kopīgu jurisdikcijas normu pārrobežu laulības šķiršanas lietās izstrādei un pieņemšanai bija regulārās un daudzskaitlīgās kolīzijas starp Francijas un Vācijas jurisdikcijām, kuras radās franču-vācu laulības šķiršanas lietās, proti, pārrobežu laulības šķiršanas lietās, kurās viens laulātais bija Francijas pilsonis, bet otrs laulātais – Vācijas pilsonis⁶¹³, šīs konvencijas pieņemšana vispārēji tika pamatota ar vienu no ES iekšējā tirgus pamatbrīvībām – personu pārvietošanās brīvību. Daži komentētāji šo Briseles II konvencijas pieņemšanas pamatojumu akceptēja, bet citi to apšaubīja, norādot, ka trūkst empīrisku pierādījumu tam, ka šī konvencija patiešām ir nepieciešama, lai atbalstītu personu brīvu pārvietošanos ES ietvaros.⁶¹⁴ Eksperti uzsvēra, ka ģimenes tiesību sasaiste ar ES iekšējā tirgus pienācīgu funkcionēšanu ir pārspīlēta.⁶¹⁵

Tā kā ar Amsterdamas līgumu, kurš stājās spēkā 1999. gada 1. maijā, tika atvieglota regulu pieņemšana tiesiskās sadarbības jomā, Eiropas Komisija ilgi nekavējās un jau 1999. gada 4. maijā izteica priekšlikumu Briseles II konvencijas normas ietvert regulā.⁶¹⁶ Kādēļ Eiropas Komisijai bija izdevīgi Briseles II konvencijas normas ietvert regulā? Tam ir vairāki iemesli: pirmkārt, kā regula Briseles II konvencijas normas šīs regulas spēkā stāšanās datumā kļūtu tieši un vienveidīgi piemērojamas visās ES dalībvalstīs, līdz ar to nebūtu nepieciešams gaidīt, kad dalībvalstis šo konvenciju ratificēs, un dalībvalstīm nebūtu nepieciešams Briseles II konvencijas normas ieviest savos nacionālajos normatīvajos aktos, kā arī nebūtu nepieciešams pieņemt atsevišķu protokolu, kurš EST piešķirtu jurisdikciju attiecībā uz šo tiesību aktu.⁶¹⁷ Drīz tika pieņemta tā dēvētā

⁶¹³ McEleavy P. The Brussels II Regulation: How the European Community Has Moved into Family Law. *International and Comparative Law Quarterly*. October 2002, vol. 51, no. 4, pp.889-890. HeinOnline [online database]. Pieejams: http://datubazes.lanet.lv:2897/HOL/Page?handle=hein.journals/incolq51&div=59&start_page=883&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults [aplūkots 2017.gada 28.jūlijā].

⁶¹⁴ Ní Shúilleabháin M. Cross-Border Divorce Law: Brussels II *bis*. New York: Oxford University Press, 2010, pp.4-5.

⁶¹⁵ McEleavy P. The Brussels II Regulation: How the European Community Has Moved into Family Law. *International and Comparative Law Quarterly*. October 2002, vol. 51, no. 4, p.897. HeinOnline [online database]. Pieejams: http://datubazes.lanet.lv:2897/HOL/Page?handle=hein.journals/incolq51&div=59&start_page=883&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults [aplūkots 2017.gada 28.jūlijā].

⁶¹⁶ Ní Shúilleabháin M. Cross-Border Divorce Law: Brussels II *bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.6.

⁶¹⁷ McEleavy P. The Brussels II Regulation: How the European Community Has Moved into Family Law. *International and Comparative Law Quarterly*. October 2002, vol. 51, no. 4, p.899. HeinOnline [online database]. Pieejams:

Briseles II regula, kura stājās spēkā 2001. gada 1. martā. Briseles II regula gan tika plaši kritizēta saistībā ar to, ka tās noteikumi attiecībā uz bērniem attiecās tikai uz abu laulāto laulībā dzimušajiem bērniem. Tā rezultātā tika izteikts priekšlikums aizvietojošai regulai, kurā būtu grozīti Briseles II regulas noteikumi attiecībā uz bērniem. Līdz ar to 2003. gada 27. novembrī tika pieņemta Briseles II *bis* regula, kura no 2005. gada 1. marta kļuva tieši piemērojama.⁶¹⁸

Turpmāk šajā darbā, analizējot Briseles II *bis* regulu, ar terminu „dalībvalsts” ir domātas visas ES dalībvalstis, izņemot Dāniju, savukārt ar terminu „tiesa”, atbilstoši Briseles II *bis* regulas 2. panta 1. punktā norādītajai termina „tiesa” definīcijai, domātas visas tās iestādes dalībvalstīs, kurām ir jurisdikcija lietās, uz kurām attiecas Briseles II *bis* regulas darbības joma.⁶¹⁹ Tātad Latvijas gadījumā ar terminu „tiesa” domāti arī zv. notāri. Saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 1. panta 1. punkta „a” apakšpunktu šo regulu piemēro civillietās, kuras ir saistītas ar laulības šķiršanu, laulāto atšķiršanu vai laulības atzīšanu par spēkā neesošu neatkarīgi no tiesas iestādes būtības.⁶²⁰

Briseles II *bis* regulas 3. panta 1. punktā ir paredzēti septiņi alternatīvi⁶²¹ pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības pamati, kuros kā piesaiste ir izmantota pārrobežu laulāto kopīgā pastāvīgā dzīvesvieta, viņu pēdējā kopīgā pastāvīgā dzīvesvieta, viena vai otra pārrobežu laulātā pastāvīgā dzīvesvieta, kā arī pārrobežu laulāto kopīgā valsts piederība (Apvienotās Karalistes un Īrijas gadījumā – pārrobežu laulāto kopīgais domicils).⁶²² Tādējādi Briseles II *bis* regulā ir paredzēta elastīga jurisdikciju izvēle, kas savukārt norāda uz to, ka Briseles II *bis* regulas 3. panta pamatā ir liberāla laulības šķiršanas politika jeb *favor divortii* (latīņu val.) nostāja.⁶²³ Šī salīdzinoši plašā jurisdikciju izvēle gan ir tikusi un joprojām tiek ļoti kritizēta, jo tā veicina *forum-shopping*.⁶²⁴

http://datubazes.lanet.lv:2897/HOL/Page?handle=hein_journals/incolq51&div=59&start_page=883&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults [aplūkots 2017.gada 28.jūlijā].

⁶¹⁸ Ní Shúilleabháin M. *Cross-Border Divorce Law: Brussels II bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.7.

⁶¹⁹ Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr.1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338.

⁶²⁰ Turpat.

⁶²¹ Eiropas Savienības (bij. Kopienas) tiesas 2009. gada 16. jūlija spriedums lietā: C-168/08 Hadadi, ECR, p. I-6871. Sk. arī: Eiropas Komisija. Prakses rokasgrāmata par Briseles IIa regulas piemērošanu. 11.lpp.

Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/brussels_ii_practice_guide_lv.pdf [aplūkots 2017.gada 28.jūlijā].

⁶²² Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr.1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338.

⁶²³ Ní Shúilleabháin M. *Cross-Border Divorce Law: Brussels II bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.149.

⁶²⁴ Sīkāk par to, kas ir *forum-shopping*, un par Briseles II *bis* regulas kritiku šajā jautājumā skatīt: Eiropas Komisija. Komisijas Ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai par to, kā tiek piemērota Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu. 4-5.lpp.

Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/matrimonial_act_part1_v3_lv.pdf [aplūkots 2017.gada 16.februārī].

Sīkāk par šo problēmjautājumu skatīt arī šīs nodaļas 4.4. apakšnodaļā.

Jānorāda, ka jurisdikcijas normu unifikācija ļauj vienā ES dalībvalstī pasludinātu nolēmumu gandrīz automātiski atzīt visās pārējās ES dalībvalstīs.⁶²⁵

Turklāt atbildētāju, kura pastāvīgā dzīvesvieta ir kādas dalībvalsts teritorijā vai kuram ir kādas dalībvalsts piederība (Apvienotās Karalistes un Īrijas gadījumā – domicils kādas dalībvalsts teritorijā), drīkst iesūdzēt tiesā citā dalībvalstī tikai saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 3., 4. un 5. pantu (Briseles II *bis* regulas 6. pants⁶²⁶). Tātad minētajos Briseles II *bis* regulas pantos noteikto piekritību attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanas lietām nedrīkst pārkāpt, jo tā ir ekskluzīva.⁶²⁷

Briseles II *bis* regulas 3. panta 1. punkts kopsakarā ar 6. pantu sākotnēji radīja vairākus jautājumus, proti, vai Briseles II *bis* regula ir piemērojama tikai attiecībā uz ES pilsoņiem un/vai pastāvīgajiem iedzīvotājiem un vai tā ir piemērojama, ja tikai viens no laulātajiem ir ES pilsonis vai pastāvīgais iedzīvotājs?⁶²⁸ Atbildi uz šiem abiem jautājumiem EST sniedza savā spriedumā lietā *Lopez v. Lopez Lizazo*⁶²⁹, kurā atzina, ka Briseles II *bis* regula ir piemērojama arī tādā gadījumā, ja tikai viena no pārrobežu laulības pusēm ir saistīta ar kādu no ES dalībvalstīm, norādot, ka, ja pārrobežu laulības šķiršanas procesā atbildētājam nav pastāvīgās dzīvesvietas nevienā no dalībvalstīm un viņš nav arī nevienas dalībvalsts pilsonis, dalībvalsts tiesa nevar pamatot savu jurisdikciju ar nacionālajām tiesībām, ja jurisdikcija saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 3. pantu ir citas ES dalībvalsts tiesai.⁶³⁰

⁶²⁵ Lamont R. Habitual Residence and Brussels IIbis: Developing Concepts for European Private International Family Law. *Journal of Private International Law*. October 2007, vol. 3, no. 2, p.262. Taylor & Francis Social Science & Humanities Library [online database].

Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3976/doi/pdf/10.1080/17536235.2007.11424325?needAccess=true> [aplūkots 2017.gada 28.jūlijā].

⁶²⁶ Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr.1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338.

⁶²⁷ Rone D. Ģimenes tiesības. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. D.L. Luteris – Timmeles zinātniskajā redakcijā. D. Eberts, I. Freija, K. Jarve u.c. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 179.lpp.

⁶²⁸ Kruger T., Samyn L. Brussels II bis: Successes and Suggested Improvements. *Journal of Private International Law*. 2016, vol. 12, no. 1, p.138. Taylor & Francis Social Science & Humanities Library [online database].

Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3976/doi/pdf/10.1080/17441048.2016.1151150?needAccess=true> [aplūkots 2017.gada 27.jūlijā].

⁶²⁹ Zviedrijas pilsoņe Kerstīna Sundelinda Lopesa (*Kerstin Sundelind Lopez*) bija noslēgusi laulību ar Kubas pilsoni Migelu Enriki Lopesu Lisaso (*Miguel Enrique Lopez Lizazo*). Visu laulības laiku pāra pastāvīgā dzīvesvieta bija Francijā. Pēc tam, kad viņi izbeidza savas attiecības, K. Sundelinda Lopesa turpināja dzīvot Francijā, bet M. E. Lopesam Lisaso atgriezās Kubā. Prasības pieteikumu par viņu pārrobežu laulības šķiršanu K. Sundelinda Lopesa iesniedza Stokholmas pirmās instances tiesā (Zviedrijā), kura konstatēja, ka saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 3. panta 1. punktu šī pārrobežu laulības šķiršanas lieta ir piekritīga tikai Francijai. K. Sundelinda Lopesa uzskatīja, ka, tā kā atbildētājam M. E. Lopesam Lisaso nav ES pilsonības un nav arī pastāvīgās dzīvesvietas kādā no ES dalībvalstīm, tad Briseles II *bis* regulas 6. pants par Briseles II *bis* regulas ekskluzīvo jurisdikciju nav piemērojams, un Zviedrijas tiesai šīs lietas piekritība būtu jānosaka saskaņā ar savām nacionālajām starptautisko privāttiesību normām. EST tam nepiekrita un norādīja, ka Zviedrijas tiesai saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 17. pantu pēc savas iniciatīvas par labu Francijas tiesām ir jāpaziņo, ka tai nav piekritības, jo saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 3. panta 1. punkta „a” apakšpunktu piekritība ir Francijas tiesām. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā: C-68/07 Lopez v. Lopez Lizazo, ECR, p. I-10403.

⁶³⁰ Turpat.

No šā sprieduma izriet, ka Briseles II *bis* regula ir piemērojama arī attiecībā uz trešo valstu pilsoņiem, kuriem ir pietiekami cieša saikne ar kādu dalībvalsti. Tātad Briseles II *bis* regulā noteiktie piekritības pamati ir piemērojami *erga omnes* (latīņu val.).⁶³¹ Proti, Briseles II *bis* regula ir piemērojama ne tikai attiecībā uz pāriem, kuros abiem ir ES pilsonība un/vai pastāvīgā dzīvesvieta ES, bet arī tad, ja tikai atbildētājam ir ES pilsonība un/vai pastāvīgā dzīvesvieta ES, kā arī tad, ja atbildētājam nav ne ES pilsonības, ne pastāvīgās dzīvesvietas ES, taču saskaņā ar Briseles II *bis* regulu konkrētā lieta tomēr ir piekritīga kādai no ES dalībvalstīm.⁶³²

Briseles II *bis* regula nosaka piekritību arī *lis pendens* (latīņu val.) un saistītu prasību gadījumā, proti, ja starp tām pašām pusēm dažādu dalībvalstu tiesās tiek iesniegtas prasības par laulības šķiršanu, laulāto atšķiršanu vai laulības atzīšanu par spēkā neesošu, tad tai tiesai, kurā prasība ir iesniegta kā otrajā, pēc savas iniciatīvas ir jāaptur tiesvedība līdz tiek noskaidrota tās tiesas piekritība, kurā prasība ir iesniegta kā pirmajā (Briseles II *bis* regulas 19. panta 1. punkts), un, ja tiek noteikts, ka piekritība ir tai tiesai, kurā kā pirmajā ir iesniegta prasība, tad tai tiesai, kurā prasība ir iesniegta kā otrajā, ir jāatsakās no piekritības par labu pirmajai tiesai (Briseles II *bis* regulas 19. panta 3. punkta pirmā daļa).⁶³³ Tādējādi šajā tiesību aktā tiek stingri piemērota tā dēvētā *prior temporis* (latīņu val.) formula.⁶³⁴

Briseles II *bis* regulas 19. pants vairāku iemeslu dēļ gan ir ticis kritizēts. Pirmkārt, tas var ievērojami aizkavēt laulības šķiršanu, tādējādi tas īsti neatbilst jau minētajai Briseles II *bis* regulas *favor divortii* politikai. Otrkārt, tas zināmā mērā var veicināt jau minēto *forum-shopping*, jo padara svarīgu to, kurā tiesā prasība ir iesniegta kā pirmajā.⁶³⁵ Tātad, ja vienas dalībvalsts tiesā tiesas process jau ir uzsākts, pārējo dalībvalstu tiesām ir jāatsakās no lietas izskatīšanas. Jāatzīmē, ka sākotnēji nebija skaidrs, kuras dalībvalsts tiesai ir jurisdikcija gadījumā, ja laulātajiem ir

⁶³¹ Persano F. No Briseles II *bis* regulas līdz priekšlikumam Padomes regulai, ar ko groza regulu (EK) Nr. 2201/2003 attiecībā uz jurisdikciju laulības lietās un ievieš noteikumus par šajās lietās piemērojamajām tiesībām. Grām.: Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Jurisdikcija un nolēmumu atzīšana un izpilde pārrobežu ģimenes lietās. Rēzekne: Latgales druka, 2010, 10.lpp.

⁶³² Kruger T., Samyn L. Brussels II *bis*: Successes and Suggested Improvements. *Journal of Private International Law*. 2016, vol. 12, no. 1, p.139. Taylor & Francis Social Science & Humanities Library [online database]. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3976/doi/pdf/10.1080/17441048.2016.1151150?needAccess=true> [aplūkots 2017.gada 27.jūlijā]. Būtiski, ka tās dalībvalsts tiesai, kurā norit tiesvedība, pamatojoties uz Briseles II *bis* regulas 3. pantu, ir jurisdikcija izskatīt arī visas pretpasības, kuras ietilpst Briseles II *bis* regulas darbības jomā (Briseles II *bis* regulas 4. pants), turklāt tās dalībvalsts tiesai, kura ir pasludinājusi spriedumu par pārrobežu laulāto atšķiršanu, ir piekritība arī minētā lēmuma pārveidē par pārrobežu laulības šķiršanu, ja to paredz attiecīgās dalībvalsts tiesību akti (Briseles II *bis* regulas 5. pants). Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr.1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338/1.

⁶³³ Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr.1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338/1.

⁶³⁴ McEleavy P. The Brussels II Regulation: How the European Community Has Moved into Family Law. *International and Comparative Law Quarterly*. October 2002, vol. 51, no. 4, p.886. HeinOnline [online database]. Pieejams: http://datubazes.lanet.lv:2897/HOL/Page?handle=hein.journals/incolq51&div=59&start_page=883&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults [aplūkots 2017.gada 28.jūlijā].

⁶³⁵ Helin M. The Impact and Application of the Brussels II *bis* Regulation in Finland. In: Boele-Woelki K., González Beilfuss C. (eds.) *Brussels II bis: Its Impact and Application in the Member States*. Antwerpen: Intersentia, 2007, p.94.

dubultpilsonība.⁶³⁶ EST spriedumā lietā *Hadadi v. Mesko* norādīja, ka, ja abiem pārrobežu laulātajiem ir divu vienu un to pašu dalībvalstu pilsonība, tad jurisdikcija ir šo abu dalībvalstu tiesām un laulātie ir tiesīgi izvēlēties, kuras dalībvalsts tiesā celt prasību.⁶³⁷

4.4. Eiropas Komisijas Ziņojums par Briseles II *bis* regulas piemērošanu

Lai gan jau 2007. gadā Barselonas Universitātes starptautisko privāttiesību profesore Alegrija Borrā (*Alegría Borrás*) pauda viedokli, ka Briseles II *bis* regula ir uzskatāma par veiksmīgu⁶³⁸, 2014. gada 15. aprīlī Eiropas Komisija sniedza Ziņojumu Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai par Briseles II *bis* regulas piemērošanu (turpmāk – Ziņojums)⁶³⁹, kurā norādīja uz vairākiem Briseles II *bis* regulas trūkumiem, kuri ir atklāti kopš ir uzsākta šīs regulas piemērošana dalībvalstīs.

Pirmkārt, Ziņojumā ir uzsvērts, ka, ja abiem laulātajiem ir divu vienu un to pašu ES dalībvalstu pilsonība, tad saskaņā ar jau minēto EST spriedumu lietā *Hadadi v. Mesko* piekritības noteikšanā nebūtu jāņem vērā tas, kuras valsts pilsonība ir „biežāk lietota”, un piekritība ir šo abu

⁶³⁶ Dekeuwer-Défossez F. La séparation dans tous ses états. Divorce. Désunion. Rueil-Malmaison: Wolters Kluwer, 2010, p.27.

⁶³⁷ Lietas *Hadadi v. Mesko* apstākļi bija sekojoši: 1979. gadā Lazlo Hadadi (*Laszlo Hadadi*) un Čilla Marta Meško (*Csilla Marta Mesko*), kuri abi ir Ungārijas pilsoņi, noslēdza laulību Ungārijā. 1980. gadā viņi abi emigrēja uz Franciju, kur dzīvo joprojām. Kopš 1985. gada, kad viņi Francijā naturalizējās, viņiem abiem ir gan Ungārijas, gan Francijas pilsonība. 2002. gadā L. Hadadi Ungārijas tiesā iesniedza prasības pieteikumu par viņa un Č. M. Meško laulības šķiršanu, savukārt 2003. gadā Č. M. Meško iesniedza prasības pieteikumu par viņas un L. Hadadi laulības šķiršanu Francijas tiesā. 2004. gada 4. maijā, proti, trīs dienas pēc tam, kad Ungārija bija pievienojusies ES, Ungārijas tiesa pasludināja L. Hadadi un Č. M. Meško laulību par šķirtu. Tiklīdz Ungārijas tiesas spriedums bija stājies spēkā, L. Hadadi Francijas tiesā iesniedza lūgumu atzīt Ungārijas tiesā pasludināto laulības šķiršanu. Taču Francijas tiesa atteicās to atzīt un pieņēma Č. M. Meško prasības pieteikumu par viņas un L. Hadadi laulības šķiršanu. Līdz ar to Francijas tiesā radās strīds par to, vai šī pārrobežu laulības šķiršanas lieta ir piekritīga Ungārijai saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 3. panta 1. punkta „b” apakšpunktu (laulāto valstspiederība) vai Francijai saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 3. panta 1. punkta „a” apakšpunktu (laulāto pastāvīgā dzīvesvieta) un „b” apakšpunktu (laulāto valstspiederība). EST uzsvēra, ka no Briseles II *bis* regulas 3. panta 1. punkta „b” apakšpunkta formulējuma neizriet, ka varētu tikt ņemta vērā tikai „biežāk lietotā” pilsonība. Tieši pretēji – saskaņā ar minēto tiesību normu pārrobežu laulības šķiršanas lieta ir piekritīga abu dalībvalstu, kuru pilsonība ir laulātajiem, tiesām un laulātie ir tiesīgi izvēlēties, kuras dalībvalsts tiesā celt prasību. Tādējādi EST atzina, ka piekritība konkrētajā lietā ir gan Ungārijas, gan Francijas tiesām un katrs no laulātajiem bija tiesīgs izvēlēties, kuras valsts tiesā celt prasību. Eiropas Savienības (bij. Kopienas) tiesas 2009. gada 16. jūlija spriedums lietā: C-168/08 *Hadadi*, ECR, p. I-6871. Šo jurisdikciju konfliktu atrisina jau minētais Briseles II *bis* regulas 19. panta 1. punkts – lietu izskata tās valsts tiesa, kurā pirmajā ir celta prasība. Tātad Ungārijas tiesai bija piekritīga šī pārrobežu laulības šķiršanas lieta, un Ungārijas tiesas spriedums ir atzīstams Francijā saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 64. panta 4. punktu. Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338/1.

⁶³⁸ Borrás A. From Brussels II to Brussels II *bis* and Further. In: Boele-Woelki K., González Beilfuss C. (eds.) *Brussels II bis: Its Impact and Application in the Member States*. Antwerpen: Intersentia, 2007, p.21.

⁶³⁹ Eiropas Komisija. Komisijas Ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai par to, kā tiek piemērota Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu.

Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/matrimonial_act_part1_v3_lv.pdf [aplūkots 2017.gada 16.februārī].

dalībvalstu tiesām, līdz ar to laulātie ir tiesīgi izvēlēties, kuras dalībvalsts tiesā vērsties.⁶⁴⁰ Autore gan uzskata, ka, tā kā EST savā spriedumā šo problēmjaudājumu jau ir atrisinājusi, tas vairs nav uzskatāms par Briseles II *bis* regulas trūkumu, jo no Līguma par Eiropas Savienību 19. panta pirmās daļas izriet, ka EST spriedumi ir saistoši visu ES dalībvalstu tiesām.⁶⁴¹

Otrkārt, kā vēl viens trūkums ir norādīts tas, ka Briseles II *bis* regulas 3. panta 1. punktā ietvertie piekritības noteikumi ir alternatīvi, nevis hierarhiski, kas kopsakarā ar to, ka visas ES ietvaros nav unificētas kolīziju normas, kuras nosaka pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, var pamudināt vienu no laulātajiem steigties uz sev izdevīgāko tiesu (Ziņojumā tā ir dēvēta par apsteigšanas sacīksti, savukārt angļu valodā to dēvē par *forum-shopping*⁶⁴²), proti, iesniegt prasības pieteikumu par laulības šķiršanu sev izdevīgākā tiesā pirms to ir paguvis izdarīt otrs laulātais, lai konkrētajai laulības šķiršanas lietai tiktu piemērots tās valsts likums, kurš ir atbilstošāks šā laulātā interesēm⁶⁴³, jo saskaņā ar valstu nacionālajām kolīziju normām pārrobežu laulības šķiršanai visbiežāk ir piemērojams tās valsts likums, kurā pārrobežu laulība tiek šķirta (*lex fori*), un tikai subsidiāri – laulāto personīgais likums.⁶⁴⁴

Ziņojumā ir norādīts, ka, lai gan šo problēmu ES ietvaros varētu novērst Roma III regula, kura unificē pārrobežu laulības šķiršanas lietām piemērojamā likuma noteikumus⁶⁴⁵, tā nav tieši piemērojama visās ES dalībvalstīs, līdz ar to šis Briseles II *bis* regulas trūkums aizvien ir aktuāls.⁶⁴⁶ Saistībā ar *forum-shopping* problemātiku pārrobežu laulības šķiršanas lietās ir jānorāda, ka tiesību doktrīnā ir uzsvērts, ka nav pietiekamu pierādījumu tam, ka pārrobežu laulības šķiršanas lietās bieži notiktu *forum-shopping*, turklāt, ja tas arī notiek, tad ne jau tādēļ, ka puses interesētu, kuras valsts likums tiks piemērots viņu pārrobežu laulības šķiršanai kā tādai, bet gan tādēļ, ka puses interesē, kuras valsts likums tiks piemērots viņu mantiskajām attiecībām un uzturlīdzekļiem⁶⁴⁷, kas ir gluži cits jautājums un plašāk ir aplūkots šā darba 2. nodaļas 2.3.2. apakšnodaļā. Vienlaikus jāatzīmē, ka

⁶⁴⁰ Eiropas Komisija. Komisijas Ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai par to, kā tiek piemērota Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu. 4.lpp.

Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/matrimonial_act_part1_v3_lv.pdf [aplūkots 2017.gada 16.februārī].

⁶⁴¹ Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012. 26. oktobris, nr.C 326.

⁶⁴² European Commission. European Judicial Network in Civil and Commercial Matters. Glossary. Forum-shopping. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/glossary/glossary_en.htm#ForumShop [aplūkots 2017.gada 19.februārī].

⁶⁴³ Eiropas Komisija. Komisijas Ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai par to, kā tiek piemērota Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu. 4.lpp. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/matrimonial_act_part1_v3_lv.pdf [aplūkots 2017.gada 16.februārī].

⁶⁴⁴ Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: Эксмо, 2005, с.343.

⁶⁴⁵ Roma III regulas padziļinātu analīzi skatīt šā darba 5. nodaļā.

⁶⁴⁶ Eiropas Komisija. Komisijas Ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai par to, kā tiek piemērota Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu. 4-5.lpp. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/matrimonial_act_part1_v3_lv.pdf [aplūkots 2017.gada 16.februārī].

⁶⁴⁷ de Boer Th. M. The Second Revision of the Brussels II Regulation: Jurisdiction and Applicable Law. In: Boele-Woelki K., Sverdrup T. (eds.) *European Challenges in Contemporary Family Law*. Antwerp: Intersentia, 2008, p.340.

ar ES dalībvalstu kolīziju normu unifikāciju jebkurā gadījumā nebūtu iespējams pilnībā novērst *forum-shopping*, jo, pat ja visās ES dalībvalstīs būtu unificētas kolīziju normas, prasības pieteikuma iesniegšanai vienā dalībvalstī varētu būt procesuālas priekšrocības salīdzinājumā ar prasības pieteikuma iesniegšanu citā dalībvalstī, kas nozīmē to, ka *forum-shopping* tik un tā turpinātos.⁶⁴⁸

Autore secina, ka, pat ja Roma III regula būtu tieši piemērojama visās ES dalībvalstīs, tādējādi unificējot visu ES dalībvalstu kolīziju normas par pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, *forum-shopping* problemātika varētu tikt tikai nedaudz samazināta, taču tā saglabātos. *Forum-shopping* problēmas novēršanai daudz lietderīgāka būtu visu ES dalībvalstu kolīziju normu, kuras nosaka pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, unifikācija, kas, kā jau minēts šā darba 2. nodaļas 2.3.2. apakšnodaļā, pagaidām nav izdevusies un domājams, ka tuvākajā laikā arī neizdosies. Tomēr, pat, ja visas ES ietvaros tiktu unificētas gan kolīziju normas par pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, gan kolīziju normas, kuras nosaka pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, *forum-shopping* tik un tā saglabātos tik ilgi, līdz tiktu unificētas arī visu dalībvalstu procesuālās tiesību normas, kas šobrīd šķiet nesasniedzams mērķis. Līdz ar to secināms, ka tuvākajā nākotnē *forum-shopping* problemātikai nav risinājuma.

Treškārt, Ziņojumā ir atzīmēts, ka vēl viens Briseles II *bis* regulā ietverto pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikumu trūkums ir tas, ka tajos nav paredzēta iespēja laulātajiem kopīgi vienoties par piekritīgo tiesu.⁶⁴⁹ Autore gan uzskata, ka no Briseles II *bis* regulas 3. panta 1. punkta „a” apakšpunkta 4. iedaļas, kura nosaka, ka laulāto kopīga iesnieguma gadījumā piekritība ir valstij, kurā atrodas viena vai otra laulātā pastāvīgā dzīvesvieta⁶⁵⁰, izriet, ka kopīga laulības šķiršanas iesnieguma gadījumā laulātie drīkst izvēlēties, vai laulības šķiršanas lieta tiks izskatīta valstī, kurā atrodas viena laulātā pastāvīgā dzīvesvieta, vai valstī, kurā atrodas otra laulātā pastāvīgā dzīvesvieta.⁶⁵¹ Šī autores atziņa vairākkārt ir apstiprināta arī tiesību doktrīnā, tostarp Briseles II *bis* regulas komentāros.⁶⁵²

⁶⁴⁸ Clarkson C.M.V., Hill J. The Conflict of Laws. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.19.

⁶⁴⁹ Eiropas Komisija. Komisijas Ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai par to, kā tiek piemērota Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu. 5.lpp. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/matrimonial_act_part1_v3_lv.pdf [aplūkots 2017.gada 16.februārī].

⁶⁵⁰ Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr.1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338.

⁶⁵¹ Stikāne L. Pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikšana saskaņā ar Briseles II bis regulu. Jurista Vārds, 2016. 29.novembris, nr.48, 22.lpp.

⁶⁵² Borrás A. Chapter II. Jurisdiction. Section 1. Divorce, Legal Separation and Marriage Annulment. In: Magnus U., Mankowski P. (eds.) *European Commentaries on Private International Law. ECPIL. Commentary. Vol.IV. Brussels II bis Regulation*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2017, p.95. Sk. arī: Ní Shúilleabháin M. Cross-Border Divorce Law: Brussels II bis. New York: Oxford University Press, 2010, p.137. Sk. arī: Carruthers J. Party Autonomy in the Legal Regulation of Adult Relationships: What Place for Party Choice in Private International Law? *International & Comparative Law Quarterly*. October 2012, vol. 61, no. 4. Westlaw UK [online database].

Tomēr jāuzsver, ka šī piekritīgās tiesas izvēle pārrobežu laulības šķiršanas lietās laulātajiem ir iespējama tikai starp tām ES dalībvalstīm, kurās ir atļauti laulāto kopīgi laulības šķiršanas iesniegumi.⁶⁵³ Kā autore šajā darbā jau ir minējusi, Latvijā laulātajiem ir atļauts iesniegt kopīgu laulības šķiršanas iesniegumu pie zv. notāra, bet, piemēram, Apvienotajā Karalistē laulāto kopīgi laulības šķiršanas iesniegumi nav atļauti.⁶⁵⁴ Secināms, ka jau pašlaik Briseles II *bis* regulā laulātajiem ir paredzēta ierobežota iespēja kopīga pārrobežu laulības šķiršanas iesnieguma gadījumā izvēlēties starp divu ES dalībvalstu, kurās abās ir atļauti laulāto kopīgi laulības šķiršanas iesniegumi, jurisdikcijām, taču autore piekrīt Ziņojumā paustajam, ka laulātajiem vajadzētu paredzēt plašākas iespējas kopīgi vienoties par viņu pārrobežu laulības šķiršanas lietas piekritību.

Līdz ar to darba autore izsaka priekšlikumu Briseles II *bis* regulā *paredzēt laulātajiem iespēju vienoties par viņu laulības šķiršanai piekritīgo tiesu*. Autore šā darba ievadā jau minēja to, ka mūsdienās viens no starptautisko privāttiesību pamatprincipiem ir pušu autonomija, tādēļ pārrobežu laulātajiem, cita starpā, būtu jādod iespēja vienoties arī par viņu pārrobežu laulības šķiršanai piekritīgo tiesu. Vienlaikus jāuzsver, ka pušu izvēlei vajadzētu būt ierobežotai, jo, atbilstoši jau minētajam ciešākās saistības kritērijam, pārrobežu laulības šķiršanas lietai ir jābūt piekritīgai tās valsts tiesai, ar kuru tai ir cieša saistība.

4.5. Termina „pastāvīgā dzīvesvieta” interpretācijas problemātika kā galvenais Briseles II *bis* regulas trūkums

Tomēr darba autore uzskata, ka pats nozīmīgākais no Briseles II *bis* regulas piemērošanas izrietošais problēmjautājums ir neskaidrības un nevienprātība šīs regulas piemērotāju vidū par to, kā noteikt, kur atrodas personas pastāvīgā dzīvesvieta, kas, kā jau autore minēja, šajā tiesību aktā tiek izmantota kā viena no piesaistēm pārrobežu laulības šķiršanas lietas piekritības noteikšanai.⁶⁵⁵ Ņemot vērā mūsdienu cilvēku mobilitāti, personām, it īpaši ES ietvaros, kur vienotā tirgus apstākļos tiek veicināta personu brīva pārvietošanās starp dalībvalstīm, ir iespējams salīdzinoši vienkārši no vienas valsts pārcelties uz pastāvīgu dzīvi citā valstī vai pat vienlaikus dzīvot vairākās valstīs, piemēram, darba dienās dzīvot Vācijā, bet nedēļas nogalēs – Itālijā. Lai gan cilvēku plašās dzīvesvietas mainīšanas iespējas ir vērtējamas pozitīvi, tomēr vienlaikus jāatzīst, ka šāds personas dzīvesveids ievērojami apgrūtina šīs personas pastāvīgās dzīvesvietas atrašanās vietas noteikšanu.

Pieejams:

<https://datubazes.lanet.lv:4300/maf/wluk/app/document?&srguid=i0ad8289e0000015d5c3e2f8cde4dd471&docguid=IF188A3302FC611E2BD41B20F21C804EA&hitguid=IF188A3302FC611E2BD41B20F21C804EA&rank=7&spos=7&pos=7&td=241&crumb-action=append&context=51&resolvein=true> [aplūkots 2017. gada 19. jūlijā].

⁶⁵³ Clarkson C.M.V., Hill J. The Conflict of Laws. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.411.

⁶⁵⁴ Ibid, p.412.

⁶⁵⁵ Stikāne L. Pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikšana saskaņā ar Briseles II *bis* regulu. Jurista Vārds, 2016. 29.novembris, nr.48, 22.-23.lpp.

Juridiskajā literatūrā ir atzīts, ka pastāvīgās dzīvesvietas kā primārās piesaistes izmantošana pārrobežu laulības šķiršanas lietās Briseles II *bis* regulā bija pareizs lēmums, jo pastāvīgā dzīvesvieta koncentrējas uz laulāto pašreizējo faktisko saistību ar tiesas valsti, tādējādi, ņemot vērā mūsdienu cilvēku mobilitāti, tā ir daudz piemērotāka nekā pilsonība vai domicils.⁶⁵⁶ Tomēr vienlaikus ir atzīts, ka pastāvīgās dzīvesvietas kā piesaistes trūkums ir tas, ka tās noteikšana nav vienkārša.⁶⁵⁷ Briseles II *bis* regulā nav sniegta termina „pastāvīgā dzīvesvieta” definīcija, kas tiesību doktrīnā ir atzīts par šīs regulas trūkumu, jo tādējādi tiek traucēta tiesību normu harmonizācija.⁶⁵⁸ Juridiskajā literatūrā ir norādīts, ka tieši termina „pastāvīgā dzīvesvieta” pareiza interpretācija ir visstrīdīgākais Briseles II *bis* regulas jautājums.⁶⁵⁹

Vispārēji ir atzīts, ka ES tiesībās termins „pastāvīgā dzīvesvieta” ir iztulkojams autonomi⁶⁶⁰, turklāt pastāvīgās dzīvesvietas autonomā ES interpretācija atšķiras atkarībā no konkrētā konteksta. Līdz ar to pastāvīgās dzīvesvietas autonomā tulkojuma kodols atšķiras atkarībā no tā, vai tas ir piemērojams, piemēram, lai noteiktu pārrobežu laulības šķiršanas lietas piekritību vai lai noteiktu bērna pastāvīgo dzīvesvietu lietās par vecāku atbildību, lai gan abi minētie jautājumi ir risināti Briseles II *bis* regulā.⁶⁶¹ Vienlaikus tiesību doktrīnā ir atzīts, ka EST judikatūra attiecībā uz termina „pastāvīgā dzīvesvieta” interpretāciju citās ES tiesību nozarēs var noderēt, mēģinot noteikt termina „pastāvīgā dzīvesvieta” interpretāciju Briseles II *bis* regulas 3. panta kontekstā.⁶⁶² Viennozīmīgi ir skaidrs, ka personai vienlaikus pastāvīgā dzīvesvieta var būt tikai vienā valstī.⁶⁶³

Tomēr jāuzsver, ka tikai EST var sniegt oficiālo Briseles II *bis* regulas 3. pantā minētā termina „pastāvīgā dzīvesvieta” interpretāciju, tādēļ, kamēr EST nav lūgta to darīt, var tikai spekulēt par šā termina interpretāciju.⁶⁶⁴ Juridiskajā literatūrā ir paustas bažas par to, ka ES dalībvalstis varētu ietvert termina „pastāvīgā dzīvesvieta” definīciju savos nacionālajos normatīvajos aktos un to pielietot arī piemērojot Briseles II *bis* regulu, kas apdraudētu termina

⁶⁵⁶ Ní Shúilleabháin M. *Cross-Border Divorce Law: Brussels II bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.82.

⁶⁵⁷ *Ibid.*

⁶⁵⁸ Stone P. *EU Private International Law: Harmonization of Laws*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2006, p.400.

⁶⁵⁹ Lamont R. *Habitual Residence and Brussels IIbis: Developing Concepts for European Private International Family Law*. *Journal of Private International Law*. October 2007, vol. 3, no. 2, p.262. Taylor & Francis Social Science & Humanities Library [online database].

Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3976/doi/pdf/10.1080/17536235.2007.11424325?needAccess=true> [aplūkots 2017. gada 28. jūlijā].

⁶⁶⁰ Magnus U., Mankowski P. Introduction. In: Magnus U., Mankowski P. (eds.) *European Commentaries on Private International Law. ECPIIL. Commentary. Vol.IV. Brussels II bis Regulation*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2017, pp.30-31.

⁶⁶¹ Clarkson C.M.V., Hill J. *The Conflict of Laws*. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.330.

⁶⁶² Ní Shúilleabháin M. *Cross-Border Divorce Law: Brussels II bis*. New York: Oxford University Press, 2010, pp.36-37.

⁶⁶³ Magnus U., Mankowski P. Introduction. In: Magnus U., Mankowski P. (eds.) *European Commentaries on Private International Law. ECPIIL. Commentary. Vol.IV. Brussels II bis Regulation*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2017, p.31.

⁶⁶⁴ Ní Shúilleabháin M. *Cross-Border Divorce Law: Brussels II bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.36.

„pastāvīgā dzīvesvieta” vienveidīgu interpretāciju visā ES.⁶⁶⁵ Piemēram, 2004. gadā, proti, jau pēc Briseles II *bis* regulas pieņemšanas, Beļģija pieņēma Starptautisko privāttiesību kodeksu, kura 4. panta otrajā daļā ir sniegta termina „pastāvīgā dzīvesvieta” definīcija.⁶⁶⁶

Arī tie Latvijas zv. notāri, kurus 2015. gada sākumā intervēja autore, uzsvēra, ka, praksē piemērojot Briseles II *bis* regulu, vislielākās grūtības viņiem sagādā tieši personas pastāvīgās dzīvesvietas atrašanās vietas noteikšana. Ņemot vērā to, ka pastāvīgās dzīvesvietas definīcija nav sniegta ne pašā regulā, ne arī Latvijas normatīvajos aktos un termins „pastāvīgā dzīvesvieta” attiecībā uz pārobežu laulības šķiršanas lietām nav skaidrots ne EST, ne Latvijas tiesu praksē, starp Briseles II *bis* regulas piemērotājiem nav vienprātības par to, pēc kādiem kritērijiem noteikt to, kur atrodas personas pastāvīgā dzīvesvieta pārobežu laulības šķiršanas gadījumā. Jāatzīmē, ka dažādu valstu tiesas atkarībā no prasības rakstura ir noteikušas atšķirīgus pastāvīgās dzīvesvietas atrašanās vietas noteikšanas kritērijus.⁶⁶⁷

Jāpiebilst, ka CL 7. panta pirmā daļa nosaka: „Dzīves vieta (*domicils*) ir tā vieta, kur persona ir labprātīgi apmetusies ar tieši vai klusējot izteiktu nodomu tur pastāvīgi dzīvot vai darboties.”⁶⁶⁸ Lai gan varētu šķist, ka CL 7. panta pirmajā daļā ir sniegta termina „pastāvīgā dzīvesvieta” definīcija, jo tajā ir runāts par dzīvesvietu, kurā personai ir nodoms pastāvīgi dzīvot vai darboties, tomēr šīs tiesību normas tekstā, kā tas ir redzams minētajā šīs normas citātā, aiz vārda „dzīves vieta” iekavās ir ierakstīts vārds „domicils”, kas nozīmē to, ka šajā normā ar dzīvesvietu tomēr nav domāta pastāvīgā dzīvesvieta, bet gan domicils. Taču domicils un pastāvīgā dzīvesvieta, kā tas izriet gan no juridiskās literatūras starptautisko privāttiesību jomā⁶⁶⁹, gan no Briseles II *bis* regulas 7. panta 1. punkta formulējuma, kurā domicilu kā piesaisti ir atļauts izmantot tikai Apvienotajā Karalistē un Īrijā, ir divas dažādas piesaistes ar atšķirīgu saturu. Līdz ar to secināms, ka CL 7. panta pirmajā daļā ir sniegta domicila, nevis pastāvīgās dzīvesvietas definīcija.

Tas, cik ilgi konkrētā persona jau dzīvo attiecīgajā valstī, šajā gadījumā šķietami varētu būt noteicošais kritērijs, tomēr nekur nav noteikts un līdz ar to nav vienprātības par to, tieši cik ilgi personai ir jānodzīvo attiecīgajā valstī, lai varētu uzskatīt, ka personai šajā valstī ir pastāvīgā dzīvesvieta. Tiesa gan jāatzīmē, ka pašas Briseles II *bis* regulas 3. panta 1. punkta „a” apakšpunkta

⁶⁶⁵ Boele-Woelki K., González Beilfuss C. The Impact and Application of the Brussels II *bis* Regulation in the Member States: Comparative Synthesis. In: Boele-Woelki K., González Beilfuss C. (eds.) *Brussels II bis: Its Impact and Application in the Member States*. Antwerpen: Intersentia, 2007, p.32.

⁶⁶⁶ Beļģijas Starptautisko privāttiesību kodekss (Law of 16 July 2004 Holding the Code of Private International Law). Pieejams: <https://sociedip.files.wordpress.com/2013/12/belgica-the-code-of-private-international-law-2004.pdf> [skatīts 2017.gada 1.septembrī].

⁶⁶⁷ McClean D., Ruiz Abou-Nigm V. Morris: *The Conflict of Laws*. Series 8th edition. London: Sweet & Maxwell, 2012, p.240.

⁶⁶⁸ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

⁶⁶⁹ Tiesību doktrīnā ir uzsvērts, ka domicila noteikšanā salīdzinājumā ar pastāvīgās dzīvesvietas noteikšanu daudz svarīgāks ir personas nodoms un ilgtermiņa saistības ar attiecīgo valsti. Līdz ar to iegūt jaunu pastāvīgo dzīvesvietu vai zaudēt jau esošo pastāvīgo dzīvesvietu ir daudz vieglāk nekā iegūt jaunu domicilu vai zaudēt jau esošo domicilu. Ní Shuilleabháin M. *Cross-Border Divorce Law: Brussels II bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.69.

5. un 6. iedaļā ir noteikts, ka prasītāja pastāvīgā dzīvesvieta kalpo kā piesaiste pārobežu laulības šķiršanas lietas piekritības noteikšanai, ja viņš/viņa attiecīgajā valstī pastāvīgi dzīvojis/-usi vismaz gadu tieši pirms prasības iesniegšanas vai ja viņš/viņa attiecīgajā valstī pastāvīgi dzīvojis/-usi vismaz sešus mēnešus tieši pirms prasības iesniegšanas un viņam/viņai ir šīs dalībvalsts piederība vai, Apvienotās Karalistes vai Īrijas gadījumā, domicils šajā dalībvalstī.⁶⁷⁰ Secināms, ka prasītāja pastāvīgās dzīvesvietas noteikšanai tiesai ir jāizmanto ilguma kritērijs, savukārt kritēriji atbildētāja pastāvīgās dzīvesvietas, abu laulāto kopīgās pastāvīgās dzīvesvietas un kopīga iesnieguma gadījumā viena vai otra laulātā pastāvīgās dzīvesvietas noteikšanai šajā tiesību aktā nav ietverti.

Tā rezultātā autores intervētie zv. notāri atšķirīgi nosaka to, kur atrodas personas pastāvīgā dzīvesvieta, piemēram, Sandra Jakušenoka⁶⁷¹ un Ilona Ķibilde⁶⁷² vadās pēc tā, kur atrodas personas deklarētā dzīvesvieta, to pamatojot tādējādi, ka personai ir ekonomiski izdevīgi dzīvot tajā valstī, kurā tā ir deklarējusies, tādēļ esot loģiski, ka personas deklarētā un faktiskā dzīvesvieta sakrīt. Toreizējā Latvijas Zvērinātu notāru padomes priekšsēdētāja S. Jakušenoka 2013. gada sākumā intervijā Latvijas Vēstneša portālam „Par likumu un valsti” arī skaidroja, ka pārobežu laulības šķiršanas lietās, nosakot personas pastāvīgās dzīvesvietas atrašanās vietu, tiek ņemti vērā divi aspekti, proti, pirmkārt, zv. notārs pārliecinoties, vai saskaņā ar Latvijas Iedzīvotāju reģistrā pieejamo informāciju personai Latvijā ir deklarēta dzīvesvieta, un, otrkārt, pašai personai tiek lūgts apliecināt to, ka viņš/viņa pastāvīgi dzīvo Latvijā.⁶⁷³

Jānorāda gan, ka saskaņā ar Dzīvesvietas deklarēšanas likuma 1. pantu šā likuma mērķis ir panākt, lai ikviena persona būtu sasniedzama tiesiskajās attiecībās ar valsti un pašvaldību, bet šā likuma 2. panta otrā daļā nosaka, ka dzīvesvietas deklarēšanas fakts pats par sevi personai nerada civiltiesiskas saistības.⁶⁷⁴ Lai gan šā likuma 2. panta pirmajā daļā ir teikts, ka pienākums Latvijā deklarēt savu dzīvesvietu ir tikai tām personām, kuras faktiski dzīvo Latvijā⁶⁷⁵, praksē Latvijā deklarēta dzīvesvieta var būt arī tām personām, kuras faktiski ir pārcēlušās uz pastāvīgu dzīvi ārvalstīs. Dzīvesvietas deklarēšanas likuma 3. panta pirmajā daļā ir skaidrots, ka dzīvesvieta ir jebkura ar nekustamo īpašumu saistīta vieta (ar adresi), kuru persona ir brīvi izraudzījusies, kurā šī persona ir labprātīgi apmetusies ar tieši vai klusējot izteiktu nodomu tur dzīvot, kurā dzīvot šai personai ir tiesisks pamats un kuru šī persona atzīst par vietu, kurā tā ir sasniedzama tiesiskajās

⁶⁷⁰ Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdīkciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr.1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338.

⁶⁷¹ Līgas Stikānes personīga saruna ar zvērinātu notāri Sandru Jakušenoku, 2015.

⁶⁷² Līgas Stikānes personīga saruna ar zvērinātu notāri Ilonu Ķibildi, 2015.

⁶⁷³ Lūse L. Kā pie notāra izšķirties ar ārzemnieku? Latvijas Vēstneša portāls „Par likumu un valsti”, 2013. 4.februāris. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/253544-ka-pie-notara-izskirties-ar-arzemnieku/> [aplūkots 2017.gada 19.februārī].

⁶⁷⁴ Dzīvesvietas deklarēšanas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 10.jūlijs, nr.104.

⁶⁷⁵ Grozījumi Dzīvesvietas deklarēšanas likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2008. 23.decembris, nr.200.

attiecībās ar valsti un pašvaldību.⁶⁷⁶ Lai gan no šīs dzīvesvietas definīcijas izriet, ka deklarētajai dzīvesvietai vajadzētu būt vietai, kurā persona faktiski dzīvo, Latvijas tiesu praksē ir skaidrots, ka dzīvesvietas deklarēšana ir tikai administratīva darbība, tādēļ dzīvesvietas, kura deklarēta saskaņā ar Dzīvesvietas deklarēšanas likumu, vienīgais mērķis ir nodrošināt to, ka persona Latvijā šajā dzīvesvietā ir sasniedzama.⁶⁷⁷ Tas nozīmē, ka personas deklarētā dzīvesvieta var atšķirties no personas pastāvīgās dzīvesvietas. Minētā iemesla dēļ, nosakot personas pastāvīgās dzīvesvietas atrašanās vietu, nevajadzētu vadīties pēc tā, kurā valstī persona savu dzīvesvietu ir deklarējusi.

Savukārt zv. notārs Jānis Skrastiņš autorei puda viedokli, ka pastāvīgās dzīvesvietas atrašanās vieta, viņaprāt, ir jānosaka pēc sarunas ar personu, pēc tā, kur atrodas personas nodokļu rezidence (izziņa no Valsts ieņēmumu dienesta par to, vai persona Latvijā maksā nodokļus), ja laulātajiem ir bērni, tiek ņemts vērā arī tas, kurā valstī atrodas bērnu izglītības iestādes.⁶⁷⁸ Jāatzīst gan, ka arī šie pastāvīgās dzīvesvietas noteikšanas kritēriji var izrādīties maldinoši, proti, sarunas laikā persona var sniegt nepatiesu informāciju par savu pastāvīgo dzīvesvietu, bērni var apmeklēt skolu Latvijā, taču abi laulātie var dzīvot citā valstī/-īs, pastāv iespēja, ka persona maksā nodokļus Latvijā, bet faktiski dzīvo citā valstī, turklāt persona var vienlaikus maksāt nodokļus vairākās valstīs, piemēram, ja personai pieder nekustamie īpašumi vairākās valstīs, persona katrā no šīm valstīm maksā nekustamā īpašuma nodokli par to īpašumu, kas atrodas attiecīgajā valstī.

Pastāv arī jautājums par to, vai tas, ka personai ir uzturēšanās atļauja attiecīgajā valstī, būtu vērā ņemams faktors, nosakot personas pastāvīgās dzīvesvietas atrašanās vietu. Jāatzīmē, ka Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2004/38/EK (2004. gada 29. aprīlis) par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā, ar ko groza Regulu (EEK) Nr. 1612/68 un atceļ Direktīvas 64/221/EEK, 68/360/EEK, 72/194/EEK, 73/148/EEK, 75/34/EEK, 75/35/EEK, 90/364/EEK, 90/365/EEK un 93/96/EEK, 16. panta pirmā un otrā daļa nosaka, ka ES pilsonis un viņa ģimenes loceklis iegūst pastāvīgās uzturēšanās tiesības uzņēmējā dalībvalstī, ja šajā valstī ir likumīgi un nepārtraukti uzturējies piecus gadus.⁶⁷⁹ Minētās direktīvas preambulas 4. punktā ir teikts, ka šādi tiek veicināta personu brīva pārvietošanās ES ietvaros. Kā tas izriet no šīs direktīvas preambulas 12. un 13. punkta, tajā ir runa par reģistrācijas apliecību un uzturēšanās atļauju piešķiršanu.⁶⁸⁰

Tomēr prakse pierāda, ka tas, ka personai ir uzturēšanās atļauja konkrētajā valstī, nenožīmē, ka šajā valstī atrodas personas pastāvīgā dzīvesvieta. To apstiprina sekojošs piemērs –

⁶⁷⁶ Dzīvesvietas deklarēšanas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 10.jūlijs, nr.104.

⁶⁷⁷ Aizkraukles rajona tiesas 2011.gada 15.marta lēmums lietā Nr.3-11/0006. Nav publicēts.

⁶⁷⁸ Līgas Stikānes personīga saruna ar zvērinātu notāru Jāni Skrastiņu, 2015.

⁶⁷⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2004/38/EK (2004. gada 29. aprīlis) par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā, ar ko groza Regulu (EEK) Nr. 1612/68 un atceļ Direktīvas 64/221/EEK, 68/360/EEK, 72/194/EEK, 73/148/EEK, 75/34/EEK, 75/35/EEK, 90/364/EEK, 90/365/EEK un 93/96/EEK. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2004. 30. aprīlis, nr.L 158.

⁶⁸⁰ Turpat.

abi laulātie ir Krievijas pilsoņi, vīrs faktiski dzīvo Krievijā, bet sieva – Spānijā. Abiem laulātajiem ir pastāvīgās uzturēšanās atļauja Latvijā, un viņi vēlas savu laulību šķirt pie zv. notāra Latvijā, jo šeit to izdarīt ir vienkāršāk nekā Krievijā. Kā redzams no šā piemēra, lai gan abiem laulātajiem ir pastāvīgās uzturēšanās atļauja Latvijā, nevienam no viņiem šeit nav pastāvīgās dzīvesvietas. Tā kā šajā pārrobežu laulības šķiršanas lietā ir iesaistīta Latvija (abiem laulātajiem ir pastāvīgās uzturēšanās atļauja Latvijā) un Krievija (abi laulātie ir Krievijas pilsoņi), šīs lietas piekritība ir jānosaka saskaņā ar Līguma starp Latvijas Republiku un Krievijas Federāciju par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās 28. panta pirmo un otro daļu.⁶⁸¹

Minētā līguma 28. panta pirmā daļa nosaka, ka piekritība pārrobežu laulības šķiršanas lietā ir tās līgumslēdzējas puses valsts iestādēm, kuras pilsoņi laulātie bija pieteikuma iesniegšanas brīdī, bet, ja laulātajiem ir kopēja dzīvesvieta otras līgumslēdzējas puses teritorijā, tad lieta ir piekritīga arī otras līgumslēdzējas puses attiecīgajām iestādēm, savukārt 28. panta otrajā daļā ir teikts, ka, ja laulības šķiršanas pieteikuma iesniegšanas brīdī viens no laulātajiem ir vienas līgumslēdzējas puses pilsonis, bet otrs – otras līgumslēdzējas puses pilsonis, un viens no viņiem dzīvo vienas, bet otrs – otras līgumslēdzējas puses teritorijā, tad piekritība ir abu līgumslēdzēju pušu iestādēm.⁶⁸² Tā kā konkrētajā piemērā abi laulātie ir Krievijas pilsoņi un viņiem nav kopīgas pastāvīgās dzīvesvietas Latvijā, secināms, ka šī pārrobežu laulības šķiršanas lieta nav piekritīga Latvijai.

Pašreizējā situācija, kurā tiesa un katrs zv. notārs var atšķirīgi interpretēt terminu „pastāvīgā dzīvesvieta”, praksē var novest pie tā, ka identiskos apstākļos viens zv. notārs var noteikt, ka, piemēram, viena pārrobežu laulātā pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijā un līdz ar to attiecīgā pārrobežu laulības šķiršanas lieta ir piekritīga Latvijai (pieņemot, ka laulātajiem nav kopīgas pilsonības un otra laulātā pastāvīgā dzīvesvieta nav Latvijā), savukārt cits zv. notārs var konstatēt, ka šā paša pārrobežu laulātā pastāvīgā dzīvesvieta ir Francijā un tādēļ attiecīgā pārrobežu laulības šķiršanas lieta nav piekritīga Latvijai. Tas savukārt nozīmē to, ka pārrobežu laulātajiem, kuri kādu iemeslu dēļ savu laulību vēlas šķirt pie zv. notāra Latvijā, pastāv iespēja izvēlēties savu pārrobežu laulību šķirt pie tā zv. notāra, saskaņā ar kura veikto termina „pastāvīgā dzīvesvieta” interpretāciju lieta ir piekritīga Latvijai, lai gan pastāv iespēja, ka šā zv. notāra veiktā interpretācija ir kļūdaina un patiesībā attiecīgā pārrobežu laulības šķiršanas lieta Latvijai nav piekritīga.

Tomēr tam, kurai valstij attiecīgā pārrobežu laulības šķiršanas lieta ir piekritīga, ir būtiska nozīme, jo pārrobežu laulības šķiršanas tiesiskās sekas ir pilnībā atkarīgas no tā, kuras valsts likums tiek piemērots šīs pārrobežu laulības šķiršanai. Savukārt pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamais likums tiek noteikts saskaņā ar tiesas valsts kolīziju normām. Kā jau tika minēts šīs nodaļas 4.4. apakšnodaļā, saskaņā ar valstu nacionālajām kolīziju normām pārrobežu laulības šķiršanai

⁶⁸¹ Līgums starp Latvijas Republiku un Krievijas Federāciju par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās. Latvijas Vēstnesis, 1999. 30.novembris, nr.394/396.

⁶⁸² Turpat.

visbiežāk ir piemērojams tās valsts likums, kurā pārrobežu laulība tiek šķirta (*lex fori*). Jāpiebilst, ka citāds regulējums attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu ir tajās ES dalībvalstīs, kurās tieši piemērojama ir Roma III regula, kuru autore padziļināti analizēs šā darba 5. nodaļā. Tādējādi pārrobežu laulības šķiršanas lietas piekritība ir cieši saistīta ar tai piemērojamo likumu un konkrētās pārrobežu laulības šķiršanas tiesiskajām sekām. No minētā autore secina, ka pārrobežu laulības šķiršanas lietās juridiski korektai piekritības noteikšanai ir izšķiroša nozīme.

Līdz ar to darba autorei rodas jautājums, vai Briseles II *bis* regulas noteikumi attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanas lietu jurisdikciju sasniedz savu mērķi, ja katrs Briseles II *bis* regulas piemērotājs tos var interpretēt atšķirīgi? Autore uzskata, ka, Briseles II *bis* regulā paredzot pastāvīgo dzīvesvietu kā piesaisti pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikšanai, tajā jau sākotnēji bija jānosaka kritēriji pastāvīgās dzīvesvietas atrašanās vietas noteikšanai, lai maksimāli samazinātu Briseles II *bis* regulā ietvertu pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikumu atšķirīgas interpretācijas risku.⁶⁸³

Viens no nozīmīgākajiem avotiem, kurā ir sniegti ieteikumi par termina „pastāvīgā dzīvesvieta” saturu, kas neoficiāli var kalpot kā instrukcija pastāvīgās dzīvesvietas atrašanās vietas noteikšanai, ir Eiropas Padomes Ministru komitejas 1972. gada 18. janvāra Rezolūcija par juridisko terminu „domicils” un „pastāvīgā dzīvesvieta” standartizāciju, kuras pielikuma 7. – 11. punktā ir norādīts, ka, pirmkārt, pastāvīgo dzīvesvietu nosaka, vadoties tikai no faktiskajiem apstākļiem un neņemot vērā to, vai personai ir tiesisks pamats uzturēties attiecīgajā valstī, otrkārt, lai konstatētu, ka personai ir pastāvīgā dzīvesvieta kādā valstī, personai attiecīgajā valstī ir jāuzturas noteiktu laika periodu, treškārt, nosakot personas pastāvīgo dzīvesvietu, ir jāņem vērā tas, cik ilgi persona ir uzturējusies attiecīgajā valstī un vai šī uzturēšanās ir bijusi nepārtraukta, kā arī ir jāņem vērā citi personiski un profesionāli fakti, kuri norāda uz personas noturīgu saikni ar attiecīgo valsti, ceturtkārt, nav nozīmes tam, vai pastāvīgā dzīvesvieta ir nodibināta brīvprātīgi un vai personai ir nodoms to saglabāt, taču personas nodoms var tikt ņemts vērā, piektkārt, personas pastāvīgās dzīvesvietas iegūšana nav atkarīga ne no vienas citas personas.⁶⁸⁴

Autore uzskata, ka būtībā šajā dokumentā ir norādīti galvenie kritēriji pastāvīgās dzīvesvietas noteikšanai, kuri, neskatoties uz to, ka minētā rezolūcija ir pieņemta pirms 45 gadiem, joprojām ir veiksmīgi izmantojami. Tomēr, pēc autores domām, šim dokumentam ir divi būtiski trūkumi. Pirmkārt, tajā nav teikts, cik ilgi personai būtu jāuzturas attiecīgajā valstī, lai konstatētu, ka personai šajā valstī ir pastāvīgā dzīvesvieta. Otrkārt, šo dokumentu ir izstrādājusi Eiropas Padomes

⁶⁸³ Stikāne L. Pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikšana saskaņā ar Briseles II bis regulu. Jurista Vārds, 2016. 29.novembris, nr.48, 25.lpp.

⁶⁸⁴ Resolution (72) 1 on the Standardisation of the Legal Concepts of “Domicile” and of “Residence” (Adopted by the Committee of Ministers on 18 January 1972 at the 206th meeting of the Ministers’ Deputies). Pieejams: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2733772&SecMode=1&DocId=642796&Usage=2> [aplūkots 2017.gada 19.februārī].

Ministru komiteja, savukārt Briseles II *bis* regula ir ES tiesību akts, un ir jāuzsver, ka Eiropas Padome un ES ir divas dažādas starptautiskas organizācijas ar atšķirīgu kompetenci.⁶⁸⁵

Termins „pastāvīgā dzīvesvieta” norāda uz to, ka personai ir jābūt klātesošai attiecīgajā valstī vismaz tik ilgu laika periodu, lai varētu uzskatīt, ka šīs personas klātbūtne tur ir kļuvusi par rutīnu. Vienu gadu ilga dzīvošana kādā valstī vienmēr tiek uzskatīta par pietiekamu, lai atzītu, ka persona attiecīgajā valstī ir nodibinājusi savu pastāvīgo dzīvesvietu, jo tā liecina par zināmu integrāciju attiecīgajā sabiedrībā.⁶⁸⁶ Tomēr reizēm dažādu iemeslu dēļ ir vēlams, lai persona savu pastāvīgo dzīvesvietu attiecīgajā valstī būtu nodibinājusi ātrāk, proti, pirms ir pagājis viens gads.⁶⁸⁷ Lai atrisinātu saspīlējumu starp vēlmi ātri nodibināt pastāvīgo dzīvesvietu un nepieciešamību pastāvīgās dzīvesvietas nodibināšanai nodzīvot attiecīgajā valstī noteiktu laika periodu, svarīgs ir kļuvis personas nodoms nodibināt pastāvīgo dzīvesvietu attiecīgajā valstī, proti, jo īsāks laika periods ir nodzīvots attiecīgajā valstī, jo svarīgāks ir personas nodoms nodibināt savu pastāvīgo dzīvesvietu tieši tur.⁶⁸⁸

Tiesību doktrīnā ir norādīti vairāki faktori, kuri varētu tikt ņemti vērā, nosakot personas pastāvīgās dzīvesvietas atrašanās vietu pārrobežu laulības šķiršanas lietās. Piemēram, vērā ņemams kritērijs ir jau minētais *personas nodoms*, it īpaši, ja persona atrodas ilgstošā prombūtnē. Vispārēji ir pieņemts, ka persona zaudē pastāvīgo dzīvesvietu attiecīgajā valstī, tiklīdz viņa to pamet bez nodoma atgriezties. Turpretim, ja personai ir nodoms atgriezties attiecīgajā valstī, ir atzīstams, ka personai ir pastāvīgā dzīvesvieta šajā valstī, pat ja persona atrodas ilgstošā prombūtnē.⁶⁸⁹

Cits vērā ņemams kritērijs ir *personas uzņēmējdarbības un nodarbinātības sakari ar attiecīgo valsti*, proti, gan EST, gan ES dalībvalstu nacionālo tiesu praksē ir novērojama tendence uzskatīt, ka personas pastāvīgā dzīvesvieta atrodas valstī, kurā šī persona ir nodarbināta vai veic uzņēmējdarbību.⁶⁹⁰ Vēl viens nozīmīgs faktors, kurš tiek ņemts vērā gan EST, gan Apvienotās

⁶⁸⁵ Stikāne L. Pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikšana saskaņā ar Briseles II bis regulu. Jurista Vārds, 2016. 29.novembris, nr.48, 25.lpp.

⁶⁸⁶ Lamont R. Habitual Residence and Brussels IIbis: Developing Concepts for European Private International Family Law. *Journal of Private International Law*. October 2007, vol. 3, no. 2, p.263. Taylor & Francis Social Science & Humanities Library [online database].

Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3976/doi/pdf/10.1080/17536235.2007.11424325?needAccess=true> [aplūkots 2017.gada 28.jūlijā].

⁶⁸⁷ Ibid, p.263.

⁶⁸⁸ Ibid.

⁶⁸⁹ Ní Shúilleabháin M. Cross-Border Divorce Law: Brussels II bis. New York: Oxford University Press, 2010, p.44. Piemēram, Apvienotās Karalistes tiesa savā spriedumā lietā *Lewis v. Lewis* secināja, ka sievas, kura bija aizbraukusi no Anglijas uz Austrāliju ar nodomu tur uzturēties tikai noteiktu laiku un bija nodzīvojusi Austrālijā gandrīz gadu, pastāvīgā dzīvesvieta ir Anglijā. Savukārt savā spriedumā lietā *Hopkins v. Hopkins* Apvienotās Karalistes tiesa secināja, ka sieva, kura bija aizbraukusi uz Kanādu ar nodomu tur palikt uz pastāvīgu dzīvi, ir zaudējusi savu pastāvīgo dzīvesvietu Anglijā, kaut arī pēc piecu mēnešu prombūtnes viņa tomēr bija atgriezies Anglijā. Ibid, pp.44-45.

⁶⁹⁰ Ibid, p.50. Piemēram, Grieķijas tiesa atteicās no jurisdikcijas laulības šķiršanas lietā, jo prasītāja (grieķiete), kura vēlējās šķirties no sava vīra (vācieša), būdama ES darbiniece, strādāja Briselē (Beļģijā) un nebija pierādījusi, ka vismaz sešus mēnešus tieši pirms prasības par laulības šķiršanu iesniegšanas viņas pastāvīgā dzīvesvieta būtu bijusi Grieķijā. Kaut arī viņa pēdējo sešu mēnešu laikā bieži bija ieradies Grieķijā, kur dzīvoja viņas vecāki un bērns, tiesa secināja, ka šie apstākļi nebija pietiekami, lai pierādītu viņas nodomu pārcelt savu pastāvīgo profesionālo un ekonomisko

Karalistes tiesu praksē, ir *personas sociālās un ģimenes saites* – it īpaši, ja personai ir bērns, tiek uzskatīts, ka personas pastāvīgā dzīvesvieta atrodas valstī, kurā skolojas šīs personas bērns.⁶⁹¹ Jāapzinās gan tas, ka personas pastāvīgā dzīvesvieta var arī nesakrist ar šīs personas bērna pastāvīgo dzīvesvietu, jo, piemēram, bērna audzināšana var būt uzticēta bērna vecvecākiem citā valstī. Būtu jāņem vērā arī *relativitāte*, proti, būtu jāsalīdzina personas klātbūtnes kvalitāte dažādās valstīs.⁶⁹²

Ne mazāk svarīgs faktors ir *personas mājvietas atrašanās vieta*, proti, nekustamā īpašuma iegāde vai īre citā valstī varētu liecināt par šīs personas pastāvīgās dzīvesvietas maiņu. Tomēr tas vien, ka personai attiecīgajā valstī nav pastāvīgas mājvietas, neliecina par to, ka personai šajā valstī nav pastāvīgas dzīvesvietas, piemēram, Apvienotās Karalistes tiesa savā spriedumā lietā *LK v. K* (No. 2) secināja, ka vīrs, kurš dzīvoja viesnīcā Londonā, bija nodibinājis pastāvīgo dzīvesvietu šajā valstī.⁶⁹³ Jāatzīmē arī, ka personai vienlaikus var piederēt nekustamie īpašumi vairākās valstīs. Vēl viens vērā ņemams faktors ir *personas griba/piespiešana*, proti, personas pastāvīgajai dzīvesvietai ir jābūt nodibinātai brīvprātīgi.⁶⁹⁴ Sagaidāms gan, ka EST, interpretējot terminu „pastāvīgā dzīvesvieta” Briseles II *bis* regulas 3. panta ietvaros, tiesiskās noteiktības interesēs uzskatīs, ka personas pastāvīgo dzīvesvietu kādā valstī nodibina arī ilgstoša piespiedu uzturēšanās tajā.⁶⁹⁵

Visbeidzot, būtu jāņem vērā arī dažādi citi faktori, piemēram, tas, *kurā valstī persona apmeklē ārstu, personas mobilā tālruņa reģistrācijas valsts, personas automašīnas reģistrācijas valsts, valsts, kurā atrodas personas bankas konts, pasta saņemšanai izmantotā adrese*, kā arī tas, *kurā valstī persona ir reģistrēta kā vēlētājs*.⁶⁹⁶ Protams, katrs no šiem faktoriem atsevišķi ir neviennozīmīgs un ikvienā konkrētajā gadījumā ir jāizvērtē visu faktoru kopums. Jāapzinās, ka EST, visticamāk, neuzspiedīs fiksētu formālu termina „pastāvīgā dzīvesvieta” definīciju, tā vietā vai nu izvēloties ilguma kritēriju vai arī nosakot dažādo faktoru prioritātes secību, lai nodrošinātu minētā termina vienveidīgu interpretāciju visās ES dalībvalstīs.⁶⁹⁷

interesu centru uz savu pilsonības valsti. Vassilakakis E., Kourtis V. The Impact and Application of the Brussels II *bis* Regulation in Greece. In: Boele-Woelki K., González Beilfuss C. (eds.) *Brussels II bis: Its Impact and Application in the Member States*. Antwerpen: Intersentia, 2007, p.137.

⁶⁹¹ Ní Shúilleabháin M. Cross-Border Divorce Law: Brussels II *bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.51.

⁶⁹² Ibid, pp.55-56.

⁶⁹³ Ibid, pp.56-57.

⁶⁹⁴ Vienlaikus jānorāda, ka, piemēram, Apvienotās Karalistes tiesa savā spriedumā lietā *Hutter v. Hutter* secināja, ka ASV karavīrs, kurš bija izvietots Anglijā, bija tur nodibinājis pastāvīgo dzīvesvietu. Turpretim Luksemburgas tiesa savā spriedumā secināja, ka Luksemburgas vēstnieks Grieķijā, kurš Atēnās bija nodzīvojis laika periodu no 2000. līdz 2005. gadam, nebija nodibinājis pastāvīgo dzīvesvietu Grieķijā. Ibid, pp.58-59.

⁶⁹⁵ Ibid, pp.59-60.

⁶⁹⁶ Ibid, p.62.

⁶⁹⁷ Ibid, pp.64-65. Jāatzīmē, ka Latvijas Universitātes zinātniskā grāda pretendente juridiskajā zinātnē Simona Innus – Pāvelskopa, kura ir pētījusi termina „pastāvīgā dzīvesvieta” izpratni ES, piedāvā sekojošu termina „pastāvīgā dzīvesvieta” definīciju: „Pastāvīgā dzīvesvieta ir vieta, kurā persona personīgu vai profesionālu saistību dēļ parasti pavada dienas atpūtas daļu, neņemot vērā īslaicīgu prombūtni, kas nav ilgāka par sešiem mēnešiem, izklaides, brīvdienu pavadīšanas, draugu un radnieku apciemošanas, darīšanu, ārstniecības vai svētceļojumu nolūkā.” Innus-Pāvelskopa S. Personas tiesības uz Latvijas Republikas ģimenes pabalstu saņemšanu, pārvietojoties Eiropas Savienībā, jēdziena „pastāvīgā dzīvesvieta” interpretācija. Juridiskā Zinātne. Tiesību zinātnes nākotnei, 2, 2013, nr.4, 49.lpp. Tā kā visbiežāk persona dienas atpūtas daļu pavada tajā pašā valstī, kurā tā pavada pārējo dienas daļu, autore šo pastāvīgās

Avots, kuru, pēc autores domām, pašlaik būtu iespējams izmantot kā vadlīniju, nosakot personas pastāvīgās dzīvesvietas atrašanās vietu, ir Briseles II konvencijas (kā jau minēts, Briseles II *bis* regulas priekšteces) skaidrojošajā ziņojumā (tā dēvētajā Borrā ziņojumā (*Borrás Report*)) citētā EST dažādās lietās sniegtā pastāvīgās dzīvesvietas definīcija⁶⁹⁸, proti, ka pastāvīgā dzīvesvieta ir vieta, kurā persona uz noteikta pamata ir nodibinājusi savu pastāvīgo vai ierasto interešu centru, turklāt, nosakot pastāvīgo dzīvesvietu, ir jāņem vērā visi būtiskie fakti.⁶⁹⁹ Minētā definīcija ir kļuvusi pazīstama kā interešu centra tests.⁷⁰⁰ Ņemot vērā to, ka Briseles konvencijas saturs lielā mērā tika pārņemts Briseles II regulā, kuras saturs savukārt bez būtiskiem grozījumiem attiecībā uz pārrobežu laulības izbeigšanas lietu jurisdikciju un nolēmumu atzīšanu šajās lietās ir konsolidēts Briseles II *bis* regulā, ES tiesību doktrīnā ir atzīts, ka Borrā ziņojums var tikt izmantots kā palīgavots Briseles II *bis* regulas interpretācijā.⁷⁰¹

Piemēram, Francijas Kasācijas tiesa spriedumā lietā *Moore v. McLean* izmantoja profesores A. Borrā formulējumu un konstatēja, ka pastāvīgā dzīvesvieta, būdama autonomas kopienas (tagad – ES, *aut. piezīme*) tiesību jēdziens, ir definējama kā vieta, kurā iesaistītajai pusei ir fiksēts pastāvīgs vai ierasts interešu centrs ar vēlmi piešķirt tam stabilu raksturu.⁷⁰² Šādi terminu „pastāvīgā dzīvesvieta” citās jomās ir interpretējusi arī EST, un Briseles II *bis* regulas komentāros ir norādīts, ka interešu centra testu var izmantot, arī nosakot pastāvīgās dzīvesvietas atrašanās vietu Briseles II *bis* regulas ietvaros.⁷⁰³

Tādējādi starp Eiropas tiesību zinātniekiem pastāv zināma vienprātība par to, ka pastāvīgā dzīvesvieta ir vieta, kurā atrodas personas faktiskais dzīves centrs, un, lai to nodibinātu, bet ne vienmēr – saglabātu, sākotnēji ir nepieciešams noteikts fiziskas klātbūtnes minimums, turklāt

dzīvesvietas definīciju no starptautisko privāttiesību viedokļa vērtē kritiski, jo ar šīs definīcijas palīdzību šaubu gadījumā būtu iespējams noskaidrot, kādā adresē vienas valsts ietvaros atrodas personas dzīvesvieta, proti, personas dzīvesvieta atrodas tajā adresē, kurā persona pavada dienas atpūtas daļu. Savukārt starptautiskajās privāttiesībās būtiski ir noskaidrot, kurā valstī atrodas personas pastāvīgā dzīvesvieta, nevis konkrēto personas dzīvesvietas adresi. Autore uzskata, ka minētā definīcija šaubu gadījumā nepalīdz noskaidrot, kurā valstī atrodas personas pastāvīgā dzīvesvieta, jo ir iespējams, ka personai ir tāds darbs, kā rezultātā netiek krasi nošķirta dienas darba un atpūtas daļa, piemēram, persona ir mākslinieks, kurš paralēli dzīvo vairākās valstīs, proti, divas dienas nedēļā dzīvo un glezno savā īpašumā Francijā, pēc tam trīs dienas nedēļā dzīvo un glezno savā īpašumā Itālijā, pēc tam atkal pavada vairākas dienas Francijā un šādi dzīvo gadiem ilgi. Vai šādā situācijā personas pastāvīgā dzīvesvieta ir Francijā vai Itālijā? Minētā definīcija nesniedz atbildi uz šo jautājumu.

⁶⁹⁸ Stikāne L. Pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikšana saskaņā ar Briseles II bis regulu. Jurista Vārds, 2016. 29.novembris, nr.48, 25.lpp.

⁶⁹⁹ Borrás A. Explanatory Report on the Convention, Drawn up on the Basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Matrimonial Matters. Official Journal of the European Communities, 1998. 16 July, no.C 221, p.38.

⁷⁰⁰ Clarkson C.M.V., Hill J. The Conflict of Laws. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.338.

⁷⁰¹ Stone P. EU Private International Law. Series 2nd edition. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2010, p.420.

⁷⁰² Clarkson C.M.V., Hill J. The Conflict of Laws. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, pp.338-339.

⁷⁰³ Borrás A. Chapter II. Jurisdiction. Section 1. Divorce, Legal Separation and Marriage Annulment. In: Magnus U., Mankowski P. (eds.) *European Commentaries on Private International Law. ECPIL. Commentary. Vol.IV. Brussels II bis Regulation*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2017, p.94.

svarīgs faktors ir personas integrācija attiecīgajā sociālajā vidē.⁷⁰⁴ Veicot interešu centra testu, vienlaikus ir jāņem vērā gan *personas nodoms*, gan *personas objektīvie sakari ar attiecīgo valsti*.⁷⁰⁵ Jāuzsver, ka saskaņā ar šo testu, ja ir konstatējama personas plānota, mērķtiecīga un pastāvīga pārcelšanās no vienas valsts uz otru, persona var iegūt pastāvīgu dzīvesvietu attiecīgajā valstī uzreiz pēc ierašanās tajā. Tādējādi persona savu jauno pastāvīgo dzīvesvietu iegūst vienlaikus ar iepriekšējās pastāvīgās dzīvesvietas zaudēšanu.⁷⁰⁶ Būtiski, ka, tā kā personai var būt tikai viens interešu centrs, no interešu centra testa izriet, ka personai vienlaikus var būt tikai viena pastāvīgā dzīvesvieta.⁷⁰⁷

Lai gan arī Borrā ziņojumā nav sniegti konkrēti personas pastāvīgās dzīvesvietas noteikšanas kritēriji, autore uzskata, ka ziņojumā ietvertais termina „pastāvīgā dzīvesvieta” skaidrojums tomēr ir vērtējams kā visnotaļ veiksmīgs un noderīgs Briseles II *bis* regulas piemērotājiem, jo jāņem vērā termina „pastāvīgā dzīvesvieta” specifika. Borrā ziņojumā, definējot pastāvīgo dzīvesvietu, uzsvars ir likts uz vietu, kurā uz noteikta pamata persona ir nodibinājusi savu pastāvīgo vai ierasto interešu centru, piemēram, persona attiecīgajā valstī uz darba līguma pamata ir nodarbināta un maksā nodokļus un uz īres līguma pamata ir ē sev mājokli. Tomēr vienlaikus ir teikts, ka ir jāņem vērā arī citi konkrētajā gadījumā nozīmīgi faktori, kuri, pēc autores domām, varētu būt, piemēram, personas ģimenes ārsta prakses reģistrācijas valsts, personas automašīnas reģistrācijas valsts un virkne citu faktoru, kurus autore jau iepriekš šajā apakšnodaļā minēja.

Ir skaidrs, ka ne normatīvajā aktā, ne tiesas nolēmumā nav iespējams izsmeļoši noteikt visus iespējamus kritērijus, kuri var būt nozīmīgi, nosakot konkrēto pārrobežu laulāto pastāvīgās dzīvesvietas, jo šie kritēriji var būt tik dažādi un daudzveidīgi, ka tos visus nav iespējams paredzēt, taču, lai veicinātu Briseles II *bis* regulā ietvērto pārrobežu laulības šķiršanas lietu jurisdikcijas noteikumu vienveidīgu interpretāciju, svarīgi, lai būtu vismaz orientējoši kritēriji jeb tā dēvētie pieturas punkti termina „pastāvīgā dzīvesvieta” interpretācijā.⁷⁰⁸

Līdz ar to darba autore izsaka priekšlikumu gan Briseles II *bis* regulā, gan Roma III regulā ietvert identisku termina „pastāvīgā dzīvesvieta” definīciju šādā redakcijā: „*Pastāvīgā dzīvesvieta ir vieta, kurā atrodas personas pastāvīgs vai ierasts interešu centrs. Izvērtējot interešu centra atrašanās vietu, tiesai ir jāņem vērā gan personas nodoms, gan objektīvi faktori, kuri liecina par personas ciešu saikni ar attiecīgo valsti.*”

⁷⁰⁴ Hilbig-Lugani K. ‘Habitual Residence’ in European Family Law. The Diversity, Coherence and Transparency of a Challenging Notion. In: Boele-Woelki K., Dethloff N., Gephart W. (eds.) *Family Law and Culture in Europe. Developments, Challenges and Opportunities*. Cambridge: Intersentia, 2014, p.252.

⁷⁰⁵ Clarkson C.M.V., Hill J. *The Conflict of Laws*. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.339.

⁷⁰⁶ Ibid.

⁷⁰⁷ Ibid.

⁷⁰⁸ Stikāne L. Pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikšana saskaņā ar Briseles II bis regulu. *Jurista Vārds*, 2016. 29.novembris, nr.48, 26.lpp.

Autore uzskata, ka gan Briseles II *bis* regulā, gan Roma III regulā būtu jāietver termina „pastāvīgā dzīvesvieta” definīcija. Jāuzsver, ka, lai gan ir iespējams aizbildināties ar to, ka ir jāgaida līdz EST sniegs savu skaidrojumu par šā termina saturu, līdz tam var būt jāgaida ļoti ilgi, bet risinājums šai problēmai ir nepieciešams jau tagad. Ir jāapzinās, ka EST nebūs viegli tikt pie iespējas sniegt šā termina skaidrojumu, jo laulības šķiršanas procesā puses ir ieinteresētas pēc iespējas ātrākā lietas atrisinājumā, kas tādējādi nepieļauj vēršanos EST, jo tas procesu ievērojami paildzinātu.⁷⁰⁹ Lai gan ir skaidrs, ka, ņemot vērā termina „pastāvīga dzīvesvieta” specifiku, tā definīcija nevar būt izsmeļoša, tajā ir jāietver tā dēvētie pieturas punkti šā termina izpratnē. Autoresprāt, šī definīcija būtu jābalsta uz jau izanalizēto interešu centra testu, jo uz šādu termina „pastāvīgā dzīvesvieta” interpretāciju norāda gan EST judikatūra citās lietās, gan arī par šādu termina „pastāvīgā dzīvesvieta” saturu būtībā ir vienojušies šīs jomas vadošie Eiropas zinātnieki.

4.6. Briseles II *bis* regulas 7. pants: jurisdikcijas noteikšana saskaņā ar dalībvalsts nacionālajām starptautisko privāttiesību normām

Tā kā Briseles II *bis* regula nosaka tikai starptautisko piekritību, tad joprojām pārrobežu laulības šķiršanas lietu teritoriālo piekritību nosaka katras ES dalībvalsts nacionālie normatīvie akti, Latvijā to nosaka CPL.⁷¹⁰ Saskaņā ar CPL 26. panta pirmo daļu prasība tiesā ceļama pēc atbildētāja deklarētās dzīvesvietas⁷¹¹, taču CPL paredzētos gadījumos (CPL 28. panta astotā daļa⁷¹² un 234. pants⁷¹³), piemēram, ja laulība šķirama ar personu, kura dzīvo ārvalstī, prasību var celt tiesā arī pēc prasītāja deklarētās dzīvesvietas, bet, ja tādas nav — pēc prasītāja dzīvesvietas. Tas nozīmē, ka saskaņā ar CPL nav iespējama tāda situācija, kurā divas personas bez dzīvesvietas vai vismaz deklarētās dzīvesvietas Latvijā varētu šeit šķirt savu pārrobežu laulību, jo, lai prasība par pārrobežu laulības šķiršanu būtu piekritīga Latvijas tiesai, vai nu prasītāja deklarētajai dzīvesvietai, bet, ja tādas nav, tad prasītāja dzīvesvietai, vai arī atbildētāja deklarētajai dzīvesvietai ir jābūt Latvijā.

Lai gan Latvijas tiesu praksē ir atzīts, ka CPL normas ir piemērojamas tikai nosakot pārrobežu laulības šķiršanas lietu teritoriālo piekritību, proti, konkrēti kurai Latvijas tiesai ir piekritība skatīt attiecīgo pārrobežu laulības šķiršanas lietu,⁷¹⁴ būtiski ir norādīt, ka jau pašā Briseles II *bis* regulā ir paredzēts, ka atsevišķos gadījumos pārrobežu laulības šķiršanas lietas

⁷⁰⁹ Basedow J. European Divorce Law. Comments on the Rome III Regulation. In: Verbeke A-L., Scherpe J.M., Declercq Ch., Helms T., Senaev P. (eds.) *Confronting the Frontiers of Family and Succession Law. Liber Amicorum Walter Pintens*. Cambridge: Intersentia, 2012, p.150.

⁷¹⁰ Rone D. Ģimenes tiesības. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. D.L. Luteris – Timmeles zinātniskajā redakcijā. D. Eberts, I. Freija, K. Jarve u.c. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 175.lpp.

⁷¹¹ Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 14.decembris, nr.197.

⁷¹² Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 17.novembris, nr.183.

⁷¹³ Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 14.decembris, nr.197.

⁷¹⁴ Gulbenes rajona tiesas 2012.gada 24.maija lēmums lietā Nr.3-11/0019. Nav publicēts.

starptautisko piekritību joprojām nosaka ES dalībvalstu nacionālie normatīvie akti nevis Briseles II *bis* regula, proti, Briseles II *bis* regulas 7. panta 1. punktā ir teikts, ka, ja dalībvalsts tiesām nav piekritības saskaņā ar šīs regulas 3., 4. un 5. panta noteikumiem, piekritību katrā dalībvalstī nosaka tās nacionālie tiesību akti.⁷¹⁵ Tas notiek gadījumā, ja laulātajiem ir atšķirīga pilsonības (domicili) un laulāto pastāvīgā dzīvesvieta atrodas ārpus ES.⁷¹⁶ Runa ir par tām pārrobežu laulības šķiršanas lietām, kurās laulātajiem ir divu dažādu dalībvalstu pilsonība (domicils), piemēram, vīram ir Spānijas pilsonība, bet sievai ir Latvijas pilsonība, un vienlaikus nevienam no viņiem nav pastāvīgās dzīvesvietas kādā no dalībvalstīm, piemēram, vīra pastāvīgā dzīvesvieta ir Kanādā, bet sievas pastāvīgā dzīvesvieta ir Austrālijā.

Jāatzīmē gan, ka Briseles II *bis* regulas 7. panta 1. punkts var arī novest pie tā, ka konkrētā pārrobežu laulības šķiršanas lieta nav piekritīga nevienai valstij. To spilgti ilustrē sekojošs reāls piemērs – vīram ir Itālijas pilsonība, bet sievai ir Nīderlandes pilsonība. Sieva pēc profesijas ir diplomāte, un pāris savu laulību ir noslēdzis kādā Āfrikas valstī. Pēc kāda laika sieva kļūst par diplomāti kādā Āzijas valstī, un laulātie pārceļas uz dzīvi šajā valstī. Pēc kāda laika laulātie nolemj, ka vēlas savu pārrobežu laulību šķirt. Minētajā Āzijas valstī laulības šķiršana nav iespējama (visticamāk, domātas Filipīnas, *aut. piezīme*). Briseles II *bis* regula šajā gadījumā nav piemērojama, jo laulātajiem ir divu dažādu ES dalībvalstu pilsonība un nevienam no viņiem nav pastāvīgās dzīvesvietas kādā no ES dalībvalstīm. Savukārt saskaņā gan ar Itālijas, gan ar Nīderlandes nacionālajām piekritības normām šī pārrobežu laulības šķiršanas lieta nav piekritīga šo valstu tiesām. Tas nozīmē, ka šī pārrobežu laulības šķiršanas lieta nav piekritīga nevienas valsts tiesai.⁷¹⁷

Līdz ar to autore uzskata, ka būtu nepieciešams grozīt Briseles II *bis* regulu, jo tai kā ES tiesību aktam būtu jāaizsargā ES pilsoņi un jānodrošina viņiem iespēja realizēt viņu tiesības šķirt laulību, paredzot pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritību arī tādā gadījumā, ja piekritība nav nevienas ES dalībvalsts tiesai.⁷¹⁸ Vienīgais risinājums šajā gadījumā būtu *forum necessitatis* (latīņu val.) ietveršana Briseles II *bis* regulā, nosakot, ka, ja konkrētā pārrobežu laulības šķiršanas lieta nav piekritīga nevienas dalībvalsts tiesai un šo pārrobežu laulību nav iespējams izšķirt trešajā valstī, tad, ja dalībvalstij, kuras tiesā ir iesniegts prasības pieteikums par šīs pārrobežu laulības šķiršanu, ir pietiekami cieša saikne ar šo lietu, šīs dalībvalsts tiesai ir tiesības pasludināt sevi par piekritīgo

⁷¹⁵ Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338.

⁷¹⁶ Ní Shúilleabháin M. Cross-Border Divorce Law: Brussels II *bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.158.

⁷¹⁷ Eiropas Komisija. Komisijas Ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai par to, kā tiek piemērota Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu. 8.lpp. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/matrimonial_act_part1_v3_lv.pdf [aplūkots 2017.gada 16.februārī].

⁷¹⁸ Stikāne L. Pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikšana saskaņā ar Briseles II *bis* regulu. Jurista Vārds, 2016. 29.novembris, nr.48, 26.-27.lpp.

tiesu.⁷¹⁹ Turklāt *forum necessitatis* ietveršana Briseles II *bis* regulā būtu nepieciešama attiecībā uz viendzimuma laulību šķiršanas lietām.⁷²⁰

Lai nepieļautu to, ka veidojas situācija, kurā konkrēto pārrobežu laulību nav iespējams izšķirt tādēļ, ka tā nav piekritīga nevienas dalībvalsts tiesai, darba autore izsaka priekšlikumu Briseles II *bis* regulas 7. pantā ietvert *forum necessitatis* šādā redakcijā: „*Ja laulības šķiršanas lieta nav piekritīga nevienas dalībvalsts tiesai un šo laulību nav iespējams izšķirt trešajā valstī, tad, ja dalībvalstij, kuras tiesā ir iesniegts prasības pieteikums par šīs laulības šķiršanu, ir pietiekami cieša saikne ar šo lietu, šīs dalībvalsts tiesai ir tiesības pasludināt sevi par piekritīgo tiesu.*”

4.7. Secinājumi

Darba autore konstatē, ka ES ietvaros (izņemot Dāniju), pieņemot Briseles II *bis* regulu, ir panākta unifikācija attiecībā uz pārrobežu laulības izbeigšanas lietu jurisdikciju, tādēļ gan Latvijas tiesai, gan zv. notāram konkrētās pārrobežu laulības šķiršanas lietas piekritība ir jānosaka saskaņā ar Briseles II *bis* regulu, izņemot, ja konkrētajā pārrobežu laulības šķiršanas lietā līdz ar Latviju ir iesaistīta Krievija, Baltkrievija, Ukraina, Moldova, Uzbekistāna vai Kirgizstāna, jo tādā gadījumā attiecīgās pārrobežu laulības šķiršanas lietas piekritība Latvijas tiesai/zv. notāram ir jānosaka saskaņā ar tiesiskās palīdzības līgumu, kurš ir noslēgts starp Latviju un attiecīgo valsti.

Jāsecina, ka Ziņojumā, kuru Eiropas Komisija sniedza Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai par Briseles II *bis* regulas piemērošanu, ir norādīts uz vairākiem Briseles II *bis* regulas trūkumiem. Kā viens no būtiskākajiem Briseles II *bis* regulā ietverto pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikumu trūkumiem Ziņojumā ir minēts tas, ka tajos nav paredzēta iespēja laulātajiem kopīgi vienoties par piekritīgo iestādi. Tomēr, pēc autores domām, jau pašlaik Briseles II *bis* regulā laulātajiem ir paredzēta ierobežota iespēja kopīga pārrobežu laulības šķiršanas iesnieguma gadījumā izvēlēties starp divu ES dalībvalstu, kurās abās ir atļauti laulāto kopīgi laulības šķiršanas iesniegumi, jurisdikcijām. Šo autores atziņu apstiprina arī tiesību doktrīna. Tomēr autore piekrīt Ziņojumā paustajam, ka laulātajiem vajadzētu paredzēt plašākas iespējas kopīgi vienoties par viņu pārrobežu laulības šķiršanas lietas piekritību. Līdz ar to darba autore izsaka priekšlikumu Briseles II *bis* regulā *paredzēt laulātajiem iespēju vienoties par viņu laulības šķiršanai piekritīgo tiesu.*

⁷¹⁹ Kruger T., Samyn L. Brussels II *bis*: Successes and Suggested Improvements. *Journal of Private International Law*. 2016, vol. 12, no. 1, p.140. Taylor & Francis Social Science & Humanities Library [online database]. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3976/doi/pdf/10.1080/17441048.2016.1151150?needAccess=true> [aplūkots 2017.gada 27.jūlijā].

⁷²⁰ Ibid. Proti, arvien vairāk valstu tiek legalizētas viendzimuma laulības, taču tajās valstīs, kurās šādas laulības nav legalizētas, tās nav iespējams izšķirt, kā rezultātā var izveidoties situācija, ka konkrētā viendzimuma laulība nav izšķirama, jo tā netiek atzīta tajā valstī, kurai ir piekritīga šīs laulības šķiršana.

Darba autore secina, ka *forum-shopping* problēmas novēršanai lietderīga būtu visu ES dalībvalstu kolīziju normu, kuras nosaka pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, unifikācija, kas pagaidām nav izdevusies un, domājams, tuvākajā laikā arī neizdosies. Tomēr, pat, ja visas ES ietvaros tiktu unificētas gan kolīziju normas par pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, gan kolīziju normas, kuras nosaka pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, *forum-shopping* tik un tā saglabātos tik ilgi, līdz tiktu unificētas arī visu dalībvalstu procesuālās tiesību normas, kas šobrīd šķiet nesasniedzams mērķis. Līdz ar to jāsecina, ka tuvākajā nākotnē *forum-shopping* problemātikai nav risinājuma.

Autore secina, ka pats nozīmīgākais no Briseles II *bis* regulas piemērošanas izrietošais problēmjaudājums ir neskaidrības un nevienprātība šīs regulas piemērotāju vidū par to, kā noteikt, kur atrodas personas pastāvīgā dzīvesvieta, kas šajā tiesību aktā tiek izmantota kā viena no piesaistēm pārrobežu laulības šķiršanas lietas piekritības noteikšanai. Darba autore uzskata, ka, Briseles II *bis* regulā, paredzot pastāvīgo dzīvesvietu kā piesaisti pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikšanai, tajā jau sākotnēji bija jānosaka kritēriji pastāvīgās dzīvesvietas atrašanās vietas noteikšanai, lai maksimāli samazinātu Briseles II *bis* regulā ietvertu pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikumu atšķirīgas interpretācijas risku. Jāsecina, ka tiesību doktrīnā ir minēti dažādi faktori, kuri varētu tikt ņemti vērā, nosakot personas pastāvīgās dzīvesvietas atrašanās vietu pārrobežu laulības šķiršanas lietās.

Lai gan arī Borrā ziņojumā nav sniegti konkrēti personas pastāvīgās dzīvesvietas noteikšanas kritēriji, autore konstatē, ka šajā ziņojumā ietvertais termina „pastāvīgā dzīvesvieta” skaidrojums, ko pieņemts dēvēt par interešu centra testu, tomēr ir vērtējams kā visnotaļ veiksmīgs un noderīgs Briseles II *bis* regulas piemērotājam. Līdz ar to darba autore izsaka priekšlikumu gan Briseles II *bis* regulā, gan Roma III regulā ietvert identisku termina „pastāvīgā dzīvesvieta” definīciju šādā redakcijā: „*Pastāvīgā dzīvesvieta ir vieta, kurā atrodas personas pastāvīgs vai ierasts interešu centrs. Izvērtējot interešu centra atrašanās vietu, tiesai ir jāņem vērā gan personas nodoms, gan objektīvi faktori, kuri liecina par personas ciešu saikni ar attiecīgo valsti.*”

Autore uzskata, ka Briseles II *bis* regulai būtu jāparedz pārrobežu laulības šķiršanas lietas piekritība arī gadījumā, ja izrādās, ka konkrētā pārrobežu laulības šķiršanas lieta nav piekritīga nevienai valstij. Minētā iemesla dēļ darba autore izsaka priekšlikumu Briseles II *bis* regulas 7. pantā ietvert *forum necessitatis* šādā redakcijā: „*Ja laulības šķiršanas lieta nav piekritīga nevienas dalībvalsts tiesai un šo laulību nav iespējams izšķirt trešajā valstī, tad, ja dalībvalstij, kuras tiesā ir iesniegts prasības pieteikums par šīs laulības šķiršanu, ir pietiekami cieša saikne ar šo lietu, šīs dalībvalsts tiesai ir tiesības pasludināt sevi par piekritīgo tiesu.*”

Līdz ar to tagad, kad ir izpētīts jautājums par pārrobežu laulības šķiršanas lietu jurisdikciju, ir jāpievēršas jautājumam par pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu.

5. PĀRROBEŽU LAULĪBAS ŠĶIRŠANAI PIEMĒROJAMĀIS LIKUMS: ROMA III REGULA

5.1. Ievads

Kā jau tika minēts šā darba 4. nodaļā, saskaņā ar valstu nacionālajām kolīziju normām pārrobežu laulības šķiršanai visbiežāk ir piemērojams tās valsts likums, kurā pārrobežu laulība tiek šķirta (*lex fori*). Tomēr valstu kolīziju normās var būt arī noteikts, ka pārrobežu laulības šķiršanai ir piemērojams nevis tiesas valsts, bet gan kādas citas valsts likums. Jāatzīmē, ka laulības šķiršana vienmēr ir saistīta ar laulāto mantisko attiecību, kā arī vecāku un bērnu attiecību risināšanu. Latvijā nevar izšķirt laulību, neatrisinot laulāto mantisko attiecību, kā arī vecāku un bērnu attiecību jautājumus, ja par tiem pastāv strīds (CL 77. pants⁷²¹).

Šā iemesla dēļ autore uzsver, ka pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamais likums visbiežāk regulē atbildi tikai uz pamatjautājumu, proti, vai laulība ir šķirama, savukārt laulības spēkā esamībai kā iepriekšējam jautājumam (lai laulību šķirtu, vispirms ir jāatzīst, ka tā ir spēkā), laulāto mantiskajām attiecībām, kā arī vecāku un bērnu attiecībām var būt jāpiemēro citas valsts likums atkarībā no tā, ko nosaka attiecīgais starptautisko privāttiesību regulējums.⁷²² Kā jau autore minēja šā darba ievadā, ES ietvaros ir pieņemta Roma III regula, kura satur unificētas kolīziju normas attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai piemērojamo likumu un ir tieši piemērojama Latvijā.

5.2. Roma III regulas pieņemšanas neparastie apstākļi: vai šā tiesību akta pieņemšana bija pareizs lēmums?

Pievēršoties Roma III regulas analīzei, vispirms ir jāatzīmē, ka sākotnēji ES bija mērķis grozīt Briseles II *bis* regulu, lai tā pārrobežu laulības izbeigšanas lietās noteiktu ne tikai šo lietu jurisdikciju un šajās lietās pasludināto nolēmumu atzīšanu, bet arī šīm lietām piemērojamo likumu. Tomēr 2008. gadā tika secināts, ka pastāv nepārvaramas grūtības, kuras gan tobrīd, gan tuvākajā nākotnē padara neiespējamu vienprātību par šo tā dēvēto Roma III priekšlikumu⁷²³ (Roma III regulas preambulas 4. un 5. punkts).⁷²⁴

⁷²¹ Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 17.novembris, nr.183.

⁷²² Sīkāk par pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu skatīt šā darba 2. nodaļas 2.3.2. apakšnodaļā.

⁷²³ Ní Shúilleabháin M. Cross-Border Divorce Law: Brussels II *bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.8.

⁷²⁴ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

Ja tolaik ES dalībvalstis būtu spējušas vienoties par šiem Briseles II *bis* regulas grozījumiem, kuru galvenais mērķis bija nepieļaut šajā darbā jau minēto *forum-shopping*, tad būtībā Briseles II *bis* regulas noteikumi attiecībā uz jurisdikciju pārrobežu laulības šķiršanas lietās zaudētu jēgu, jo ikvienas ES dalībvalsts tiesai pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamais likums būtu jānosaka saskaņā ar vienām un tām pašām Briseles II *bis* regulā ietvertajām kolīziju normām, tādējādi neatkarīgi no tā, kuras dalībvalsts tiesā konkrētā pārrobežu laulības šķiršanas lieta tiktu skatīta, tiktu piemērots viens un tas pats likums. Līdz ar to būtu loģiski, ja pusēm tādā gadījumā atļautu izvēlēties jebkuras ES dalībvalsts tiesu, ja vien kādai no pusēm būtu saikne ar kādu no dalībvalstīm, taču ne obligāti ar tiesas valsti.⁷²⁵

Kā jau minēts, šie grozījumi neguva visu ES dalībvalstu atbalstu. Šā iemesla dēļ tika pieņemts lēmums atteikties no idejas par ES regulu, kura noteiktu piemērojamo likumu pārrobežu laulības izbeigšanas lietās. Tomēr Beļģija, Bulgārija, Vācija, Grieķija, Spānija, Francija, Itālija, Latvija, Luksemburga, Ungārija, Malta, Austrija, Portugāle, Rumānija un Slovēnija iesniedza Eiropas Komisijai pieprasījumu, kurā norādīja, ka tās vēlas savā starpā izveidot ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kuri ir piemērojami pārrobežu laulības lietās (Grieķija gan vēlāk savu pieprasījumu atsauc).⁷²⁶

Ņemot vērā minēto pieprasījumu, Padome pieņēma Lēmumu 2010/405/ES, ar kuru atļāva ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kuri ir piemērojami pārrobežu laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai, tādējādi izveidojot ciešāku sadarbību šajā jomā (Roma III regulas preambulas 6. un 7. punkts).⁷²⁷ Tiesību doktrīnā šis Padomes lēmums vairāku iemeslu dēļ ir ticis kritizēts. Pirmkārt, Roma III regula ir pirmā ciešākās sadarbības regula ES vēsturē⁷²⁸, tādēļ, kā jau autore minēja šā darba ievadā, tā ir aizsākusi divu ātrumu ES starptautiskās privāttiesības. Barselonas Universitātes starptautisko privāttiesību profesore Kristīna Gonzalesa Bailfusa (*Cristina González Beilfuss*) 2012. gadā puda viedokli, ka ciešākās sadarbības pielietošana šajā jomā ir radījusi

⁷²⁵ de Boer Th. M. The Second Revision of the Brussels II Regulation: Jurisdiction and Applicable Law. In: Boele-Woelki K., Sverdrup T. (eds.) *European Challenges in Contemporary Family Law*. Antwerp: Intersentia, 2008, p.325.

⁷²⁶ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10. Interesanti, ka no šīm dalībvalstīm deviņas bija no 15 tā dēvētajām vecajām dalībvalstīm, kuras ES bija pievienojušās pirms 2004. gada, bet sešas bija no 12 tā dēvētajām jaunajām dalībvalstīm, kuras ES bija pievienojušās 2004. vai 2007. gadā, proti, savstarpēju ciešāko sadarbību vēlējās izveidot vairāk nekā puse no „vecajām dalībvalstīm” un tieši puse no „jaunajām dalībvalstīm”, kas skaidri demonstrē to, ka „vecajām dalībvalstīm” nav mērķa „doties uz priekšu” bez „jaunajām dalībvalstīm”. Peers S. Divorce, European Style: the First Authorization of Enhanced Cooperation. *European Constitutional Law Review*. October 1, 2010, vol. 6, no. 3, p.347. EBSCOhost Academic Search Complete [online database]. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3536/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=15c01505-1de1-417b-86cc-863dd5a037af%40sessionmgr101> [aplūkots 2017.gada 19.jūlijā].

⁷²⁷ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁷²⁸ Eiropas Komisija. Komisijas Ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai par to, kā tiek piemērota Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu. 3.lpp. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/matrimonial_act_part1_v3_lv.pdf [aplūkots 2017.gada 16.februārī].

bīstamu precedentu, jo ikviena dalībvalsts turpmāk varēs apgalvot, ka tās pretestība iesaistīties kāda tiesību akta pieņemšanā vairs nekavē šā tiesību akta pieņemšanu. Līdz ar to politiskais spiediens atrast kompromisus tagad būšot vājāks nekā pirms Roma III regulas pieņemšanas.⁷²⁹

Arī Esekssas Universitātes profesors Stīvs Pīrss (*Steve Peers*) jau 2010. gadā norādīja, ka tagad, kad viena ciešākā sadarbība ir atļauta, politiski varētu būt vieglāk nākotnē atkal atļaut ciešāko sadarbību kādā citā jomā.⁷³⁰ Šodien jāatzīst, ka abiem profesoriem ir bijusi taisnība, jo 2016. gadā stājās spēkā vēl divas ciešākās sadarbības regulas, proti, regula attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi laulāto mantisko attiecību jomā⁷³¹ un regula attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi reģistrētu partnerattiecību mantisko seku jomā⁷³², par kurām autore jau rakstīja šā darba 2. nodaļā.

Otrkārt, ir izteiktas šaubas, vai patiešām ciešākās sadarbības mehānismu bija nepieciešams aktivizēt ierobežotajā laulības šķiršanas pamatu jomā.⁷³³ Juridiskajā literatūrā ir norādīts, ka tas, vai Padomes lēmums ciešākās sadarbības mehānismu pirmo reizi izmantot sensitīvajā laulības šķiršanas tiesību jomā un tādējādi uzsākt „divu dažādu ātrumu Eiropu”, bija pareizs, ir ļoti politisks jautājums, kuram tika veltīts pārsteidzoši maz uzmanības. Bet tagad jau varētu būt kļuvis bezjēdzīgi šo jautājumu pacelt vai pat pieminēt.⁷³⁴

Treškārt, ir pausts viedoklis, ka ciešākajai sadarbībai vajadzētu būt pēdējai iespējai, ko pielieto pēc tam, kad visas citas iespējas ir izsmeltas, bet šajā gadījumā tā tika izmantota kā ātrs risinājums lietā, kurā bija nepieciešama vienprātība, taču tobrīd atšķirīgu vērtību dēļ to nebija iespējams sasniegt. Tā rezultātā Roma III regula varētu liegt iespēju nākotnē grozīt Briseles II *bis* regulu, lai gan ar tās grozījumiem būtu iespējams sasniegt tos pašus mērķus, turklāt atšķirībā no Roma III regulas Briseles II *bis* regula ir saistoša gandrīz visām ES dalībvalstīm un

⁷²⁹ González Beilfuss C. The Rome III Regulation on the Law Applicable to Divorce and Legal Separation: Much Ado about Little. In: Bonomi A., Schmid C. (éds) *Droit international privé de la famille. Les développements récents en Suisse et en Europe. Actes de la 24e Journée de droit international privé du 16 mars 2012 à Lausanne*. Genève: Schulthess Médias Juridiques, 2013, p.32.

⁷³⁰ Peers S. Divorce, European Style: the First Authorization of Enhanced Cooperation. *European Constitutional Law Review*. October 1, 2010, vol. 6, no. 3, p.357. EBSCOhost Academic Search Complete [online database]. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3536/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=15c01505-1de1-417b-86cc-863dd5a037af%40sessionmgr101> [aplūkots 2017.gada 19.jūlijā].

⁷³¹ Padomes Regula (ES) 2016/1103 (2016. gada 24. jūnijs), ar ko īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi laulāto mantisko attiecību jomā. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016. 8. jūlijs, nr.L 183/1.

⁷³² Padomes Regula (ES) 2016/1104 (2016. gada 24. jūnijs), ar ko īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi reģistrētu partnerattiecību mantisko seku jomā. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016. 8. jūlijs, nr.L 183/30.

⁷³³ Fiorini A. Harmonizing the Law Applicable to Divorce and Legal Separation—Enhanced Cooperation as the Way Forward? In: McEleavy P. (ed.) *Current Developments. Private International Law*. In: *International and Comparative Law Quarterly*. October 2010, vol. 59, part 4, p.1157.

⁷³⁴ Magnus U., Mankowski P. Introduction. In: Magnus U., Mankowski P. (eds.) *European Commentaries on Private International Law. ECPII. Commentary. Vol.IV. Brussels II bis Regulation*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2017, p.12.

pieder pie *acquis communautaire* (franču val.)⁷³⁵.⁷³⁶ Citā avotā gan ir uzsvērts, ka ciešākās sadarbības pielietošana šajā gadījumā patiešām bija pēdējā iespēja, jo dalībvalstu diskusijas par šo priekšlikumu bija nonākušas strupceļā.⁷³⁷ Ceturtkārt, pastāv uzskats, ka ciešākā sadarbība palielina ES tiesību aktu fragmentārismu.⁷³⁸

Interesanti, ka jau laikā, kad notika diskusijas par priekšlikumu grozīt Briseles II *bis* regulu ar mērķi ietvert tajā arī kolīziju normas pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamā likuma noteikšanai, Amsterdamas Universitātes starptautisko privāttiesību un salīdzinošo tiesību profesors Teodors de Boers (*Theodorus Martinus de Boer*) ļoti kritiski izteicās par iespēju unificēt ES dalībvalstu kolīziju normas pārrobežu laulības šķiršanas jomā, skaidrojot, ka šādā gadījumā piemērojamā likuma noteikšanai kolīziju normās būtu izmantojams tikai ciešākās saistības kritērijs, kas savukārt, visticamāk, ignorētu spēcīgo sociālo politiku, kura ir pausta ES dalībvalstu nacionālajās laulības šķiršanas tiesību normās, jo ciešākās saistības kritērijs nav derīgs piemērojamā likuma noteikšanai jomā, kurā atbilstošās nacionālās tiesību normas atspoguļo ieinteresētajās kopienās dziļi iesakņojušos kulturālu un, iespējams, reliģisku attieksmi attiecīgajā jautājumā. Līdz ar to profesors T. de Boers secināja, ka nebūtu prātīgi uzspiest kolīziju normu harmonizāciju tik sensitīvā jomā kā laulības šķiršana, kurā dalībvalstu nacionālās tiesību normas ir balstītas uz savstarpēji konfliktējošām politikām, turklāt to darīt, kā piesaisti izmantojot ciešākās saistības kritēriju. Profesors T. de Boers jau tolaik uzsvēra – sagaidāms, ka tiesneši mēģinās izvairīties no tāda kolīziju normu piemērošanas rezultāta, kurš labi neiekļaujas tiesas valsts lolotajos standartos un vērtībās.⁷³⁹

Autore gan šai kritikai pilnībā piekrist nevar, jo uzskata, ka divu ātrumu ES un ciešākās sadarbības regulas pieņemšana pati par sevi nebūt nav slikts risinājums gadījumā, ja ir skaidrs, ka visām dalībvalstīm vismaz tuvākajā laikā (iespējams, nekad) neizdosies panākt vienprātību kādā jautājumā, jo šis risinājums ļauj dalībvalstīm savstarpēji integrēties dažādos tempos, kas, pēc autores domām, ir vērtējams pozitīvi, ņemot vērā to, ka pašlaik ES, kā jau tika minēts 1. nodaļā, ir

⁷³⁵ *Acquis communautaire* ir ES tiesību kopums, kas ir ES integrācijas institucionālais un normatīvais pamats. Blūzma V. 1. pielikums. Eiropas tiesību nozīmīgāko jēdzienu skaidrojošā vārdnīca. Grām: Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. T. Jundža redakcijā. V. Blūzma, A. Buka, E.B. Deksnis u.c. Rīga: Juridiskā koledža, 2007, 596.lpp.

⁷³⁶ Fiorini A. Harmonizing the Law Applicable to Divorce and Legal Separation—Enhanced Cooperation as the Way Forward? In: McElevy P. (ed.) *Current Developments. Private International Law*. In: *International and Comparative Law Quarterly*. October 2010, vol. 59, part 4, pp.1157-1158.

⁷³⁷ Peers S. Divorce, European Style: the First Authorization of Enhanced Cooperation. *European Constitutional Law Review*. October 1, 2010, vol. 6, no. 3, p.348. EBSCOhost Academic Search Complete [online database]. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3536/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=15c01505-1de1-417b-86cc-863dd5a037af%40sessionmgr101> [aplūkots 2017.gada 19.jūlijā].

⁷³⁸ González Beilfuss C. The Rome III Regulation on the Law Applicable to Divorce and Legal Separation: Much Ado about Little. In: Bonomi A., Schmid C. (éds) *Droit international privé de la famille. Les développements récents en Suisse et en Europe. Actes de la 24e Journée de droit international privé du 16 mars 2012 à Lausanne*. Genève: Schulthess Médias Juridiques, 2013, p.33.

⁷³⁹ de Boer Th. M. The Second Revision of the Brussels II Regulation: Jurisdiction and Applicable Law. In: Boele-Woelki K., Sverdrup T. (eds.) *European Challenges in Contemporary Family Law*. Antwerp: Intersentia, 2008, pp.336-337.

28 dalībvalstis. Autore uzskata, ka nebūtu pareizi vienprātības trūkuma dēļ liegt savstarpēju integrāciju attiecīgajā jautājumā tām dalībvalstīm, kuras to vēlas un ir tai gatavas, turklāt tas, ka daļa ES dalībvalstu ir spējušas unificēt savas starptautisko privāttiesību normas attiecīgajā jomā, vismaz šo dalībvalstu ietvaros veicina tiesisko noteiktību un paredzamību konkrētajā jautājumā.

Visbeidzot, ir pausts viedoklis, ka unificētas kolīziju normas automātiski nenozīmē vienādus un paredzamus risinājumus⁷⁴⁰ un, lai gan kopumā nevar noliegt, ka kopīgu kolīziju normu ieviešana, atgriezeniskās norādes jeb *renvoi* izslēgšana un kopējas publiskās kārtības atrunas piemērošana veicina harmoniju un pastiprina integrācijas procesu tajās ES dalībvalstīs, kurās Roma III regula ir tieši piemērojama,⁷⁴¹ Roma III regula var sarežģīt to laulāto situāciju, kuri vienlaikus ir saistīti gan ar dalībvalsti, kura piedalās Roma III regulā, gan ar dalībvalsti, kura nepiedalās Roma III regulā.⁷⁴² Autore piekrīt, ka Roma III regulā ietvertais risinājums nav ideāls, un to būtu nepieciešams pilnveidot.

Vienlaikus jāatzīmē, ka, piemēram, Oksfordas Universitātes starptautisko privāttiesību profesors Eidriāns Brigss (*Adrian Briggs*) ļoti slavē Roma III regulu, norādot, ka ir grūti iedomāties labāku risinājumu šajā jautājumā, un uzsverot, ka ir ļoti grūti Roma III regulā atrast kādus trūkumus, minot, ka, iespējams, tas tā ir tādēļ, ka tajā nekādu trūkumu nav.⁷⁴³ Lai gan autore pozitīvi vērtē Roma III regulas pieņemšanu, tomēr, iepazinusies ar citu starptautisko privāttiesību speciālistu kritiskajām atziņām par Roma III regulu, kuras autore padziļināti pētīs un analizēs šīs nodaļas turpinājumā, autore nevar piekrist profesora E. Brigsa secinājumam, ka Roma III regulā nav pilnīgi nekādu trūkumu. Autore konstatē, ka, virspusēji raugoties, rodas iespaids, ka Roma III regula ir pārdomāta, tomēr, rūpīgi iedziļinoties tās normās, atklājas vairākas būtiskas šā tiesību akta nepilnības.

5.3. Roma III regulas vispārīga analīze

Roma III regula ir ciešākās sadarbības regula, kura saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 328. panta 1. punktu ir pieejama visām ES dalībvalstīm, ja tās ievēro līdzdalības nosacījumus, kuri ir noteikti lēmumā, ar kuru dota šādas sadarbības atļauja (Roma III regulas preambulas 8. punkts⁷⁴⁴). Pašlaik Roma III regula ir piemērojama 16 ES dalībvalstīs, proti, Beļģijā,

⁷⁴⁰ Fiorini A. Harmonizing the Law Applicable to Divorce and Legal Separation—Enhanced Cooperation as the Way Forward? In: McEleavy P. (ed.) *Current Developments. Private International Law*. In: *International and Comparative Law Quarterly*. October 2010, vol. 59, part 4, p.1152.

⁷⁴¹ Ibid, p.1150.

⁷⁴² Ibid, p.1157.

⁷⁴³ Briggs A. *The Conflict of Laws*. Series 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.345.

⁷⁴⁴ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

Bulgārijā, Vācijā, Spānijā, Francijā, Itālijā, Latvijā, Lietuvā, Luksemburgā, Ungārijā, Maltā, Austrijā, Portugālē, Rumānijā, Slovēnijā un Grieķijā.⁷⁴⁵ Visās šajās dalībvalstīs Roma III regula ir tieši piemērojama, kas nozīmē to, ka šeit Roma III regula ir aizstājusi nacionālo starptautisko privāttiesību regulējumu attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu. *Līdz ar to autore izsaka priekšlikumu no Latvijas CL 12. panta pirmās daļas pirmā teikuma izslēgt regulējumu par pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, jo to ir aizstājusi Latvijā tieši piemērojamā Roma III regula, kura, būdama ES tiesību akts, ir pārāka par CL.*⁷⁴⁶

Tomēr tieši tāpat kā Briseles II *bis* regula arī Roma III regula neietekmē tajā iesaistītajām dalībvalstīm saistošu starptautisko konvenciju piemērošanu attiecīgajā jautājumā, izņemot, ja starptautiskā konvencija ir noslēgta ekskluzīvi starp iesaistītajām dalībvalstīm (Roma III regulas 19. pants⁷⁴⁷). Tas nozīmē, ka šajā darbā jau minēto Latvijai saistošo tiesiskās palīdzības līgumu kolīziju normas attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu joprojām ir jāpiemēro, ja konkrētajā pārrobežu laulības šķiršanas lietā ir iesaistīta Latvija un valsts, ar kuru Latvija ir noslēgusi tiesiskās palīdzības līgumu un kura nepiedalās Roma III regulā. Jāpiebilst, ka, sekojot abu pārējo Baltijas valstu piemēram, arī Igaunija ir nolēmusi pievienoties Roma III regulai, un šajā valstī to piemēros no 2018. gada 11. februāra.⁷⁴⁸ Tādējādi Igaunija kļūs par 17. ES dalībvalsti, kurā Roma III regula ir tieši piemērojama un šis ES tiesību akts būs tieši piemērojams visās trīs Baltijas valstīs.

Galvenais iemesls, kādēļ pārējās 11 ES dalībvalstis nepiedalās Roma III regulā, ir tas, ka tās nevēlas piemērot ārvalsts likumu. Pirmkārt, tādēļ, ka tās vispār iebilst pret ārvalsts likuma piemērošanas izraisītām grūtībām un izmaksām un, otrkārt, tādēļ, ka tām ir iebildumi pret ārvalsts likuma iespējamo saturu vai nu tādēļ, ka tās nevēlas kavēt vai apgrūtināt laulības šķiršanu, vai arī – tieši pretēji – tādēļ, ka tās vēlas atbalstīt laulības institūtu un neakceptē tādu tiesisko regulējumu, kurš ir liberālāks par viņu pašu tiesisko regulējumu.⁷⁴⁹

Jāpaskaidro, ka turpmāk šajā darbā, analizējot Roma III regulu, ar terminu „tiesa”, atbilstoši Roma III regulas 3. panta 2. punktā norādītajai termina „tiesa” definīcijai, domātas visas

⁷⁴⁵ Laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai piemērojamie tiesību akti.

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_law_applicable_to_divorce_and_legal_separation-356-lv.do [aplūkots 2017.gada 16.februārī].

⁷⁴⁶ Pirms Roma III regulas pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu Latvijā noteica CL 12. panta pirmā daļa. Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 17.novembris, nr.183. Skatīt Pielikumu Nr.1 „Latvijas starptautisko privāttiesību normu spēkā esošo redakciju un autores piedāvāto redakciju salīdzinoša tabula”.

⁷⁴⁷ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁷⁴⁸ Komisijas Lēmums (ES) 2016/1366 (2016. gada 10. augusts), ar ko apstiprina Igaunijas dalību ciešākā sadarbībā attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016. 11. augusts, nr.L 216/23.

⁷⁴⁹ González Beilfuss C. The Unification of Private International Law in Europe: a Success Story? In: Boele-Woelki K., Miles J., Scherpe J.M. (eds.) *The Future of Family Property in Europe*. Cambridge: Intersentia, 2011, pp.338-339.

tās iestādes Roma III regulā iesaistītajās dalībvalstīs, kurām ir jurisdikcija lietās, uz kurām attiecas Roma III regulas darbības joma.⁷⁵⁰ Tātad Latvijas gadījumā ar terminu „tiesa” domāti arī zv. notāri.

Roma III regulu piemēro laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai tiesību normu kolīziju situācijās (Roma III regulas 1. panta 1. punkts⁷⁵¹), proti, kā jau minēts, Roma III regula nosaka pārrobežu laulības šķiršanai un pārrobežu laulāto atšķiršanai piemērojamo likumu. Jāuzsver, ka atšķirībā no Briseles II *bis* regulas Roma III regula nav piemērojama pārrobežu laulības atzīšanai par spēkā neesošu, tādēļ, lai noteiktu pārrobežu laulības atzīšanai par spēkā neesošu piemērojamo likumu, joprojām ir jāpiemēro katras ES dalībvalsts nacionālās kolīziju normas šajā jautājumā.⁷⁵²

Roma III regula ir piemērojama tikai attiecībā uz pārrobežu laulības saišu saraušanu vai iziršanu, savukārt iepriekš izskatāmie jautājumi, piemēram, laulības spēkā esamība, joprojām ir jānosaka saskaņā ar attiecīgās dalībvalsts nacionālajām kolīziju normām (Roma III regulas preambulas 10. punkts, Roma III regulas 1. panta 2. punkts⁷⁵³). Ļoti svarīgi, ka Roma III regula ir universāla, proti, tās kolīziju normas nosaka, vai ir piemērojami ne tikai kādas Roma III regulā iesaistītas dalībvalsts tiesību akti, bet arī Roma III regulā neiesaistītas dalībvalsts tiesību akti vai pat tādās valsts tiesību akti, kura nav ES dalībvalsts (Roma III regulas preambulas 12. punkts, Roma III regulas 4. pants⁷⁵⁴).

Jāpiebilst, ka saskaņā ar Roma III regulas 11. pantu netiek pieļauta atgriezeniskā norāde jeb *renvoi*, jo ir noteikts, ka tad, kad šī regula nosaka kādas valsts likuma piemērošanu, ar to tiek domātas visas attiecīgajā valstī spēkā esošās tiesību normas, izņemot šīs valsts starptautisko privāttiesību normas.⁷⁵⁵ *Renvoi* izslēgšana ir viegli izskaidrojama – *renvoi* atļaušana apdraudētu tiesisko noteiktību un Roma III regulas 8. pantā uzskaitīto, uz ciešāko saistību balstīto piesaišu objektīvo skalu.⁷⁵⁶ Saskaņā ar Roma III regulas 18. panta 1. punktu šī regula ir piemērojama attiecībā uz tiesvedību, kura ir uzsākta, un pārrobežu laulāto vienošanos par piemērojamo likumu, kura ir noslēgta, sākot no 2012. gada 21. jūnija, taču pārrobežu laulāto vienošanās par piemērojamo

⁷⁵⁰ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁷⁵¹ Turpat.

⁷⁵² Iemesls tam, kādēļ Roma III regula nav piemērojama pārrobežu laulības atzīšanai par spēkā neesošu, ir tas, ka laulību par spēkā neesošu galvenokārt atzīst imperatīvas normas, tādēļ laulātie nevarētu vienoties par pārrobežu laulības anulēšanai piemērojamo likumu saskaņā ar Roma III regulas 5. pantu. Wiese V. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.862.

⁷⁵³ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁷⁵⁴ Turpat.

⁷⁵⁵ Turpat.

⁷⁵⁶ Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.926.

likumu, kura ir noslēgta pirms minētā datuma, arī ir spēkā, ja tā atbilst Roma III regulas 6. un 7. pantam.⁷⁵⁷

Jāatzīmē, ka 2015. gadā EST saņēma pirmo prejudiciāla nolēmuma lūgumu no dalībvalsts tiesas saistībā ar Roma III regulas piemērošanu.⁷⁵⁸ Proti, Federālās zemes Augstākā tiesa Minhenē, Vācijā (*Oberlandesgericht München*) lūdza EST lietā *Sahyouni v. Mamisch* sniegt prejudiciālu nolēmumu saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 267. pantu.⁷⁵⁹ Minētā ES dalībvalsts tiesa nolēma apturēt tiesvedību šajā lietā un uzdot EST vairākus prejudiciālus jautājumus, no kuriem šajā gadījumā pats svarīgākais bija pirmais, jo, ja atbilde uz to ir negatīva, visi pārējie jautājumi „atkrīt”. Šis jautājums bija par to, vai Roma III regulas piemērošanas joma, kura ir definēta tās 1. pantā, aptver arī privātu laulības šķiršanu, proti, šajā gadījumā saskaņā ar islāma tiesībām (šariātu) veiktu laulības šķiršanu reliģiskā tiesā Sīrijā.⁷⁶⁰

EST Reglamenta 53. panta 2. punkts nosaka, ka, ja attiecīgās lietas izskatīšana acīmredzami nav EST kompetencē vai ja pieteikums vai prasības pieteikums ir acīmredzami nepieņemams, EST jebkurā brīdī var lemt, izdodot motivētu rīkojumu.⁷⁶¹ 2016. gadā EST pēc ģenerālvokāta uzklauššanas un neveicot tālākas procesuālas darbības lietas *Sahyouni v. Mamisch* ietvaros nolēma izdot šādu rīkojumu, norādot, ka iesniedzējtiesā ir celta nevis prasība par laulības šķiršanu, bet gan ir lūgts atzīt spriedumu par laulības šķiršanu, kuru trešajā valstī ir pasludinājusi reliģiska iestāde. EST paskaidroja, ka Roma III regulā, kura šajā gadījumā ir prejudiciālo jautājumu priekšmets, ir ietvertas tikai kolīziju normas pārrobežu laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai piemērojamā likuma noteikšanai, bet tajā nav regulēts jau pasludināta sprieduma par laulības šķiršanu atzīšanas process dalībvalstīs, vienlaikus skaidrojot, ka šo jautājumu regulē Briseles II *bis* regula, kura gan nav piemērojama spriedumiem, kuri ir pasludināti trešajā valstī. Līdz ar to EST norādīja, ka ne Roma III regulas tiesību normas, uz kurām atsaucas iesniedzējtiesa, ne arī Briseles II *bis* regulas tiesību normas, ne kāds cits ES tiesību akts nav piemērojams pamatlietā.

⁷⁵⁷ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁷⁵⁸ Franzina P. The First Request for a Preliminary Ruling Concerning the Rome III Regulation.

Pieejams: <http://conflictoflaws.net/2015/the-first-request-for-a-preliminary-ruling-concerning-the-rome-iii-regulation/> [aplūkots 2017.gada 17.februārī].

⁷⁵⁹ Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu, ko 2015. gada 11. jūnijā iesniedza *Oberlandesgericht München* (Vācija) – *Soha Sahyouni/Raja Mamisch*, (Lieta C-281/15), (2015/C 294/36). Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2015. 7. septembris, nr.C 294.

⁷⁶⁰ Eiropas Savienības tiesas 2016. gada 12. maija rīkojums lietā: C-281/15 Sahyouni, publicēts elektroniskajā Krājumā (Vispārējais Krājums), ECLI:EU:C:2016:343, para. 15.

Pieejams:

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=178482&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1402332> [aplūkots 2017.gada 18.februārī].

⁷⁶¹ Tiesas 2012. gada 25. septembra Reglamenta konsolidētā versija.

Pieejams: http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2012-10/rp_lv.pdf [skatīts 2017.gada 18.februārī].

Šādos apstākļos EST, pamatojoties uz tās Reglamenta 53. panta 2. punktu, konstatēja, ka tās kompetencē acīmredzami nav atbildēt uz iesniedzējtiesas uzdotajiem jautājumiem.⁷⁶²

Tādējādi sākotnējai sajūsmai par drīzumā gaidāmo pirmo EST spriedumu attiecībā uz Roma III regulu sekoja vilšanās, jo izrādījās, ka Federālās zemes augstākā tiesa Minhenē neorientējas ES regulās un ne tikai neatšķir Roma III regulu no Briseles II *bis* regulas, bet nezina arī to, ka trešajā valstī pasludināta pārrobežu laulības šķiršanas nolēmuma atzišanu ES dalībvalstīs joprojām regulē katras dalībvalsts nacionālās tiesību normas. Autore atzīmē, ka, lai šādas situācijas neatkārtotos, ir svarīgi, lai ikvienā dalībvalstī abu minēto regulu piemērotājiem tiktu rīkoti speciāli kursi, kuros šīs regulas tiktu pētītas un analizētas.⁷⁶³ Līdz ar to atliek tikai cerēt, ka nākotnē tiesību piemērotāji šādas kļūdas nepieļaus, un EST kādreiz patiešām radīsies iespēja pasludināt spriedumu attiecībā uz Roma III regulas piemērošanu.

5.4. Roma III regulas 5. pants: pušu autonomija

Par Roma III regulas „kodolu” un pušu svarīgāko elementu tiek uzskatīts tas, ka tā inovatīvi ievieš pušu autonomiju kā piesaisti pārrobežu laulības šķiršanas un laulāto atšķiršanas lietās,⁷⁶⁴ sniedzot laulātajiem ierobežotu iespēju izvēlēties viņu pārrobežu laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai piemērojamo likumu ar mērķi veicināt lielāku elastību un tiesisko noteiktību (Roma III regulas preambulas 15. punkts⁷⁶⁵). Būtiski, ka starp ES dalībvalstīm, kuras piedalās Roma III regulā, tikai dažas bija atzinušas pušu autonomiju laulības šķiršanas procesā pirms Roma III regulas pieņemšanas.⁷⁶⁶ Latvijas starp šīm valstīm nebija.⁷⁶⁷ Antverpenes Universitātes

⁷⁶² Eiropas Savienības tiesas 2016. gada 12. maija rīkojums lietā: C-281/15 Sahyouni, publicēts elektroniskajā Krājumā (Vispārējais Krājums), ECLI:EU:C:2016:343, para. 16.-23., 33.

Pieejams:

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=178482&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1402332> [aplūkots 2017. gada 18. februārī].

⁷⁶³ Pozitīvi ir vērtējams tas, ka Latvijas Tieslietu ministrija sadarbībā ar ārvalstu ekspertiem šādus kursus organizē. Piemēram, skatīt: Martiny D. Training Course “Provisions and Practical Application of the Rome III Regulation”. Riga – 29-30 November 2012.

Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/search/Training%20course%20%22Provisions%20and%20practical%20application%20of%20the%20Rome%20III%20Regulation%22.%20Riga%20%E2%80%93%2029-30%20November%202012./?source=9&page=1> [aplūkots 2017. gada 18. februārī].

⁷⁶⁴ Viarengo I. The Rome III Regulation in Legal Practice: Case Law and Comments. *ERA Forum*. December 2014, vol. 15, no. 4, p.551. Springer Link [online database].

Pieejams: <https://ezp2.ppl.nl:2736/content/pdf/10.1007%2Fs12027-015-0369-0.pdf> [aplūkots 2017. gada 13. augustā].

⁷⁶⁵ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁷⁶⁶ Basedow J. European Divorce Law. Comments on the Rome III Regulation. In: Verbeke A-L., Scherpe J.M., Declerck Ch., Helms T., Senaev P. (eds.) *Confronting the Frontiers of Family and Succession Law. Liber Amicorum Walter Pintens*. Cambridge: Intersentia, 2012, p.139.

⁷⁶⁷ Kā jau autore minēja, pirms Roma III regulas pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu Latvijā noteica CL 12. panta pirmā daļa, saskaņā ar kuru ikvienai Latvijā veiktai pārrobežu laulības šķiršanai bija piemērojams Latvijas

Juridiskās fakultātes lektore PhD Taliya Krūgere (*Thalia Kruger*) uzskata, ka pušu autonomijas paredzēšana šajā jomā ir ne tikai metodoloģiski, bet arī principiāli interesanta, jo liecina par to, ka likumdevējs vēlas iedrošināt laulātos izdarīt izvēli un „ņemt likuma grožus savās rokās”.⁷⁶⁸

Papildus tam Seviļas Universitātes starptautisko privāttiesību asociētā profesore Beatrise Kampusano Diasa (*Beatriz Campuzano Díaz*) norāda vairākus citus iemeslus, kādēļ pušu autonomija kā piesaiste šajā gadījumā ir izdevīga, piemēram, tā veicina tiesisko noteiktību, kas ir būtiska, lai notiktu pilsoņu brīva pārvietošanās ES ietvaros, proti, ja laulātie iepriekš zina, kāds likums tiks piemērots viņu atšķiršanai/laulības šķiršanai, viņi brīvāk pārvietojas ES ietvaros.⁷⁶⁹ Turklāt pušu autonomijas attiecībā uz piemērojamo likumu vispārēja atzīšana ļautu izvairīties no ES starptautisko ģimenes tiesību fragmentārisma, jo puses varētu izvēlēties vienu piemērojamo likumu visiem no viņu laulības šķiršanas izrietošajiem jautājumiem.⁷⁷⁰

Jāmin arī tas, ka no ES integrācijas procesa perspektīvas pušu izvēle piedāvā adekvātu risinājumu Eiropas sabiedrības multikulturālajam raksturam, proti, laulātie var izvēlēties uzņemošās valsts likumu, ja viņi jau ir pieņēmuši šīs valsts dzīves standartus, vai viņu dzimtenes likumu, ja viņi vēlas saglabāt savas tiesiskās tradīcijas vai ja viņi vēlas būt pārliecināti, ka viņu laulības šķiršana tiks atzīta dzimtenē gadījumā, ja viņi tajā atgriežas.⁷⁷¹ Vienlaikus jānorāda, ka Roma III regulas pamatprincips ir abu laulāto apzināta izvēle, proti, katram pārobežu laulātajam ir precīzi jāzina, kādas ir piemērojamo tiesību aktu izvēles juridiskās un sociālās sekas (Roma III regulas preambulas 18. punkts⁷⁷²).

Saskaņā ar Roma III regulas 5. panta 1. punktu pārobežu laulātie var vienoties norādīt pārobežu laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai piemērojamo likumu ar noteikumu, ka tas ir tās valsts likums, kurā *vienošanās noslēgšanas laikā* atrodas laulāto pastāvīgā dzīvesvieta (5. panta 1. punkta „a” apakšpunkts), vai tās valsts likums, kurā atrodas pārobežu laulāto pēdējā pastāvīgā dzīvesvieta, ar noteikumu, ka *vienošanās noslēgšanas laikā* viens no viņiem tur joprojām dzīvo (5. panta 1. punkta „b” apakšpunkts), vai tās valsts likums, kuras valstspiederība ir vienam no pārobežu laulātajiem *vienošanās noslēgšanas laikā* (5. panta 1. punkta „c” apakšpunkts), vai tās

likums (*lex fori*). Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 17.novembris, nr.183.

⁷⁶⁸ Kruger T. Rome III and Parties' Choice. *Familie & Recht*. Januāri 2014.

Pieejams: <http://www.familyandlaw.eu/tjdschrift/fenr/2014/01/FENR-D-13-00010.pdf> [aplūkots 2017.gada 18.februārī].

⁷⁶⁹ Campuzano Díaz B. Uniform Conflict of Law Rules on Divorce and Legal Separation via Enhanced Cooperation. In: Campuzano Díaz B., Czepelak M., Rodríguez Benot A., Rodríguez Vázquez Á. (eds.) *Latest Developments in EU Private International Law*. Cambridge: Intersentia, 2011, p.41.

⁷⁷⁰ Ibid, p.42.

⁷⁷¹ Ibid.

⁷⁷² Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

valsts likums, kurā atrodas tiesa (5. panta 1. punkta „d” apakšpunkts).⁷⁷³ Tātad laulātajiem tiek dota iespēja izvēlēties savas pārrobežu laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai piemērojamo likumu, taču viņu izvēle ir ierobežota, jo viņi drīkst izvēlēties tikai kādu no Roma III regulas 5. panta 1. punktā minētajiem tiesību aktiem. Juridiskajā literatūrā ir uzsvērts, ka visi Roma III regulas 5. panta 1. punktā minētie likumi ir saistīti ar konkrēto pārrobežu laulības šķiršanu vai laulāto atšķiršanu.⁷⁷⁴

Būtiski, ka pārrobežu laulātajiem ir dota iespēja noslēgt un grozīt vienošanos par piemērojamo likumu jebkurā laikā līdz pat brīdim, kad tiesā tiek celta prasība, un pat tiesvedības laikā tiesā, ja tas paredzēts tās valsts tiesību aktos, kurā atrodas tiesa (Roma III regulas 5. panta 2. un 3. punkts⁷⁷⁵). Tas, ka laulātajiem ir atļauts noslēgt un grozīt vienošanos par piemērojamo likumu pat tiesvedības laikā tiesā, sniedz pusēm iespēju tiesas procesa laikā vienoties par *lex fori* piemērošanu, ja tās vēlas izvairīties no sarežģījumiem, kurus rada ārvalsts likuma piemērošana.⁷⁷⁶

Jāatzīmē, ka minētā pārrobežu laulāto vienošanās par piemērojamo likumu ir jāizsaka rakstveida dokumentā, norādot tajā datumu un abiem laulātajiem to parakstot, turklāt visi paziņojumi ar elektroniskiem līdzekļiem, kuri paliekoši reģistrē vienošanos, ir līdzvērtīgi rakstiskiem līdzekļiem (Roma III regulas 7. panta 1. punkts⁷⁷⁷). Tātad Roma III regulā ir noteiktas stingras prasības attiecībā uz pārrobežu laulāto vienošanās formu, kuru mērķis ir nodrošināt to, ka laulātie izdara skaidru izvēli attiecībā uz piemērojamo likumu, apzinoties šīs izvēles sekas.

Tomēr Roma III regula tiek kritizēta par to, ka tā minēto vienošanos atļauj noslēgt jau ļoti agri⁷⁷⁸, proti, laulātajiem ir ļauts izdarīt izvēli par laulības šķiršanai piemērojamo likumu pat pirms laulības noslēgšanas, piemēram, laulības līgumā vienojoties par piemērojamo likumu laulības šķiršanas gadījumā. Vienlaikus jāatzīmē, ka tiesību doktrīnā ir norādīts, ka, ņemot vērā to, ka Briseles II *bis* regulā laulātajiem nav atļauts vienoties par piekritīgo tiesu pārrobežu laulības šķiršanas gadījumā, laulātie nevar vienoties par to, ka piemērojams tiesas valsts likums, pirms viņi

⁷⁷³ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁷⁷⁴ González Beilfuss C. The Rome III Regulation on the Law Applicable to Divorce and Legal Separation: Much Ado about Little. In: Bonomi A., Schmid C. (éds) *Droit international privé de la famille. Les développements récents en Suisse et en Europe. Actes de la 24e Journée de droit international privé du 16 mars 2012 à Lausanne*. Genève: Schulthess Médias Juridiques, 2013, p.39.

⁷⁷⁵ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁷⁷⁶ Campuzano Díaz B. Uniform Conflict of Law Rules on Divorce and Legal Separation via Enhanced Cooperation. In: Campuzano Díaz B., Czepelak M., Rodríguez Benot A., Rodríguez Vázquez Á. (eds.) *Latest Developments in EU Private International Law*. Cambridge: Intersentia, 2011, p.43.

⁷⁷⁷ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁷⁷⁸ Kruger T. Rome III and Parties' Choice. *Familie & Recht*. Januari 2014.

Pieejams: <http://www.familyandlaw.eu/tijdschrift/fenr/2014/01/FENR-D-13-00010.pdf> [aplūkots 2017.gada 18.februārī].

nav tiesā iesnieguši prasības pieteikumu par laulības šķiršanu, jo tikai tad kļūst zināms, kura ir tiesas valsts.⁷⁷⁹

Tā kā laulātie pat pirms pārrobežu laulības noslēgšanas var vienoties par viņu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, pārrobežu laulības šķiršanai var būt piemērojams tās valsts likums, ar kuru nevienam no konkrētajiem laulātajiem jau sen vairs nav nekādas saistības. Lai atrisinātu šo problēmjaudājumu, Hamburgas Universitātes tiesību zinātņu profesors un Maksa Planka salīdzinošo privāttiesību un starptautisko privāttiesību institūta (*Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Privatrecht*) direktors Jirgens Beizdovs (*Jürgen Basedow*) ierosina gadījumā, ja laulātie vēlas vienoties par viņu pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu vēl pirms laulības noslēgšanas, tā vietā, lai laulības līgumā noteiktu konkrētu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, laulības līgumā ietvert kolīziju normu, kura noteiktu, ka šīs pārrobežu laulības šķiršanai ir piemērojams tās valsts likums, kuras tiesā kādu dienu varētu tikt iesniegts prasības pieteikums par šīs laulības šķiršanu, tādējādi neminot nevienu konkrētu valsti.⁷⁸⁰

Darba autore šo ierosinājumu vērtē pozitīvi, jo, pirmkārt, mijiedarbībā ar Briseles II *bis* regulas 3. panta 1. punktu tiek nodrošināts tas, ka pārrobežu laulības šķiršanai tiks piemērots tās valsts likums, ar kuru vismaz vienam no laulātajiem ir cieša saikne, un, otrkārt, tas veicina *lex fori* piemērošanu, kas savukārt nodrošina to, ka tiesību piemērotājs pārzina piemērojamo likumu. Vienlaikus gan jāapzinās arī *lex fori* piemērošanas trūkumi – tā veicina *forum shopping* un var sarežģīt nolēmuma atzišanu citās valstīs. Jāpiebilst, ka pats idejas autors nav pārliecināts par to, vai Roma III regulas 5. panta 1. punkta „d” apakšpunkts aptver arī šādu nākotnes tiesas valsts likuma klauzulu.⁷⁸¹ Autore piekrīt profesoram J. Beizdovam, ka no Roma III regulas 5. panta 1. punkta „d” apakšpunkta formulējuma izriet, ka tas varētu tikt attiecināts arī uz laulāto vienošanos par kolīziju normu, kura nākotnē noteiktu viņu pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu.⁷⁸²

Saistībā ar to, ka laulātie jau ļoti agri var vienoties par viņu pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, var rasties vēl divi problēmjaudājumi. *Pirmkārt*, līdz brīdim, kad minētā vienošanās kļūst aktuāla, konkrētās laulības apstākļi jau var būt ļoti mainījušies, piemēram, laulībai var vairs nebūt ārvalsts elementa, piemēram, ja abiem laulātajiem tagad ir vienas valsts pilsonība un kopīga pastāvīgā dzīvesvieta šajā pašā valstī. Roma III regula nerisina šo problēmjaudājumu. No vienas puses, ņemot vērā to, ka Roma III regulas 1. panta 1. punktā ir teikts, ka šo tiesību aktu

⁷⁷⁹ González Beilfuss C. The Rome III Regulation on the Law Applicable to Divorce and Legal Separation: Much Ado about Little. In: Bonomi A., Schmid C. (éds) *Droit international privé de la famille. Les développements récents en Suisse et en Europe. Actes de la 24e Journée de droit international privé du 16 mars 2012 à Lausanne*. Genève: Schulthess Médias Juridiques, 2013, p.41.

⁷⁸⁰ Basedow J. European Divorce Law. Comments on the Rome III Regulation. In: Verbeke A-L., Scherpe J.M., Declerck Ch., Helms T., Senaev P. (eds.) *Confronting the Frontiers of Family and Succession Law. Liber Amicorum Walter Pintens*. Cambridge: Intersentia, 2012, p.142.

⁷⁸¹ Ibid.

⁷⁸² Ibid.

piemēro laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai tiesību normu kolīziju situācijās, varētu tikt apgalvots, ka, tā kā tiesību normu kolīzijas situācija vairs nepastāv, Roma III regula vairs nav piemērojama un pušu vienošanās par viņu laulības šķiršanai piemērojamo likumu nav ņemama vērā. No otras puses, tikpat pārliecinoši varētu tikt apgalvots, ka šai laulībai bija pārrobežu elements tad, kad minētā vienošanās par šīs laulības šķiršanai piemērojamo likumu tika noslēgta, uzsverot, ka tiesiski noslēgta vienošanās ir jāpilda.⁷⁸³ Autore piekrīt otrajam viedoklim, jo uzskata, ka ikviens tiesiski noslēgts darījums ir jāpilda, proti, *pacta sunt servanda* (latīņu val.). Tādējādi pat pagātnes apstākļi var novest pie šodienas tiesību normu kolīzijām.⁷⁸⁴

Otrkārt, laika gaitā var būt būtiski grozīts pušu izvēlētajā piemērojamā likuma saturs, kā rezultātā var netikt ievērots Roma III regulas pamatprincips – abu laulāto apzināta izvēle, proti, jau minētajā Roma III regulas preambulas 18. punktā ir teikts, ka katram pārrobežu laulātajam ir precīzi jāzina, kādas ir piemērojamo tiesību aktu izvēles juridiskās un sociālās sekas. Pastāv pamatotas šaubas, vai šī prasība tiks izpildīta, ja puses par piemērojamo likumu būs vienojušās pirms daudziem gadiem, kuru laikā tā saturs būs ticis ievērojami grozīts.⁷⁸⁵

No laulāto vienošanās par viņu pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu izrietošajiem jautājumiem, piemēram, gribas izteikumam vai *rebus sic stantibus* (latīņu val.) principam⁷⁸⁶, ja par šiem jautājumiem rodas strīds pārrobežu laulības šķiršanas procesa ietvaros, ir piemērojams tas likums, kurš saskaņā ar Roma III regulu tiktu piemērots attiecīgajai laulības šķiršanai, ja šis līgums būtu spēkā (Roma III regulas 6. panta 1. punkts).⁷⁸⁷

Roma III regulas dalībvalstu tiesu prakse liecina par to, ka laulāto izvēli attiecībā uz viņu pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu galvenokārt ietekmē divi apsvērumi. Pirmais apsvērumis ir praktisks – laulātie izvēlas tās valsts likumu, kurš ļauj viņu pārrobežu laulību izšķirt ātrāk un lētāk. Otrais apsvērumis ir kulturāls – imigrantiem ir svarīgi saglabāt savu kulturālo

⁷⁸³ González Beilfuss C. The Rome III Regulation on the Law Applicable to Divorce and Legal Separation: Much Ado about Little. In: Bonomi A., Schmid C. (éds) *Droit international privé de la famille. Les développements récents en Suisse et en Europe. Actes de la 24e Journée de droit international privé du 16 mars 2012 à Lausanne*. Genève: Schulthess Médias Juridiques, 2013, p.42.

⁷⁸⁴ Wiese V. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.860.

⁷⁸⁵ González Beilfuss C. The Rome III Regulation on the Law Applicable to Divorce and Legal Separation: Much Ado about Little. In: Bonomi A., Schmid C. (éds) *Droit international privé de la famille. Les développements récents en Suisse et en Europe. Actes de la 24e Journée de droit international privé du 16 mars 2012 à Lausanne*. Genève: Schulthess Médias Juridiques, 2013, pp.42-43.

⁷⁸⁶ Latvijas Universitātes civiltiesību profesors Kalvis Torgāns to dēvē par līguma mērķa principu, skaidrojot, ka šis princips sevī ietver pieņēmumu, ka puses, slēdzot konkrēto līgumu, tiesiskajās attiecībās ir stājušās, ņemot vērā tikai tādus apstākļus, kādi pastāvēja līguma noslēgšanas brīdī, nevis vēlākos apstākļus. Torgāns K. Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 88.lpp.

⁷⁸⁷ Tomēr Roma III regulas 6. panta 2. punktā ir paredzēts izņēmums, proti, lai noteiktu to, ka laulātais nav devis savu piekrišanu, viņš/viņa ir tiesīgs/-a atsaukties uz tās valsts tiesību aktiem, kurā bijusi viņa/viņas pastāvīgā dzīvesvieta laikā, kad tiesā tika celta prasība, ja no apstākļu kopuma izriet, ka nebūtu pamata viņa/viņas rīcības sekas noteikt saskaņā ar Roma III regulas 6. panta 1.punktā minētajiem tiesību aktiem. Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

identitāti, it īpaši, ja imigrantu reliģija, nacionālās kultūras tradīcijas un paražas būtiski atšķiras no tām, kuras ir valstī, kurā atrodas šo imigrantu pastāvīgā dzīvesvieta. Tā rezultātā imigranti izvēlas vienu vai otru laulātā pilsonības valsts vai abu laulāto kopīgās pilsonības valsts likumu. Šāda izvēle turklāt atvieglo laulības šķiršanas nolēmuma atzīšanu vismaz viena laulātā (imigranta) dzimtenē.⁷⁸⁸

5.5. Roma III regulas 8. pants: piemērojamais likums, ja nav laulāto vienošanās

Roma III regulas 8. pants nosaka pārrobežu laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai piemērojamo likumu, ja pārrobežu laulātie nav izdarījuši izvēli saskaņā ar Roma III regulas 5. pantu vai ja pārrobežu laulāto vienošanās par piemērojamo likumu nav spēkā, kā arī, ja laulātie nolemj neizmantot savu vienošanos par piemērojamo likumu⁷⁸⁹. Lai gan Roma III regulas 8. pants tekstuāli ir ļoti līdzīgs Roma III regulas 5. pantam, tomēr starp šiem abiem pantiem pastāv būtiska atšķirība, proti, Roma III regulas 5. pantā pārrobežu laulātajiem ir dota iespēja izvēlēties kādu no četriem alternatīvajiem pārrobežu laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai piemērojamajiem likumiem, savukārt 8. pantā četri piemērojamie likumi ir izkārtoti hierarhiskā secībā.⁷⁹⁰ Tādējādi viena otram sekojošās piesaistes Roma III regulas 8. pantā ir izkārtotas kā pakāpieni, veidojot tā dēvētās Kēgeļa kāpnes (*Kegelsche Leiter*) – katra sekojošā piesaiste ir pakārtota un kļūst svarīga tikai tad, ja iepriekšējā piesaiste nav piemērojama.⁷⁹¹ Kā zināms, to dēvē par subsidiāro piesaišu kombināciju.

Turklāt abi panti arī tekstuāli nav identiski, jo, pirmkārt, atšķirībā no 5. panta 1. punkta „a” apakšpunkta 8. panta „a” apakšpunktā ir noteikts, ka laulības šķiršanai ir piemērojams tās valsts likums, kurā atrodas laulāto pastāvīgā dzīvesvieta *laikā, kad tiek celta prasība tiesā*, otrkārt, atšķirībā no 5. panta 1. punkta „b” apakšpunkta 8. panta „b” apakšpunktā ir noteikts, ka tās valsts likums, kurā atrodas laulāto pēdējā pastāvīgā dzīvesvieta, laulāto atšķiršanai un laulības šķiršanai ir piemērojams tikai tad, ja vienlaikus ir izpildīti divi noteikumi: pirmkārt, šis laika posms nav beidzies vairāk kā vienu gadu pirms prasības celšanas tiesā un, otrkārt, viens no viņiem šajā valstī joprojām dzīvo *laikā, kad tiek celta prasība tiesā*. Arī 8. panta „c” apakšpunkts atšķiras no 5. panta 1. punkta „c” apakšpunkta, jo 8. panta „c” apakšpunktā ir teikts, ka laulāto atšķiršanai un laulības šķiršanai ir piemērojams tās valsts likums, kuras valstspiederīgie ir abi laulātie *laikā, kad tiek celta*

⁷⁸⁸ Viarengo I. The Rome III Regulation in Legal Practice: Case Law and Comments. *ERA Forum*. December 2014, vol. 15, no. 4, p.552. Springer Link [online database].

Pieejams: <https://ezp2.ppl.nl:2736/content/pdf/10.1007%2Fs12027-015-0369-0.pdf> [aplūkots 2017.gada 13.augustā].

⁷⁸⁹ Ibid, p.553.

⁷⁹⁰ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁷⁹¹ Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.891.

prasība tiesā.⁷⁹² Jāuzsver arī tas, ka, tā kā laulības laikā dažādi apstākļi var mainīties, tad potenciāli piemērojamo likumu klāsts *vienošanās noslēgšanas laikā*, kas minēts Roma III regulas 5. pantā, var būtiski atšķirties no piemērojamo likumu klāsta *laikā, kad tiek celta prasība tiesā*, kas minēts Roma III regulas 8. pantā.⁷⁹³

Pirmā no Roma III regulas 8. pantā uzskaitītajām piesaistēm ir laulāto kopīgā pastāvīgā dzīvesvieta laikā, kad tiek celta prasība tiesā, proti, ja nepastāv pušu izvēle par piemērojamo likumu, pārrobežu laulības šķiršanai ir piemērojams laulāto kopīgās pastāvīgās dzīvesvietas valsts likums (Roma III regulas 8. panta „a” apakšpunkts⁷⁹⁴). Daudzos gadījumos tas nozīmē to, ka pārrobežu laulības šķiršanai tiek piemērots tiesas valsts likums, jo laulāto kopīgā pastāvīgā dzīvesvieta ir arī viens no Briseles II *bis* regulas 3. panta 1. punktā minētajiem pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības pamatiem.⁷⁹⁵ Secināms, ka, ja pārrobežu laulātie nav vienojušies par viņu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, Briseles II *bis* regulas un Roma III regulas mijiedarbības rezultātā pastāv liela iespējamība, ka viņu laulības šķiršanai tiks piemērots *lex fori*. Jānorāda, ka tieši tāds arī bija Eiropas Komisijas mērķis.⁷⁹⁶ Tomēr darba autore uzsver, ka *lex fori* piemērošana ir vērtējama pretrunīgi, ņemot vērā šā darba 4. nodaļas 4.4. apakšnodaļā jau minētos tās trūkumus.

Otra Roma III regulas 8. pantā minētā piesaiste, kura būtu īpaši jāatzīmē, ir laulāto pēdējā pastāvīgā dzīvesvieta ar noteikumu, ka šis laikposms nav beidzies vairāk kā vienu gadu pirms prasības celšanas tiesā, ja viens no laulātajiem šajā valstī joprojām dzīvo laikā, kad tiek celta prasība tiesā (Roma III regulas 8. panta „b” apakšpunkts). Šī piesaiste tiesību doktrīnā tiek kritizēta saistībā ar to, ka tas laulātais, kurš nevēlētos, lai tiktu piemērots laulāto pēdējās pastāvīgās dzīvesvietas valsts likums, minēto viena gada periodu varētu izmantot ļaunprātīgi, proti, šis laulātais varētu nodibināt pastāvīgo dzīvesvietu citā valstī un nogaidīt vienu gadu pirms prasības celšanas tiesā. Ja turklāt laulātajiem nebūtu kopīgas pilsonības (Roma III regulas 8. panta „c” apakšpunkts), Roma III regulas 8. panta „b” apakšpunktā minētā viena gada laika perioda iztecēšana novestu pie Roma III regulas 8. panta „d” apakšpunktā minētā *lex fori* piemērošanas. Tā rezultātā tam

⁷⁹² Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁷⁹³ Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.898.

⁷⁹⁴ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁷⁹⁵ González Beilfuss C. The Rome III Regulation on the Law Applicable to Divorce and Legal Separation: Much Ado about Little. In: Bonomi A., Schmid C. (éds) *Droit international privé de la famille. Les développements récents en Suisse et en Europe. Actes de la 24e Journée de droit international privé du 16 mars 2012 à Lausanne*. Genève: Schulthess Médias Juridiques, 2013, p.46.

⁷⁹⁶ Eiropas Komisija. Priekšlikums. Padomes Regula (ES), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai piemērojamo tiesību jomā {COM(2010) 104 galīgā redakcija}. COM(2010) 105 galīgā redakcija. 2010/0067 (CNS). C7-0102/10. Briselē, 24.3.2010, 7.lpp.

Pieejams: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2010\)0105_/com_com\(2010\)0105_iv.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2010)0105_/com_com(2010)0105_iv.pdf) [aplūkots 2017.gada 7.jūlijā].

laulātajam, kurš nebūtu mainījis savu pastāvīgo dzīvesvietu, būtu jāsamierinās ar laulības šķiršanas procesu otra laulātā saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 3. panta 1. punktu izvēlētajā tiesā, kurā turklāt saskaņā ar Roma III regulas 8. panta „d” apakšpunktu šai laulības šķiršanai tiktu piemērots tiesas valsts likums jeb *lex fori*. Līdz ar to ir pausts viedoklis, ka pareizāk būtu, ja Roma III regulas 8. panta „b” apakšpunktā būtu paredzēts laikposms, kas būtu ilgāks par vienu gadu.⁷⁹⁷ Autore šim viedoklim piekrīt, jo viens gads ir atzīstams par salīdzinoši neilgu laika periodu.

5.6. Termina „pastāvīgā dzīvesvieta” un dubultpilsonības jautājuma problemātika Roma III regulas ietvaros

Tāpat kā Briseles II *bis* regulā arī Roma III regulā nav sniegta termina „pastāvīgā dzīvesvieta” definīcija. Līdz ar to, lai gan *ex facie* (latīņu val.) kolīziju normu unifikācija Roma III regulā veicina tiesisko noteiktību, jāatzīst, ka tādas neskaidras piesaistes kā pastāvīgā dzīvesvieta interpretācija un piemērošana var veicināt tiesisko nenoteiktību.⁷⁹⁸ Tā kā Roma III regulā nav sniegta termina „pastāvīgā dzīvesvieta” definīcija un EST nav sniegusi termina „pastāvīgā dzīvesvieta” interpretāciju Roma III regulas izpratnē, Roma III regulas dalībvalstu tiesas atšķirīgi nosaka laulāto pastāvīgās dzīvesvietas atrašanās vietu.⁷⁹⁹

Tiesa, Roma III regulas preambulas 22. punktā ir atrunāts tas, kā rīkoties, ja personai ir dubultpilsonība, proti, ir teikts, ka šis jautājums ir atstājams dalībvalstu nacionālo tiesību normu pārziņā, vienlaikus pilnībā ievērojot ES vispārējos principus.⁸⁰⁰ Jāuzsver, ka Roma III regulas preambulas 22. punkts attiecas tikai uz gadījumiem, kad valstspiederība ir izmantota kā piesaiste. Tātad Roma III regulas preambulas 22. punkts attiecas tikai uz 8. panta „c” apakšpunktu, jo 5. panta 1. punkta „c” apakšpunkta gadījumā kā piesaiste ir izmantota pušu autonomija, nevis

⁷⁹⁷ Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, pp.901-902.

⁷⁹⁸ Carruthers J. Party Autonomy in the Legal Regulation of Adult Relationships: What Place for Party Choice in Private International Law? *International & Comparative Law Quarterly*. October 2012, vol. 61, no. 4. Westlaw UK [online database].

Pieejams: <https://datubazes.lanet.lv:4300/maf/wluk/app/document?&srguid=i0ad8289e0000015d5c3e2f8cde4dd471&d ocguid=IF188A3302FC611E2BD41B20F21C804EA&hitguid=IF188A3302FC611E2BD41B20F21C804EA&rank=7& spos=7&epos=7&td=241&crumb-action=append&context=51&resolvein=true> [aplūkots 2017.gada 19.jūlijā].

⁷⁹⁹ Piemēram, Lionas Apelācijas tiesa (Francija) pārrobežu laulības šķiršanas lietā, kurā vīrs un sieva bija Itālijas pilsoņi, kuri nekad nebija dzīvojuši kopā, jo sieva kopā ar pāra bērnu visu laiku dzīvoja Itālijā, bet vīrs šajā laikā bija dzīvojis un strādājis Francijā, Šveicē un Norvēģijā, pastāvīgās dzīvesvietas atrašanās vietas noteikšanai veica šā darba 4. nodaļas 4.5. apakšnodaļā jau minēto interešu centra testu un secināja, ka Francijā neatrodas laulātā pāra interešu centrs. Viarengo I. The Rome III Regulation in Legal Practice: Case Law and Comments. *ERA Forum*. December 2014, vol. 15, no. 4, p.557. Springer Link [online database].

Pieejams: <https://ezp2.ppl.nl:2736/content/pdf/10.1007%2Fs12027-015-0369-0.pdf> [aplūkots 2017.gada 13.augustā].

⁸⁰⁰ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

valstspiederība.⁸⁰¹ Pētot tiesību doktrīnu attiecībā uz Roma III regulu, autore konstatēja, ka šo būtisko atšķirību starp 8. panta „c” apakšpunktu un 5. panta 1. punkta „c” apakšpunktu, kā rezultātā Roma III regulas preambulas 22. punkts ir piemērojams tikai attiecībā uz 8. panta „c” apakšpunktu, nav pamanījuši pat ievērojami tiesību zinātnieki, piemēram, viena no Roma III regulas komentāru autorēm, Britu starptautisko un salīdzinošo tiesību institūta (*The British Institute of International and Comparative Law in London*) vecākā pētniece Dr. iur. Eva Līna (*Eva Lein*), kura, pēc autores domām, kļūdaini norāda, ka Roma III regulas preambulas 22. punkts attiecas gan uz 5. panta 1. punkta „c” apakšpunktu, gan uz 8. panta „c” apakšpunktu.⁸⁰²

Tā kā Roma III regulas preambulas 10. punktā ir teikts, ka šīs regulas noteikumiem vajadzētu būt saskaņā ar Briseles II *bis* regulas noteikumiem⁸⁰³, tad termina „pastāvīgā dzīvesvieta” saturam abu regulu izpratnē vajadzētu būt identiskam, savukārt dubultpilsonības gadījumā autore uzskata, ka Roma III regulas piemērotājam būtu jāņem vērā EST spriedums lietā *Hadadi v. Mesko*, kurā, kā jau tika minēts šā darba 4. nodaļas 4.3. apakšnodaļā, tika atrisināts dubultpilsonības problēmjaucējums Briseles II *bis* regulas ietvaros. Arī tiesību doktrīnā ir pausts šāds viedoklis, uzsverot, ka, ja vienam vai abiem pārobežu laulātajiem ir vairāku ES dalībvalstu dubultpilsonība, tad pārobežu laulātajiem būtu jāatļauj izvēlēties jebkuru no šīm ES dalībvalstu pilsonībām.⁸⁰⁴

Vienlaikus autore piekrīt tiesību doktrīnā norādītajam, ka Roma III regulas preambulas 10. un 22. punkts ir savstarpēji pretrunīgi attiecībā uz to, vai dubultpilsonības gadījumā Roma III regulas piemērotājam ir jāņem vērā Briseles II *bis* regulas ietvaros pasludinātais EST spriedums lietā *Hadadi v. Mesko*, jo 22. punktā ir teikts, ka šis jautājums ir atstājams dalībvalstu nacionālo tiesību normu pārziņā, bet 10. punktā ir uzsvērts, ka Roma III regulas noteikumiem vajadzētu atbilst Briseles II *bis* regulas noteikumiem.⁸⁰⁵

Ja EST spriedums lietā *Hadadi v. Mesko* netiek ņemts vērā Roma III regulas ietvaros, tas var novest pie dīvainas situācijas, kurā saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 3. panta 1. punktu, atbilstoši minētajam spriedumam, piekritība var būt arī tās dalībvalsts tiesai, kuras pilsonība nav „biežāk lietota”, savukārt saskaņā ar tiesas valsts nacionālajām tiesību normām piemērojams var

⁸⁰¹ González Beilfuss C. The Rome III Regulation on the Law Applicable to Divorce and Legal Separation: Much Ado about Little. In: Bonomi A., Schmid C. (éds) *Droit international privé de la famille. Les développements récents en Suisse et en Europe. Actes de la 24e Journée de droit international privé du 16 mars 2012 à Lausanne*. Genève: Schulthess Médias Juridiques, 2013, pp.40-41.

⁸⁰² Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.903.

⁸⁰³ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. decembris, nr.L 343/10.

⁸⁰⁴ González Beilfuss C. The Rome III Regulation on the Law Applicable to Divorce and Legal Separation: Much Ado about Little. In: Bonomi A., Schmid C. (éds) *Droit international privé de la famille. Les développements récents en Suisse et en Europe. Actes de la 24e Journée de droit international privé du 16 mars 2012 à Lausanne*. Genève: Schulthess Médias Juridiques, 2013, p.41.

⁸⁰⁵ Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.903.

izrādīties tikai tās valsts likums, kuras pilsonība ir „biežāk lietota”, kā rezultātā piekritība var būt vienas dubultpilsonības valsts tiesai, bet piemērojams var būt citas dubultpilsonības valsts likums, kaut arī piesaiste abos gadījumos ir viena un tā pati.⁸⁰⁶ Autore uzskata, ka šāda situācija nebūtu pareiza un, kā jau minēts, EST spriedums lietā *Hadadi v. Mesko* būtu jāņem vērā. Līdz ar to pret abu valstu pilsonībām būtu jāizturas vienlīdzīgi, dubultpilsonības gadījumā ļaujot laulātajiem izvēlēties piemērojamo likumu. Tādējādi *darba autore izsaka priekšlikumu Roma III regulas 8. panta „c” apakšpunktā atrisināt dubultpilsonības jautājumu, nosakot, ka dubultpilsonības gadījumā laulātie ir tiesīgi izvēlēties jebkuras savas kopīgās pilsonības valsts likumu.*⁸⁰⁷

5.7. Laulāto atšķiršanas pārveidošana par laulības šķiršanu

Gadījumos, kad notiek pārrobežu laulāto atšķiršanas pārveidošana par laulības šķiršanu, pārrobežu laulības šķiršanai ir piemērojams tās valsts likums, kurš tika piemērots pārrobežu laulāto atšķiršanai, ja vien puses saskaņā ar Roma III regulas 5. pantu nav vienojušās citādi (Roma III regulas 9. panta 1. punkts⁸⁰⁸). Tātad laulātie var vienoties par viena likuma piemērošanu viņu atšķiršanai un cita likuma piemērošanu laulības šķiršanai vai par viena un tā paša likuma piemērošanu gan viņu atšķiršanai, gan laulības šķiršanai, taču, ja nav laulāto vienošanās par piemērojamo likumu, laulības šķiršanai piemēro to likumu, kurš tika piemērots laulāto atšķiršanai.

Tomēr, ja tiesību aktos, ko piemēroja laulāto atšķiršanai, nav paredzēta laulāto atšķiršanas pārveidošana par laulības šķiršanu, tiek piemērots Roma III regulas 8. pants, ja vien puses saskaņā ar Roma III regulas 5. pantu nav vienojušās citādi (Roma III regulas 9. panta 2. punkts⁸⁰⁹). Līdz ar to tiesai, kurai laulāto atšķiršana ir jāpārveido par laulības šķiršanu, ir jāpārbauda, vai likumā, kuru piemēroja laulāto atšķiršanai ir paredzēta laulāto atšķiršanas pārveidošana par laulības šķiršanu. Piemēram, Itālijas likumā nav paredzēta laulāto atšķiršanas pārveidošana par laulības šķiršanu, jo laulāto atšķiršana un laulības šķiršana šajā likumā tiek uzskatīti par diviem savstarpēji nesaistītiem tiesību institūtiem. To neizprotot, Vācijas tiesās pašlaik ir izveidojusies kļūdaina tiesu prakse. Proti, Vācijā pastāvīgi dzīvojošu itāļu pāru atšķiršanai pirms Roma III regulas stāšanās spēkā saskaņā ar

⁸⁰⁶ Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.904.

⁸⁰⁷ Jāatzīmē arī tas, ka dalībvalstu nacionālajās tiesību normās var vispār nebūt risināts dubultpilsonības problēmjautājums. Šāda situācija ir, piemēram, Latvijā. Turklāt pat tad, ja dalībvalsts nacionālajās tiesību normās šis jautājums ir risināts, tiesai var būt grūti noteikt, kura pilsonība ir „biežāk lietota”, ņemot vērā vārdu savienojuma „biežāk lietota pilsonība” nekonkrētību. Vienlaikus autore atzīst, ka pašlaik nav skaidrs, kā rīkoties, ja laulātie dubultpilsonības gadījumā nespēj vienoties par piemērojamo likumu. Darba autore uzskata, ka šādā situācijā lēmums par to, kuras dubultpilsonības valsts likums ir piemērojams, tomēr būtu jāpieņem tiesai, ņemot vērā konkrētās lietas apstākļus.

⁸⁰⁸ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁸⁰⁹ Turpat.

Vācijas nacionālajām kolīziju normām tika piemērots Itālijas likums. Pēc Roma III regulas stāšanās spēkā šo itāļu pāru laulību šķiršanai Vācijas tiesās saskaņā ar Roma III regulas 9. panta 1. punktu arī tiek piemērots Itālijas likums. Tas ir nepareizi, jo, tā kā Itālijas likumā nav paredzēta laulāto atšķiršanas pārveidošana par laulības šķiršanu, tad, ja nav laulāto vienošanās par piemērojamo likumu, šo Vācijā pastāvīgi dzīvojošo itāļu pāru laulību šķiršanai saskaņā ar Roma III regulas 9. panta 2. punktu ir jāpiemēro saskaņā ar Roma III regulas 8. panta „a” apakšpunktu piemērojamais Vācijas likums.⁸¹⁰

Turklāt no Roma III regulas 9. panta izriet, ka gadījumos, kad notiek pārrobežu laulāto atšķiršanas pārveidošana par laulības šķiršanu, ja vien laulātie nav vienojušies citādi, piekritīgajai tiesai, kurai ir lūgts laulāto atšķiršanu pārveidot par laulības šķiršanu, saskaņā ar Roma III regulas 9. panta 1. punktu ir pienākums lietu izlemt, balstoties uz laulāto atšķiršanai piemērojamo likumu, pat ja *lex fori* laulāto atšķiršanas institūts nav paredzēts.⁸¹¹ No minētā secināms, ka arī tādai Roma III regulas dalībvalstij, kurā laulāto atšķiršanas institūts nav paredzēts, piemēram, Latvijai, pārrobežu laulības šķiršanas lietas ietvaros var nākties saskarties ar laulāto atšķiršanas institūtu, ja konkrētajā lietā tiek lūgts pārrobežu laulāto atšķiršanu pārveidot par pārrobežu laulības šķiršanu. Jāatzīmē, ka Roma III regulā nav risināts jautājums par to, vai, gadījumā ja laulāto atšķiršana ir pasludināta ārvalstī, Roma III regulas dalībvalstij, kurai ir piekritīga šīs pārrobežu laulāto atšķiršanas pārveidošana par pārrobežu laulības šķiršanu, vispirms formāli ir jāatzīst ārvalsts nolēmums par laulāto atšķiršanu vai arī pietiek tikai ar to, ka attiecīgs ārvalsts nolēmums pastāv.⁸¹² Autore uzskata, ka šajā gadījumā vajadzētu pietikt tikai ar attiecīga ārvalsts nolēmuma eksistenci.

5.8. Roma III regulas 10. un 12. pants: dažādas publiskās kārtības atrunas

Būtiski, ka tā likuma noteikuma, kurš ir piemērojams saskaņā ar Roma III regulu, piemērošanu var atteikt, ja šāda piemērošana ir acīmredzami nesaderīga ar tiesas valsts publisko kārtību (Roma III regulas 12. pants). Papildus šai klasiskajai publiskās kārtības atrunai Roma III regulas 10. pantā ir ietverta arī tā dēvētā pozitīvā publiskās kārtības atruna, kura nosaka, ka, ja saskaņā ar 5. vai 8. pantu piemērojamie tiesību akti (*lex causae* – latīņu val.) neparedz laulības šķiršanu vai, pamatojoties uz dzimumu, nepiešķir vienam laulātajam vienlīdzīgu pieeju

⁸¹⁰ Viarengo I. The Rome III Regulation in Legal Practice: Case Law and Comments. *ERA Forum*. December 2014, vol. 15, no. 4, p.558. Springer Link [online database].

Pieejams: <https://ezp2.ppl.nl:2736/content/pdf/10.1007%2Fs12027-015-0369-0.pdf> [aplūkots 2017.gada 13.augustā].

⁸¹¹ Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.912.

⁸¹² Ibid.

laulības šķiršanai, piemēro *lex fori*.⁸¹³ Diezgan pārliecinoši var apgalvot, ka 10. panta mērķis ir „apiet” laulības šķiršanas aizliegumu Filipīnās⁸¹⁴ un laulības šķiršanas regulējumu jūdaisma un islāma tiesībās, kurās, kā jau tika noskaidrots 3. nodaļas 3.2.3.1. un 3.2.3.3. apakšnodaļā, arī mūsdienās visbiežāk tikai vīram ir tiesības ierosināt laulības šķiršanas procesu, līdz ar to vīrieša un sievietes tiesības šajās divās reliģijās aizvien ir nevienlīdzīgas. Tādējādi Roma III regulas 10. pants aizsargā gan tiesības uz laulības šķiršanu vispār, gan tiesības uz laulības šķiršanu bez diskriminācijas starp laulātajiem.⁸¹⁵

Atšķirībā no 12. pantā nostiprinātās publiskās kārtības atrunas, kura piešķir tiesai rīcības brīvību atteikt tikai atsevišķa *lex causae* noteikuma piemērošanu, 10. pants noved pie *lex fori* piemērošanas, tādējādi neizbēgami realizējot visa piemērojamā likuma maiņu.⁸¹⁶ Juridiskajā literatūrā ir kritizēts tas, ka 10. pants noved pie *lex fori* piemērošanas, jo pusēm var nebūt pietiekami ciešas saiknes ar šo likumu, turklāt *lex fori* piemērošana ir pārāk tālejoša gadījumā, ja pastāv pušu vienošanās par piemērojamo likumu.⁸¹⁷ Līdz ar to tiesību doktrīnā ir izteikts viedoklis, ka, ja pārrobežu laulātie ir vienojušies par viņu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, taču tas saskaņā ar Roma III regulas 10. pantu tomēr nav piemērojams, viņiem būtu jādod iespēja izvēlēties citu viņu pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu.⁸¹⁸ Autore pilnībā piekrīt šim viedoklim, lai gan ir arī cits priekšlikums, proti, ja 10. panta piemērošanas rezultātā nav piemērojams laulāto saskaņā ar Roma III regulas 5. pantu izvēlētais piemērojamais likums, konkrētajai pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamais likums būtu jānosaka saskaņā ar Roma III regulas 8. pantu.⁸¹⁹

Jāatzīmē, ka, lai gan autore iepriekš Roma III regulas 10. pantu nodēvēja par pozitīvu publiskās kārtības atrunu, tiesību doktrīnā nav vienprātības par 10. panta raksturu, proti, daži to

⁸¹³ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁸¹⁴ Jāpiebilst, ka Roma III regulas izstrādes laikā laulības šķiršana nebija atļauta arī Maltā.

⁸¹⁵ Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.916. Jāuzsver gan, ka pagaidām ne ES, ne tiesību doktrīnā nav sniegta visaptveroša vārdu savienojuma „vienlīdzīga pieeja laulības šķiršanai” interpretācija. Līdz ar to šā vārdu savienojuma interpretācija ir atstāta katras dalībvalsts nacionālās tiesas pārziņā, un ir skaidrs, ka tam var būt tālejošas sekas. Möller L.-M. No Fear of *Talaq*: a Reconsideration of Muslim Divorce Laws in Light of the Rome III Regulation. *Journal of Private International Law*. December 1, 2014, vol. 10, no. 3, p.462. EBSCOhost Academic Search Complete [online database].

Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3537/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=d4d7f539-4008-4b07-bce6-b3aa4e9612b3%40sessionmgr4008> [aplūkots 2017.gada 18.jūlijā]. Tiesa, juridiskajā literatūrā ir pausts viedoklis, ka vārdu savienojumam „vienlīdzīga pieeja laulības šķiršanai” nevajadzētu tikt saprastam tādā nozīmē, ka ikvienai laulības šķiršanas procedūrai ir jābūt vienlīdzīgi pieejamai gan vīriešiem, gan sievietēm. Tā vietā šim vārdu savienojumam vajadzētu tikt interpretētam tādējādi, ka neatkarīgi no dzimuma vienlīdzīgiem ir jābūt apstākļiem, kādos katram laulātajam ir piešķirta pieeja laulības šķiršanai. Ibid, p.465.

⁸¹⁶ Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.918.

⁸¹⁷ Ibid, p.925.

⁸¹⁸ Kroll-Ludwigs K. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, pp.875-876.

⁸¹⁹ Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.925.

uzskata par īpašu publiskās kārtības atrunas izņēmumu, citi par īpašu noteikumu, kurš skaidri atšķiras no publiskās kārtības atrunas, bet vēl citi – par prevalējošu imperatīvu kolīziju normu (*overriding mandatory conflict of laws provision* – angļu val.).⁸²⁰ Šīs neskaidrības par Roma III regulas 10. panta raksturu rada būtisku problēmu – nav skaidrs, vai šī tiesību norma pieprasa abstraktu vai konkrētu *lex causae* novērtējumu. Ja salīdzina Roma III regulas 10. un 12. panta formulējumu, jāsecina, ka 10. pants drīzāk pieprasa abstraktu piemērojamā likuma novērtējumu, bet 12. pantā ir runāts par *lex causae* noteikuma piemērošanas nesaderību ar tiesas valsts publisko kārtību konkrētajā lietā.⁸²¹ Vienlaikus gan jāatzīmē, ka Roma III regulas preambulas 24. punktā, kurš paskaidro 10. pantu, ir teikts, ka *lex fori* tiek piemērots *lex causae* vietā tikai konkrētās situācijās, kad piemērojami tiesību akti neparedz laulības šķiršanu vai nepiešķir vienam laulātajam vienlīdzīgu pieeju laulības šķiršanai, pamatojoties uz dzimumu.⁸²²

Juridiskajā literatūrā ir pausts viedoklis, ka 10. panta interpretācija kļūst skaidrāka, ja šo pantu lasa kopā ar Roma III regulas preambulas 26. punktu⁸²³, kurā ir teikts, ka, ja dalībvalsts tiesību aktos nav paredzēta laulības šķiršana, tātad tās tiesību aktos vispār nav laulības šķiršanas institūta.⁸²⁴ Lai gan preambulas 26. punkts primāri ir attiecināms uz 13. pantu, tas varētu paskaidrot arī 10. pantu.⁸²⁵ Roma III regulas preambulas 26. punkts skaidri pieprasa abstraktu piemērojamā likuma novērtējumu attiecībā uz to, vai tajā ir paredzēts laulības šķiršanas institūts. Tādējādi, ja piemērojamajā likumā ir paredzēts laulības šķiršanas institūts, taču tas nav pieejams laulātajiem konkrētajā lietā, 10. pants nav piemērojams un piemērots var tikt tikai 12. pants. Tā kā 10. pants ir izņēmums attiecībā pret Roma III regulas 5. un 8. pantu, tas ir jāinterpretē šauri.⁸²⁶ Jāsecina, ka pašlaik no Roma III regulas normām nav skaidrs, vai 10. pants pieprasa abstraktu vai konkrētu *lex causae* novērtējumu. Tomēr tam var būt liela nozīme, jo, ja saskaņā ar 10. pantu tiek veikts tikai abstrakts piemērojamā likuma novērtējums, var tikt izraisītas nevēlamas tiesiskas sekas.

Proti, praksē *lex fori* piemērošana saskaņā ar Roma III regulas 10. pantu var novest pie tā, ka konkrētā pārrobežu laulības šķiršana netiek atzīta valstī, kuras likums ar 10. panta palīdzību ir ticis „apiets”, radot šajā darbā jau minēto tā dēvēto klibojošo laulību (*matrimonia claudicantia*) un tiesisko nenoteiktību, lai gan Roma III regulas mērķis ir tieši pretējs, proti, nepieļaut klibojošo

⁸²⁰ Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.918.

⁸²¹ Ibid.

⁸²² Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁸²³ Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.920.

⁸²⁴ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁸²⁵ Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.920.

⁸²⁶ Ibid.

laulību veidošanos un veicināt tiesisko noteiktību. Līdz ar to piemērojamā ārvalsts laulības šķiršanas tiesiskā regulējuma (*lex causae*) abstraktam novērtējumam, kā rezultātā tiek secināts, ka šis regulējums, piemēram, diskriminē vienu no laulātajiem, var būt tālejošas sekas, jo tajās valstīs, kuru tiesiskais regulējums ir ticis aizstāts ar *lex fori*, pats minētais novērtējums var tikt uztverts kā diskriminējošs.⁸²⁷ Pašlaik lielākā daļa musulmaņu valstu neatzīst ārvalstī pasludinātu pārrobežu laulības šķiršanas nolēmumu, ja attiecīgajai pārrobežu laulības šķiršanai nav piemērots viņu pilsoņu pilsonības valsts likums.⁸²⁸

Piemēram, ja Francijas tiesā tiek izskatīta marokāņu pāra, kurā tikai viens no laulātajiem pēdējos divus gadus ir dzīvojis Francijā, laulības šķiršanas lieta un laulātie nav noslēguši vienošanos par viņu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, saskaņā ar Roma III regulas 8. panta „c” apakšpunktu Francijas tiesai būtu jāpiemēro Marokas likums, jo abiem laulātajiem ir Marokas valstspiederība. Ja Francijas tiesa, pamatojoties uz Roma III regulas 10. pantu, tomēr piemēros *lex fori*, proti, Francijas likumu, šī laulības šķiršana netiks atzīta Marokā un abiem laulātajiem tiks liegta jaunas laulības noslēgšana šajā valstī.⁸²⁹

Šā iemesla dēļ tiesām, interpretējot Roma III regulas 10. pantu, būtu jāmeklē pragmatiski risinājumi, lai nodrošinātu to, ka 10. panta, kura mērķis ir aizsargāt sievieti, piemērošana nenostāda šo pašu sievieti vēl sliktākā pozīcijā nekā tā, kurā viņa būtu gadījumā, ja attiecīgais ārvalsts likums tiktu piemērots.⁸³⁰ Viens no veidiem, kā šis mērķis varētu tikt sasniegts, būtu 10. panta piemērošana tikai gadījumā, ja diskriminējošā attieksme var tikt konstatēta konkrētās izskatāmās lietas ietvaros, proti, *in concreto* (latīņu val.).⁸³¹ Lai nepieļautu minētajam piemēram līdzīgas situācijas, *darba autore izsaka priekšlikumu Roma III regulā noteikt to, ka tās 10. pants vienmēr pieprasa konkrētu, nevis tikai abstraktu lex causae novērtējumu*, jo no šajā apakšnodaļā veiktā pētījuma autore secina, ka Roma III regulas 10. panta patiesais mērķis ikreiz varētu tikt sasniegts tikai tad, ja to piemērotu tikai gadījumā, ja diskriminējošā attieksme tiek konstatēta *in concreto*.⁸³²

⁸²⁷ Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.923.

⁸²⁸ Möller L.-M. No Fear of *Talaq*: a Reconsideration of Muslim Divorce Laws in Light of the Rome III Regulation. *Journal of Private International Law*. December 1, 2014, vol. 10, no. 3, p.466. EBSCOhost Academic Search Complete [online database]. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3537/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=d4d7f539-4008-4b07-bce6-b3aa4e9612b3%40sessionmgr4008> [aplūkots 2017.gada 18.jūlijā].

⁸²⁹ Boele-Woelki K. For Better or for Worse: The Europeanization of International Divorce Law. In: Šarčević P., Volken P. (founding eds.) Bonomi A., Romano G.P. (eds.) *Yearbook of Private International Law. Vol.XII – 2010. Published in Association with Swiss Institute of Comparative Law*. Munich: sellier european law publishers, 2011, p.19.

⁸³⁰ Basedow J. European Divorce Law. Comments on the Rome III Regulation. In: Verbeke A-L., Scherpe J.M., Declerck Ch., Helms T., Senaev P. (eds.) *Confronting the Frontiers of Family and Succession Law. Liber Amicorum Walter Pintens*. Cambridge: Intersentia, 2012, p.149.

⁸³¹ Ibid.

⁸³² Saistībā ar Roma III regulas 10. pantu ir jāatzīmē, ka juridiskajā literatūrā ir atzīts, ka mūsdienās pastāv mazāka nepieciešamība pielietot publiskās kārtības atrunu kā korigējošu līdzekli, jo modernās kolīziju normas visbiežāk vairs nav mehāniskas un strikti neitrālas, tādēļ nenoved pie acīmredzami nepieņemamiem rezultātiem. Piemēram, vairumā Eiropas valstu kolīziju normas satur noteikumus, kuri ir balstīti uz tā dēvēto *favor* (latīņu val.) principu, piedāvājot izvēli starp vairākiem alternatīviem piemērojamajiem likumiem un nosakot izvēli starp tiem, vadoties pēc iepriekš jau

Tā kā Roma III regulas 10. pants ir *lex specialis* (latīņu val.) salīdzinājumā ar tās 12. pantu⁸³³, jāpaskaidro, kad tomēr ir piemērojams Roma III regulas 12. pants. Piemēram, 12. pants var tikt piemērots gadījumā, ja *lex causae* laulības šķiršanas institūts vispār ir paredzēts, taču konkrētajā lietā laulātajiem laulības šķiršana tiek liegta un tas noved pie laulātajiem nepanesamas situācijas. 12. pants ir piemērojams arī tādā gadījumā, ja *lex causae* ir noteiktas nepieņemami stingras prasības laulības šķiršanai, piemēram, ja piemērojamais ārvalsts likums laulību atļauj šķirt tikai tad, ja viens laulātais ir pierādījis otra laulātā vainu laulības iziršanā.⁸³⁴ Vienlaikus ārkārtīgi svarīgi ir apzināties, ka ES pamatvērtības nav universālas un Roma III regulas 12. panta piemērošana prasa pietiekami ciešu saikni starp konkrētās lietas apstākļiem un ES.⁸³⁵

5.9. Roma III regulas 13. pants: vai Briseles II *bis* regula un Roma III regula ir piemērojamas arī attiecībā uz viendzimuma laulību šķiršanu?

Roma III regulas 13. pantā, kurš satur īpašu publiskās kārtības atrunu⁸³⁶, ir pausta cieņa pret atšķirībām starp dažādu valstu tiesību normām, nosakot, ka šī regula neuzliek pienākumu tās iesaistītās dalībvalsts tiesai, kuras tiesību aktos nav paredzēta laulības šķiršana (šis noteikums Roma III regulas izstrādes laikā bija attiecināms tikai uz Maltu, tādēļ to pieņemts dēvēt par *lex Malta*⁸³⁷, bet tagad tā nepieciešamība ir kļuvusi diskutabla⁸³⁸) vai kuras tiesību aktos attiecīgā laulība netiek uzskatīta par spēkā esošu laulības šķiršanas tiesvedības nolūkā (no Roma III regulas preambulas 26. punkta izriet, ka runa galvenokārt ir par viendzimuma laulībām⁸³⁹), pasludināt šīs laulības šķiršanu saskaņā ar Roma III regulu.⁸⁴⁰ Piemēram, Roma III regula neuzliek pienākumu

noskaidrota konkrēto nacionālo tiesību normu piemērošanas rezultāta. Kā piemērs jāmin kolīziju normas, kuras atbalsta šajā darbā jau minēto *favor divortii* principu pārrobežu laulības šķiršanas lietās, saskaņā ar kuru tās valsts likumam, kurš atbalsta laulības šķiršanas iespējamību, ir prioritāte pār tās valsts likumu, kurš šādu iespēju neatbalsta. Līdz ar to piemērojams ir tās valsts likums, kurš laulības šķiršanu atļauj. de Boer Th. M. The Second Revision of the Brussels II Regulation: Jurisdiction and Applicable Law. In: Boele-Woelki K., Sverdrup T. (eds.) *European Challenges in Contemporary Family Law*. Antwerp: Intersentia, 2008, pp.332-333. Jāsecina, ka arī Roma III regulas 10. pants ir šāda moderna kolīziju norma.

⁸³³ Möller L.-M. No Fear of *Talaq*: a Reconsideration of Muslim Divorce Laws in Light of the Rome III Regulation. *Journal of Private International Law*. December 1, 2014, vol. 10, no. 3, p.465. EBSCOhost Academic Search Complete [online database]. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3537/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=d4d7f539-4008-4b07-bce6-b3aa4e9612b3%40sessionmgr4008> [aplūkots 2017.gada 18.jūlijā].

⁸³⁴ Roth M. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.934.

⁸³⁵ Ibid, p.936.

⁸³⁶ Ibid, p.945.

⁸³⁷ Ibid.

⁸³⁸ Ibid, p.946.

⁸³⁹ Ibid. Sk. arī: Kruger T. Rome III and Parties' Choice. *Familie & Recht*. Januari 2014.

Pieejams: <http://www.familyandlaw.eu/tijdschrift/fenr/2014/01/FENR-D-13-00010.pdf> [aplūkots 2017.gada 18.februārī].

⁸⁴⁰ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

Latvijas tiesai šķirt viendzimuma laulību, kura ir noslēgta tādā ES dalībvalstī, kurā viendzimuma laulību noslēgšana ir atļauta, jo saskaņā ar Latvijas nacionālajām kolīziju normām Latvijā šāda laulība netiek atzīta par spēkā esošu (CL 11. panta otrā daļa⁸⁴¹, Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 19. panta ceturtā daļa⁸⁴²). Vienlaikus tiesību doktrīnā ir uzsvērts, ka, ja Roma III regulas dalībvalstī poligāma laulība vai viendzimuma laulība tiek atzīta par spēkā esošu, šai dalībvalstij ir pienākums attiecīgo pārrobežu laulību šķirt, piemērojot Roma III regulas kolīziju normas.⁸⁴³

Jāatzīmē, ka no Roma III regulas 13. panta formulējuma izriet, ka termins „laulība” Roma III regulas izpratnē ir autonomi iztulkojams jēdziens, kas tādējādi būtībā varētu sevī ietvert arī netradicionālus laulības veidus, tomēr precīzu šā termina interpretāciju Roma III regulas ietvaros var sniegt tikai EST.⁸⁴⁴ Jāpiebilst, ka arī Briseles II *bis* regulas izpratnē termins „laulība” vispārēji ir atzīts par autonomi iztulkojamu jēdzienu, kura interpretāciju EST gan arī pagaidām vēl nav sniegusi, taču ir skaidrs, ka termina „laulība” saturam visās ES starptautisko privāttiesību regulās vajadzētu būt identiskam (tas izriet arī no jau minētā Roma III regulas preambulas 10. punkta), tādēļ termina „laulība” interpretācijai Roma III regulas izpratnē būtu jāatbilst termina „laulība” interpretācijai Briseles II *bis* regulas izpratnē.⁸⁴⁵

Briseles II *bis* regulas I pielikumā ir lietoti vārdi „sievā” un „vīrs”⁸⁴⁶, tādēļ varētu secināt, ka no Briseles II *bis* regulas teksta izriet, ka tā ir piemērojama tikai attiecībā uz tradicionālajām laulībām.⁸⁴⁷ Vienlaikus jānorāda, ka ES Pamattiesību hartas 9. pantā ir teikts, ka tiesības noslēgt laulību un veidot ģimeni tiek garantētas saskaņā ar dalībvalstu nacionālajiem tiesību aktiem.⁸⁴⁸ Tiesību eksperti uzsver, ka šajā pantā nav teikts, ka tiesības noslēgt laulību būtu tikai pretēja dzimuma pāriem, turklāt tajā ir nošķirtas tiesības uz laulības noslēgšanu un tiesības uz ģimenes veidošanu, kas potenciāli varētu atvieglot ES tiesību pielāgošanu viendzimuma laulībām.⁸⁴⁹ Turklāt jāpiebilst, ka ES Pamattiesību hartas 21. panta pirmajā daļā ir īpaši uzsvērts diskriminācijas aizliegums seksuālās orientācijas (dzimumorientācijas) dēļ.⁸⁵⁰ Tā rezultātā it īpaši jaunākajā juridiskajā literatūrā ir novērojama tendence atstāt jautājumu par viendzimuma laulībām atklātu.⁸⁵¹

⁸⁴¹ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

⁸⁴² Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 14.decembris, nr.197.

⁸⁴³ Raupach C. Ehescheidung mit Auslandsbezug in der Europäischen Union. Die Rom III-Verordnung als Kernstück eines einheitlichen europäischen Scheidungskollisionsrechts. Tübingen: Mohr Siebeck, 2014. – S.58, 71.

⁸⁴⁴ Torga M. Party Autonomy of the Spouses under the Rome III Regulation in Estonia – Can Private International Law Change Substantive Law? *Nederlands Internationaal Privaatrecht (NIPR)*. 2012, pp.548-549.

Pieejams: <http://www.nipr-online.eu/pdf/2012-511.pdf> [aplūkots 2017.gada 12.maijā].

⁸⁴⁵ Ibid, p.549.

⁸⁴⁶ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁸⁴⁷ Ní Shúilleabháin M. Cross-Border Divorce Law: Brussels II *bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.106.

⁸⁴⁸ Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012. 26. oktobris, nr.C 326.

⁸⁴⁹ Ní Shúilleabháin M. Cross-Border Divorce Law: Brussels II *bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.114.

⁸⁵⁰ Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012. 26. oktobris, nr.C 326.

⁸⁵¹ Ní Shúilleabháin M. Cross-Border Divorce Law: Brussels II *bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.114.

Kā jau minēts, to, vai Briseles II *bis* regula ir piemērojama arī attiecībā uz viendzimuma laulībām, izlems EST. Tiesību doktrīnā ir uzsvērts, ka EST lēmums šajā jautājumā būs atkarīgs no tā, kad šis jautājums EST tiks uzdots, proti, ja jautājums būtu ticis uzdots laikā, kad tikai dažas ES dalībvalstis bija legalizējušas viendzimuma laulības, EST, visticamāk, būtu secinājusī, ka Briseles II *bis* regula nav piemērojama attiecībā uz viendzimuma laulībām.⁸⁵² Tā kā pašlaik viendzimuma laulību noslēgšana, kā jau tika minēts šā darba 1. nodaļā, ir atļauta jau 16 ES dalībvalstīs, tostarp visās trīs lielākajās ES dalībvalstīs (Vācijā, Francijā un Apvienotajā Karalistē (izņemot Ziemeļīriju)),⁸⁵³ ir ievērojami palielinājusies iespējamība, ka EST secinās, ka Briseles II *bis* regula ir piemērojama arī attiecībā uz viendzimuma laulībām.⁸⁵⁴

Jaunākajā juridiskajā literatūrā ir izteikts viedoklis, ka pašreizējais Briseles II *bis* regulas formulējums, kurā atšķirībā no Roma III regulas nav teikts, ka iepriekšējais jautājums par laulības spēkā esamību būtu atstāts dalībvalstu nacionālo tiesību normu pārziņā, neliedz EST atzīt, ka dalībvalstu tiesām, piemērojot Briseles II *bis* regulu, ir pienākums uz iepriekšējo jautājumu – vai laulība ir spēkā – atbildēt, ņemot vērā divus ļoti svarīgus ES tiesību principus – diskriminācijas aizliegumu un personu pārvietošanās brīvību. Turklāt ir norādīts, ka ideāli būtu, ja ES ietvaros jebkāda vienā dalībvalstī noslēgta laulība tiktu atzīta arī visās pārējās dalībvalstīs.⁸⁵⁵ Jāatzīmē, ka ir uzsvērts, ka tajās ES dalībvalstīs, kurās tiek atzītas viendzimuma laulības, Briseles II *bis* regula jau pašlaik tiek piemērota arī pārrobežu viendzimuma laulību šķiršanas lietās.⁸⁵⁶

Saskaņā ar Roma III regulas *travaux préparatoires* (franču val.) šā tiesību akta darbības jomā vajadzētu būt iekļautām arī viendzimuma laulībām. Proti, ziņojumā par priekšlikumu Roma III regulai ir nepārprotami runāts par problēmām, kuras izrietēs no Roma III regulas piemērošanas attiecībā uz viendzimuma laulībām. Tieši saistībā ar Roma III regulas piemērošanu attiecībā uz viendzimuma laulībām šajā dokumentā ir izteikts priekšlikums Briseles II *bis* regulā iekļaut *forum necessitatis*.⁸⁵⁷

Arī tiesību doktrīnā ir pausta pārliecība, ka termins „laulība” Roma III regulas izpratnē sevī viennozīmīgi ietver arī viendzimuma un poligāmas laulības, jo, pirmkārt, praksē rastos sarežģījumi, ja šīm laulībām nevarētu tikt piemērota Roma III regula, otrkārt, ES pilsoņiem, kuri ir noslēguši

⁸⁵² Ní Shúilleabháin M. *Cross-Border Divorce Law: Brussels II bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.115.

⁸⁵³ Laulība. Pieejams: http://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/marriage/index_lv.htm [aplūkots 2017.gada 17.augustā].

⁸⁵⁴ Ní Shúilleabháin M. *Cross-Border Divorce Law: Brussels II bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.115.

⁸⁵⁵ Kruger T., Samyn L. *Brussels II bis: Successes and Suggested Improvements. Journal of Private International Law*. 2016, vol. 12, no. 1, pp.137-138. Taylor & Francis Social Science & Humanities Library [online database].

Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3976/doi/pdf/10.1080/17441048.2016.1151150?needAccess=true> [aplūkots 2017.gada 27.jūlijā].

⁸⁵⁶ *Ibid*, p.137.

⁸⁵⁷ Eiropas Parlaments. Sesijas dokuments. Ziņojums par priekšlikumu Padomes Regulai, ar kuru īsteno ciešāku sadarbību laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai piemērojamo tiesību jomā (COM(2010)0105 – C7-0315/2010 – 2010/0067(CNS)). Juridiskā komiteja. Referents: *Tadeusz Zwiefka*. A7-0360/2010. 7.12.2010, 31.-33.lpp.

Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A7-2010-0360+0+DOC+PDF+V0/LV> [aplūkots 2017.gada 7.jūlijā].

šāda veida laulības, nedrīkstētu tikt atņemta tiesiskā noteiktība, paredzamība un elastība, ko sniedz Roma III regula, treškārt, šie ES pilsoņi nedrīkstētu tikt izslēgti no mērķa veicināt personu brīvu pārvietošanos ES ietvaros, un, ceturtkārt, šos ES pilsoņus nedrīkstētu diskriminēt viņu dzimuma, reliģiskās pārliecības vai seksuālās orientācijas dēļ (diskriminācijas aizliegums minēto pamatu dēļ ir nostiprināts arī Roma III regulas preambulas 30. punktā⁸⁵⁸).⁸⁵⁹

Darba autore pilnībā piekrīt šai argumentācijai, turklāt uzskata, ka atzinumu, ka termins „laulība” Roma III regulas izpratnē sevī ietver arī viendzimuma un poligāmas laulības, it īpaši apstiprina jau minētais Roma III regulas 13. pants, kurš nosaka, ka dalībvalstij, kuras tiesību aktos attiecīgā laulība netiek uzskatīta par spēkā esošu laulības šķiršanas tiesvedības nolūkā, nav uzlikts pienākums pasludināt šīs laulības šķiršanu saskaņā ar Roma III regulu. No šā panta izriet, ka tai dalībvalstij, kurā attiecīgā laulība tiek atzīta par spēkā esošu, ir uzlikts pienākums, piemērojot Roma III regulu, šādu laulību arī šķirt. Pēc autores domām, ir viennozīmīgi skaidrs, ka šajā pantā ir domātas tieši pārrobežu viendzimuma un poligāmas laulības. Turklāt arī juridiskajā literatūrā ir teikts, ka termina „laulība” paplašināto interpretāciju, ietverot tajā arī viendzimuma laulības, var balstīt tostarp uz Roma III regulas 13. pantu.⁸⁶⁰

Saistībā ar Roma III regulas piemērošanu attiecībā uz viendzimuma laulībām jāmin kāda problēma. Piemēram, divi spāņi, kuri ir noslēguši viendzimuma laulību Spānijā, kurā viendzimuma laulību noslēgšana ir atļauta, pēc kāda laika nodibina pastāvīgo dzīvesvietu Vācijā, kurā līdz šim viendzimuma laulību noslēgšana nebija atļauta⁸⁶¹, bet vēl pēc kāda laika pieņem lēmumu šķirt savu laulību. Pāris iesniedz prasību par laulības šķiršanu Spānijas tiesā saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 3. panta 1. punkta „b” apakšpunktu, jo abi laulātie ir Spānijas pilsoņi. Spānijā ir tieši piemērojama Roma III regula. Ja laulātie nav vienojušies par viņu pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu saskaņā ar Roma III regulas 5. pantu, ir piemērojams Roma III regulas 8. panta „a” apakšpunkts, saskaņā ar kuru šai pārrobežu viendzimuma laulības šķiršanai ir piemērojams Vācijas likums, lai gan saskaņā ar Vācijas likumu šis pāris Vācijā nemaz nav uzskatāms par laulātu.⁸⁶² Šādā absurdā situācijā var nonākt un, iespējams, ir jau nonācis arī Latvijas likums, proti, saskaņā ar

⁸⁵⁸ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

⁸⁵⁹ Wiese V. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.861.

⁸⁶⁰ Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.896.

⁸⁶¹ 2017. gada 30. jūnijā Vācijas parlamenta apakšpalāta nobalsoja par likumprojektu, kurš paredz viendzimuma laulību legalizāciju. Iepriekš par to bija nobalsojusi arī Vācijas parlamenta augšpalāta. LETA. Vācijas Bundestāgs atbalsta viendzimuma laulību legalizāciju.

Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/arzemes/vacijas-bundestags-atbalsta-viendzimuma-laulibu-legalizaciju.d?id=49003845> [aplūkots 2017.gada 7.jūlijā].

⁸⁶² Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, pp.896-897.

Roma III regulas 5. vai 8. pantu Latvijas likums var tikt piemērots pārrobežu viendzimuma laulības šķiršanai dalībvalstī, kurā viendzimuma laulības tiek atzītas.

Interesanti, ka tiesību doktrīnā ir izteikts viedoklis, ka 5.8. apakšnodaļā jau izanalizētais Roma III regulas 10. pants varētu tikt attiecināts arī uz viendzimuma laulības šķiršanu, ja tā nav paredzēta *lex causae*, proti, ja *lex causae* nav regulēta viendzimuma pāru laulības šķiršana, saskaņā ar 10. pantu būtu jāpiemēro *lex fori*. Tiesa, vienlaikus ir secināts, ka pašreizējais 10. panta formulējums tomēr nepieļauj šādu interpretāciju, jo, kā jau minēts, šajā pantā ir domāti gadījumi, kad attiecīgajā tiesiskajā regulējumā vispār nepastāv laulības šķiršanas institūts.⁸⁶³ *Līdz ar to darba autore izsaka priekšlikumu grozīt Roma III regulu, tās 10. pantā nosakot, ka šis pants ir piemērojams arī tādā gadījumā, ja lex causae netiek atzītas viendzimuma laulības un attiecīgi tajā nav regulēta viendzimuma laulības šķiršana.* Autore uzskata, ka, lai nepieļautu iepriekš minēto absurdo situāciju, kurā tādas valsts, kurā viendzimuma laulības netiek atzītas, likums tiek piemērots viendzimuma laulības šķiršanai, labs risinājums būtu grozīt Roma III regulu, tās 10. pantā nosakot, ka šis pants ir piemērojams arī tādā gadījumā, ja *lex causae* netiek atzītas viendzimuma laulības un attiecīgi tajā nav regulēta viendzimuma laulības šķiršana.

5.10. No Roma III regulas praktiskas piemērošanas Latvijā izrietoši problēmjaudājumi

Šā darba 4. nodaļas 4.1. apakšnodaļā autore jau minēja, ka ne tikai Latvijas tiesai, bet arī zv. notāram pārrobežu laulības šķiršanas lietas piekritība ir jānosaka saskaņā ar Briseles II *bis* regulu. NL 326. panta trešajā daļā ir noteikts, ka pēc tam, kad zv. notārs saskaņā ar Briseles II *bis* regulu ir noteicis konkrētās pārrobežu laulības šķiršanas lietas piekritību un konstatējis, ka attiecīgā lieta ir piekritīga Latvijai, zv. notāram saskaņā ar Roma III regulu ir jānosaka šai pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamais likums.⁸⁶⁴ Jāpiebilst gan, ka, ņemot vērā Roma III regulas tiešo piemērojamību Latvijā, autore uzskata, ka NL 326. panta trešā daļa ir nevajadzīga tiesību norma.

Pēc autores domām, ir jāizvērtē, vai Latvijas tiesai un zv. notāram pēc savas iniciatīvas ir jānorāda uz Roma III regulas piemērošanu. Pašā Roma III regulā šis jautājums nav atrisināts, kas tiesību doktrīnā ir atzīts par vēl vienu tās trūkumu, jo tādējādi tiek traucēta tiesiskā noteiktība un paredzamība.⁸⁶⁵

⁸⁶³ Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary.* Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p.921.

⁸⁶⁴ Grozījumi Notariāta likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 12.jūnijs, nr.112.

⁸⁶⁵ Fiorini A. Rome III – Choice of Law in Divorce: Is the Europeanization of Family Law Going too Far? *International Journal of Law, Policy and the Family.* August 1, 2008, vol. 22, no. 2, p.197. Oxford Academic [online database]. Pieejams: <https://ezp2.ppl.nl:2438/lawfam/article-lookup/doi/10.1093/lawfam/ebn006> [aplūkots 2017.gada 14.augustā].

Mūsdienu starptautisko privāttiesību doktrīnā ir atzītas divas galvenās teorijas attiecībā uz to, kā izturēties pret ārvalsts likumu civilprocesā. Viena no šīm teorijām nosaka, ka pret ārvalsts likumu ir jāizturas kā pret likumu un tā piemērotajam ir pienākums patstāvīgi saskaņā ar kolīziju normām noteikt pārrobežu lietai piemērojamo likumu.⁸⁶⁶ Juridiskajā literatūrā ir secināts, ka Latvija ievēro šo teoriju.⁸⁶⁷ Otra teorija nosaka to, ka pret ārvalsts likumu ir jāizturas kā pret faktu un tiesa (šā vārda plašākajā nozīmē) pārrobežu lietā piemēro tikai savas valsts likumu, presumējot ārvalsts un nacionālā likuma sakritību, tādēļ tiesai nav ne tiesību, ne pienākuma piemērot ārvalsts likumu pēc savas iniciatīvas, izņemot, ja ir runa par vājākās puses aizsardzību līgumā.⁸⁶⁸

Lai gan visās kontinentālās Eiropas tiesību lokam piederīgajās valstīs jautājums par to, kā izturēties pret ārvalsts likumu civilprocesā, nevienā tiesību normā nav noteikts un ir atstāts tiesu ziņā⁸⁶⁹, tomēr gandrīz visās šā tiesību loka valstīs (viens no izņēmumiem ir Francija) ir atzīts, ka tiesai ir pienākums piemērot ārvalsts likumu pēc savas iniciatīvas.⁸⁷⁰ Tieši tādēļ kontinentālās Eiropas tiesību lokam piederīgajās valstīs (tostarp Latvijā, *aut. piezīme*) tiek lietots vārdu savienojums „ārvalsts likuma piemērošana” atšķirībā no vispārējai tiesību sistēmai piederīgajām valstīm (piemēram, Apvienotās Karalistes un ASV), kurās tiek lietots vārdu savienojums „pušu pienākums paziņot tiesai par ārvalsts tiesību aktu”.⁸⁷¹

Ņemot vērā atzinumu, ka Latvija ievēro pirmo teoriju, to, ka Latvija pieder pie kontinentālās Eiropas tiesību loka, kā arī to, ka no NL 5. panta regulējuma, kurš nosaka, ka zv. notārs ir neatkarīgs un neitrāls personu civilo tiesību un likumisko interešu nodrošinātājs⁸⁷², izriet zv. notāra pienākums informēt visus notariālās darbības dalībniekus par normatīvo regulējumu attiecīgajā jomā, autore uzskata, ka Latvijas tiesai un zv. notāram Roma III regula tāpat kā Briseles II *bis* regula ir jāpiemēro pēc savas iniciatīvas un saskaņā ar to vienmēr jānosaka pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamais likums. Pēc autores domām, uz to norāda arī NL papildināšana ar jau minēto 326. panta trešo daļu.

Tomēr, 2015. gada sākumā personīgi intervējot vairākus Latvijas zv. notārus, autore noskaidroja, ka neviens no viņiem pēc savas iniciatīvas Roma III regulu nepiemēro.⁸⁷³ Visi autores intervētie zv. notāri vispirms saskaņā ar Briseles II *bis* regulu nosaka konkrētās pārrobežu laulības šķiršanas lietas piekritību un, ja saskaņā ar Briseles II *bis* regulu piekritība konkrētajā lietā ir Latvijai, tad automātiski šai pārrobežu laulības šķiršanai piemēro Latvijas likumu, nevis noskaidro

⁸⁶⁶ Kolomijceva J. Ārvalsts likuma piemērošana. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 139.lpp.

⁸⁶⁷ Turpat, 140.lpp.

⁸⁶⁸ Turpat, 139.lpp.

⁸⁶⁹ Geeroms S. *Foreign Law in Civil Litigation. A Comparative and Functional Analysis*. New York: Oxford University Press, 2004, p.90.

⁸⁷⁰ *Ibid*, pp.41, 42.

⁸⁷¹ *Ibid*, p.41.

⁸⁷² Notariāta likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 9.jūlijs, nr.48.

⁸⁷³ Jāatgādina, ka autore 2015. gada janvārī intervēja zv. notārus Sandru Jakušenoku, Ilonu Ķibildi un Jāni Skrastiņu.

piemērojamo likumu saskaņā ar Roma III regulu. Zv. notāre S. Jakušenoka to autorei pamatoja tādējādi, ka, ja laulātie ir izlēmuši iesniegt kopīgu iesniegumu par pārrobežu laulības šķiršanu pie zv. notāra Latvijā, tad tas loģiski nozīmējot to, ka viņi ir vienojušies par Latvijas likuma piemērošanu viņu pārrobežu laulības šķiršanai.⁸⁷⁴

Autore gan uzskata, ka, lai noteiktu konkrētajai pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, ikvienā pārrobežu laulības šķiršanas lietā gan Latvijai tiesai, gan zv. notāram pēc savas iniciatīvas būtu jāpiemēro Roma III regula jo tas ir ES tiesību akts, kurš Latvijā ir tieši piemērojams un prevalē pār Latvijas nacionālajām kolīziju normām, turklāt Roma III regula zaudē jēgu, ja tās piemērotājs to ignorē. *Līdz ar to darba autore izsaka priekšlikumu Roma III regulā noteikt, ka tiesai šī regula ir jāpiemēro pēc savas iniciatīvas.* Autore uzskata, ka pašā Roma III regulā būtu jānosaka, ka tās dalībvalstu tiesām šī regula ir jāpiemēro pēc savas iniciatīvas, jo pretējā gadījumā Roma III regulas jēga būtu apšaubāma. Proti, pastāv pamatotas šaubas, vai pārrobežu laulātie, kuri nebūtu juristi, vispār zinātu par Roma III regulas eksistenci un savām no tās izrietošajām tiesībām. Tā rezultātā, ja tiesa (šā vārda plašākajā nozīmē) pēc savas iniciatīvas Roma III regulu nepiemērotu un puses, nezinot par šāda tiesību akta eksistenci, nenorādītu uz tā piemērošanu, tiesām būtu iespējams izvairīties no Roma III regulas piemērošanas, un šis tiesību akts kļūtu bezjēdzīgs.

Latvijas ietvaros, iespējams, veiksmīgākais risinājums šajā pašlaik neskaidrajā situācijā būtu, atbilstoši starptautisko privāttiesību pētnieces Dr.iur. Baibas Rudevskas priekšlikumam, izstrādāt grozījumus CL Ievadā, pie attiecīgajām CL Ievada normām ietverot norādes uz konkrētajām ES regulām, kuras ir aizstājušas Latvijas nacionālo regulējumu vai mijiedarbojas ar to.⁸⁷⁵ Tas nozīmē, ka CL 12. panta pirmajā daļā, kura nosaka, ka pārrobežu laulības šķiršanai, ja laulība tiek šķirta Latvijā, vienmēr ir piemērojams Latvijas likums⁸⁷⁶, būtu jāietver norāde uz Roma III regulu, kura saskaņā ar tās 21. panta 2. punktu kopš 2012. gada 21. jūnija⁸⁷⁷ attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu ir aizstājusi CL 12. panta regulējumu.

Jāatzīst, ka, lai gan zv. notāres S. Jakušenokas minētais arguments par to, ka, ja puses vēlas šķirt savu pārrobežu laulību Latvijā, tas automātiski nozīmējot laulāto izvēli par labu Latvijas likuma piemērošanai viņu pārrobežu laulības šķiršanai, ir loģisks, tas tomēr nav juridiski korekts. Proti, šis arguments neatbilst Roma III regulai, kura, tik tiešām likdama uzsvāru uz laulāto vienošanos par viņu pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, vienlaikus abu laulāto tiesību un interešu aizsardzības nolūkā stingri nosaka, ka pārrobežu laulāto vienošanās par

⁸⁷⁴ Līgas Stikānes personīga saruna ar zvērinātu notāri Sandru Jakušenoku, 2015.

⁸⁷⁵ Rudevskas B. Dažas pārdomas par atsauktajiem grozījumiem Civillikuma Ievada 25. pantā. Jurista Vārds, 2015. 18.augusts, nr.32, 4.-5.lpp.

⁸⁷⁶ Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 17.novembris, nr.183.

⁸⁷⁷ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343.

piemērojamo likumu ir jāizsaka rakstveida dokumentā, norādot tajā datumu un to parakstot abiem laulātajiem. No tā autore secina, ka ir atzīstams, ka ir notikusi laulāto vienošanās par viņu pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu tikai tādā gadījumā, ja šī vienošanās ir izteikta rakstveida dokumentā, kuru abi laulātie ir parakstījuši, un laulāto vienošanās par piemērojamo likumu nedrīkstētu tikt vienkārši loģiski izsecināta no lietas faktiskajiem apstākļiem. Autore uzskata, ka, ja nav laulāto rakstveida vienošanās par viņu pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, tad Latvijas tiesai/zv. notāram konkrētajai pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamais likums pēc savas iniciatīvas būtu jānosaka saskaņā ar jau minēto Roma III regulas 8. pantu, turklāt ņemot vērā to, ka 8. pantā četri piemērojami likumi ir izkārtoti hierarhiskā secībā.

Tomēr šeit ir jāatzīmē vēl viens būtisks problēmjaucējums, kurš izriet no Roma III regulas piemērošanas pārrobežu laulības šķiršanas lietās Latvijā un uz kuru ir norādījusi Latvijas Universitātes starptautisko privāttiesību asociētā profesore Irēna Kucina, proti, ja puses būs rakstveidā vienojušās par to, ka viņu pārrobežu laulības šķiršanai ir piemērojams ārvalsts likums, vai arī gadījumā, ja vienošanās nebūs, bet no Roma III regulas 8. panta izrietēs, ka konkrētajai pārrobežu laulības šķiršanai Latvijā ir piemērojams, piemēram, Norvēģijas likums, rodas jautājums, vai Latvijas zv. notārs ir gatavs ārvalsts likuma piemērošanai konkrētajai pārrobežu laulības šķiršanai.⁸⁷⁸ Autoresprāt, 2015. gadā spēkā stājušās NL C¹ sadaļas „Ārvalsts likuma piemērošana” regulējums par to, kā zv. notārs varētu noskaidrot ārvalsts likuma saturu, ir nepilnīgs.⁸⁷⁹

Jāatzīmē, ka arī ārvalsts likuma piemērošana Latvijas tiesās pašlaik CPL ir regulēta nepilnīgi⁸⁸⁰, turklāt nav pieejama statistika par to, cik bieži Latvijas tiesās ir piemērots ārvalsts likums.⁸⁸¹ Jānorāda, ka ES ir izveidots Eiropas tiesiskās sadarbības tīkls civillietās un komercietās, kura ietvaros šā tīkla mājaslapā ir iespējams vispārīga apraksta veidā iepazīties ar ES dalībvalstu nacionālajiem tiesiskajiem regulējumiem dažādās jomās.⁸⁸² Tiesa, šajā mājaslapā ir ietverta norāde arī uz *N-Lex*, kas piedāvā vienotu piekļuvi ES dalībvalstu normatīvo aktu datubāzēm, taču visbiežāk

⁸⁷⁸ Kucina I. Starptautiskās privāttiesības Eiropas Savienības skatījumā. Private International Law in View of the European Union. Juridiskā Zinātne. Tiesību zinātnes nākotnei, 1, 2011, nr.2, 96.lpp.

⁸⁷⁹ Grozījumi Notariāta likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2015. 15.decembris, nr.245.

⁸⁸⁰ Kucina I. Starptautiskās privāttiesības Eiropas Savienības skatījumā. Private International Law in View of the European Union. Juridiskā Zinātne. Tiesību zinātnes nākotnei, 1, 2011, nr.2, 96.lpp. Pašlaik ārvalsts likuma piemērošana tiesā ir regulēta divos CPL pantos – CPL 654. pantā ir teikts, ka lietas dalībniekam, kurš atsaucas uz ārvalsts likumu, ir pienākums tiesai iesniegt noteiktā kārtībā apliecinātu tā teksta tulkojumu latviešu valodā, bet CPL 655. pantā ir teikts, ka tiesa piemērojamā ārvalsts likuma saturu noskaidro Latvijai saistošajos starptautiskajos līgumos noteiktajā kārtībā, bet citos gadījumos tiesa to iespēju robežās noskaidro ar Tieslietu ministrijas starpniecību. Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3.novembris, nr.326/330.

⁸⁸¹ Kucina I. Starptautiskās privāttiesības Eiropas Savienības skatījumā. Private International Law in View of the European Union. Juridiskā Zinātne. Tiesību zinātnes nākotnei, 1, 2011, nr.2, 92.lpp. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante Jūlija Kolomijceva uzskata, ka Latvijas likumā būtu nepieciešams skaidrāk noregulēt to, ar kādiem līdzekļiem ir jāizzina ārvalsts likuma saturs, un to, kāda ir ārvalsts likuma izziņāšanas kārtība. Kolomijceva J. Ārvalsts likuma piemērošana. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 143.lpp.

⁸⁸² Ziņas par valstu tiesībām (informācijas lapas).

Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_information_on_national_law_information_sheets-439-lv.do [aplūkots 2017.gada 4.septembrī].

šajās datubāzēs normatīvie akti ir pieejami tikai attiecīgās valsts oficiālajā valodā.⁸⁸³ Līdz ar to autore uzskata, ka neviena no šīm mājaslapām Latvijas tiesām un zv. notāriem nevarētu būt īpaši noderīga, jo tajās nav atrodamas ES dalībvalstu normatīvo aktu jaunākās versijas latviešu vai vismaz angļu valodā, nemaz nerunājot par trešo valstu normatīvajiem aktiem. Vienlaikus jāatzīst, ka, lai gan vienotas datubāzes izveide būtu noderīga, praksē tā nav iespējama. Šā iemesla dēļ būtu jādomā par citādu šīs problēmas risinājumu.

Ievērojamais vācu starptautisko privāttiesību un salīdzinošo tiesību profesors un kādreizējais Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas tiesnesis Konrāds Cveigerts (*Konrad Zweigert*) savulaik ir teicis: „Tiesnesis, kurš piemēro ārvalsts likumu, ir diletants, iesācējs. Tiesnesis, kurš piemēro *lex fori*, ir izglītots eksperts, viņš ir neatkarīgs. Kopumā tiesas procesam ir zemāka kvalitāte tad, ja tiesnesis piemēro ārvalsts likumu, nekā tad, ja tiesnesis piemēro *lex fori*.”⁸⁸⁴

Tātad tiesību piemērotājam (tiesai/zv. notāram), domājot par juridiskā procesa kvalitāti, ārvalsts likuma piemērošanas gadījumā ir jābūt ļoti rūpīgam un piesardzīgam, turklāt autore uzskata, ka būtu jāņem vērā arī tas, ka, piemērojot kāda ārvalsts likuma normu, svarīgi ir ne tikai izlasīt pašu tiesību normu un pārbaudīt tās spēkā esamību, bet arī pienācīgi izpētīt konkrētās valsts judikatūru un tiesību doktrīnu attiecībā uz šo tiesību normu un tajā regulēto jautājumu. Vienlaikus secināms, ka pašlaik nav skaidrs, kā Latvijas tiesību piemērotājs to praktiski katrā konkrētajā gadījumā varētu izdarīt. Autore secina, ka likumdevējam būtu jāatrisina minētais problēmjautājums, veicot attiecīgus grozījumus CPL un NL, tādējādi pieņemot nepieciešamo regulējumu attiecībā uz ārvalsts likuma praktisku piemērošanu Latvijas tiesās un pie zv. notāra.

Šis jautājums ir ļoti svarīgs, jo, piemēram, saskaņā ar Čikāgas Universitātes tiesību zinātnu profesora Maksa Reinšteina (*Max Rheinstein*) pētījuma rezultātiem no 40 starptautisko privāttiesību lietām, kuras bija minētas kādā amerikāņu tiesu spriedumu krājumā, 32 lietās ārvalsts likums bija ticis piemērots nepareizi, četrās lietās tiesas secinājumi bija apšaubāmi un tikai četrās lietās tiesa bija nonākusi pie pareiza rezultāta un arī tad – tikai nejauši.⁸⁸⁵ Minētā pētījuma rezultāti ir šokējoši, un arī Latvijā ir jādomā par tiesiskā regulējuma pilnveidi, lai kļūdainus nolēmumus nepieļautu.

5.11. Roma III regula un Eiropas Savienības dalībvalstu nacionālie tiesiskie regulējumi

Interesanti, ka Apvienotajā Karalistē, kura, kā tas izriet no iepriekš šajā nodaļā minētā, nav pievienojusies Roma III regulai, gandrīz neviena no šajā nodaļā autores aprakstītajām problēmām

⁸⁸³ Valsts tiesību akti. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/n-lex/index_lv [aplūkots 2017.gada 4.septembrī].

⁸⁸⁴ Lando O. *Lex Fori in Foro Proprio*. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*. December 1, 1995, vol. 2, no. 4, p.368.

Pieejams: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1023263X9500200404> [aplūkots 2017.gada 17.februārī].

⁸⁸⁵ *Ibid*, p.369.

nepastāv. Proti, ja konkrētā pārrobežu lieta ir piekritīga angļu tiesai, tā vienmēr piemēros tikai un vienīgi Anglijas likumu, jo angļu tiesneši uzskata, ka eksotiska ārvalsts likuma piemērošana Anglijas tiesā izspriežamai pārrobežu laulības šķiršanai būtu bezgaumīga un nepieņemama sabiedriskajai domai. Lai gan šāda pieeja var novest pie tā, ka Anglijas tiesā veikta pārrobežu laulības šķiršana netiek atzīta citās valstīs, angļu tiesneši uzskata, ka tas nav būtiski.⁸⁸⁶ Autore secina, ka minētie britu uzskati kārtējo reizi apstiprina milzīgās identisku jautājumu izpratnes atšķirības, kas valda Apvienotajā Karalistē un kontinentālajā Eiropā, kuras pagaidām vēl vieno ES, un ir viens no iemesliem, kādēļ ES ietvaros starptautisko privāttiesību unifikācija līdz šim ir noritējusi tik grūti.⁸⁸⁷

Būtiski, ka Briseles II *bis* regulas un Roma III regulas savstarpējā mijiedarbība ir ietekmējusi arī kādas ES dalībvalsts nacionālās ģimenes tiesību normas. Runa ir par Maltu, kuras tiesību aktos, kā jau minēts, līdz 2011. gadam laulības šķiršanas institūts nepastāvēja. Neskatoties uz to, Malta jau pirms tam bija pievienojusies gan Briseles II *bis* regulai, gan Roma III regulai. Roma III regulas piemērošana sākot no 2012. gada varēja novest pie sekojošas situācijas: maltiešu pāris, kurš nevarētu šķirt savu laulību Maltā, varētu diezgan vienkārši „apiet” Maltas nacionālo regulējumu, ja vismaz viens no laulātajiem nodibinātu pastāvīgo dzīvesvietu, piemēram, Spānijā. Tādā gadījumā saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 3. panta 1. punkta „a” apakšpunktu šie laulātie varētu iesniegt prasības pieteikumu par laulības šķiršanu Spānijas tiesā, kura saskaņā ar Spānijā tieši piemērojamās Roma III regulas 10. pantā ietvertu pozitīvo publiskās kārtības atrunu, kura nosaka, ka, ja saskaņā ar 5. vai 8. pantu piemērojamie tiesību akti neparedz laulības šķiršanu, piemēro *lex fori*, piemērotu Spānijas likumu un izšķirtu šo laulību. Pēc tam saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 21. panta 1. un 2. punktu šis spriedums varētu tikt automātiski atzīts Maltā.

Tā kā kļuva skaidrs, ka ES starptautisko privāttiesību piemērošana radītu diskrimināciju attiecībā pret tiem maltiešu pāriem, kuri nevarētu rast iespēju iesniegt prasības pieteikumu par savas laulības šķiršanu citā ES dalībvalstī, 2011. gada 28. maijā Maltā notika konsultatīvais referendums, kurā balsotāju vairākums atbalstīja laulības šķiršanas institūta ieviešanu. Tā rezultātā Maltas parlaments bija spiests grozīt Civilkodeksu un ieviest laulības šķiršanas institūtu arī Maltā.⁸⁸⁸

⁸⁸⁶ McClean D., Ruiz Abou-Nigm V. Morris: The Conflict of Laws. Series 8th edition. London: Sweet & Maxwell, 2012, pp.251-252.

⁸⁸⁷ Tomēr tas nav vienīgais iemesls, jo, kā jau autore noskaidroja šā darba 3. nodaļas 3.2.3.2. apakšnodaļā, arī starp kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīm pastāv būtiskas, vēsturē sakņotas atšķirības laulības šķiršanas institūta izpratnē un nacionālajā regulējumā. Autores 3. nodaļas 3.2.3.2. apakšnodaļā veiktais pētījums un tā rezultātā izdarītie secinājumi šā darba ietvaros ir ārkārtīgi svarīgi, jo sniedz iespēju izprast to, kādēļ valstīm ir tik sensitīva attieksme pret laulības šķiršanas institūtu, kādēļ tām ir tik svarīgs savs nacionālais regulējums šajā jautājumā, kādēļ visām ES dalībvalstīm 2008. gadā neizdevās vienoties par jau minētajiem Briseles II *bis* regulas grozījumiem, kuri saturēja kolīziju normas pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamā likuma noteikšanai, kādēļ tieši šajā jautājumā pirmo reizi ES vēsturē bija nepieciešams izstrādāt ciešākās sadarbības regulu un kādēļ no 28 ES dalībvalstīm Roma III regulai pagaidām ir pievienojušās tikai 17 dalībvalstis.

⁸⁸⁸ Marinai S. Matrimonial Matters and the Harmonization of Conflict of Laws: a Way to Reduce the Role of Public Policy as a Ground for Non-Recognition of Judgments. In: Šarčević P., Volken P. (founding eds.) Bonomi A., Romano

Autore uzskata, ka aprakstītā moderno ES starptautisko privāttiesību ietekme uz Maltas gadsimtiem ilgi sargātajām un lolotajām konservatīvajām nacionālajām ģimenes tiesību normām ir ārkārtīgi nozīmīga, jo liecina par to, ka politiski ekonomiskās ES tiesību akti arī nākotnē varētu būtiski ietekmēt tās dalībvalstu nacionālās ģimenes tiesību normas. Piemēram, pašlaik daļā ES dalībvalstu vēl nav atļauta viendzimuma laulību noslēgšana, tomēr autore pieļauj, ka, ja EST nākotnē, sniedzot Briseles II *bis* regulā un Roma III regulā lietotā termina „laulība” autonomo interpretāciju, norādīs, ka termins „laulība” abu minēto regulu izpratnē sevī ietver arī viendzimuma laulības, kā rezultātā ES dalībvalstīm, piemērojot Briseles II *bis* regulu un Roma III regulu, būs pienākums atzīt un šķirt pārobežu viendzimuma laulības, pastāv iespēja, ka Latvijas Republikas Saeima varētu būt spiesta grozīt Latvijas konservatīvās nacionālās ģimenes tiesību normas un legalizēt viendzimuma laulību noslēgšanu arī Latvijā.

Jāatzīst, ka tiesību doktrīnā ir pausts viedoklis, ka Roma III regulas saturs kopumā ir sagādājis vilšanos un „sacēlis nepamatoti lielu troksni”, jo galvenais Roma III regulas rezultāts esot tāds, ka tajās Roma III regulas dalībvalstīs, kuru nacionālajās starptautiskajās privāttiesībās agrāk galvenā piemērojamā likuma piesaiste pārobežu laulības šķiršanas lietās bija laulāto kopīgā pilsonība, tagad, pateicoties Roma III regulas 8. pantam, galvenā piemērojamā likuma piesaiste pārobežu laulības šķiršanas lietās ir laulāto kopīgā pastāvīgā dzīvesvieta.⁸⁸⁹ Autore šim apgalvojumam tomēr nevar piekrist, jo, pēc autores domām, Roma III regulas lielākā vērtība ir tā, ka, tieši pateicoties šim tiesību aktam, daudzās ES dalībvalstīs pirmo reizi ir ieviesta pušu autonomija attiecībā uz pārobežu laulības šķiršanu, sniedzot laulātajiem vismaz ierobežotu iespēju izvēlēties viņu pārobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu. Darba autore to uzskata par lielu Roma III regulas sasniegumu.

5.12. Secinājumi

Darba autore secina, ka visās ES dalībvalstīs, kurās Roma III regula ir tieši piemērojama, tā ir aizstājusi nacionālo starptautisko privāttiesību regulējumu attiecībā uz pārobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu. *Līdz ar to autore izsaka priekšlikumu no Latvijas CL 12. panta pirmās daļas pirmā teikuma izslēgt regulējumu par pārobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu.* Tomēr tāpat kā Briseles II *bis* regula arī Roma III regula neietekmē tajā iesaistītajām

G.P. (eds.) *Yearbook of Private International Law. Vol.XIII – 2011. Published in Association with Swiss Institute of Comparative Law.* Munich: sellier european law publishers, 2012, pp.266-267.

⁸⁸⁹ González Beilfuss C. The Rome III Regulation on the Law Applicable to Divorce and Legal Separation: Much Ado about Little. In: Bonomi A., Schmid C. (éds) *Droit international privé de la famille. Les développements récents en Suisse et en Europe. Actes de la 24e Journée de droit international privé du 16 mars 2012 à Lausanne.* Genève: Schulthess Médias Juridiques, 2013, p.49.

dalībvalstīm saistošu starptautisko konvenciju piemērošanu attiecīgajā jautājumā, izņemot, ja starptautiskā konvencija ir noslēgta ekskluzīvi starp iesaistītajām dalībvalstīm.

Jāsecina, ka Roma III regula tiesību doktrīnā tiek gan slavēta, gan kritizēta, tomēr autore uzskata, ka divu ātrumu ES un ciešākās sadarbības regulas pieņemšana pati par sevi nebūt nav slikts risinājums gadījumā, ja ir skaidrs, ka visām dalībvalstīm vismaz tuvākajā laikā neizdosies panākt vienprātību kādā jautājumā, jo šis risinājums ļauj dalībvalstīm savstarpēji integrēties dažādos tempos, kas, pēc autores domām, ir vērtējams pozitīvi, ņemot vērā to, cik liela ir ES. Autore uzskata, ka nebūtu pareizi vienprātības trūkuma dēļ liegt savstarpēju integrāciju attiecīgajā jautājumā tām dalībvalstīm, kuras to vēlas un ir tai gatavas, turklāt tas, ka daļa ES dalībvalstu ir spējušas unificēt savas starptautisko privāttiesību normas attiecīgajā jomā, vismaz šo valstu ietvaros veicina tiesisko noteiktību un paredzamību konkrētajā jautājumā. Vienlaikus autore piekrīt, ka Roma III regulā ietvertais risinājums nav ideāls, un to būtu nepieciešams pilnveidot. Autore konstatē, ka, lai gan, virspusēji raugoties, rodas iespaids, ka Roma III regula ir pārdomāta, rūpīgi iedziļinoties tās normās, atklājas vairākas būtiskas šā tiesību akta nepilnības.

Lai gan starptautisko privāttiesību speciālisti atzinīgi vērtē pušu autonomijas paredzēšanu Roma III regulā, darba autore secina, ka Roma III regula tiek kritizēta saistībā ar to, ka tā laulāto vienošanos par viņu pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu atļauj noslēgt jau ļoti agri, kā rezultātā pārrobežu laulības šķiršanai var būt piemērojams tās valsts likums, ar kuru nevienam no konkrētajiem pārrobežu laulātajiem jau sen vairs nav nekādas saistības. Secināms, ka Roma III regulā ir noteiktas stingras prasības attiecībā uz pārrobežu laulāto vienošanās formu, kuru mērķis ir nodrošināt to, ka pārrobežu laulātie izdara skaidru izvēli attiecībā uz piemērojamo likumu, apzinoties šīs izvēles sekas. Līdz ar to ir atzīstams, ka ir notikusi laulāto vienošanās par viņu pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu tikai tādā gadījumā, ja šī vienošanās ir izteikta rakstveida dokumentā, kuru abi laulātie ir parakstījuši, un pārrobežu laulāto vienošanās par piemērojamo likumu nedrīkst tikt vienkārši loģiski izsecināta no lietas faktiskajiem apstākļiem.

Jāsecina, ka Roma III regulā uzsvars ir likts uz pārrobežu laulāto iespēju vienoties par pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, taču šajā tiesību aktā ir ietvertas arī kolīziju normas, kuras nosaka piemērojamo likumu gadījumā, ja nepastāv pušu vienošanās. Roma III regulas 8. pants nosaka pārrobežu laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai piemērojamo likumu, ja pārrobežu laulātie nav izdarījuši izvēli saskaņā ar Roma III regulas 5. pantu vai ja pārrobežu laulāto vienošanās par piemērojamo likumu nav spēkā. Lai gan Roma III regulas 8. pants tekstuāli ir ļoti līdzīgs Roma III regulas 5. pantam, tomēr starp šiem abiem pantiem pastāv būtiska atšķirība, proti, Roma III regulas 5. pantā pārrobežu laulātajiem ir dota iespēja izvēlēties kādu no četriem alternatīvajiem pārrobežu laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai piemērojamajiem likumiem, savukārt 8. pantā četri piemērojamie likumi ir izkārtoti hierarhiskā secībā. Autore secina,

ka, ja pārrobežu laulātie nav vienojušies par viņu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, Briseles II *bis* regulas un Roma III regulas mijiedarbības rezultātā pastāv liela iespējamība, ka viņu laulības šķiršanai tiks piemērots *lex fori*.

Secināms, ka arī tādai Roma III regulas dalībvalstij, kurā laulāto atšķiršanas institūts nav paredzēts, piemēram, Latvijai, pārrobežu laulības šķiršanas lietas ietvaros var nākties saskarties ar laulāto atšķiršanas institūtu, ja konkrētajā lietā tiek lūgts pārrobežu laulāto atšķiršanu pārveidot par pārrobežu laulības šķiršanu. Turklāt autore secina, ka Roma III regulā nav risināts jautājums par to, vai, gadījumā ja laulāto atšķiršana ir pasludināta ārvalstī, Roma III regulas dalībvalstij, kurai ir piekritīga šīs pārrobežu laulāto atšķiršanas pārveidošana par pārrobežu laulības šķiršanu, vispirms formāli ir jāatzīst ārvalsts nolēmums par laulāto atšķiršanu vai arī pietiek tikai ar to, ka attiecīgs ārvalsts nolēmums pastāv. Darba autore uzskata, ka šajā gadījumā vajadzētu pietikt tikai ar attiecīga ārvalsts nolēmuma eksistenci.

Autore piekrīt tiesību doktrīnā norādītajam, ka Roma III regulas preambulas 10. un 22. punkts ir savstarpēji pretrunīgi attiecībā uz to, vai dubultpilsonības gadījumā Roma III regulas piemērotājam ir jāņem vērā Briseles II *bis* regulas ietvaros pasludinātais EST spriedums lietā *Hadadi v. Mesko*, jo 22. punktā ir teikts, ka šis jautājums ir atstājams dalībvalstu nacionālo tiesību normu pārziņā, bet 10. punktā ir uzsvērts, ka Roma III regulas noteikumiem vajadzētu atbilst Briseles II *bis* regulas noteikumiem. Autore uzskata, ka EST spriedums lietā *Hadadi v. Mesko* būtu jāņem vērā un pret abu valstu pilsonībām būtu jāizturas vienlīdzīgi. Tādējādi *darba autore izsaka priekšlikumu Roma III regulas 8. panta „c” apakšpunktā atrisināt dubultpilsonības jautājumu, nosakot, ka dubultpilsonības gadījumā laulātie ir tiesīgi izvēlēties jebkuras savas kopīgās pilsonības valsts likumu.*

Secināms, ka Roma III regulas 10. pants, kurā ir ietverta pozitīva publiskās kārtības atruna, ir moderna kolīziju norma, kura atbalsta *favor divortii* principu pārrobežu laulības šķiršanas lietās, saskaņā ar kuru tās valsts likumam, kurš atbalsta laulības šķiršanas iespējamību, ir prioritāte pār tās valsts likumu, kurš šādu iespēju neatbalsta. Vienlaikus jāatzīmē, ka *lex fori* piemērošana šādā situācijā var novest pie tā, ka konkrētā pārrobežu laulības šķiršana netiek atzīta valstī, kuras likums ar Roma III regulas 10. panta palīdzību ir ticis „apiets”, radot tā dēvēto klibojošo laulību. Lai nepieļautu tamlīdzīgas situācijas, *darba autore izsaka priekšlikumu Roma III regulā noteikt to, ka tās 10. pants vienmēr pieprasa konkrētu, nevis tikai abstraktu lex causae novērtējumu.*

Autore secina, ka no Roma III regulas 13. panta formulējuma izriet, ka termins „laulība” Roma III regulas izpratnē ir autonomi iztulkojams jēdziens, kas tādējādi būtībā varētu sevī ietvert arī netradicionālus laulības veidus, tomēr precīzu šā termina interpretāciju Roma III regulas ietvaros var sniegt vienīgi EST. Tā kā ir skaidrs, ka termina „laulība” saturam visās ES starptautisko privāttiesību regulās vajadzētu būt identiskam, termina „laulība” interpretācijai Roma III regulas

izpratnē būtu jāatbilst termina „laulība” interpretācijai Briseles II *bis* regulas izpratnē, kuru gan EST arī pagaidām vēl nav sniegusi. Jaunākajā juridiskajā literatūrā ir izteikts viedoklis, ka pašreizējais Briseles II *bis* regulas formulējums, kurā atšķirībā no Roma III regulas nav teikts, ka iepriekšējais jautājums par laulības spēkā esamību būtu atstāts dalībvalstu nacionālo tiesību normu pārziņā, neliedz EST atzīt, ka dalībvalstu tiesām, piemērojot Briseles II *bis* regulu, ir pienākums uz iepriekšējo jautājumu – vai laulība ir spēkā – atbildēt, ņemot vērā divus ļoti svarīgus ES tiesību principus – diskriminācijas aizliegumu un personu pārvietošanās brīvību.

Darba autore konstatē, ka no Roma III regulas *travaux préparatoires* izriet, ka šā tiesību akta darbības jomā vajadzētu būt iekļautām arī viendzimuma laulībām. Jāsecina, ka arī tiesību doktrīnā ir pausta pārliecība, ka termins „laulība” Roma III regulas izpratnē sevī viennozīmīgi ietver arī viendzimuma un poligāmas laulības, jo, pirmkārt, praksē rastos sarežģījumi, ja šīm laulībām nevarētu tikt piemērota Roma III regula, otrkārt, ES pilsoņiem, kuri ir noslēguši šāda veida laulības, nedrīkstētu tikt atņemta tiesiskā noteiktība, paredzamība un elastība, ko sniedz Roma III regula, treškārt, šie ES pilsoņi nedrīkstētu tikt izslēgti no mērķa veicināt personu brīvu pārvietošanos ES ietvaros, un, ceturtkārt, šos ES pilsoņus nedrīkstētu diskriminēt viņu dzimuma, reliģiskās pārliecības vai seksuālās orientācijas dēļ.

Autore pilnībā piekrīt šai argumentācijai, turklāt uzskata, ka atzinumu, ka termins „laulība” Roma III regulas izpratnē sevī ietver arī viendzimuma un poligāmas laulības, it īpaši apstiprina Roma III regulas 13. pants, kurš nosaka, ka dalībvalstij, kuras tiesību aktos attiecīgā laulība netiek uzskatīta par spēkā esošu laulības šķiršanas tiesvedības nolūkā, nav uzlikts pienākums pasludināt šīs laulības šķiršanu saskaņā ar Roma III regulu. No šā panta izriet, ka tai dalībvalstij, kurā attiecīgā laulība tiek atzīta par spēkā esošu, ir uzlikts pienākums šādu laulību arī šķirt. Pēc autore domām, ir viennozīmīgi skaidrs, ka šajā pantā ir domātas tieši pārobežu viendzimuma un poligāmas laulības.

Darba autore secina, ka pašlaik ir iespējama absurda situācija, kurā saskaņā ar Roma III regulas 5. vai 8. pantu Latvijas likums var tikt piemērots pārobežu viendzimuma laulības šķiršanai dalībvalstī, kurā viendzimuma laulības tiek atzītas. Lai nepieļautu to, ka tādas valsts, kurā viendzimuma laulības netiek atzītas, likums tiek piemērots viendzimuma laulības šķiršanai, *darba autore izsaka priekšlikumu grozīt Roma III regulu, tās 10. pantā nosakot, ka šis pants ir piemērojams arī tādā gadījumā, ja lex causae netiek atzītas viendzimuma laulības un attiecīgi tajā nav regulēta viendzimuma laulības šķiršana.*

Jāsecina, ka, ņemot vērā Roma III regulas tiešo piemērojamību Latvijā, NL 326. panta trešā daļa ir lieka tiesību norma. Autore uzskata, ka Latvijas tiesai un zv. notāram Roma III regula tāpat kā Briseles II *bis* regula ir jāpiemēro pēc savas iniciatīvas un saskaņā ar to vienmēr jānosaka pārobežu laulības šķiršanai piemērojamais likums. Autore uzskata, ka uz to norāda arī NL papildināšana ar jau minēto 326. panta trešo daļu. Lai gan visās kontinentālās Eiropas tiesību

lokam piederīgajās valstīs jautājums par to, kā izturēties pret ārvalsts likumu civilprocesā, nevienā tiesību normā nav noteikts un ir atstāts tiesu ziņā, tomēr gandrīz visās šā tiesību loka valstīs ir atzīts, ka tiesai ir pienākums piemērot ārvalsts likumu pēc savas iniciatīvas.

Darba autore izsaka priekšlikumu Roma III regulā noteikt, ka tiesai šī regula ir jāpiemēro pēc savas iniciatīvas, jo autore uzskata, ka pretējā gadījumā Roma III regulas jēga būtu apšaubāma. Proti, pastāv pamatotas šaubas, vai pārrobežu laulātie, kuri nebūtu juristi, vispār zinātu par Roma III regulas eksistenci un savām no tās izrietošajām tiesībām. Tā rezultātā, ja tiesa (šā vārda plašākajā nozīmē) pēc savas iniciatīvas Roma III regulu nepiemērotu un puses, nezinot par šāda tiesību akta eksistenci, nenorādītu uz tā piemērošanu, tiesām būtu iespējams izvairīties no Roma III regulas piemērošanas, un šis tiesību akts kļūtu bezjēdzīgs. Latvijas ietvaros, iespējams, veiksmīgākais risinājums šajā pašlaik neskaidrajā situācijā būtu CL 12. panta pirmajā daļā ietvert norādi uz Roma III regulu.

Autore uzskata, ka tiesību piemērotājam, domājot par juridiskā procesa kvalitāti, ārvalsts likuma piemērošanas gadījumā būtu jāņem vērā arī tas, ka, piemērojot kāda ārvalsts likuma normu, svarīgi ir ne tikai izlasīt pašu tiesību normu un pārbaudīt tās spēkā esamību, bet arī pienācīgi izpētīt konkrētās valsts judikatūru un tiesību doktrīnu attiecībā uz šo tiesību normu un tajā regulēto jautājumu. Vienlaikus secināms, ka pašlaik nav skaidrs, kā Latvijas tiesību piemērotājs to praktiski katrā konkrētajā gadījumā varētu izdarīt. Autore secina, ka likumdevējam būtu jāveic grozījumi CPL un NL, pieņemot nepieciešamo regulējumu attiecībā uz ārvalsts likuma praktisku piemērošanu.

Autoresprāt, aprakstītā moderno ES starptautisko privāttiesību ietekme uz Maltas konservatīvajām nacionālajām ģimenes tiesību normām, kā rezultātā Maltā tika ieviests laulības šķiršanas institūts, ir ārkārtīgi nozīmīga, jo liecina par to, ka ES tiesību akti arī nākotnē varētu būtiski ietekmēt tās dalībvalstu nacionālās ģimenes tiesību normas. Piemēram, pašlaik daļā ES dalībvalstu vēl nav atļauta viendzimuma laulību noslēgšana, tomēr autore pieļauj, ka, ja EST nākotnē, sniedzot Briseles II *bis* regulā un Roma III regulā lietotā termina „laulība” autonomo interpretāciju, norādīs, ka termins „laulība” šo abu regulu izpratnē sevī ietver arī viendzimuma laulības, kā rezultātā ES dalībvalstīm, piemērojot Briseles II *bis* regulu un Roma III regulu, būs pienākums atzīt un šķirt pārrobežu viendzimuma laulības, pastāv iespēja, ka Latvijas Republikas Saeima varētu būt spiesta legalizēt viendzimuma laulību noslēgšanu arī Latvijā.

Pēc autores domām, Roma III regulas lielākā vērtība ir tā, ka, tieši pateicoties šim tiesību aktam, daudzās ES dalībvalstīs pirmo reizi ir ieviesta pušu autonomija attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanu, sniedzot laulātajiem vismaz ierobežotu iespēju izvēlēties viņu pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu. Darba autore to uzskata par lielu Roma III regulas sasniegumu.

Tā kā tagad ir pabeigta Roma III regulas un ar to saistīto jautājumu izpēte, ir pienācis laiks pievērsties nolēmumu atzīšanai pārrobežu laulības šķiršanas lietās.

6. PĀRROBEŽU LAULĪBAS ŠĶIRŠANAS NOLĒMUMA ATZĪŠANA: BRISELES II *BIS* REGULA

6.1. Ievads

Ja Latvijas tiesā tiek iesniegts pieteikums par citā ES dalībvalstī pārrobežu laulības šķiršanas lietā pieņemta nolēmuma atzīšanu, tad šā pārrobežu laulības šķiršanas nolēmuma atzīšanas kārtību Latvijā obligāti ir jānosaka saskaņā ar Briseles II *bis* regulu, jo ar šo tiesību aktu ES līmenī ir panākta unifikācija attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanas nolēmumu atzīšanu. Līdz ar to neatkarīgi no tā, vai ES dalībvalsts tiesa pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu ir noteikusi saskaņā ar Roma III regulu vai saskaņā ar savām nacionālajām kolīziju normām, tās nolēmums saskaņā ar Briseles II *bis* regulu tiks atzīts visā ES, izņemot Dāniju.

Minētā iemesla dēļ ES dalībvalstu nacionālie normatīvie akti ir piemērojami tikai tādā gadījumā, ja ir iesniegts pieteikums par trešajā valstī pieņemta nolēmuma atzīšanu un izpildi dalībvalstī (Briseles II *bis* regulas 21. panta 1. punkts⁸⁹⁰). Tātad tikai tādā gadījumā, ja kādas ES dalībvalsts tiesā tiek iesniegts pieteikums par trešajā valstī pieņemta nolēmuma atzīšanu, lai izvērtētu to, vai šādu nolēmumu drīkst atzīt, dalībvalsts tiesa joprojām piemēro savas valsts nacionālās starptautisko privāttiesību normas.

6.2. Briseles II *bis* regulas pārrobežu laulības šķiršanas nolēmumu atzīšanu regulējošo normu vispārīga analīze

Saskaņā ar Briseles II *bis* regulas preambulas 8. punktu šī regula ir piemērojama tikai attiecībā uz pārrobežu laulības izbeigšanu un nav attiecināma uz tādiem jautājumiem kā laulības šķiršanas pamatojums, laulāto mantas piederība vai jebkuriem citiem ar pārrobežu laulības izbeigšanu saistītiem jautājumiem. Briseles II *bis* regulas 21. panta 1. punktā ir teikts, ka vienā dalībvalstī pasludināts nolēmums bez kādas īpašas procedūras ir atzīstams pārējās dalībvalstīs. Jāatzīmē, ka Briseles II *bis* regulas preambulas 2. punktā ir norādīts, ka tiesas nolēmumu savstarpējas atzīšanas princips ir noteikts par pamatu patiesas tiesiskuma telpas izveidei ES, turklāt preambulas 21. punkts nosaka, ka vienā dalībvalstī pasludināta nolēmuma atzīšanai un izpildei citā

⁸⁹⁰ Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr.1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338.

dalībvalstī ir jābūt balstītai uz dalībvalstu savstarpējās uzticēšanās principu un nolēmuma neatzīšanas iemesli ir saglabājami Briseles II *bis* regulā noteiktā minimuma līmenī.⁸⁹¹

Briseles II *bis* regulas 21. panta 2. punkts nosaka, ka it īpaši, neskarot Briseles II *bis* regulas 21. panta 3. punktu, nekāda īpaša procedūra netiek pieprasīta civilstāvokļa aktu atjaunošanai saistībā ar nolēmumu par pārrobežu laulības šķiršanu, laulāto atšķiršanu vai laulības atzīšanu par spēkā neesošu, kurš ir pasludināts citā dalībvalstī un saskaņā ar minētās dalībvalsts tiesību aktiem vairs nav pārsūdzams. Tomēr, neskarot Briseles II *bis* regulas III nodaļas „Atzīšana un izpilde” 4. iedaļu „Ar saskarsmes tiesībām saistītu spriedumu un to spriedumu izpilde, kuros noteikta bērna atpakaļatdošana”, ieinteresētā puse, ievērojot minētās nodaļas 2. iedaļā „Pieteikums par izpildes pasludināšanu” paredzētās procedūras, var pieprasīt lēmumu par to, lai citas dalībvalsts nolēmums tiktu vai netiktu atzīts.⁸⁹² Tas nozīmē to, ka vienā dalībvalstī pasludināta nolēmuma atzīšana pārējās dalībvalstīs ir automātiska, jo nav jāveic īpaša ārvalsts nolēmuma atzīšanas procedūra, tomēr ieinteresētajai pusei ir tiesības prasīt, lai dalībvalsts tiesa neatzīst citā dalībvalstī pasludinātu nolēmumu. Būtiski, ka nolēmumam ir jābūt galīgam.⁸⁹³

Vienā ES dalībvalstī pasludinātu nolēmumu par laulības šķiršanu citā dalībvalstī neatzīst tikai tad, ja:

- šāda atzīšana ir nepārprotami pretrunā ar tās dalībvalsts publisko kārtību, kurā tiek lūgta atzīšana;
- tas ir pieņemts aizmuguriski, proti, ja dokuments, uz kura pamata ierosināta lieta, vai līdzīgs dokuments nav noteiktā kārtībā pietiekami laicīgi uzrādīts atbildētājam, lai viņš varētu nodrošināt sev aizstāvību, ja vien nav konstatējams, ka atbildētājs ir nepārprotami piekritis nolēmumam (piemēram, par to liecinātu tas, ka atbildētājs ir noslēdzis jaunu laulību⁸⁹⁴);
- tas ir pretrunā ar nolēmumu, kurš ir pieņemts lietā starp šīm pašām personām dalībvalstī, kurā tiek lūgta atzīšana; vai
- tas ir pretrunā ar agrāku nolēmumu, kurš ir pieņemts lietā ar šīm pašām personām citā dalībvalstī vai trešajā valstī, ja vien agrākais nolēmums atbilst tā atzīšanas nosacījumiem dalībvalstī, kurā tiek prasīta atzīšana (Briseles II *bis* regulas 22. pants⁸⁹⁵).

Autore uzskata, ka no minētajiem četriem nolēmuma neatzīšanas pamatiem, plašāk ir nepieciešams analizēt tikai gadījumu, kurā vienā dalībvalstī pasludināts nolēmums netiek atzīts citā

⁸⁹¹ Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr.1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338.

⁸⁹² Turpat.

⁸⁹³ Clarkson C.M.V., Hill J. The Conflict of Laws. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.434.

⁸⁹⁴ Bogdan M. Concise Introduction to EU Private International Law. Series 3rd edition. Groningen: Europa Law Publishing, 2016, p.96.

⁸⁹⁵ Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr.1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338.

dalībvalstī, jo šāda atzīšana ir nepārprotami pretrunā ar tās dalībvalsts publisko kārtību (*public order* vai *ordre public*), kurā tiek lūgta atzīšana. Kā jau šā darba 1. nodaļas 1.3.4. apakšnodaļā tika minēts, katrai valstij ir sava publiskā kārtība, kura ir cieši saistīta ar šīs valsts vēsturi, tradīcijām un kultūru, kas iespaido to, vai konkrētais pārrobežu laulības šķiršanas nolēmums valstī tiks atzīts.

Piemēram, Latvijas CL 12. panta otrajā daļā ir teikts, ka ārvalstī izdarīta Latvijas pilsoņu laulības šķiršana atzīstama arī Latvijā, izņemot gadījumus, kad tās pamatā liktie iemesli neatbilst Latvijas likumam un ir pretēji Latvijas sabiedriskajai iekārtai vai labiem tikumiem.⁸⁹⁶ Arī CPL 637. panta otrās daļas 6. punkts nosaka, ka ārvalsts tiesas nolēmumu neatzīst tad, ja tā atzīšana ir pretrunā ar Latvijas sabiedrisko iekārtu.⁸⁹⁷ Savukārt Vācijas Civilprocesa kodeksa 328. panta pirmās daļas 4. punkts nosaka, ka ārvalsts tiesas nolēmums nav atzīstams Vācijā, ja tā atzīšana novestu pie rezultāta, kurš ir acīmredzami nesavienojams ar Vācijas tiesību būtiskiem principiem it īpaši, ja atzīšana ir nesavienojama ar pamattiesībām.⁸⁹⁸

Jākonstatē, ka publiskā kārtības atruna ir institūts, kurš pārrobežu laulības šķiršanas lietās var tikt piemērots gan tad, kad iekšzemē tiek vērtēts ārvalsts likuma piemērošanas rezultāts, gan tad, kad iekšzemē tiks vērtēts ārvalsts tiesas nolēmuma atzīšanas rezultāts, taču publiskās kārtības saturu nav iespējams precīzi noteikt, tas ir mainīgs un atkarīgs no dažādiem konkrētās lietas faktoriem, tādēļ tiesai ir jāpievērš īpaša rūpība, piepildot šo institūtu ar saturu katras konkrētās lietas ietvaros.

Tiesa, Briseles II *bis* regulā nostiprinātās publiskās kārtības atrunas tvērums ir ierobežots, proti, to ierobežo šā tiesību akta 24., 25. un 26. pants.⁸⁹⁹ Briseles II *bis* regulas 24. pantā ir teikts, ka nedrīkst tikt apstrīdēta tās dalībvalsts tiesas piekritība, kura ir pasludinājusi konkrēto nolēmumu, turklāt Briseles II *bis* regulas 22. panta „a” apakšpunktā minētā publiskā kārtība nav attiecināma uz noteikumiem par piekritību, kuri ir minēti Briseles II *bis* regulas 3. līdz 7. pantā. Saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 25. pantu citā dalībvalstī pasludināta nolēmuma atzīšanu nedrīkst atteikt, pamatojoties uz to, ka tās dalībvalsts tiesību akti, kurā ir lūgta atzīšana, nepieļauj laulības šķiršanu, laulāto atšķiršanu vai laulības atzīšanu par spēkā neesošu tādu pašu faktu dēļ. Savukārt Briseles II *bis* regulas 26. pantā ir uzsvērts, ka nolēmums nekādos apstākļos nav pārskatāms pēc

⁸⁹⁶ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

⁸⁹⁷ Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2004. 23.aprīlis, nr.64.

⁸⁹⁸ Vācijas Civilprocesa kodekss (Zivilprozessordnung).

Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/zpo/gesamt.pdf> [skatīts 2017.gada 19.februārī]. Tātad Vācijā ārvalsts nolēmuma atzīšanas rezultāts tiks uzskatīts par pretēju publiskajai kārtībai, ja tas acīmredzami pārkāpj tās tiesību pamatprincipus, proti, ja tiek aizskarti Vācijas valdības, sociālās vai ekonomiskās dzīves un ticības balsti, nolēmuma atzīšanas sekām ir jābūt nesavienojamām ar taisnīguma, objektivitātes un taisnīgas tiesas pamata pieņēmumiem. Busse & Miessen. Germany. In: Campbell D. (ed.) *Enforcement of Foreign Judgments*. Ann Arbor (Michigan): Yorkhill Law Publishing, 2000, pp.112-113.

⁸⁹⁹ Tsantinis S. The “Manifest Conflict” to the Public Policy (*ordre public*) of the State in which Recognition is Sought, as a Ground of Non-recognition for Judgments Relating to Family Relations (Divorce, Legal Separation, Marriage-annulment and Parental Responsibility). In: Stürner R., Kawano M. (eds.) *Cross Border Insolvency, Intellectual Property Litigation, Arbitration and ordre public*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2011, p.359.

būtības.⁹⁰⁰ Juridiskajā literatūrā ir atzīts, ka, ņemot vērā Briseles II *bis* regulas 24., 25. un 26. panta regulējumu, vienā ES dalībvalstī pasludināta nolēmuma pārrobežu laulības šķiršanas lietā neatzīšana citā dalībvalstī, pamatojoties uz publiskās kārtības atrunu, praksē būtu iespējama tikai ekstremālās situācijās.⁹⁰¹

Autore šajā darbā jau minēja, ka Hāgas Starptautisko privāttiesību konferencē 1970. gadā tika pieņemta Konvencija par laulību šķiršanu un laulāto atšķiršanu atzīšanu. Saskaņā ar šo konvenciju pārrobežu laulības šķiršanas vai laulāto atšķiršanas atzīšana var tikt atteikta, ja, ņemot vērā visus apstākļus, ir konstatējams, ka nav tikušas veiktas atbilstošas darbības atbildētāja informēšanai par laulības šķiršanas vai laulāto atšķiršanas procesu vai ja atbildētājam nav tikusi dota pienācīga iespēja izteikties (minētās konvencijas 8. pants), ja pārrobežu laulības šķiršanas vai laulāto atšķiršanas atzīšana ir nesavienojama ar iepriekšēju nolēmumu, kurš nosaka šo pašu laulāto statusu, kurš vai nu ir ticis pieņemts valstī, kurā tiek lūgta atzīšana vai arī jau ir atzīts, vai arī izpilda atzīšanas noteikumus šajā valstī (minētās konvencijas 9. pants).

Turklāt pārrobežu laulības šķiršanas vai laulāto atšķiršanas atzīšana var tikt atteikta, ja šāda atzīšana ir acīmredzami nesavienojama ar tās valsts, kurā tiek lūgta atzīšana, publisko kārtību (minētās konvencijas 10. pants), kā arī var atteikt laulības šķiršanas atzīšanu, ja laikā, kad tā tika veikta, abas puses bija tikai tādu valstu pilsoņi, kurās nebija atļauta laulības šķiršana (minētās konvencijas 7. pants).⁹⁰² Jāsecina, ka šīs konvencijas normas ir ļoti līdzīgas Briseles II *bis* regulas 22. pantam, turklāt, ņemot vērā to, ka šī konvencija ir tikusi pieņemta pirms Briseles II *bis* regulas, ir jāatzīst, ka tās normas varētu būt bijušas iedvesmas avots Briseles II *bis* regulas izstrādē.

6.3. Muftija veikta laulības šķiršana: vai musulmaņu laulības šķiršana, kura Eiropas Savienības dalībvalstīs tiek atzīta automātiski?

Šā darba 5. nodaļas 5.8. apakšnodaļā, analizējot Roma III regulas 10. pantu, kurā ir ietverta tā dēvētā pozitīvā publiskās kārtības atruna, kura nosaka, ka, ja saskaņā ar Roma III regulas 5. vai 8. pantu piemērojamie tiesību akti neparedz laulības šķiršanu vai, pamatojoties uz dzimumu, nepiešķir vienam laulātajam vienlīdzīgu pieeju laulības šķiršanai, piemēro *lex fori*, autore secināja, ka 10. panta mērķis, cita starpā, ir „apiet” laulības šķiršanas regulējumu islāma tiesībās, kur, kā jau

⁹⁰⁰ Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr.1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338.

⁹⁰¹ McClean D., Ruiz Abou-Nigm V. Morris: The Conflict of Laws. Series 8th edition. London: Sweet & Maxwell, 2012, p.255.

⁹⁰² Hague Conference on Private International Law. 18. Convention on the Recognition of Divorces and Legal Separations (Concluded 1 June 1970).

Pieejams: <https://assets.hcch.net/docs/bdb59a0f-9405-4910-9dc3-b7e5310405cc.pdf> [skatīts 2017. gada 20. februārī].

tika noskaidrots, arī mūsdienās visbiežāk tikai vīram ir tiesības ierosināt laulības šķiršanas procesu, līdz ar to vīrieša un sievietes tiesības šajā tiesiskajā regulējumā aizvien ir nevienlīdzīgas. Autore arī secināja, ka, ņemot vērā to, ka pašlaik lielākā daļa musulmaņu valstu neatzīst ārvalstī pasludinātu pārrobežu laulības šķiršanas nolēmumu, ja attiecīgajai pārrobežu laulības šķiršanai nav piemērots viņu pilsoņu pilsonības valsts likums, praksē *lex fori* piemērošana saskaņā ar Roma III regulas 10. pantu var novest pie tā, ka konkrētā pārrobežu laulības šķiršana netiek atzīta valstī, kuras likums ar 10. panta palīdzību ir ticis „apiets”, radot tā dēvēto klibojošo laulību un tiesisko nenoteiktību.

Tā kā ir skaidrs, ka, visticamāk, musulmaņu valstī netiks atzīts nevienā ES dalībvalstī pasludināts laulības šķiršanas nolēmums, ja šai laulības šķiršanai nebūs ticis piemērots attiecīgās musulmaņu valsts likums, rodas jautājums, vai ES dalībvalstīs tiks atzīta musulmaņu valstī veikta laulības šķiršana? Autore jau minēja, ka ar Briseles II *bis* regulas palīdzību attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanas nolēmumu atzīšanu ir panākta unifikācija ES līmenī, tomēr ES dalībvalstu nacionālās starptautisko privāttiesību normas joprojām ir piemērojamas gadījumā, ja ir iesniegts pieteikums par trešajā valstī pieņemta nolēmuma atzīšanu un izpildi dalībvalstī (jau minētais Briseles II *bis* regulas 21. panta 1. punkts).

Tādējādi trešajā valstī, proti, valstī, kurā nav piemērojama Briseles II *bis* regula un ar kuru Latvijai nav noslēgts līgums par tiesisko palīdzību, pasludināta pārrobežu laulības šķiršanas nolēmuma atzīšanu Latvijā regulē CPL 637. panta pirmā un otrā daļa.⁹⁰³ Jāpiebilst, ka vienlaikus arī CL 12. panta otrā daļa regulē trešajā valstī pasludināta pārrobežu laulības šķiršanas nolēmuma atzīšanu Latvijā.⁹⁰⁴ Autore uzskata, ka, ņemot vērā specifisko un abiem laulātajiem nevienlīdzīgo laulības šķiršanas regulējumu islāma tiesībās, trešajā valstī saskaņā ar islāma tiesībām veikta musulmaņu laulības šķiršana Latvijā, visticamāk, netiktu atzīta, pamatojoties uz publiskās kārtības atrunu (CL 12. panta otrā daļa, CPL 637. panta otrās daļas 6. punkts).⁹⁰⁵

Jāatzīmē, ka arī Vācijā un Francijā netiek atzīta trešajā valstī veikta laulības šķiršana *talaq* formā, jo tā ir pretēja šo valstu publiskajai kārtībai, it īpaši tādēļ, ka tā pārkāpj dzimumu vienlīdzības principu.⁹⁰⁶ Piemēram, Vācijas pilsētas Frankfurtes pie Mainas Pirmās instances tiesa (*AGFrankfurt/Main*) ir atzinusi, ka *talaq* ir vīrieša prerogatīva, tādēļ tā pārkāpj Vācijas Konstitūcijā nostiprināto dzimumu vienlīdzības principu.⁹⁰⁷ Tā kā, kā zināms, ES dzīvo liels skaits musulmaņu imigrantu, tieši musulmaņu valstīs veiktās laulības šķiršanas (vienkāršais un administratīvais *talaq*)

⁹⁰³ Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2004. 23.aprīlis, nr.64. Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 27.septembris, nr.154.

⁹⁰⁴ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

⁹⁰⁵ Stikāne L. Musulmaņu laulība Eiropas Savienībā: izaicinājums ikvienas dalībvalsts nacionālajam un Eiropas Savienības tiesiskajam regulējumam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmei – 95. Latvijas Universitātes 75. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017, 219.lpp.

⁹⁰⁶ Fournier P. Muslim Marriage in Western Courts. Lost in Transplantation. Farnham: Ashgate, 2010, pp.54, 60.

⁹⁰⁷ Ibid, p.60.

bieži ir visvairāk pakļautas „klibošānai” un tiesiskai nenoteiktībai ES ietvaros.⁹⁰⁸ Vienīgais risinājums šādos apstākļos būtu attiecīgo laulību izšķirt vēlreiz, taču šoreiz tajā ES dalībvalstī, kurā vismaz viens no laulātajiem vēlas, lai konkrētā laulības šķiršana būtu spēkā, un atbilstoši šīs valsts tiesiskajam regulējumam attiecībā uz laulības šķiršanu.⁹⁰⁹

Lai gan tādējādi ar nacionālajās starptautiskajās privāttiesībās nostiprinātās publiskās kārtības atrunas pielietošanu ES dalībvalstīm ir iespējams izvairīties no trešajā valstī saskaņā ar islāma tiesību normām veiktas musulmaņu laulības šķiršanas atzīšanas savā valstī, jāatzīmē, ka ir kāda ES dalībvalsts, kurā arī ir atļauta musulmaņu laulības šķiršana saskaņā ar islāma tiesībām (šariātu), kura turklāt saskaņā ar Briseles II *bis* regulu varētu būt automātiski atzīstama visās pārējās ES dalībvalstīs, tostarp Latvijā. Runa ir par muftija (*mouftís* – grieķu val.)⁹¹⁰ veiktu musulmaņu laulības šķiršanu Grieķijā.⁹¹¹

Īsumā jāapraksta, kā notiek laulības šķiršana pie muftija – saskaņā ar šariātu vīram ir jāveic repudiācija (*talaq*) muftija klātbūtnē un jānorāda repudiācijas iemesls, taču tā ir tikai formalitāte, jo muftijs laulības šķiršanas iemeslu neanalizē. Sievai šajā procesā nav tiesību pat tikt uzklausītai.⁹¹² Tomēr muftiju nolēmumiem nav *res judicata* (latīņu val.) spēka un, lai muftija pasludinātā laulības šķiršana stātos spēkā, ir nepieciešams, lai to apstiprinātu Grieķijas tiesa.⁹¹³ Pēc tam, kad muftijs laulību ir pasludinājis par šķirtu, to vēl apstiprina Grieķijas pirmās instances tiesa, kuras pilnvaras šajā jautājumā ir ierobežotas, jo tā drīkst pārbaudīt tikai to, vai muftijs nav pārkāpis savu pilnvaru robežas un vai konkrētajai laulības šķiršanai piemērotais likums nav pretrunā ar Grieķijas

⁹⁰⁸ Ní Shúilleabháin M. *Cross-Border Divorce Law: Brussels II bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.24.

⁹⁰⁹ Stikāne L. Musulmaņu laulība Eiropas Savienībā: izaicinājums ikvienas dalībvalsts nacionālajam un Eiropas Savienības tiesiskajam regulējumam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmei – 95. Latvijas Universitātes 75. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017, 219.lpp.

⁹¹⁰ Muftijs ir musulmaņu teologs un tiesībnieks, kurš ir tiesīgs pieņemt lēmumus šariāta un juridiskajos jautājumos. Svešvārdu vārdnīca. Vairāk nekā 15 000 citvalodu cilmes vārdu un terminoloģisku vārdkopu. Jura Baldunčika redakcijā. Rīga: Jumava, 1999, 503.lpp.

⁹¹¹ Jāpaskaidro, ka saskaņā ar starp Grieķiju un Turciju 1881. gadā noslēgto Stambulas konvenciju Turcija atdeva Grieķijai lielāko daļu Tesālijas (*Thessalia*) ar noteikumu, ka šajā teritorijā dzīvojošie musulmaņi varēs baudīt reliģijas brīvību un ka šeit tiks nodibinātas reliģiskās tiesas, kuras izlems ģimenes tiesību un mantojuma tiesību jautājumus attiecībā uz šiem musulmaņiem. Šo konvenciju papildināja Pirmā Balkānu kara beigās noslēgtais Atēnu miera līgums, kuru Grieķija un Turcija parakstīja 1913. gadā un kurā tika noteikts, ka muftijiem jeb grieķu musulmaņu reliģiskajiem līderiem ir piekritīgas noteiktas grieķu musulmaņu populācijas ģimenes un mantojuma lietas. Lai nostiprinātu šo pienākumu savos nacionālajos normatīvajos aktos, Grieķijā tika pieņemti divi likumi. Papildus minētajiem tiesību aktiem gan Grieķiju, gan Turciju saista arī 1923. gada Lozannas konvencija, kurā šīs abas valstis ir apņēmušās veikt pasākumus, lai nodrošinātu to, ka visi jautājumi, kuri ir saistīti ar minoritāšu civiltiesisko statusu, tiktu risināti saskaņā ar šo minoritāšu reliģiskajām paražām. Ņemot vērā minēto Grieķijai saistošo tiesību aktu kopumu, Grieķijas Kasācijas tiesa (*Areios Pagos*) ir atzinusi, ka Grieķijai ir starptautisks pienākums saglabāt muftiju jurisdikciju. Tā rezultātā Rietumu Trāķiju apdzīvojošo grieķu musulmaņu laulības šķiršanas ir piekritīgas muftijiem un tām ir piemērojams šariāts. Līdz ar to tiesību doktrīnā ir atzīts, ka šariāts ir kļuvis par īpašu Grieķijas tiesību daļu, kura gan ir piemērojama tikai attiecībā uz aptuveni 100 000 Grieķijas pilsoņiem. Tsoussi A., Zervogianni E. *Multiculturalism and Family Law: the Case of Greek Muslims*. In: Boele-Woelki K., Sverdrup T. (eds.) *European Challenges in Contemporary Family Law*. Antwerp: Intersentia, 2008, pp.209-212.

⁹¹² *Ibid*, pp.215-216.

⁹¹³ Vassilakakis E., Kourtis V. *The Impact and Application of the Brussels II bis Regulation in Greece*. In: Boele-Woelki K., González Beilfuss C. (eds.) *Brussels II bis: Its Impact and Application in the Member States*. Antwerpen: Intersentia, 2007, p.137.

Konstitūciju.⁹¹⁴ Prakse liecina par to, ka Grieķijas tiesas pret šo laulības šķiršanu apstiprināšanu attiecas formāli, jo, piemēram, 15 gadu laikā no 2 679 muftiju veiktajām laulības šķiršanām Grieķijas tiesa nav apstiprinājusi tikai 11 laulības šķiršanas.⁹¹⁵

Tātad, ja muftija veiktu laulības šķiršanu Grieķijas tiesa ir apstiprinājusi, tad šī musulmaņu laulības šķiršana varētu būt automātiski atzīstama visās ES dalībvalstīs, kaut arī šai laulības šķiršanai ir ticis piemērots šariāts. Šo situāciju ļoti īpatnēju padara tas, ka pašas Grieķijas tiesas atsakās piemērot šariātu pārrobežu laulības šķiršanai, to pamatojot ar publiskās kārtības atrunu, un neatzīst ārvalstī veiktu laulības šķiršanu, ja tai ir ticis piemērots šariāts.⁹¹⁶ Tātad Grieķijas tiesas atsakās piemērot šariātu pārrobežu laulību šķiršanai, jo tā piemērošanas rezultāts ir pretējs Grieķijas publiskajai kārtībai, tomēr šīs pašas tiesas vienlaikus regulāri apstiprina muftiju veiktās laulības šķiršanas Rietumu Trāķijā, lai gan arī tām visām ir ticis piemērots šariāts.⁹¹⁷

Tiesību doktrīnā gan ir izteiktas šaubas, vai Briseles II *bis* regula patiešām ir piemērojama attiecībā uz muftiju veiktām laulības šķiršanām, jo šā darba 4. nodaļā jau minētajā Borrā ziņojumā ir teikts, ka Briseles II *bis* regula ir piemērojama attiecībā uz civillietām, bet visi „tīri” reliģiskie procesi ir izslēgti no tās darbības jomas⁹¹⁸.⁹¹⁹ Vienlaikus juridiskajā literatūrā ir norādīts, ka, ja muftiju veiktās laulības šķiršanas būtu izslēgtas no Briseles II *bis* regulas darbības jomas, tas būtu netaisnīgi pret tiem ES pilsoņiem, kuri ir Rietumu Trāķiju apdzīvojošie grieķu musulmaņi. Piemēram, ja grieķu musulmaņu laulātais pāris nodibinātu savu pastāvīgo dzīvesvietu Vācijā, pēc tam viņu laulību izšķirtu muftijs un viņu laulības šķiršanas atzīšanai nebūtu piemērojama Briseles II *bis* regula viņu laulības šķiršanas reliģiskā rakstura dēļ, viņiem rastos sarežģījumi ar viņu laulības šķiršanas atzīšanu ārpus Grieķijas, lai gan šo laulības šķiršanu būtu apstiprinājusi Grieķijas civiltiesa un tā būtu spēkā Grieķijā.⁹²⁰ Autore uzskata, ka šāda situācija būtu absurda un Briseles II *bis* regula noteikti ir piemērojama arī muftija veiktas musulmaņu laulības šķiršanas atzīšanai, ja Grieķijas civiltiesa šo laulības šķiršanu ir apstiprinājusi un tā ir spēkā Grieķijā.

Tomēr tiesību doktrīnā paustais viedoklis attiecībā uz muftiju veiktajām laulības šķiršanām nav tik viennozīmīgs, uzsverot, ka šajā gadījumā civiltiesa pati laulību nešķir, bet gan tikai apstiprina jau iepriekš veiktu laulības šķiršanu. Līdz ar to galvenā laulības šķiršanas procesa daļa notiek reliģiskā nevis civilā kontekstā. Vienlaikus ir atzīts, ka muftiju veiktās laulības šķiršanas nav

⁹¹⁴ Tsaoussi A., Zervogianni E. Multiculturalism and Family Law: the Case of Greek Muslims. In: Boele-Woelki K., Sverdrup T. (eds.) *European Challenges in Contemporary Family Law*. Antwerp: Intersentia, 2008, pp.213-214.

⁹¹⁵ Ibid, pp.219-220.

⁹¹⁶ Ibid, p.220.

⁹¹⁷ Ibid.

⁹¹⁸ Borrás A. Explanatory Report on the Convention, Drawn up on the Basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Matrimonial Matters. Official Journal of the European Communities, 1998. 16 July, no.C 221, p.35.

⁹¹⁹ Vassilakakis E., Kourtis V. The Impact and Application of the Brussels II *bis* Regulation in Greece. In: Boele-Woelki K., González Beilfuss C. (eds.) *Brussels II bis: Its Impact and Application in the Member States*. Antwerpen: Intersentia, 2007, p.138.

⁹²⁰ Ibid.

„tīri” reliģiskas, jo pēc tam, kad tās ir apstiprinājuši civiltiesa, tās Grieķijā tiek atzītas oficiāli. Līdz ar to, ja galvenais kritērijs tam, lai atzītu, ka Briseles II *bis* regula ir piemērojama laulības šķiršanai, ir tas, ka tā tiek atzīta attiecīgās valsts civiltiesībās, tiesas apstiprinātajām muftiju veiktajām laulības šķiršanām būtu piemērojama Briseles II *bis* regula.⁹²¹

Šo apgalvojumu gan „iedragā” tas, ka Briseles II *bis* regulas 63. pantā ir īpaša norāde uz lēmumu par laulības atzīšanu par spēkā neesošu atzīšanu, kuri ir pasludināti saskaņā ar atsevišķu dalībvalstu līgumiem ar Svēto Krēslu⁹²², jo tas liecina par to, ka ES likumdevējs ir uzskatījis, ka šādi reliģiski lēmumi bez īpašas norādes Briseles II *bis* regulā nebūtu automātiski atzīstami dalībvalstīs.⁹²³ Jānorāda, ka Briseles II *bis* regulas komentāros ir konkrēti pateikts, ka muftiju veiktās grieķu musulmaņu laulības šķiršanas neietilpst Briseles II *bis* regulas tvērumā.⁹²⁴ Tomēr, lai arī cik pārliecinoši šis apgalvojums juridiskajā literatūrā nebūtu izteikts, jāuzsver, ka tas ir tikai konkrētā tiesību zinātnieka – šajā gadījumā Lēvenas Universitātes emeritētā profesora Voltera Pintensa (*Walter Pintens*) – viedoklis, un juridiski saistošu skaidrojumu šajā jautājumā var sniegt vienīgi EST. Secināms, ka jautājums par to, vai muftiju veiktajām laulības šķiršanām būtu piemērojama Briseles II *bis* regula paliek atklāts, tomēr autore uzskata, ka, ja Grieķijas civiltiesa šo laulības šķiršanu ir apstiprinājusi un tā ir spēkā Grieķijā, Briseles II *bis* regula noteikti ir piemērojama arī muftija veiktas laulības šķiršanas atzīšanai.

Jāatzīmē, ka pastāv vēl kāds problēmjautājums. Lai to izprastu, ir jāmin sekojošs piemērs – grieķu musulmaņu laulātais pāris no Rietumu Trāķijas ir nodibinājis savu pastāvīgo dzīvesvietu, piemēram, Latvijā, un pie Latvijas zv. notāra vēlas savu laulību šķirt, turklāt saskaņā ar jau minēto Roma III regulas 5. panta 1. punkta „c” apakšpunktu ir vienojušies savai laulības šķiršanai piemērot Grieķijas likumu, jo abi laulātie ir Grieķijas pilsoņi. Kā jau autore minēja, Grieķijas Kasācijas instances tiesa ir atzinusi, ka no Grieķijai saistošajiem tiesību aktiem izriet, ka Rietumu Trāķiju apdzīvojošo grieķu musulmaņu laulības šķiršanām ir piemērojams šariāts. Līdz ar to Latvijas zv. notāram šajā gadījumā būtu jāpiemēro Roma III regulas 15. pants, kurš risina jautājumu par tiesību normu kolīzijām attiecībā uz personu kategorijām vienas valsts ietvaros.

Saskaņā ar Roma III regulas 15. pantu, ja attiecīgajā valstī ir spēkā divi tiesību normu kopumi, kuri laulības šķiršanas jomā ir piemērojami atšķirīgām personu kategorijām, lai noteiktu konkrētajai pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo tiesību normu kopumu, ir jāvadās no

⁹²¹ Ní Shúilleabháin M. *Cross-Border Divorce Law: Brussels II bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.125.

⁹²² Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr.1347/2000 atcelšanu: ES tiesību akts. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338/1.

⁹²³ Ní Shúilleabháin M. *Cross-Border Divorce Law: Brussels II bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.125.

⁹²⁴ Pintens W. Chapter I. Scope and Definitions. In: Magnus U., Mankowski P. (eds.) *European Commentaries on Private International Law. ECPII. Commentary. Vol.IV. Brussels II bis Regulation*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2017, p.58.

attiecīgajā valstī spēkā esošajiem noteikumiem.⁹²⁵ Vēlreiz jāuzsver, ka saskaņā ar Grieķijai saistošajiem tiesību aktiem Rietumu Trāķiju apdzīvojošo grieķu musulmaņu laulības šķiršanām ir piemērojams šariāts. Vienlaikus jāatgādina, ka šajā piemērā minētajā gadījumā konkrētais grieķu musulmaņu pāris no Rietumu Trāķijas ir pārcēlies uz pastāvīgu dzīvi Latvijā.

Tomēr tik un tā ir secināms, ka viņu laulības šķiršanai saskaņā ar Grieķijas tiesībām ir piemērojams šariāts, jo viņi ir grieķu musulmaņi un saskaņā ar Grieķijas starptautiskajām saistībām viņiem ģimenes tiesību jomā ir piemērojams viņu reliģiskais likums. Sagaidāms, ka Latvijas zv. notārs piemēros Roma III regulas 10. pantā ietvertu un šajā darbā jau aprakstīto pozitīvo publiskās kārtības atrunu un šariāta vietā piemēros *lex fori* (Latvijas likumu). Bet pēc tam Grieķijai būs pienākums automātiski šo laulības šķiršanu atzīt saskaņā ar jau minēto Briseles II *bis* regulas 21. panta 1. un 2. punktu. Vai tādējādi Grieķija nepārkāps savas jau aprakstītās starptautiskās saistības, kuras tai uzliek pienākumu nodrošināt to, ka visi jautājumi, kuri ir saistīti ar minoritāšu civiltiesisko statusu, tiktu risināti saskaņā ar šo minoritāšu reliģiskajām paražām?

Autore uzskata, ka Grieķija, atzīstot šo pārrobežu laulības šķiršanu, pārkāps savas minētās starptautiskās saistības, jo grieķu musulmaņu laulātā pāra no Rietumu Trāķijas ar pastāvīgu dzīvesvietu Latvijā laulības šķiršanai tika piemērots Latvijas likums nevis šariāts. Grieķija varētu neatzīt Latvijā pasludināto grieķu musulmaņu laulības šķiršanu, pamatojoties uz Briseles II *bis* regulas 22. panta „a” apakšpunktā nostiprināto publiskās kārtības atrunu, taču, kā jau minēts, saskaņā ar Briseles II *bis* regulas 21. panta 3. punktu viena ES dalībvalsts var neatzīt citā ES dalībvalstī pasludinātu nolēmumu pārrobežu laulības šķiršanas lietā, to pamatojot ar publiskās kārtības atrunu, tikai tad, ja ieinteresētā puse, ievērojot Briseles II *bis* regulā paredzētās procedūras, pieprasa, lai attiecīgās citas ES dalībvalsts nolēmums netiktu atzīts. Ja šādu lūgumu neviena no ieinteresētajām pusēm neizsaka, tad Grieķijai ir pienākums attiecīgo nolēmumu atzīt, pat ja tādējādi tā pārkāpj savas starptautiskās saistības.

Darba autore secina, ka šis piemērs skaidri demonstrē to, ka, atbilstoši pašreizējam ES starptautisko privāttiesību regulējumam, var izveidoties neveikla situācija, kurā kāda ES dalībvalsts var būt spiesta nepildīt savas starptautiskās saistības tikai tādēļ, lai izpildītu savas ES starptautiskajās privāttiesībās nostiprinātās saistības. Domājams, ka šāda situācija nav pareiza un Briseles II *bis* regulu šajā jautājumā būtu nepieciešams pilnveidot. Līdz ar to autore izsaka priekšlikumu Briseles II *bis* regulas 22. pantu papildināt ar „e” apakšpunktu šādā redakcijā:

⁹²⁵ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.

„spriedumu par laulības šķiršanu, laulāto atšķiršanu vai laulības atzīšanu par neesošu neatzīst arī tad, ja tas neatbilst dalībvalsts starptautiskajām saistībām”.⁹²⁶

6.4. Latvijai saistošo tiesiskās palīdzības līgumu un Latvijas nacionālo starptautisko privāttiesību normu attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanas nolēmumu atzīšanu analīze

Ja nolēmums ir pieņemts valstī, kurā nav piemērojama Briseles II *bis* regula, taču ar kuru Latvija ir noslēgusi līgumu par tiesisko palīdzību, šā nolēmuma atzīšanai ir piemērojamas attiecīgā līguma normas. Jāatzīmē, ka, piemēram, Līguma starp Latvijas Republiku un Uzbekistānas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās 49. pantā uzskaitītie gadījumi, kad var atteikt nolēmuma atzīšanu, daļēji sakrīt ar Briseles II *bis* regulas 22. panta noteikumiem.⁹²⁷

Trešajā valstī, proti, valstī, kurā nav piemērojama Briseles II *bis* regula un ar kuru Latvija nav arī noslēgusi līgumu par tiesisko palīdzību, pasludināta pārrobežu laulības šķiršanas nolēmuma

⁹²⁶ Grieķija gan nav vienīgā ES dalībvalsts, kura, pildot Briseles II *bis* regulas prasības attiecībās uz pārrobežu laulības izbeigšanas nolēmumu atzīšanu, var pārkāpt savas starptautiskās saistības. Autore jau minēja, ka Briseles II *bis* regulas 63. pantā ir ietverta īpaša norāde uz nolēmumu par laulības atzīšanu par spēkā neesošu atzīšanu, kuri ir pasludināti saskaņā ar atsevišķu dalībvalstu līgumiem ar Svēto Krēslu. Šādi līgumi ar Svēto Krēslu (Vatikānu), kas nav ES dalībvalsts, ir četrām ES dalībvalstīm – Itālijai, Spānijai, Portugālei un Maltai. No Briseles II *bis* regulas 63. panta izriet, ka Romas Katoļu baznīcas tiesas nolēmums par pārrobežu laulības atzīšanu par spēkā neesošu, kurš ir pasludināts saskaņā ar kādu no minētajiem līgumiem, ES dalībvalstīs ir atzīstams automātiski. Ní Shúilleabháin M. *Cross-Border Divorce Law: Brussels II bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.124. Protams, reliģiskā tiesas procesa norise Romas Katoļu baznīcā, būdama ļoti specifiska, būtiski atšķiras no civiltiesiskā tiesas procesa norises ES dalībvalstu tiesās. Šā iemesla dēļ rodas jautājums, vai Baznīcas tiesas procesā tiek pilnvērtīgi ievērotas cilvēktiesības. Borrás A. *From Brussels II to Brussels II bis and Further*. In: Boele-Woelki K., González Beilfuss C. (eds.) *Brussels II bis: Its Impact and Application in the Member States*. Antwerpen: Intersentia, 2007, p.16. It īpaši nav skaidrs, vai tiek ievērota visām ES dalībvalstīm saistošās Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. panta pirmā daļa, kura nosaka: „Ikvienam ir tiesības, nosakot civilo tiesību un pienākumu vai viņam izvirzītās apsūdzības pamatotību, uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā likumā noteiktā tiesā. (...)” Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, nr.143/144. Līdzīgs regulējums ir ietverts arī ES Pamattiesību hartas 47. panta otrajā daļā, kurā ir uzsvērts: „Ikvienai personai ir tiesības uz taisnīgu, atklātu un laikus veiktu lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā, tiesību aktos noteiktā tiesā. Ikvienai personai ir iespējas saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību.” Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012. 26. oktobris, nr.C 326. Pārliecinoši noliedzoša atbilde uz iepriekš minēto jautājumu, vai Baznīcas tiesas procesā tiek pilnvērtīgi ievērotas cilvēktiesības, 2001. gada 20. jūlijā tika sniegta ECT spriedumā lietā *Pellegrini v. Italy*. Sīkāk skatīt: Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 30882/96 *Pellegrini v. Italy*. Kaut arī šā darba ierobežotā apjoma dēļ autore tajā pēta tikai ārvalstī pasludināta laulības šķiršanas nolēmuma atzīšanu, bet minētais ECT spriedums attiecas uz ārvalstī pasludināta nolēmuma par laulības atzīšanu par spēkā neesošu atzīšanu, autore šo ECT spriedumu ir izanalizējusi šā darba Pielikumā Nr.3 „Briseles II *bis* regulas nolēmumu atzīšanas normu atbilstība Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. panta pirmajai daļai: Eiropas Savienības starptautisko privāttiesību mijiedarbība ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru”, ņemot vērā to, ka šis spriedums ir ļoti svarīgs, jo no tā izriet, ka Briseles II *bis* regulas 24., 25. un 26. panta piemērošana un attiecīgā ārvalstī pasludinātā nolēmuma atzīšana ES dalībvalstī diezgan viegli var novest pie konflikta ar ECT spriedumā lietā *Pellegrini v. Italy* noteiktajiem tiesību uz taisnīgu tiesu standartiem un līdz ar to pie ES dalībvalsts veikta Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. panta pirmās daļas pārkāpuma.

⁹²⁷ Sīkāk skatīt: Līgums starp Latvijas Republiku un Uzbekistānas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās. Latvijas Vēstnesis, 1996. 27.septembris, nr.162/163.

atzīšanu Latvijā regulē CPL 637. panta pirmā un otrā daļa.⁹²⁸ CPL 637. panta otrajā daļā ir ietverti septiņi ārvalsts tiesas nolēmuma neatzīšanas pamati.⁹²⁹ Vienlaikus, kā jau autore minēja, šobrīd arī CL 12. panta otrā daļa regulē trešajā valstī pasludināta pārrobežu laulības šķiršanas nolēmuma atzīšanu Latvijā un nosaka, ka ārvalsts nolēmums par Latvijas pilsoņu laulības šķiršanu ir atzīstams Latvijā, izņemot gadījumus, kad tā pamatā esošie iemesli neatbilst Latvijas likumam un ir pretēji Latvijas sabiedriskajai iekārtai vai labiem tikumiem.⁹³⁰

Tātad saskaņā ar CPL 637. panta otro daļu ārvalstī pasludināts pārrobežu laulības šķiršanas nolēmums ir atzīstams Latvijā, ja nepastāv neviens no septiņiem tajā minētajiem nolēmuma neatzīšanas pamatiem, savukārt saskaņā ar CL 12. panta otro daļu trešās valsts nolēmums par pārrobežu laulības šķiršanu Latvijā netiek atzīts tikai tādā gadījumā, ja vienlaikus ir iestājušies trīs nosacījumi, proti, pirmkārt, ja vismaz viens no laulātajiem ir Latvijas pilsonis, otrkārt, nolēmuma pamatā esošie iemesli neatbilst Latvijas likumam un, treškārt, tie ir pretēji Latvijas sabiedriskajai iekārtai vai labiem tikumiem. Tas nozīmē, ka CL 12. panta otrā daļa ir pretrunā ar CPL 637. panta otro daļu un nav skaidrs, kurai no tām ir dodama priekšroka.

Autore uzskata, ka priekšroka ir dodama CPL 637. panta otrās daļas regulējumam, jo, pirmkārt, ārvalsts nolēmuma atzīšana pieder pie procesuālajiem nevis materiālajiem jautājumiem, un, otrkārt, CPL 637. panta otrās daļas regulējums daudz vairāk nekā CL 12. panta otrā daļa atbilst Briseles II *bis* regulas normām par ārvalstī pasludināta nolēmuma atzīšanu. Autore pozitīvi vērtē pašreizējo CPL 637. panta pirmās un otrās daļas regulējumu, jo tas ir atvērts ārvalsts nolēmuma atzīšanai Latvijā un atbilst arī Briseles II *bis* regulas un analizētās Hāgas konvencijas regulējumam šajā jomā. *Līdz ar to darba autore izsaka priekšlikumu CL 12. panta otro daļu izslēgt no CL.*⁹³¹

6.5. Secinājumi

Darba autore secina, ka, ja Latvijas tiesā tiek iesniegts pieteikums par citā ES dalībvalstī pārrobežu laulības šķiršanas lietā pieņemta nolēmuma atzīšanu, tad šā pārrobežu laulības šķiršanas nolēmuma atzīšanas kārtību Latvijā obligāti ir jānosaka saskaņā ar Briseles II *bis* regulu, bet, ja kādas ES dalībvalsts tiesā tiek iesniegts pieteikums par trešajā valstī pieņemta nolēmuma atzīšanu, tad, lai izvērtētu to, vai šādu nolēmumu atzīt, ES dalībvalsts tiesa piemēro savas nacionālās starptautisko privāttiesību normas. Vienlaikus jāsecina, ka, ja nolēmums ir pieņemts valstī, kurā nav

⁹²⁸ Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2004. 23.aprīlis, nr.64. Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 27.septembris, nr.154.

⁹²⁹ Turpat.

⁹³⁰ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.

⁹³¹ Skatīt Pielikumu Nr.1 „Latvijas starptautisko privāttiesību normu spēkā esošo redakciju un autores piedāvāto redakciju salīdzinoša tabula”.

piemērojama Briseles II *bis* regula, taču ar kuru Latvija ir noslēgusi līgumu par tiesisko palīdzību, šā nolēmuma atzīšanai ir piemērojamas attiecīgā līguma normas.

Secināms, ka Briseles II *bis* regulā ir minēti četri ārvalsts tiesas nolēmuma neatzīšanas pamati un īpaša uzmanība jāpievērš tam, ka vienā dalībvalstī pasludināts nolēmums netiek atzīts citā dalībvalstī, ja šāda atzīšana ir nepārprotami pretrunā ar tās dalībvalsts publisko kārtību, kurā tiek lūgta atzīšana. Autore secina, ka Briseles II *bis* regulā nostiprinātās publiskās kārtības atrunas tvērums ir būtiski ierobežots ar šā tiesību akta 24., 25. un 26. panta palīdzību. Darba autore uzskata, ka trešajā valstī saskaņā ar islāma tiesību normām veikta musulmaņu laulības šķiršana Latvijā, visticamāk, netiktu atzīta, to pamatojot ar publiskās kārtības atrunu.

Vienlaikus jāsecina, ka, lai gan tādējādi ar nacionālajās starptautiskajās privāttiesībās nostiprinātās publiskās kārtības atrunas pielietošanu ES dalībvalstīm ir iespējams izvairīties no trešajā valstī saskaņā ar islāma tiesību normām veiktas musulmaņu laulības šķiršanas atzīšanas savā valstī, jāatzīmē, ka ir kāda ES dalībvalsts, kurā arī ir atļauta musulmaņu laulības šķiršana saskaņā ar šariātu, kura saskaņā ar Briseles II *bis* regulu varētu būt automātiski atzīstama visās pārējās ES dalībvalstīs, tostarp Latvijā, proti, muftija veikta laulības šķiršana Grieķijā.

Darba autore uzskata, ka Grieķija, saskaņā ar Briseles II *bis* regulu automātiski atzīstot pārrobežu laulības šķiršanu, kuras ietvaros grieķu musulmaņu laulātā pāra no Rietumu Trāķijas ar pastāvīgo dzīvesvietu Latvijā laulības šķiršanai tika piemērots Latvijas likums nevis šariāts, pārkāptu savas starptautiskās saistības. Līdz ar to darba autore secina, ka, atbilstoši pašreizējam ES starptautisko privāttiesību regulējumam, var izveidoties neveikla situācija, kurā kāda ES dalībvalsts var būt spiesta nepildīt savas starptautiskās saistības tikai tādēļ, lai izpildītu savas ES starptautiskajās privāttiesībās nostiprinātās saistības. Līdz ar to autore izsaka priekšlikumu Briseles II *bis* regulas 22. pantu papildināt ar „e” apakšpunktu šādā redakcijā: „*spriedumu par laulības šķiršanu, laulāto atšķiršanu vai laulības atzīšanu par neesošu neatzīst arī tad, ja tas neatbilst dalībvalsts starptautiskajām saistībām*”.

Secināms, ka pašlaik gan CL 12. panta otrā daļa, gan CPL 637. panta otrā daļā regulē trešajā valstī pasludināta pārrobežu laulības šķiršanas nolēmuma atzīšanu Latvijā, turklāt CL 12. panta otrā daļa ir pretrunā ar CPL 637. panta otro daļu un nav skaidrs, kurai no tām ir dodama priekšroka. Autore uzskata, ka priekšroka ir dodama CPL 637. panta otrās daļas regulējumam, jo, pirmkārt, ārvalsts nolēmuma atzīšana pieder pie procesuālajiem nevis materiālajiem jautājumiem, un, otrkārt, CPL 637. panta otrās daļas regulējums daudz vairāk nekā CL 12. panta otrā daļa atbilst Briseles II *bis* regulas normām par ārvalstī pasludināta nolēmuma atzīšanu. *Līdz ar to darba autore izsaka priekšlikumu CL 12. panta otro daļu izslēgt no CL.*

KOPSAVILKUMS

1. Darba autore uzskata, ka viens no Latvijas starptautisko privāttiesību trūkumiem ir tas, ka tajās nav nostiprināta kolīziju norma, kura noteiktu pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamo likumu. Šā iemesla dēļ autore izsaka priekšlikumu CL papildināt ar attiecīga satura kolīziju normu. Tā kā autore vairāku iemeslu dēļ pozitīvi vērtē to, ka šajā darbā izpētītajās citu valstu kolīziju normās, kuras nosaka pārrobežu saderināšanās attiecībām piemērojamo likumu, ir izmantota tā dēvētā subsidiārā piesaišu kombinācija, darba autore uzskata, ka arī attiecīgajā CL kolīziju normā būtu jāparedz primārā un sekundārā piesaiste piemērojamā likuma noskaidrošanai, un izsaka priekšlikumu grozīt CL 11. panta pirmo daļu, pašreizējo panta pirmās daļas teikumu aizstājot ar teikumu šādā redakcijā: „*Saderināšanās attiecībām ir piemērojams saderināto kopīgā domicila valsts likums. Ja saderinātajiem nav kopīga domicila, ir piemērojams tiesas valsts likums.*”

2. Jēdzienu „pārrobežu laulība” autore definē kā ar ārvalsts elementu apveltītu, juridiski noformētu brīvprātīgu savienību starp vīrieti un sievieti, kuras mērķis ir ģimenes nodibināšana, radot laulātajiem savstarpējas personiskas un mantiskas tiesības un pienākumus, un kuru var izbeigt tikai likumā noteiktajā kārtībā. Secināms, ka Otrā pasaules kara izraisīto pārmaiņu rezultātā 21. gadsimtā laulības institūtam Eiropā ir raksturīgas trīs iezīmes – laulāto vienlīdzība, privātums un plurālisms. Ievērojamākās izmaiņas laulības institūta izpratnē ir saistāmas ar to, ka Eiropā tagad ir pārstāvēti dažādi kopdzīves modeļi – pretēja dzimuma personu laulība, viendzimuma laulība, reģistrētas partnerattiecības un faktiskā kopdzīve. Vienlaikus jāsecina, ka Eiropa kopumā joprojām ir uzskatāma par ļoti centrētu uz laulību. Arī salīdzinot noslēgto un šķirto laulību statistiku Latvijā 20. un 21. gadsimta sākumā, darba autore secina, ka, lai gan mūsdienās teju piecas reizes ir pieaudzis laulības šķiršanu skaits, noslēgto laulību skaits nav būtiski samazinājies, kas, autoresprāt, liecina par to, ka Latvijas iedzīvotāju vairākums aizvien uzskata, ka ģimenes dibināšanas pamats ir laulība.

3. Darbā veiktā pētījuma rezultātā autore noskaidroja, ka Latvijas un citu valstu ģimenes tiesību normas attiecībā uz laulības noslēgšanas formu un laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem būtiski atšķiras. Šā iemesla dēļ pārrobežu laulības gadījumā bieži rodas kolīzijas starp iesaistīto valstu nacionālajiem ģimenes tiesību regulējumiem, kuru atrisināšanai ir jāpiemēro kolīziju normas. Autore secina, ka tradicionāli pārrobežu laulības noslēgšanas materiālajiem priekšnosacījumiem ir piemērojams katras personas, kura noslēdz laulību, personīgais likums (tā dēvētā distributīvā piesaišu kombinācija), bet pārrobežu laulības noslēgšanas formai ir piemērojams laulības noslēgšanas vietas likums (*lex loci celebrationis*). Autore uzskata, ka ir ļoti svarīgi, vai tiesa saskaņā ar *lex fori* konkrēto jautājumu klasificē kā laulības noslēgšanas formas jautājumu vai kā materiālo priekšnosacījumu jautājumu, jo no tā ir atkarīga šim jautājumam

piemērojamā kolīziju norma un attiecīgi arī piemērojamais likums, un tātad arī tiesiskās sekas, proti, vai pārrobežu laulība tiks atzīta par spēkā esošu.

4. Secināms, ka pārrobežu laulība gandrīz nevienā valstī netiks atzīta, ja tās atzīšana pārkāpj attiecīgās valsts publisko kārtību (*public policy* vai *ordre public*), taču publiskās kārtības atruna drīkst tikt piemērota tikai izņēmuma gadījumā. Tā kā gan Vācija, gan Francija atzīst ārvalstī noslēgtas poligāmas laulības, turklāt gan Latvijas, gan Vācijas, gan Francijas nacionālās tiesību sistēmas pieder pie kontinentālās Eiropas tiesību loka, tādējādi publiskās kārtības institūta saturs šajās valstīs ir līdzīgs, darba autore pauž viedokli, ka, iespējams, arī Latvijai vajadzētu atzīt poligāmu laulību, kura ir noslēgta tādā islāma tiesību lokam piederīgā valstī, kurā šādas laulības noslēgšana ir atļauta, taču ar nosacījumu, ka visi laulātie ir šīs valsts pilsoņi.

5. Ņemot vērā šajā darbā veikto pētījumu un salīdzinājumu, darba autore secina, ka Latvijas starptautisko privāttiesību normas attiecībā uz pārrobežu laulības noslēgšanu un ārvalstī noslēgtas laulības atzīšanu Latvijā ir nepieciešams sekojoši pilnveidot:

5.1. Autore uzskata, ka CL 11. panta otrā daļa būtu jāgroza, tās pašreizējo pirmo teikumu aizstājot ar četriem teikumiem šādā redakcijā: „*Laulības noslēgšanas materiālos priekšnosacījumus katram laulājamajam nosaka šā laulājamā pilsonības valsts likums. Ja laulājamajam ir vairāku valstu pilsonība, pēc laulājamā izvēles ir piemērojams vienas no šīm valstīm likums. Ja laulājamajam nav nevienas valsts pilsonības, ir piemērojams laulājamā domicila valsts likums. Laulājamā personīgā likuma piemērošanas rezultāts nedrīkst būt pretrunā ar Latvijas sabiedrisko iekārtu vai labiem tikumiem, vai Latvijas likuma pavēlošām vai aizliedzošām normām.*”

5.2. CL 11. panta otrās daļas otrais teikums būtu jāaizstāj ar teikumu šādā redakcijā: „*Laulības noslēgšanas formai ir piemērojams tās valsts likums, kurā laulība tiek noslēgta.*”

5.3. Autore izsaka priekšlikumu CL 11. pantu papildināt ar trešo daļu šādā redakcijā: „*Ārvalstī noslēgta laulība, kura ir spēkā saskaņā ar attiecīgās ārvalsts tiesību normām, ir atzīstama Latvijā, izņemot, ja tās atzīšana ir pretrunā ar Latvijas sabiedrisko iekārtu vai labiem tikumiem, vai Latvijas likuma pavēlošām vai aizliedzošām normām.*”

6. Lai gan pētījuma rezultātā secināms, ka laulāto personisko tiesību un pienākumu regulējums dažādu Eiropas valstu ģimenes tiesībās mūsdienās ir ļoti līdzīgs, pārrobežu laulības gadījumā tik un tā ir iespējama to kolīzija. Šajā darbā veiktā salīdzinājuma rezultātā darba autore secina, ka atšķirībā no visu pārējo izpētīto valstu kolīziju normām CL 13. pantā nav noteikts tas, kurš likums ir piemērojams pārrobežu laulāto personiskajām attiecībām gadījumā, ja pārrobežu laulātajiem vairs nav kopīga domicila un varbūt pat nekad nav bijis kopīga domicila. Tā kā CL 13. pants neatbilst mūsdienu starptautisko privāttiesību doktrīnai, darba autore uzskata, ka to viennozīmīgi ir nepieciešams pilnveidot un modernizēt, CL 13. panta pašreizējos divus teikumus aizstājot ar diviem teikumiem šādā redakcijā: „*Laulāto personiskajām attiecībām ir piemērojams laulāto kopīgā*

domicila valsts likums. Ja laulātajiem nav kopīga domicila, tad ir piemērojams laulāto pēdējā kopīgā domicila valsts likums, bet, ja laulātajiem nekad nav bijis kopīga domicila, ir piemērojams tās valsts likums, ar kuru laulātie citādi ir visciešāk saistīti.”

7. Autore secina, ka kontinentālās Eiropas tiesību loka valstu ģimenes tiesībās parasti ir noteikts viens no trim likumisko laulāto mantisko attiecību veidiem – ierobežota laulāto mantas kopība, atlikta laulāto mantas kopība vai retos gadījumos laulāto mantas šķirtība, kā arī visās šajās valstīs laulātajiem ir tiesības noslēgt laulības līgumu par mantas kopību vai šķirtību, tādējādi nodibinot laulāto līgumisko mantisko attiecību režīmu. Jāsecina, ka ļoti atšķirīga situācija ir atsevišķās vispārējai tiesību sistēmai (*common law*) piederīgajās valstīs, kurās laulāto manta neatkarīgi no laulības noslēgšanas paliek šķirta. Darba autore secina, ka vēl viena ļoti būtiska atšķirība starp kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīm un vispārējai tiesību sistēmai piederīgajām valstīm ir tāda, ka, piemēram, Apvienotajā Karalistē laulības līgums tika uzskatīts par pretēju publiskajai kārtībai, jo tas atvieglo laulības šķiršanu. Autore secina, kas tas ir svarīgi pārrobežu laulības gadījumā, jo vismaz agrāk ārvalstī noslēgto laulības līgumu Apvienotajā Karalistē varēja neatzīt.

8. Salīdzinājusi Latvijas CL 13. panta kolīziju normu attiecībā uz pārrobežu laulāto mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu ar šāda satura normām Lietuvā, Igaunijā, Vācijā un Krievijā, kā arī Laulāto mantisko attiecību regulā, autore secina, ka tikai Latvijā pārrobežu laulātajiem nav paredzēta iespēja vienoties par viņu mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu. Līdz ar to secināms, ka CL 13. pantu ir nepieciešams sekojoši pilnveidot:

8.1. Autore izsaka priekšlikumu CL 13. pantu papildināt ar otro daļu šādā redakcijā: *„Laulātie ir tiesīgi izvēlēties savām mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, ja vien tas ir tās valsts likums, kurā atrodas laulāto kopīgais domicils vai laulāto pēdējais kopīgais domicils, vai tās valsts likums, ar kuru laulātie citādi ir visciešāk saistīti, bet attiecībā uz nekustamo īpašumu – tās valsts likums, kurā šis nekustamais īpašums atrodas. Latvijā laulātie minēto izvēli ir tiesīgi izdarīt tikai laulības līgumā. Ja piemērojamā likuma izvēle ir izdarīta ārvalstī, tā formas ziņā ir atzīstama Latvijā, ja tā atbilst tās valsts likuma prasībām attiecībā uz laulības līguma formu, kuras likumu laulātie ir izvēlējušies piemērot savām mantiskajām attiecībām, vai tās valsts likuma prasībām attiecībā uz laulības līguma formu, kurā minētā izvēle ir izdarīta.”*

8.2. Darba autore uzskata, ka CL 13. pantu būtu nepieciešams papildināt ar trešo daļu: *„Ja laulātie nav vienojušies par viņu mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, ir piemērojams tas likums, kurš saskaņā ar šā panta pirmo daļu būtu piemērojams laulāto personiskajām attiecībām, bet attiecībā uz nekustamo īpašumu – tās valsts likums, kurā šis nekustamais īpašums atrodas.”*

9. Jēdzienu „pārrobežu laulības izbeigšana” autore definē kā ar ārvalsts elementu apveltītu laulības atzīšanu par spēkā neesošu, laulāto atšķiršanu un laulības šķiršanu. Rūpīgi izpētījusi laulības šķiršanas institūta vēsturi, darba autore secina, ka ļoti nozīmīgu reformu laulības šķiršanas institūts

piezīvoja 20. gadsimta 70. gados, kad daudzās Eiropas valstīs un ASV tika atļauta laulības šķiršana pēc abu pušu vienošanās. Līdz ar to laulības šķiršana vairs netika uzverta kā sankcija, kas tiek piemērota vainīgajam laulātajam. Vienlaikus autore secina, ka, lai gan mūsdienās gandrīz visās Eiropas valstīs laulības šķiršana ir atļauta, turklāt visās Eiropas valstīs, kurās tā ir atļauta, laulātajiem pastāv iespēja vienoties par laulības šķiršanu, tomēr, ja laulātie nespēj vienoties un ja nav notecējis likumā noteiktais laulāto faktiskās kopdzīves pārtraukšanas termiņš, pēc kura notecēšanas ir atzīstams, ka laulība ir izirusi, atsevišķās Eiropas valstīs, tostarp Latvijā, tam laulātajam, kurš vēlas šķirties, joprojām ir pienākums pierādīt otra laulātā vainu laulības iziršanā.

10. Darba autore konstatē, ka atšķirībā no ASV tiesības uz laulības šķiršanu Eiropā nekad nav tikušas atzītas par patstāvīgām cilvēktiesībām, kas galvenokārt ir skaidrojams ar laulības šķiršanas jautājuma politisko sensitivitāti, ko skaidri ilustrē ECT 1986. gada lieta *Johnston and others v. Ireland*. Lai gan 2016. gadā – tieši 30 gadus pēc sprieduma lietā *Johnston and others v. Ireland* pasludināšanas – ECT radās iespēja tajā paustos argumentus noraidīt savos nesētajos nolēmumos lietās *Piotrowski v. Poland* un *Babiarz v. Poland*, tomēr arī šoreiz abās lietās ECT atzina, ka no Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas neizriet tiesības uz laulības šķiršanu, tādējādi 21. gadsimtā vēlreiz uzsverot, ka tiesības uz laulības šķiršanu nav patstāvīgas cilvēktiesības. Autore uzskata, ka 21. gadsimtā šāds atzinums nav pieņemams.

11. Jāsecina, ka Ziņojumā, kuru Eiropas Komisija sniedza Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai par Briseles II *bis* regulas piemērošanu, ir norādīts uz vairākiem Briseles II *bis* regulas trūkumiem. Kā viens no būtiskākajiem Briseles II *bis* regulā ietvertu pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikumu trūkumiem Ziņojumā ir minēts tas, ka tajos nav paredzēta iespēja pārrobežu laulātajiem kopīgi vienoties par piekritīgo tiesu (šā vārda plašākajā nozīmē). Tomēr, pēc autores domām, jau pašlaik Briseles II *bis* regulā pārrobežu laulātajiem ir paredzēta ierobežota iespēja kopīga pārrobežu laulības šķiršanas iesnieguma gadījumā izvēlēties starp divu ES dalībvalstu, kurās abās ir atļauti laulāto kopīgi laulības šķiršanas iesniegumi, jurisdikcijām. Darba autore tomēr piekrīt Ziņojumā norādītajam, ka laulātajiem vajadzētu paredzēt plašākas iespējas kopīgi vienoties par viņu pārrobežu laulības šķiršanas lietas piekritību un izsaka priekšlikumu Briseles II *bis* regulā paredzēt laulātajiem iespēju vienoties par viņu laulības šķiršanai piekritīgo tiesu.

12. Autore uzskata, ka, Briseles II *bis* regulā jau sākotnēji bija jānosaka kritēriji pastāvīgās dzīvesvietas atrašanās vietas noteikšanai, lai maksimāli samazinātu Briseles II *bis* regulā ietvertu pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikumu atšķirīgas interpretācijas risku. Līdz ar to darba autore izsaka priekšlikumu gan Briseles II *bis* regulā, gan Roma III regulā ietvert identisku termina „pastāvīgā dzīvesvieta” definīciju šādā redakcijā: „Pastāvīgā dzīvesvieta ir vieta, kurā atrodas personas pastāvīgs vai ierasts interešu centrs. Izvērtējot interešu centra atrašanās vietu,

tiesai ir jāņem vērā gan personas nodoms, gan objektīvi faktori, kuri liecina par personas ciešu saikni ar attiecīgo valsti.”

13. Lai nepieļautu to, ka veidojas situācija, kurā pārrobežu laulību nav iespējams izšķirt tādēļ, ka tā nav piekritīga nevienas ES dalībvalsts tiesai, autore izsaka priekšlikumu Briseles II *bis* regulas 7. pantā ietvert *forum necessitatis* šādā redakcijā: „*Ja laulības šķiršanas lieta nav piekritīga nevienas dalībvalsts tiesai un šo laulību nav iespējams izšķirt trešajā valstī, tad, ja dalībvalstij, kuras tiesā ir iesniegts prasības pieteikums par šīs laulības šķiršanu, ir pietiekami cieša saikne ar šo lietu, šīs dalībvalsts tiesai ir tiesības pasludināt sevi par piekritīgo tiesu.”*

14. Darba autore izsaka priekšlikumu no Latvijas CL 12. panta pirmās daļas pirmā teikuma izslēgt regulējumu par pārrobežu laulības šķiršanai piemērojamo likumu, jo to ir aizstājusi Latvijā tieši piemērojamā Roma III regula. Autore konstatē, ka, lai gan, virspusēji raugoties, rodas iespaids, ka Roma III regula ir pārdomāta, rūpīgi iedziļinoties tās normās, atklājas vairākas būtiskas šā tiesību akta nepilnības. Līdz ar to darba autore izsaka sekojošus priekšlikumus Roma III regulas pilnveidei:

14.1. Roma III regulas 8. panta „c” apakšpunktā būtu jāatrisina dubultpilsonības jautājums, nosakot, ka dubultpilsonības gadījumā laulātie ir tiesīgi izvēlēties jebkuras savas kopīgās pilsonības valsts likumu.

14.2. Roma III regulā būtu jānosaka, ka tās 10. pants vienmēr pieprasa konkrētu, nevis tikai abstraktu *lex causae* novērtējumu.

14.3. Lai nepieļautu situāciju, kurā tādas valsts, kurā viendzimuma laulības netiek atzītas, likums tiek piemērots viendzimuma laulības šķiršanai, autore iesaka grozīt Roma III regulu, tās 10. pantā nosakot, ka šis pants ir piemērojams arī tādā gadījumā, ja *lex causae* netiek atzītas viendzimuma laulības un attiecīgi tajā nav regulēta viendzimuma laulības šķiršana.

14.4. Darba autore izsaka priekšlikumu Roma III regulā noteikt, ka tiesai (šā vārda plašākajā nozīmē) šī regula ir jāpiemēro pēc savas iniciatīvas.

15. Autore konstatē, ka, atbilstoši Briseles II *bis* regulas noteikumiem par laulības šķiršanas nolēmumu atzīšanu, var izveidoties situācija, kurā kāda ES dalībvalsts var būt spiesta nepildīt savas starptautiskās saistības tādēļ, lai izpildītu savas ES starptautiskajās privāttiesībās nostiprinātās saistības. Līdz ar to autore izsaka priekšlikumu Briseles II *bis* regulas 22. pantu papildināt ar „e” apakšpunktu šādā redakcijā: „*spriedumu par laulības šķiršanu, laulāto atšķiršanu vai laulības atzīšanu par neesošu neatzīst arī tad, ja tas neatbilst dalībvalsts starptautiskajām saistībām”.*

16. Secināms, ka trešajā valstī pasludināta laulības šķiršanas nolēmuma atzīšanu Latvijā vienlaikus regulē CPL 637. panta pirmā un otrā daļa un CL 12. panta otrā daļa, turklāt autore konstatē, ka CL 12. panta otrā daļa ir pretrunā ar CPL 637. panta otro daļu. Vairāku iemeslu dēļ autore uzskata, ka priekšroka ir dodama CPL 637. panta otrās daļas regulējumam. Līdz ar to darba autore izsaka priekšlikumu CL 12. panta otro daļu izslēgt no CL.

ANOTĀCIJA LATVIEŠU VALODĀ

Promocijas darba „Pārrobežu laulības problēmjaudājumi un tiesiskā regulējuma pilnveidošanas nepieciešamība” mērķis ir noskaidrot Latvijas nacionālo starptautisko privāttiesību normu attiecībā uz pārrobežu saderināšanos, pārrobežu laulības noslēgšanu un pārrobežu laulāto personiskajām un mantiskajām attiecībām un Eiropas Savienības starptautisko privāttiesību normu attiecībā uz pārrobežu laulības šķiršanu problēmjaudājumus un izteikt argumentētus priekšlikumus šā tiesiskā regulējuma pilnveidei. Autore pie šā darba strādāja no 2014. līdz 2017. gadam.

Lai varētu pilnvērtīgi izprast pārrobežu laulības un pārrobežu laulības šķiršanas institūtu no starptautisko privāttiesību viedokļa, autore šajā darbā vispirms ir noskaidrojusi laulības un laulības izbeigšanas institūta jēdzienu, kā arī laulības izbeigšanas veidus, bet pēc tam, atbilstoši modernajai starpdisciplinārajai pieejai, ļoti rūpīgi un padziļināti ir izpētījusi saderināšanās institūta, laulības institūta un laulības šķiršanas institūta vēsturi no teoloģijas un tiesību zinātnes dimensijas, turklāt aptverot vairākas jurisprudences apakšnozares – tiesību vēsturi, ģimenes tiesības, cilvēktiesības, Eiropas Savienības tiesības un starptautiskās privāttiesības.

Tikai pēc laulības un laulības šķiršanas institūta jēdziena un vēstures izpētes autore ir varējusi pilnvērtīgi pievērsties Latvijas starptautisko privāttiesību normām un Eiropas Savienības starptautisko privāttiesību normām (Briseles II *bis* regula, Roma III regula) attiecībā uz pārrobežu saderināšanos, pārrobežu laulības noslēgšanu un šķiršanu, kā arī pārrobežu laulāto personiskajām un mantiskajām attiecībām, noskaidrojot šo normu saturu, atklājot to problēmjaudājumus un piedāvājot savu argumentētu risinājumu „izgaismotajiem” problēmjaudājumiem. Arī šoreiz autore nav iztikusi bez jautājuma izpētes no cilvēktiesību rakursa.

Lai darbs būtu pēc iespējas pilnīgāks, papildus normatīvajiem aktiem un pasaules vadošo tiesu judikatūrai doktora disertācijas izstrādē ir izmantotas attiecīgās nozares/apakšnozares ievērojamāko zinātnieku un pētnieku jaunākās atziņas latviešu, angļu, vācu, franču un krievu valodā. Autore cer, ka ar šo darbu viņai ir izdevies aizpildīt robežu Latvijas tiesību zinātnē, un šajā darbā paustās atziņas būs noderīgas gan tiesību zinātniekiem, gan praktiķiem viņu ikdienas darbā.

Atslēgas vārdi: pārrobežu laulība, pārrobežu laulības šķiršana, starptautiskās privāttiesības, Briseles II *bis* regula, Roma III regula.

ANOTĀCIJA ANĢĻU VALODĀ

The aim of the PhD thesis “The Problematic Issues of Cross-border Marriage and the Necessity to Improve the Legal Regulation” is to determine the problematic issues of Latvian private international law on cross-border engagement, conclusion of cross-border marriage and the personal and property relations between cross-border spouses and European Union private international law on cross-border divorce and to make reasoned proposals in order to improve these regulations. The author worked on this thesis from 2014 until 2017.

In order to profoundly understand the institutions of cross-border marriage and cross-border divorce from a private international law perspective, at first the author has clarified the concepts of marriage and legal termination of a marriage, the ways to terminate a marriage and afterwards according to the modern interdisciplinary approach has very carefully and profoundly explored the history of the institutions of engagement, marriage and divorce from the dimensions of theology and the science of law at the same time covering several sub-branches of law – history of law, family law, human rights, European Union law and private international law.

Only after the exploration of the concept and history of the institutions of marriage and divorce has the author been able to fully focus on Latvian private international law and European Union private international law (Brussels II *bis* Regulation, Rome III Regulation) on cross-border engagement, cross-border marriage and cross-border divorce as well as on private and property relations of cross-border spouses determining the content of the relevant provisions, discovering their problematic issues and offering reasoned solutions to the highlighted issues. Once again the author could not avoid researching the subject from a human rights angle.

In order for the PhD thesis to be as complete as possible apart from the legislation and the case-law of the world’s leading courts the author has also made use of the latest conclusions of the most prominent scientists and researchers of the relevant branches/sub-branches in Latvian, English, German, French and Russian. The author hopes that with this work she has managed to fill a gap in the Latvian legal science and the conclusions of this work will be useful both for legal scholars and for practitioners in their daily work.

Key words: cross-border marriage, cross-border divorce, private international law, Brussels II *bis* Regulation, Rome III Regulation.

ANOTĀCIJA VĀCU VALODĀ

Das Ziel der vorliegenden Arbeit „Die Problemfragen der grenzüberschreitenden Ehen und der Verbesserungsbedarf von Gesetzregelung“ ist es, die Einstellung des lettischen internationalen Privatrechts über die grenzüberschreitende Verlobung herauszufinden, den Abschluss einer grenzüberschreitenden Ehe und die persönliche und geschäftliche Beziehung der grenzüberschreitenden Ehegatten und das internationale Privatrecht der Europäischen Union für grenzüberschreitende Scheidungsfragen zu klären und Vorschläge zur Verbesserung dieses Rechtsrahmens zu machen. Die Autorin hat sich mit dieser Arbeit von 2014 bis 2017 beschäftigt.

Um die Frage der grenzüberschreitenden Ehe und der grenzüberschreitenden Ehescheidung aus der Sicht des internationalen Privatrechts vollständig zu verstehen, definierte die Autorin zunächst Begriffe der Institutionen „Ehe“ und „Scheidung“, sowie die Formen der Ehescheidung. Anschließend setzte sie sich nach dem modernen interdisziplinären Ansatz explizit mit der Geschichte der Institutionen der Verlobung, Ehe und Scheidung auseinander, die sie vorrangig aus dem theologischen und juristischen Blickwinkel betrachtete. Ebenso wurden jedoch Jurisprudenz-Teilsektoren wie Rechtsgeschichte, Familienrecht, Menschenrechte, EU-Recht und internationales Privatrecht miteinbezogen.

Erst nachdem die Autorin den Begriff der Institutionen „Ehe“ und „Scheidung“ definiert und sich mit den geschichtlichen Hintergründen auseinandergesetzt hatte, konnte sie sich auf die Regeln des internationalen Privatrechts von Lettland und der Europäischen Union (Brüssel IIA-Verordnung, Rom III-Verordnung) fokussieren. Nicht außer Acht ließ sie dabei Fragen der grenzüberschreitenden Verlobung, Eheschließung und Ehescheidung, sowie die nach der persönlichen und geschäftlichen Beziehung der grenzüberschreitenden Ehegatten. Die Inhalte dieser Normen zu beleuchten und ihre Probleme und Lösungsansätze aufzudecken war dabei für sie von Interesse. Auch diesmal hat die Autorin die Frage aus Sicht der Menschenrechte betrachtet.

Um die Arbeit möglichst vollständig zu gestalten, wurden für diese Doktordissertation zusätzlich der Normativbestimmungen und der Judikatur der weltführenden Gerichte auch die neuesten Erkenntnisse der bedeutenden Wissenschaftler und Forscher der jeweiligen Sparte/Untersparte in lettischer, englischer, deutscher, französischer und russischer Sprache verwendet. Die Autorin glaubt, dass sie mit dieser Arbeit eine Lücke in Lettischer Rechtswissenschaft ausfüllen könnte und die Ergebnisse dieser Arbeit werden sowohl für Rechtsgelehrte als auch für Praktiker in ihrer täglichen Arbeit nützlich sein.

Schlüsselwörter: grenzüberschreitende Ehe, grenzüberschreitende Ehescheidung, internationales Privatrecht, Brüssel IIA-Verordnung, Rom III-Verordnung.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS, NORMATĪVO AKTU UN JURIDISKAS PRAKSES SARAKSTS

Izmantotā literatūra

1. Adamane A. Šonedēļ uzsāks Pirmslulību apmācību programmu.
Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/aktualitates/tm-informacija-presei/sonedel-uzsaks-pirmslulibu-apmacibu-programmu> [aplūkots 2017.gada 29.jūnijā].
2. Angļu-latviešu vārdnīca. Ap 40 000 vārdu. English-Latvian Dictionary. Approx. 40 000 Entries. Sast. Ārija Grabe, Dzintra Kalniņa, Arvīds Purviņš. Rīga: Avots, 2002. ISBN 9984-700-40-2.
3. Baznīcas tiesa.
Pieejams: <http://katolis.lv/baznica-latvija/baznicas-tiesa.html> [aplūkots 2017.gada 23.janvārī].
4. Birznieks J. Juridisko terminu vārdnīca. Latviešu – angļu. Angļu – latviešu. Rīga: Multineo, 2008. ISBN 978-9934-8049-0-8.
5. Bībele. 1965. gada izdevuma revidētais teksts ar pielikumiem. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2007. ISBN 978 9984 564 59 3.
6. Blūzma V. Eiropas tiesību īpašie principi. Grām: Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. T. Jundža redakcijā. V. Blūzma, A. Buka, E.B. Deksnis u.c. Rīga: Juridiskā koledža, 2007, 114.-143.lpp. ISBN 978-9984-9664-4-1.
7. Blūzma V. 1. pielikums. Eiropas tiesību nozīmīgāko jēdzienu skaidrojošā vārdnīca. Grām: Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. T. Jundža redakcijā. V. Blūzma, A. Buka, E.B. Deksnis u.c. Rīga: Juridiskā koledža, 2007, 596.-609.lpp. ISBN 978-9984-9664-4-1.
8. Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. ISBN 9984-04-922-1.
9. Čakste K. Civiltiesības. [b.v.]: [b.i.], 1940.
10. Eiropas Komisija. Komisijas Ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai par to, kā tiek piemērota Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu.
Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/matrimonial_act_part1_v3_lv.pdf [aplūkots 2017.gada 16.februārī].
11. Eiropas Komisija. Prakses rokasgrāmata par Briseles IIa regulas piemērošanu.
Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/brussels_ii_practice_guide_lv.pdf [aplūkots 2017.gada 28.jūlijā].
12. Eiropas Savienība. Eiropas Savienības dalībvalstis.
Pieejams: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries_lv [aplūkots 2017.gada 16.februārī].
13. Gabre A. Saeimā viendzimuma pāru legalizāciju neatbalsta. Neatkarīgā Rīta Avīze, 2014. 10.novembris, nr.216, 2.lpp. ISSN 1407-3463.
14. Gabre A. Sargājot mantu, slēdz laulības līgumus. Neatkarīgā Rīta Avīze, 2017. 10.janvāris, nr.7, 4.lpp. ISSN 1407-3463.
15. Glosāriji un terminoloģija.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_glossaries_and_terminology-119-lv.do [aplūkots 2016.gada 21.decembrī].
16. Ģimenes tiesības. Laulības izbeigšanās.
Pieejams: <http://iate.europa.eu/FindTermsByLilId.do?lilId=3537546&langId=lv> [aplūkots 2016.gada 21.decembrī].
17. Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011. – 2017. gadam.
Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/lmpamn_200111_gvp.pdf [aplūkots 2016.gada 29.decembrī].
18. Hatšteins M. Pasaules reliģijas. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2008. ISBN 978-9984-23-210-2.

19. Ievads Vecajā Derībā. Grām.: Bībele. 1965. gada izdevuma revidētais teksts ar pielikumiem. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2007, 7.-9.lpp. ISBN 978 9984 564 59 3.
20. Innus-Pāvelskopa S. Personas tiesības uz Latvijas Republikas ģimenes pabalstu saņemšanu, pārvietojoties Eiropas Savienībā, jēdziena „pastāvīgā dzīvesvieta” interpretācija. Juridiskā Zinātne. Tiesību zinātnes nākotnei, 2, 2013, nr.4, 40.-56.lpp. ISSN 1691-7677.
21. Ivulāne L. Laulības noslēgšanas iesniegumu būs iespējams iesniegt arī elektroniski. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/aktualitates/laulibas-noslegsanas-iesniegumu-bus-iespejams-iesniegt-ari-elektroniski> [aplūkots 2017.gada 5.decembrī].
22. Juridisko terminu vārdnīca. V. Dubure, A. Fogels, I. Fridrihsons u.c. Rīga: NORDIK, 1998. ISBN 9984-510-45-X.
23. Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010 (pirmizdevums: Rīga: Zvaigzne, 1977). ISBN 978-9934-0-1157-3.
24. Kāpēc vairāk nekā puse ģimeņu Latvijā dzīvo neregistrētās laulībās? Pieejams: <http://apollo.tvnet.lv/zinas/kapec-vairak-neka-puse-gimenu-latvija-dzivo-neregistretas-laulibas/718344> [aplūkots 2017.gada 29.augustā].
25. Kolomijceva J. Ārvalsts likuma piemērošana. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 137.-143.lpp. ISBN 978-9984-45-354-5.
26. Kucina I. Starptautiskās privāttiesības Eiropas Savienības skatījumā. Private International Law in View of the European Union. Juridiskā Zinātne. Tiesību zinātnes nākotnei, 1, 2011, nr.2, 91.-100.lpp. ISSN 1691-7677.
27. Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. Valstu saraksts, ar kurām Latvija ir noslēgusi divpusējos līgumus par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās. Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv/component/content/article?id=41524:valstu-saraksts-ar-kuram-latvija-ir-noslegusi-divpusejos-ligumus-par-tiesisko-palidzibu-un-tiesiskajam-attiecibam-civilajas-gimenes-un-kriminallietas> [aplūkots 2017.gada 2.februārī].
28. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Pirmslaulību mācību programma. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/cits/pirmslaulibu-macibu-programma> [aplūkots 2016.gada 29.decembrī].
29. Laulība. Pieejams: http://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/marriage/index_lv.htm [aplūkots 2017.gada 5.decembrī].
30. Laulības šķiršana. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-lv.do [aplūkots 2016.gada 21.decembrī].
31. Laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai piemērojami tiesību akti. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_law_applicable_to_divorce_and_legal_separation-356-lv.do [aplūkots 2017.gada 16.februārī].
32. Lazdiņš J. 1918. gada 18. novembrī dibinātās Latvijas Republikas privāttiesību avotu identificēšanas problēmas un ar to saistītā tiesu prakse. Latvijas Vēsture, 2008. Nr.3, 19.-33.lpp. ISSN 1407-0022.
33. LETA/DPA. Austrijas tiesa atļauj viendzimuma laulības. Pieejams: <http://www.tvnet.lv/zinas/arvalstis/748805-austrijas-tiesa-atlauj-viendzimuma-laulibas> [aplūkots 2017.gada 5.decembrī].
34. LETA. Malta legalizē viendzimuma laulības. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/arzemes/malta-legalize-viendzimuma-laulibas.d?id=49041179> [aplūkots 2017.gada 22.jūlijā].
35. LETA. Teju ceturtdaļa iedzīvotāju laulību uzskata par novecojušu institūciju. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/teju-ceturtdala-iedzivotaju-laulibu-uzskata-par-novecojusu-instituciju.d?id=46966233> [aplūkots 2017.gada 29.augustā].

36. LETA. Vācijas Bundestāgs atbalsta viendzimuma laulību legalizāciju.
Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/arzemes/vacijas-bundestags-atbalsta-viendzimuma-laulibu-legalizaciju.d?id=49003845> [aplūkots 2017.gada 7.jūlijā].
37. Lūse L. Kā pie notāra izšķirties ar ārzemnieku? Latvijas Vēstneša portāls „Par likumu un valsti”, 2013. 4.februāris. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/253544-ka-pie-notara-izskirties-ar-arzemnieku/> [aplūkots 2017.gada 19.februārī].
38. Mīze I. Fiktīvo laulību skaits Īrijā krietni samazinājies.
Pieejams: <http://baltic-ireland.ie/2017/08/39188/> [aplūkots 2017.gada 4.septembrī].
39. Nākotnē varētu atteikties no lieciniekiem laulību reģistrēšanā.
Pieejams: <http://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/nakotne-varetu-atteikties-no-lieciniekiem-laulibu-registresana.a238157/> [aplūkots 2017.gada 29.augustā].
40. Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004. ISBN 9984-9770-0-5.
41. Neregistrētas attiecības: arvien populārāks ģimenes modelis. Kā parūpēties par savu un mīļotā cilvēka tiesisko drošību? Likums un Taisnība, 2017, nr.7, 12.-15.lpp. ISSN 2256-0599.
42. Neregistrētas un reģistrētas partnerattiecības.
Pieejams: http://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/registered-partners/index_lv.htm [aplūkots 2017.gada 17.augustā].
43. Osipova S., Lazdiņš J. Latvijas tiesību sistēmas ģenēzes un evolūcijas aspekti Eiropas tiesību kontekstā. Grām.: Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā pēc ES paplašināšanās. 2007. gada starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 311.-332.lpp. ISBN 978-9984-45-531-0.
44. Pāri. Pieejams: http://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/index_lv.htm [aplūkots 2017.gada 17.augustā].
45. Pārskats par starpniecību ES.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_eu_overview_on_mediation-63-lv.do [aplūkots 2016.gada 21.decembrī].
46. Persano F. No Briseles *Ibis* regulas līdz priekšlikumam Padomes regulai, ar ko groza regulu (EK) Nr. 2201/2003 attiecībā uz jurisdikciju laulības lietās un ievieš noteikumus par šajās lietās piemērojamajām tiesībām. Grām.: Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Jurisdikcija un nolēmumu atzīšana un izpilde pārrobežu ģimenes lietās. Rēzekne: Latgales druka, 2010, 7.-13.lpp.
47. Pētījums par laulību neregistrēšanas problemātiku. Gala ziņojums. A. Putniņa, K. Dupate, I. Mileiko, M. Brants. Pasūtītājs: Pārresoru koordinācijas centrs. Rīga, 2015. gada decembris.
Pieejams: http://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/images-legacy/Gala_zi%C5%86ojums_19012016.pdf [aplūkots 2017.gada 28.augustā].
48. Rāta A. Latīņu valoda juristiem. Rīga: Zvaigzne, 1991. ISBN 5-405-00653-X.
49. Rone D. Ģimenes tiesības. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. D.L. Luteris – Timmeles zinātniskajā redakcijā. D. Eberts, I. Freija, K. Jarve u.c. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 149.-185.lpp. ISBN 978-9984-790-41-1.
50. Rozeniuss K. O. Bauslības un Evaņģēlija noslēpumi. 1. sējums. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2012. ISBN 978-9984-753-76-8.
51. Rudevska B. Dažas pārdomas par atsauktajiem grozījumiem Civillikuma Ievada 25. pantā. Jurista Vārds, 2015. 18.augusts, nr.32, 4.-5.lpp. ISSN 1691-2462.
52. Rudevska B. Publiskās kārtības (*ordre public*) jēdziens starptautiskajā civilprocesā: klasiskā izpratne. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 126.-136. lpp. ISBN 978-9984-45-354-5.
53. Rudevska B. Viendzimuma pāru kopdzīves regulējuma tiesībpolitiskā problemātika. Jurista Vārds, 2015. 24.februāris, nr.8, 24.-37.lpp. ISSN 1691-2462.

54. Saliņa R. Ar Eiropas Komisijas atbalstu Latvijā un piecās ES valstīs tiek uzsākts vērienīgs kopprojekts fiktīvo laulību mazināšanai.
Pieejams: <http://www.lvportals.lv/print.php?id=268562> [aplūkots 2017.gada 4.septembrī].
55. Stikāne L. Musulmaņu laulība Eiropas Savienībā: izaicinājums ikvienas dalībvalsts nacionālajam un Eiropas Savienības tiesiskajam regulējumam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmei – 95. Latvijas Universitātes 75. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017, 212.-220.lpp. ISBN 978-9934-18-246-4.
56. Stikāne L. Pārrobežu laulība kā problemātisks starptautisko privāttiesību institūts. Jurista Vārds, 2014. 6.maijs, nr.18, 8.-13.lpp. ISSN 1691-2462.
57. Stikāne L. Pārrobežu laulība starptautiskajās privāttiesībās: priekšlikumi problēmjautājumu atrisināšanai. Jurista Vārds, 2014. 19. augusts, nr.32, 20.-27.lpp. ISSN 1691-2462.
58. Stikāne L. Pārrobežu laulības šķiršanas lietu piekritības noteikšana saskaņā ar Briseles II bis regulu. Jurista Vārds, 2016. 29.novembris, nr.48, 20.-27.lpp. ISSN 1691-2462.
59. Svešvārdu vārdnīca. Vairāk nekā 15 000 citvalodu cilmes vārdu un terminoloģisku vārdkopu. Jura Baldunčika redakcijā. Rīga: Jumava, 1999. ISBN 9984-05-266-4.
60. Torgāns K. Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013. ISBN 978-9934-508-08-0.
61. Vai tautībai ir nozīme partnerattiecībās?
Pieejams: <http://apollo.tvnet.lv/zinas/vai-tautibai-ir-nozime-partnerattiecibas/628271> [aplūkots 2017.gada 29.augustā].
62. Valsts tiesību akti.
Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/n-lex/index_lv [aplūkots 2017.gada 4.septembrī].
63. Vilcāne V. Fiktīvo laulību sekas – līdz pat cietumam.
Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/275315-fiktivo-laulibu-sekas-lidz-pat-cietumam/> [aplūkots 2017.gada 4.septembrī].
64. Vilcāne V. Ko der zināt, slēdzot laulības ārzemēs?
Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/274441-ko-der-zinat-sledzot-laulibas-arzemes/> [aplūkots 2017.gada 7.septembrī].
65. Vilcāne V. Laulības reģistrācija vai šķiršana: kas notiek ar uzvārdiem?
Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/268763-laulibas-registracija-vai-skirsana-kas-notiek-ar-uzvardiem/> [aplūkots 2017.gada 7.septembrī].
66. Vucāne A. Fiktīva laulība cilvēktirdzniecības kontekstā: terminoloģijas problēmas. Jurista Vārds, 2015. 17.novembris, nr.45, 35.-38.lpp. ISSN 1691-2462.
67. Ziņas par valstu tiesībām (informācijas lapas).
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_information_on_national_law_information_sheets-439-lv.do [aplūkots 2017.gada 4.septembrī].
68. About HCCH. Pieejams: <https://www.hcch.net/en/about> [aplūkots 2017.gada 4.septembrī].
69. Adherent Statistics of World Religions by Country.
Pieejams: <http://www.religionfacts.com/charts/adherents-by-country> [aplūkots 2016.gada 8.decembrī].
70. Alburn C.R. *Corpus Juris Civilis: a Historical Romance*. *American Bar Association Journal*. June 1959, vol. 45, no. 6, pp.562-565, 639-642. eISSN 21627975.
Pieejams: http://www.jstor.org/stable/25720817?seq=1#page_scan_tab_contents [aplūkots 2017.gada 26.augustā].
71. Ali K. Marriage in Classical Islamic Jurisprudence: a Survey of Doctrines. In: Quraishi A., Vogel F.E. (eds.) *The Islamic Marriage Contract. Case Studies in Islamic Family Law*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2008, pp.11-45. ISBN 978-0-674-02821-0.
72. An Introduction to Spanish Double-barrelled Surnames.
Pieejams: <https://theculturetrip.com/europe/spain/articles/an-introduction-to-spanish-double-barrelled-surnames/> [aplūkots 2017.gada 7.septembrī].

73. Annul a Marriage.
Pieejams: <https://www.gov.uk/how-to-annul-marriage/when-you-can-annul-a-marriage> [aplūkots 2016.gada 20.decembrī].
74. Antokolskaia M. Divorce Law in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, pp.41-81. ISBN 978 1 78536 304 7.
75. Antokolskaia M. Harmonisation of Family Law in Europe: a Historical Perspective. A Tale of Two Millennia. Antwerpen: Intersentia, 2006. ISBN-10: 90-5095-576-2, ISBN-13: 978-90-5095-576-8.
76. Bala N. Review: The Evolution of Legal Parenthood. Reviewed Work: Family Law and the Indissolubility of Parenthood by Patrick Parkinson. *Family Law Quarterly*. Fall 2011, vol. 45, no. 3, pp.369-375. ISSN 0014729X.
Pieejams: https://www.jstor.org/stable/23240324?seq=1#page_scan_tab_contents [aplūkots 2016.gada 28.decembrī].
77. Basedow J. European Divorce Law. Comments on the Rome III Regulation. In: Verbeke A-L., Scherpe J.M., Declerck Ch., Helms T., Senaeve P. (eds.) *Confronting the Frontiers of Family and Succession Law. Liber Amicorum Walter Pintens*. Cambridge: Intersentia, 2012, pp.135-150. ISBN 978-1-78068-076-7.
78. Baxter I.F.G. Family Law. Encyclopædia Britannica Online Academic Edition [online database].
Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3881/levels/collegiate/article/109413> [aplūkots 2016.gada 27.decembrī].
79. Boele-Woelki K., Braat B., Curry-Sumner I. (eds.) *European Family Law in Action. Vol.IV: Property Relations between Spouses*. Antwerp: Intersentia, 2009. ISBN 978-90-5095-893-6.
80. Boele-Woelki K. For Better or for Worse: The Europeanization of International Divorce Law. In: Šarčević P., Volken P. (founding eds.) Bonomi A., Romano G.P. (eds.) *Yearbook of Private International Law. Vol.XII – 2010. Published in Association with Swiss Institute of Comparative Law*. Munich: sellier european law publishers, 2011, pp.1-26. ISBN 978-3-86653-189-5.
81. Boele-Woelki K. General Rights and Duties in the CEFL Principles on Property Relations between Spouses. In: Boele-Woelki K., Dethloff N., Gephart W. (eds.) *Family Law and Culture in Europe. Developments, Challenges and Opportunities*. Cambridge: Intersentia, 2014, pp.3-12. ISBN 978-1-78068-159-7.
82. Boele-Woelki K., González Beilfuss C. The Impact and Application of the Brussels II *bis* Regulation in the Member States: Comparative Synthesis. In: Boele-Woelki K., González Beilfuss C. (eds.) *Brussels II bis: Its Impact and Application in the Member States*. Antwerpen: Intersentia, 2007, pp.23-40. ISBN 978-90-5095-644-4.
83. Bogdan M. Concise Introduction to EU Private International Law. Series 3rd edition. Groningen: Europa Law Publishing, 2016. ISBN 9789089521774.
84. Borrás A. Chapter II. Jurisdiction. Section 1. Divorce, Legal Separation and Marriage Annulment. In: Magnus U., Mankowski P. (eds.) *European Commentaries on Private International Law. ECPIL. Commentary. Volume IV. Brussels II bis Regulation*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2017, pp.89-122. ISBN 978-3-504-08011-2.
85. Borrás A. Explanatory Report on the Convention, Drawn up on the Basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Matrimonial Matters. Official Journal of the European Communities, 1998. 16 July, no.C 221, p.38.
86. Borrás A. From Brussels II to Brussels II *bis* and Further. In: Boele-Woelki K., González Beilfuss C. (eds.) *Brussels II bis: Its Impact and Application in the Member States*. Antwerpen: Intersentia, 2007, pp.3-22. ISBN 978-90-5095-644-4.
87. Briggs A. *The Conflict of Laws*. New York: Oxford University Press, 2002.

- ISBN 0-19-925115-0 (hbk), ISBN 0-19-876333-6 (pbk).
88. Briggs A. *The Conflict of Laws*. Series 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2013. ISBN 978-0-19-967927-0 (hbk), ISBN 978-0-19-967928-7 (pbk).
 89. Busse & Miessen. Germany. In: Campbell D. (ed.) *Enforcement of Foreign Judgments*. Ann Arbor (Michigan): Yorkhill Law Publishing, 2000, pp.101-123. ISBN 390204618X.
 90. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus. Concubine.
Pieejams: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/concubine> [aplūkots 2017.gada 18.jūlijā].
 91. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus. Engagement.
Pieejams: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/engagement> [aplūkots 2017.gada 15.augustā].
 92. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus. Marriage.
Pieejams: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/marriage> [aplūkots 2017.gada 17.augustā].
 93. Campuzano Díaz B. Uniform Conflict of Law Rules on Divorce and Legal Separation via Enhanced Cooperation. In: Campuzano Díaz B., Czepelak M., Rodríguez Benot A., Rodríguez Vázquez Á. (eds.) *Latest Developments in EU Private International Law*. Cambridge: Intersentia, 2011, pp.23-48. ISBN 978-1-78068-000-2, ISBN 978-94-000-0205-0.
 94. Carruthers J. Party Autonomy in the Legal Regulation of Adult Relationships: What Place for Party Choice in Private International Law? *International & Comparative Law Quarterly*. October 2012, vol. 61, no. 4, pp.881-913. ISSN 0020-5893. Westlaw UK [online database].
Pieejams:
<https://datubazes.lanet.lv:4300/maf/wluk/app/document?&srguid=i0ad8289e0000015d5c3e2f8cde4dd471&docguid=IF188A3302FC611E2BD41B20F21C804EA&hitguid=IF188A3302FC611E2BD41B20F21C804EA&rank=7&spos=7&epos=7&td=241&crumb-action=append&context=51&resolvein=true> [aplūkots 2017.gada 19.jūlijā].
 95. Castle S. EU Plans Legal Reforms to End "Divorce Shopping".
Pieejams: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/eu-plans-legal-reforms-to-end-divorce-shopping-6095004.html> [aplūkots 2017.gada 12.februārī].
 96. Catechism of the Catholic Church. Part Two: The Celebration of the Christian Mystery. Section Two: The Seven Sacraments of the Church. Chapter Three: The Sacraments at the Service of Communion. Article 7: The Sacrament of Matrimony. V. The Goods and Requirements of Conjugal Love.
Pieejams: http://www.vatican.va/archive/ENG0015/_P55.HTM [aplūkots 2016.gada 20.decembrī].
 97. Child Marriage Is a Violation of Human Rights, but Is all too Common.
Pieejams: <http://data.unicef.org/topic/child-protection/child-marriage/> [aplūkots 2017.gada 3.septembrī].
 98. Clarkson C.M.V., Hill J. *The Conflict of Laws*. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011. ISBN 978-0-19-957471-1.
 99. Collier J.G. *Conflict of Laws*. Series 3rd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 0 521 78260 0 (hbk), ISBN 0 521 78781 5 (pbk).
 100. Commission on European Family Law. Pieejams: <http://ceflonline.net/history/> [aplūkots 2017.gada 2.februārī].
 101. Commission on European Family Law. EFL series.
Pieejams: <http://ceflonline.net/efl-series/> [aplūkots 2017.gada 2.februārī].
 102. Commission on European Family Law. Experts. Pieejams: <http://ceflonline.net/experts/> [aplūkots 2017.gada 2.februārī].
 103. *Conflict of Laws*. Series 3rd edition. E.F. Scoles, P. Hay, P.J. Borchers, S.C. Symeonides. St.Paul (Minnesota): West Group, 2000. ISBN 0-314-21169-1 (hbk), ISBN 0-314-23834-4 (pbk).

104. Council of Europe. Explanatory Report to the Protocol No. 7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. *European Treaty Series*. Strasbourg: [B.i.i.]. 1984. November 22, no. 117.
Pieejams: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c96fd> [aplūkots 2017.gada 25.janvārī].
105. Crawford E.B., Carruthers J.M. The Place of Religion in Family Law: the International Private Law Imperative. In: Mair J., Öricü E. (eds.) *The Place of Religion in Family Law: a Comparative Search*. Cambridge: Intersentia, 2011, pp.37-69. ISBN 978-1-78068-015-6.
106. Cubeddu Wiedemann M.G., Henrich D. The Optional Matrimonial Property Regime. In: Cubeddu Wiedemann M.G. (ed.) *The Optional Matrimonial Property Regime. The Franco-German Community of Accrued Gains*. Cambridge: Intersentia, 2014, pp.3-16. ISBN 978-1-78068-224-2.
107. Currie D.P., Kay H.H., Kramer L. Conflict of Laws. Cases-Comments-Questions. Series 6th edition. St.Paul (Minnesota): West Group, 2001. ISBN 0-314-23856-5.
108. Davis S. New Approaches to Same-sex Marriage. The End of Nationality as a Connecting Factor? In: Boele-Woelki K., Dethloff N., Gephart W. (eds.) *Family Law and Culture in Europe. Developments, Challenges and Opportunities*. Cambridge: Intersentia, 2014, pp.263-276. ISBN 978-1-78068-159-7.
109. de Blois M. Jewish Family Law and Secular Legal Orders: the Example of *Get* Refusal. In: Mair, J., Öricü E. (eds.) *The Place of Religion in Family Law: a Comparative Search*. Cambridge: Intersentia, 2011, pp.207-233. ISBN 978-1-78068-015-6.
110. de Boer Th. M. The Second Revision of the Brussels II Regulation: Jurisdiction and Applicable Law. In: Boele-Woelki K., Sverdrup T. (eds.) *European Challenges in Contemporary Family Law*. Antwerp: Intersentia, 2008, pp.321-341. ISBN 978-90-5095-692-5.
111. Dekeuwer-Défossez F. La séparation dans tous ses états. Divorce. Désunion. Rueil-Malmaison: Wolters Kluwer, 2010. ISBN 978-2-7212-1289-4.
112. Devaux A. The Franco-German Agreement on the Optional Matrimonial Property Regime: a New Practical Tool in the Movement towards the Harmonization of the European Substantive Rules in Family Law. *The International Lawyer*. Winter 2015, vol. 48, no. 3, pp.215-229. ISSN 0020-7810.
113. Dicey A.V., Morris J.H.C. The Conflict of Laws. Series 13th edition. Under the General Editorship of Lawrence Collins with Specialist Editors A. Briggs, J. Hill, J.D. McClean, C.G.J. Morse. Vol.II. London: Sweet & Maxwell, 2000. ISBN 0 421 661 402.
114. Dictionnaires de français « Larousse ». Mariage.
Pieejams: <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/mariage/49471?q=mariage#49377> [aplūkots 2017.gada 17.augustā].
115. Divorce – Belgium.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-be-en.do?init=true&member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].
116. Divorce – England and Wales.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-ew-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].
117. Divorce – Estonia.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-ee-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].
118. Divorce – France.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-fr-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].
119. Divorce – Germany.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-de-en.do?member=1

- [aplūkots 2016.gada 22.decembrī].
120. Divorce – Hungary.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-hu-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].
 121. Divorce – Ireland.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-ie-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].
 122. Divorce – Italy.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-it-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].
 123. Divorce – Lithuania.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-lt-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].
 124. Divorce – Luxembourg.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-lu-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].
 125. Divorce – Malta.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-mt-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].
 126. Divorce – Netherlands.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-nl-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].
 127. Divorce – Northern Ireland.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-ni-en.do?init=true&member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].
 128. Divorce – Poland.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-pl-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].
 129. Divorce – Portugal.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-pt-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].
 130. Divorce – Scotland.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-sc-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].
 131. Divorce – Slovenia.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-si-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].
 132. Divorce – Spain.
Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-es-en.do?member=1 [aplūkots 2016.gada 16.decembrī].
 133. DK/Oxford Illustrated Dictionary. London: Dorling Kindersley / Oxford University Press, 1998. Ilustrētā angļu valodas vārdnīca. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000. ISBN 0-7513-1110-3 (angļu izd.), ISBN 9984-17-446-8 (latviešu izd.).
 134. Donahue Ch., Jr. The Western Canon Law of Marriage: a Doctrinal Introduction. In: Quraishi, A., Vogel F.E. (eds.) *The Islamic Marriage Contract. Case Studies in Islamic Family Law*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2008, pp.46-56. ISBN 978-0-674-02821-0.
 135. du Plessis P. Borkowski's Textbook on Roman Law. Series 5th edition. New York: Oxford University Press, 2015. ISBN 978-0-19-873622-6.
 136. European Centre for Law & Justice. About the ECLJ. Pieejams: <https://eclj.org/about-us> [aplūkots 2017.gada 18.augustā].
 137. European Centre for Law and Justice. Third Party Invention. Submission to the

- Fourth Section. European Court of Human Rights. In the Cases: *Babiarz v. Poland, Gajewski v. Poland, and Piotrowski v. Poland* (Application n°s 1955/10, 8951/11 and 8923/12). Written by Grégor Puppink. Assisted by Andreea Popescu. Strasbourg, November 12th 2014.
Pieejams: <http://9afb0ee4c2ca3737b892-e804076442d956681ee1e5a58d07b27b.r59.cf2.rackcdn.com/ECLJ%20Docs/Observations%20Babiarz%20v%20Poland%20ENG.pdf> [aplūkots 2017.gada 23.augustā].
138. European Commission. European Judicial Network in Civil and Commercial Matters. Glossary. Forum-shopping.
Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/glossary/glossary_en.htm#ForumShop [aplūkots 2017.gada 19.februārī].
139. Everitt L. Ten Key Moments in the History of Marriage.
Pieejams: <http://www.bbc.co.uk/news/magazine-17351133> [aplūkots 2016.gada 29.decembrī].
140. Family Law. Dissolution of Marriage.
Pieejams: <http://iate.europa.eu/FindTermsByLilId.do?lilId=3537546&langId=en> [aplūkots 2016.gada 21.decembrī].
141. Family Law. Legal Separation. Judicial Separation.
Pieejams: <http://iate.europa.eu/FindTermsByLilId.do?lilId=3537456&langId=en> [aplūkots 2016.gada 21.decembrī].
142. Fawcett J.J., Carruthers J.M. Consultant Editor Sir Peter North. Cheshire, North & Fawcett. Private International Law. Series 14th edition. New York: Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0-19-928425-2 (hbk), ISBN 978-0-19-928438-2 (pbk).
143. Fawcett J.J. The Impact of Article 6(1) of the ECHR on Private International Law. *International and Comparative Law Quarterly*. January 2007, vol. 56, part 1, pp.1-47. ISSN 0020-5893. Cambridge Core [online database].
Pieejams: https://ezp2.ppl.nl:2067/core/services/aop-cambridge-core/content/view/5DC9BB037FE79E5DB6E907A53CF01663/S0020589300069955a.pdf/impact_of_article_61_of_the_echr_on_private_international_law.pdf [aplūkots 2017.gada 10.augustā].
144. Fiorini A. Harmonizing the Law Applicable to Divorce and Legal Separation—Enhanced Cooperation as the Way Forward? In: McElevy P. (ed.) *Current Developments. Private International Law*. In: *International and Comparative Law Quarterly*. October 2010, vol. 59, part 4, pp.1143-1158. ISSN 00205893.
145. Fiorini A. Rome III – Choice of Law in Divorce: Is the Europeanization of Family Law Going too Far? *International Journal of Law, Policy and the Family*. August 1, 2008, vol. 22, no. 2, pp.178-205. eISSN 1464-3707. Oxford Academic [online database].
Pieejams: <https://ezp2.ppl.nl:2438/lawfam/article-lookup/doi/10.1093/lawfam/ebn006> [aplūkots 2017.gada 14.augustā].
146. Foreman A. The Heartbreaking History of Divorce. *Smithsonian Magazine*. February 2014.
Pieejams: <http://www.smithsonianmag.com/history/heartbreaking-history-of-divorce-180949439/?page=1> [aplūkots 2016.gada 30.decembrī].
147. Forsyth C.F. Private International Law. The Modern Roman-Dutch Law Including the Jurisdiction of the Supreme Court. Series 3rd edition. Kenwyn (South Africa): Juta & Co, 1996. ISBN 0 7021 3581 X.
148. Fournier P. Muslim Marriage in Western Courts. Lost in Transplantation. Farnham: Ashgate, 2010. ISBN 9781409404415.
149. Franzina P. The First Request for a Preliminary Ruling Concerning the Rome III Regulation.
Pieejams: <http://conflictoflaws.net/2015/the-first-request-for-a-preliminary-ruling-concerning-the-rome-iii-regulation/> [aplūkots 2017.gada 17.februārī].
150. Fretwell Wilson R. The Harmonisation of Family Law in the United States. In: Boele

- Woelki K., Sverdrup T. (eds.) *European Challenges in Contemporary Family Law*. Antwerp: Intersentia, 2008, pp.27-49. ISBN 978-90-5095-692-5.
151. Friedman L.M. A Moving Target. Class, Gender, and Family Law in the Nineteenth Century United States. In: Steinmetz W. (ed.) *Private Law and Social Inequality in the Industrial Age. Comparing Legal Cultures in Britain, France, Germany, and the United States*. New York: Oxford University Press, 2000, pp.155-177. ISBN 0-19-920236-2.
 152. Frier B.W., McGinn T.A.J. *A Casebook on Roman Family Law*. New York: Oxford University Press, 2004. ISBN 0-19-516185-8 (hbk), ISBN 0-19-516186-6 (pbk).
 153. Full Text: Cardinals' Letter to Pope Francis on *Amoris Lætitia*. Pieejams: <http://www.catholicherald.co.uk/news/2016/11/14/full-text-cardinals-letter-to-pope-francis-on-amoris-laetitia/> [aplūkots 2017.gada 19.augustā].
 154. Garner B.A. (ed. in chief) *Black's Law Dictionary*. Series 9th edition. St. Paul (Minnesota): Thomson Reuters, 2009. ISBN 978-0-314-19949-2.
 155. Geeroms S. *Foreign Law in Civil Litigation. A Comparative and Functional Analysis*. New York: Oxford University Press, 2004. ISBN 0-19-926476-7.
 156. Gephart W. Family Law as Culture. In: Boele-Woelki K., Dethloff N., Gephart W. (eds.) *Family Law and Culture in Europe. Developments, Challenges and Opportunities*. Cambridge: Intersentia, 2014, pp.347-360. ISBN 978-1-78068-159-7.
 157. Gerhard U. Legal Particularism and the Complexity of Women's Rights in Nineteenth Century Germany. In: Steinmetz W. (ed.) *Private Law and Social Inequality in the Industrial Age. Comparing Legal Cultures in Britain, France, Germany, and the United States*. New York: Oxford University Press, 2000, pp.137-154. ISBN 0-19-920236-2.
 158. Get a Legal Separation. Pieejams: <https://www.gov.uk/legal-separation> [aplūkots 2016.gada 15.decembrī].
 159. González Beilfuss C. The Rome III Regulation on the Law Applicable to Divorce and Legal Separation: Much Ado about Little. In: Bonomi A., Schmid C. (éds) *Droit international privé de la famille. Les développements récents en Suisse et en Europe. Actes de la 24e Journée de droit international privé du 16 mars 2012 à Lausanne*. Genève: Schulthess Médias Juridiques, 2013, pp.29-51. ISBN 978-3-7255-6614-3.
 160. González Beilfuss C. The Unification of Private International Law in Europe: a Success Story? In: Boele-Woelki K., Miles J., Scherpe J.M. (eds.) *The Future of Family Property in Europe*. Cambridge: Intersentia, 2011, pp.329-340. ISBN 978-94-000-0054-4.
 161. Goossens E. Different Regulatory Regimes for Registered Partnership and Marriage: Outdated or Indispensable? A European Perspective on the Belgian Model. In: Verbeke A-L., Scherpe J.M., Declerck Ch., Helms T., Senaeve P. (eds.) *Confronting the Frontiers of Family and Succession Law. Liber Amicorum Walter Pintens*. Cambridge: Intersentia, 2012, pp.633-650. ISBN 978-1-78068-076-7.
 162. Guillen L. Can This Marriage Be Annulled? Pieejams: <http://family-law.lawyers.com/divorce/can-this-marriage-be-annulled.html> [aplūkots 2016.gada 20.decembrī].
 163. Handschuhehe. Pieejams: <http://www.lexexakt.de/glossar/handschuhehe.php> [aplūkots 2017.gada 5.septembrī].
 164. Harding M. "To Affinity and Beyond": a Critical Analysis of the Law on Marriage within Prohibited Degrees of Relationship. In: Boele-Woelki K., Sverdrup T. (eds.) *European Challenges in Contemporary Family Law*. Antwerp: Intersentia, 2008, pp.159-186. ISBN 978-90-5095-692-5.
 165. HCCH. Conventions, Protocols and Principles. Pieejams: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions> [aplūkots 2017.gada 2.februārī].
 166. Helin M. The Impact and Application of the Brussels II *bis* Regulation in Finland. In: Boele-Woelki K., González Beilfuss C. (eds.) *Brussels II bis: Its Impact and Application in the Member States*. Antwerpen: Intersentia, 2007, pp.91-102. ISBN 978-90-5095-644-4.

167. Herring J. Divorce, Internet Hubs and Stephen Cretney. In: Probert R., Barton C. (eds.) *Fifty Years in Family Law. Essays for Stephen Cretney*. Cambridge: Intersentia, 2012, pp.187-200. ISBN 978-1-78068-052-1.
168. Hewitt G. UK Faces Tough Divorce from the EU.
Pieejams: <http://www.bbc.com/news/world-europe-39448444> [aplūkots 2017.gada 26.maijā].
169. Hilbig-Lugani K. 'Habitual Residence' in European Family Law. The Diversity, Coherence and Transparency of a Challenging Notion. In: Boele-Woelki K., Dethloff N., Gephart W. (eds.) *Family Law and Culture in Europe. Developments, Challenges and Opportunities*. Cambridge: Intersentia, 2014, pp.249-262. ISBN 978-1-78068-159-7.
170. History of Marriage in Western Civilization.
Pieejams: http://www.akademiasrbija.com/index.php?option=com_content&view=article&id=600:history-of-marriage-in-western-civilization&catid=45:english&Itemid=59 [aplūkots 2016.gada 28.decembrī].
171. Hitchens D. Theologians: *Amoris Laetitia* Needs Clarification against 'Heretical' Interpretations.
Pieejams: <http://www.catholicherald.co.uk/news/2016/07/18/theologians-amoris-laetitia-needs-clarification/> [aplūkots 2017.gada 19.augustā].
172. Hundley T., Santos A.P. The Last Country in the World Where Divorce Is Illegal.
Pieejams: <http://foreignpolicy.com/2015/01/19/the-last-country-in-the-world-where-divorce-is-illegal-philippines-catholic-church/> [aplūkots 2016.gada 8.decembrī].
173. Hunt A., Wheeler B. Brexit: All You Need to Know about the UK Leaving the EU.
Pieejams: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887> [aplūkots 2017.gada 26.maijā].
174. InterActive Terminology for Europe.
Pieejams: <http://iate.europa.eu/switchLang.do?success=mainPage&lang=lv> [aplūkots 2016.gada 21.decembrī].
175. Irretrievable Breakdown of Marriage. West's Encyclopedia of American Law. Series 2nd edition. [B.v.]: The Gale Group, 2008.
Pieejams: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Irretrievable+Breakdown+of+Marriage> [aplūkots 2017.gada 23.janvārī].
176. Isle of Sark: Europe's Last Feudal State.
Pieejams: <http://www.amusingplanet.com/2013/08/isle-of-sark-europe-last-feudal-state.html> [aplūkots 2016.gada 8.decembrī].
177. Jacobs A. Carvilius Ruga v. Uxor: a Famous Roman Divorce. *Fundamina: a Journal of Legal History*. January 2009, vol. 15, no. 2, pp.92-111. ISSN 1021-545X.
Pieejams:
http://journals.co.za/docserver/fulltext/funda/15/2/funda_v15_n2_a4.pdf?expires=1486909859&id=id&accname=guest&checksum=3DC8A9E4823BAFD09121A5F41CBE29E5 [aplūkots 2017.gada 12.februārī].
178. Jastrow M., Drachman B. Betrothal.
Pieejams: <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/3229-betrothal> [aplūkots 2017.gada 15.augustā].
179. Johnson H. The Sark/Brecqhou Dyad. Jurisdictional Geographies and Contested Histories. *Shima: The International Journal of Research into Island Cultures*. 2015, vol. 9, no. 1, pp.89-108. ISSN 1834-6057.
Pieejams: <http://www.shimajournal.org/issues/v9n1/i.-Johnson-Shima-v9n1-89-108.pdf> [aplūkots 2016.gada 8.decembrī].
180. Johnston D. Roman Law in Context. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. ISBN 0-521-63046-0 (hbk), ISBN 0-521-63961-1 (pbk).
181. Kitchin S.B. A History of Divorce. Clark: The Lawbook Exchange, 2005 (originally published: London: Chapman & Hall, 1912). ISBN 1-58477-190-9.

182. Kroll K. Unification of Conflict of Laws in Europe. – Matrimonial Property Regimes – In: Boele-Woelki K., Sverdrup T. (eds.) *European Challenges in Contemporary Family Law*. Antwerp: Intersentia, 2008, pp.379-393. ISBN 978-90-5095-692-5.
183. Kroll-Ludwigs K. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, pp.868-889, 964-965. ISBN 978-90-411-4754-7.
184. Kropholler J. Internationales Privatrecht: einschließlich der Grundbegriffe des Internationalen Zivilverfahrensrechts. 5., neubearb. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. ISBN 3-16-148316-2.
185. Kruger T. Rome III and Parties' Choice. *Familie & Recht*. Januari 2014.
Pieejams: <http://www.familyandlaw.eu/tijdschrift/fenr/2014/01/FENR-D-13-00010.pdf> [aplūkots 2017.gada 18.februārī].
186. Kruger T., Samyn L. Brussels II bis: Successes and Suggested Improvements. *Journal of Private International Law*. 2016, vol. 12, no. 1, pp.132-168. ISSN 1744-1048. Taylor & Francis Social Science & Humanities Library [online database].
Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3976/doi/pdf/10.1080/17441048.2016.1151150?needAccess=true> [aplūkots 2017.gada 27.jūlijā].
187. Lamont R. Habitual Residence and Brussels IIbis: Developing Concepts for European Private International Family Law. *Journal of Private International Law*. October 2007, vol. 3, no. 2, pp.261-281. ISSN 1744-1048. Taylor & Francis Social Science & Humanities Library [online database].
Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3976/doi/pdf/10.1080/17536235.2007.11424325?needAccess=true> [aplūkots 2017.gada 28.jūlijā].
188. Landers J. Legal Separation or Divorce: Which is Better Financially? P.1.
Pieejams: <http://www.forbes.com/sites/jefflanders/2012/01/10/legal-separation-or-divorce-which-is-better-financially/#1cae211640ec> [aplūkots 2016.gada 14.decembrī].
189. Landers J. Legal Separation or Divorce: Which is Better Financially? P.2.
Pieejams: <http://www.forbes.com/sites/jefflanders/2012/01/10/legal-separation-or-divorce-which-is-better-financially/2/#16d542fe1aa3> [aplūkots 2016.gada 14.decembrī].
190. Lando O. Lex Fori in Foro Proprio. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*. December 1, 1995, vol. 2, no. 4, pp.359-375.
Pieejams: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1023263X9500200404> [aplūkots 2017.gada 17.februārī].
191. Last Stone S. Jewish Marriage and Divorce Law. In: Quraishi A., Vogel F.E. (eds.) *The Islamic Marriage Contract. Case Studies in Islamic Family Law*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2008, pp.57-84. ISBN 978-0-674-02821-0.
192. Law J. (ed.) A Dictionary of Law. Series 8th edition. Oxford: Oxford University Press, 2015. ISBN 978-0-19-966492-4. Oxford Reference Online: Premium Collection [online database].
Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:2148/view/10.1093/acref/9780199664924.001.0001/acref-9780199664924-e-2642#> [aplūkots 2016.gada 27.decembrī].
193. Legal Dictionary. Legal Separation.
Pieejams: <http://legaldictionary.net/legal-separation/> [aplūkots 2016.gada 17.decembrī].
194. Legal Dictionary. The Free Dictionary. Dissolution of Marriage.
Pieejams: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/dissolution+of+marriage> [aplūkots 2016.gada 7.decembrī].
195. Legal Dictionary. The Free Dictionary. Divorce.
Pieejams: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/divorce> [aplūkots 2016.gada 29.decembrī].
196. Legal Dictionary. The Free Dictionary. Legal Separation.
Pieejams: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/legal+separation> [aplūkots 2016.gada 15.decembrī].

197. Lein E. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, pp.890-929. ISBN 978-90-411-4754-7.
198. Lyman R. Trying to Strengthen an “I Do” With a More Binding Legal Tie.
Pieejams: http://www.nytimes.com/2005/02/15/us/trying-to-strengthen-an-i-do-with-a-more-binding-legal-tie.html?_r=0 [aplūkots 2017.gada 16.janvārī].
199. Magnus U., Mankowski P. Introduction. In: Magnus U., Mankowski P. (eds.) *European Commentaries on Private International Law. ECPIIL. Commentary. Vol.IV. Brussels II bis Regulation*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2017, pp.1-52. ISBN 978-3-504-08011-2.
200. Mair J. The Place of Religion in Family Law: a Comparative Search. In: Mair J., Örüciü E. (eds.) *The Place of Religion in Family Law: a Comparative Search*. Cambridge: Intersentia, 2011, pp.359-385. ISBN 978-1-78068-015-6.
201. Marinai S. Matrimonial Matters and the Harmonization of Conflict of Laws: a Way to Reduce the Role of Public Policy as a Ground for Non-Recognition of Judgments. In: Šarčević P., Volken P. (founding eds.) Bonomi A., Romano G.P. (eds.) *Yearbook of Private International Law. Vol.XIII – 2011. Published in Association with Swiss Institute of Comparative Law*. Munich: sellier european law publishers, 2012, pp.255-272. ISBN 978-3-86653-227-4.
202. Martiny D. Training Course “Provisions and Practical Application of the Rome III Regulation”. Riga – 29-30 November 2012.
Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/search/Training%20course%20%22Provisions%20and%20practical%20application%20of%20the%20Rome%20III%20Regulation%22.%20Riga%20%20E%20%80%93%2029-30%20November%202012./?source=9&page=1> [aplūkots 2017.gada 18.februārī].
203. McClean D., Ruiz Abou-Nigm V. Morris: The Conflict of Laws. Series 8th edition. London: Sweet & Maxwell, 2012. ISBN 978 0 414 02302 4.
204. McEleavy P. The Brussels II Regulation: How the European Community Has Moved into Family Law. *International and Comparative Law Quarterly*. October 2002, vol. 51, no. 4, pp.883-908. ISSN 0020-5893. HeinOnline [online database].
Pieejams: http://datubazes.lanet.lv:2897/HOL/Page?handle=hein.journals/incolq51&div=59&start_page=883&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults [aplūkots 2017.gada 28.jūlijā].
205. Merriam-Webster. Dictionary. Annulment.
Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/annulment> [aplūkots 2016.gada 21.decembrī].
206. Merriam-Webster. Dictionary. Definition of Betrothal.
Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/betrothal> [aplūkots 2017.gada 15.augustā].
207. Merriam-Webster. Law Dictionary. Legal Definition of Divorce.
Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/divorce> [aplūkots 2016.gada 12.decembrī].
208. Merriam-Webster. Law Dictionary. Legal Definition of Marriage.
Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/marriage> [aplūkots 2017.gada 17.augustā].
209. Merriam-Webster. Law Dictionary. Legal Definition of Separation.
Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/separation> [aplūkots 2016.gada 13.decembrī].
210. Meyer C. What is the Difference between a Legal Separation and Divorce?
Pieejams: http://divorcesupport.about.com/od/separation/f/legal_separatio.htm [aplūkots 2016.gada 15.decembrī].

211. Miles J. Marital Agreements: 'the more Radical Solution'. In: Probert R., Barton C. (eds.) *Fifty Years in Family Law. Essays for Stephen Cretney*. Cambridge: Intersentia, 2012, pp.97-105. ISBN 978-1-78068-052-1.
212. Miles J. Unmarried Cohabitation in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, pp.82-115. ISBN 978 1 78536 304 7.
213. Morganstern S. Divorce and Dissolution: What's the Difference? Pieejams: <https://www.ohioabar.org/ForPublic/Resources/LawYouCanUse/Pages/LawYouCanUse-69.aspx> [aplūkots 2016.gada 7.decembrī].
214. Möller L.-M. No Fear of *Talaq*: a Reconsideration of Muslim Divorce Laws in Light of the Rome III Regulation. *Journal of Private International Law*. December 1, 2014, vol. 10, no. 3, pp.461-487. ISSN 1744-1048. EBSCOhost Academic Search Complete [online database].
Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3537/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=d4d7f539-4008-4b07-bce6-b3aa4e9612b3%40sessionmgr4008> [aplūkots 2017.gada 18.jūlijā].
215. Muirhead J. Historical Introduction to the Private Law of Rome. Revised and edited by Henry Goudy. Third edition revised and edited by Alexander Grant. Series 3rd edition. Clark: The Lawbook Exchange, 2009 (originally published: London: A. & C. Black, 1916). ISBN-13 978-1-58477-964-3 (cloth), ISBN-13 978-1-58477-967-4 (pbk).
216. New World Encyclopedia Contributors. Abrahamic Religions. Pieejams: http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Abrahamic_religions [aplūkots 2016.gada 27.decembrī].
217. Ní Shúilleabháin M. Cross-Border Divorce Law: Brussels II *bis*. New York: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0-19-958119-1.
218. Otterstrom K. What You Need to Know About Legal Separation. Understanding What an Official Separation Really Means. Pieejams: <http://family-law.lawyers.com/divorce/what-you-need-to-know-about-separation.html> [aplūkots 2016.gada 15.decembrī].
219. Oxford. English Oxford Living Dictionaries. Engagement. Pieejams: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/engagement> [aplūkots 2017.gada 15.augustā].
220. Oxford. English Oxford Living Dictionaries. Marriage. Pieejams: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/marriage> [aplūkots 2017.gada 17.augustā].
221. Pandolfi J. Effects of Annulment. Pieejams: <http://family-law.lawyers.com/divorce/effects-of-annulment.html> [aplūkots 2016.gada 20.decembrī].
222. Parkinson P. Family Law and the Indissolubility of Parenthood. New York: Cambridge University Press, 2011. ISBN 978-0-521-11610-7.
223. Peers S. Divorce, European Style: the First Authorization of Enhanced Cooperation. *European Constitutional Law Review*. October 1, 2010, vol. 6, no. 3, pp.339-358. ISSN 1574-0196. EBSCOhost Academic Search Complete [online database].
Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3536/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=15c01505-1de1-417b-86cc-863dd5a037af%40sessionmgr101> [aplūkots 2017.gada 19.jūlijā].
224. Phillips R. Putting Asunder: a History of Divorce in Western Society. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. ISBN 978-0-521-32434-2.
225. Phillips R. Untying the Knot: a Short History of Divorce. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. ISBN 0-521-42370-8.
226. Pintens W. Chapter I. Scope and Definitions. In: Magnus U., Mankowski P. (eds.) *European Commentaries on Private International Law. ECPIL. Commentary. Volume IV. Brussels II bis Regulation*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2017, pp.52-88. ISBN 978-3-504-08011-2.
227. Post-synodal Apostolic Exhortation *Amoris Lætitia* of the Holy Father Francis to Bishops,

- Priests and Deacons, Consecrated Persons, Christian Married Couples and All the Lay Faithful on Love in the Family. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2016. ISBN 978-88-209-9787-8.
228. Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance between Former Spouses. K. Boele-Woelki, F. Ferrand, C. González Beilfuss et al. Antwerp: Intersentia, 2004. ISBN 978-9-05095-426-6.
229. Principles of European Family Law Regarding Property Relations between Spouses. K. Boele-Woelki, F. Ferrand, C. González Beilfuss et al. Cambridge: Intersentia, 2013. ISBN 978-1-78068-152-8.
230. Rapp J., Vere P. Catholic Marriage and Annulments. Do I Need an Annulment? Pieejams: <http://www.catholicnewsagency.com/resources/life-and-family/marriage/catholic-marriage-and-annulments/> [aplūkots 2016.gada 23.decembrī].
231. Raupach C. Ehescheidung mit Auslandsbezug in der Europäischen Union. Die Rom III-Verordnung als Kernstück eines einheitlichen europäischen Scheidungskollisionsrechts. Tübingen: Mohr Siebeck, 2014. ISBN 978-3-16-153603-8.
232. Reimann M. Conflict of Laws in Western Europe: a Guide Through the Jungle. Irvington: Transnational Publishers, 1995. ISBN 1571050051.
233. Rheinstein M. Trends in Marriage and Divorce Law of Western Countries. *Law and Contemporary Problems*. Winter 1953, vol. 18, no. 1, pp.3-19.
Pieejams: <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2548&context=lcp> [aplūkots 2016.gada 28.decembrī].
234. Rizvi S. M. The Concept of Polygamy and the Prophets Marriages.
Pieejams: <https://www.al-islam.org/articles/concept-polygamy-and-prophets-marriages-sayyid-muhammad-rizvi> [aplūkots 2017. gada 15. martā].
235. Roth M. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, pp.930-949, 955-961. ISBN 978-90-411-4754-7.
236. Sanders A. Private Autonomy and Marital Property Agreements. In: *International and Comparative Law Quarterly*. July 2010, vol. 59, part 3, pp.571-603. ISSN 0020-5893.
237. Schechter S., Bloch I. Gershom Ben Judah (called also Gershom ha-Zaken = “Gershom the Elder”, and Me’or ha-Golah = “Light of the Exile”).
Pieejams: <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/6615-gershom-ben-judah> [aplūkots 2016.gada 5.decembrī].
238. Scherpe J.M. England and Wales – a Jurisdiction without a Matrimonial Property Regime. In: Lauroba Lacasa E., Ginebra Molins M.E. (éds) *Régimes matrimoniaux de participation aux acquêts et autres mécanismes participatifs entre époux en Europe*. Coordonnateur: Jaume Tarabal Bosch. *Droit comparé et européen*. Volume 23. Paris: Société de législation comparée, 2016, pp.111-127. ISBN 978-2-36517-058-1.
239. Scherpe J.M. The Financial Consequences of Divorce in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, pp.146-208. ISBN 978 1 78536 304 7.
240. Scherpe J.M. Towards a Matrimonial Property Regime for England and Wales? In: Probert R., Barton C. (eds.) *Fifty Years in Family Law. Essays for Stephen Cretney*. Cambridge: Intersentia, 2012, pp.133-146. ISBN 978-1-78068-052-1.
241. Sörgjerd C. Marriage in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, pp.3-40. ISBN 978 1 78536 304 7.
242. Stein P. Roman Law in European History. Cambridge: Cambridge University Press, 1999 (originally published: Stein P. *Römisches Recht und Europa*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, 1996). ISBN 0 521 64372 4 (hbk), ISBN 0 521 64379 1 (pbk).
243. Stevenson A. (ed.) Oxford Dictionary of English. Series 3rd edition. [Oxford]: Oxford

- University Press, 2010. eISBN 9780191727665. Oxford Reference Online: Premium Collection [online database].
- Pieejams: http://datubazes.lanet.lv:2148/view/10.1093/acref/9780199571123.001.0001/m_en_gb0192450?rskey=UH2QER&result=1 [aplūkots 2014.gada 25.novembrī].
244. Stewart W.J. Collins Dictionary of Law. 2006. Engagement.
Pieejams: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/engagement> [aplūkots 2017.gada 15.augustā].
245. Stone L. Road to Divorce: England 1530-1987. Oxford: Oxford University Press, 1990. ISBN 978-0-19822-651-2.
246. Stone P. EU Private International Law: Harmonization of Laws. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2006. ISBN 13 978 1 84542 015 4.
247. Stone P. EU Private International Law. Series 2nd edition. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2010. ISBN 978 1 84844 083 8.
248. Symeonides S.C. General Report. In: Symeonides S.C. (ed.) *Private International Law at the End of the 20th Century: Progress or Regress? XVth International Congress of Comparative Law*. London: Kluwer Law International, 2000, pp.3-79. ISBN 9041112340.
249. The Advantages of Legal Separation.
Pieejams: <http://family-law.freeadvice.com/family-law/divorce-law/advantages-legal-separation.htm> [aplūkots 2016.gada 17.decembrī].
250. The Editors of Encyclopædia Britannica. Law of the Twelve Tables. Roman Law.
Pieejams: <https://www.britannica.com/topic/Law-of-the-Twelve-Tables> [aplūkots 2017.gada 11.februārī].
251. The Editors of Encyclopædia Britannica. Napoleonic Code. France [1804].
Pieejams: <https://www.britannica.com/topic/Napoleonic-Code> [aplūkots 2016.gada 29.decembrī].
252. The Law Dictionary. Featuring Black's Law Dictionary Free Online Legal Dictionary. Series 2nd edition. What is Divorce *a Vinculo Matrimonii*?
Pieejams: <http://thelawdictionary.org/divorce-a-vinculo-matrimonii/> [aplūkots 2016.gada 13.decembrī].
253. The U.S. Constitution.
Pieejams: <http://www.history.com/topics/constitution> [skatīts 2016.gada 30.decembrī].
254. Thomas W. Difference between Divorce & Dissolution of Marriage.
Pieejams: <http://info.legalzoom.com/difference-between-divorce-dissolution-marriage-24696.html> [aplūkots 2016.gada 7.decembrī].
255. Torga M. Party Autonomy of the Spouses under the Rome III Regulation in Estonia – Can Private International Law Change Substantive Law? *Nederlands Internationaal Privaatrecht (NIPR)*. 2012, vol. 30, no. 4, pp.547-554. ISSN 0167-7594.
Pieejams: <http://www.nipr-online.eu/pdf/2012-511.pdf> [aplūkots 2017.gada 12.maijā].
256. Torga M. The Relationship between the Baltic Private International Law Treaties and the European Rules on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments. *Juridiskā Zinātne. Tiesību zinātnes nākotnei*, 2, 2013, nr.4, 248.-259.lpp. ISSN 1691-7677.
257. Triple *Talaq*: India Court Bans Islamic Instant Divorce.
Pieejams: <http://www.bbc.com/news/world-asia-india-41008802> [aplūkots 2017.gada 22.augustā].
258. Tsantinis S. The “Manifest Conflict” to the Public Policy (ordre public) of the State in which Recognition is Sought, as a Ground of Non-recognition for Judgments Relating to Family Relations (Divorce, Legal Separation, Marriage-annulment and Parental Responsibility). In: Stürner R., Kawano M. (eds.) *Cross Border Insolvency, Intellectual Property Litigation, Arbitration and ordre public*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2011. ISBN 978-3-16-151023-6.

259. Tsaoussi A., Zervogianni E. Multiculturalism and Family Law: the Case of Greek Muslims. In: Boele-Woelki K., Sverdrup T. (eds.) *European Challenges in Contemporary Family Law*. Antwerp: Intersentia, 2008, pp.209-239. ISBN 978-90-5095-692-5.
260. Vassilakakis E., Kourtis V. The Impact and Application of the Brussels II *bis* Regulation in Greece. In: Boele-Woelki K., González Beilfuss C. (eds.) *Brussels II bis: Its Impact and Application in the Member States*. Antwerpen: Intersentia, 2007, pp.133-143. ISBN 978-90-5095-644-4.
261. Vatican City State. State Departments.
Pieejams: <http://www.vaticanstate.va/content/vaticanstate/en/stato-e-governo/organi-dello-stato.html> [aplūkots 2016.gada 8.decembrī].
262. Viarengo I. The Rome III Regulation in Legal Practice: Case Law and Comments. *ERA Forum*. December 2014, vol. 15, no. 4, pp.547-559. ISSN 1863-9038. Springer Link [online database].
Pieejams: <https://ezp2.ppl.nl:2736/content/pdf/10.1007%2Fs12027-015-0369-0.pdf> [aplūkots 2017.gada 13.augustā].
263. von Pufendorf S.F. De Jure Naturae et Gentium. English: Of the Law of Nature and Nations: Eight Books; Done into English by Basil Kennett; to which Are Added All the Large Notes of Mr. Barbeyrac, Translated from the Best Edition, Together with Large Tables to the Whole. Series 4th edition; to which Is Now Prefixed Mr. Barbeyrac's Prefatory Discourse, Containing an Historical and Critical Account of the Science of Morality, and the Progress It Has Made in the World, from the Earliest Times down to the Publication of this Work. Done into English by Mr. Carew. Clark: the Lawbook Echange, 2005 (originally published: London: printed for J. Walthoe, R. Wilkin, J. and J. Bonwicke, S. Birt, T. Ward, and T. Osborne, 1729). ISBN-13: 978-1584773948, ISBN-10: 1584773944.
264. Vrellis S. Private International Law in Greece. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2011. ISBN 978-90-411-3330-4.
265. Wardle L.D. Marriage and Religious Liberty: Comparative Law Problems and Conflict of Laws Solutions. *Journal of Law and Family Studies*. December 1, 2010, vol. 12, no. 2, pp.315-364. ISSN 1529-398X. EBSCOhost Academic Search Complete [online database].
Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3537/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=79eaa975-5c44-4428-844f-88a0e715d952%40sessionmgr4008> [aplūkots 2017.gada 30.augustā].
266. What Is a Legal Separation by Agreement of Parties?
Pieejams: http://www.nycourts.gov/courts/6jd/forms/SRForms/legal_separationproced.pdf [aplūkots 2016.gada 17.decembrī].
267. What Is the Impact of Child Marriage?
Pieejams: <http://www.girlsnotbrides.org/what-is-the-impact/> [aplūkots 2017.gada 3.septembrī].
268. What's the Difference between a Judicial Separation and a Legal Separation? Are They Basically the Same Thing? Pieejams: <http://www.justanswer.com/family-law/6qbp/what-s-difference-judicial-separation-legal.html> [aplūkots 2016.gada 17.decembrī].
269. White K.D. Covenant Marriage: an Unnecessary Second Attempt at Fault-based Divorce. *Alabama Law Review*. July 1, 2010, vol. 61, no. 4, pp.869-890. ISSN 0002-4279. EBSCOhost Academic Search Complete [online database].
Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3537/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=33&sid=b9767613-fc35-4c9f-b707-a17c0584c127%40sessionmgr4009> [aplūkots 2017.gada 17.jūlijā].
270. Wiese V. The Rome III Regulation. In: Calliess G.-P. (ed.) *Rome Regulations. Commentary*. Series 2nd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, pp.857-867, 950-954, 962-963. ISBN 978-90-411-4754-7.
271. Wolff H.J. Roman Law. An Historical Introduction. Norman: University of Oklahoma Press, 1951. ISBN 0-8061-1296-4.
272. Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. Москва: Эксмо,

2005. ISBN 5-699-08645-5.
273. Кох Х., Магнус У., Винклер фон Моренфельс П. Международное частное право и сравнительное правоведение. Перевод с немецкого доктора юридических наук Юмашева Ю.М. Москва: Международные отношения, 2003. ISBN 5-7133-1084-1.
274. Лунц Л.А. Курс международного частного права: В трех томах. Москва: Спарк, 2002. ISBN 5-88914-182-1.
275. Нешатаева Т.Н. Международное частное право и международный гражданский процесс: Учебный курс в трех частях. Москва: Городец, 2004. ISBN 5-9584-0023-1.
276. Скаридов А.С. Международное частное право: Учебное пособие. Санкт-Петербург: Издательство Михайлова В.А., Издательство „Полиус”, 1998. ISBN 5-8016-0013-0.
277. Толстых В.Л. Международное частное право: коллизионное регулирование. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. ISBN 5-94201-359-4.

Normatīvie akti

1. Bērnu tiesību konvencija. Latvijas Vēstnesis, 2014. 28.novembris, nr.237.
2. Līgums par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām starp Latvijas Republiku, Igaunijas Republiku un Lietuvas Republiku. Latvijas Vēstnesis, 2000. 14.jūlijs, nr.259/261.
3. Līgums starp Latvijas Republiku un Krievijas Federāciju par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās. Latvijas Vēstnesis, 1999. 30.novembris, nr.394/396.
4. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, nr.143/144.
5. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas protokols Nr. 7. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, nr.143/144.
6. Līgums starp Latvijas Republiku un Uzbekistānas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās. Latvijas Vēstnesis, 1996. 27.septembris, nr.162/163.
7. Līgums starp Latvijas Republiku un Polijas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās. Latvijas Vēstnesis, 1994. 26.februāris, nr.25.
8. 1979. gada Konvencija par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu.
Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv/ministrija/latvijas-parstavis-starptautiskajas-cilvektiesibu-institucijas/latvijas-republikas-nacionalie-zinojumi-par-starptautisko-konvenciju-izpildi/1979-gada-konvencija-par-jebkuras-sieviesu-diskriminacijas-izskausanu/1979-gada-konvencija-par-jebkuras-sieviesu-diskriminacijas-izskausanu> [aplūkots 2017.gada 17.novembrī].
9. Abkommen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Französischen Republik über den Güterstand der Wahl-Zugewinnngemeinschaft / Accord entre la République fédérale d'Allemagne et la République française instituant un régime matrimonial optionnel de la participation aux acquêts. Līgums vācu valodā pieejams: http://www.famrb.de/media/abkommen_dt_fr.pdf [aplūkots 2017.gada 10.septembrī].
Līgums franču valodā pieejams: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000027533762> [aplūkots 2017.gada 10.septembrī].
10. Hague Conference on Private International Law. 26. Convention on Celebration and Recognition of the Validity of Marriages (Concluded 14 March 1978).
Pieejams: <https://assets.hcch.net/docs/8e321c1a-9151-4608-a8a1-6dbee0f92cfd.pdf> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].
11. Resolution (72) 1 on the Standardisation of the Legal Concepts of “Domicile” and of “Residence” (Adopted by the Committee of Ministers on 18 January 1972 at the 206th meeting of the Ministers’ Deputies).

- Pieejams:
<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2733772&SecMode=1&DocId=642796&Usage=2> [aplūkots 2017.gada 19.februārī].
12. Hague Conference on Private International Law. 18. Convention on the Recognition of Divorces and Legal Separations (Concluded 1 June 1970).
Pieejams: <https://assets.hcch.net/docs/bdb59a0f-9405-4910-9dc3-b7e5310405cc.pdf> [skatīts 2017.gada 20.februārī].
 13. Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012. 26. oktobris, nr.C 326.
 14. Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012. 26. oktobris, nr.C 326.
 15. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012. 26. oktobris, nr.C 326.
 16. Padomes Regula (ES) 2016/1103 (2016. gada 24. jūnijs), ar ko īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi laulāto mantisko attiecību jomā. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016. 8. jūlijs, nr.L 183/1.
 17. Padomes Regula (ES) 2016/1104 (2016. gada 24. jūnijs), ar ko īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi reģistrētu partnerattiecību mantisko seku jomā. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016. 8. jūlijs, nr.L 183/30.
 18. Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 29. decembris, nr.L 343/10.
 19. Padomes Regula (EK) Nr. 4/2009 (2008. gada 18. decembris) par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi un sadarbību uzturēšanas saistību lietās. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2009. 10. janvāris, nr.L 7/1.
 20. Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr.1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338.
 21. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2008/52/EK (2008. gada 21. maijs) par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2008. 24. maijs, nr.L 136.
 22. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2004/38/EK (2004. gada 29. aprīlis) par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā, ar ko groza Regulu (EEK) Nr. 1612/68 un atceļ Direktīvas 64/221/EEK, 68/360/EEK, 72/194/EEK, 73/148/EEK, 75/34/EEK, 75/35/EEK, 90/364/EEK, 90/365/EEK un 93/96/EEK. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2004. 30. aprīlis, nr.L 158.
 23. Komisijas Lēmums (ES) 2016/1366 (2016. gada 10. augusts), ar ko apstiprina Igaunijas dalību ciešākā sadarbībā attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2016. 11. augusts, nr.L 216/23.
 24. Tiesas 2012. gada 25. septembra Reglamenta konsolidētā versija.
Pieejams: http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2012-10/rp_lv.pdf [skatīts 2017.gada 18.februārī].
 25. Grozījums Latvijas Republikas Satversmē: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 3.janvāris, nr.1.
 26. Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 4.jūnijs, nr.108.
 27. Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 27.decembris, nr.202.
 28. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20.decembris, nr.200.

29. Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 14.decembris, nr.197.
30. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 17.novembris, nr.183.
31. Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 17.novembris, nr.183.
32. Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 10.jūnijs, nr.90.
33. Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 1.aprīlis, nr.51.
34. Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 27.septembris, nr.154.
35. Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, nr.74.
36. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 24.marts, nr.49.
37. Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2004. 23.aprīlis, nr.64.
38. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 20.decembris, nr.187.
39. Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3.novembris, nr.326/330.
40. Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, nr.41.
41. Grozījumi Notariāta likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2015. 15.decembris, nr.245.
42. Grozījumi Notariāta likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 12.jūnijs, nr.112.
43. Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 14.decembris, nr.197.
44. Personu apliecināšanu dokumentu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 1.februāris, nr.18.
45. Grozījumi Notariāta likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 17.novembris, nr.183.
46. Grozījumi Dzīvesvietas deklarēšanas likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2008. 23.decembris, nr.200.
47. Grozījumi Imigrācijas likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 13.decembris, nr.198.
48. Imigrācijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 20.novembris, nr.169.
49. Dzīvesvietas deklarēšanas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 10.jūlijs, nr.104.
50. Notariāta likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 9.jūlijs, nr.48.
51. Anglijas un Velsas Precēto sieviešu īpašuma likums (Married Women's Property Act 1882). Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/45-46/75/contents> [skatīts 2017.gada 9.septembrī].
52. Beļģijas Starptautisko privāttiesību kodekss (Law of 16 July 2004 Holding the Code of Private International Law). Pieejams: <https://socioedip.files.wordpress.com/2013/12/belgica-the-code-of-private-international-law-2004.pdf> [skatīts 2017.gada 1.septembrī].
53. Francijas Civilkodekss (Code civil). Pieejams: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].
54. Igaunijas Civilkodeksa Vispārējā daļa (General Part of the Civil Code Act). Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/530102013019/consolide/current> [skatīts 2017.gada 5.septembrī].
55. Igaunijas Starptautisko privāttiesību likums (Private International Law Act). Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/513112013009/consolide/current> [skatīts 2017.gada 1.septembrī].
56. Itālijas Starptautisko privāttiesību likums (Legge 31 maggio 1995, n. 218. Riforma del sistema italiano di diritto internazionale privato). Pieejams: <http://www.unife.it/giurisprudenza/giurisprudenza/studiare/private-international-law/materiale-didattico/archivio/218%201995.pdf/view> [skatīts 2017.gada 1.septembrī].
57. Lietuvas Civilkodekss (Civil Code of the Republic of Lithuania). Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.245495> [skatīts 2017.gada 17.maijā].
58. Spānijas Civilkodekss (Civil Code (Approved by Royal Decree of July 24, 1889)). Pieejams: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=221319 [skatīts 2017.gada 4.septembrī].
59. Šveices Civilkodekss (Swiss Civil Code).

- Pieejams: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19070042/201709010000/210.pdf> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].
60. Šveices Starptautisko privāttiesību kodekss (Switzerland's Federal Code on Private International Law of December 18, 1987).
Pieejams: <https://www.rwi.uzh.ch/dam/jcr:00000000-14c0-11a6-0000-0000115fcc32/PILA.pdf> [skatīts 2017.gada 5.septembrī].
61. Vācijas Civilkodeksa Ievadlikums (Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche).
Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgbeg/BJNR006049896.html> [skatīts 2017.gada 5.septembrī].
62. Vācijas Civilkodekss (Bürgerliches Gesetzbuch).
Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].
63. Vācijas Civilprocesa kodekss (Zivilprozessordnung).
Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/zpo/gesamt.pdf> [skatīts 2017.gada 19.februārī].
64. Code of Canon Law. Pieejams: http://www.vatican.va/archive/ENG1104/_INDEX.HTM [skatīts 2016.gada 20.decembrī].
65. Семейный кодекс Российской Федерации. Pieejams: <http://www.semkod.ru/> [skatīts 2017.gada 4.septembrī].

Juridiskās prakses materiāli Tiesu prakse (nolēmumi)

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 1955/10 Babiarz v. Poland.
2. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums lietā: 8923/12 Piotrowski v. Poland.
3. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 40183/07 Chapin et Charpentier c. France.
4. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 18766/11 un 36030/11 Oliari and Others v. Italy.
5. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 29381/09 un 32684/09 Vallianatos and Others v. Greece.
6. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 15001/04 Ivanov et Petrova c. Bulgarie.
7. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 36536/02 B. and L. v. The United Kingdom.
8. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 30882/96 Pellegrini v. Italy.
9. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 9697/82 Johnston and others v. Ireland.
10. Eiropas Savienības tiesas 2016. gada 12. maija rīkojums lietā: C-281/15 Sahyouni, publicēts elektroniskajā Krājumā (Vispārējais Krājums), ECLI:EU:C:2016:343.
Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=178482&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1402332> [aplūkots 2017.gada 18.februārī].
11. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) tiesas 2009. gada 16. jūlija spriedums lietā: C-168/08 Hadadi, ECR, p. I-6871.
12. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā: C-68/07 Lopez v. Lopez Lizazo, ECR, p. I-10403.
13. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) tiesas 1964. gada 15. jūlija spriedums lietā: 6/64 Costa v. E.N.E.L., ECR, p. 585.
14. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) tiesas 1963. gada 5. februāra spriedums lietā: 26/62 Van Gend & Loos, ECR, p. 1.
15. Par Valsts sociālo pabalstu likuma 4.panta piektās daļas 2.punkta vārdu „un Latvijas Republikā nodzīvojis kopumā ne mazāk kā 60 mēnešus, no tiem pēdējos 12 mēnešus nepārtraukti” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 22.decembra spriedums lietā Nr.2005-19-01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 29.decembris, nr.209.

16. Lēmums par atteikšanos ierosināt lietu: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2017.gada 2.februāra lēmums.
Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2017/02/Lemums_par_pieteikumu_Nr._2017_4.pdf [aplūkots 2017.gada 9.septembrī].
17. Aizkraukles rajona tiesas 2011.gada 15.marta lēmums lietā Nr.3-11/0006. Nav publicēts.
18. Gulbenes rajona tiesas 2012.gada 24.maija lēmums lietā Nr.3-11/0019. Nav publicēts.
19. Obergefell et Al. v. Hodges, Director, Ohio Department of Health, et Al. 576 U.S. _ (2015).
Pieejams: https://www.supremecourt.gov/opinions/14pdf/14-556_3204.pdf [aplūkots 2017.gada 30.augustā].
20. Radmacher (formerly Granatino) (Respondent) v. Granatino (Appellant). [2010] UKSC 42.
Pieejams: <https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2009-0031-judgment.pdf> [aplūkots 2017.gada 9.septembrī].
21. Maynard v. Hill. 125 U.S. 190 (1888).
Pieejams: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/125/190/case.html> [aplūkots 2017.gada 12.februārī].

Citi prakses materiāli

1. Centrālās statistikas pārvaldes datubāzes. IDG022. Laulībā un ārpus laulības dzīvi dzimušo skaits pēc dzimuma statistiskajos reģionos un republikas pilsētās.
Pieejams:
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociale/Sociale_ikgad_iedz_dzimst/ID0022.px/table/tableViewLayout2/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 [aplūkots 2017.gada 28.augustā].
2. Centrālās statistikas pārvaldes datubāzes. ILG05. Laulību skaits pēc laulāto valstiskās piederības.
Pieejams:
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociale/Sociale_ikgad_iedz_laulibas/IL0050.px/table/tableViewLayout2/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 [aplūkots 2017.gada 12.jūnijā].
3. Centrālās statistikas pārvaldes datubāzes. ILG01. Noslēgtās un šķirtās laulības. Pieejams:
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociale/Sociale_ikgad_iedz_laulibas/IL0010.px/table/tableViewLayout2/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 [aplūkots 2017.gada 12.jūnijā].
4. Eiropas Parlaments. Sesijas dokuments. Ziņojums par priekšlikumu Padomes Regulai, ar kuru īsteno ciešāku sadarbību laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai piemērojamo tiesību jomā (COM(2010)0105 – C7-0315/2010 – 2010/0067(CNS)). Juridiskā komiteja. Referents: *Tadeusz Zwiefka*. A7-0360/2010. 7.12.2010.
Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A7-2010-0360+0+DOC+PDF+V0//LV> [aplūkots 2017.gada 7.jūlijā].
5. Līgas Stikānes personīga saruna ar Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Dzimtsarakstu departamenta direktori Solvitu Saukumu-Laimerī, 2014.
6. Līgas Stikānes personīga saruna ar zvērinātu notāri Ilonu Ķibildi, 2015.
7. Līgas Stikānes personīga saruna ar zvērinātu notāru Jāni Skrastiņu, 2015.
8. Līgas Stikānes personīga saruna ar zvērinātu notāri Sandru Jakušenoku, 2015.
9. Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu, ko 2015. gada 11. jūnijā iesniedza *Oberlandesgericht München* (Vācija) – *Soha Sahyouni/Raja Mamisch*, (Lieta C-281/15), (2015/C 294/36). Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2015. 7. septembris, nr.C 294.

10. Tiesu informācijas sistēma. TIS statistika. Civillietu statistikas pārskati. Statistikas pārskats par civillietām pirmajā instancē (50). Visas pirmās instances tiesas. Pārskata periods: no 01.01.2016 līdz 31.12.2016.
Pieejams: https://tis.ta.gov.lv/tisreal?Form=TIS_STAT_O [aplūkots 2017.gada 6.janvārī].
11. de Meyer J. Separate Opinion, Partly Dissenting and Partly Concurring, of Judge de Meyer.
Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Johnston%20and%20others%20v.%20Ireland%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-57508%22%5D%7D> [aplūkots 2017.gada 25.janvārī].
12. Eurostat. File: Crude Divorce Rate, Selected Years, 1960–2014 (Per 1 000 Inhabitants) YB16.png.
Pieejams: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Crude_divorce_rate_selected_years_1960%E2%80%932014_\(%C2%B9\)_per_1_000_inhabitants_YB16.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Crude_divorce_rate_selected_years_1960%E2%80%932014_(%C2%B9)_per_1_000_inhabitants_YB16.png) [aplūkots 2016.gada 6.decembrī].
13. Eurostat. Marriage and Divorce Statistics.
Pieejams: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics [aplūkots 2016.gada 6.decembrī].
14. Hague Conference on Private International Law. The Hague Conventions: Signatures, Ratifications, Approvals and Accessions. Status on 15 October 2017.
Pieejams: <https://assets.hcch.net/docs/ccf77ba4-af95-4e9c-84a3-e94dc8a3c4ec.pdf> [aplūkots 2017.gada 28.novembrī].
15. HCCH. Status Table. 39: Protocol of 23 November 2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations.
Pieejams: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=133> [aplūkots 2017.gada 2.februārī].
16. Pew Research Center. Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe.
Pieejams: http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/11/2017/05/09154356/Central-and-Eastern-Europe-Topline_FINAL-FOR-PUBLICATION.pdf [aplūkots 2017.gada 5.decembrī].
17. Pew Research Center. Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe. Appendix A: Methodology.
Pieejams: <http://www.pewforum.org/2017/05/10/appendix-a-methodology-8/> [aplūkots 2017.gada 6.decembrī].
18. Pinto de Albuquerque P. Dissenting Opinion of Judge Pinto de Albuquerque.
Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-170344%22%5D%7D> [aplūkots 2017.gada 20.augustā].
19. Sajó A. Dissenting Opinion of Judge Sajó.
Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-170344%22%5D%7D> [aplūkots 2017.gada 20.augustā].

Likumprojekti

1. Eiropas Komisija. Priekšlikums. Padomes Regula (ES), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai piemērojamo tiesību jomā {COM(2010) 104 galīgā redakcija}. COM(2010) 105 galīgā redakcija. 2010/0067 (CNS). C7-0102/10. Briselē, 24.3.2010.
Pieejams: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2010\)0105_/com_com\(2010\)0105_lv.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2010)0105_/com_com(2010)0105_lv.pdf) [aplūkots 2017.gada 7.jūlijā].

/L. Stikāne/

Pielikumi

PIELIKUMS Nr.1

Latvijas starptautisko privāttiesību normu spēkā esošo redakciju un autores piedāvāto redakciju salīdzinoša tabula

Tiesību norma	Spēkā esošā redakcija	Autores piedāvātā redakcija
Civillikuma 11. panta pirmā daļa	Tiesība doties laulībā, laulības noslēgšanas forma un laulības spēks noteicami pēc Latvijas likuma, ja laulību noslēdz Latvijā.	Saderināšanās attiecībām ir piemērojams saderināto kopīgā domicila valsts likums. Ja saderinātajiem nav kopīga domicila, ir piemērojams tiesas valsts likums.
Civillikuma 11. panta otrās daļas pirmais teikums	Tāpat pēc Latvijas likuma noteicama Latvijas pilsoņu tiesība doties laulībā ārzemēs.	Laulības noslēgšanas materiālos priekšnosacījumus katram laulājamajam nosaka šā laulājamā pilsonības valsts likums. Ja laulājamajam ir vairāku valstu pilsonība, pēc laulājamā izvēles ir piemērojams vienas no šīm valstīm likums. Ja laulājamajam nav nevienas valsts pilsonības, ir piemērojams laulājamā domicila valsts likums. Laulājamā personīgā likuma piemērošanas rezultāts nedrīkst būt pretrunā ar Latvijas sabiedrisko iekārtu vai labiem tikumiem, vai Latvijas likuma pavēlošām vai aizliedzošām normām.
Civillikuma 11. panta otrās daļas otrais teikums	Laulības slēgšanas formu tādā gadījumā nosaka tās valsts likums, kur laulību noslēdz.	Laulības noslēgšanas formai ir piemērojams tās valsts likums, kurā laulība tiek noslēgta.
Civillikuma 11. panta trešā daļa	—	Ārvalstī noslēgta laulība, kura ir spēkā saskaņā ar attiecīgās ārvalsts tiesību normām, ir atzīstama Latvijā, izņemot, ja tās atzīšana ir pretrunā ar Latvijas sabiedrisko iekārtu vai labiem tikumiem, vai Latvijas likuma pavēlošām vai aizliedzošām normām.
Civillikuma 12. panta pirmās daļas pirmais teikums	Laulības šķiršana un tās atzīšana par neesošu, ja to izdara Latvijā, apspriežama pēc Latvijas likuma, neraugoties uz laulāto valsts piederību.	Laulības atzīšana par neesošu, ja to izdara Latvijā, apspriežama pēc Latvijas likuma, neraugoties uz laulāto valsts piederību.

Civillikuma 12. panta otrā daļa	Ārzemēs izdarīta Latvijas pilsoņu laulības šķiršana un atzīšana par neesošu atzīstama arī Latvijā, izņemot gadījumus, kad tām pamatā liktie iemesli neatbilst Latvijas likumam un runā pretim Latvijas sabiedriskai iekārtai vai labiem tikumiem.	Izslēgta.
Civillikuma 13. panta pirmā daļa	Laulāto personiskās un mantiskās attiecības noteicamas pēc Latvijas likuma, ja laulāto dzīves vieta ir Latvijā. Ja laulāto manta atrodas Latvijā, tad viņi šās mantas ziņā ir pakļauti Latvijas likumam arī tad, kad viņiem pašiem nav dzīves vietas Latvijā.	Laulāto personiskajām attiecībām ir piemērojams laulāto kopīgā domicila valsts likums. Ja laulātajiem nav kopīga domicila, tad ir piemērojams laulāto pēdējā kopīgā domicila valsts likums, bet, ja laulātajiem nekad nav bijis kopīga domicila, ir piemērojams tās valsts likums, ar kuru laulātie citādi ir visciešāk saistīti.
Civillikuma 13. panta otrā daļa	—————	Laulātie ir tiesīgi izvēlēties savām mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, ja vien tas ir tās valsts likums, kurā atrodas laulāto kopīgais domicils vai laulāto pēdējais kopīgais domicils, vai tās valsts likums, ar kuru laulātie citādi ir visciešāk saistīti, bet attiecībā uz nekustamo īpašumu – tās valsts likums, kurā šis nekustamais īpašums atrodas. Latvijā laulātie minēto izvēli ir tiesīgi izdarīt tikai laulības līgumā. Ja piemērojamā likuma izvēle ir izdarīta ārvalstī, tā formas ziņā ir atzīstama Latvijā, ja tā atbilst tās valsts likuma prasībām attiecībā uz laulības līguma formu, kuras likumu laulātie ir izvēlējušies piemērot savām mantiskajām attiecībām, vai tās valsts likuma prasībām attiecībā uz laulības līguma formu, kurā minētā izvēle ir izdarīta.
Civillikuma 13. panta trešā daļa	—————	Ja laulātie nav vienojušies par viņu mantiskajām attiecībām piemērojamo likumu, ir piemērojams tas likums, kurš saskaņā ar šā panta pirmo daļu būtu piemērojams laulāto personiskajām attiecībām, bet attiecībā uz nekustamo īpašumu – tās valsts likums, kurā šis nekustamais īpašums atrodas.

PIELIKUMS Nr.2

Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu analīze attiecībā uz tiesībām uz laulības šķiršanu

Autore šā darba 3. nodaļas 3.2.3.2. apakšnodaļā jau minēja, ka pirmais mēģinājums piesaukt tiesību uz laulības šķiršanu aizsardzību Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā (turpmāk – CPAK) bija 1986. gada Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) lieta *Johnston and others v. Ireland*.¹ Lietas *Johnston and others v. Ireland* faktiskie apstākļi īsumā bija sekojoši: Īrijas pilsonis Rojs Džonstons (*Roy H.W. Johnston*) 1952. gadā Īrijā baznīcā salaulājās ar savu sievu, taču drīz pēc trešā bērna piedzimšanas 1965. gadā abi laulātie saprata, ka viņu laulība ir neatgriezeniski izirusi. Tā kā Īrijas normatīvie akti tolaik neatļāva laulības šķiršanu, vīrs un sieva nolēma dzīvot atsevišķi dažādos savas kopīgās mājas stāvos. Dažus gadus vēlāk katrs no laulātajiem ar otra laulātā piekrišanu izveidoja attiecības ar jaunu partneri, abiem pāriem turpinot dzīvot vienas mājas atsevišķos dzīvokļos līdz 1976. gadam, kad R. Džonstona sieva pārcēlās uz citu dzīvesvietu.

1978. gadā R. Džonstonam un viņa jaunajai partnerei piedzima meita, kuras paternitāti viņš atzina, taču kura saskaņā ar toreizējo Īrijas likumu bija uzskatāma par ārulaulības bērnu, ar no tā izrietošajām negatīvajām tiesiskajām sekām. 1982. gadā R. Džonstons un viņa sieva noslēdza vienošanos par laulāto atšķiršanu. Tomēr, kā jau autore minēja šā darba 3. nodaļas 3.1.4 apakšnodaļā, laulāto atšķiršanas rezultātā laulība pilnībā netiek izbeigta. Tā kā Īrijas tiesiskais regulējums, kurš tolaik aizliedza laulības šķiršanu un jaunas laulības noslēgšanu, radīja dažādas būtiskas juridiskas un morālas negatīvas sekas R. Džonstonam, viņa jaunajai partnerei un viņu kopīgajai meitai, tad viņi visi trīs ECT iesniedza sūdzību pret Īriju, to, cita starpā, pamatojot ar CPAK 12. un 8. pantu.²

CPAK 12. pants nosaka, ka vīriešiem un sievietēm, kuri ir sasnieguši pilngadību, ir tiesības noslēgt laulību un dibināt ģimeni saskaņā ar nacionālajiem normatīvajiem aktiem, kuri nosaka šo tiesību izmantošanas kārtību.³ Savukārt CPAK 8. panta pirmā daļa nosaka, ka ikvienam ir tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību, bet šā panta otrā daļa nosaka, ka valsts iestādes nedrīkst iejaukties šo tiesību izmantošanā, izņemot, ja šī iejaukšanās notiek saskaņā ar likumu un ir nepieciešama demokrātiskā sabiedrībā valsts drošības, sabiedriskās kārtības vai valsts ekonomiskās labklājības interesēs, lai nepieļautu nekārtības vai noziegumus, lai

¹ Antokolskaia M. Divorce Law in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, p.44.

² Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 9697/82 *Johnston and others v. Ireland*, para. 10.-15., 38.

³ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, nr.143/144.

aizsargātu veselību vai morāli, vai lai aizsargātu citu tiesības un brīvības.⁴ Pieteicēji uzsvēra, ka viņu lietā galvenais jautājums nav tas, vai CPAK ir garantētas tiesības uz laulības šķiršanu, bet gan tas, vai fakts, ka R. Džonstons un viņa jaunā partnere nav tiesīgi noslēgt savstarpēju laulību, ir savienojams ar CPAK 12. un 8. pantā nostiprinātajām tiesībām noslēgt laulību un ar tiesībām uz ģimenes dzīves neaizskaramību.⁵

Atbildot uz minēto, ECT norādīja, ka tiesības uz laulības šķiršanu un R. Džonstona un viņa jaunās partneres tiesību ierobežojums attiecībā uz savstarpējas laulības noslēgšanu ir nenošķirami jautājumi, jo minētās personas nav tiesīgas noslēgt savstarpēju laulību tieši tā iemesla dēļ, ka R. Džonstons nav tiesīgs izšķirties no savas sievas.⁶ Turpinājumā ECT skaidroja, ka, izpētot CPAK 12. panta *travaux préparatoires* (franču val.), ir secināms, ka šīs tiesību normas izstrādātājiem nav bijis nodoma 12. pantā paredzēt tiesības uz laulības šķiršanu. Lai gan CPAK un tās protokoli ir jāinterpretē atbilstoši laika garam, ECT nevar ar evolucionārās interpretācijas palīdzību no šiem dokumentiem atvasināt tādas tiesības, kādas tajos sākotnēji nebija iekļautas, it īpaši konkrētajā gadījumā, kurā tiesības uz laulības šķiršanu CPAK netika ietvertas apzināti.⁷

Turklāt ECT atzīmēja, ka tiesības uz laulības šķiršanu nav paredzētas arī CPAK protokolā Nr. 7, kurš tika atvērts parakstīšanai tikai 1984. gada 22. novembrī, tādējādi neizmantojot iespēju minētā protokola 5. pantā, kurš nosaka to, ka abiem laulātajiem ir vienlīdzīgas privāttiesiska rakstura tiesības un pienākumi savā starpā un attiecībās ar saviem bērniem attiecībā uz laulību, laulības laikā un laulības šķiršanas gadījumā,⁸ nostiprināt tiesības uz laulības šķiršanu. Papildus ECT uzsvēra, ka minētā protokola Skaidrojošā ziņojuma 39. paragrāfā ir norādīts, ka 5. pantā lietotais vārdu savienojums „laulības šķiršanas gadījumā” neuzliek dalībvalstīm pienākumu paredzēt iespēju laulību šķirt vai paredzēt kādas īpašas laulības šķiršanas formas.⁹ Ņemot vērā visu minēto, ECT secināja, ka no CPAK 12. panta nav atvasināmas tiesības uz laulības šķiršanu.¹⁰

Attiecībā uz pieteicēju sūdzību par iespējamu CPAK 8. pantā garantēto tiesību aizskārumu ECT skaidroja, ka CPAK ir jālasa kā vienots dokuments, un ECT neuzskatīja, ka tiesības uz laulības šķiršanu, kuras ECT ieskatā ir izslēgtas no CPAK 12. panta, var konsekventi tikt atvasinātas no CPAK 8. panta, kam ir vispārīgāks mērķis un tvērums. Līdz ar to ECT secināja, ka R. Džonstona un viņa jaunās partneres tiesības uz ģimenes dzīves neaizskaramību, kuras, kā jau minēts, ir garantētas

⁴ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, nr.143/144.

⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 9697/82 Johnston and others v. Ireland, para. 50.

⁶ Turpat.

⁷ Turpat, para. 52.-53.

⁸ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas protokols Nr. 7. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, nr.143/144.

⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 9697/82 Johnston and others v. Ireland, para. 53. Sk. arī: Council of Europe. Explanatory Report to the Protocol No. 7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. *European Treaty Series*. Strasbourg: [B.i.]. 1984. November 22, no. 117, p.8. Pieejams: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c96fd> [aplūkots 2017.gada 25.janvārī].

¹⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 9697/82 Johnston and others v. Ireland, para. 54.

CPAK 8. pantā, nav aizskartas.¹¹ Ņemot vērā minētos apsvērumus, ECT secināja, ka pieteicēju sūdzības pret Īriju saistībā ar aizliegumu šķirt laulību un noslēgt jaunu laulību nav pamatotas.¹²

Minētais ECT spriedums tika pieņemts šajā jautājumā 16 tiesnešiem balsojot „par” un vienam tiesnesim balsojot „pret”.¹³ Vienīgais ECT tiesnesis, kurš tomēr uzskatīja, ka laulības šķiršanas aizliegums rada R. Džonstona un viņa jaunās partneres tiesību aizskārumu, bija beļģu profesors Žans de Meiers (*Jan de Meyer*). Vēlēdamies paskaidrot savu nostāju šajā jautājumā, tiesnesis Ž. de Meiers uzrakstīja savas atsevišķās domas, kurās skaidroja, ka aizliegums R. Džonstonam un viņa sievai šķirt laulību un no tā izrietošais aizliegums R. Džonstonam un viņa jaunajai partnerei noslēgt savstarpēju laulību veido R. Džonstona, viņa sievas un viņu abu jauno partneru CPAK 8., 9. (tiesības uz domu, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību¹⁴) un 12. pantā paredzēto cilvēktiesību un brīvību aizskārumus, jo, pēc viņa domām, ir aizskartas gan šo personu tiesības noslēgt laulību un dibināt ģimeni, gan viņu tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību, gan arī viņu tiesības uz apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību. Tiesnesis Ž. de Meiers uzsvēra, ka demokrātiskā sabiedrībā aizliegums šķirt laulību nevar tikt attaisnots. Vienlaikus gan tiesnesis Ž. de Meiers norādīja, ka šie viņa apsvērumi nenozīmē, ka tiek atzītas tiesības uz laulības šķiršanu vai ka šādas tiesības var tikt atzītas par pamattiesībām.¹⁵

Papildus tiesnesis Ž. de Meiers atzīmēja, ka, viņaprāt, pret R. Džonstonu un viņa jauno partneri no valsts puses ir veikta diskriminācija attiecībā uz minēto tiesību izmantošanu, jo, lai gan pašā Īrijā laulības šķiršana ir pilnībā aizliegta, Īrija atzīst ārvalstīs veiktas laulības šķiršanas (nolēmumus pārrobežu laulības šķiršanas lietās, *aut. piezīme*), ja ir šķirta laulība starp personām, kurām laulības šķiršanas procesa laikā attiecīgajā ārvalstī bija domicils. Tādējādi radītajai atšķirībai starp Īrijas pilsoņiem atkarībā no tā, vai viņu domicils ir Īrijā vai citā valstī, pēc tiesneša Ž. de Meiera domām, trūkst objektīva un saprātīga pamatojuma. Visu minēto iemeslu dēļ tiesnesis Ž. de Meiers uzskatīja, ka ir noticis R. Džonstona un viņa jaunās partneres CPAK 8., 9. un 12. pantā garantēto tiesību un brīvību aizskārumus, kā arī viņi ir tikuši diskriminēti šo tiesību izmantošanā.¹⁶

Juridiskajā literatūrā ir pausts pārsteigums par to, ka ECT lietā *Johnston and others v. Ireland* pretēji savai ierastajai praksei spriedumā neatsaucās uz to, ka Eiropā pastāv vienprātība

¹¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 9697/82 *Johnston and others v. Ireland*, para. 57.-58.

¹² Turpat, para. 64.

¹³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 9697/82 *Johnston and others v. Ireland*. Jāpaskaidro, ka ECT šajā spriedumā arī analizēja un konstatēja, ka trešā pieteicēja – R. Džonstona un viņa jaunās partneres ārvalsts laulības meitas – tiesiskā situācija rada visu trīs pieteicēju CPAK 8. pantā garantēto tiesību aizskārumu. Turpat, para. 70.-76. Tomēr šo sprieduma aspektu autore padziļināti neanalizē, jo tas neattiecas uz laulības šķiršanas institūtu.

¹⁴ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, nr.143/144.

¹⁵ de Meyer J. *Separate Opinion, Partly Dissenting and Partly Concurring*, of Judge de Meyer.

Pieejams:

<http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Johnston%20and%20others%20v.%20Ireland%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-57508%22%5D%7D>

[aplūkots 2017.gada 25.janvārī].

¹⁶ Ibid.

laulības šķiršanas jautājumā, jo tobrīd vienīgās CPAK dalībvalstis, kurās nebija atļauta laulības šķiršana, bija Īrija un Malta. Šāds ECT spriedums, visticamāk, ir skaidrojams ar to, ka 1986. gada 26. jūnijā – kādas četras dienas pirms galīgās apspriedes lietā *Johnston and others v. Ireland* – priekšlikums ieviest laulības šķiršanas institūtu Īrijā pirmo reizi šajā jautājumā rīkotajā referendumā tika pārlicinoši noraidīts, tādējādi laulības šķiršanas institūta nepieejamībai Īrijā iegūstot augstāko politisko leģitimitāti. Tā kā tas nozīmēja, ka bija maz izredžu, ka Īrijas valdība vienkārši akceptēs pretēju ECT spriedumu šajā jautājumā, tad ir diezgan ticams, ka ECT, lai saglabātu savu autoritāti, lietā *Johnston and others v. Ireland* uzmanīgi „atkāpās”.¹⁷

Jānorāda, ka 2016. gadā – tieši 30 gadus pēc sprieduma lietā *Johnston and others v. Ireland* pasludināšanas – ECT radās iespēja tajā paustos argumentus noraidīt savos nesenajos nolēmumos visnotaļ līdzīgajās lietās *Piotrowski v. Poland* un *Babiarz v. Poland*. Lēmums lietā *Piotrowski v. Poland* tika pieņemts 2016. gada 22. novembrī¹⁸, savukārt spriedums lietā *Babiarz v. Poland* tika pasludināts 2017. gada 10. janvārī un stājās spēkā 2017. gada 10. aprīlī.¹⁹ Tomēr, lai arī cik tas nebūtu pārsteidzoši, arī šoreiz abās lietās ECT atzina, ka no CPAK neizriet tiesības uz laulības šķiršanu, tādējādi 21. gadsimtā vēlreiz uzsverot, ka tiesības uz laulības šķiršanu nav patstāvīgas cilvēktiesības.

Autore uzskata, ka vispirms ir nepieciešams izanalizēt ECT spriedumu lietā *Babiarz v. Poland*, kuras faktiskie apstākļi īsumā bija sekojoši: Polijas pilsonis Artūrs Babjašs (*Artur Babiarz*) 1997. gadā noslēdza laulību ar R. Savukārt 2004. gada rudenī viņš iepazinās ar A.H. un 2005. gada janvārī uzsāka kopdzīvi ar A.H. 2005. gada oktobrī A. Babjašam un A.H. piedzima meita M. 2006. gadā A. Babjašs Ļubļinas rajona tiesā (Polija) iesniedza prasības pieteikumu par viņa un R. laulības šķiršanu, nenorādot uz kāda laulātā vainu laulības iziršanā (*no-fault divorce* – angļu val.). A. Babjašs savā prasības pieteikumā neminēja to, ka viņš ir uzsācis kopdzīvi ar citu sievieti, kurā turklāt viņam ir piedzimis bērns. Tiesas sēdē A. Babjašs atteicās no mediācijas, savukārt viņa sieva paziņoja, ka nepiekrīt laulības šķiršanai, jo mīlot savu vīru.²⁰

Pēc tam A. Babjašs lūdza tiesu šķirt viņa laulību, norādot uz savas sievas vainu laulības iziršanā (*divorce on fault-based grounds* – angļu val.). Laulības šķiršanas process Ļubļinas rajona tiesā ilga trīs gadus, kuru laikā tiesa šā procesa ietvaros uzklausi 13 lieciniekus, no kuriem lielākā daļa apgalvoja, ka viņiem A. Babjaša un R. laulība šķitusi laimīga līdz 2004. gada rudenim (brīdim, kad A. Babjašs iepazinās ar A.H., *aut. piezīme*). Pēdējā pirmās instances tiesas sēdē R. atkārtoti uzsvēra, ka nepiekrīt laulības šķiršanai. 2009. gada februārī Ļubļinas rajona tiesa pieņēma lēmumu nešķirt šo laulību, atzīstot, ka tikai un vienīgi pats A. Babjašs ir vainīgs pie šīs laulības iziršanas, jo

¹⁷ Antokolskaia M. Divorce Law in a European Perspective. In: Scherpe J.M. (ed.) *European Family Law. Vol.III. Family Law in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, p.45.

¹⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums lietā: 8923/12 *Piotrowski v. Poland*.

¹⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 1955/10 *Babiarz v. Poland*.

²⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 1955/10 *Babiarz v. Poland*, para. 1., 6.-10.

viņš ir bijis neuzticīgs. Tiesa atzina, ka šī laulība ir pilnībā un neglābjami izirusi (*zupelny i trwały rozkład pożycia* – poļu val.), tomēr uzsvēra, ka saskaņā ar Polijas Ģimenes un aizbildnības kodeksa (*Kodeks rodzinny i opiekuńczy*) 56. panta trešo daļu tiesa nedrīkst šķirt laulību, ja to lūdz vainīgā puse un ja otra puse nepiekrīt laulības šķiršanai, izņemot, ja šāda nepieņemšana ir pretēja sabiedriskās līdzāspastāvēšanas saprātīgajiem principiem (*zasady współżycia społecznego* – poļu val.) saskaņā ar Polijas Civilkodeksa 5. pantu. Tiesa uzskatīja, ka R. atteikšanās piekrist laulības šķiršanai nav pretēja minētajiem principiem, jo nekas neliecinot par to, ka R. atteikuma pamatā būtu naids, atriebība vai vēlme kaitināt A. Babjašu. Tiesa norādīja, ka R. tiesas procesa laikā ir atkārtoti paudusi gatavību izlīgt ar A. Babjašu. Tiesa arī uzsvēra, ka neesot nozīmes tam, cik ilgi A. Babjašam jau ir attiecības ar citu sievieti.²¹

A. Babjašs iesniedza apelācijas sūdzību par šo nolēmumu, taču 2009. gada 16. jūnijā Ļubļinas Apelācijas tiesa to noraidīja. Šis nolēmums stājās spēkā, jo Polijas likumā šādā gadījumā nav paredzēta iespēja iesniegt kasācijas sūdzību.²² Līdz ar to 2009. gada 15. decembrī A. Babjašs iesūdzēja Poliju ECT, norādot, ka Polijas tiesas, nešķirot viņa laulību, ir pārkāpušas viņa tiesības noslēgt laulību un dibināt ģimeni ar sievieti, ar kuru viņš dzīvo kopā (jau minētais CPAK 12. pants) un viņa tiesības uz ģimenes dzīves neaizskaramību (jau minētais CPAK 8. pants).²³

Interesanti, ka saskaņā ar CPAK 36. panta otro daļu Eiropas Taisnīguma un cilvēktiesību centram (*Centre européen pour la justice et les droits de l'homme*)²⁴ (turpmāk – ETCC) tika atļauts sniegt savus rakstveida komentārus šajā lietā kā trešajai pusei. ETCC norādīja, ka Eiropas tiesībās nav atzītas tiesības uz laulības šķiršanu un aizliegums šķirt laulību nepārkāpj ne CPAK 8. pantu, ne CPAK 12. pantu.²⁵

ECT, atsaucoties uz sava sprieduma lietā *Johnston and others v. Ireland* 57. paragrāfu, vispirms atgādināja, ka tiesības uz laulības šķiršanu neizriet ne no CPAK 8. panta, ne no CPAK 12. panta. Turpinājumā ECT norādīja, ka tā apzinās, ka pieteicējam A. Babjašam ir stabilas attiecības ar citu sievieti, ka šajās attiecībās ir piedzimusi meita un ka Polijas nacionālās tiesas ir atzinušas, ka A. Babjaša un viņa sievas laulība ir pilnībā un neglābjami izirusi. Tomēr ECT atzina, ka, neskatoties uz šiem faktiskajiem apstākļiem, Polijas nacionālās laulības šķiršanas materiālās un

²¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 1955/10 *Babiarz v. Poland*, para. 10.-14., 16.-19.

²² Turpat, para. 20.-21., 23.

²³ Turpat, para. 1., 3., 32., 37.

²⁴ Šis 1998. gadā Francijā dibinātās starptautiskās nevalstiskās bezpeļņas kristīgās organizācijas precīzais nosaukums ir Eiropas Likuma un taisnības centrs (*European Centre for Law and Justice*). Sīkāk par šo organizāciju skatīt: European Centre for Law & Justice. About the ECLJ. Pieejams: <https://eclj.org/about-us> [aplūkots 2017.gada 18.augustā].

²⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 1955/10 *Babiarz v. Poland*, para. 4., 45. Sīkāk skatīt: European Centre for Law and Justice. Third Party Intervention. Submission to the Fourth Section. European Court of Human Rights. In the Cases: *Babiarz v. Poland*, *Gajewski v. Poland*, and *Piotrowski v. Poland* (Application n°s 1955/10, 8951/11 and 8923/12). Written by Grégor Puppinc. Assisted by Andreea Popescu. Strasbourg, November 12th 2014. Pieejams: <http://9afb0ee4c2ca3737b892-e804076442d956681ee1e5a58d07b27b.r59.cf2.rackcdn.com/ECLJ%20Docs/Observations%20Babiarz%20v%20Poland%20ENG.pdf> [aplūkots 2017.gada 23.augustā].

procesuālās tiesību normas nedrīkst tikt ignorētas tikai tādēļ, ka A. Babjašs izlēma pamest savu sievu un radīt bērnu ar citu sievieti. ECT uzsvēra, ka nav strīda par to, ka nespēja izšķirt laulību nav liegusi A. Babjašam atzīt savas meitas paternitāti. ECT arī atzīmēja, ka nav strīda par to, ka saskaņā ar Polijas likumu atteikums šķirt laulību rada *res iudicata* (latīņu val.), proti, pieteicējam ir liegtas tiesības nākotnē tiesā iesniegt jaunu prasības pieteikumu par šīs laulības šķiršanu, ja un kad lietas apstākļi mainītos. ECT norādīja, ka, ja no CPAK neizriet tiesības uz laulības šķiršanu, tad *a fortiori* (latīņu val.) no CPAK neizriet tiesības uz personai vēlamu laulības šķiršanas procesa rezultātu gadījumā, ja attiecīgās valsts likumā ir atļauta laulības šķiršana. Līdz ar to ECT secināja, ka Polija nav pārkāpusi ne CPAK 8. pantu, ne CPAK 12. pantu.²⁶

Šis ECT spriedums tika pieņemts pieciem tiesnešiem balsojot „par” un diviem tiesnešiem balsojot „pret”.²⁷ Abi spriedumam nepiekritušie tiesneši uzrakstīja savas atsevišķās domas šajā lietā, kuras, pēc autores domām, ir ļoti nozīmīgas un vērtīgas. Viens no šiem ECT tiesnešiem bija ungāru profesors Andrass Sajo (*András Sajó*), kurš norādīja, ka, viņaprāt, Polija ir pārkāpusi gan CPAK 8. pantu, gan CPAK 12. pantu. Tiesnesis A. Sajo atzīmēja, ka ECT pamatojums tiesību uz laulības šķiršanu neatzīšanai sprieduma lietā *Johnston and others v. Ireland* 52. paragrāfā bija dīvains, jo no CPAK 12. panta *travaux préparatoires* neizriet, ka tiesības uz laulības noslēgšanu sevī neietver šķēršļu laulības noslēgšanai likvidēšanu. Tā kā spēkā esoša laulība ir šķērslis jaunas laulības noslēgšanai, tad laulības šķiršanas aizliegums automātiski pārkāpj personas tiesības uz jaunas laulības noslēgšanu, kuras ir nostiprinātas CPAK 12. pantā. Tiesnesis A. Sajo uzsvēra, ka ECT savā spriedumā lietā *Johnston and others v. Ireland* radīja īpašu barjeru laulības šķiršanai, kas ir bezprecedenta gadījums jebkurā citā CPAK jomā. Tā kā pati ECT ir atzinusi, ka CPAK ir „dzīvs” tiesību akts, kurš ir jāinterpretē atbilstoši mūsdienu apstākļiem, tieši šā iemesla dēļ spriedumā lietā *Johnston and others v. Ireland* paustās atziņas tagad – 30 gadus vēlāk – ir jāpārskata. Izņemot ļoti atsevišķus gadījumus, demokrātiskā sabiedrībā persona nedrīkst tikt piespiesta būt laulāta ar kādu pret savu gribu. Pēc tiesneša A. Sajo domām, šāda piespiešana ir CPAK 8. panta otrās daļas pārkāpums. Lai gan A. Babjaša rīcība varētu tikt morāli nosodīta, 21. gadsimtā laulātā amorālu rīcību nedrīkst sodīt ar laulības šķiršanas aizliegumu.²⁸

Tiesnesis A. Sajo arī norādīja, ka ECT nav ņēmusi vērā to, ka laulības šķiršanas atteikums konkrētajā gadījumā aizskar arī A. Babjaša jaunās partneres A.H. un meitas M. tiesības uz ģimenes dzīvi. Laulātiem pāriem un faktiskajā kopdzīvē dzīvojošiem pāriem Polijā nav vienāds juridiskais un sociālais statuss. Līdz ar to, tā kā A. Babjašs un A.H. nav tiesīgi noslēgt savstarpēju laulību, viņiem nav dažādu laulāto tiesību, piemēram, likumiskās mantošanas tiesību otra laulātā nāves

²⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 1955/10 *Babiarz v. Poland*, para. 49., 54.-56., 58.

²⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 1955/10 *Babiarz v. Poland*.

²⁸ Sajó A. Dissenting Opinion of Judge Sajó.

Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-170344%22%5D%7D> [aplūkots 2017.gada 20.augustā].

gadījumā. Turklāt A. Babjašs savā pieteikumā ECT bija norādījis, ka, tā kā viņš, A.H. un M. dzīvo mazā ciematīnā, viņi regulāri ir pakļauti kaimiņu rupjām piezīmēm un nievām, kā arī pastāvīgam spiedienam un stresam, jo Polijā faktiskā kopdzīve ir mazāk sociāli pieņemama nekā daudzās citās Eiropas valstīs. ECT šos juridiskos un sociālos apstākļus ignorēja. Tiesnesis A. Sajo arī puda viedokli, ka Polijas tiesas, atsakot A. Babjaša un R. laulības šķiršanu, ir pārkāpušas Bērnu tiesību konvencijas 3. panta pirmo daļu²⁹, jo, pieņemot lēmumu, to primārais apsvērums nebija bērna (A. Babjaša un viņa jaunās partneres A.H. meitas M.) intereses. Lai gan ECT ir atzinusi, ka CPAK 8. panta mērķis ir aizsargāt arī *de facto* (latīņu val.) ģimenes, šajā gadījumā izirušas laulības *de jure* (latīņu val.) fikcijai ir dota priekšroka salīdzinājumā ar *de facto* ģimenes aizsardzību. Tiesnesis A. Sajo uzskatīja, ka CPAK nedrīkst tikt interpretēta tādējādi, ka tā atbalsta *de jure* fikciju, vienlaikus kaitējot *de facto* situācijai, kuru CPAK atļauj un ECT judikatūra aizsargā.³⁰

Otrs ECT tiesnesis, kurš nepiekrita spriedumam lietā *Babiarz v. Poland* bija portugāļu asociētais profesors Paulo Pinto de Albekērks (*Paulo Pinto de Albuquerque*), kurš savās atsevišķajās domās rakstīja, ka piekrīt sava kolēģa tiesneša A. Sajo viedoklim, turklāt norādīja, ka ECT tiesnešu vairākums šajā lietā pat neizvērtēja to, vai Polijas ieviešanās CPAK 8. pantā nostiprināto tiesību izmantošanā ir attaisnojama ar kādu no CPAK 8. panta otrajā daļā minētajiem legītimajiem mērķiem un vai tā ir nepieciešama demokrātiskā sabiedrībā, proti, ECT klasiskie metodoloģiskie soļi CPAK 8. panta iespējama pārkāpuma gadījumā šoreiz tika „apieti”, it īpaši netika samērotas pieteicēja CPAK 8. pantā garantētās tiesības un Polijas valdības norādītie šo tiesību ierobežojuma legītimie mērķi – pirmkārt, pieteicēja sievas intereses un labklājība un, otrkārt, morāles aizsardzība. Tiesnesis P. Pinto de Albekērks uzsvēra, ka Polijas valdības minētie argumenti neattaisno valsts ieviešanos CPAK 8. pantā nostiprināto tiesību izmantošanā.³¹

Turklāt tiesnesis P. Pinto de Albekērks puda viedokli, ka šis ECT spriedums ir pretrunā ar 2011. gadā pasludināto ECT spriedumu lietā *Ivanov et Petrova c. Bulgarie*³², tādējādi ECT ir atkāpusies no savas iepriekšējās judikatūras, bet, ja ECT to vēlējās darīt, tad lieta *Babiarz v. Poland*

²⁹ Bērnu tiesību konvencija. Latvijas Vēstnesis, 2014. 28.novembris, nr.237.

³⁰ Sajo A. Dissenting Opinion of Judge Sajo.

Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-170344%22%5D%7D> [aplūkots 2017.gada 20.augustā].

³¹ Pinto de Albuquerque P. Dissenting Opinion of Judge Pinto de Albuquerque.

Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-170344%22%5D%7D> [aplūkots 2017.gada 20.augustā].

³² Šajā lietā, kurā arī viens no pieteicējiem Bulgārijas tiesās nesekmīgi bija centies izšķirties no sievas, ar kuru viņam bija divi bērni, jo viņam bija pastāvīgas un ilgstošas attiecības ar citu sievieti (otru pieteicēju), kurās arī bija piedzimis bērns, kura paternitāti viņš bija atzinis, ECT atzina, ka, tā kā saskaņā ar Bulgārijas likumu, ja laulības šķiršanu lūdz laulības iziršanā vainīgā puse, laulību šķir tikai tad, ja otra puse tam piekrīt vai arī ir kādi svarīgi iemesli laulības šķiršanai, pastāv iespējamība, ka varētu tikt atzīts CPAK 12. panta pārkāpums, ja, neskatoties uz atzinumu, ka laulāto attiecībās ir notikušas neatgriezeniskas izmaiņas, nacionālais likums nosaka, ka laulību nedrīkst šķirt tikai tādēļ, ka otrs laulātais nepiekrīt laulības šķiršanai. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 15001/04 Ivanov et Petrova c. Bulgarie, para. 61. Šajā lietā ECT gan atzina, ka sūdzība par CPAK 8. un 12. panta pārkāpumiem ir acīmredzami nepamatota. Sīkāk skatīt: Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 15001/04 Ivanov et Petrova c. Bulgarie.

bija jānodod izskatīšanai ECT Lielajā palātā, kas netika izdarīts, tādējādi, pēc tiesneša P. Pinto de Albekērka domām, paužot necieņu pret ECT iepriekšējo judikatūru un Lielās palātas jurisdikciju.³³

Tiesnesis P. Pinto de Albekērks arī norādīja, ka šajā lietā CPAK 12. panta ietvaros savstarpējā kolīzijā nonāca A. Babjaša tiesības noslēgt jaunu laulību un dibināt likumīgu ģimeni ar A.H. un viņu meitu M., no vienas puses, un A. Babjaša sievas R. tiesības palikt laulātai ar viņu, no otras puses. Šo kolīziju nav iespējams atrisināt tādā veidā, lai daļēji tiktu apmierinātas abu laulāto tiesības, jo šīs kolīzijas atrisināšana obligāti nozīmē viena laulātā tiesību upurēšanu par labu otram laulātajam. Tiesnesis P. Pinto de Albekērks pauda pārliecību, ka, ņemot vērā to, ka ir atzīts, ka A. Babjaša un R. laulība ir pilnībā un neglābjami izirusi un A. Babjašam ir ilgstošas attiecības ar A.H., kurās ir dzimusi viņu meita M., konkrētajā lietā A. Babjaša un viņa *de facto* ģimenes tiesību upurēšana par labu viņa sievas R. tiesībām ir acīmredzami nesamērīga. Tiesnesis P. Pinto de Albekērks uzskatīja, ka šajā gadījumā likums nav piemērots humāni. Lai gan CPAK 12. pants neparedz tiesības uz laulības šķiršanu, tas personai piešķir tiesības uz jaunas laulības noslēgšanu gadījumā, ja nacionālais likums atļauj laulības šķiršanu, taču Polijas likuma neskaidrais laulības šķiršanas regulējums tiesības uz jaunas laulības noslēgšanu Polijā ir padarījis par tiesisku fikciju.³⁴

Darba autore pilnībā piekrīt abu minēto ECT tiesnešu atsevišķajās domās paustajam, jo, pirmkārt, autore uzskata, ka ECT obligāti bija jāizvērtē tas, vai Polijas iejaukšanās CPAK 8. panta pirmajā daļā nostiprināto tiesību izmantošanā konkrētajā gadījumā ir attaisnojama ar kādu no CPAK 8. panta otrajā daļā minētajiem leģitīmajiem mērķiem un vai tā ir nepieciešama demokrātiskā sabiedrībā. Otrkārt, pēc autores domām, tā kā spēkā esoša laulība ir šķērslis jaunas laulības noslēgšanai, tad laulības šķiršanas pilnīgs aizliegums vai tiesību uz laulības šķiršanu nesamērīgs ierobežojums pārkāpj personas CPAK 12. pantā nostiprinātās tiesības uz jaunas laulības noslēgšanu. Autore ir pārliecināta, ka 21. gadsimtā šāds spriedums nav pieņemams, it īpaši ņemot vērā to, ka ECT ir atzinusi, ka CPAK ir „dzīvs” tiesību akts, kurš ir jāinterpretē atbilstoši mūsdienu apstākļiem.

Jāpiebilst, ka autore saistībā ar lietu *Babiarz v. Poland* ir konstatējusi vēl kādu problēmjautājumu, kas gan nav minēts ne ECT spriedumā, ne minēto ECT tiesnešu atsevišķajās domās. Proti, ņemot vērā to, ka Polija ir ļoti reliģiska valsts, pastāv diezgan liela iespējamība, ka A. Babjaša un R. laulība tika noslēgta Romas Katoļu baznīcā. Šā darba 3. nodaļa 3.1.4. apakšnodaļā autore jau rakstīja par to, ka Romas Katoļu baznīca laulības šķiršanu uzskata par ļoti smagu grēku, kas vismaz daļu katoļticīgo noteikti attur no laulības šķiršanas, lai gan, kā jau 3.1.4. apakšnodaļā tika minēts, no Pāvesta 2016. gada pēcsinodiskā apustuliskā aicinājuma *Amoris Laetitia* šķietami izriet, ka Katoļu baznīcas stingrā nostāja šajā jautājumā ir sākusi nedaudz „atmaigt”.

³³ Pinto de Albuquerque P. Dissenting Opinion of Judge Pinto de Albuquerque.

Pieejams: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-170344%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-170344%22]}) [aplūkots 2017.gada 20.augustā].

³⁴ Ibid.

Tādējādi, ja, piemēram, R. būtu katoļticīga persona un, nevēlēdamās grēkot, iebilstu pret laulības šķiršanu savas reliģiskās pārliecības dēļ, izveidotos kolīzija starp A. Babjaša tiesībām uz jaunas laulības noslēgšanu (CPAK 12. pants), no vienas puses, un R. tiesībām uz reliģiskās pārliecības brīvību (CPAK 9. pants), kas saskaņā ar Baznīcas dogmām sevī ietver liegumu šķirt laulību, no otras puses. Autore uzskata, ka šādā situācijā būtu ļoti grūti izvērtēt, kura laulātā tiesībām ir dodama priekšroka. Tomēr, pēc autores domām, priekšroka būtu dodama A. Babjaša tiesībām uz jaunas laulības noslēgšanu ar A.H., jo A. Babjaša un A.H. attiecībās ir piedzimis meita M. un, kā jau minēts, saskaņā ar Bērnu tiesību konvencijas 3. panta pirmo daļu, ja konkrētajā lietā ir iesaistīts bērns, pieņemot lēmumu, primārajam apsvērumam vienmēr ir jābūt bērna interesēm (šajā gadījumā – bērna interesēm augt ģimenē, kurā šā bērna vecāki ir savstarpēji laulāti).

Lietas *Piotrowski v. Poland* faktiskie apstākļi bija diezgan līdzīgi lietas *Babiarz v. Poland* faktiskajiem apstākļiem, taču lietā *Piotrowski v. Poland* ECT lēmumu par to, ka Polija nav pārkāpusi ne CPAK 8. pantu, ne CPAK 12. pantu, pieņēma vienbalsīgi, par to, ka šajā gadījumā nav noticis CPAK pārkāpums, balsojot arī tiesnešiem A. Sajo un P. Pinto de Albekērkam. Iemesls šādam atšķirīgam balsojumam bija tāds, ka starp abu lietu faktiskajiem apstākļiem tomēr bija viena ļoti būtiska atšķirība – pieteicējam Andžejam Piotrovskim (*Andrzej Piotrowski*), kurš arī nesekmīgi centās izšķirties no savas sievas, nebija pastāvīgu un ilgstošu attiecību ar citu sievieti, kurās turklāt būtu piedzimis bērns. Tādējādi lietā *Piotrowski v. Poland* izirušas laulības *de jure* fikcijai netika dota priekšroka salīdzinājumā ar *de facto* ģimenes aizsardzību, jo šajā lietā *de facto* ģimenes nebija. Tā kā A. Piotrovskim bērnu vispār nebija, nevajadzēja arī domāt par bērna interešu aizsardzību.³⁵

Secināms, ka tiesības uz laulības šķiršanu Eiropā nekad nav tikušas atzītas par patstāvīgām cilvēktiesībām, kas galvenokārt ir skaidrojams ar laulības šķiršanas jautājuma politisko sensitivitāti, ko spilgti ilustrē ECT 1986. gada lieta *Johnston and others v. Ireland*. Šī lieta bija pirmais mēģinājums piesaukt tiesību uz laulības šķiršanu aizsardzību CPAK, un ECT, šīs lietas ietvaros izpētot CPAK 12. panta *travaux préparatoires*, secināja, ka šīs tiesību normas izstrādātājiem nav bijis nodoma 12. pantā paredzēt tiesības uz laulības šķiršanu. Autore uzskata, ka ievērtības cienīgas ir ECT tiesneša Ž. de Meiera atsevišķās domas šajā lietā, kurās viņš uzsvēra, ka demokrātiskā sabiedrībā aizliegums šķirt laulību nevar tikt attaisnots. Darba autore konstatē, ka, lai arī cik pārsteidzoši tas nebūtu, arī 2016. gadā ECT savos nolēmumos lietās *Piotrowski v. Poland* un *Babiarz v. Poland* atzina, ka no CPAK neizriet tiesības uz laulības šķiršanu, tādējādi 21. gadsimtā vēlreiz uzsverot, ka tiesības uz laulības šķiršanu nav patstāvīgas cilvēktiesības. Autore pilnībā piekrīt abu minēto ECT tiesnešu atsevišķajās domās paustajam lietā *Babiarz v. Poland*, jo darba autore ir pārliecināta, ka 21. gadsimtā šāds spriedums nav pieņemams, it īpaši ņemot vērā to, ka pati ECT ir atzinusi, ka CPAK ir „dzīvs” tiesību akts, kurš ir jāinterpretē atbilstoši mūsdienu apstākļiem.

³⁵ Sīkāk sk.: Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums lietā: 8923/12 *Piotrowski v. Poland*.

PIELIKUMS Nr.3

Briseles II *bis* regulas nolēmumu atzīšanas normu atbilstība Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. panta pirmajai daļai: Eiropas Savienības starptautisko privāttiesību mijiedarbība ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru

Darba 6. nodaļā autore jau minēja, ka Briseles II *bis* regulas 63. pantā ir ietverta īpaša norāde uz nolēmumu par laulības atzīšanu par spēkā neesošu atzīšanu, kuri ir pasludināti saskaņā ar atsevišķu dalībvalstu līgumiem ar Svēto Krēslu.¹ Šādi līgumi ar Svēto Krēslu (Vatikānu), kas nav ES dalībvalsts, ir četrām ES dalībvalstīm – Itālijai, Spānijai, Portugālei un Maltai. No Briseles II *bis* regulas 63. panta izriet, ka Romas Katoļu baznīcas tiesas nolēmums par pārrobežu laulības atzīšanu par spēkā neesošu, kurš ir pasludināts saskaņā ar kādu no minētajiem līgumiem, ES dalībvalstīs ir atzīstams automātiski.²

Tas gan var radīt tiesiskus sarežģījumus, jo 2001. gada 20. jūlijā ECT spriedumā lietā *Pellegrini v. Italy* sniedza pārliecinoši noliedzošu atbildi uz jautājumu, vai Baznīcas tiesas procesā tiek pilnvērtīgi ievērotas cilvēktiesības. Šajā lietā Itālijas pilsoņe Marija Gracija Pellegrini (*Maria Grazia Pellegrini*) iesniedza sūdzību pret Itāliju par to, ka, pēc viņas domām, Itālijas tiesas, pasludinot par izpildāmu Vatikāna tiesu nolēmumu par viņas laulības atzīšanu par spēkā neesošu, esot pārkāpušas viņas tiesības uz taisnīgu tiesu, proti, jau citēto Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. panta pirmo daļu.³

Lietas apstākļi bija sekojoši: 1962. gada 29. aprīlī M. Pellegrini Romas Katoļu baznīcā salaulājās ar A. Džiglioci (*A. Gigliozzi*). 1987. gada 23. februārī M. Pellegrini Romas rajona tiesā iesniedza prasības pieteikumu par laulāto atšķiršanu, kuru 1990. gada 2. oktobrī tiesa apmierināja un noteica, ka A. Džiglioci ir pienākums maksāt M. Pellegrini uzturlīdzekļus (*mantenimento* – itāļu val.) 300 000 itāļu liru apmērā ik mēnesi. Tikmēr (acīmredzot apzinoties, ka viņam būs jāmaksā sievai uzturlīdzekļi un nevēloties tos maksāt, *aut. piezīme*) 1987. gada 6. novembrī, kad bija pagājuši jau vairāk nekā 25 gadi kopš laulības noslēgšanas, A. Džiglioci lūdza Romas vikariāta Lacio reģionālajai Baznīcas tiesai (šā sprieduma angļu valodas versijā – *the Lazio Regional Ecclesiastical Court of the Rome Vicariate*) atzīt viņa un M. Pellegrini laulību par spēkā neesošu uz asinsradniecības pamata, jo viņa tēvs un M. Pellegrini māte bija brālēns un māsīca. Pēc

¹ Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr.1347/2000 atcelšanu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2003. 23. decembris, nr.L 338.

² Ní Shúilleabháin M. Cross-Border Divorce Law: Brussels II *bis*. New York: Oxford University Press, 2010, p.124.

³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 30882/96 Pellegrini v. Italy, para. 1., 3.

M. Pellegrini uzklaušanās 1987. gada 10. decembrī minētā Romas Katoļu baznīcas tiesa pasludināja M. Pellegrini un A. Džiglioci laulību par spēkā neesošu uz asinsradniecības pamata.⁴

1987. gada 21. decembrī M. Pellegrini iesniedza apelācijas sūdzību par šo spriedumu Romas Rotā jeb Romas Katoļu baznīcas Augstākajā apelācijas tiesā (*Tribunal Apostolicum Rotae Romanae*), kas ir Svētā Krēsla jeb Vatikāna Augstākā tiesa. 1988. gada 13. aprīlī Romas Rota noraidīja M. Pellegrini apelācijas sūdzību un atstāja negrozītu pirmās instances tiesas spriedumu par M. Pellegrini un A. Džiglioci laulības atzīšanu par spēkā neesošu. M. Pellegrini tika liegta iespēja iepazīties ar pilno Romas Rotas spriedumu. 1988. gada 23. novembrī Romas Rota informēja abas puses par to, ka tās spriedums ir stājies spēkā un ir iesniegts Florences Apelācijas tiesā tā izpildāmības pasludināšanai Itālijā.⁵

M. Pellegrini lūdza Florences Apelācijas tiesu neatzīt Romas Rotā pasludināto spriedumu par viņas laulības atzīšanu par spēkā neesošu, jo reliģiskajā tiesas procesā Vatikānā esot tikušas pārkāptas viņas tiesības uz aizstāvību, proti, viņai neesot tikusi dota iespēja iepazīties ne ar A. Džiglioci prasības pieteikumu par viņa un M. Pellegrini laulības atzīšanu par spēkā neesošu, ne ar citiem šā tiesas procesa dokumentiem, ne ar pilno tiesas spriedumu. 1991. gada 8. novembrī Florences Apelācijas tiesa nolēma, ka Vatikānā pasludinātais Romas Rotas spriedums par M. Pellegrini un A. Džiglioci laulības atzīšanu par spēkā neesošu ir izpildāms Itālijā, jo M. Pellegrini esot tikusi uzklaušīta pirmās instances tiesā, turklāt viņa pati bija iesniegusi apelācijas sūdzību Romas Rotā kā apelācijas instances tiesā.⁶

M. Pellegrini pārsūdzēja šo Florences Apelācijas tiesas nolēmumu par Vatikānā pasludinātā Romas Rotas sprieduma izpildi Itālijā, atkārtoti norādot, ka tiesas procesā Vatikānā ir tikušas pārkāptas viņas tiesības uz aizstāvību un ka Florences Apelācijas tiesa nav ņēmusi vērā reliģiskā tiesas procesa specifiku, proti, piemēram, to, ka puses nedrīkst pārstāvēt jurists, atbildētājam nav tiesību iepazīties ar prasītāja prasības pieteikumā norādīto prasības par laulības atzīšanu par spēkā neesošu pamatu līdz pat atbildētāja uzklaušanai tiesā, apelācijas sūdzība pusēm ir jāiesniedz personīgi un to nedrīkst darīt jurists, turklāt Romas Katoļu baznīcas tiesas nav neatkarīgas (acīmredzot, domāts tas, ka tās visas ir pakļautas Romas Katoļu baznīcas pāvestam, *aut. piezīme*). M. Pellegrini arī norādīja, ka tiesas process pirmajā instancē esot noritējis pārāk ātri. Turklāt Florences Apelācijas tiesa neesot iepazinusies ar reliģiskajās tiesās notikušo pirmās instances un apelācijas instances tiesas procesu materiāliem.⁷

1995. gada 10. martā Itālijas Kasācijas tiesa noraidīja M. Pellegrini kasācijas sūdzību, norādot, ka reliģiskajā tiesas procesā nav aizliegts izmantot jurista palīdzību, un M. Pellegrini pati

⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 30882/96 Pellegrini v. Italy, para. 11.-16.

⁵ Turpat, para. 18., 22.-23.

⁶ Turpat, para. 25.-26.

⁷ Turpat, para. 27.

esot izvēlējusies neizmantot juridisko palīdzību. Arī M. Pellegrini iebildums par to, ka pirmās instances tiesas process esot noritējis pārāk ātri, tika noraidīts, jo M. Pellegrini neesot pamatojusi, kādēļ viņai ir bijis nepieciešams vairāk laika. Savukārt M. Pellegrini norādi, ka Florences Apelācijas tiesa neesot iepazinusies ar reliģiskās tiesas pirmās instances un apelācijas instances tiesas procesa materiāliem, Kasācijas tiesa ignorēja.⁸

1992. gada jūnijā A. Džiglioci pārtrauca maksāt M. Pellegrini saskaņā ar jau minētā Romas rajona tiesas 1990. gada 2. oktobra spriedumu piespriestos uzturlīdzekļus. M. Pellegrini šā iemesla dēļ ieguva izpildrakstu (*precetto* – itāļu val.) pret A. Džiglioci, bet A. Džiglioci to apstrīdēja Viterbo tiesā, kura viņa prasību savā 1999. gada 14. jūlija spriedumā apmierināja, norādot, ka A. Džiglioci vairs nav jāmaksā uzturlīdzekļi M. Pellegrini, jo Florences Apelācijas tiesa ir nolēmusi, ka Vatikānā pasludinātais Romas Rotas spriedums par M. Pellegrini un A. Džiglioci laulības atzīšanu par spēkā neesošu ir izpildāms Itālijā. M. Pellegrini Viterbo tiesas spriedumu nepārsūdzēja, jo 2000. gada 19. jūnijā viņa panāca vienošanos ar A. Džiglioci, kuras saturs gan netiek izpausts.⁹

Būtiski, ka savā pieteikumā ECT papildus savām jau Itālijas tiesās izteiktajām sūdzībām par viņas tiesību uz aizstāvību pārkāpumiem reliģiskajos tiesas procesos, M. Pellegrini norādīja, ka pēc tam, kad viņa uzzināja, ka reliģiskajā tiesas procesā par labu A. Džiglioci bija liecinājuši trīs liecinieki, viņas jurists esot lūdzis Baznīcas tiesu izsniegt šo liecinieku liecību kopijas M. Pellegrini, taču šis lūgums esot ticis noraidīts. Līdz ar to M. Pellegrini nav varējusi iepazīties ar šo liecinieku liecībām un aizstāvēties pret tām, kā arī uzrādīt tās Itālijas tiesām.¹⁰

Saskaņā ar Itālijas un Vatikāna konkordāta 8. panta otro daļu pēc vienas puses lūguma attiecīgā Itālijas apelācijas tiesa, pieņemot nolēmumu, var pasludināt spēkā stājušos reliģiskās tiesas nolēmumu par laulības atzīšanu par spēkā neesošu par izpildāmu Itālijā. Lai to izdarītu attiecīgajai Itālijas apelācijas tiesai ir jāpārbauda, pirmkārt, vai reliģisko nolēmumu ir pasludinājusi pareizā tiesa, otrkārt, vai tiesas procesā par laulības atzīšanas par spēkā neesošu ir ievērotas abu pušu tiesības uz aizstāvību, atbilstoši Itālijas tiesību pamatprincipiem, un, treškārt, vai ir izpildīti citi ārvalsts tiesas nolēmuma izpildāmības pasludināšanas nosacījumi.¹¹

ECT, iepazinusies ar lietas *Pellegrini v. Italy* materiāliem, vispirms secināja, ka pieteicējas M. Pellegrini laulību par spēkā neesošu ir pasludinājušas Vatikāna tiesas, kuru nolēmumu par izpildāmu savukārt ir pasludinājušas Itālijas tiesas. Turpinājumā ECT norādīja, ka Vatikāns atšķirībā no Itālijas nav ratificējis CPAK un ka M. Pellegrini savu prasību ir iesniegusi pret Itāliju, kurai CPAK ir saistoša. Līdz ar to ECT konstatēja, ka tās uzdevums šīs lietas ietvaros nav

⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 30882/96 Pellegrini v. Italy, para. 29.

⁹ Turpat, para. 30., 52.

¹⁰ Turpat, para. 37.

¹¹ Turpat, para. 31.-32.

pārbaudīt, vai Vatikāna reliģisko tiesu procesi atbilda CPAK 6. panta pirmajai daļai, bet gan pārbaudīt to, vai Itālijas tiesas pirms attiecīgā Vatikāna reliģisko tiesu pasludinātā nolēmuma izpildāmības pasludināšanas pienācīgi pārbaudīja, vai attiecīgie reliģiskie tiesas procesi bija atbilduši CPAK 6. panta pirmajai daļai. Šāds Itālijas tiesu pienākums izrietēja no tā, ka tām bija jāizlemj, vai pasludināt par izpildāmu tādas valsts tiesas nolēmumu, kura nepiemēro CPAK.¹²

ECT secināja, ka Itālijas tiesas nav uzskatījušas par svarīgu faktu, ka pieteicēja M. Pellegrini nav varējusi iepazīties ar pierādījumiem, ko sniedzis A. Džiglioci un liecinieku liecībām. Tomēr ECT uzsvēra, ka tiesības uz sacīkstes procesu, kas ir viens no CPAK 6. panta pirmajā daļā nostiprināto tiesību uz taisnīgu tiesu elementiem, nozīmē to, ka katrai pusei principā ir jābūt dotai iespējai iepazīties ar visiem lietā iesniegtajiem pierādījumiem un novērojumiem, kuri varētu ietekmēt tiesas nolēmumu, un jābūt dotai iespējai tos visus komentēt. Turklāt ECT uzsvēra, ka nav nozīmes tam, ka šajā gadījumā laulības atzīšana par spēkā neesošu ir pamatota ar objektīvu un neapstrīdamu faktu (asinsradniecību, *aut. piezīme*), jo ikvienam lietas dalībniekam vienmēr ir jābūt pārliecībai, ka konkrētajā tiesas procesā ir ticis īstenots taisnīgums, ko, *inter alia* (latīņu val.), rada apziņa, ka viņam/viņai ir bijusi iespēja izteikt savu viedokli par ikvienu lietas materiālos esošo dokumentu. ECT arī norādīja, ka pieteicējai bija jānodrošina tiesības uz juridisko palīdzību, ja viņa vēlējās tās izmantot, un Baznīcas tiesai jau sākotnēji bija pienākums pieteicējai izskaidrot šīs viņas tiesības. Līdz ar to Itālijas Kasācijas tiesa nedrīkstēja uzskatīt, ka pieteicēja bija jāzina par šīm savām tiesībām uz juridisko palīdzību.¹³

ECT rezumēja, ka Itālijas tiesas nav izpildījušas savu pienākumu pirms saskaņā ar kanoniskajām tiesībām pasludinātā Romas Rotas nolēmuma izpildāmības pasludināšanas pārliecināties par to, vai reliģiskajos tiesas procesos ir tikušas ievērotas pieteicējas tiesības uz taisnīgu tiesu. Līdz ar to ECT vienbalsīgi atzina, ka Itālija ir pārkāpusi CPAK 6. panta pirmo daļu.¹⁴

No šā ECT sprieduma ir secināms, ka, tā kā visām ES dalībvalstīm ir saistoša CPAK, to tiesām, lemjot par Vatikāna reliģiskajā tiesā pasludinātā nolēmuma par laulības atzīšanu par spēkā neesošu atzīšanu saskaņā ar jau minēto Briseles II *bis* regulas 63. pantu, ikreiz ir ļoti rūpīgi jāizvērtē, vai konkrētajā reliģiskajā procesā, atbilstoši CPAK 6. panta pirmajai daļai, ir ievērotas abu pušu tiesības uz taisnīgu tiesu. Protams, arī tad, ja ES dalībvalstu tiesas lemj par Vatikāna reliģiskajā tiesā pasludinātā nolēmuma par laulības atzīšanu par spēkā neesošu atzīšanu saskaņā ar savām nacionālajām starptautisko privāttiesību normām par trešajā valstī pasludinātu nolēmumu atzīšanu, ir jārikojas tieši tāpat, jo pretējā gadījumā tās pārkāps CPAK 6. panta pirmajā daļā nostiprinātās tiesības uz taisnīgu tiesu, kā rezultātā šīs dalībvalstis pamatoti var tikt iesūdzētas ECT.

¹² Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 30882/96 Pellegrini v. Italy, para. 40.

¹³ Turpat, para. 44.-46.

¹⁴ Turpat, para. 47.-48.

Tiesību doktrīnā ir uzsvērts, ka valsts, kurai ir saistoša CPAK, rīkotos pretēji publiskajai kārtībai, ja tā atzītu vai izpildītu ārvalsts tiesas nolēmumu, ja attiecīgajā ārvalsts tiesas procesā nav tikušas ievērotas atbildētāja tiesības uz taisnīgu tiesu saskaņā ar CPAK 6. pantu, neatkarīgi no tā, vai attiecīgā ārvalsts ir pievienojusies CPAK.¹⁵ Jāatzīmē, ka no ECT sprieduma lietā *Pellegrini v. Italy* gan nav skaidrs, vai tajā paustās atziņas ir piemērojamas arī tādā gadījumā, ja viena CPAK dalībvalsts atzīst citā CPAK dalībvalstī pasludinātu nolēmumu, taču domājams, ka ECT spriedumā lietā *Pellegrini v. Italy* paustās atziņas ir piemērojamas arī tādā gadījumā.¹⁶ Tādējādi ECT sprieduma lietā *Pellegrini v. Italy* sekas ir tādas, ka neatkarīgi no tā, vai nolēmumu pasludinājusī valsts ir pievienojusies CPAK, ja tiek konstatēts, ka ārvalsts tiesas procesā netika ievērotas CPAK 6. panta pirmajā daļā garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu, valstij, kura ir pievienojusies CPAK, ir pienākums attiecīgo ārvalsts tiesas nolēmumu neatzīt, pamatojoties uz publiskās kārtības atrunu.¹⁷

Tomēr, kā jau darbā tika minēts, no Briseles II *bis* regulas 63. panta izriet, ka ES dalībvalstīm Briseles II *bis* regulā ir uzlikts pienākums automātiski atzīt Romas Katoļu baznīcas tiesā pasludinātu nolēmumu par laulības atzīšanu par spēkā neesošu, ja tas ir pasludināts saskaņā ar konkordātu, kurš ir noslēgts starp Svēto Krēslu, no vienas puses, un Itāliju, Spāniju, Portugāli vai Maltu, no otras puses. Protams, kā jau minēts, nolēmumu var neatzīt, pamatojoties uz Briseles II *bis* regulas 22. pantu, kuru gan ļoti ierobežo Briseles II *bis* regulas 24., 25. un 26. pants. Līdz ar to tiesību doktrīnā ir paustas bažas par to, ka visām ES dalībvalstīm vienlaikus juridiski saistošas ir gan publiskās kārtības atrunas pielietošanu ierobežojošās Briseles II *bis* regulas normas (raizes ir par Briseles II *bis* regulas 24., 25. un 26. pantu), gan CPAK 6. panta pirmā daļa, jo Briseles II *bis* regulas 24., 25. un 26. panta piemērošana un attiecīgā nolēmuma atzīšana diezgan viegli var novest pie konflikta ar ECT spriedumā lietā *Pellegrini v. Italy* noteiktajiem tiesību uz taisnīgu tiesu standartiem un līdz ar to pie CPAK 6. panta pirmās daļas pārkāpuma.¹⁸

Autore secina, ka šis ir vēl viens piemērs, kurš skaidri demonstrē to, ka ES dalībvalstis, pildot ES starptautisko privāttiesību prasības var būt spiestas pārkāpt savas starptautiskās saistības. Kā jau autore norādīja darba 6. nodaļas 6.3. apakšnodaļas nobeigumā, šāda situācija nav korekta un Briseles II *bis* regulu būtu nepieciešams pilnveidot, lai to nepieļautu. Proti, autore uzskata, ka Briseles II *bis* regulas 22. pantā būtu atsevišķi jāuzsver, ka ES dalībvalstīm nav pienākuma atzīt spriedumu, ja tas neatbilst starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem.

¹⁵ Clarkson C.M.V., Hill J. The Conflict of Laws. Series 4th edition. New York: Oxford University Press, 2011, p.184.

¹⁶ Fawcett J.J. The Impact of Article 6(1) of the ECHR on Private International Law. *International and Comparative Law Quarterly*. January 2007, vol. 56, part 1, p.5. Cambridge Core [online database]. Pieejams: https://ezp2.ppl.nl:2067/core/services/aop-cambridge-core/content/view/5DC9BB037FE79E5DB6E907A53CF01663/S0020589300069955a.pdf/impact_of_article_61_of_the_echr_on_private_international_law.pdf [aplūkots 2017.gada 10.augustā].

¹⁷ Ibid, p.43.

¹⁸ Ní Shúilleabháin M. Cross-Border Divorce Law: Brussels II *bis*. New York: Oxford University Press, 2010, pp.258, 280.